

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDE
NÜFUS POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
(2002 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ)**

DOKTORA TEZİ

Oral DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Tuncay YILMAZ

HAZİRAN – 2016

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

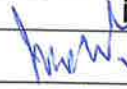
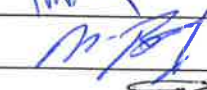

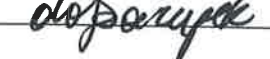
SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDE
NÜFUS POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
(2002 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

Oral DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı :

“Bu tez 07/06/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL	BAŞARILI	
Doç. Dr. Mahmut BİLEN	BAŞARILI	
Doç. Dr. Tuncay YILMAZ	BAŞARILI	
Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. Doğa Başar SARIİPEK	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygu olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Oral DEMİR

07.06.2016

ÖNSÖZ

Nüfus konusu tarihin ilk yıllarından bugüne üzerinde konuşulan önemli bir konu olma özelliğini devam ettire gelmiştir. Önem neden ve derecesi değişmekle birlikte ülkeler nüfusun nicel ve nitel yapısı üzerine dikkatle eğilme gereksinimi duyma gereği hissetmişlerdir. Bu nedenle nüfusun nicel ve nitel gelişim seyrini kendi haline bırakmayarak, nüfus politikaları oluşturmuşlardır. Oluşturulan antinatalist ve pronatalist politikaların genel anlamda ekonomik kaygı temelli olduğu söylenebilir. Dolayısıyla nüfus politikaları konusuna yalnızca ekonomik perspektiften bakmanın eksik olacağı düşüncesiyle, sosyal bir olgu olması dikkate alınarak, sosyal politika perspektifinden konuya yaklaşılma gereği duyulmuştur. Çalışmanın temel amacını bu gerekliliğin varlığı oluşturmaktadır.

Bu vesile ile lisansüstü hayatımda ve bu çalışma sırasında destekleriyle sürekli yanımda olan ve üzerimde büyük emeği olan danışman hocam Doç. Dr. Tuncay YILMAZ'a, çalışma konusu araştırmalarımda yardımlarını unutamayacağım Doç. Dr. Faruk TAŞÇI'ya, çalışma süresi boyunca katkı sağlayıcı ve motive edici eleştirileri ile çalışmaya değer katan tez jürisindeki Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL, Doç. Dr. Mahmut BİLEN, Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ ve Yard. Doç. Dr. Doğa Başar SARIİPEK Hocalarıma, çalışmanın metodolojisi ile ilgili yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Cemil ŞAHİN'e, değerli vakitlerini ayırıp mülakat yapmayı kabul eden tüm hocalarıma ve çalışma arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Ayrıca desteğini hiçbir zaman esirgemeyen geniş ailemin değerli bireyleri; annem, babam ve kardeşlerim ile sabır ve motivasyonu ile yanımda duran eşim'e ve hayat neşem kızım Miray'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Oral DEMİR

07.06.2016

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	i
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	x
ÖZET	xii
SUMMARY	xiii

GİRİŞ	1

BÖLÜM 1. KAVRAMSAL OLARAK NÜFUS	7

1.1 Nüfus ve Demografi	7

1.1.1 Nüfus	7

1.1.2 Demografi.....	9

1.1.3 Nüfus İle İlgili Temel Kavramlar	11

1.2 Nüfus Teorileri	14

1.2.1 İlkçağlarda Nüfus Teorileri	15

1.2.2 Ortaçağda Nüfus Teorileri.....	17

1.2.3 Yeniçağda Nüfus Teorileri	17

1.2.3.1 Merkantilistlerde Nüfus	17

1.2.3.2 Fizyokratlarda Nüfus	19

1.2.3.3 Klasiklerde Nüfus	19

1.2.3.4 T. Robert Malthus'un Nüfus Kuramı	20

1.2.3.5 Demografik Geçiş Teorisi	23

1.2.3.6 Optimum Nüfus Teorisi.....	26

1.2.3.7 Devresel Gelişim Teorisi	27

1.2.4 Yeni Nüfus Teorileri.....	28

1.3 Demografik Bilgi Kaynakları	29

1.3.1 Nüfus Sayımları.....	32

1.3.2 Doğum ve Ölüm Kayıtları (Hayati Kayıtlar).....	37

1.3.3 Göç Kayıtları	39

1.3.4 Sürekli Nüfus Kayıt Sistemi	42

1.3.5 Sondaja Dayanan Nüfus Araştırmaları.....	43

1.3.6 Diğer Demografik Bilgi Kaynakları.....	43

1.4 Nüfusun Yapısal Özellikleri	44
1.4.1 Nüfusun Gelişimi, Miktarı ve Artış Hızı	44
1.4.1.1 Türkiye’de Nüfusun Gelişimi ve Artış Hızı	49
1.4.1.2 Doğum Oranları	52
1.4.1.3 Ölüm Oranları	54
1.4.1.4 Göçler	57
1.4.2 Nüfusun Yaş Dağılımı	60
1.4.3 Cinsiyet	69
1.4.4 Eğitim	72
1.4.5 Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyetlere Göre Durumu	78
1.4.6 Kırsal – Kentsel Nüfus	82
BÖLÜM 2. NÜFUS POLİTİKALARI	87
2.1 Nüfus Politikaları	87
2.1.1 Nüfus Artış Hızını Hızlandırıcı Politikalar	93
2.1.2 Nüfus Artış Hızını Yavaşlatıcı Politikalar	98
2.1.3 Nüfusun Niteliğini Artırıcı Politikalar	102
2.2 Dünyada Uygulanan Nüfus Politikaları	107
2.2.1 Çin’de Nüfus Politikaları	117
2.2.2 Fransa’da Nüfus Politikaları	121
2.2.3 Japonya’da Nüfus Politikaları	126
2.2.4 Hindistan’da Nüfus Politikaları	130
2.3 Türkiye’de Nüfus Politikaları	133
2.3.1 Cumhuriyet Öncesi ve 1923-1963 Dönemi: Nüfus Artış Hızını Artırmaya Yönelik Politikalar	135
2.3.2 1963-2002 Dönemi: Nüfus Artış Hızını Azaltmaya Yönelik Politikalar	138
2.3.3 2002 ve Sonrası Dönem: Nüfusu Niteliksel ve Niceliksel Olarak Artırmaya Yönelik Uygulanan Politikalar	147
2.4 Mecliste Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Nüfus Politikalarına İlişkin Görüş ve Değerlendirmeleri	152
2.4.1 Adalet ve Kalkınma Partisi	153
2.4.2 Cumhuriyet Halk Partisi	155

2.4.3 Milliyetçi Hareket Partisi	157
2.4.4 Halkların Demokratik Partisi.....	159

BÖLÜM 3. SOSYAL POLİTİKA UNSURLARININ NÜFUS VE NÜFUS

POLİTİKALARI ÜZERİNE ETKİSİ 161

3.1 Sosyal Politika ve Nüfus.....	161
3.1.1 Sosyal Politikanın Gelişim Süreci	161
3.1.2 Sosyal Refah Devleti ve Nüfus.....	163
3.2 Eğitim ve Nüfus.....	165
3.3 Sağlık ve Nüfus	169
3.3.1 Sağlık Alanında Gelişimin Nüfus Üzerine Etkisi.....	171
3.3.2 Türkiye’de Sağlık ve Nüfus.....	172
3.4 Yaşlanma ve Nüfus.....	177
3.5 Gelir Dağılımı, Yaşam Koşulları ve Nüfus	183
3.6 Göç ve Nüfus	186
3.7 Sosyal Güvenlik ve Nüfus	189
3.7.1 Nüfus Yapısındaki Değişimin Sosyal Güvenlik Sistemine Etkisi	191
3.7.2 Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Bağlamında Nüfus	191
3.7.3 Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Nüfus	194
3.8 Ekonomi, İstihdam ve Nüfus	201
3.8.1 Ekonomik Gelişim ve Nüfus	201
3.8.2 İstihdam ve Nüfus.....	203
3.9 Kadın, Aile ve Nüfus	209
3.9.1 Nüfus Politikası Açısından Kadın ve Aileye Yönelik Yasal Düzenlemeler.....	219
3.9.2 Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Öncelikli Dönüşüm Programı	220

BÖLÜM 4. SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN NÜFUS

POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA.....230

4.1 Araştırmanın Yöntemi	230

4.1.1	Araştırmanın Modeli	230
4.1.2	Evren ve Örneklem.....	231
4.1.3	Verilerin Toplanması.....	233
4.1.4	Verilerin Analiz Edilmesi.....	234
4.2	Bulgular ve Değerlendirme	236
4.2.1	Nüfus Politikaları ile İlgili Bulgular.....	236
4.2.1.1	Genel Anlamda Nüfus Politikaları Hakkında Bulgular	237
4.2.1.2	Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarındaki Eksiklikler ile İlgili Bulgular.....	242
4.2.1.3	Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarındaki Doğru Yönler Hakkında Bulgular	249
4.2.1.4	Nasıl Bir Nüfus Politikası Uygulanması Gerektiği İle İlgili Bulgular.....	254
4.2.2	Eğitim ve Nüfus Politikaları İlişkisi Üzerine Bulgular	260
4.2.2.1	Eğitim Politikaları ve Nüfus Politikaları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	260
4.2.2.2	2002 Sonrası Eğitim Politikalarının (Eğitim Alanındaki Gelişmelerin) Uygulanan Nüfus Politikasına Etkileri İle İlgili Bulgular.....	264
4.2.3	Sağlık ve Nüfus Politikaları İlişkisi İle İlgili Bulgular.....	268
4.2.3.1	Sağlık Politikaları ve Nüfus Politikaları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular	268
4.2.3.2	2002 Sonrası Sağlık Politikalarının (Sağlık Alanındaki Gelişmelerin) Uygulanan Nüfus Politikasına Etkileri İle İlgili Bulgular.....	271
4.2.4	Sosyal Güvenlik ve Nüfus Politikaları İlişkisi İle İlgili Bulgular	275
4.2.4.1	Sosyal Güvenlik ve Nüfus Politikaları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular.....	275
4.2.4.2	2002 Sonrası Sosyal Güvenlik Politikalarının Uygulanan Nüfus Politikasına Etkileri İle İlgili Bulgular	279
4.2.5	Çalışma Hayatı ve Nüfus Politikaları İlişkisi İle İlgili Bulgular.....	282

4.2.5.1	Alt Nüfus Gruplarına (Kent-Kır, Eğitimli-Eğitimsiz vs.) İlişkin Nüfus Politikası Uygulanması Üzerine Bulgular	282
4.2.5.2	Çalışma Şartlarının (Ücret Haricindeki) Nüfus Üzerine Etkileri Hakkında Bulgular	286
4.2.5.3	Çalışma Hayatındaki Ücret Seviyesi İle Nüfus Arasındaki İlişki Üzerine Bulgular	289
4.2.5.4	2002 Sonrası Çalışma Hayatındaki Gelişmelerin, Nüfus Politikası Üzerine Etkileri Hakkındaki Bulgular	291
4.2.6	Yaşlı, Kadın, Çocuk ve Aile ile Nüfus Politikaları İlişkisi	293
4.2.6.1	Kadın İle İlgili Düzenlemelerin Çocuk Doğurma Tercihleri Üzerine Etkisi Hakkında Bulgular	293
4.2.6.2	Çocuklar İle İlgili Düzenlemelerin Nüfusa Etkileri Hakkında Bulgular	297
4.2.6.3	Yaşlı Bakım Hizmetlerindeki Gelişimin Nüfus Üzerine Etkileri Hakkında Bulgular	300
4.2.6.4	2002 Sonrasında Yaşlı, Kadın, Çocuk ve Aile İle İlgili Gelişmelerin Türkiye'nin Nüfus Politikasına Etkisi Hakkındaki Bulgular	303
	SONUÇ VE ÖNERİLER	308
	KAYNAKÇA	321
	EKLER	342
	ÖZGEÇMİŞ	344

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
FATİH	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
NKA	: Nüfus ve Konut Araştırması
OECD	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
PISA	: Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
WB	: Dünya Bankası

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1: Türkiye’de Nüfus Sayımları, 1927-2000.....	36
Tablo 1.2: Türkiye’de Doğum, Ölüm, Evlilik ve Boşanma İstatistikleri (2009-2015)	38
Tablo 1.3: Dünya Nüfusunun Gelişimi	46
Tablo 1.4: Dünya Nüfusunun Kıtalara göre Gelişimi	48
Tablo 1.5: Toplam Doğurganlık Hızı, 2001-2014 (Çocuk sayısı)	50
Tablo 1.6: Yıllık Nüfus Artış Hızı, 2008-2023	51
Tablo 1.7: Türkiye’de Doğum Oranları, 2000-2023	54
Tablo 1.8: Türkiye’de Ölüm Oranları (200-2023)	55
Tablo 1.9: Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi, 2013-2023.....	57
Tablo 1.10: Düzey 1 Bölgelerinin 2010-2011 Yılı Göç Rakamları	58
Tablo 1.11: Cinsiyete göre Medyan (Ortanca) Yaş, 1935-2075	66
Tablo 1.12: Yaşlı Bağımlılık Oranı 1935-2050	68
Tablo 1.13: Türkiye Nüfusunda Cinsiyet Oranları (1935- 2075)	71
Tablo 1.14: Cinsiyet Yaş Grubuna Göre Nüfus	77
Tablo 1.15: Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyetlere Göre Durumu.....	80
Tablo 1.16: İstihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre iktisadi faaliyet kolları (15+ yaş)	81
Tablo 1.17: Türkiye’de 1927-2013 yılları arası Kır / Kent nüfus oranı (%).....	85
Tablo 2.1: 2004 ve 2014 yıllarında Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	97
Tablo 2.2: Dünyada Nüfus Eğilimi	108
Tablo 2.3: Kıta Nüfusları, 2014	110
Tablo 2.4: Yüksek Nüfuslu Bazı Ülkeler, 2015	111
Tablo 2.5: En yüksek Nüfuslu Ülkeler 2014-2050	114
Tablo 2.6: Japonya 65 yaş ve üzeri nüfus (1950-2100)	128
Tablo 2.7: 1990-2013 Genel Demografik Göstergeler.....	148
Tablo 2.8: Türkiye’nin Nüfus Projeksiyonları 2013-2075.....	149
Tablo 3.1: Sağlık Alanında Gelişmeler ve Hedefler	173
Tablo 3.2: Cinsiyete Göre 2013-2023 Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi	174
Tablo 3.3: Sağlık Harcamaları ile İlgili Göstergeler, 1999-2014.....	175
Tablo 3.4: Hizmet sunucularına göre sağlık harcamaları, 2014.....	176

Tablo 3.5: Yaşlı Bağımlılık Oranı ve Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı 1935-2075180	Tablo 3.6: Nüfusun Yaş Grubuna Göre Durumu (2014)	181
Tablo 3.7: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı %20'lik Gruplar, 2013-2014		184
Tablo 3.8: Maddi Yoksunluk Oranı, 2006-2014		185
Tablo 3.9: Türkiye'de Yardım Türleri		192
Tablo 3.10: SYDV'lere Aktarılan Paylar (2009-2013)		193
Tablo 3.11: Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkelerindeki Yaşlanma Hızı*		198
Tablo 3.12: Sosyal Güvenlik Kapsamı 2010-2015*		200
Tablo 3.13: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (15+ yaş, Bin kişi)		205
Tablo 3.14: Senaryolara Göre Seçilmiş Yaş Grupları Oranı (%)		207
Tablo 3.15: Türkiye'de Aile Yapısının Değişimi (1968-2013)		211
Tablo 3.16: Kadınların Eğitim Seviyesin Göre İşgücüne Katılım Oranları (2013)		214
Tablo 3.17: Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Öncelikli Dönüşüm Programı Kapsamında Yapılan Çalışmalar		221
Tablo 4.1: Görüşme Yapılan Katılımcılar ile İlgili Bilgiler		233
Tablo 4.2: Nüfus Politikalarının Kavramsal Anlamı ve Gelişim Süreci ile İlgili Mülakat Verileri		237
Tablo 4.3: Nüfus Politikalarında Görülen Eksiklikler ile İlgili Mülakat Verileri		243
Tablo 4.4: Nüfus Politikalarındaki Doğru Yönler İle İlgili Mülakat Verileri		249
Tablo 4.5: Nüfus Politikası Uygulamalarında Önerilere İlişkin Mülakat Verileri		254
Tablo 4.6: Eğitim Politikaları İle Nüfus Politikaları Arasındaki İlişki İle İlgili Mülakat Verileri		260
Tablo 4.7: 2002 Sonrasında, Eğitim Alanındaki Gelişmelerin Nüfus Politikalarına Etkisi Hakkında Mülakat Verileri		264
Tablo 4.8: Sağlık Politikaları ile Nüfus Politikaları Arasındaki İlişkiye Yönelik Mülakat Verileri		268
Tablo 4.9: 2002 Sonrasındaki Sağlık Politikalarının Nüfus Politikasına Etkisi İle İlgili Mülakat Verileri		271
Tablo 4.10: Sosyal Güvenlik ve Nüfus politikaları Arasındaki İlişki İle İlgili Mülakat Verileri		275

Tablo 4.11: 2002 Sonrasında Sosyal Güvenlikteki Gelişmelerin Nüfus Politikaları Üzerine Etkisi Hakkında Mülakat Verileri.....	279
Tablo 4.12: Alt Nüfus Grupları İçin Spesifik Nüfus Politikası Oluşturma Hakkında Mülakat Verileri	282
Tablo 4.13: Çalışma Şartlarının Nüfus Üzerine Etkileri Hakkında Mülakat Verileri..	286
Tablo 4.14: Ücret ve Nüfus Arasındaki İlişkiye Yönelik Mülakat Verileri.....	289
Tablo 4.15: 2002 Sonrasında Çalışma Hayatındaki Gelişmelerin Nüfus Politikasına Etkisine İlişkin Mülakat Verileri	291
Tablo 4.16: Kadına Yönelik Düzenlemelerin Doğurganlık Üzerine Etkileri İle İlgili Mülakat Verileri	293
Tablo 4.17: Çocuklar İle İlgili Düzenlemelerin Nüfusa Etkisi Hakkında Mülakat Verileri.....	297
Tablo 4.18: Yaşlı Bakım Hizmetlerinin Nüfus Üzerine Etkileri Hakkında Mülakat Verileri.....	300
Tablo 4.19: 2002 Sonrası Yaşlı, Kadın, Çocuk ve Aile İle İlgili Gelişmelerin Nüfus Politikasına Etkileri İle İlgili Mülakat Verileri	303

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Demografik Geçiş Teorisi	24
Şekil 1.2: Türkiye, Kır-Kent ve Bölgesel Doğurganlık Hızları (2013).....	53
Şekil 1.3: Bebek Ölüm Hızları 2015* (%o)	56
Şekil 1.4: Türkiye'nin Nüfus Piramidi 2013	62
Şekil 1.5: Dünya Nüfus Piramidindeki Değişim 2010-2050.....	63
Şekil 1.6: Yaş Grubuna Göre Nüfus Oranı, 1935- 2075.....	64
Şekil 1.7: Türkiye'de Bağımlılık Oranlarının Değişimi; (1935-2050).....	69
Şekil 1.8: Dünya Okur-yazarlık Oranı.....	75
Şekil 1.9: Toplam Doğurganlık Hızı	83
Şekil 2.1: AB Ülkelerinin Yaş Gruplarına Yönelik Nüfus Projeksiyonları	98
Şekil 2.2: Dünya Nüfus Piramidi 1970-2014	115
Şekil 2.3: Çin'in Nüfus Büyümesi (1950-2100).....	119
Şekil 2.4: Fransa'nın Nüfus Projeksiyonu (1950-2100).....	123
Şekil 2.5: Fransa Nüfusunun Değişim Seyri	124
Şekil 2.6: Fransa Nüfus Piramidi.....	125
Şekil 2.7: Japonya Nüfusu (1950-2100).....	127
Şekil 2.8: Nüfus Büyüme Oranları	131
Şekil 2.9: Hindistan Nüfusu Projeksiyonları (1950-2100)	131
Şekil 2.10: Yaş Grubuna Göre Nüfus Oranı, 1935-2075.....	150
Şekil 3.1: Yaş Grubuna Göre Nüfus Oranı 1935-2075 Gelişmeler ve Hedefler	179
Şekil 3.2: Türkiye'de Sosyal Harcamaların GSYH'ye Oranı.....	193
Şekil 3.3: Türkiye'de Kayıt Dışı İstihdamın Boyutu.....	196
Şekil 3.4: Gelir ve Sosyal Güvenlik Programlarına Göre Sosyal Güvenlik Harcamalarının GSMH'ye Oranı (%)*	197
Şekil 3.5: Sosyal Güvenlik Aktif – Pasif Oranı 2005-2014.....	199
Şekil 3.6: Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dağılımı 1935-2050 (%).....	206
Şekil 3.7: Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2013	212
Şekil 3.8: Canlı Doğan Çocuk Sayısına Göre Okuma Yazma Bilmeyen Kadın Nüfus Oranı	213
Şekil 3.9: Canlı Doğan Çocuk Sayısına Göre Lise veya Dengi Okul Mezunu Kadın Nüfus Oranı.....	214

Şekil 3.10: Kadın İstihdam Oranı, OECD Ülkeleri, 2013 (15-64 yaş).....	216
Şekil 3.11: Canlı Doğan Çocuk Sayısına Göre İşgücünde Olmayan Kadın Nüfus Oranı	217
Şekil 3.12: Canlı Doğan Çocuk Sayısına Göre İşgücünde Olan Kadın Nüfus Oranı..	218
Şekil 3.13: Belli Durumlardaki Değişimin Doğurganlık Üzerindeki Etkisi.....	228
Şekil 4.1: Araştırmada Kullanılan Nitel Veri Analizinin Akış Modeli	235
Şekil 4.2: Araştırma Bulgularının Sınıflandırılması.....	237

Tezin Başlığı: Sosyal Politika Perspektifinde Nüfus Politikalarının Değerlendirilmesi (2002 Sonrası Türkiye Örneği)

Tezin Yazarı: Oral DEMİR

Danışman : Doç. Dr. Tuncay YILMAZ

Kabul Tarihi: 7 Haziran 2016

Sayfa Sayısı: xiii (ön kısım) + 342 (tez) + 2 (ek)

Anabilimdalı: Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Nüfus, bazı dönemlerde hızlı artış oranı ile gündemde iken, bazı dönemlerde de belli ülkeler için artış hızındaki düşüşten dolayı üzerinde tartışılan bir konu olmuştur. 18. yüzyıla kadar üzerine söz söylenen düşünce ve fikirler belirtilen nüfus, bu asırdan sonra daha sistematik olarak ele alınmıştır. Ülkeler bu anlamda, nüfusa nitel ve nicel anlamda yön vermek amacıyla nüfus politikaları uygulamaya başlamışlardır. Birleşmiş Milletler'in tanımına göre nüfus politikası; "nüfusun büyüklüğü, artış hızı, mekânsal dağılımı ve nitelikleri gibi önemli demografik değişkenleri etkilemek suretiyle, ekonomik, sosyal, demografik, siyasal ve diğer toplumsal hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak için hazırlanan politika ve programlar" olarak ifade edilmektedir. Günümüze kadar genel olarak ekonomik hedeflere ulaşmak amacıyla uygulanmış olan nüfus politikaları, antinatalist (doğurganlığı azaltıcı) veya pronatalist (doğurganlığı artırıcı) politikalar olarak iki ana başlık altında görülmektedir.

Yaklaşık yarım asırdan bu yana yüksek genç nüfus oranı ile övünen Türkiye'de, birçok Avrupa ülkesinde görülen nüfusun yaşlanma olgusunun belirtileri gözükmeye başlaması ile birlikte, nüfus politikaları siyasi ve akademik alanda ele alınmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda bazı bir takım uygulamaların yapıldığı da görülmekle birlikte nasıl bir yaklaşım tarzı geliştirilmesi ile ilgili bir fikir birliği oluştuğu söylenemez. Siyasal ve akademik alanda nüfus projeksiyonları farklı açılardan değerlendirilerek konu ile ilgili birçok farklı fikir öne sürülmektedir. Ancak literatürde nüfus politikalarının etkili olabilmesi ile ilgili konuya yalnızca ekonomik değil sosyal bir perspektiften bakılması gerektiği hakkında baskın bir görüş vardır. Bu nedenle Türkiye'de uygulanan nüfus politikalarında sosyal bir yaklaşımın önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu tezin amacı, 2002 sonrasında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti dönemindeki nüfus politikalarının sosyal politika argümanları çerçevesinde değerlendirilmesi ile birlikte nüfus politikası ile ilgili görüş ve öneriler sunulmasıdır. Çalışmada, Türkiye'de nüfus ile ilgili verilerin temel kaynakları olan TÜİK ile Nüfus ve Sağlık Araştırmasının verilerinin yanında, nüfus politikaları üzerine çalışan, araştırma yapan, kamu çalışanları ve akademisyenler ile yapılan mülakatların, nitel analiz yöntemi sayesinde incelenmesi ve bulguların yorumlanması akabindeki görüş ve öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika, Nüfus Politikaları, Demografi

Title of the Thesis: An Evaluation Of The Population Policy from the Social Policy Perspective (The Case Of Turkey, After 2002)

Author: Oral DEMİR

Supervisor : Assoc. Prof. Tuncay YILMAZ

Date: 7 June 2016

Nu. of pages: xiii (pre text) + 342 (main body) + 2 (App.)

Department: Labour Economics and Industrial Relations

Population is in the agenda with a fast growth rate in some periods but it has also been the subject of research due to the decline in the growth rate in some periods. Population has been discussed, thoughts and ideas have been stated on until the 18th century and it is discussed more systematically after this century. In this sense, countries have started to apply population policies in order to provide qualitative and quantitative aspects of the population. According to the definition of the UN, the population policy is expressed as “policies and programs which are prepared to help achievement of the economic, social, demographic, political and other social goals by affecting major demographic variables such as the size of the population, growth rate, the spatial distribution and characteristics”. Until today, population policies that have been applied in order to achieve economic targets in general are seen under two main headings: antinatalist (reducing fertility) or pronatalist (fertility enhancer).

Turkey has been boasting with high youth population ratio for nearly half a century but population policy has started to be addressed in the political and academic fields along with signs of aging of the population seen in many European countries are starting to appear. In this regard, although there are numbers of applications, it cannot be said that a consensus occurs about how to develop an approach. Many different ideas have been suggested on the subject by evaluating population projections from different perspectives on the political and the academic field. However, in the literature, there is a dominant view that the subject should be viewed not only from economic but also social perspective regarding the population policy to be effective. Therefore the importance of a social approach in the population policy implemented in Turkey arises.

The aim of this thesis is to provide comments and suggestions about population policies along with an evaluation of population policies from the perspective of social policy arguments during the period of government of “Adalet ve Kalkınma Partisi” which came to power after 2002. In the study, it has been tried to offer suggestions on methods or applications related to population policy implementations after the examination of interviews made with public officials and academics who are studying and engaged in research on population policies and after the interpretation of the findings, besides the data of the TÜİK and Demographic and Health Survey which are the main source of data on the population in Turkey.

Keywords: Social Policy, Population Policies, Demography

GİRİŞ

Neolitik dönemde insanın yerleşik hayata geçmesi ile nüfuslanma süreci başlamaktadır. Bu dönemlerde nüfusun çok az ve ortalama ömrün de kısa olduğu bilinmektedir. İlerleyen dönemlerde teknolojik ilerleme ve sağlık alanındaki gelişmeler sayesinde hem insanların ortalama ömrü uzamış hem de nüfus hızla artmıştır. Genel anlamda nüfus farklı bir boyut kazanmıştır. Bu gelişmeler ülkelerin nüfus konusundaki eylemlerinde belirleyici olmuştur.

Nüfusun gelişim süreci ile ekonomik ve sosyal gelişim arasında ciddi bir etkileşimin olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle ekonomik ve sosyal gelişimin nüfusa etkisi ile gelişmişlik farkına göre ülkelerin nüfus politikalarında da farklılık gözükmektedir. Bu durumu açıklayan demografik geçiş süreci teorisi de, tüm ülkelerin ekonomik gelişmişlik seviyesi ve diğer faktörlere göre kısa ve uzun vadede ölüm oranlarında azalışın, doğurganlık oranlarındaki düşüş ile birlikte nüfus artış hızında azalışın ve nihayet nüfusta azalmanın yaşanacağını öne sürmektedir. Süreç tüm ülkeler için farklı şekilde yaşansa da teorinin genel anlamda devletlerin demografik değişimine uyduğu söylenebilir.

Günümüzde az gelişmiş ülkeler yüksek nüfus artış hızını düşürmeye çalışırken, gelişmiş batı ülkeleri de nüfusun kendini yenileyebilecek seviyenin altına düşmesinin verdiği endişe içinde nüfus artış hızını artırmaya çalışmaktadırlar. Özellikle ekonomik gelişimin devamı ve yüksek yaşlılık oranının sosyal güvenlik sistemi üzerindeki baskısını azaltmak için pronatalist (doğurganlığı artırıcı) politikalara yönelen gelişmiş ülkeler farklı nüfus politika argümanlarını devreye koymuşlardır. Doğurganlığın önündeki engelleri kaldıracak ve ebeveynlerin çocuk istekleri üzerinde etkili olabilecek çalışmalar içerisine girilmiştir.

Çalışmanın asıl konusu olan Türkiye'deki nüfus politikaları sürecine değinecek olursak; Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında savaşın sebep olduğu demografik yapıyı değiştirmek/düzeltilmek ve iktisadi anlamda kalkınabilmek amacıyla nüfus artış hızını artırmaya yönelik nüfus politikaları uygulamayı tercih etmiştir. Hem yasal anlamda çıkarılan kanun ve yönetmelikler hem de sağlık alanındaki destekler ile nüfusun artışı devlet eliyle teşvik edilmiştir. 1950'li yılların sonuna kadar devam eden bu nüfus politikaları, dünya genelinde meydana gelen aşırı nüfus artışının oluşturduğu endişeden

kaynaklı nüfus artış hızını azaltmaya yönelik çalışmalara doğru yön değiştirmiştir. Bu nedenle nüfus politikasındaki bu değişikliğin temel nedeninin konjonktürel olduğu söylenebilir.

Özellikle 1960-1970 yılları arasında dünya genelinde uygulamaya konulan antinatalist (doğurganlığı azaltıcı) politikalarda, Batı dünyasının ya da gelişmiş Avrupa devletlerinin yönlendirmesi ve teşviki ile ilgili samimi ve masum bir hareket/davranış olmadığı yönünde düşüncelerin olduğunu da belirtmek gerekir. Türkiye özelinde 1960'lı yıllardaki nüfus politikası değişimine gerekçe olarak, ölüm oranlarındaki azalma, tarımdaki makineleşme ve orduda silah gücünün ön plana çıkması gibi gelişmeler gösterilmiştir. Bu nedenle nüfus artış hızının yükselmesini gerektiren nedenlerin değiştiği belirtilmiş ve nüfus artış hızının artırılmasının aksine nüfus artış hızının azaltılmasına yönelik politika uygulanması gerektiği savunulmuştur.

Antinatalist politika uygulamasına yönelik ilk ciddi adımlar 1963 yılında başlayan planlı dönem ile birlikte atılmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Programı'nın (Birinci BYKP) hazırlanması (1963-1967) ile antinatalist nüfus politikaların gerekliliği savunulmuştur. Bu anlamda devlet tarafından teşvik ve yardımlar, ebeveynlere verilen eğitimler, yasal hükümler ve sağlık kurum ve çalışanları tarafından yapılan bilgilendirmeler veya yönlendirmeler yardımı ile politikanın hedefine ulaşması amaçlanmıştır. 1960 sonrası antinatalist nüfus politikası için söylenecek 2 temel durumun olduğu söylenebilir. İlki, konjonktürel bir yönünün olduğu, ikincisi ise politikanın çok etkili olmadığı gerçeğidir. Literatürde antinatalist politikanın nüfusun artış hızının azalmasında çok etkili olmadığı meydana gelen azalışın sosyal ve ekonomik gelişme seviyesi ile ilişkili olduğu yer almaktadır. Bahsi geçen yıllardaki ekonomik ve sosyal gelişme ile çocuk sahibi olma isteği/tercihleri değişmiş, doğurganlık oranları düşmüştür.

1980'li yıllar sonrasında antinatalist politikaların, başlangıçtaki ağırlığıyla devam etmediği görülmektedir. Ancak 2002 sonrası Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti döneminin başlaması ile birlikte baş gösteren düşünsel değişim ile birlikte nüfus politikalarında tekrar bir değişim sürecine girilmiştir. Genç nüfusu sürekli yüksek olan Türkiye'nin genç nüfus oranında yükselmenin durması, sağlık alanındaki gelişmeler ile birlikte beklenen yaşam süresine bağlı olarak yaşlı nüfus oranının artması, ekonomik

gelişimin devamı için genç ve dinamik nüfusun gerekliliği gibi nedenlerle pronatalist politikalara geçilmesi uygun görülmüştür. Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde ebeveynlere “en az 3 çocuk” doğurmaları tavsiyesinde bulunarak politikayı söylem olarak başlatması ve akabinde pratik ve yasal uygulamalar ile pronatalist politikalara yaklaşık yarım asır sonra tekrar geri dönülmüştür.

Söylem olarak başlayan nüfus politikası üzerine birçok farklı düşünce belirtilmektedir. Politikanın antinatalist veya pronatalist olması gerektiği yönünde dahi bir fikir birliği yoktur. Pronatalist politika uygulamasına destek veren düşünürler ise yöntem konusunda birbirinden ayrılmaktadırlar.

Çalışmanın Amacı:

Nüfus politikaları, yalnızca ekonomik veya tek bir açıdan ele alınabilecek bir mesele değildir. Nüfusun etkilediği birçok alan olmakla birlikte birçok alandan da etkileniyor olması konunun çok boyutlu, karmaşık bir yapısı olduğunu göstermektedir. Belirtmek gerekir ki konunun en çok da insani ve ahlaki yönü görmezden gelinmektedir. Robert Malthus'dan günümüze kadar konu ağırlıklı olarak ekonomik boyutu ile ele alınmıştır. Ancak görülmektedir ki, konu ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuki birçok boyuta sahiptir. Asıl öznesi insan olan nüfus politikalarının sosyal boyutu diğer yönlere göre ağır basmaktadır. Bu nedenle eğitim, sağlık, yoksulluk, göç, sosyal güvenlik ve aile gibi birçok faktörü içinde barındıran sosyal politika perspektifinde olaya yaklaşımın gerekliliği ve önemi düşünürler tarafından sık sık dile getirilmektedir.

Bu gereklilik ve öneme binaen böyle bir çalışma yapılma ihtiyacı hissedilmiştir. Bu çalışma ile, 2002 sonrasında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti dönemindeki nüfus politikalarının, sosyal politika perspektifinden değerlendirilmesi ile birlikte konu ile ilgili görüş ve öneriler sunulması amaçlanmaktadır. Çalışmada, Türkiye'de nüfus ile ilgili verilerin temel kaynakları olan; TÜİK ile Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerinin yanında, nüfus politikaları üzerine çalışan, araştırma yapan, kamu çalışanları ve akademisyenler ile yapılan mülakatların, nitel analiz yöntemi yardımıyla incelenmesi ve bulguların yorumlanmasının akabinde nüfus politika uygulamaları ile ilgili yöntem veya uygulama önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Önemi:

Nüfus artışının ekonomi ve dolayısıyla toplumsal refah üzerindeki etkisi en az iki

asırdan beri araştırmacıların yakın ilgisini çekmiş ve üzerinde yoğun tartişmaların yapıldığı bir konu olmuştur. Literatürde, bu tartişmaların başlangıcı olarak genellikle Malthus'un 1798 yılında yayınladığı "Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme" isimli kitabı gösterilir. Malthus, nüfusun ekonomik büyüme için zararlı olacağını ve arzı sınırlı gıda maddelerinin üretimi ile nüfus artış hızı arasında uzun dönemde bir denge olmadığını, sürekli ve hızla artan bir nüfusun insanlığı felakete sürükleyeceğini savunmuştur. Bilimsel anlamda nüfus konusunun tartişılmasına Malthus'un bu teorisinin ön ayak olduğu söylenebilir.

Nüfus konusu başta ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel olmak üzere birçok alanı etkilemektedir. Varoluş evresi ve etkilediği alan göz önüne alındığında konunun önemi kendini göstermektedir. İnsan haklarının içinde bulunduğumuz çağda ciddi olarak ele alınması nüfusa bu bağlamda yaklaşılmasını da sağlamıştır.

Bir takım amaçlara ulaşmak üzere ülkeler nüfus yapısı üzerinde etkili olabilecek çalışma içerisine girmektedirler. Temelde nüfus artış hızını azaltmaya veya artırmaya yönelik olan bu çalışmalar amaç ve yöntem olarak üzerinde tartişılmaya değer bir konudur. Çünkü olayın hem insani hem ahlaki hem de siyasi, ekonomik, hukuki ve sosyal bir boyutu vardır. Nüfus politikası kavramı altında nitelendirilen bu çalışmalar, günümüzde genel uygulanış şekliyle, sadece kişi başi milli geliri arttırmak hedefi içinde olmamalıdır. Aynı zamanda sosyal politika argümanları olan eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam ve aile gibi birçok unsuru da dikkate alarak bu alanlarda gelişim sağlayacak bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Bu çalışmaya, böyle bir eksikliğin varlığı iddia edilerek yola çıkılmıştır. Devlet eli ile yürütölen nüfus politikalarının ekonomik amaçlar yanında sosyal, ahlaki ve toplumsal amaçlar da gütmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki nüfus politikalarının da bu yönde şekillenmesi, hem politikanın doğru hedefler doğrultusunda şekillenmesine hem de amacına ulaşmasına yardımcı olacaktır.

Çalışmanın Yöntemi:

Araştırmada ilk olarak konunun teorik çerçevesinin oluşturulması maksadıyla yerli ve yabancı literatür taraması yapılmıştır. Bu amaçla kitap, makale, tez, araştırma raporu, kanun ve diğer birçok kaynaktan istifade edilmiştir. Ayrıca özelliklerine göre seçilmiş bazı ülkelerin nüfus politikaları da incelenerek karşılaştırma ve tahlil yapma amacı

güdülmüştür. Türkiye özelinde ise, geçmiş yıllarda ve günümüzde uygulanan nüfus politikalarının sebep ve sonuçları ikincil veriler yardımıyla incelenmiştir. Son kısımda uygulama için nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve bilgi toplama aracı olarak yarı biçimsel mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmada, nüfus politikaları üzerine araştırma yapan ya da çalışan akademisyen ve/veya kamu kurum çalışanlarının, konu ile ilgili yapılmış akademik ve pratik çalışmalarının ışığında belirttikleri görüş ve düşüncelerini analiz etme amacıyla nitel araştırma deseni kullanılmıştır.

Mülakatlar sonucunda veriler değerlendirilirken, araştırmanın geçerliliği gereği görüş ve düşüncelerden birebir alıntı yapılmıştır. Yorumlama kısmında, katılımcıların beyanlarındaki aynı, benzer veya farklı yönlere dikkat çekilmiş beraberinde araştırmacının elde edilen verilere dayalı görüşlerine yer verilmiştir.

Türkiye’de uygulanan nüfus politikalarının, sosyal politika perspektifinden etkinliğinin değerlendirilerek, buna dayalı öneriler sunulmasını amaçlayan bu çalışmanın uygulama bölümünde belirlenen temalar çerçevesinde temel bir kaç soruya cevap aranmıştır.

Türkiye’deki nüfus politikaları uygulamalarında, sosyal politika argümanları ne kadar etkilidir? Sosyal politika argümanlarının nüfus politikalarının amacına ulaşmasındaki etkinliği ne kadardır?

Bu temel sorulara cevap bulabilmek amacıyla, nüfus politikaları hakkındaki genel görüş, nüfus politikaları ile eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam, çalışma şartları, yaşlanma, kadın, çocuk ve aileye yönelik sorular sorulmuştur.

Çalışmanın İçeriği:

2002 sonrası nüfus politikalarının sosyal politika perspektifinden ele alındığı bu araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk iki bölümü konunun kavramsal ve teorik yönlerini konu edinirken, üçüncü bölümde sosyal politika ile nüfus politikaları arasındaki ilişki ikincil veriler yardımıyla ortaya konmaya çalışılmıştır. Dördüncü bölümde ise yapılan nitel araştırmanın bulguları ile yorumlara yer verilmiştir.

Birinci bölümde, öncelikle nüfus ve demografi kavramlarına değinilmiş ve literatürdeki ilgili kavramlara da anlam birliği açısından yer verilmiştir. Akabinde nüfus teorilerine değinilerek günümüze kadar öne sürülmüş olan nüfus teorileri ile ilgili

detaylı bir inceleme yapılmıştır. Nüfus ile ilgili verilerin elde edildiği demografik bilgi kaynaklarına da yer verildikten sonra nüfusun yapısal özellikleri hakkında güncel veriler yardımıyla bilgi verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde, nüfus politikaları üzerine derinlemesine bir araştırmaya yer verilmiştir. Öncelikle nüfus politikası konusu ilgili tüm açılardan yaklaşılarak tartışılmaya çalışılmıştır. Sonrasında nüfus politikaları açısından dikkate değer durum ve uygulamaları söz konusu olan bazı ülkelerin nüfus politikaları açıklanmaya çalışılmıştır. Bölüm içerisinde son olarak Türkiye'nin günümüze kadar ki tüm nüfus politika gelişimine derinlemesine bir yaklaşım ile yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, sosyal politika ve nüfus politikaları arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Sosyal politikanın alt unsurlarından olan, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam, aile ve çocuk gibi faktörlerin nüfus politikaları üzerindeki etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise, rassal olarak seçilen nüfus politikaları üzerine araştırma yapan akademisyenler ile kamu kurumlarındaki ilgili kurumlarda nüfus politikaları üzerine çalışan kamu çalışanları ile yapılan mülakatlardan elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak incelenmiş ve sosyal politikanın alt bileşenleri ile nüfus politikaları arasındaki ilişkiye/etkileşime yönelik bulgular elde edilmeye çalışılmıştır. Beraberinde bu bulgulara dayalı yorumlamalara yer verilmiştir.

BÖLÜM 1 KAVRAMSAL OLARAK NÜFUS

1.1 Nüfus ve Demografi

1.1.1 Nüfus

Sosyal hayatın ilk dönemlerinden günümüze kadar insanların üzerinde düşünüp tartıştıkları meselelerden biri şüphesiz ki, nüfustur. İlk zamanlarda bilimsel anlamda veya sistematik olarak ele alınmamış olsa da nüfus meselesi insanoğlu için her zaman tartışılmaya değer konular arasında yerini muhafaza etmiştir. Eski çağlarda ekonomik, askeri ve siyasi yönlerden nüfusa yaklaşılarak belli politikalar oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönemlerde emniyet endişesi, fetihler, doğal kaynaklardan istifade, devlet için kaynaklar, imkanlar oluşturma zarureti, asker sayısını artırma, işçi ve vergi mükellefi bulma gibi sebepler nüfusu artırma için temel sebepler olmuştur. Bu anlamda uygulanan politikalara örnek verecek olursak; Roma'nın, istilacı/fetih politikası için kalabalık bir nüfusa olan ihtiyacını; erken evlenip çok çocuğu olanlara buğday dağıtarak, amme hizmetlerinde, terfilerde ve verasette birçok avantaj sağlayarak gidermeye çalıştığı bilinmektedir (Kenez,1944: 1).

İlerleyen yıllarda ise sosyal, dini ve askeri sebepler başta olmak üzere bunlar gibi birçok sebep nüfusu artırma gereği olarak görülmüştür. Bedensel ve kas gücünün çok kullanıldığı ilk zamanlarda nüfusun fazlalığı üretimin ve güvenliğin garantisi anlamına gelmektedir. Özellikle savaşlarda nüfusu fazla olan tarafın avantajlı olması, nüfusu artırma isteği için yeterli olmuştur. İlerleyen yıllarda askeri silahların gelişimi sayesinde insan gücüne olan ihtiyacın azalması ile nüfusun askeri açıdan önemi azalmış olsa da nüfus yaşam içerisinde her alanda etkili olduğu için önemini muhafaza etmiştir. Gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun tüm devletlerin sürekli gündemlerinde olan nüfus meselesi, bazı ülkeler için ciddi kaynakların ayrıldığı, hususi birimlerin kurulduğu ve uzun soluklu politikaların oluşturulduğu bir meseledir.

Türk dil kurumu nüfusu şöyle tanımlamaktadır;

- Kişi

- Bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı, popülasyon
- Ortak bir özellik gösteren kimselerin bütünü “Tarım nüfusu, Gecekondu nüfusu” (TDK).

Diğer bir tanıma göre nüfus; Ülke, şehir ya da herhangi bir bölgede yaşayan kişilerin toplam sayısı (www.dictionary.com, 19.04.2016) olarak ifade edilmektedir. Weeks’e göre nüfus belli bir yerdeki kişi sayısı (Weeks, 2010:3) olarak nüfus tanımlanmaktadır.

Daha kapsamlı bir şekilde nüfus şöyle tanımlanabilir; Bir doğa parçasını, kendine ülke yapmış, bunu nesiller boyu sürdürmüş, böylece günümüze kadar gelebilmiş, bundan sonrada varlığını sürdürebilecek olan yaşayan insanlar topluluğu...”dur (Tunç, 1984: 133).

Yukarıda da belirtildiği gibi nüfus bir bölgenin, yerin, şehrin nüfusunu belirtmelidir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, o yerin veya bölgenin sınırlarının açık bir şekilde belli olması gereğidir.

Diğer bir husus ise, nüfusa kimlerin dahil edilip edilmeyeceğidir. İleride daha açık bir şekilde açıklayacağımız bu konuyu şu şekilde özetleyebiliriz. Bir yerde yaşayan kişilerin nüfusa dahil olması için kişilerin o yerin resmen vatandaşı olmaları gerekmez. O yerde her ne sebeple yaşıyor olursa olsun (göç, sığınma, iş veya evlilik) kişiler o yerin nüfusuna dahildirler.

Nüfusu bunlar haricinde birçok şekilde tanımlayabileceğimiz gibi yaş, cinsiyet, istihdam, eğitim, din vb. şekillerde de sınıflandırmak mümkündür.

Nüfusun miktarındaki ve niteliğindeki değişimler göz önüne alındığında, nüfus çok dinamik bir yapıya sahiptir. Sürekli bir değişim içerisindedir. Doğum, ölüm ve göç olaylarının gerçekleşmesinin yanında nüfus; niteliksel olarak da yaşlanma, eğitim, sağlık, yoksulluk ve istihdam gibi birçok konu ile de yakından ilgilidir.

Asıl öznesi insan olan nüfus, insan ile yakından uzaktan ilgili olan tüm alanları ilgilendirmektedir. Başka bir deyişle nüfus, niteliksel ve niceliksel yapısı dolayısıyla birçok bilim dalı ile yakından etkileşim halindedir. Bu bilim dallarının başında; demografi, sosyoloji, ekonomi, istatistik, tıp, tarih ve coğrafya gelmektedir.

Nüfustaki değişimin ortaya çıkardığı sonuçlar, dünyanın her yerinde sosyal değişimi oluşturan temel güçlerden biri olmaktadır. Ülkelerin niteliksel ve niceliksel nüfus yapıları dikkate alınmadan sosyal ve ekonomik sorunların sağlıklı bir çözüme kavuşturulmayacağı günümüzde kabul görmüş görüşler arasında yerini almaktadır. Gelecekteki durumun kestirilebilmesi, ileriye dönük ekonomik ve sosyal planların yapılmasında önemli olmaktadır. Ayrıca bu amaçla toplanan bilgilerin de doğru ve sürekliliği de önemli bir husustur. Elde edilen bilgiler ne denli doğru ise yapılan analizler ve ileriye dönük çıkarsamalar da o denli doğru olacaktır (Başar, 2013: xvii).

1.1.2 Demografi

Demografi, Yunancada demos (halk, nüfus) ve graphos veya graphein (yazmak) sözcüklerinden oluşmaktadır. Oluştugu sözcüklerden anlaşılacağı üzere en yalın ifade ile Demografi: “Nüfus Bilimi” dir. Demografi ile ilgili birçok tanım yapılmaktadır. Demografi, birlikte yaşayan bireylerin oluşturduğu toplulukların, kısaca nüfusun bilimsel olarak incelenmesidir (Başar, 2013: 1). Hacmi, bünyesi ve gelişmesi başta olmak üzere nüfusu çeşitli yönleriyle inceleyen bir bilim dalıdır (Başol, 1995: 3). Geniş anlamda demografi ise, nüfusun yapısının incelenmesinde yararlanılan nüfus hareketleri verilerinden genellikle yoğunluk, doğum, ölüm, büyüme, yaş dağılımı, göç, evlenme, boşanma ve diğer hayati istatistikler ile bu istatistiklerin sosyal ve ekonomik koşullarla etkileşimini inceleyen toplumsal çalışmalardır (Epidemiyoloji ve Demografi Terimleri Sözlüğü). Tüm bu tanımlardan anlaşılacağı üzere demografi, nüfus ile çok yakın bir ilişki içindedir. Yukarıda bahsedilenler ışığında diyebiliriz ki, belli bir dönemde birlikte yaşayan insanların oluşturdukları nüfusu çeşitli yönleriyle inceleyen, veriler toplayan ve bu veriler ışığında nicel ve nitel etkileşimleri bilimsel olarak ele alan toplumsal çalışmalara demografi denir.

Nüfus ile ilgili ilk kuramsal ve bilimsel çalışmayı, demografinin babası olarak isimlendirilen İbn-i Haldun’un (1332-1406) yaptığı kabul edilmektedir. Bununla birlikte demografi, 17. yüzyılda İngiliz istatistikçi Jahn Graunt’un (1620-1674) yaptığı çalışmalar neticesinde bir bilim olarak kabul görmeye başlamıştır. Graunt, “Ölüm Kayıtları Üzerine Doğal ve Siyasi Gözlemler” (Natural and Political Observations Made Upon the Bills of Mortality) adlı eserinde ölüm oranı tablolarını kullanarak ilk kez

demografik bir analiz yapmıştır. Bu sayede Graunt, Avrupa’da demografinin kurucusu olarak tanınmaktadır (Başar, 2013: xviii ve Balbay, 2012: 7).

Demografi sözcüğünü ilk kez, Fransız doğa bilimcisi Achille Guillard (1855) “Beşeri istatistiğin öğeleri veya karşılaştırmalı demografi” adlı eserinde kullanmıştır. Guillard’a göre demografi “nüfusun miktarını, çeşitli vasıflar bakımından durumunu, fikri ve genel karakterlerini ve ilerlemesini inceleyen bir bilim” dir (Yüceuluğ, 1966: 7; Serper, 1978: 1). Bütün tarifler, demografinin, ekonomik ve sosyal konuları içeren ve ayrıca geniş ölçüde istatistiğe dayanan bir bilim dalı olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim nüfus sayımlarının tertibi, sonuçlarının sınıflandırılması, grup teşkili, nüfusun artış oranının hesaplanması, doğum ve ölüm oranlarının hesabı, hep istatistik metodundan faydalanılmak süratiyle yapılmaktadır (Cillov, 1960: 3).

Demografi bilimi, temelde nüfus ve onunla ilişkili hayati olaylar ile ilgilenmektedir. Bu anlamda inceleme yaparken hem alan araştırmaları hem de istatistiki verilerden istifade etmektedir.

Demografi incelediği konunun içeriğinden dolayı ekonomik ve sosyal alanlar başta olmak üzere tarih, coğrafya, biyoloji, tıp, sosyoloji, iktisat ve matematik gibi birçok bilim ile yakın ilişki içindedir.

Demografinin temel konusu olan nüfusu iki farklı açıdan incelemek mümkündür; ilki nüfusun varlığı ve bileşimi, ikincisi ise nüfusun sayısında ve yapısında zaman içinde meydana gelen değişimlerdir. Bu ayrım bazı kaynaklarda statik ve durağan demografi olarak veya nüfusun statik göstergeleri ve nüfusun dinamik göstergeleri olarak da yapılmaktadır (www.tr.swewe.com, 2014; Başol, 1995: 3; Murat, 2006: 32).

Birçok yönlü sosyal bir bilim olan Demografi, bu özelliğinden dolayı çeşitli uzmanlık alanlarına göre ayrılabilir. Birbirlerine yakın gözükseler de farklı alanlarda işlevleri olan bu uzmanlık alanlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Murat, 2006: 32; Başol, 1995: 3);

- Tasviri Demografi: Nüfus istatistiklerine dayanarak nüfusun miktarı, coğrafi dağılışı ve genel niteliklerini tasvir eden demografidir.
- Teorik Demografi: Sadece demografik olaylar arasındaki niceleyici ilişkilerin araştırılmasıdır.

- Tarihi Demografi: Nüfus gelişmesinin tarihçesi hakkında bilgi verir.
- Matematik Demografi: Uygulamalı araştırmalarda toplanan verilere matematik fonksiyonların nasıl uygulanacağı üzerinde çalışır.
- İktisadi ve Sosyal Demografi: Demografik olaylarla iktisadi ve sosyal olaylar arasındaki ilişkilerin incelenmesini konu alır. Bu alan bazı kaynaklarda ekonomik demografi ve Sosyal Demografi olarak ayrı arı da ele alınmaktadır.
- Nüfus İncelemeleri: Uygulamaya inerek fiili nüfus üzerindeki demografik incelemelerdir.

Demograflar, birçok yönden kendilerini ‘pozitif’ bilimlerle kurgulamaktadırlar. Ölçüm tekniklerine, nüfus sayımlarının doğruluğuna özen göstermektedirler. Detaylı matematiksel modeller oluşturarak teknik ayrıntıları tartışmaktadırlar. Yapılmak istenen yalnızca nüfusu doğru saymak değil, aynı zamanda bütün büyük kuramları uzun vadeli büyük ölçekli değişimlerden ayrıntılı bir şekilde haberdar etmektir. Demograflar, nüfusta meydana gelen yapısal değişimler üzerine çalışarak ortak davranış kuramları oluşturmaya çalışmaktadırlar.

1.1.3 Nüfus İle İlgili Temel Kavramlar

Doğum, ölüm ve göç gibi temel nüfus hareketliliklerinin ölçülebilmesi ve bunlara yönelik planlamaların yapılabilmesi için birçok veriye ve hesaplama ihtiyacı duyulmaktadır. Doğru bilgilerin verilebilmesi ve doğru yorumlamaların yapılabilmesi ancak ortak bir kavramsal literatürün oluşturulması ile sağlanabilecektir. Bu nedenle nüfus ile ilgili araştırmalarda kullanılan kavramların kısaca tanımları yapılacaktır (TÜİK; Nüfusbilim Sözlüğü, 1972; Epidemiyoloji ve Demografi Terimleri Sözlüğü; Özgür, 2011: 87-90; www.metinozturk.8m.com, 2015).

Yıllık Doğal Nüfus Artış Hızı (Natural Annual Population Increase Rate): Ölüm ve doğum olayları sonucu nüfusun hangi hızda arttığını belirleyen dolaysız bir gösterge. Doğumlar ölümlerden fazla ise artış hızı pozitif, tersi ise negatif olur. Bir yıl içinde canlı doğum sayısının yıl ortası nüfusa bölünmesiyle elde edilen miktarın, bir yıl içinde ölüm sayısının yıl ortası nüfusa bölünmesiyle elde edilen miktardan çıkarılarak 1000 ile çarpımı şeklinde ifade edilir.

$$YDNAH: \frac{\text{Bir yıl içinde canlı doğum sayısı}}{\text{Yıl ortası nüfus}} - \frac{\text{Bir yıl içinde ölüm sayısı}}{\text{Yıl ortası nüfus}} \times 1000$$

Optimum Nüfus (Optimum Population): Belli bir gelişme düzeyinde, ülkenin belli kaynakları ve teknolojisi ile nüfus başına üretimini en çok artıran nüfus miktarıdır.

Aşırı Nüfus (Over Population): Bir yerdeki nüfusun azalması, geride kalan nüfus için yaşam standardında bir artışa yol açıyorsa ve bazı kaynakları, gelişme için gelecekteki yatırımlara uygun hale sokuyorsa, aşırı nüfustan söz edilebilir.

Kaba Boşanma Hızı (Crude Divorce Rate): Bir yıl içinde meydana gelen boşanma sayısının yıl ortası nüfusa bölümünün 1000 ile çarpımı anlamına gelmektedir.

$$KBH = \frac{\text{Bir yıl içinde meydana gelen boşanma sayısı}}{\text{Yıl ortası nüfus}} \times 1000$$

Genel Doğurganlık Hızı (General Fertility Rate): Paydaya sadece 15 – 49 yaş kadınlar, yani doğurganlık çağındaki kadın nüfus yazıldığından doğurganlık düzeyini daha duyarlı olarak gösteren bir ölçüttür. Aile planlaması hizmetlerinin değerlendirilmesinde yararlı bir göstergedir.

$$GDH: \frac{\text{Bir yıl içindeki toplam canlı doğum sayısı}}{15 - 49 \text{ yaş kadın nüfusu}} \times 1000$$

Kaba Doğum Hızı (Crude Birth Rate): Bir yıl içinde olan canlı doğum sayısının yıl ortası nüfusa bölünmesinin 1000 ile çarpımını ifade etmektedir.

$$KDH = \frac{\text{Bir yıl içinde canlı doğum sayısı}}{\text{Yıl ortası nüfus}} \times 1000$$

Kaba Ölüm Hızı (Crude Death Rate): Bir bölgede bir yıl içinde görülen toplam ölüm sayısının o bölgenin yıl ortası nüfusuna bölümünün 1000 ile çarpımını ifade etmektedir.

$$KÖH = \frac{\text{Bir yıl içinde ölüm sayısı}}{\text{Yıl ortası nüfus}} \times 1000$$

Bebek Ölüm Hızı (Baby Mortality Rate): Bir toplumda genel sağlık düzeyini ve çocuk sağlığı düzeyini ölçmek ve sağlık hizmetlerinin etkinliğini değerlendirmek için kullanılan en önemli ölçütlerdir. Belli bir yıl içinde her 1000 canlı doğum başına düşen bebek ölüm sayısıdır.

$$BÖH = \frac{\text{Bir yılda canlı doğan ve 365 gün içinde ölen bebeklerin sayısı}}{\text{Yıl içindeki canlı doğum sayısı}} \times 1000$$

Nüfus Yoğunluğu (Population Density): Bir bölgede 1 km² 'ye kaç bireyin düştüğünü gösteren bir ölçüttür. Başka bir deyişle; Bir coğrafi bölgede yaşayan toplam nüfusun, o alanın toplam yüzölçümüne bölünmesiyle nüfus yoğunluğu bulunur. Genelde km² 'ye, daha küçük alanlı yerlerde ise hektara isabet eden insan sayısı olarak da ifade edilebilir.

Ölü Doğum Hızı (Fetal Mortality Rate): Ölü doğum gebeliğin 22. haftasından sonra doğan, ancak doğumda solunum ya da diğer yaşam belirtilerinden en az biri olmayan bebekleri tanımlar. Eğer bu hız yüksek ise, doğum öncesi bakım hizmetleri ve doğum koşulları gözden geçirilmelidir. Ana sağlığının önemli bir göstergesidir. Ölü doğum hızı, ölü doğan bebek sayısının o yıla ait toplam ölü ve canlı tüm doğumların sayısına bölünmesinin 1000 ile çarpımıyla elde edilir.

$$\text{ÖDH} = \frac{\text{Bir yıl içinde ölü doğan bebek sayısı}}{\text{O yıla ait ölü ve canlı tüm bebek sayısı}} \times 100$$

Ana Ölüm Hızı (Maternal Mortality Rate): Bir toplumun sağlık göstergeleri arasında ana sağlığı ölçütleri en önemli ölçütlerdir. Gebelik, doğum ya da lohusalık döneminde meydana gelen kadın ölümlerine ana ölümü denir.

$$\text{Ana Ölüm Hızı} = \frac{\text{Bir takvim yılı içindeki toplam ana ölümleri}}{\text{Aynı yıl içindeki toplam canlı doğum sayısı}} \times 10.000 \text{ ya da } 100.000$$

Nüfus Yenilenme Seviyesi (Population Replacement Level)¹: Nüfusun aynı miktarda devamı için kadınların doğurması gereken çocuk sayısı olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle nüfusun aynı seviyede kalabilmesi için gerekli olan kadın başına doğum sayısıdır. Nüfusun kendini yenilemesi için her çift için yeteri kadar yani aşağı yukarı 2 çocuk gerekmektedir. Ancak erken yaşta ölümler, göç vd. faktörler de dikkate alınarak bu oran 2,1 olarak kabul edilmektedir (Thorpe, 2009: 149). Bu doğurganlık düzeyinde ebeveynler kendileri yerine net olarak 1'i kız olmak üzere 2 çocuk bırakırlar ve böylece nüfus ancak kendisini yenileyebilir (www.hips.hacettepe.edu.tr, 24.04.2016). Nüfusun kendini yenileyebilmesi için dünya genelinde her kadının aşağı yukarı 2,1 çocuk yapması gerekmektedir. Bu oranı etkileyen birçok faktör söz konusudur. Dolayısıyla her bölgede nüfusun kendini yenileme oranı farklı farklıdır (www.people.oregonstate.edu,

¹ Daha geniş bilgi için: <http://paa2006.princeton.edu/papers/60125> ve <http://www.prolifeinfo.ie/issues/population-control/total-fertility-rate/> sitelerine bakınız.

erişim tarihi: 24.04.2016). Az gelişmiş ülkelerde bebek ölüm oranları daha yüksek olduğu için nüfusun yenilenme oranı gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksektir (Thorpe, 2009: 149). Ölüm, kısırlık, göç, doğumdaki cinsiyet oranı vd. faktörler bu farklılıkta en etkili olan temel unsurlardır (www.prolifeinfo.ie, erişim tarihi: 24.04.2016).

1.2 Nüfus Teorileri

Nüfus üzerine bildirilen görüşler milattan öncelere kadar ulaşmaktadır. Tarihin ilk yıllarında nüfus konusuna nicel açıdan yaklaşım olmuş olsa da bugün çok farklı alanlara olan etkisi sebebiyle nüfus birçok alanla ilişkili haldedir. Günümüze kadar devam eden gelen değişik görüşlerde, nüfus ile doğal kaynakların ilişkisi temel dayanak olmuştur. Doğal olarak ortaya konan bu görüşlerde çağın sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi özelliklerinin etkisi büyüktür. Bu nedenle tarih biliminde olduğu gibi, görüşler değerlendirilirken dönemin şartlarını göz önünde bulundurmamak daha doğru olacaktır. Bilim adamları, yazarlar ve filozofların nüfus sorunları ile ilgili doğal hayattan etkilenmeleri sayesinde oluşan görüşleri, kuram olarak nitelenebilecek farklı farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ancak bunların yanında yalnızca dini kaynaklar temel alınarak veya ideolojik düşüncelere dayanarak bildirilen görüşlerde var olmakla birlikte, bunları birer kuram saymak doğru değildir (Başar, 2013: 7).

Tarih boyunca insanlığı ilgilendiren, ateşin kontrol altına alınması, yerleşik hayata geçilmesi, tarımın başlaması, keşifler ve sanayi devrimi gibi gelişmeler nüfusun gelişimini etkilemekle birlikte yeni kuramların ortaya çıkmasına aracı olmuştur.

Nüfus teorisi, nüfusun sosyal, psikolojik, iktisadi, kültürel, siyasi ve diğer faktörlerin değişimleri arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklamak üzere kurulmuş bir fikir sistemidir. (Başol, 1995: 3; Serper 1978: 5). Nüfus teorileri; nüfus sayısı, kişi başına düşen gelir, nüfus gelişimi, doğal kaynaklar, kalkınma, eğitim, beslenme ve savunma ile ülkenin yönetiminde devamlılığı sağlayabilmek için oluşturulmuş görüşlerdir. Nüfus artışı ile kaynaklar arasındaki ilişkiyi ve nüfus artışının veya azalışının ekonomik etkilerini belirlemek nüfus teorilerinin başlıca amacıdır (Şahin, 2010: 66). Zaman içerisinde,

ortaya konulan bazı kuramlarda gözden kaçan noktalar² olduğu gibi bazı kuramlarda ise tarihi süreç içinde meydana gelen değişikliklere³ göre farklı görüşler belirtilmiştir.

Nüfus artışına ait teori biyolojik, kültürel ve ekonomik olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Biyolojik teoriler nüfus artışı üzerindeki etkiler ile hayvan ve bitkilerin artışı düzenleyen etkilerin temelde aynı olduğunu düşünürler. Kültürel teoriler insanın çoğalmasının yine kendisinin elinde olduğunu düşünerek yalnızca demografik gelişme ile ilgilenirler. Ekonomik teoriler ise, Malthus'un yaptığı gibi olaya nüfus ve geçim üzerinden yaklaşmaktadırlar (Başol, 1995: 12).

Nüfus ile ilgili tüm kuramlarda ekonomik boyut en önde tutulmuştur. Fazla nüfusun ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyen bir durum olduğu şeklinde bir algı oluşmuştur. 18. yüzyıla kadar nüfusun niteliksel gelişimini destekleyecek unsurlara yeterince değinilmediği de ayrı bir nokta olarak belirtilmelidir. Genel itibari ile nüfusu artırıcı veya azaltıcı unsurlar ile ilgili görüşlere rastlanmaktadır. Kısaca, Pronatalist ve Antinatalist⁴ politikalar gibi temel yönelimler etrafında kuramların şekillendiği görülmektedir.

Son tahlilde nüfus üzerine araştırıp, düşünenler; yerleşim yeri ve özellikleri ile orada yaşayan insanlar arasındaki ilişkiden yola çıkmaktadır. Bunun için bir yandan ülkenin varlığını sürdürebilmek, gelişme ve kalkınmayı sağlamak diğer yandan da gelecek nesillere yaşanabilir bir ortam bırakabilmek için etkili bir nüfus politikasının var olması gerektiğini belirtmektedirler (Şahin, 2010: 66). Yani sürdürülebilir bir nüfus politikasının gerekliliği gündemdedir. Günümüze kadar nüfus ile ilgili ortaya atılan teoriler hakkında şunlar belirtilebilir.

1.2.1 İlkçağlarda Nüfus Teorileri

Tarım ve hayvancılığın henüz gelişmediği, geçimin avcılık ile sağlandığı yıllarda (M.Ö. 40-12 bin), yaşamı idame ettirecek maddelerin kısıtlı olması, fazla nüfusun yaşam sıkıntısının sebebi olarak görülmesine neden olmuştur. Daha sonraki yıllarda yerleşik hayata geçilmesi, hayvanların evcilleştirilmesi ve topraktan istifade edilmesi sayesinde daha fazla gıda maddesi bulma imkanı oluşmuştur. Tarımın ve hayvancılığın geliştiği

² Malthus'un teknolojik gelişmeleri hesaba katmaması.

³ Demografik evrim teorisi.

⁴ Detaylı bilgi için; May, John F. (2012) World Population Policies The Origin, Evolution and Impact, Springer USA.

bu dönemde hem çalışacak işgücü gerektiği hem de gruplar arasında meydana gelen çatışmalardaki güce ihtiyaç ve muhtemel kayıpların karşılanması gerektiği için nüfus artışı desteklenmiştir (Başar, 2013: 8).

İlkçağlarda Çin ve Eski Yunan filozoflarının görüşleri demografların nüfus üzerine araştırmalarının ilk adımı / başlangıcı niteliğindedir. İlkçağlarda nüfus ile ilgili düşüncelerini belirten Konfüçyüs, Eflatun ve Aristo, konuya askeri, iktisadi ve idari açıdan yaklaşmışlardır. Çin’de Konfüçyüs ve diğer filozoflar tarafından savunulan görüş, nüfus artışının işgücü verimliliğini düşüreceği ve yaşam seviyesini olumsuz yönde etkileyeceği şeklindedir. Bu görüşe göre tarım arazileri ile nüfus arasında bir denge vardır. Bu dengenin bozulması ölümlerin artmasına neden olacaktır (Tuncer, 1976: 28-29). Konfüçyüs gibi Çinli bir filozof olan Mo Tzu (M.Ö. 5. yy.) ise, bir devlet politikası olan aşırı vergi ve çalışma şartlarındaki sağlıksız koşulların ölüm oranlarını artırdığını ve bu sayede nüfusun kontrol altında tutulabildiğini belirtmiştir.

Mo Tzu aynı zamanda, insanların erken yaşta evlenmelerine izin verildiği takdirde kısa zamanda nüfusun ikiye katlanacağını ve bu sayıdaki bir nüfus için yeterli gıda maddelerinin bulunamayacağı görüşündedir (Abrams, 1997: 27).

Eski Yunan Devleti’nde ise, sürekli savaş halinde olmasından dolayı güçlü bir nüfusa / askere ihtiyaç duyulmuş ve nüfus artışı için bazı teşvikler sağlanmıştır. Spartalılar da, güçlü savaşçılara ihtiyaç duyduğundan, nüfus artışı için evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı zorunlu kılmışlardır. Atina’da Spartalılar’da olduğu gibi evliliği zorunlu kılmışlardır. Bunun yanında Spartalılar nüfusun nitelik (sağlıklı, güçlü, savaşçı) yönleriyle ilgilenirken, Atinalılar daha çok nicelik yönleriyle ilgilenmiştir (Reuter, 1923: 41-42).

Eski nüfus düşünürlerinden Aristo (M.Ö. 384-322) ve Eflatun (M.Ö. 427-347), nüfus konusunda ekonomik faktörlerden ziyade yönetimle ilgili faktörleri ele almışlardır. Toplumların ekonomik yönden kendilerine yeterli olabilmeleri için optimum bir nüfusa sahip olmaları gerektiğini belirtmişlerdir (Başol, 1995:4). Bunun yanında iktisadi yapı ile nüfus dengesi arasında bağlantı kurmaktadırlar. Aristo, ekonominin dengede olması ve yasaların tatbiki ve düzeninin korunması için devletin belli bir nüfusa sahip olması gerektiği görüşündedir. Aristo’ya göre, niteliksiz nüfusun kolonilere gönderilmesi gerekmektedir (Barker, 1959:408).

Romalılarda yerleşim Eski Yunan’da olduğu gibi küçük kentler şeklinde olmayıp büyük bir imparatorluk şeklinde olduğundan dolayı nüfus politikaları ve uygulamalarında askeri bakış açısı egemen olmuştur. Roma imparatorluğu hem asker ihtiyacını karşılamak hem de işgal edilen topraklara yerleştirmek amacıyla nüfusun artışı teşvik etmiştir. Bundan dolayı bazı cezalar ve ödüller uygulanmıştır.

1.2.2 Ortaçağda Nüfus Teorileri

Dinin etkisinin yoğun olarak hissedildiği Batı’da Ortaçağda ciddi bilimsel çalışma ve düşünceden bahsetmek zordur. Bundan dolayı düşünürlerin, bu çağda nüfusla ilgili görüş ve düşüncelerine çok az rastlanmaktadır. Dolayısıyla din eksenli görüşlerin, nüfus artışının desteklenmesi yönünde olduğu söylenebilir. Bu dönemde nüfus azalışının tehlikeli olacağı ve fazla nüfustan bir zarar gelmeyeceği görüşü hakimdir.

14. yüzyılda bir İslam düşünürü olan İbn-i Haldun (1332-1406), nüfus konusunda ilk bilimsel ve kuramsal çalışmaları yapması nedeniyle “Demografinin Babası” olarak kabul görmüştür. İbn-i Haldun, “Mukaddime” adlı eserinde, nüfusun devresel hareketlere konu olduğuna değinmiş, ayrıca nüfusun ekonomik, siyasal ve psiko-sosyal koşullarla yakından ilişkili olduğunu ileri sürmüştür. Ekonomik koşullar ve siyasi düzene göre nüfus artış hızının değişeceğini savunarak toplumların ve devletlerin yaşamındaki aşamalar ile bireylerin yaşamındaki aşamalar arasında bir ilgi kurmuştur (Tuncer, 1976:3; Başar, 2013:9-10). Ayrıca İbn-i Haldun, bir ülkede nüfus yoğunluğunun yüksek olmasının iş bölümüne imkan vererek ekonomik geliri artıracığını, ayrıca siyasal ve askeri emniyeti sağlamaya yardımcı olacağını belirtmiştir (Başol, 1995:4).

1.2.3 Yeniçağda Nüfus Teorileri

1.2.3.1 Merkantilistlerde Nüfus

Merkantilizm, 16., 17. ve 18. yy’ın başlarına kadar ekonomik ve siyasi düşüncenin egemen olduğu, sömürgeciliğin ve ticaretin yoğun olarak yaşandığı bir dönem olarak bilinmektedir. Merkantilistlere göre ülkelerin gücü zenginliği ile ölçülmekte bu zenginliği de sağlayacak tek şey değerli madenlere (altın ve gümüş) sahip olmaktır. Değerli madenlere sahip olma arzu ve isteği sömürgeciliği doğurmuştur.

Merkantilistler, ekonomik büyümenin ve güçlü bir ülke olmanın hızla artan nüfusa bağlı olduğuna inanmışlardır. Nüfus ne kadar çok artarsa üretiminde o kadar fazla olacağını, üretim artışının ihracatı artıracığını, bu durumun ülkeye çok miktarda değerli madenin girmesini sağlayacağını ve nihayet zenginliğin artacağını ileri sürmüşlerdir (Balbay, 2012A:15; Başar, 2013: 11; Hançerlioğlu, 1977). Refah artışının bu sayede sağlanacağı fikrini savunmuşlardır. Merkantilistlere göre, nüfus, ekonomik bakımdan üretici kuvveti fazlaştıracak, mali yönden daha çok mükellef ve vergi sağlayacaktır. Aynı zamanda siyasi ve askeri gücü oluşturacak temel kaynaktır (Özgür, 2011: 13). Nüfus artışını savunan Merkantilistlere göre, nüfus artışı emek arzını artırarak ücretler üzerinde aşağı doğru baskı oluşturacaktır. Bundan dolayı bir ülkenin en büyük hazinesinin iyi beslenmiş insan sayısı olduğu fikrini savunmuşlardır (Güneş, 2009:131).

İngiliz Merkantilistlerinden olan William Petty (1623-1687), nüfusu zenginliğin temeli saymış ve fazla nüfusun mali, idari ve ekonomik alanda avantajlarına değinmiştir. Nüfus artışını destekleme amacıyla, ülke dışına yapılan göçler engellenirken, ülke içine yapılan göçler desteklenmiştir. William Petty, John Graunt (1620-1674) ile birlikte demografinin gelişmesinde büyük katkısı olan nüfus sayımları üzerine detaylı çalışmalar yapmıştır (Başar, 2013: 10). James Harrington (1611-1677) ise, 25 yaşın üstündeki bekarların vergilerinin iki katına çıkarılmasını, çok çocuğa sahip olanların ise vergiden muaf tutulmaları gerektiğini önermiştir (Bonar, 1931:86; Coontz, 1957:87-89). Richard Cantillon (1680-1734), nüfus ile gelir arasında doğrudan bir bağlantı kurarak; “insanlar sınırsız geçim kaynağına sahip olursa ambardaki fareler gibi çoğalırlar” demiştir (Thomlinson, 1976: 35).

Günümüzde nüfus artışı için uygulanan birçok politikanın ilk örneklerini Merkantilist devletlerde görmek mümkündür. Evlenmeyenlere vergi cezaları, çok çocuğu olanlara vergi muafiyetleri veya teşvikler, kürtaj, doğum önleyici sebeplere karşı yasaklar ve evlilik yardımları bunlardan bazılarıdır.

Merkantilizm’in savunduğu görüşlere karşı eleştirel yaklaşan düşünürler de vardır. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* (1776) kitabında, merkantilizmi “Prensin hizmetinde bir ekonomi” olarak tanımlarken; Annie Vidal, merkantilistlerin, devletin gücünü arttırmak için nüfusu arttırmak gerektiğine inandıklarını ve bundan dolayı katı bir nüfus politikası izlediklerini belirtmektedir (Balbay, 2012A:13).

1.2.3.2 Fizyokratlarda Nüfus

Fizyokrazi kavramı anlam olarak, toplumların doğa kanunları ile yönetilmesi veya doğanın gücü anlamına gelmektedir. Fizyokratlar toplumsal düzenin doğal yasalarla işlediğini savunmuşlardır. 18. yy'ın ikinci yarısında Merkantilizm'e karşı olarak ortaya çıkan Fizyokratların nüfus konusuna yaklaşımları Merkantilistlerden çok farklı değildir.

Fizyokratlar ekonomik liberalizm yanlısıdır. Fizyokratlara göre zenginliğin kaynağı emek, üretken tek faaliyet ise tarımdır (Balbay, 2012A:15). Tarımda çalışacak yeterli miktarda emek arzı olması için nüfus artışı gereklidir. Ancak tarımsal üretimi olumsuz etkilememesi için toplumların dikkatli olması gerekir. Fizyokratlara göre toprak yeterli olduğu sürece nüfus artışı desteklenebilir (Güneş, 2009:132). Başka bir deyişle Fizyokratlar, hızlı nüfus artışı, tarımsal üretimi olumsuz etkileyebilecek bir etmen olduğu için nüfus artışına karşı olmamakla birlikte, bu konuya ihtiyatlı bakmışlardır. Merkantilistler nüfus artışının zenginliği, fizyokratlar ise zenginliğin nüfusu artıracığını savunmuşlardır (Özgür, 2011:13; Şahin, 2010: 68; Başol,1995:5).

1.2.3.3 Klasiklerde Nüfus

18. yy'ın ortalarında başlayan Sanayi Devrimi ile birlikte doğan klasik okul temsilcileri, Adam Smith (1723-1790), Thomas Robert Malthus (1766-1834), David Ricardo (1772-1823), John Stuart Mill (1806-1873)'dir. Bu ekole göre ekonomik sistemde doğal bir düzen bulunmaktadır. Devlet bundan dolayı elini ekonomik alandan çekmelidir.

Klasik okuldan nüfus ile ilgili görüş belirten birçok düşünür bulunmaktadır. Nüfus konusuna o dönemdeki yakın ilginin sebebi, o yıllarda meydana gelen aşırı nüfus artışıdır.

İngiltere'de Adam Smith döneminde başlayan sanayileşme sonrasında, işçi kesiminin gittikçe yoksullaşmasıyla sınıf çatışmaları doğmuş ve daha sonra ülke, ekonomik bir krize doğru gitmeye başlamıştır. Bu kötü gidişatın akabinde yüksek enflasyon, ağır vergilerin konması ve kambiyonun düşmesi gibi problemler baş göstermiştir (Murat, 2006:36; Başol, 1995:5).

Nüfus ile ilgili görüşleri en çok tartışılan düşünür R. T. Malthus'tur. Malthus, 19. yüzyıl'da iktisadi ve sosyal konulardaki görüşleri ile dikkatleri üzerine çeken ilk İngiliz ekonomi profesörü ve bir din adamıdır. Malthus'un nüfus konusundaki görüşleri uzun

yıllar tartışılmıştır ve daha sonraki görüşlere de yön vermiştir. Hem demografi hem de ekonomi alanında etkileri tartışmasız büyük olmuştur. Nüfus konusunda çok tartışılan kuramından dolayı, aşağıda Malthus'un konu ile ilgili görüşlerine ve bu konudaki eleştirilere yer verilmiştir.

1.2.3.4 T. Robert Malthus'un Nüfus Kuramı

Malthus'un 1798 yılında yayımlanan "Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme" (An Essay on the Principle of Population) adlı eseri, nüfus konusunda yazılmış ilk ve önemli kitaplardan biridir. Aynı zamanda ekonomi ile nüfus arasında doğrudan bir ilişkinin olduğunu belirtmiş olması itibari ile de ayrı bir önem taşımaktadır. Malthus bu eserinde aşırı nüfus artışının büyük bir tehlike olduğunu savunmuştur. Amerika Birleşik Devletleri örneği ile oldukça karamsar bir tablo çizmiştir. Malthus'a göre yoksulluğun temel nedeni, nüfus artışı ve beslenme arasındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Malthus, gıda maddeleri üretimi ile nüfusun artış hızı arasında bir orantısızlık olduğunu ve bunun bir krize sebep olabileceğini savunmaktadır.

Malthus nüfusun kontrolsüz olması (başıboş bırakılması) halinde nüfusun geometrik olarak artacağını ihtiyaçlarının ise aritmetik artacağını belirtmektedir. Şimdiye kadar hiçbir devlette (en azından bildiğimiz kadarıyla) alt sınıftaki insanların herhangi bir korku olmadan erken evlilikten vazgeçtiklerini ya da üst sınıftakilerin yaşam standardından düşmesinden korktukları için çocuk doğurmadan vazgeçtikleri görülmemiştir (Malthus, 1798: 6).

Nüfusun serbest bırakılması halinde her yirmi beş yılda iki katına çıkacağını ancak gıda maddelerinin çok daha uzun sürede ikiye katlanacağını savunmuştur. Malthus'a göre nüfus, 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, ... (geometrik dizi) biçiminde katlanarak artarken, gıda maddeleri 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, ... (aritmetik dizi) şeklinde devam edecektir. Yani iki asırlık bir süre içerisinde nüfus 256 kat artarken, gıda maddeleri yalnızca 9 kat artacaktır. Aradaki bu yüksek farktan / orantısızlıktan dolayı nüfus artışının insanlığı yoksulluğa ve büyük felaketlere sürükleyeceğini belirtmiştir (Malthus, 1798: 8).

Malthus, meşhur kitabının 5 yıl sonraki ikinci baskısında aritmetik oran yerine, "Azalan Verimler Yasası"nı koymuştur. Kitabın daha sonraki basımlarında bu "yasa" ya daha çok değinmeye başlamıştır (Meek, 1976: 13). Yani Malthus, nüfusun artışına gıda maddelerinin yetişmeyeceği teorisini Azalan Verimler Yasasına dayandırarak

geliştirmiştir. Bu yasaya göre, toprağın verimi, yeni sermaye malları ve gelişen üretim yöntemleri ile ancak belli bir seviyeye kadar artırılabilir. Marjinal seviyeye ulaştıktan sonra yeni sermaye mallarının kullanımı verimi artırmayacaktır (Güneş, 2009: 134).

Nüfus artışı ile gıda maddeleri arasındaki farkın varlığından bahseden Malthus, bu durumla ilgili çözüm önerilerini de belirtmiştir. Malthus'un konuya getirdiği çözüm önerileri / tedbirler de en az konuyla ilgili tespitleri kadar ilgi uyandırmıştır (Özgür, 2011: 13). Malthus'a göre temel çözüm yolu doğurganlığı kontrol altına almaktır. Bunun için önerilen tedbirler ise;

- Fuhuş; üreme amaçlı olmayan cinsel faaliyet
- Ahlaki kısıtlamalar; evlenmeden çocuk sahibi olmaya izin vermeyen ahlaki değerler
- Evlenme yaşının ileri atılması; böylece çocuk sahibi olma yaşının geciktirilmesidir (www.kisi.gediz.edu.tr, 2014).

Malthus, nüfus ve besin maddeleri arasında dengeyi sağlamak için insanların geç evlenerek ve doğum sayısını azaltarak önüne geçebileceğini ve bunların teşvik edilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca bu önlemlerin ahlak dışı önlemler olduğunu da söylemektedir (Glass, 1953: 27-29).

Nüfusun artmasıyla üretim artışı sağlanabilecektir. Bu durum ilk aşamada bir zenginlik olarak görülebilir. Ancak üretimin artan nüfusa oranla bölünecek olması, bunun bir yanılgı olduğunu göstermektedir. Mathus, nüfus artmadan önceki miktarda iş yapılacağını belirtmektedir (Malthus, 1798: 25).

Liberal düşünceye sahip olan Malthus'a göre devlet müdahalesi piyasaların işleyişine zarar vereceğinden dolayı devletin yoksullara yaptığı yardımlara da karşı çıkmaktadır. Sosyal Devlet gereği çıkarılan “Yoksul Yasaları (Poor Laws)” yoksulları sefaletten kurtarmak yerine yoksulluğun giderek artmasına neden olmaktadır. Sefaletin asıl sebebi ise, yoksulların fazla çocuk yapmasından kaynaklanmaktadır. Yoksulların kontrolsüz doğurganlığı sefaleti artırmaktadır. Bu nedenle toplumsal sefaletin en büyük nedeni olan yoksullara, üst sınıflardan daha çok nüfus planlaması yapılması gerektiğini savunmaktadır.

Malthus'a göre yoksul yasaları, yoksulların daha hızlı üremelerine sebep olur. Yoksulların hızlı üremelerine yönelik "engelleyici kontrolleri" (doğurganlık ve evlilik kontrolleri), ortaya atsa da bunların pek etkili olacağını kendisi de düşünmemektedir.

Eğer insanların maaşları artarsa yoksullar daha çabuk çoğalacaklardır. Maaşları aşağı çekildiğinde nüfus artışında azalma olacaktır.

Malthus'un teorisi, yalnızca belli bir bölgeyi ele alması, teorisini açıklarken dayanaklarının yetersiz olması ve öngörülerinin gerçekleşmemesi gibi temel nedenlerden dolayı günümüze kadar birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Ancak belirtilmesi gerekir ki Malthus'un teorisini savunan görüşlerde hala mevcuttur. Malthus'un görüşleri bazı ülkelerde gerçekleşirken (İngiltere, sefalet ve yüksek nüfus artış hızı), bazı yerlerde ise görüşler gerçekleşmediğinden Malthus'un önerileri şiddetle reddedilmiştir. Bunun yanında 20. yüzyılda sefalet içinde olan gelişmekte olan ülkeler, Malthus'un görüşlerini doğru bularak bu görüşlerin zenginlik ve büyüme için gerekli olduğunu kabul etmişlerdir.

Güneş'e göre, yaşam süresinin neredeyse iki katına çıkması, teknolojik yenilikler, ekonomik, sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak nüfus artış hızının değişmesi, kıtlık ve açlığın daha çok siyasal karışıklıklar nedeniyle gündeme gelmesi gibi durumlar, Malthus'un teorisini doğrulamamaktadır (Güneş, 2009: 134).

Serper'e göre, Malthus'un teorisi yeni bir şey değil, Aristo zamanından beri bilinen iktisadi ve sosyal cereyanın bir ifadesidir. Bunun yanında Malthus'un şöhretinin kaynağı nüfus sorununun modern anlamda tartışılmasına vesile olmasıdır (Serper, 1978: 6).

Murat'a göre, dünya nüfusunun artışı Malthus'un belirttiği kadar yüksek olmamıştır. Gen ve gıda mühendisliklerinin gösterdiği başarılar ile teknik ilerlemeler sayesinde beklendiği gibi bir gıda yetersizliği ile karşılaşılmamıştır. Malthus'un görüşlerinin geçerliliğini yitirmesindeki bir başka sebep ise, sanayileşmenin etkisi ile beklenen sefaletin gerçekleşmemesidir (Murat, 2006:36).

Başta Karl Marx olmak üzere dönemin sosyalist düşünürleri de Malthus'un görüşlerine karşı çıkmışlardır. Sosyalistlere göre nüfus kontrolü yoksulluğu bitiremez. Bunun için ekonomik sistemde değişime ihtiyaç vardır. Marx, nüfus fazlasını "yedek işgücü ordusu" olarak tanımlamaktadır. Marx'a göre Malthus'un bu teorisi yoksulları sonsuza

kadar sefaletle mahkum edecek ve üretim gücünde herhangi bir değişikliğe götürmeyecektir (www.acikders.org.tr, 2014).

1.2.3.5 Demografik Geçiş Teorisi

Demografik Geçiş Teorisi (Theory of the Demographic Transition) sanayileşme ile doğum ve ölüm oranları, dolayısıyla gelişme hızı arasındaki münasebeti açıklayan bir teoridir (Gürtan, 1969:355; Başol 1995:8; Yanardağ, 2003:1-2). Daha genel bir tanımla; yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm hızlarının hüküm sürdüğü bir durumdan (geleneksel demografik rejim), doğumların bilinçli olarak kontrol edildiği ve ölüm hızlarının düşük olduğu yeni bir duruma (modern demografik rejim) geçiş olarak da tanımlanmaktadır (Yüceşahin, 2009: 2; Üner, 1972: 71-72; Allman, 1980: 280; Weeks, 2002: 99; Marshall, 2003: 139-140; Peters ve Larkin, 2005: 85; Yüksel, 2007: 14; Erdönmez, 2007: 59-60).

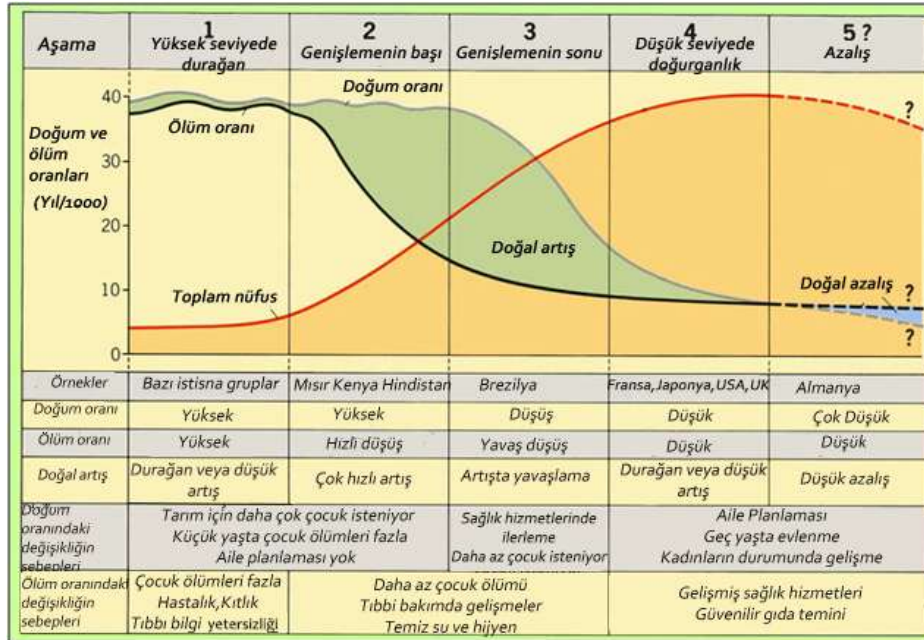
Kaynaklarda, Demografik Evrim, Demografik Değişim ve Demografik İntikal Teorisi gibi farklı isimlerde söz edilen Demografik Geçiş Kuramı, Warren Thompson (1929) ve Adolphe Landry (1934) tarafından geliştirilmiş, Kingsley Davis (1945 ve 1963), Dudley Kirk (1945) ve Frank Notestein'in (1945 ve 1953) daha sonraları yaptığı çalışmalar ile sistematik bir boyuta ulaşmıştır (Hirschman, 2001).

Özellikle 1900'lü yıllarda dünya nüfusundaki aşırı artış bu konudaki incelemelerin sayısını artırmış ve yeni bir konuyu gündeme getirmiştir. Bunun sonucu olarak toplumlarda demografik değişimlerin belli bir kalıba uyup uymadığı (belli bir düzen içerisinde devam etme durumu) araştırılmaya başlanmıştır. Bu araştırmalar sonucunda "demografik geçiş" modeli geliştirilmiştir (Murat, 2006:38-39).

Demografik Geçiş Teorisi, özellikle Batı Avrupa ülkelerindeki doğum ve ölüm hızlarında meydana gelen değişimlerin yaklaşık 200 yıl incelenmesiyle geliştirilmiştir (Meir, 1986; Bongaarts ve Watkins, 1996; Weeks, 1992; Tandoğan, 1998; Weinstein ve Pillai, 2001; Rowland, 2006; Yaukey vd., 2007; Yüksel, 2007; HÜNEE, 2010). Sanayileşme ve ekonomik gelişme ile doğum-ölüm hızları arasında ters bir ilişkinin bulunduğu, başka bir deyişle tarımdan sanayiye doğru geçişte, doğum ve ölüm hızlarının düşeceği görüşü savunulmuştur (Başar, 2013: 18).

Demografik evrim teorisi ile ilgili en çok bahsi geçen husus, Blacker'in ileri sürdüğü, toplumların demografik gelişim / değişim açısından beş aşamadan geçtiği kabul edilen tezdır (Başol,1995, 8; Murat:2006, 37).

- İlk aşamada doğum ve ölüm oranları yüksektir. Doğum hızı ölüm hızına nazaran daha yüksektir.
- İkinci aşamada, doğurganlık oranı yüksektir ancak ölüm oranlarında azalma görülmektedir. Doğumların fazla olması doğal olarak nüfus artışını hızlandırmaktadır. Tarımsal yapı egemendir.
- Üçüncü aşama doğurganlığın da azalmaya başladığı fakat ölüm oranlarının hızlanarak düştüğü aşamadır. Nüfus artış hızı devam etmektedir. Tarımdan sanayiye geçiş başlamıştır. Kadın işgücü piyasasına girmeye başlamıştır. Kültürel nedenlerle fazla doğuma karşı düşünce değişmiştir.
- Dördüncü aşama, denge aşamasıdır. Ölümler ile doğumlar arasında bir denge kurulur. Doğum hızı asgari seviyelerdedir. Bunun sebebi ekonomik ve sosyal gelişim ile birlikte kültürel değişimdir.
- Beşinci aşamada doğumlar, ölümlerin altına iner ve nüfus azalmaya başlar. Gelişmiş ülkeler bu aşamaya örnek gösterilebilir.

Şekil 1.1 Demografik Geçiş Teorisi

Kaynak: www.hs-geography.ism-online.org, 2015.

Ölüm oranlarındaki azalışın doğum oranlarının azalışa geçişinden önce başlaması ve daha hızlı olması dikkate değer bir husustur. Ölüm oranlarındaki erken ve hızlı azalışın temel nedeni bu durumu dolaylı olarak etkileyen sanayileşme değil tıp alanındaki gelişmelerdir.

Yukarıda bahsedilen Blacker'in beş aşamalı geçiş süreci farklı bir yaklaşımla üç aşamalı olarak da incelenebilir (Başol, 1995: 8; Murat, 2006: 37-38;).

Birinci aşamada, doğum ve ölüm oranları %3 gibi yüksek bir oranda seyretmektedir. Refah düzeyinin düşük, ekonomik gelişmenin olmadığı sağlık, gıda ve temizlik ihtiyaçlarının karşılanamadığı toplumlarda görülmektedir.

İkinci aşamada, ekonomik gelişme ve sanayileşmenin başladığı, milli gelirin arttığı ve sosyal hizmetlerin arttığı gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Yaşam düzeyindeki iyileşmelere bağlı olarak sağlık koşullarında düzelmeler olmaktadır. Kırsal kesimden kentlere olan göçler artmakta, çocuk, bedava işgücü olmaktan çıkarak, bakımı, eğitimi gibi kaygılar kendini göstermeye başlamaktadır. Genellikle batı Avrupa ülkelerinin 18. yy'ın son yıllarında ve 19. yüzyılda bu aşamadan geçtiği kabul edilmektedir.

Üçüncü aşamada ise, gelişmiş ekonomi seviyesinden bahsedilebilir. Hem doğum hem de ölüm oranlarında düşüşle birlikte bu seviyede bir denge söz konusudur. Hizmet sektörünün geliştiği, refah ve eğitim seviyesinin yükseldiği görülmektedir. Eğitim seviyesinin yükselmesi ailenin sahip olmayı arzuladığı çocuk sayısını azaltmaktadır. Batı Avrupa ülkeleri 19. yy'ın sonları ve 20. yy'ın başlarında demografik evrimin üçüncü aşamasına girmişlerdir.

Demografik geçiş teorisinin her bölge için geçerli olduğunu söylemek zordur. Bazı bölgelerde geçiş aşamaları kuramda belirtildiği şekilde değildir. Bazılarında ise geçiş zamanı ve aşamaları arasında farklılıklar vardır. Örneğin, sosyo-ekonomik gelişimin doğum oranlarını azalttığı tezi her yer için söylenemez (Örnek: Çin). Bunun yanında her ülkede ölüm oranları doğum oranlarından sonra düşüşe geçmemiştir. Bazı ülkelerde doğum oranlarındaki düşüş daha erken görülmektedir. Zaman olarak geçiş süreci, ülkelerin sosyo-ekonomik, kültürel, dini ve daha birçok nedenlerden dolayı farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler demografik geçiş sürecinin aşamalarını 100 yıl içinde tamamlamışken bazıları halen ikinci veya üçüncü aşamada olabilmektedir. Demografik geçiş teorisi ile ilgili olarak şunu da diyebiliriz ki, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bazı

ülkelerde, demografik geçiş ülke içindeki bölgelerde dahi süreç farklı şekilde ileyebilmektedir.

Şekil 1.1’de görüldüğü üzere demografik geçiş aşamaları, ülkelerin ileride karŐılaŐabilecekleri nüfus hareketlerini göstermektedir. Bu sayede gelecek dönemlere yönelik önlem ve planlamaların yapılması sağlanabilir. Türkiye üzerinden örnek verecek olursak, Türkiye 3. aŐamadadır. Doğum oranları azalma sürecindedir. Dikkat edilmesi gereken husus 4. aŐamanın yaşanması kaçınılmazdır. Bu nedenle bu öngörüye yönelik hareket edilmesi gerekmektedir.

1.2.3.6 Optimum Nüfus Teorisi

19. yy sonu ve 20. yy başlarında optimum nüfus teorisi adı verilen yeni bir nüfus teorisi ortaya çıkmıştır. Bu zamanda yaşayan düşünürler “optimal nüfus” olup olamayacağını tartıŐmıŐlardır. Genel anlamda optimum nüfus, belirlenmiş bir amacı en uygun şekilde gerçekleŐtirecek nüfus miktarıdır (Gürtan, 1969: 15). Başka bir ifade ile ülkenin doğal kaynaklarının mevcut sermaye ile en iyi şekilde kullanılabilen nüfus miktarıdır. Optimal nüfusa göre, ülke nüfusu ile ülkenin ekonomik kaynakları arasında denge sağlanmalıdır (Yanardağ, 2003: 1). İktisadi açıdan optimum nüfus ise, ülkenin belirli kaynakları ve teknoloji ile kişi başı hasılayı maksimize eden nüfus miktarıdır (Gürtan, 1969: 15). İktisadi açıdan optimum nüfusun bir başka tanımı ise; minimum işsizlik ile yeterli işgücünü sağlayabilecek yeterli büyüklükte olan nüfustur. Optimum nüfus teorisi, nüfus büyüklüğü ile milli geliri artırma veyahut doğal kaynakları en iyi şekilde kullanma arasındaki ilişkiyi ortaya koyma arayışları sayesinde vücut bulmuştur. Yani yle bir nüfus seviyesine (optimum nüfus) ulaŐılmalıdır ki, kişi başı geliri en st düzeye taŐıyacak üretim sağlanmalıdır. Murat’a göre, optimum nüfus teorisi, nüfus miktarı ile ekonomik refah düzeyi arasında sabit ilişkiler kurmaya yönelmenin bir sonucudur (Murat, 2006: 38-39).

Şayet nüfus, optimum kabul edilen seviyeden daha yukarıda olursa, nüfus ihtiyaçlarını karşılayacak kaynak miktarı düşecek, kişi başı gelir azalacak ve ekonomik refah seviyesi de buna bağlı olarak azalacaktır. Buna karşılık nüfus optimum seviyede veya bu seviyeye yakın olması durumunda nüfus ile kaynaklar arasındaki oran optimum seviyede olacaktır. Buna bağlı olarak kişi başı gelir ve refah seviyesi de artacaktır.

Bölgelerin, doğal kaynaklarına, teknolojik durumlarına vd. üretim faktörlerine göre en uygun hayat seviyesine ulaştıracak nüfus miktarının ne olduğuna yönelik çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Başka bir deyişle nüfus ile milli gelir arasındaki fonksiyonel ilişkiyi araştıran çalışmaların yapıldığı bilinmektedir. Ancak istenen nüfus miktarına ulaşabilmenin önünde birçok engel vardır. Bu engellerden biri nüfusun yapısal özellikleridir. Bugün var olan kaynaklara göre nüfusu ayarlamak kısa vadede imkansızdır. Diğer bir engel ise, nüfusu statik bir faktör olarak görmek doğru değildir. Dinamik bir durum söz konusudur. Şayet nüfus ile milli gelir arasında fonksiyonel ilişki kurulabilir ise nüfus politikaları da buna göre belirlenebilecektir. Nüfus politikalarının etkinliği açısından bu nokta çok önemlidir.

Aşırı nüfus (over population) ve eksik nüfus (under population) durumlarının varlığını da kabul ettiğimiz durumda ve fazlalık ve eksikliğe karşın nüfusun tam istenen boyutlarda bulunabileceğini de (yani optimum bir nüfus olduğunu) kabul etmek gerekir (Ohlin, 1967: 72-73).

Optimum nüfus seviyesi belirlenirken birçok unsur / kriter dikkate alınmalıdır. İktisadi refah, askeri ihtiyaçlar ve inançlara göre optimum nüfus farklı şekilde çıkacaktır. Yani her zaman ve durumda geçerli tek bir optimum nüfustan bahsetmek yanlış olacaktır (Gürtan, 1969: 17).

Optimum nüfus teorisi ile ilgili eleştirilerin başında, dinamik bir optimum nüfusun hesaplanmasındaki zorluklar ve net/kesin bir optimum nüfusunda olamayacağı böyle bir rakam belirtilse dahi (Platon'a göre ideal kent nüfusu 5040 aileden oluşmalıdır) herhangi bir fayda sağlamayacağı görüşleri ön plandadır.

1.2.3.7 Devresel Gelişim Teorisi

Bu teori Faşist teorinin önde gelen ideologlarından⁵, İtalyan istatistikçi, demograf ve sosyolog Corrado Gini (1884-1965) tarafından ortaya atılmıştır. Gini aynı zamanda toplumdaki gelir eşitsizliğinin büyüklüğünü gösteren gini katsayısını (Gini coefficient) geliştirmiştir.

Gini nüfus ile ilgili teorisinde Malthus'un iddia ettiklerinin tam aksi bir görüşe sahiptir. Gini'ye göre nüfusun doğurma kudreti, fertlerin büyüme kudretine paralel olarak,

⁵ Corrado Gini: The Scientific Basis of Fascism in 1927.

devresel bir düzende gitmekte bir başka ifade ile nüfus kütleleri de fertler gibi yaşamakta, büyümekte, yaşlanmakta ve ardından gelen nesiller yenilenmektedir. Bu teoriye göre doğurma kudreti irsîdir ve ortalama doğurganlık nesilden nesile artar. Takip eden devirde ise, fizyolojik zayıflama sonucu, doğurganlık üzerinde etkin olan olumlu ve olumsuz sebepler denkleşmektedir. Son devirde ise olumsuz sebepler olumlu sebeplere nazaran artar ve doğurganlık kudretinin zayıflamasına yol açmaktadır. Gini, doğurganlık ile ilgili gelişmeleri biyolojik sebeplere bağlamış ve yapmış olduğu istatistiki araştırmalar neticesinde tohum hücrelerinin zaman içinde vasfının değiştiğini kaydetmiştir (Serper, 1978: 9; Yüceuluğ, 1976: 148-149).

1.2.4 Yeni Nüfus Teorileri

Dünya nüfusunun aşırı bir şekilde artmaya başladığı yıllarda, özellikle 1930'dan sonra yeni nüfus teorileri ortaya çıkmıştır. Bu teorilerin bazıları geçmiş yıllardaki teoriler üzerine kurulmuştur. Bu yıllar teorik düzeyde nüfus konusuna eğilimin arttığı yıllardır.

20. yy'ın ikinci yarısında nüfus üzerine çalışan iktisatçılar iki temel model üzerinde çalışmışlardır. İlki ekonomik değişkenler ile demografik değişkenler arasındaki ilişki irdeleyen (Ekonomik-Demografik Modeller) modellerdir. İkincisi ise, doğurganlığın ekonomik teorisidir (Başol,1995: 10; Yanardağ, 2003: 2).

Ekonomik-demografik yaklaşım makroekonomik bir nitelik taşımaktadır. Makroekonomik modeller arasında en çok sözü geçen model, Coale ve Hoover'in modelidir (Tuncer,1976: 42). Bu modeldeki başlangıç varsayımlarına göre işgücünün nitelik ve büyüklüğü değişmemektedir. Modelin temel denkleminde milli gelirin artışı yatırımlarla sermaye hasıla katsayısının bir fonksiyonu olarak ortaya konulmaktadır. Modelin varsayımları, sosyal refah harcamaları ve tasarrufların nüfus artışı ile doğrudan ilişkili olduğunu öne sürmektedir (Başol, 1995: 10).

Phelps'in dinamik ilişkiler içeren modelinde, optimum büyüme hızının ne olacağı sorusuna cevap aranmaktadır. Phelps, hızlı nüfus artışının kişi başına düşen geliri düşüreceğini ve bunun da tüketim üzerindeki etkisinin olumsuz olacağını savunmaktadır (Yanardağ, 2003: 3)

Nüfus ile ilgili teori öne süren bilim insanlarından biri Ester Boserup'tur. Ona göre nüfus artışı, tarımsal değişimin nedenidir ve aynı zamanda nüfus artışı baskıları sonucunda tarımsal teknolojilerdeki değişim gerçekleşecektir (Şahin, 2010: 74).

Nüfus artışı ve doğurganlık ile ilgili bir yaklaşım olan Doğurganlığın Ekonomik Teorisi'nin öncüleri Harvey Leibenstein ve Gary Becker'dir. Leibenstein'a göre aileler için çocukların üç temel faydası vardır. İlki, çocuğun aileye verdiği zevk ve neşe nedeniyle sağlamış olduğu faydadır. İkincisi, çocuğun belli bir yaştan sonra aileye üretici olarak katkı sağlayıp gelir elde etmesidir. Üçüncü fayda ise, anne ve babanın yaşlılığında, hastalığında onlara sosyal güvenlik sağlamasıdır. Leibenstein'a göre nüfus artışı ile çocuktan fayda sağlama arasında negatif bir korelasyon vardır. (Başol, 1995: 11; Yanardağ, 2003: 3).

Becker, ailelerin çocuk sahibi olma isteklerindeki kararlarının, bir tüketim malı almalarındaki kararlarından farksız olduğunu düşünmektedir. Aileler çocuğun maliyeti ve faydasını karşılamaktadırlar. Becker, gelir arttığında ailelerin daha çok sayıda (nitelikli) çocuk isteyeceklerini savunmaktadır. Yüksek gelir sahibi ailelerin çok çocuklarının olmadığı gerçeğine karşın bu ailelerin yalnız sayı değil aynı zamanda çocuğun niteliği üzerinde durduklarını da belirtmektedir.

Doğurganlık ve nüfus artışı üzerine görüş bildiren düşünürlerden birisi de Jacob Mincer'dir. Mincer, çocuk yetiştirme maliyetinin bütün gelir grupları için eşit olduğunu savunmaktadır. Asıl etkili olan noktanın kadının çocuk yapması halinde vazgeçmesi gereken gelirin büyüklüğü olduğu görüşündedir (Tuncer, 1976: 47-48).

Nüfus ve nüfusun etkisinde olan tüketim, kişi başı milli gelir, gelir artışı, tasarruf, kentleşme ve sanayileşme gibi faktörler üzerine son yıllarda birçok teori geliştirilmiştir. Bu faktörler kendi içlerinde birbirlerini etkilemektedirler. Bu etki göz önüne alındığında nüfustaki değişimin sebep ve sonuçları arasında iç içe geçmiş bir bağlantı olduğu görülmektedir.

1.3 Demografik Bilgi Kaynakları

Milattan binlerce yıl öncesinden bugüne kadar insanlar farklı amaçlar için de olsa, özellikle nüfus hakkında bilgi sahibi olmak istemişlerdir. İlk zamanlar, alınacak vergi ve savaşa katılacak asker sayısını öğrenmek için uygulanan yöntemler ve nedenleri ileriki yıllarda değişmiştir.

Demografi biliminde istatistiki verilerden çokça faydalanılmaktadır. Nüfus ile ilgili istatistiki veriler en basit haliyle, belirli bir yer ve zamanda doğum, ölüm ve göç edenlerin sayılarını bize vermektedir. Kuşkusuz yalnızca bu veriler dahi nüfus alanında

çalışanlar için çok önemlidir. Nüfusun sayısı kadar önemli bir yanı ise nüfusun niteliksel özellikleridir. Kamu hizmetlerinden özel sektörün yapacağı yatırımlara kadar, yapılacak planlamalarda bu niteliksel özellikler önem arz etmektedir. Kamu için, yapılacak bir huzurevinin, okulun, hastanenin, kreşin, parkın hatta üst geçidin, özel sektör için de doğal olarak kar amaçlı yapılacak her yatırımdan önce o bölgenin nüfusu ve niteliksel özellikleri araştırılmalıdır. Nüfus verileri hemen herkes için farklı anlamlar taşır. Yöneticiler, politikacılar, planlamacılar, yatırım yapacaklar ve bilim adamları için nüfus verileri son derece değerlidir. Çünkü dünyadaki birçok olay ve olgu, doğrudan veya dolaylı olarak nüfus ile ilgilidir. Bu nedenle nüfus verileri önemli bir olgudur (Şahin 2010: 14-15). O bölgede yaşayan insanların maddi durumları, yaş ortalamaları, kültürel özellikleri, yaşam seviyeleri, beklentileri bu anlamda önemlidir.

Özellikle idari, siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik alanlarda demografik bilgilerden sıkça faydalanılmaktadır. Demografik bilgilerin idari yönden önemi: sosyal sigortalar, emeklilik, evlilik gibi durumlar ile verilecek hizmetlerin cinsi ve miktarı açısından önem taşımaktadır. Siyasi açıdan: nüfusa göre mahalle, köy, ilçe, belediye veya büyükşehir belediyesi olma şartı ya da milletvekili sayısı belirlendiği için demografik bilgiler önemlidir. Nüfus içerisinde yaşlı, çocuk ve engellilerin oranı, okul, hastane, huzurevi ve park ihtiyacı ve sağlık ihtiyaçları gibi sosyal alanlar için de demografik bilgi kaynakları önem taşımaktadır. İstihdam, iktisadi büyüme, yoksulluğun azaltılması, milli gelir ve üretim gibi ekonomik konuların demografik bilgilerden istifade edilmeden, bu konular ile kararlar alınması olumsuz neticelere yol açacaktır. Demografik bilgilerin tüm bu alanlar haricinde bilimsel yönden de faydası göz ardı edilemeyecek kadar büyüktür. Bu anlamda, demografik durumun tespiti, gelişimi, etkileyici unsurlar, diğer alanlar ile ilişkiler ve yeni modeller / teoriler kurulabilmesi için demografik bilgilere ihtiyaç vardır.

Gelişmişlik seviyeleri her ne olursa olsun ülkeler, sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarını tespit etmek amacıyla nüfus ile ilgili veriler toplamakta ve yayınlamaktadırlar. Türkiye’de nüfus ile ilgili veri toplayan kuruluşların başında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) gelmektedir. Bunun yanında Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sendikalar ve Sivil Toplum Kuruluşlarının da nüfus ile ilgili veri toplayan, analiz yapan birimleri vardır. Özellikle Nüfus Etütleri Enstitüsünün 5 yılda bir yaptığı Sağlık ve Alan

Araştırmaları Türkiye'nin Demografik görünüm ve gelişimi hakkında ciddi bilgiler vermektedir. Nüfus ile ilgili veriler toplayarak bunları değişik birçok amaç için analiz eden, yayınlayan uluslararası kuruluşlar da vardır. Bu kuruluşların başında Birleşmiş Milletler (BM) gelmektedir. BM'nin bünyesi içinde nüfus ile ilgili araştırma yapan kuruluşlar arasında, Dünya Bankası (WB), Dünya Sağlık rgt (WHO), Gıda ve Tarım rgt (FAO), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ve Uluslararası alışma rgt (ILO) başta gelmektedir. Bu kuruluşların yanında birçok resmi ve gayri resmi kurum ciddi olarak bu konuda araştırma yapmaktadır.

Nüfus ile ilgili verilerin elde edilmesi kadar bu verilerin sağlıklı olması da önemlidir. Çünkü yapılacak planlamalar bu bilgilere göre yapılacağından verilerdeki hata ve noksanlar planlamaların isabetli olmasını engelleyecektir.

Verilerin elde edilmesinin yanında bir başka husus ise, bu verilerin değerlendirilmesi yani elde edilen verilerin iyi analiz edilmesi sayesinde maksimum fayda sağlanabilecektir.

Nüfus ile ilgili verilerin toplanma Şekilleri geçen zamana ve her ülkeye göre farklı farklı olmakla birlikte dünya genelinde nüfus ile ilgili bilgiler başlıca Şu yollarla toplanmaktadır (Gürtan, 1969: 46-59; Weeks, 2005: 108-145).

- Nüfus sayımları,
- Hayati kayıtlar (doğum ve ölüm kayıtları),
- G kayıtları,
- Devamlı nüfus kayıtları sistemi,
- Sondaja dayanan nüfus araştırmaları

Bir nüfusun nitelik ve niceliği ile ilgili bir görüşe sahip olmak veya bir politika belirleyebilmek, yukarıda sayılan yöntemlerden, doğru olanın, bilimsel yöntemler ışığında uygulanması sayesinde mümkün olacaktır. Bu bilgiler elde edilmeden iktisadi, siyasi, sosyal vd. alanlarda nüfus ile alakalı doğru ve faydalı analizler yapmak imkansız gzmektedir. Bu yöntemlerin içerisinde en çok kullanılan yöntem nüfus sayımlarıdır.

1.3.1 Nüfus Sayımları

Nüfus sayımları belli bir zamanda bir ülkede en küçük birim bazında başka bir deyişle tüm kişilere ilişkin nüfus büyüklüğünün tespiti ve sosyal, ekonomik bilgilerin toplanması, işlenmesi, analiz edilmesi ve yayınlanması anlamına gelmektedir.

Çok eski zamanlardan bu yana nüfus sayımları en fazla veri toplama yöntemi olarak uygulanmaktadır. Nüfus sayımları eski zamanlarda özellikle askeri ve vergi amaçlı olarak, hanelerin sayılması veya bireylerin sayımlara dahil edilmesi şeklinde yapılmaktadır.

Bilindiği kadarıyla, hükümetler tarafından yapılan ilk nüfus sayımları eski Çin, Roma, Mısır ve Babil medeniyetleri döneminde başlamıştır (Week, 2005: 110). Babil’de M.Ö. 3800 yıllarında, Çin’de M.Ö. 3000’li yıllarda ve Mısır’da M.Ö. 2500 yıllarında nüfus sayımlarının yapıldığı tahmin edilmektedir (Başar, 2013: 77; Murat, 2006: 56). Eski Yunan ve Roma medeniyetlerinde toplumun sosyal, ekonomik ve askeri özelliklerine ilişkin bilgilerin toplandığı sayımların yapıldığı bilinmektedir. Bunun yanında İngiliz ve Fransızların, sömürgelerinde yaptıkları nüfus sayımları, modern anlamda yapılan sayımların ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir. Bir devlet fonksiyonu olarak, periyodik ve modern şekilde ilk nüfus sayımı 1790 yılında ABD’de daha sonra ise 1801’de İngiltere’de yapılmış, izleyen her on yılda bu ülkeler sayımları tekrarlamışlardır. 19. yy’ın başlarında ise birçok ülke artık nüfus sayımının gerekliliğine inanmış ve sayımları periyodik hale getirmeye başlamışlardır. 19. yy’ın ikinci yarısından sonra nüfusun %80-90’ının sayımlarla tespit edildiği anlaşılmaktadır (Gürtan, 1969: 47). BM istatistik biriminin verilerine göre 1995-2004 yılları arasında dünya nüfusunun yaklaşık %89’unun nüfus sayımları ile hesaplandığı belirtilmektedir (Weeks, 2005: 112).

Nüfus sayımlarında önemli bir nokta sayımın nasıl yapılacağıdır. Bununla ilgili değişik yöntemler ve hesaplama şekilleri vardır. Nüfus sayım yöntemleri arasında ilki; görevli memurlar tarafından tüm hanelerin tek tek dolaşarak gerekli bilgilerin toplanmasıdır. En son 2000 yılında Türkiye’de de uygulanan bu yöntem, meşakkatli ve masraflı bir yöntemdir. Diğer bir yöntem ise nüfus sayımında yöneltilen soruların yazılı olduğu, kağıtların posta ile gönderilerek daha sonra toplatıldığı yöntemdir. Ancak bu yöntem eskiden uygulanmış ve günümüzde çok tercih edilmeyen bir yöntemdir. Bu yöntemler

haricinde Türkiye’de halen uygulanmakta olan “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi” diye adlandırılan bir veri bankası sayesinde bilgilerin toplandığı ve değişimlere göre güncellenen bir sistem/yöntem vardır. Bu yöntem kayıt sistemleri gelişmiş ülkeler açısından daha kolay, güvenilir ve maliyeti düşüktür.

Nüfus sayımları hangi bireylerin sayılıp sayılmayacağı yönünden iki farklı şekilde yapılmaktadır. Hazır-fiili ya da de facto şeklinde adlandırılan sistemde, sayım sırasında o bölgede bulunan nüfus hesaba katılırken o bölgede bulunmayanlar sayılmaz. Mukim-kanuni (ikamete dayalı) ya da de jure sayım sisteminde ise; sayım yapıldığı sırada o bölgede daimi ikamet edenler hesaba katılmaktadır. Başka bir ifade ile de jure sayım sistemi; sayım sırasında genellikle yaşanan bölgeye göre hane halkı ve kurumsal nüfus olarak nüfus büyüklüğünün belirlenmesi şeklinde ifade edilebilir (DPT, 2001: 139).

De facto sistemi 2000 yılına kadar Türkiye’de uygulanan bir sistemdir. Ancak gelişmiş ülkeler gelişmiş kayıt sistemleri sayesinde bu yöntemi artık tercih etmemektedir. De jure sistemine göre daha kolaydır bu sistem. Ancak sayım sırasında ülke sınırları içinde bulunan yabancılar sayıma dahil edilirken yurtdışında olan yurttaşlar sayıma dahil edilmemektedir. Turizmin yoğun olduğu ya da giriş çıkışların yoğun olduğu yerler için bu sistemin kullanılması güvenilir bilgi veremez. Bunun yanında yurt içinde bulunan kişilerin ne kadar süre ile yurt içinde bulunduğu diğer taraftan yurtdışında bulunup da sayılmayan kişilerin ne kadar süre ile yurtdışında kalacakları da bu anlamda önemlidir.

De jure sistemi ise; özellikle iç göçlerin ölçülmesi açısından doğru bir sistemdir. Bir bölgede yaşayan insanların sayısındaki gelişmelere göre o bölgenin ihtiyaçları saptanabilecektir. Sayımın bir günde yapılması zorunluluğu gibi bir kısıtlama içinde olunmaması ve vergilendirme ve idari işlemlerdeki katkılar da, bu yöntemin faydaları arasında sıralanabilir. De facto sistemine göre daha zor bir sistem olması, bazı kişilerin sayım sırasında ikamet ettiği yer haricinde, hazır bulunduğu yerde bulunması gibi nedenler de bu sistemin mahzurları arasında görülmektedir. Bu nedenle UNFPA De facto sisteminin uygulanmasını tavsiye etmektedir (Murat, 2006: 58).

Nüfus sayımlarından azami fayda sağlayabilmek için bu sayımların dört temel özelliği taşınması gerekmektedir.

- Düzenli ve belli periyotlarla yapılmalıdır.

- Doğru ve güvenilir olmalıdır.
- Geçmişte yapılan sayımlar ile karşılaştırılabilir olmalıdır.
- Teknolojik imkanlar ve bilimsel yöntemlerden faydalanılmalıdır.

Nüfus sayımlarının temel iki amacı olduğu söylenebilir. İlk ve ana amaç, nüfusun sayısını, cinsiyetini, yaş ortalamasını, eğitim seviyesini, cinsiyet, medeni hal, din vs. gibi bilgileri temin etmektir. Bunlar bir nüfusun asgari bir seviyede idare edilebilmesi için gerekli bilgilerdir. Bu anlamda nüfus sayımlarını bir ülkenin bir bölgenin temel sermayesinin envanteri olarak kabul edebiliriz. İkinci amaç ise; yukarıda saydığımız nüfusun sayı ve vasıfları ile elde edilen bilgiler vasıtası ile gerekli olan askeri, sosyal, ekonomik, siyasi ve kanuni tedbirlerin alınması politikaların oluşturulmasıdır. Bu nedenle günümüzde modern yöntemlerle uygulanan sayımlar, devlet yönetimleri için önemli bir araçlardır.

Nüfus sayımları vasıtası ile kentsel ve bölgesel alanda daha önce yapılmış sayımlardaki nüfus ile aradaki fark sayesinde göç oranı tespit edilmektedir. Bu sayede konut, altyapı, okul vs. diğer ihtiyaçların tespiti yapılabilecektir.

Nüfusun medeni hali ile ilgili bilgiler ise, toplumun temel yapı taşı olan aile ile ilgili mevcut durumu gösterecektir. Bu anlamda nüfus sayımları, toplumsal dejenerasyonun, yozlaşmanın önceden görülmesi ve önlemlerinin alınması anlamında katkı sağlamış olacaktır.

Günümüzde geçmiş yıllardaki kadar önemli olmasa da bir ülkenin asker sayısı çok önemlidir. Nüfus sayımları sayesinde bugün ve gelecekte ne kadar askerin olduğu/olması gerektiği askeri anlamda ihtiyaç duyulan esas bilgiler arasındadır.

Nüfus sayımları, eğitim alanında gerekli planlamaların yapılabilmesi ve istenilen eğitim seviyesine ulaşmak için gerekli planlamaların yapılması için ihtiyaç duyulan verileri sağlaması açısından önemlidir. Ülkenin okuryazarlık oranı, yükseköğretim mezun seviyesi gibi bilgiler mevcut durum ile ilgili bilgiler verirken, diğer taraftan nüfus sayımında elde edilen bu bilgilerin yanında, gelecekte ne kadar eğitim kurumuna ihtiyaç olduğu gibi eksiklikler de görülmüş olacaktır.

Nüfus sayımları ülkelerin sosyal, mahrem ve karmaşık bazı meseleleri için de önemi veriler vermektedir. Bunlar arasında sağlık, anadil, etnik yapı sayılabilir. Bu konular ile

ilgili detay bilgilerin siyasi alanda müttefik olmayan ülkeler tarafından bilinmesi, ülke içerisinde kaos çıkarılması veya sağlık alanında dezavantajlı durumlardan faydalanılması gibi durumları ortaya çıkarabilecektir. Bu nedenle bu bilgilerin ülkenin bu alanlarda durumunu tespit etmek anlamında çok önemli bir işlevi varken, diğer taraftan belki de ilgisi, yetkisi olmayan kişilerinde eline geçme ihtimali de tehlikeli bir sonuç oluşturabilecektir.

Türkiye’de Nüfus Sayımları

Osmanlı Devleti’nde ilk nüfus sayımına ilişkin çalışmaların bazı araştırmacılara göre II. Selim (1566-1574) zamanında, bazılarına göre ise III. Murat (1574-1595) zamanında yapıldığı belirtilmektedir. Osmanlı döneminde sayımların amacına ve imkanlarına bağlı olarak 1831 yılına kadar nüfus sayımı yapılmamıştır. 1831 yılından sonra birçok nüfus sayım girişimi olmakla birlikte, bu sayımlar özellikle vergilendirme amaçlı oldukları için, daha az vergi ödemek için beyanların eksik ve yanlış olma ihtimalinin yüksek olması, sayımların güvenilirliği konusunda kuşkuları artırmaktadır. Bu yıllarda nüfusun 7-7.5 milyon olduğu tahmin edilmektedir. 1878 yılında yapılan nüfus sayımı için nüfus ile ilgili bir müdürlük kurularak, nüfus ile ilgili kayıtlar bu müdürlük tarafından tutulmaya başlanmıştır.

1912-1922 yılları arası Balkan Savaşlarında savaşıyan Osmanlı Devletinin, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşları ile ekonomisi küçülmüş, genç, nitelikli nüfus ise büyük oranda kaybedilmiştir. Bu yıllarda nüfusun 12,3 milyon olduğu tahmin edilmektedir (Başol, 1995: 41; Yüceuluğ, 1966: 15-16; Gümüş, 2006: 4). 1920’li ve 1930’lu yıllarda Türkiye’nin nüfus politikalarını etkileyen başlıca bileşenler; tarıma dayalı ekonomik yapı, geniş aileye dayanan kırsal kesim ağırlıklı ve eğitim düzeyi düşük nüfus yapısı, hızlı kalkınma ihtiyacının varlığı ancak bunu sağlayacak yeterli sermaye birikiminin olmayışı, sağlık koşullarının elverişsizliği dolayısıyla bebek ölüm oranlarının yüksekliği, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı gibi etkenlerdir (Çiftçi, 2009: 26).

Cumhuriyetin kuruluşunun akabinde, yapılan savaşlar sonrasında ortaya çıkan sorunları tespit ve önleme amaçlı 1927’de ilk nüfus sayımı (nüfus: 13.648 bin) yapma kararı alınmıştır. 1927’de “de jure” sistemi ile yapılan nüfus sayımı sonuçlarında nüfusun yaklaşık 14 milyon olduğu, askerlik ve vergi gibi faktörlerden dolayı yanlış beyanda bulunulduğu belirtilmektedir (Gümüş, 2006: 4). İkinci nüfus sayımı ise;1935 yılında

yapılmış ve izleyen her 5 yılda bir, sonu 0 ve 5 ile biten yıllarda (1935, 1940, 1945, ...) genel nüfus sayımı yapılmıştır.

Tablo 1.1 Türkiye’de Nüfus Sayımları, 1927-2000

Yıl	Nüfus (bin)	Nüfus Artış Hızı (binde)
1927	13.648	-
1935	16.158	21,1
1940	17.821	19,59
1945	18.790	10,59
1950	20.947	21,73
1955	24.065	27,75
1960	27.755	28,53
1965	31.391	24,63
1970	35.605	25,19
1975	40.348	25,01
1980	44.737	20,65
1985	50.664	24,88
1990	56.473	27,71
2000	67.804	18,78

Kaynak: TÜİK, 2014

Tablo 1.1’de de görüldüğü gibi 1950-1960 yılları arasında, nüfusta en hızlı büyüme gerçekleşmiştir. 1955 yılında yıllık nüfus artış hızı %2.78 nüfus ise 24.065 bin’dir. 1960 yılı nüfus sayımından sonra nüfus artışı düzenli olmasa da azalmaya başlamıştır. Bu yıllarda başlayan yurtdışına göçlerin bu azalmada önemli bir payının olduğunu söylemek gerekir. Bu yıllardaki rakamlar yurtdışındaki çalışanların sayısını içermemektedir. Ayrıca Türkiye’de 1970’li yıllar ve sonrasında nüfusun artış hızına etki eden en önemli faktörler; yurtdışına çalışma amaçlı yapılan göçler, sağlık alanındaki gelişmelerden dolayı ölüm oranlarının azalması, kadının az da olsa eğitim süresinin artmaya başlaması, kadının iş hayatına dahil olması, evlenme yaşının yükselmesi, eğitim süresinin kadın ve erkek için genel olarak artması, kentleşme ve endüstrileşmenin doğum ve doğurganlık oranını azaltması ve son olarak devletin nüfusu azaltma amaçlı uyguladığı nüfus ve aile planlamaları sıralanabilir. Türkiye’de son nüfus sayımı 22 Ekim 2000 tarihinde yapılmıştır. Klasik nüfus sayımlarının dezavantajları ve

MERNİS (Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi) ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemlerinin (ADNKS) avantajları nedeniyle nüfus sayımları artık oluşturulan merkezi tespit/sayım yöntemi ile yapılmaktadır.

1.3.2 Doğum ve Ölüm Kayıtları (Hayati Kayıtlar)

Demografik bilgi kaynakları ile ilgili nüfus sayımları kadar olmasa da, önemli bir bilgi kaynağı da hayati kayıtlar denir; bireylerin doğumdan ölüme ve bu süreçte evlenme, boşanma gibi yaşam sürecindeki medeni halinde meydana gelen değişikliklerdir. Bu kayıtlar, hastane, kolluk kuvvetleri, yerel yönetimler ve diğer resmi kurumların elde ettiği verilere dayanmaktadır.

Doğum ve ölüm kayıtları ile ilgili Avrupa'da kiliselerin vaftiz ve ölüm kayıtları ilk örnekler olarak kabul edilmektedir. 1539'da Fransa'da kiliseler doğum ve ölüm kayıtlarını zorunlu olarak tutmaya başlamışlardır (Danış, 2014: 16). ABD'de hayati istatistiklerin milli çapta kayda alınmasına; 1850 yılındaki nüfus sayımında, son bir yıldaki doğum ve ölümler hakkında sorular sorulması ile başlanmıştır (Gürtan, 1969: 53). Türkiye'de kentsel kesimdeki evlenme ve boşanma istatistikleri 1936'dan bu yana yayınlanırken doğurganlık ve bebek ölümleri ile ilgili istatistiklere ise 1970 yılından bu yana ulaşılabilir (Murat, 2006: 59). Günümüzde halen bazı ülkelerde genel nüfus sayımlarının dahi yapılmadığı göz önüne alındığında hayati kayıtlar ile ilgili bilgilerin güvenilirlik problemi olduğu bir gerçektir.

Doğum ve ölüm kayıtlarının tutulması birçok ülkede artık yasal zorunluluktur. Türkiye'de doğum ölüm kayıtları Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (www.nvi.gov.tr) tarafından ilçe nüfus müdürlüklerinden alınan verilerin derlenmesi sayesinde tutulmaktadır (Şahin, 2010: 39).

Nüfus ile ilgili uluslararası arenada temel kavramsal bir uzlaşımın olmaması; aynı bölge için hayati kayıtlarda yanlış rakamların ya da farklı hesaplamaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Örneğin, yaş hesaplaması ülkelere göre farklı hesaplanmakta, bebek ölümü kavramı ise farklı yorumlanmaktadır. Bunun yanı sıra, evlilik bazı yerlerde yalnızca resmi kurumlara bildirilmiş ise değerlendirmeye alınırken bazı yerlerde ise serbest birliktelikler de hesaba dahil edilmektedir (Murat, 2006: 58).

Türkiye'de doğum ölüm kayıtları ile ilgili en önemli problem geçmişe nazaran azalmış olsa da doğumların geç kaydedilmesi durumudur. 15-20 yıl öncesine kadar özellikle

kırsal kesimde yeni doğan çocukların okul çağına kadar (7 yaş) nüfusa kaydedilmediği bilinmektedir. Bu süre içerisinde kaydedilmeyen çocuklar, ölmeleri halinde bu ölümlerin de resmi kurumlara bildirilmediği geçmiş yıllarda sıkça yaşanan durumlardır. Anlaşılacağı üzere söz konusu durum yalnızca doğum değil ölüm rakamlarını da etkileyen bir durumdur. Ve bu nedenle doğum ve ölüm kayıtlarında bildirilmeyen doğum ve ölümler ciddi hesap hatalarına neden olmaktadır.

Türkiye özelinde bir başka problem ise “imam nikahlı” evliliklerin ve bu evliliklerden boşanma ile sonuçlananlarının hayati kayıtlar içerisine dahil edilmemesi problemidir. Burada bahsedilmesi gereken diğer bir husus ise cinsiyet konusunda son yıllarda bariz bir şekilde görülen yeni tercihlerdir. Kendini kadın veya erkek cinslerinin birinden farklı bir cinsten hissederek veya biyolojik olarak kadın veya erkek olmasına rağmen kendini diğer sınıfta tanımlamak isteyen kişilerin durumu da ayrı bir tartışma konusudur. Bazı Avrupa ülkelerinde bu kişiler nüfus kayıtlarına farklı şekillerde dahil edilmeye başlanmıştır.

Tablo 1.2’de görüldüğü gibi Türkiye’de 2009-2014 yılları arasında kaba doğum hızında artış ve azalışlar görülmektedir. Başka bir deyişle doğum sayısına düzenli bir değişimden söz edilemez. Bebek ölüm hızına bakıldığında ise 2014 yılına kadar düzenli bir azalıştan bahsetmek mümkündür. Bu azalış, gelişen sağlık imkanlarına ulaşım ve toplumun eğitim seviyesindeki artış ile açıklamak mümkündür.

Tablo 1.2
Türkiye’de Doğum, Ölüm, Evlilik ve Boşanma İstatistikleri (2009-2015)

Hayati İstatistikler (2009-2015)						
Yıl	Doğurganlık Hızı	Kaba Doğum Hızı (‰)	Kaba Ölüm Hızı (‰)	Bebek Ölüm Hızı	Kaba Evlenme Hızı (‰)	Kaba Boşanma Hızı (‰)
2009	2,10	17,6	5,1	13,9	8,2	1,6
2010	2,08	17,2	5	12	8	1,6
2011	2,05	16,8	5,1	11,7	8	1,62
2012	2,11	17,2	5	11,6	8	1,64
2013	2,10	17	4,9	10,8	7,9	1,65
2014	2,18	17,4	5,1	11,3	7,8	1,7
2015	2,14	16,9	5,2	10,7	7,71	1,69

Kaynak: TÜİK, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 2015.

Evlilik ve boşanma hızlarına bakıldığında ise toplumsal açıdan istenemeyen bir eğilim söz konusudur. Kaba evlenme hızında azalış görülürken kaba boşanma hızında ise artış görülmektedir. Bu resim gereği, aile çözümlerine yönelik planlamaların yapılması, ileriki yıllarda yaşanması muhtemel büyük problemlerin önünü almak için zaruri gözükmektedir.

1.3.3 Göç Kayıtları

Göç, nüfusun yapısı ve gelişimi üzerinde büyük etkisi olan ve etkilerini doğum ölüm gibi hayati olaylara nazaran çok daha kısa zamanda gösteren demografik bir olaydır. Bir yerden başka bir yere hareket, başlangıç alanında nüfusun azalması gibi etkisini gösterirken gidilecek yerde nüfusun artmasına sebep olmaktadır. Bu durum nüfus dağılımı ve yapısı üzerinde değişiklikler meydana getirmektedir. Başka bir deyişle göç sayesinde sosyal, ekonomik ve demografik değişimler yaşanmaktadır.

TÜİK'in göç ile ilgili tanımına bakacak olursak; sayım günündeki daimi ikametgâh yeri ile sayımdan beş yıl önceki daimi ikametgâh yeri farklı olan kişiler, göç eden nüfus olarak tanımlanmaktadır. Bağırkan'a göre göç; toplumların, bölgelerin, ulusların büyümesinin bileşkesidir (Bağırkan, 2003: 29). Murat ise göç konusunun demografinin esas unsurlarından biri olduğunu ve özellikle erkeklerin yaptığı ekonomik amaçlı göçlerin topluca yapılan sosyal amaçlı göçlere nazaran nüfus yapısı üzerinde daha etkili olduğunu belirtmektedir (Murat, 2006: 59).

En genel hali ile göç, iç göç ve dış göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç göç; bir bölge, ülke sınırları arasında yapılan göçtür. Dış göç ise: kişilerin ülkeler arası yaptıkları göçlerdir. İç göç; tüm toplumlar için olmasa da toplumların ekonomik ve sosyal yönden büyümelerini açıklayan en önemli unsurlar arasında ilk sıralarda yer almaktadır. İç göç nüfusun yeniden dağılımının temel taşıdır (Bağırkan, 2003: 29-30).

Göç ile gelen insanların toplu halde yaşadıkları mahalle, köy gibi yerlerin, genelde bölgenin en az gelişmiş yerleri olduğu bilinmektedir. Gecekondulaşmanın fazla olması, ekonomik statü, altyapı hizmetlerinin eksikliği ve eğitim seviyesinin düşük olması bu yerlerin diğer bölgelere nazaran gelişiminin geri kalmasının ve bu şekilde devam etmesinin temel sebepleri arasında sıralanabilir. Farklı seviyedeki bu topluluklar arasında entegrasyon probleminin yaşanması da sosyal sorunlara neden olmaktadır.

Göç olayının temelleri “itme ve çekme kuramları” sayesinde açıklanmaktadır. Kısaca yaşanan yerden göç etmeye neden olan **itici faktörler** ve şunlardır (Bağırkan, 2003: 31; Özgür, 2011: 51-83):

- Geçim sıkıntısı, işsizlik
- Siyasal, dinsel veya etnik üyelikler nedeniyle baskı ve ayırım
- Kişinin yaşadığı topluma karşı yabancılaşması
- Doğal afetler, Sağlık sebepleri
- Bölgesel kaynakların azalması, bazı ürünlerin fiyatlarının düşmesi

Yaşanılan bölgeden bir başka yere göç etmeyi gerektiren, **çekici kılan faktörler** ise kısaca şöyle sıralanabilir (Bağırkan, 2003: 31; Özgür, 2011: 51-83):

- İş bulma imkanları
- Eğitim olanakları
- Daha iyi sosyal, eğitim ve iklim şartları
- Ailevi nedenler
- Kariyer olanakları

Türkiye’deki göç akımları genel olarak Doğu Anadolu, Orta Anadolu ve Kuzey Anadolu bölgelerinden Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerine uzun süreli akımlar halinde olmaktadır. Bunun sebebinin bölgeler arasındaki ekonomik dengesizlikten kaynaklandığını ve bu dengesizliğin ortadan kalkması halinde bu yönelimde son bulacağını söyleyebiliriz.

Göç kayıtlarının amacı; bölge, ülke sınırları içerisindeki ikamet edilen yerler arasında, yani başlangıç alanı ile gidilecek yer arasında göç eden nüfus ile göç edip gelen nüfusun büyüklüğünü ve sosyal, ekonomik ve demografik niteliklerini tespit etmektir. Diğer demografik bilgi kaynaklarına nazaran göç kayıtlarını eksiksiz ve doğru bir şekilde tutabilmek zordur. Öncelikle göçün gözlemlendiği zaman aralığının bilinmesi gereklidir.

İç göçler; ya adres değişikliklerini de tespit eden genel ve devamlı nüfus kayıt sistemiyle, ya özel göç araştırmalarıyla, ya da nüfus sayımlarında bu konuyla ilgili

olarak sorulara verilen cevaplara dayanılarak tespit edilmeye çalışılmaktadır (Murat, 2006: 59; Gürtan, 1969: 55).

İkamet edilen yerin değişmesi haline durum resmi kurumlara bildirilirse, yani ulusal kayıt sistemine dahil edilmesi halinde en doğru gç rakamlarına ulaşılabılır. Ulusal kayıt sisteminin olmadığı yerlerde yapılacak sayımlarda bireylere 1 yıl önce⁶ nerede yaşadığı sorulabilir. Bu sayede ne kadar kişinin göç ettiği, nereden nereye ne kadar gç ettiği bilgilerine ulaşılabılır.

İç gçlerin ölçülmesinde kullanılan 3 dolaylı yöntem vardır. Bu yöntemler; yaşamsal istatistik yöntemi, hayatta kalma rasyosu yöntemi ve doğum yeri yöntemidir⁷.

Yaşamsal İstatistik Metodu; doğum ve ölümler hakkında güvenilir verilerin olması durumunda, son 2 sayıma ait bilgiler kullanılarak net güç tahmini yapılabilir.

Hayatta Kalma Rasyosu Yöntemi; Gç olmaması durumunda, bir önceki sayımdaki nüfusun kaçta kaçının gelecek sayıma kadar hayatta kalacağı ve aynı yerde yaşayacağı tahmin edilir.

Doğum Yeri İstatistikleri: Doğum yeri ve sayım anında bulunulan yer arasında bir karşılaştırma yapılırsa nüfusu göç edenler ve gç etmeyenler olarak ikiye ayırmak mümkün olur (Bağırkan, 2003: 38) .

Dış gçlerin sayısının hesaplamasında, bu alanda gelişmiş ÷lkeler adres değişikliği kayıt bilgilerinden istifade etmektedirler. BM, dış gç şartı olarak bir yıldan fazla ikamet ve çalışmak gibi durumlarının dikkate alınmasını tavsiye etmektedir.

Türkiye’de dış göçler ile ilgili verilerin turizm istatistiklerinden alınmakla birlikte bu bilgilerin güvenilir olmadığını da belirtmek gerekir. Turizm istatistiklerinde yurda kaç kişinin girdiği ne kadar kaldığı geliş nedenleri gibi bilgiler yer almaktadır.

Türkiye’de güç ile ilgili temel bilgi olan “doğum yerleri” verilerini DİE; 1935 yılından bu yana genel olarak, 1950’lerden itibaren ise ayrıntılı olarak yayınlamaya başlamıştır.

⁶ Bir kişinin göçmen sayılması için gerekli zaman sınırı OECD genelinde bir sene olarak kabul edilmektedir. Tüik’in tanımına göre İç gç kapsamı: Araştırma günündeki daimi ikametgâh yeri ile araştırmadan 1 yıl önceki daimi ikametgâh yeri farklı olan kişiler, göç eden nüfus olarak tanımlanmaktadır. www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do; 2014.

⁷ Ayrıntılı bilgi için; Şemsettin Bağırkan, 2003, Demografinin Temelleri Türkiye’nin Demografik Yapısı Uluslararası Demografi, set Yayınları, İstanbul, sf:37.

1975 yılından bu yana ise iç göçler ile ilgili sayısal veriler yayınlanmaya devam etmektedir (Murat, 2006: 60).

Türkiye’de göç ile ilgili bilgilere genel nüfus sayımlarından, Adrese dayalı nüfus kayıt sisteminden ve en son 2011 nüfus ve konut araştırması sonuçlarından ulaşılabilmektedir. Ayrıca TÜİK verilerinden 2007-2008 döneminden itibaren yıllık iç göç bilgilerine de ulaşılabilmektedir.

1.3.4 Sürekli Nüfus Kayıt Sistemi

Sürekli kayıt sistemlerinin kuruluş amaçları, fonksiyonları ve çalışma metodları ülkeden ülkeye değişiklik gösterse de sistemin esası; mahalli kayıt büroları vasıtasıyla herkes hakkında, doğumundan ölümüne kadar kişisel bir dosya tutulması ve kişinin demografik durumunda meydana gelen tüm değişikliklerin dosyaya geçirilmesidir (Gürtan, 1969: 57).

Sürekli nüfus kayıt sistemleri maliyetli, zor ve 5 veya 10 yılda bir ancak güncellenen nüfus sayımlarına nazaran çok avantajlıdır. Aynı zamanda doğum, ölüm, evlilik hatta özür lülük gibi durumların tespiti de bu sistemde mümkündür. Ancak bu sistemin işlevini yerini getirebilmesi için çok iyi bir koordinasyon ve organizasyon kurulmalıdır.

Kamu hizmetlerinin daha sağlıklı yürütülebilmesi, yerleşim yeri nüfus bilgileri ve hareketlerinin sistemli olarak elde edilebilmesi kısaca, sürekli nüfus kayıt sisteminin avantajlarından istifade etmek için, 2007 yılında Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) kurulmuştur. TÜİK, ADNKS’yi; “kişilerin yerleşim yerlerine göre nüfus bilgilerinin güncel olarak tutulduğu, nüfus hareketlerinin her an izlenebildiği, MERNİS kayıtlarındaki T.C. Kimlik Numarasına göre kişiler ile ikamet adreslerinin eşleştirildiği bir kayıt sistemidir” şeklinde tanımlamaktadır. ADNKS Nisan 2006 tarihinde Nüfus Hizmetleri Kanunu çerçevesinde kurulmuştur. Kanuna göre, TÜİK sistemin kurulumundan sorumlu olacak, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel müdürlüğü de sistemin güncellenmesi ve sürekliliğinin sağlanmasından sorumlu olacaktır.

ADNKS’de Türkiye sınırları içinde yaşayan hane halklarındaki kişiler, kurumsal yerlerde kalan kişiler, göçebeler, evsizler ile Türkiye’de ikamet eden yabancı uyruklu kişiler sayılırken Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup yurtdışında ikamet edenler sayıma dahil edilmemektedir. ADNKS 31 Aralık 2007 tarihinde tamamlanmış ve yeni sistemden elde edilen ilk sonuçlar 21 Ocak 2008 tarihinde yayınlanmıştır.

1.3.5 Sondaja Dayanan Nüfus Araştırmaları

Sondaj kelimesi; çeşitli amaçlar için, yeryüzünde delici uç yardımı ile delik açmak şeklinde anlam kazanmıştır. Ancak sondaj Türk Dil Kurumunda da belirtildiği üzere; bir durum, bir düşünce ile ilgili olarak yapılan yoklama, araştırma şeklinde tanımlanmaktadır. Temel kavramlar üzerinde birlikteliğin olmaması durumlarında iletişimde problemlerin yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Kavramsal bir girişten sonra sondaja dayanan nüfus araştırmalarının demografik anlamda çok yönlü, geniş çıkarımlara kapı açacağını söyleyerek bu yöntemin önemini belirtmek gerekir.

Sondaja dayalı nüfus araştırmaları, temsili olarak, tesadüfi seçilen ancak o bölgenin özelliklerini barındıran yerlerde yapılan kısa zamanda, düşük maliyetli ve teferruatlı verilerin elde edilmesini sağlamaktadır. Genel nüfus sayımları 5 veya 10 yıl gibi uzun aralıklar ile yapılmaktadır. Buna nazaran sondaja dayalı nüfus araştırmaları daha kısa aralıklar ile yapılabilen ve nüfus ile ilgili siyasal, ekonomik, eğitim ve sağlık alanlarında daha detaylı bilgiye sahip olunabilmektedir. Bu sayede toplumsal sorunlar ortaya çıkmadan öngörüle bileneceği gibi sorunun asıl kaynağı daha doğru tespit edilebilir.

Geçmiş yıllarda ABD’de Nüfus Sayım İdaresi (Census Bureau) tarafından yaklaşık 21.000 hanede (yani tüm hanelerin 5/10.000 (on binde beşine) tekabül eden) Cari Nüfus Araştırması (Current Population Survey) adıyla bir araştırma yapılmış, istihdam ve işsizlik durumunun yakından takibi ve gereken tedbirlerin alınması hedeflenmiştir (Gürtan, 1969: 56).

Türkiye’de sondaja dayalı nüfus araştırmalarına, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü ile Sağlık Bakanlığı ortaklığında yapılan Nüfus ve Sağlık Araştırmaları örnek gösterilebilir. Bunun yanında TÜİK’in yaptığı Hane halkı İşgücü Anketleri de bu araştırma yöntemi ile yapılmaktadır.

1.3.6 Diğer Demografik Bilgi Kaynakları

Yukarıda bahsedilen demografik bilgi kaynakları haricinde özellikle idari amaçlarla tutulan kayıtlar ve bunlara istinaden düzenlenen istatistikler de önemli demografik bilgi kaynaklarıdır (Gürtan, 1969: 59). Özellikle TÜİK’in yaptığı çalışmalar ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün Sağlık Bakanlığı ile birlikte yaptığı araştırmalar Türkiye’deki en güzel örneklerdir. Bu kurumların yanında Milli Eğitim

Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı gibi Bakanlık seviyesindeki kurumlarında demografik çalışmaları, yayınları olmaktadır. Bu kurumların yanında İşçi ve İşveren sendikalarının da çalışmalarının olduğunu belirtmek gerekir.

1.4 Nüfusun Yapısal Özellikleri

Nüfusun yapısını ve özelliklerini incelemeye çalışacağımız bu bölümde nüfusun gelişimi, artış hızının eğilimleri, nüfusun yaş, cinsiyet yapısı, eğitim durumu, kır-kent yerleşim oranlarının yanı sıra nüfusun ekonomik faaliyetlere göre durumu ele alınacaktır. Vurgulanan başlıkların tümü ülkedeki beşeri sermaye niteliğinde olan nüfusun genel durumunu görmemize ya da başka bir ifade ile nüfus hakkındaki bu bilgiler neticesinde, nüfusun bir röntgeni çıkarılarak, politika ve projeksiyonlar için de bir veri niteliği taşımaktadır. Nüfusun yapısının, eğitim, sağlık, sosyal, ekonomik, çevre, aile ve hatta tarım politikalarını etkileyen, yön veren bir yapısı olduğunu da belirtmek gerekir. Bu kadar kapsayıcı ve etkin bir olgunun gereken ciddiyetle ele alınması gerekmektedir.

Bir bölgede yaşayan insanların sayısı kadar nitelikleri de önemlidir. Mutlaka ülkelerin nüfusu, nüfus artış hızı, doğum, ölüm oranları bilinmelidir. Ancak bunun yanında nüfusun eğitim seviyesi, sosyal ve kültürel alanda yeri/konumu ve sektörel dağılımının da bilinmesi gereklidir. Politika ve planların belirlenmesi ve yürütülmesinde bu verilere sahip olunması gerekmektedir. Bu bilgilerin ülke içindeki bölgeler ve iller özelinde bilinmesi, bölgeler arası farklılıkların tespit edilmesi de diğer bir önemli husustur.

Bu özellikleri itibari ile nüfus, ülkelerin kalkınmasını etkileyen temel unsurlardandır denebilir. Bu nedenle nüfusun, gelişimi, miktarı, artış hızı, doğum, ölüm oranları, göçler, nüfusun yaş dağılımı, cinsiyet, eğitim, ekonomik faktörlere göre durum ve kır-kent dağılım oranlarının incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

1.4.1 Nüfusun Gelişimi, Miktarı ve Artış Hızı

Literatürde nüfusun gelişimi kavramı ile niceliksel bir değişiklik kastedilmektedir. Bu değişiklik artış ve azalış şeklinde olmaktadır. Gürtan'a göre artış halinde pozitif, azalış halinde ise negatif bir gelişme söz konusudur (Gürtan, 1969: 339).

Nüfusta meydana gelen gelişim 3 şekilde gerçekleşmektedir. Doğumlar, Ölümler ve Göçler sayesinde pozitif veya negatif bir nüfus gelişimi olmaktadır. Ancak genel nüfus yani dünyadaki toplam nüfus söz konusu olduğunda doğal olarak yalnızca doğum ve ölüm sayıları arasındaki farklar bize nüfustaki gelişimi gösterecektir. Bölgesel veya ülke bağlamında düşünülürse belli zaman aralıklarındaki doğum ve ölüm sayılarının yanında ne kadar göç aldığı veya ne kadar göç verdiği de nüfusun gelişimi için önemlidir.

Yakın zamana kadar nüfusun gelişimi tüm dünyada pozitif gelişme şeklinde olmuştur. Üretim, vergi ve askeri sebeplerden dolayı bu gelişim, ülkelerin genel anlamda gelişimi için de büyük önem arz etmiştir. Günümüze kadar dünya nüfusu sürekli artmıştır. Bazı dönemlerde savaş, kıtlık ve salgın hastalıklar nüfusun artış hızını düşürmüş olsa da nüfustaki artış durmamıştır. Ancak son iki yüzyıl içinde bu artış oranı çok yükselmiştir.

Nüfus teorileri ile ilgili bölümde bahsedildiği üzere, Demografik Geçiş Teorisine göre; nüfusun artış, azalış ve durağan hale gelmesi yönünde genel aşamaların olduğu kabul edilmektedir. Ülkelerin nüfus yapıları ve gelişim seviyeleri demografik değişimin yönüne ülkelere göre az veya çok farklılıklara neden olmuştur. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, bütün ülkelerin nüfus gelişimi, yönü aynı dönemde aynı hızda olmamıştır. Bunun nedeni olarak, ülkelerin nüfus yapısı, sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerin olduğu belirtilmektedir. Günümüzde, sanayileşmenin hızlı geliştiği Avrupa ülkelerinde nüfus artış hızında azalma görülürken henüz tarım toplumu olan ülkelerde nüfus artış hızındaki yükselmenin devam etmesi buna örnek olarak gösterilebilir.

Tarım devriminden sonra dünya nüfusunda ciddi bir artış yaşanmıştır. Dünya genelinde M.Ö. 8000 ile 5000 yılları arasında yıllık ortalama 372 kişi artmıştır (Tablo 1.3). M.Ö. 5000 yıllarında yıllık ortalama 139 bin, M.S. 1 yıllarında yıllık ortalama 300 bin insanın dünya nüfusuna katıldığı tahmin edilmektedir (Weeks, 2005: 34). Yerleşik hayata geçilmesi, tarımdaki ilerlemeler, hayvanların evcilleştirilmesi, ateşin bulunması ve nihayetinde sağlık alanındaki gelişmeler nüfusun artmasına neden olan insanlık tarihindeki dönüm noktaları olarak kabul edilmektedir. Nüfusun artmasının yanında sağlık alanındaki gelişmeler sayesinde ortalama ömür M.Ö. yaklaşık 25 iken ortalama yaşta da yükselme olmuştur.

Tablo 1.3
Dünya Nüfusunun Gelişimi

Yıl	Dünya nüfusu (milyon)	Yıl	Dünya nüfusu (milyon)
M.Ö. 8.000	4	1300	396
M.Ö. 5.000	5	1400	362
M.Ö. 3.000	14	1500	473
M.Ö. 2.000	27	1600	562
M.Ö. 1.000	50	1700	645
1	211	1800	945
500	198	1900	1.654
1.000	290	2000	6.071
1.100	311	2010	6.895
1.200	380	2015	7.349

Kaynak: Şahin, 2010:48; www.esa.un.org 2015,

14. yy'ın ortasından 17. yy'ın ortasına kadar nüfusun yavaş artmasına “kara ölüm” adı verilen veba salgınından kaynaklanan yüksek ölüm hızları neden olmuştur (Başar, 2013: 52). Temiz su, tıptaki ilerlemeler ve bulaşıcı hastalıklara karşı aşuların bulunması, hastalık sebebiyle gerçekleşen yüksek orandaki ölüm sayısını azaltmıştır. 1800'lü yıllarda nüfusun hızla artarak yaklaşık 1 milyar'a yaklaşması ve 1900'lü yıllarda ise nüfusun 1,5 milyarı geçmesi dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için özellikle tarım alanında olmak üzere yeni arayışlara girilmesini zorunlu kılmıştır. Tarımda makineleşme, teknolojik gelişmeler, yeni enerji kaynakları, bu arayışlar neticesinde ortaya çıkmıştır denilebilir.

Dünya nüfusunun gelişiminde demograflar tarafından belirtilen önemli olaylardan bir diğeri de dünya nüfusunda 3 büyük sıçrama döneminin yaşandığıdır. Bu sıçrama ya da aşırı artış dönemlerinin ilki günümüzden yaklaşık 2 milyon yıl önce insanların alet yapmayı keşfetmesinden kaynaklanmıştır. İkincisi ise günümüzden yaklaşık 10 bin yıl önce insanların yerleşik hayata geçerek hayvanları evcilleştirmeleri ve tarımdan istifade etmeleri ile yaşanmıştır. Üçüncü sıçramaya Sanayi Devriminin neden olduğu belirtilmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte özellikle Avrupa'da yaşam seviyesi yükselmiş, tıp alanındaki ilerlemeler sayesinde ortalama yaşam süresi yükselerek, ölüm hızında düşüş yaşanmıştır. Dünya genelinde nüfus yapısında meydana gelen kitlesel

değişimlere, 1946-1964 yıllarında meydana gelen “nüfus patlaması (population explotion)” olarak tanımlanan gelişme de dahil edilmektedir. II. Dünya Savaşından hemen sonraki yıllara denk gelen bu dönemdeki doğum oranlarındaki aşırı artış “bebek patlaması (baby boom)” olarak da tanımlanmaktadır. Literatürde bu dönemde dünyaya gelmiş nesil bebek patlaması kuşağı ya da baby boomers kuşağı (baby boom generation) olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde doğurganlık oranlarında diğer dönemlere nazaran hızlı bir artışın olmasının başlıca sebepleri şunlardır (Ehrlich, 1976: 7-8; Şahin, 2010: 55):

- Savaş sonrası evliliklerin artması
- Sağlık koşullarındaki gelişme ile birlikte beslenme
- Tıptaki gelişmeler ile birlikte ortalama ömrün uzaması
- Bebek ölümlerinde azalma
- Savaşların bitmesi birlikte ölüm sayısında meydana gelen azalma
- Yaşam koşullarındaki iyileşme

Belli bir dönem içerisinde meydana gelen aşırı nüfus artışı toplum üzerinde birçok kültürel, toplumsal ve ekonomik gelişmelerin ateşleyicisi olmuştur. Bu dönemdeki aşırı artışın nüfus yapısı üzerinde de etkileri olmuştur (Roof, 1999: 3). Öyle ki, 1970’li yıllarda uluslararası fon akımlarının özelleşmesinde, 1980’lerde gelişmekte olan ülkelerdeki finansal serbestleşmede, 1990’larda fon akımlarının kurumsallaşmasında ve 2000’li yıllarda fon akımlarının demokratikleşmesinde bu kuşağın etkisinin olduğu belirtilmektedir (Sak, www.tepav.org.tr: 02.05.2016).

Diğer dönemlere nazaran daha kalabalık olan bu neslin yaşlanması ile adeta “yaşlı patlaması” denebilecek bir olgu ile karşılaşmıştır. Bu olgu nüfusun daha önce hiç görülmemiş şekilde yaşlanmasına neden olmuştur. 1970’li yıllardan sonra “artışta azalış” başlamıştır. Bu azalışın en temel sebebi olarak bu neslin daha az çocuk yapması ve Çin’de kabul edilen “tek çocuk politikası” gösterilmektedir. Türkiye özelinde nüfusta meydana gelen azalışın temel nedenleri olarak; evlenme çağındaki gençlerin köyden kente göç etmeleri ya da yurtdışına işçi göçünün artmasına bağlı olarak daha geç yaşta evlenmeleri ya da eşlerinden ayrı kalmaları olarak gösterilmektedir.

Nüfus artış hızında azalma olsa da dünya nüfusunda artış devam etmektedir. UNFPA'ya göre, beklenen artış hızı ile devam ederse dünya nüfusunun 2025 yılında 8 milyara, 2045 yılında ise 9 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Nüfustaki bu hızlı gelişme birçok sosyal, çevresel ve ekonomik sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenle bu hızlı artış karşısında ülkeler bugüne kadar meydana gelmiş sonuçları da dikkate alarak bundan sonra doğabilecek olumsuz durumları bertaraf etmek için etkili planlamalar ve politikalar geliştirmelidirler.

Dünya nüfusunun gelişimini kıtalara göre incelediğimizde Tablo 1.4'de kıtalar arasında çok büyük farklar göze çarpmaktadır. Asya kıtası dünya nüfusunun yarısından fazlasına sahiptir. Asya kıtasını en fazla göç veren kıta olan Afrika kıtası takip etmektedir. Asya ve Afrika'nın nüfusunun fazla olmasının en büyük nedenlerinden biri, bu kıtalarda yaşanan bölgelerin yüzölçümü diğer kıtalara nazaran çok daha fazladır.

Tablo 1.4
Dünya Nüfusunun Kıtalara göre Gelişimi

Yıllar	Afrika (milyon)	Asya (milyon)	Avrupa (milyon)	Amerika (milyon)	Okyanusya (milyon)	Dünya (Toplam) (milyon)
1750	106	502	163	18	2	791
1800	107	635	203	31	2	945
1850	111	809	276	64	2	1.262
1900	133	947	408	156	6	1.654
1950	221	1.402	547	339	13	2.522
1960	276	1.628	661	439	16	3.020
1970	377	2.050	720	532	19	3.698
1980	492	2.518	778	628	23	4.439
1990	657	3.018	798	769	27	5.269
2000	811	3.554	809	853	31	6.071
2005	897	3.800	805	875	33	6.410
2010	1.022	4.164	738	935	36	6.895

Kaynak: Dünya Bankası, 19.12.2015.

Ülkeleri gelişmişlik seviyeleri bağlamında ele alacak olursak; 1950 yılında 2,5 milyar olan dünya nüfusunun 1.7 milyarı az gelişmiş bölgelerde yaşadığı bilinmektedir. 1960 yılında 3 milyar olan dünya nüfusunun yaklaşık % 70' i az gelişmiş bölgelerde yaşamaktaydı. 2000 yılında ise dünya nüfusunun % 80'ini az gelişmiş bölgelerdeki insanlar oluşturmaktaydı. 2010'da az gelişmiş bölgelerdeki kişilerin sayısı 5,7 milyara

ulaşırken bu sayının 2050’de 8 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. 1965-1970 yılları arasında %2,02 ile en yüksek değerine ulaşmış olan nüfus artış hızı 2005-2010 yılları arasında %1,2 olmuştur. Ancak aynı yıllarda nüfus artış hızı gelişmiş bölgelerde %0,42 iken az gelişmiş bölgelerde %1,37 seviyesinde olmuştur (Başar; 2013: 56-58). 2010-2015 dönemi dünya nüfusu tahminlerine göre nüfus artış hızı %1,1 olarak tahmin edilmektedir. Bu dönem içerisinde nüfus artış hızının en yüksek olduğu ülke; Nijer (%3,5), en düşük olduğu ülke ise Bulgaristan (%-0,7)’dir. Aynı dönem içerisinde Türkiye 187 ülke arasından 92. sıraya %1,3’lük nüfus artış hızı ile yerleşmiştir. 2045-2050 döneminde ise dünya geneli nüfus artış hızının %0,4 olacağı, Türkiye’nin nüfus artış hızının ise %0,2 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, 2012). 2013 yılında Türkiye’nin nüfus artış hızı ise %1,37 (az gelişmiş bölgelerin 2012 yılı oranı ile eşit) olmuştur.

1.4.1.1 Türkiye’de Nüfusun Gelişimi ve Artış Hızı

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun akabinde, 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında, güvenilir olmamakla birlikte (yaklaşık 300-400 bin kişinin sayılmadığı tahmin edilmektedir) nüfusun 13.648 bin olduğu belirlenmiştir. Kuruluş sonrasında, savaşın etkilerinin azalmasından dolayı doğurganlıktaki artış oranı yüksektir. Toplam doğurganlık oranı⁸ 1927’de 6,6’dır. Ancak 1950-1955 yılları arasında bu oran 7 olmuş ve ilerleyen yıllarda düşmeye başlamıştır. 1978’de yaklaşık 4, 1988’de toplam doğurganlık hızı 3’e kadar inmiştir. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü verilerine göre (Tablo 1,5) 2001 yılında 2,38 olan doğurganlık hızı, 2010 yılında 2,08, 2014 yılında ise 2,17 seviyelerindedir.

⁸ Toplam Doğurganlık Oranı: Doğurgan çağıdaki (15-49) bir veya bin kadının ortalama doğuracağı çocuk sayısıdır.

Tablo 1.5
Toplam Doğurganlık Hızı, 2001-2014 (Çocuk sayısı)

Yıllar	Doğum sayısı	Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk sayısı)
2001	1.323.341	2,38
2002	1.229.555	2,17
2003	1.198.927	2,09
2004	1.222.484	2,11
2005	1.244.041	2,12
2006	1.255.432	2,12
2007	1.289.992	2,16
2008	1.295.511	2,15
2009 ⁽¹⁾	1.266.751	2,10
2010 ⁽¹⁾	1.259.877	2,08
2011 ⁽¹⁾	1.247.081	2,04
2012 ⁽¹⁾	1.290.387	2,11
2013 ⁽¹⁾	1.291.217	2,10
2014	1.337.504	2,17

(1) Doğum verileri güncel idari kayıtlarla revize edilmiştir.

Kaynak: Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

Nüfusun artış oranlarına bakacak olursak, (Tablo 1.6'da) 1960 yılı Türkiye'de nüfus artışının (% 28.5) dorukta olduğu yıllardır. 1970'li yıllarda köyden kente göçlerle birlikte Batı Avrupa'ya işgücü göçü de başlamıştır. Türkiye'deki nüfus artış hızının yükselişinin sebebi doğum oranlarındaki yükseklik ve ölümlere nazaran doğum sayısının fazlalığı ile ilgilidir. Göçler, belli dönemler haricinde nüfus artış hızının yüksek olmasında pek etkili olmamıştır (HÜNEE, 1975: 4). Nüfus artış hızı 1990'larda %20'nin altına düşmüştür. Nüfustaki bu düşüşün başlıca nedenleri arasında eğitim seviyesinin yükselmesi, kadınların işgücüne katılması, kırdan kente göçün doğurduğu zor yaşam koşulları, bunlardan da etkilenerken doğum hızındaki düşme gösterilebilir. 2000 yılında %18,3 olan nüfus artış hızı 2010 yılında %15,9, 2014 yılında ise %10,9 olmuştur. 1927'de yaklaşık 13 milyon olan Türkiye nüfusu 2014 yılında 77.324 bin kişi

olmuş, 2023 yılında 84 milyona çıkacağı ve ilerleyen yıllarda aynı seviyede kalacağı tahmin edilmektedir. Bugünkü tahminlere göre Türkiye'nin nüfusunun 100 milyonu aşmayacağı öngörülmektedir (Murat, 2006: 90, TÜİK; 2015).

Tablo 1.6
Yıllık Nüfus Artış Hızı, 2008-2023

Yıllar	Nüfus (bin)	Nüfus Artış Hızı (binde)
1927	13.648	-
1935	16.158	21,1
1940	17.821	19,6
1945	18.790	10,6
1950	20.947	21,7
1955	24.065	27,8
1960	27.755	28,5
1965	31.391	24,6
1970	35.605	25,2
1975	40.348	25,1
1980	44.737	20,6
1985	50.664	24,9
1990	56.473	27,7
2000	67.804	14,2
2010	73.723	15,2
2014	77.324	11,1
2015	78.152	10,8
2020	82.077	9,4
2023	84.248	8,6

Kaynak: TÜİK ADNKS, 2008-2013; TÜİK ADNKS, 2014-2015

Nüfus ile ilgili yapılan araştırmalara göre ailelerin ortalama çocuk sayıları kentten köye, eğitim düzeyi yüksek olandan az olana, geliri yüksek olandan düşük olana doğru gittikçe artmaktadır. Yine bu araştırmalar neticesinde gelir düzeyi düşük gruplarda doğurganlığın yüksek olduğu görülmektedir (HÜNEE, 1975: 27-56). Türkiye'de nüfusun artış hızındaki değişim, Cumhuriyet döneminde uygulanan politikalardan kaynaklanmamaktadır. 1923-1965 yılları arasında uygulanan nüfus politikası ülke nüfusunun daha hızlı artmasını sağlayamamıştır. 1965 sonrasında uygulanan ikinci nüfus politikasında ise artış hızındaki azalmanın sebebi bu politikalar değildir.

Doğurganlık hızlarındaki azalmanın nedeni, sosyal ve ekonomik koşulların aileleri çocuk sayısını azaltmaya itmiş olmasında aramak gerekmektedir (TÜSİAD, 1999: 21).

Nüfus konusu bağlamında bazı dönemler ülkeler açısından çok daha önemlidir. Nüfus artışının yavaşladığı dönemlerde, üretken olan nüfusun (15-64 yaş), toplam nüfus içindeki oranının artması “demografik fırsat penceresi” olarak isimlendirilmektedir. Türkiye için bu dönem 2010’da başlamış olup, yapılan hesaplara göre 2040 yılında çalışma çağındaki nüfusun toplam nüfus içindeki payının azalmaya başlamasıyla birlikte kapanacağı tahmin edilmektedir (Başar, 2013: 76).

Konunun başında da değinildiği gibi nüfus artış hızı temelde 3 faktörün etkisi altındadır. Bunlar doğum, ölüm ve göçlerdir. Kısaca bu faktörlerin nüfus artış hızına olan etkilerine değinmek gerekmektedir.

1.4.1.2 Doğum Oranları

Doğurganlık ile ilgili ilk söylenmesi gereken, karı ve kocanın karar verdiği bir tercih olması ve bir insan hakkı olduğu gerçeğidir.

Nüfus kitlelerinin en temel değişkenlerinden biri doğum olaylarıdır. Doğurganlık eğilimini göstermek amacıyla kaba doğum hızı, toplam doğurganlık hızı ve yaşa özel doğurganlık hızı⁹ gibi farklı göstergeler kullanılmaktadır. Bu kavramlar arasında araştırmalarda daha çok toplam doğurganlık oranı kullanılmaktadır. Toplam doğurganlık oranı Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan İkinci Dünya Savaşına kadar genel olarak yükselme eğiliminde olmuştur. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında düzenli bir azalış yaşanmıştır (Yüksel, 2007: 27-28). Doğum oranlarındaki bu düşüşte şehirleşme ve sanayileşmenin etkisi büyüktür. Sanayileşme sürecinde ailelerin yaptığı çocuk sayısı düşmekte ve şehir yaşam şartlarında fazla çocuk sahibi olmak, beraberinde çok büyük yük getirmektedir.

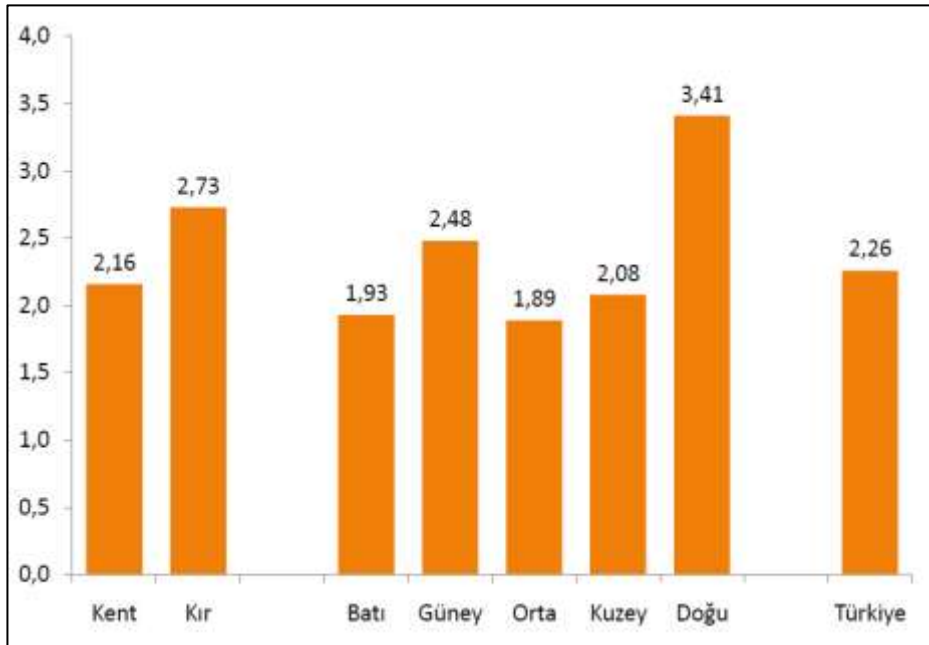
Türkiye’de doğurganlık tercihlerinin son dönemde daha fazla çocuk istemeye yönelik değiştiği ve ideal çocuk sayısının geçmişe göre arttığı 2013 yılında yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA 2013) verilerinde görülmektedir. Ayrıca başka çocuk doğurmayı düşünmeyen kadınların önemli bir oranının düşüncelerini değiştirebilecekleri görülmüştür. TNSA 2013’e göre düşünceleri değiştirecek en önemli

⁹ **Yaşa özel doğurganlık hızı:** Belli bir yaş grubunda 1000 kadın başına düşen ortalama canlı doğan çocuk sayısıdır.

sebepler arasında, sosyal ve ekonomik düzeyin iyileşmesi, çocuk yardımı, çocuk bakımı için malzeme ve kreş yardımı, ücretli annelik izni, çalışma sürelerinin kısaltılması ve erken emeklilik hakkına ilişkin düzenlemeler görülmektedir (Çağatay vd., 2015: 212).

2012 yılı TÜİK verilerine göre dünya genelinde toplam doğurganlık hızı 2,5'tir. Toplam doğurganlık hızının en yüksek olduğu ülke Nijer 6,9 çocuk ile ilk sıradadır. Toplam doğurganlık hızının en düşük olduğu ülke ise, Bosna-Hersek (1,1 çocuk)'tir.

Nüfus Etütleri Enstitüsünün yaptığı TNSA 2013 sonuçlarına göre Şekil 1.2'de toplam doğurganlık hızının 2,26 olduğu tespit edilmiştir. Türkiye'de toplam doğurganlık oranlarında bölgesel olarak önemli farklılıklar görülmektedir. 2013 TNSA sonuçlarına göre toplam doğurganlık oranı; Batı'da; 1,93, Orta Anadolu'da; 1,89, Kuzey'de; 2,08, Güney'de; 2,48 ve Doğu'da; 3,41 olduğu belirtilmektedir. Görüldüğü üzere Doğudaki toplam doğurganlık oranı ile Batı arasında çok büyük fark vardır. Bu durumun asıl nedenleri olarak, eğitim seviyesi, ekonomik düzey, kentte yaşayanların oranı ve kadınların çalışma oranları sıralanabilir. Kır kent doğurganlık hızlarına bakıldığında ise 2,73 oranla kırdaki doğurganlık hızının kent doğurganlık hızından (2,16) ciddi oranda yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 1.2 Türkiye, Kır-Kent ve Bölgesel Doğurganlık Hızları (2013)

Kaynak: TNSA, 2013

TÜİK 2014 verilerine göre tablo 1.7’ de 2012 yılından bu yana Kaba Doğum Hızında düzenli bir artış görülmektedir. 2023 yılında Kaba Doğum Hızının 14,01 seviyelerinde olacağı bunun yanında Toplam Doğurganlık Hızının 1,85 seviyelerine düşeceği öngörülmektedir.

Tablo 1.7
Türkiye’de Doğum Oranları, 2000-2023

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2023
Toplam doğurganlık hızı (Kadın başına)	2,53	2,12	2,06	2,02	2,08	1,99	1,97	1,96	1,85
Kaba doğum hızı (‰)	21,62	18,18	17,20	16,80	17,00	16,05	15,82	15,60	14,01
Doğumlar (bin)	1.389	1.244	1.256	1.241	1.280	1.227	1.224	1.219	1.180

Kaynak: TÜİK, 2015

Yaşam süreci içinde doğurganlık kararını, doğurganlığı artıracak veya azaltacak şekilde etkileyen birçok unsur söz konusudur. Başka bir deyişle, doğurganlık tercihlerinde meydana gelen değişimler bireyin yaşam koşullarındaki değişikliklerden etkilenmekte, doğrudan veya dolaylı olarak yaş, eğitim, evlilik durumu ve kişinin sosyo-ekonomik durumu gibi birçok etken ile ilişkilendirilmektedir (Çağatay vd., 2015: 212).

1.4.1.3 Ölüm Oranları

Nüfusun gelişimini etkileyen doğumlar, nüfus artırıcı bir etkiye sahipken ölümler nüfusu azaltıcı bir etkiye sahiptir. Ölüm oranları, bebek ölüm hızı¹⁰ ve kaba ölüm hızı¹¹ olmak üzere iki temel gösterge ile incelenmektedir. Ölüm oranları ülkelerin ekonomik seviyesine, yaş ortalamasına, kır-kent oranına, sağlık koşullarına göre değişmektedir. Ölüm oranları içerisinde bebek ölümlerinin yüksek bir orana sahip olması bu durum üzerinde daha fazla durulmasını sağlamaktadır.

Bebek ve çocuk ölüm hızlarına ilişkin bilgiler ülkelerin sosyo-ekonomik durumunu daha iyi anlamaya katkı sağlamakta ve nüfusun yaşam kalitesini göz önüne sermektedir. Bebek ve çocukluk dönemine ilişkin ölümlülük düzeyleri sosyal kalkınmanın genel göstergeleri ve sağlık durumunun özel göstergeleri olarak kullanılmaktadır. Bundan

¹⁰ **Bebek ölüm hızı:** Belli bir yıl içindeki her 1000 canlı doğan bebek için bir yaşını doldurmadan ölen bebek sayısıdır. Bunun yanında bir de **Çocuk Ölüm Hızı** (Birinci ve beşinci doğum günleri arasında ölme olasılığı) verileri de kullanılmaktadır.

¹¹ **Kaba ölüm hızı:** Belli bir yıl içinde her 1000 nüfus başına düşen ölüm sayısıdır.

dolayı çocukluk dönemine ilişkin ölümlülük analizleri, geleceğe yönelik ümit verici sağlık programlarının belirlenmesi için yararlıdır (Koç vd. 2015: 129).

Son 5 yıl içindeki ölüm rakamlarına bakıldığında, tablo 1.8’de de görüldüğü gibi düzenli bir artış görülmektedir. Ancak bu rakamlardan anlamlı bilgiler elde edilmesi, yıllar içerisindeki nüfus artış hızının incelenmesi ile mümkündür. Anlamlı bulguların elde edilmesi için bunun yanında bu yıllardaki yaşlı nüfus oranının da incelenmesi gerekmektedir. 2013 ölüm oranında 75 yaş ve yukarı yaştakilerin oranı %47,1’dir. Yaş grubuna göre en düşük ölüm oranı %0,5 ile 10-14 yaş grubunda görülmüştür. 75 ve yukarı yaş grubu haricinde diğer yaş gruplarında erkek ölüm sayısı kadın ölüm sayısından daha fazladır (TÜİK, Ölüm İstatistikleri 2013, 2014). Yine Tablo 1.8’de görüldüğü üzere bebek ölüm oranlarında uzun yıllardan bu yana devam eden bir düşüş görülmektedir. Bu durumun temel sebebinin, sağlık koşullarındaki iyileşme olduğu genel kanaat niteliğindedir.

Tablo 1.8
Türkiye’de Ölüm Oranları (200-2023)

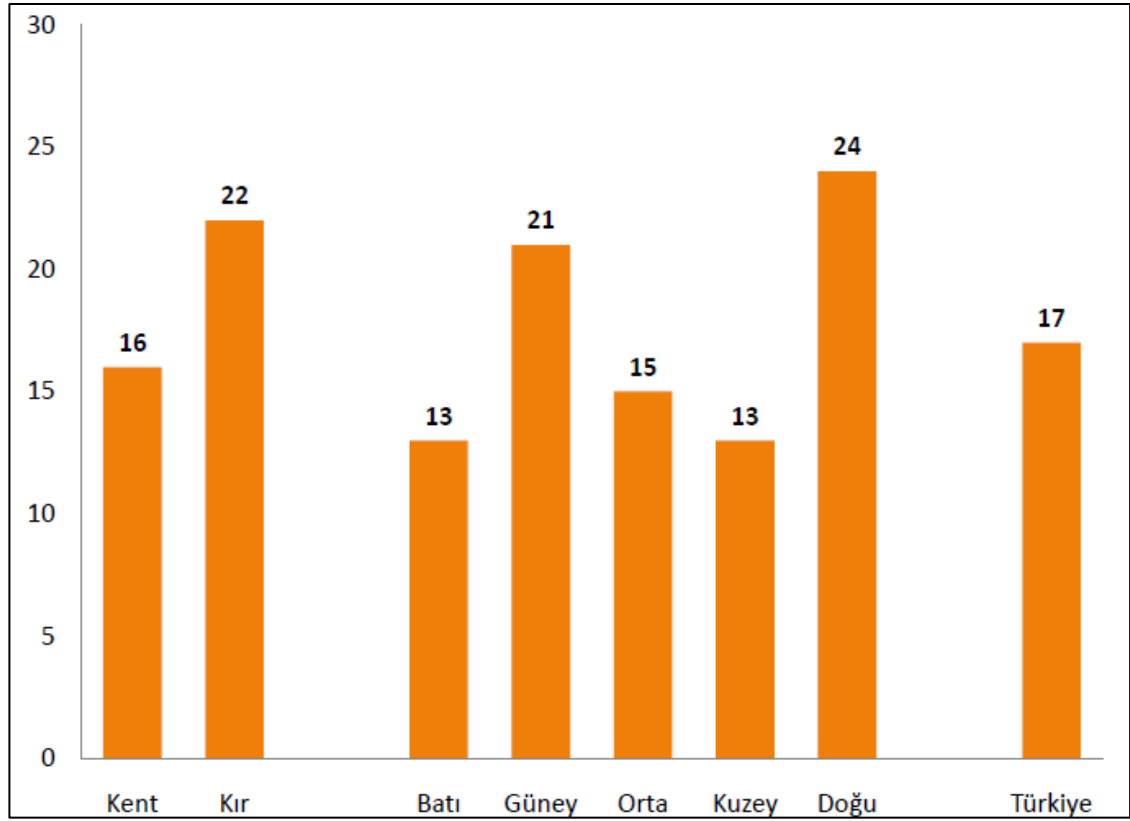
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2020	2023
Kaba ölüm hızı (%)	7,25	5,89	5,38	5,34	5,36	5,40	5,45	5,52	5,86	6,09
Ölümler (bin)	466	403	393	396	403	413	422	432	481	513
Bebek ölüm hızı (%)	31,6	18,4	12,0	11,7	11,6	11,4	11,3	11,2	10,5	10,1

Kaynak: TÜİK, 2015

2010-2015 dönemi tahminlerine göre dünya geneli kaba ölüm oranı %8,2’dir. 2045-2050 dönemi tahminlerine göre ise dünyanın kaba ölüm hızının %9,9 olması beklenmektedir. Aynı dönem için Türkiye’nin kaba ölüm hızının %9,7 olacağı tahmin edilmektedir (TÜİK, Türkiye’nin demografik yapısı ve geleceği, 2010-2050, 2012).

Ölüm risklerini etkileyen sosyo-ekonomik seviye kadar, anne ve çocuğun demografik özellikleri de ölüm risklerini etkilemektedir. Çocuğun cinsiyeti, annenin doğum sırasındaki yaşı, doğum sırası, önceki doğum aralığı ve bebeğin doğumdaki ağırlığı da ölüm risklerine etki eden faktörler arasında sıralanabilir (Koç vd., 2015: 136).

Doğum oranlarında olduğu gibi ölüm oranlarında da bölgesel farklılıklar, etkin bir faktör olarak göze çarpmaktadır. Şekil 1.3’de de görüldüğü gibi 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması’na göre bebek ölüm hızları, Orta Anadolu’da %15, Batı’da %13, Güney’de % 21, Kuzey’de % 13, Doğu’da ise % 24’dir.

Şekil 1.3 Bebek Ölüm Hızları 2015* (%)

*10 yıllık ortalama

Kaynak: TNSA, 2014

Kır (%22) ve Kentteki (%16) ölüm hızlarındaki farklar ile birlikte, sosyo-ekonomik gelişmişliğin ölüm oranlarındaki etkisinin Türkiye’deki resmi görülmektedir.

Ölüm oranlarındaki artış, doğuştan beklenen yaşam süresini¹² (DBYS) de kısaltmaktadır. DBYS 1930’lu yıllarda 35 yıl iken 1940’ta 33 yıla düşmüştür. Tablo 1.9’da görüldüğü üzere, Türkiye’nin 2013-2023 yılları arasındaki DBYS değerlerinde, 2023 yılına kadar düzenli bir artış görülmektedir. Yine tablo 1.9’da görüldüğü üzere erkeklerin beklenen

¹² **Doğuştan Beklenen Yaşam Süresi:** belli bir coğrafyada, belli bir sınıfa, yaş grubuna, cinsiyete dâhil olan ve/ya başka değişkenlere bağlı olarak, bir kişinin, kalan ömrüne ilişkin istatistiksel bir göstergedir (Yalçın, 2013:1).

yaşam süresi kadınların beklenen yaşam süresinden daha kısadır. 2045-2050 yılları arası tahminlere göre dünyada beklenen yaşam süresi 76 yaş iken Türkiye için bu tahmini değer 78,5'dur. Yapılan tahminlere göre Türkiye'nin DBYS'sinin dünya ortalamasının üzerinde olmaya devam edeceği öngörülmektedir.

Tablo 1.9
Doğuştaki Beklenen Yaşam Süresi, 2013-2023

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
2013	76,3	73,7	79,4
2014	77,0	74,8	79,3
2015	77,1	74,9	79,4
2016	77,2	75	79,5
2017	77,3	75,1	79,6
2018	77,4	75,2	79,7
2019	77,5	75,3	79,8
2020	77,6	75,4	79,9
2021	77,7	75,5	80
2022	77,8	75,6	80,1
2023	77,9	75,8	80,2

Kaynak: TÜİK, 2013 Nüfus Projeksiyonları, 2014-2075; Onuncu 5 Yıllık Kalkınma Planı Tahminleri.

Ölüm oranları ile ilgili detaylı veriler, ülkelerin nüfus yapısı, sağlık ve gelişmişlik seviyesi ile ilgili bilgiler verebilecektir. Başka bir deyişle, ölüm oranlarının yaş gruplarına ve cinsiyete göre analiz edilmesi, söz konusu bölgenin sağlık koşulları, nüfus yapısı ve gelişim seviyesi hakkında yorum yapabilme imkanı sağlayacaktır. Bilindiği üzere, medyan yaşı düşük olan, iktisadi refaha ulaşmış ve sağlık alanındaki personel sayısı, hastane, klinik sayısı ve diğer faktörlerin gelişimi ölümlerin düşük oranda olmasına yarayacaktır.

1.4.1.4 Göçler

Bu çalışmanın demografik bilgi kaynakları ile ilgili kısmında da bahsedildiği üzere göç; bir ülkeden veya bölgeden bir başka ülkeye veya bölgeye toplumsal, ekonomik veya siyasi amaçlar ile hareket edilmesidir. Göçü tanımlama için kullanılan kavramlar; alınan göç, verilen göç, iç göç ve dış göç kavramlarıdır. Alınan göçten verilen göçün çıkarılarak 1000 ile çarpılması göç ile ilgili bir ölçü/değerlendirme birimi olan "net göç hızı"nı bize verir.

Maalesef gerek iç göç gerek dış göç ile ilgili veri kaynaklarımız planlama yapabilecek, etkin politika oluşturabilecek ve veriler sayesinde analiz yaparak projeksiyonlar belirleyecek seviyede güvenilir değildir (Onuncu Kalkınma Planı, Göç Raporu, 2014: 1).

Göçler, ülkelerin nüfus gelişimlerinde ve özellikle belli alanlarda yoğunluğun oluşmasında etkili olan faktörlerdir. Sebepleri, oluşum süreçleri ve sonuçları ile göçler, kültürel, ekonomik ve siyasi açıdan bölgesel ve yerel seviyede önemli bir faktördür (Şahin, 2010: 112). İç göç olarak, ülkemizde sürekli göç veren bölgeler Tablo 1.10'da Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgeleridir. Bunun yanında sürekli göç alan bölgeler ise, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleridir. Batı Anadolu, Doğu Marmara, Ege, Batı Marmara ve özellikle İstanbul en çok göç alan yerlerdir. Tablo 1.10'a göre 2013 yılında en çok göç veren ilk 3 bölge sırasıyla Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleridir.

Tablo 1.10
Düzyey 1 Bölgelerinin 2010-2011 Yılı Göç Rakamları

Bölge	ADNKS 2011 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	NG	NGH
İstanbul	13.624.240	450.445	328.663	121.782	8,98
Batı Marmara	3.210.147	106.010	90.149	15.861	4,95
Ege	9.687.692	192.204	190.979	1.225	0,13
Doğu Marmara	6.952.685	207.410	164.586	42.824	6,18
Batı Anadolu	7.163.453	234.526	184.218	50.308	7,05
Akdeniz	9.495.788	207.518	219.315	-11.797	-1,24
Orta Anadolu	3.843.731	100.887	134.765	-33.878	-8,78
Batı Karadeniz	4.477.107	134.817	174.374	-39.557	-8,8
Doğu Karadeniz	2.513.021	85.271	110.220	-24.949	-9,88
Kuzeydoğu Anadolu	2.230.394	72.372	100.345	-27.973	-12,46
Ortadoğu Anadolu	3.709.833	102.675	164.354	-61.679	-16,49
Güneydoğu Anadolu	7.816.173	151.585	183.752	-32.167	-4,11
Toplam	74.724.269	2.045.720	2.045.720	0	0

NG: Net göç, NGH: Net Göç Hızı

Kaynak: TÜİK (2013); ADNKS; Çelik vd., 2014.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana iç göç hep olmuştur. Özellikle 1950'lerde kırsal kesimden kentlere göç, hızla artmaya başlamıştır. Türkiye özelinde iç göçlerin temel sebebi, başta sanayinin gelişimi olmak üzere terör ve ekonomik faktörlerdir. Ülkemizdeki göç hareketleri genel itibari ile gelişmiş bölgelerden gelişmemiş bölgelere doğru olmaktadır. Bölgeler arasındaki yüksek gelişmişlik farkı buna neden olan temel faktördür. Batı Avrupa'ya doğru, 1960-1975 yılları arasında hızlı bir şekilde artarak ve bugün yaklaşık 6 milyona yaklaşan göçler, bunun en tipik örneğidir. 1960'da ilk defa 2.700 kişinin işçi olarak gittiği Almanya, bu ülkeler arasında ilk sıradadır. Bugün Almanya'daki Türk nüfusunun sayısı 3,5 milyon'u aştığı tahmin edilmektedir. Ancak, Türk vatandaşı olarak Almanya'da bulunanların sayısı 2014 yılında 1.527 bin olarak açıklanmıştır (www.sabah.com.tr, 2015). Türkiye'den göç ederek Alman Vatandaşlığı hakkı kazanan Türk'lerin sayısının hayli yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Almanya'da uzun yıllardır ikamet eden Türk vatandaşların sayısının fazla olması, vatandaşlık almada büyük etkiye sahiptir.

Türkiye yalnızca göç veren değil aynı zamanda da her geçen yıl oransal olarak artış göstererek göç alan bir ülke konumundadır. Türkiye'ye yapılan göçler, totaliter rejimlerden ya da savaş ortamlarından kaçarak gelen Türkiye dışındaki soydaşlar tarafından yapılan göçlerdir. Bunun yanında, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden gelerek, gelişmiş ülkelere geçmek isteyenler Türkiye'yi transit ülke olarak kullanmaktadırlar (Boylu, 2010: 8). Onuncu Kalkınma Planı'na göre; Türkiye'nin ekonomik gelişmeler ve dışı açılma politikaları sayesinde ülkemizin göç alan ve veren konumu güçlenmiş, bununla birlikte göç ve uluslararası koruma alanında, hukuki ve kurumsal düzenleme eksiklikleri de varlığını devam ettirmektedir. Aynı zamanda yurtdışındaki vatandaşların ekonomik ve sosyal statülerinin güçlendirilmesi ve Türkiye ile ilişkilerinin geliştirilmesi ve sağlık, barınma ve eğitim sorunlarının giderilmesi gibi ihtiyaçların da devam ettiği kaydedilmiştir (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 50).

Onuncu Kalkınma Planı hedefleri arasında, yurtdışından gelen göçmenler, uluslararası korumaya muhtaç kişiler, kaçak işçiler ve transit geçiş yapanlara yönelik etkin bir izleme ve takip sisteminin oluşturulacağı ve uluslararası koruma statüsü olanların da ülkedeki toplumsal yapıya entegrasyonunun desteklenmesi yer almaktadır (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 50).

2023 yılında Türkiye'deki 81 ilin durumuna yönelik yapılan projeksiyona göre; sanayinin, turizmin yoğun olduğu batı illerinde nüfus artışının olacağı küçük illerin ise daha da küçüleceği öngörülmüştür. Ancak bu artışın doğum ve ölüm gibi doğal nedenlerden ziyade göçe dayanacağı belirtilmiştir. Göçlerde, genel itibari ile iş imkanlarının etkili olması ile birlikte, doğu illerindeki güvenlik faktörünün etkisi de göz ardı edilmemelidir. Yapılan çalışmada, 2023 yılında zorunlu sebepler ile metropol kıyılarına göç etmiş niteliksiz nüfusun büyük problemler doğurabileceği de belirtilmiştir (www.tasam.org, İstatistik Araştırma Sempozyumu, Erişim tarihi: 09.10.2014).

1.4.2 Nüfusun Yaş Dağılımı

Nüfusun yaş dağılımı nüfus araştırmalarının temel konuları arasındadır. Nüfusun gelişimi kadar önemli olan nüfusun yaş dağılımı, özellikle ekonomik ve sosyal planlamaların dayanak noktasıdır. İşgücü arzı, eğitim, sağlık ve tüketim nüfusun yaş yapısının etkisi altındadır. Nüfusu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için nüfusun yaş dağılımı önemlidir. Bu konu ile ilgili bir araştırma yapmadan geleceğe yönelik planlamaların yapılması eksik veya yanlış sonuçlara sebebiyet verecektir. Her ülke nüfusunun yaş dağılımı kendine özgüdür. Yaş dağılımı ülkenin ekonomik, sosyal, demografik ve kültürel durumlarını etkilediği gibi yaş dağılımının kendisi de bu faktörlerden etkilenmektedir. Farklı ekonomik, sosyal, demografik ve kültürel yapıları olan ülkelerin farklı yaş dağılımının olması da bu nedenle normaldir.

Nüfusun yaş yapısı ile ilgili yapılacak çalışmalarda, temel üç yöntemden uygun olanı kullanılmaktadır. Nüfusun yaş dağılımı ile ilgili çalışmalarda en çok kullanılan bu yöntemlerden ilki nüfus piramididir. İkincisi, nüfusun iktisadi açıdan 3 temel yaş grubuna ayrılması ve üçüncü yöntem ise, Medyan (Ortanca) yaşın hesaplanmasıdır.

Nüfus piramidi; Ülke genelinde muhtelif yaşlardaki erkek ve kadın nüfus miktarını veya oranını gösteren bir grafiktir. Bu grafikte dikey eksen yaşları, yatay eksen ise nüfusun miktarını veya yüzdelik oranını göstermektedir (Gürtan, 1969: 124). Bu grafiğin sağ tarafı kadın, sol tarafı ise erkek nüfusu göstermektedir. Grafiğe piramit adının verilmesi küçük yaşlardaki insanların sayısının fazla, büyük yaşlardaki insanların da sayısının az olması grafikte aşağıdan yukarıya doğru daralan, piramide benzer bir görüntü oluşturmasından kaynaklanmaktadır.

Nüfus gelişimini etkileyen doğumlar, ölümler ve göçler gibi temel faktörler arasında nüfus piramidini etkileyen en önemli unsur doğumlardır. Doğum hızının yüksek olması çocuk sayısının fazla olmasını sağlayacak ve bu sayede piramidin tabanı genişleyecektir. Doğum hızlarının düşük olması ise yaşlı nüfus oranının yükselmesine yani piramidin orta ve üst kısımlarının genişlemesine neden olacaktır (Başar, 2013: 86). Nüfus piramitleri sayesinde yaş yapısını görerek ve zaman içinde gerçekleşecek muhtemel değişimleri tahmin edebiliriz. Şunu da belirtmek gerekir ki doğum ve ölümler uzun süreler sonucunda yaş yapısında önemli değişikliklere yol açabilecekken, göçlerin nüfusun yaş yapısı üzerine etkisi çok daha hızlıdır (Gürtan, 1969: 132).

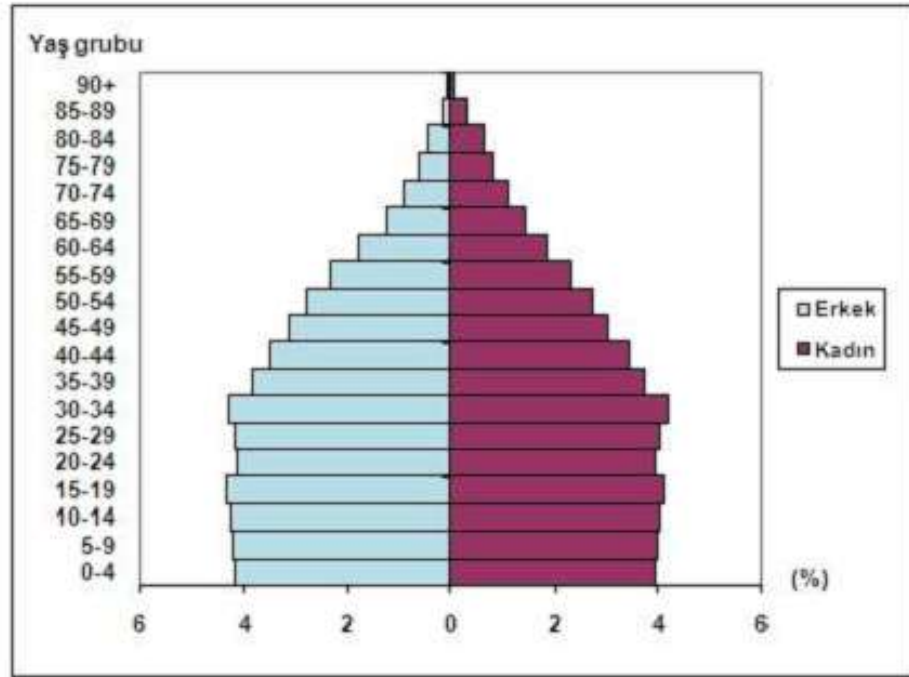
Nüfus piramitleri incelendiğinde, geçmiş dönemlerdeki siyasi, askeri ve demografik olayların izleri görülebilir. Örneğin geçmişte yaşanan salgın hastalıklar piramit üzerinde daralma şeklinde görülecektir. Bunun yanında savaş dönemleri, kapsamlı göç hareketleri piramit üzerinde daralma ve genişlemelere sebep olmaktadır.

Nüfus piramitleri sayesinde gelecek yıllara ait yaş, cinsiyet durumu ile ilgili tahminlerde bulunulabilir. Bu vesile ile geleceğe yönelik, bu bilgiler ışığında planlamalar yapılabilecektir. Ayrıca yerel bölgeler için hazırlanacak nüfus piramitleri sayesinde yaş gruplarının durumu ayrı ayrı incelenerek bölgelerin altyapı, okul, hastane, bakım evleri, yol, konut vb. birçok alandaki ihtiyaçları hakkında tespit yapılabilir. Bu bilgiler sayesinde bugünkü ihtiyaçlar / eksikler ve gelecekte toplumsal hayatın refahı için gerekli ihtiyaçlar görüle bilinecektir¹³.

Nüfus piramitlerinin, ülkelerin nüfus özelliklerinin piramide yansıyan haline göre farklı tipleri vardır. Bu tipler kaynaklarda farklı şekillerde ayrıma tutulmaktadır (Başar, 2013: 87; Şahin, 2010: 134). Az gelişmiş ülkelerin nüfus yapısını gösteren, doğum oranlarının yüksek, tabanın geniş olduğu ve yaşam süresinin kısa olduğu piramit tipi; doğum, ölüm hızının sabit olduğu, yaş gruplarının oranlarının birbirine yakın, piramidin dikdörtgene benzediği gelişmekte olan ülkelerin piramit tipi ve gelişmiş ülkeleri yansıtan tabanı dar olan ve azalan bir nüfusu temsil eden piramit tipi olmak üzere 3 temel grupta toplayabiliriz nüfus piramitlerini.

¹³ Ayrıntılı bilgi için; GÜRTAN, Kenan, Demografik Analiz Metodları, Sermet Matbaası, 1969, İstanbul, sf: 135.

Türkiye'nin nüfus piramidine şekil 1.4 bakıldığında, 15-19 yaş grubunun 10-14 yaş grubundan, 10-14 yaş grubunun 5-9 yaş grubundan, 5-9 yaş grubunun ise 0-4 yaş grubundan daha fazla olduğu görülmektedir. Bu tip nüfus piramidi, doğurganlık hızının azaldığı durumlarda görülmektedir. Başka bir deyişle, Türkiye'nin nüfus piramidi doğum oranları azalan gelişmekte olan ülkelerin yaş piramidine benzemektedir.

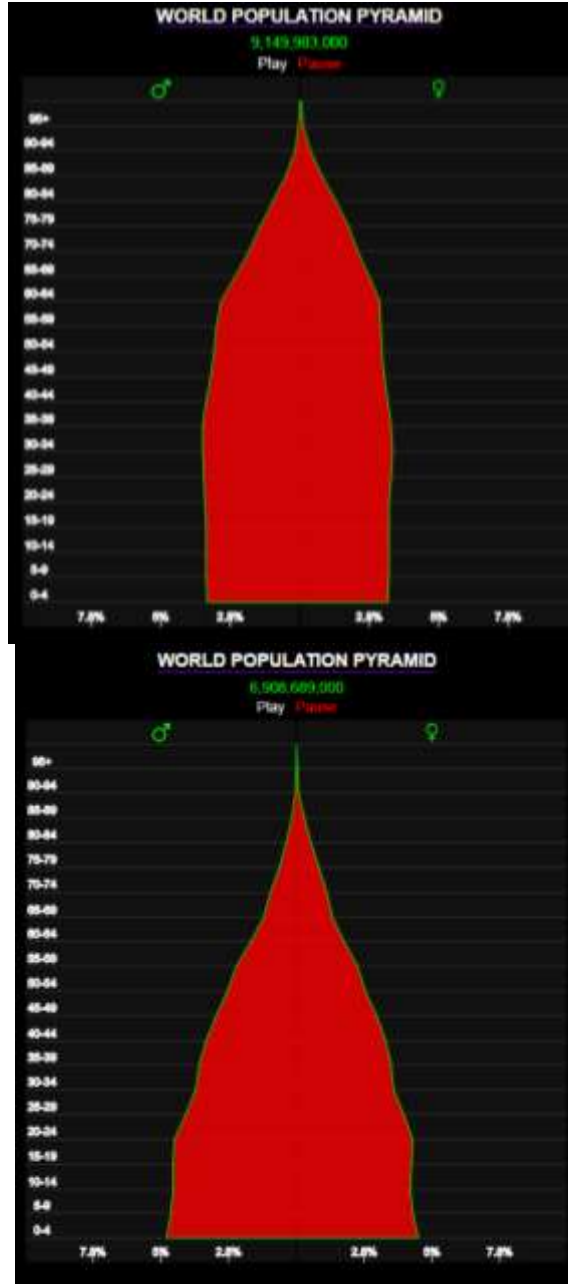
Şekil 1.4 Türkiye'nin Nüfus Piramidi 2013

Kaynak: TÜİK, ADNKS 2013.

Yaşlı nüfus oranı giderek artan Türkiye, Avrupa ülkelerine nazaran genç bir nüfusa sahiptir. 2013 yılı TÜİK verilerine göre çocuk nüfus olarak tanımlanan 0-14 yaş grubunun ülke nüfusuna oranı %24,6, genç nüfus olarak tanımlanan 15-24 yaş grubunun oranı ise %16,6'dır. Başka bir deyişle Türkiye nüfusunun %41,1'ini çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Türkiye, AB üyesi ülkeler ile kıyaslandığında ise %16,6'lık genç nüfus oranı ile birinci sıradadır. İspanya ve İtalya %9,9'luk oranla en az genç nüfusa sahip ülkelerdir (TÜİK, Dünya nüfus günü, 2014: 2).

2010 yılı verilerine göre dünya nüfusunu gösteren piramide (Şekil 1.5) bakıldığında taban kısmının geniş olduğu, tipik bir üçgeni andıran bir grafik gözükmemektedir. Bu nüfus piramidinin gösterdiği, doğum oranı yüksek ve nüfus hala artmaktadır (Şahin,

2010: 139). Ancak tahmini 2050 yılı nüfus piramidine bakıldığında çocuk oranlarının hayli düşeceği ve yaşlı oranlarının da artacağı görülmektedir.

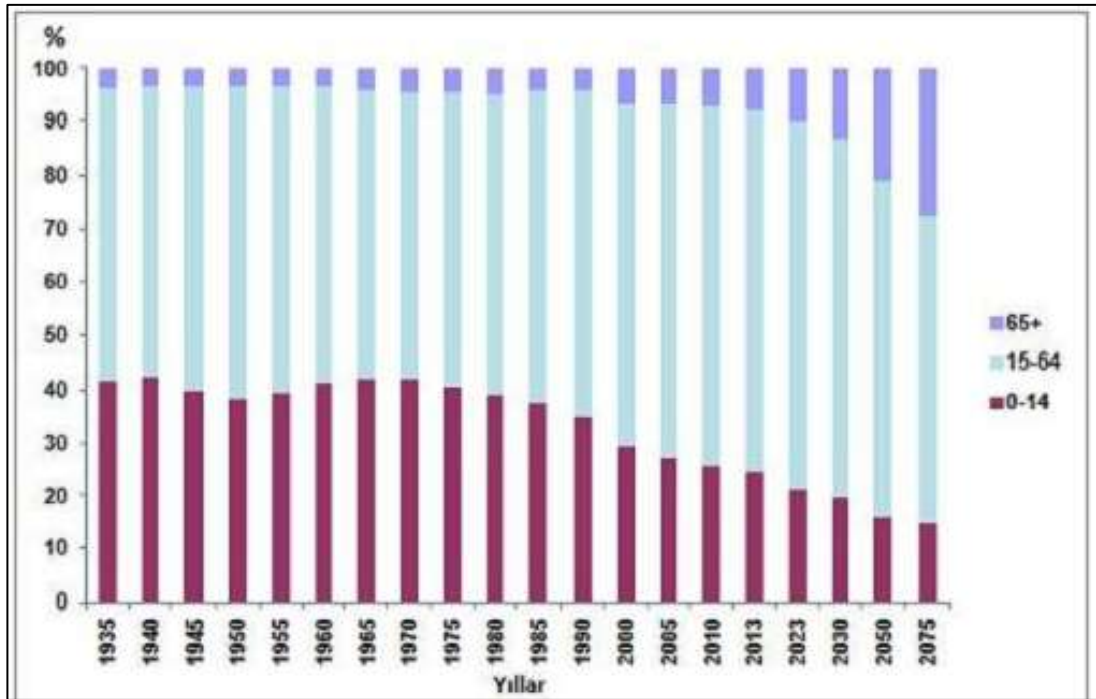
Şekil 1.5 Dünya Nüfus Piramidindeki Değişim 2010-2050

Kaynak: www.worldlifeexpectancy.com, 2014.

Nüfusun yaş gruplarına ayrılması; Ekonomik tahlillerde çalışma durumuna göre nüfus genelde 3 gruba ayrılmaktadır. Nüfusun yaş durumunu göstermek için, çalışma çağındaki nüfus (15-64) ve çalışma çağı dışında bulunanlar çocuklar (0-14) ile 65 yaş ve üstü yaşlı nüfusu tanımlayan gruplar şeklinde ayırma gidilmektedir. Bu üç grup

haricinde daha spesifik bilgiler için bu yaş sınırları değiştirilebilir. Belirtmek gerekir ki çalışma hayatının içinde olanlar yalnızca 15-64 yaş grubunda olanlar değildir. 64 yaşından daha büyükler de çalışma hayatında üretim ve hizmet sunmaktadırlar. Aktif nüfus ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye değişebilir. Yasal sınırlamalar da bu konuda muhakkak etkilidir.

Şekil 1.6’da görüldüğü üzere yaş grupları itibari ile Türkiye’de, çocuk nüfus oranının azaldığı, genç nüfusun fazla olduğu bir durum mevcuttur. Bunun yanında 65 yaş üzeri nüfusta da artış görülmektedir. Nüfustaki yaşlanma oranı artışının gelecek yıllarda artan oranda devam edeceği de şekil 1.6’da görülmektedir.

Şekil 1.6 Yaş Grubuna Göre Nüfus Oranı, 1935- 2075

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2013, 2014, sf: 1.

Yaş grupları grafiğinden, ileriki yıllarda (2023, 2030, 2050, 2075) yaşlı nüfusta artışın hızla devam edeceği, doğurganlık hızındaki düşüşün devam edeceği ve çalışma çağındaki nüfusta da düşüş eğiminin devam edeceği öngörülmektedir.

Medyan Yaş¹⁴; Nüfusu oluşturan tüm kişiler yaşlarına göre sıralandıkları takdirde, tam ortaya isabet kişinin yaşıdır (Gürtan, 1969: 129). Genel anlamda nüfusun genç ya da

¹⁴ Medyan Yaş (Ortanca Yaş): Nüfusu oluşturan kişilerin yaşları, küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır. Buna göre, nüfusun yarısı bu yaştan küçük, diğer yarısı da bu yaştan

yaşlı olduğunu veyahut geçmiş yıllarla kıyaslandığında hangi yönde geliştiğini gösteren tek rakamdır. Medyan yaş nüfusun yarısının bu değerden daha büyük yaşta olduğunu ya da diğer yarısının bu değer altında bir yaşa sahip olduğunu göstermektedir. Medyan yaşın düşük olması nüfusun genç olduğu, yüksek olması ise nüfusun yaşlı olduğu anlamına gelmektedir.

2013 yılı tahminlerine göre dünya nüfusunun medyan yaşı 29,4'dür. 2050 yılında dünya genelindeki medyan yaşın 38 olacağı tahmin edilmektedir. Ortanca yaşın en yüksek olduğu yani en yaşlı nüfusa sahip olan ülkeler arasında Monako 50,5 yaş, Japonya 45,8 yaş, Almanya 45,7 yaş ile ilk üç sıradadır. Türkiye bu sıralamada 104. sıradadır (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2014: 4).

Tablo 1.11'e göre, 2012 yılında 30,1 olan Türkiye'nin medyan yaşı artmış ve 2013 yılında 30,4 olmuştur. 2023 yılında ise bu medyan yaşın 34'e yükseleceği öngörülmektedir. Türkiye'nin 2050'deki medyan yaşının 42,9, 2075'te ise 47,4 olacağı tahmin edilmektedir.

büyüktür. Eğer toplam nüfus (sayı) tek ise medyan $n+1/2$ formülü ile, şayet nüfus (çift) ise medyan; $[(n/2) + (n/2+1)] / 2$ şeklinde bulunur. Örneğin, 9 kişinin olduğu bir köy de yaşların, 11,21,21,25,**30**,33,45,55,62 olduğunu farz edersek bu köyün medyan (ortanca) yaşı 30'dur.

Tablo 1.11
Cinsiyete göre Medyan (Ortanca) Yaş, 1935-2075

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
1935	21,2	19,1	23,4
1940	19,6	17,7	22,4
1945	20,0	18,8	21,7
1950	20,1	19,2	21,3
1955	20,4	19,6	21,3
1960	20,3	19,5	21,1
1965	19,3	18,7	20,0
1970	19,0	18,6	19,4
1975	19,5	19,2	19,8
1980	19,9	19,5	20,3
1985	20,9	20,6	21,2
1990	22,2	21,9	22,6
2000	24,8	24,4	25,3
2007	28,3	27,7	28,8
2008	28,5	27,9	29,0
2009	28,8	28,2	29,3
2010	29,2	28,7	29,8
2011	29,7	29,1	30,3
2012	30,1	29,5	30,6
2013	30,4	29,8	31,0
2014	30,7	30,1	31,3
2015	31,0	30,4	31,6
2023	34,0	29,8	31,0
2050	42,9	41,8	44,0
2075	47,4	46,0	48,7

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1935-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları

Doğum hızındaki azalma nüfusun yaşlanma oranını artıracak başka bir deyişle medyan yaşı yükseltecektir. Genel olarak gelişmiş ülkelerde medyan yaş yüksek, az gelişmiş ülkelerde medyan yaş düşüktür. Çünkü az gelişmiş ülkelerde doğurganlık oranı yüksektir. Doğurganlık oranlarının düşmesi ile gelişmiş ülkelerde örneğine sık rastlanan nüfusun yaşlanması gerçeği ile karşı karşıya kalınmaktadır. Gelişmiş ülkeler kadar olmamakla birlikte az gelişmiş ülkelerde de nüfusun yaşlanma durumu söz konusu olabilmektedir. Şu şekilde; doğum ve ölüm oranlarının yüksek olduğu bu ülkelerde

sağlık olanaklarının gelişmesi sayesinde ölümlerin azalması ve doğum oranlarında eskiye nazaran azalma görülmesi, yaşlı nüfus oranının artmasına neden olacaktır.

Nüfusun yaşlanması ülke ekonomisini olumsuz manada ciddi derecede etkilemektedir. Yaşlı nüfus ekonomik anlamda tasarrufların azalması anlamına gelmektedir. Yaşlı kişiler hem birikmiş tasarrufları ile geçindikleri hem de onlara bakmakla yükümlü kişilerin mali yükleri arttığından dolayı tasarruf miktarı düşecektir. Buna bağlı dolaylı bir etki de yeni yatırımların ve gelişimin yavaşlayacağıdır. Çünkü yaşlı kişiler yeni iktisadi hayatın dinamizmine ayak uydurmakta zorlanacak, teşebbüslere girmekten çekinecekler veya buna ihtiyaç duymayıp, istemeyeceklerdir. Bu nedenle üretim eski teknoloji ve verimsiz yöntemler ile gerçekleşecektir (Gürtan, 1969: 138-139). Murat'a göre nüfusun yaşlanmasından işgücünün yalnızca miktarı değil, nitelik durumu da etkilenmektedir. Yani nüfusun yapısı işgücü miktar ve oranına etki etmektedir. Yazar, ayrıca yaşlı nüfusun yaş ve tecrübe ile üstün iş bilgisi, beceri ve ustalık vasıflarına sahip olduğunu ve işgücü seyyaliyetinin de (mobilité) düşük olduğunu belirtmektedir (Murat, 2006: 112). Ancak ülkelerin yaşlı nüfusu çalıma hayatında tutabilmesi ya da değişen üretim yöntemlerine yaşlıları entegre edebilmesi ile yaşlı nüfusun ekonomik anlamda getireceği yük azaltılmış olacaktır.

Yaşlı nüfus oranı (65+) Türkiye'de 2013 yılında %7,7 iken nüfus projeksiyonlarına göre bu oran 2023'te %10,2, 2050'de %20,8 ve 2075'te %27,7 oranına yükselecektir. Bu oran bugün dünyadaki en yüksek yaşlı nüfus oranına sahip ülkenin mevcut yaşlı nüfus oranından daha yüksektir. Yaşlı nüfus oranı ve diğer yaş grupları karşılaştırıldığında, yaşlı nüfus artış oranı daha hızlıdır. Türkiye'de toplam nüfus artış hızı 2013 yılında %13,7 iken yaşlı nüfus artış hızı ise %36,2'dir (TÜİK, 2013).

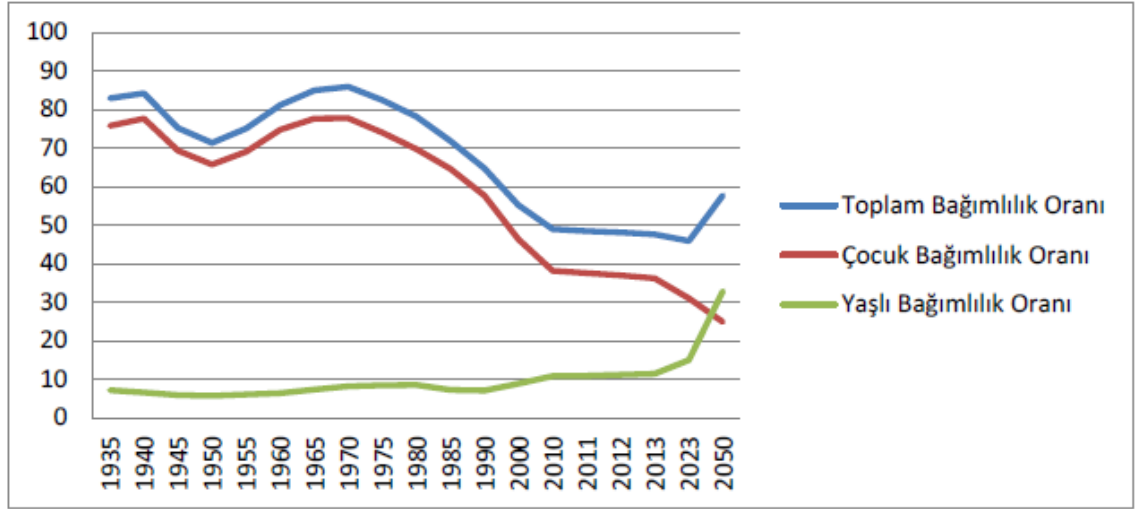
Genel anlamda nüfus içerisindeki çocuk ve yaşlıların oranındaki artış bağımlılık oranı¹⁵nı artırmaktadır. Tabii ki bunda bölgenin iktisadi ve ekonomik seviyesi de etkin bir faktördür. Türkiye'de 2010 yılında toplam yaş bağımlılık oranı %55,1 iken bu oran 2013'te %47,6 ya inmiştir. Ancak tablo 1.12 ve şekil 1.7'de de görüldüğü üzere tahminlere göre 2023 yılından sonra bağımlılık oranı yükselişe geçecektir. Yaşlı bağımlılık oranı 2013'te %11,3 iken 2030'da %19,3 olması beklenmektedir.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için; BAŞOL, Koray, Demografi, Anadolu Matbaası, İzmir, 1995, sf:83.

Tablo 1.12
Yaşlı Bağımlılık Oranı 1935-2050

Yıl	Toplam yaş bağımlılık oranı	Yaşlı bağımlılık oranı (65+ yaş)	Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)
1935	82,9	7,1	75,8
1940	84,1	6,5	77,6
1945	75,1	5,9	69,2
1950	71,3	5,7	65,7
1955	75	6,0	69,0
1960	81,1	6,4	74,7
1965	84,9	7,3	77,6
1970	85,9	8,2	77,7
1975	82,3	8,4	73,9
1980	78,1	8,5	69,7
1985	71,8	7,2	64,6
1990	64,7	7,1	57,6
2000	55,1	8,8	46,3
2007	50,4	10,7	39,7
2008	49,5	10,2	39,3
2009	49,2	10,5	38,8
2010	48,9	10,8	38,1
2011	48,4	10,9	37,5
2012	48	11,1	36,9
2013	47,6	11,3	36,3
2014	47,6	11,8	35,8
2015	47,6	12,2	35,4
2023	45,8	14,9	30,9
2030	48,3	19,3	28,9
2040	51,5	25	26,5
2045	54,5	29	25,6
2050	57,6	32,9	24,8

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2015.

Şekil 1.7 Türkiye’de Bağımlılık Oranlarının Değişimi; (1935-2050)

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları, Nüfus Projeksiyonları 2013.

2013 yılında TÜİK tarafından yapılan projeksiyonlara göre potansiyel faal nüfus olan 0-17 yaş grubu düşerken 65 yaş grubu artmaktadır. Diğer bir ifade ile aktif nüfus azalmaktadır.

Doğum oranlarının azalmasına ve ortalama yaşam süresinin artmasına dayalı olarak artan yaşlanma, devlet bütçesinde önemli bir yere sahip olan yaşlılara yönelik harcamaların artmasına neden olacaktır. İktisatçı Robert Clark ve J. J. Spengler’in yaptığı bir araştırmaya göre (1977); ABD’de yaşlılar için devletin tüm birimlerinde harcanan paranın, 17 ve aşağı yaştaki çocuklara yapılan harcamalardan (hatta devlet okul giderleri de dahil olmak üzere) üç kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Oktay, 2014: 50).

1.4.3 Cinsiyet

Yapılan demografik araştırmalarda, nüfusun cinsiyet yapısı üzerinde hassasiyetle durulmaktadır. Nüfus sayımlarında da muhakkak cinsiyet sorulmaktadır. Nüfus içindeki kadın ve erkek nüfus oranlarının bilinmesi ekonomik, sosyal ve demografik açıdan önemlidir. Nüfus içindeki kadın nüfusun erkek nüfusa nazaran az veya çok olması nüfusun kuvvet ve inkişafında önemli bir etken olabilir (Cillov, 1960: 105). Bunun yanında cinsiyetteki dağılım çalışan nüfus oranı ve insan gücü kaynağını da etkiler (Gürtan, 1969: 105). Türkiye gibi ataerkil bir aile yapısının devam ettiği ülkelerde bu etki oranı daha da artacaktır. Kadın ve erkek nüfus oranları arasındaki

dengelesizlik evlenme konusunda sosyal problemlere neden olabilir (Tandoğan, 1998: 110). Bunun yanında kadın sayısının ve evlenme oranlarının az olduğu bir ÷lkede doğum hızı az olacaktır.

Genel cinsiyet oranı; herhangi bir bölgedeki 100 veya 1000 erkek nüfusa isabet eden kadın nüfus miktarı olarak hesaplanır¹⁶. 2010 yılında dünya genelinde cinsiyet oranı 101,7 seviyelerindedir. Başka bir deyişle 100 kadına karşılık 101,7 erkek bulunmaktadır. Gelişmiş bölgelerde genel cinsiyet oranı 94,3 iken az gelişmiş bölgelerde 103,3 olmuştur. Görüldüğü üzere az gelişmiş ÷lkelerde erkek nüfus oranı daha fazladır.

Tablo 1.13'de de görüldüğü üzere Türkiye'de 1975 yılında 105,8 ile en yüksek noktaya ulaşan genel cinsiyet oranı 2013 yılında 100,7 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılından sonra genel cinsiyet oranında düzenli bir düşüş eğilimi gör÷lmektedir. Yapılan projeksiyon hesaplarına göre bu düşüş 2075'e kadar devam etmektedir. Projeksiyonlar, Türkiye'de kadın oranının artacağını, 2075 yılında 100 kadın nüfusa yaklaşık 98,1 erkek nüfusun denk geleceğini göstermektedir (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2013, 2014: 7).

¹⁶ **Genel Cinsiyet Oranı:** Erkek Nüfus / Kadın Nüfus * 1000

Tablo 1.13
Türkiye Nüfusunda Cinsiyet Oranları (1935- 2075)

Yıllar	Toplam Nüfus	Erkek	Kadın	Genel Cinsiyet Oranı	Yaşlı Cinsiyet Oranı
1935	16 158	7 937	8 221	96,5	79,9
1940	17 821	8 899	8 922	99,7	75,5
1945	18 790	9 447	9 344	101,1	69,4
1950	20 947	10 527	10 420	101	65,3
1955	24 065	12 233	11 831	103,4	63,9
1960	27 755	14 164	13 591	104,2	65,7
1965	31 391	15 997	15 394	103,9	74,4
1970	35 605	18 007	17 598	102,3	82,5
1975	40 348	20 745	19 603	105,8	84,8
1980	44 737	22 695	22 042	103	82,5
1985	50 664	25 672	22 042	102,7	81,6
1990	56 473	28 607	27 866	102,7	82,3
2000	64 730	32 399	32331	100,2	76,7
2005	68 861	34 491	34370	100,4	76,3
2010	73 723	37 043	36680	101	77,8
2011	74 724	37 533	37191	100,9	77,5
2012	75 627	37 956	37671	100,8	77,1
2013	76 668	38 473	38195	100,7	76,9
2023	84 247	42137	42110	100,1	79,9
2035	90 680	45260	45421	99,6	82,2
2040	92 258	45986	46272	99,4	82,1
2045	93 175	46377	46798	99,1	82,4
2050	93 476	46462	47013	98,8	82,6
2055	93 278	46304	46974	98,6	82,5
2060	92 717	45975	46742	98,4	82,2
2065	91 800	45481	46319	98,2	82,4
2070	90 589	44858	45732	98,1	82,6
2075	89 172	44150	45022	98,1	83,3

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2013, 2014: 7.

2013 yılında genel cinsiyet oranı yukarıda da belirtildiği üzere 101,7'dir. Yani erkeklerin sayısı genel nüfus dağılımında kadınlardan fazladır. Ancak bu durum yaşlı nüfus için (65 ve daha yukarı yaş) aynı şekilde değildir. Cinsiyet oranı, yaşlı nüfusta 76,9'dur. Kadın nüfusu yaşlı nüfus içinde erkek nüfustan çok fazladır. Yani 100 yaşlı kadın başına 76,9 yaşlı erkek düşmektedir (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2013, 2014: 4). Görüldüğü üzere genel cinsiyet oranının yaş arttıkça görünümü değişmektedir. Başka bir deyişle genç yaşlarda erkek nüfusu fazla, ileri yaşlarda ise kadın nüfusunun fazla olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni çocuk ve genç yaşlarda erkek ölüm hızının kadınlara göre yüksek olmasıdır. Erkek nüfus oranının azalmasının diğer sebepleri; göç edenler içinde genelde genç ve erkek oranının yüksek olması, savaşların olduğu yıllarda erkek nüfusunun azalması, kadın yaşam süresinin fazla olması ve son olarak iş sağlığı ve güvenliği ile alakalı olarak çalışma hayatında zor ve tehlikeli işlerde en fazla erkeklerin istihdam edilmesidir.

Ülkeler bazında değerlendirildiğinde yukarıda da belirtildiği üzere genel olarak göç veren ülkelerde erkek nüfus oranı daha düşüktür. Çünkü göç edenler genelde genç ve erkek nüfustur. Bu nedenle fazla göç alan ülkelerin erkek nüfus oranı daha yüksek olmaktadır. Göç veren ülkelerde ise kadın nüfus oranı yüksektir. İç göçlerin fazla olduğu yerlerde ise kırsal kesimde kadın, şehir merkezlerinde ise erkek nüfus oranı fazladır (Şahin, 2010: 142). Şehirlerarasında karşılaştırma yapıldığında her şehir için geçerli olmasa da fazla göç veren şehirlerde kadın sayısının erkek sayısından fazla olduğu görülmektedir.

1.4.4 Eğitim

Bir ülkenin ekonomik ve sosyal gücü, insan gücü, okur-yazarlık ve eğitim seviyesine bağlıdır (Başol, 2005: 122). Önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi eskiden nüfusun miktarı esas iken artık nüfusun niteliği asıl öneme sahiptir.

Dünya genelindeki genel konjoktüre bakıldığında günümüzde sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş görülmektedir. Bu nedenle insan çok daha önemli bir faktör haline gelmiştir. Bir meta olarak kabulden fikir ve düşünce kaynağına dönüşen insan günümüzdeki mevcut vasfını eğitim sayesinde kazanmaktadır. Yani beşeri sermayenin rolü ve önemi artmıştır.

Okur-yazarlık oranı ve eğitim seviyesinin yüksekliği ekonomik kalkınma için önemli bir avantajdır (Şahin, 2010: 146). Sürdürülebilir büyümeye zaruri olan ekonomik ve sosyal ortamı sağlayan, nüfusun yapısını iyi değerlendiren ve insan gücü kaynağına yatırım yapan ülkeler büyüme merdiveninde hızla yol alacaklardır (Yüksek, 2007: 70).

Okur-yazarlık durumunu iki açıdan ele almak doğru olacaktır. İlki bilindiği gibi eğitim öğretime başlayanlara okuma-yazma öğretmek, ikincisi ise okuma yazma bilmeyen yetişkin nüfusa okuma yazma öğretmedir. Okuma yazma oranını en çok etkileyen faktörler; cinsiyet, yerleşim yeri, ekonomik durum ve eğitime bakış açısı şeklinde sıralanabilir.

Eğitim seviyesini yalnızca okur-yazarlık oranı ile ölçmek yanlış olacaktır. Eğitim seviyesi ile ilgili yapılan araştırmalarda veriler genelde okur-yazar, ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğrenim şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bunun yanında yaşam boyu öğrenme de diyebileceğimiz yaygın öğretim, hizmet öncesi eğitim, hizmet içi eğitim, beceri kursları, mesleki eğitimler gibi birçok eğitim öğretim türü mevcuttur (Başol, 1995: 124) .

Nüfus artışı doğal olarak eğitim, sağlık ve konut harcamalarını da artırmaktadır. Bu harcamaların artması ekonomik büyümeyi de etkilemektedir. Eğitimde gelişimin devamı için kaynak artırımına ihtiyaç vardır bu durumda ise diğer alanlara ayrılacak kaynaklar azalacaktır.

Eğitim hizmetlerinde yalnız niceliksel değil aynı zamanda niteliksel bir yönelim de zaruridir.

Küreselleşme ile başlayan acımasız rekabete ancak nitelikli eğitim ve eğitilmiş insanın verimli kullanımı ile başa çıkılacaktır. Japonya ve İsrail’de örneklerini gördüğümüz üzere nitelikli ve eğitim düzeyi yüksek bir nüfus meydana gelmiş olumsuz durumlara rağmen kalkınabilir.

Türkiye cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana yüksek doğum hızı ile karşı karşıya olduğundan uzun yıllar eğitimde nicelik eksikliğini aşip niteliksel adımlar atamamıştır. Özellikle okur-yazarlık ve ilköğretime yönelik bir odaklanma durumu söz konusudur. Eğitim politikamız geleneksel, formel, katı, resmi müfredatı savunan, diplomaya dayalı, öğrenmeden ziyade ölçmeye yönelik bir sistemi benimsemiştir.

Genelde genç nüfusun fazla olduğu ülkeler için söz konusu olan demografik fırsat penceresinden yararlanabilmenin en önemli araçları arasındadır eğitim. Türkiye geçmiş yıllara nazaran azalmış olsa da genç bir nüfusa sahiptir. Bu ağırlıklı genç nüfusun 2040'larda olmayacağı nüfus projeksiyonlarında gözükmemektedir. Bu genç nüfus fırsata dönüştürülmediği durumda ekonomik ve sosyal bir sorun baş gösterecektir. Bunun önüne ancak nitelikli bir nüfus ile geçilebilir. Öncelikle dünya ekonomi sisteminde rekabet edebilecek, sürekli kendini geliştiren, ahlaki anlamda nitelikli kişiler yetiştirecek bir eğitim sistemi gereklidir. Bunun haricinde Yüksel'e göre bu genç nüfus, Özgür düşünce, örgütlenme ve siyasi katılımın özgür olduğu, insan haklarına saygılı, demokratik ve topluma katkı sağlayabilecek vatandaşlar olarak yetiştirilmelidir (Yüksel, 2007: 73).

Eğitim ile doğurganlık arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Eğitim arttıkça doğurganlık azalmaktadır. Özellikle kadınların eğitim seviyesi arttıkça çocuk sayısı düşmektedir. 2011 Nüfus ve Konut Araştırması'na (NKA) göre okur-yazar olmayan kadınların % 74,9'u 4 ve daha fazla çocuk doğurmuş iken lise ve dengi okullardan mezun olanların ise % 4,8'i 4 ve daha fazla çocuk doğurmuştur. Yükseköğretim mezunlarında ise durum çok farklıdır. %22,9'u hiç çocuk yapmazken, % 1,9'u 4 ve daha fazla çocuk doğurduğu belirlenmiştir.

Eğitim aynı zamanda nüfusun yaş yapısı ile de alakalıdır. Yaş ortalaması yükselen bir ülkenin eğitim harcamalarının miktarı ve yönü değişecektir. Bunlara yönelik harcamalar ve eğitimlerin yöntemi de farklı olacaktır. Aynı zamanda nüfusun yaş yapısı eğitim politikalarını da farklı eğilimlere yöneltmelidir.

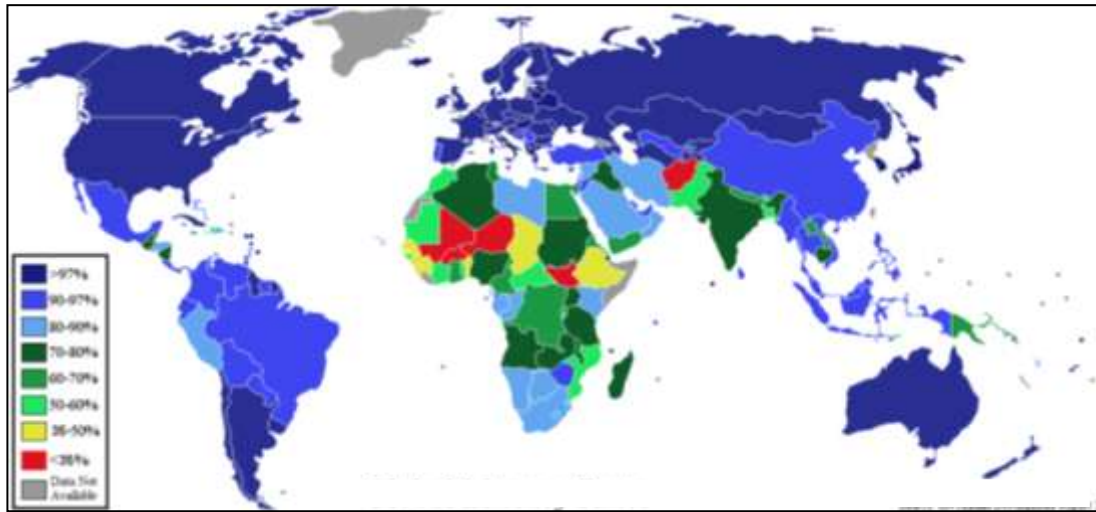
Gelişmiş ülkeler ekonomik büyümeyi sağlamak için işgücüne katılımı, eğitimin niteliğini artırmayı, yaşam boyu öğrenmeyi sağlamaya yönelik politikalar oluşturmak gayretindedirler. Günümüzde dünya sistemi üzerinde artık yeni teknoloji ve yeni iş imkanları nedeniyle insanlar daha fazla iş ve meslek değiştirmektedirler. Bu yönde bir esneklik mevcuttur ve buna göre projeksiyon gereklidir. Her yıl işgücünün %40'ı iş, %10'u ise meslek değiştirmektedir (Yüksel, 2007: 70-79).

Gelişmiş ülkelerin eğitim yatırımlarına ayırdıkları pay oransal olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri nazaran daha fazladır. Bu durum hem ülkenin ekonomik seviyesi hem de eğitim talebinde bulunan kişi sayısı ile alakalıdır. Az gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkelerde ki bu ülkeler doğurganlığın yüksek olduğu ülkelerdir, eğitim yatırımlarına yeteri kadar pay ayrılmaması eğitimsiz, işsiz yani sorunlu bir toplumun oluşmasına neden olmaktadır.

Dünya genelinde yetişkin ve genç nüfusta okur-yazarlık oranları artmaktadır. Ancak genel anlamda bu artış kadınlarda daha az görülmektedir. 2011 yılında genç kadınların (15 yaş altı) %87'si okuma yazma biliyorken, genç erkeklerde bu oran %92 seviyelerindedir. Yetişkin kadınlarda (15 ve üzeri yaştaki) okuma yazma bilmeyenler (497 milyon) toplam okuma yazma bilmeyenlerin (774 milyon) yaklaşık 2/3 kadardır. Gençlerde ise okuma yazma bilmeyen sayısı kadınlarda 123 milyon, erkeklerde 76 milyondur. Dünya genelinde okuma yazma bilmeyen nüfusta bir daralma görülmekle birlikte okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı %63, %64 seviyelerinde devam etmektedir (www.uis.unesco.org, Erişim tarihi: 06.04.2016).

Kuzey Kore, Lüksemburg ve Norveç gibi ülkelerde okur-yazarlık oranı % 100 seviyelerinde iken, Nijer, Afganistan ve Güney Sudan % 28-27 oranı ile en düşük seviyelerdedir (www.world.bymap.org, Erişim tarihi: 12.08.2014).

Şekil 1.8 Dünya Okur-yazarlık Oranı

Kaynak: 2013 UN Human Development Report and Individual Statistics Departments.

Türkiye’de Eğitim

Ülke içindeki genel eğitim düzeylerine bakıldığında okur-yazar ve ilkökul mezunlarının oranının yüksekliği göze çarpmaktadır.

Türkiye’de eğitim oranlarının düşüklüğü ve kalitesinin düşük olmasının sebebini Tandoğan şöyle açıklamaktadır; sınıfların aşırı kalabalık olması, ikili öğretimin devam etmesi, doğu ve kırsal bölgelerdeki öğretmen açığı, yatırımların zaman ve mekan olarak yanlış yapılması, öğretmen başına düşen öğrenci sayısındaki yüksek oran, sürekli program ve müfredat değişikliği (Tandoğan, 1998: 142).

1927 yılında 6 ve yukarı yaştaki nüfusun %10,6’sı okuma-yazma bilmektedir. 1990’da ise nüfusun %80,5 okur-yazardı. Türkiye’de okur-yazarlık oranı cinsiyet, bölge, il dağılımında önemli farklılıklar barındırmaktadır. 1927 yılında 6 yaş ve üstünde okur-yazarlar içinde erklerde okur-yazar oranı %17,4 iken kadınlarda %4,6 seviyelerindedir. 1990 yılında okur-yazar oranı %80,5’e çıkmıştır. 1990’da okuma-yazma bilmeyenlerin yaklaşık %70’i kadın olması okur-yazarlık oranındaki cinsiyet farkını göz önüne sermektedir. 2013 yılında okuma yazma bilenler %96’dır. Erkeklerde okuma yazma oranı %98,7 iken kadınlarda bu oran %93,4’tür (TÜİK, ADNKS, 2013).

Cinsiyet ve yaş grubuna göre eğitim seviyesine Tablo 1.14’e bakıldığında 65 ve üstü yaş grubunda okuma yazma bilmeyenlerdeki oranın yüksekliği dikkat çekmektedir. Bununla birlikte 6-13 yaş arası grupta okuma yazma bilmeyenlerin sayısının 14-17 yaş arası okuma yazma bilmeyen nüfusa göre fazla olması eğitim sistemi ile ciddi bir problem yaşandığını göstermektedir. Tablo’da dikkat edilmesi gereken diğer bir veri ise; okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 2,5 milyonu geçmektedir. Kadın ve erkek arasındaki fark günümüzde azalmış olsa da hala eşit seviyeye gelmiş değildir. Bu farkın büyük ölçüde toplumun sosyal ve ekonomik yapısından kaynaklı olduğu bilinmektedir.

Tablo 1.14
Cinsiyet Yaş Grubuna Göre Nüfus

Yaş Grubu	Cinsiyet	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	İlkokul Mezunu	İlköğretim Mezunu	Ortaokul veya Dengi Okul Mezunu	Lise veya Dengi Okul Mezunu	Yüksek okul veya Fakülte Mezunu	Yüksek Lisans Mezunu	Doktora Mezunu
"6-13"	Erkek	5.413	5.087.323		22.372					
	Kadın	4.294	4.817.421		27.297					
"14-17"	Erkek	1.477	273.534		2.385.446		24.826			
	Kadın	5.906	305.069		2.196.294		24.876			
"18-21"	Erkek	7.507	127.559		1.069.157		1.265.920	71.099		
	Kadın	29.182	220.403		828.402		1.232.132	115.369		
"22-24"	Erkek	11.089	104.600		597.195		775.245	336.308	6.093	76
	Kadın	42.072	164.522		526.382		594.896	410.874	8.169	103
"25-29"	Erkek	22.214	116.532	229.314	774.642	95	1.044.013	744.784	118	4.796
	Kadın	80.550	189.877	542.634	639.445	239	753.743	706.711	48.635	5.289
"30-34"	Erkek	23.817	73.680	558.001	580.931	239.656	955.310	639.195	64.586	10.554
	Kadın	83.308	132.944	1.036.330	365.041	194.642	685.133	559.582	58.233	10.087
"35-39"	Erkek	18.477	40.576	651.733	504.677	241.605	808.209	512.207	54.501	15.007
	Kadın	70.587	103.721	1.099.558	352.749	187.369	539.346	392.968	38.460	12.212
"40-44"	Erkek	16.067	32.072	669.177	513.965	304.629	598.215	405.827	44.882	16.481
	Kadın	84.156	120.425	1.116.028	342.645	208.399	398.886	253.968	26.901	11.526
"45-49"	Erkek	17.638	34.338	709.612	437.264	287.396	487.615	302.815	35.199	16.113
	Kadın	109.841	142.846	11.086.685	229.411	172.553	301.875	170.638	17.118	8.422
"50-54"	Erkek	21.514	42.259	817.075	254.588	219.861	441.976	226.095	21.715	17.106
	Kadın	150.475	180.020	1.088.862	119.939	117.999	248.690	113.446	8.846	5.206
"55-59"	Erkek	29.643	57.986	828.399	113.522	572.463	266.173	210.954	14.526	6.745
	Kadın	205.384	225.741	897.456	47.946	84.802	140.997	97.629	5.470	3.001
"60-64"	Erkek	36.534	74.899	712.638	42.057	114.088	151.742	140.669	10.262	4.964
	Kadın	247.183	243.143	637.913	15.350	55.429	77.386	61.083	3.640	1.930
"65+"	Erkek	237.938	393.838	1.278.773	22.002	140.632	464.442	172.581	13.485	7.963
	Kadın	1.092.367	748.383	1.014.044	7.981	86.442	110.731	61.982	3.882	2.997
	Toplam	2.654.643	14.053.831	14.994.232	13.018.720	2.828.299	12.085.335	6.706.780	532.757	154.180

*Yabancılar kapsama alınmamıştır.

Kaynak: TÜİK, 2013

Türkiye’de bölgeler ve iller arasında, okur-yazarlık oranlarında büyük farkların olduğu görülmektedir. 2013 yılı okur-yazar oranı, Mardin (%89,5), Şırnak (%90,1), Siirt (%90,1) ve Muş (%90,5) illerinde en düşük seviyelerdedir. Antalya (%98,6), Denizli

(%98,1), Tekirdağ (%98,1), İzmir (%98,1) ve Muğla (%97,8) illerinde ise okur-yazar oranı en yüksek seviyelerdedir (TÜİK, 2014). Bunun sebeplerinin başında sırasıyla terör, ekonomik gelişim ve nüfusun fazlalığı olduğu kanaatindeyiz. İller bazında ise kır ve kent nüfusunda okur-yazar oranında yüksek farklar göze çarpmaktadır. Eğitim öğretim şartlarının il merkezlerine nazaran daha yoksun olması temel neden olarak bilinmektedir.

2013 yılında okuma yazma bilen ancak herhangi bir okul bitirmeyenlerin oranı % 7'dir. Yüksekokul veya fakülte mezunlarının oranı ise % 11'dir. Yüksek lisans yapmış olanların oranı % 1 iken doktora yapmış olanların sayısı yalnızca 122 bin 619'dur (TÜİK, ADNKS, 2013).

Türkiye Cumhuriyetin ilanından bu yana, okur-yazar oranında büyük gelişme göstermiş olmasına karşın, bölgeler arası ve kadın erkek arasındaki yüksek farkların varlığı göze çarpmaktadır. Bunun yanında yükseköğretimdeki oranların da düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Türkiye'de vasıfsız işgücünün fazla olması, işsizlik oranlarının yüksek olması gibi örnekler eğitimdeki nitelik ihtiyacını göstermektedir. Niceliksel bir gelişme ülkeler arası ölçümlerde iyi bir görüntü teşkil etse de insani gelişim ve sosyal ekonomik kalkınma anlamında çok fayda sağlamayacaktır. Türkiye için, bilgi toplumuna göre yeniden planlanmış, özgüveni yüksek, yetenekli, dil bilen, düşünce üreten, yenilikçi, rekabet edebilecek ve kültürel ve ahlaki değerlere bağlı bir nesil yetiştirecek eğitim öğretim programına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

1.4.5 Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyetlere Göre Durumu

Toplumunu oluşturan fertlerin, yaşam sürecinde farklı farklı fonksiyonları vardır. Fertlerin bazıları çalışarak üretici fonksiyonunu yerine getirirken bazıları ise çeşitli sebep ve durumlardan ötürü tüketici konumundadırlar. Bu tüketici konumunda olan kişiler faal olmayan nüfus olarak tanımlanırken toplum içerisinde mal ve hizmet üreten kişiler ise faal nüfus olarak tanımlanmaktadır. Faal nüfusu oluşturan bireyler, 3 temel sektörde üretim hizmet görmektedirler. Bunlar Tarım (Birincil, Primer), Sanayi (İkincil, Secunder) ve Hizmet (Üçüncül, Tersiyer) sektörleridir. Faal nüfus, aktif nüfus veya çalışan nüfus olarak da adlandırılır. Kısaca çalışma çağındaki (15-64) kurumsal olmayan nüfus olarak tanımlanabilir.

Çalışan nüfusun sektörel dağılımı, bizlere, ülkelerin iktisadi yapısı ve ekonomik gelişim seviyesi ile ilgili bilgi vermektedir (Tandoğan, 1998: 154, Şahin, 2010: 154). Az gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe çalışanların oranı fazla, gelişmiş ülkelerde ise sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların oranı tarımda çalışanların oranından fazladır. Yani, nüfus içindeki aktif nüfus oranı ve aktif nüfusun faaliyet kollarına göre dağılımı ülkelerin gelişmişlik ölçütlerinden biridir (www.palmeyayinevi.com, 22.10.2014). Örneğin, ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük bölümü sanayi ve hizmet sektöründe çalışmaktadır. Aynı zamanda hızla sanayileşen gelişmiş ülkelerde işsizlik az, az gelişmiş ülkelerde işsizliğin fazla olduğu görülmektedir. Mali, Etiyopya, Bangladeş, Somali gibi ülkelerde ise nüfusun büyük bölümü tarım sektöründe çalışmaktadır. Sanayi ve hizmet sektöründe çalışanların oranı çok düşüktür.

İngiltere’de başlayan sanayileşme hareketinin baş göstermesi ile birlikte ekonomik faaliyet alanları içindeki tarımın baskın hali günümüzde yerini kaybetmiştir. Sanayileşmenin, kırsal kesimden kentlere doğru göçleri artırması, tarım çalışanlarının sayısının düşmesindeki ana faktörlerdendir. Sanayileşme, her yerde farklı hızda gelişmekle birlikte, tarımdan sanayiye doğru işgücündeki eğim hızlı olmuştur. Ancak bu sektörel geçiş Türkiye’de farklı olmuştur. Sanayileşme hızının düşük olması sebebiyle, kırsal kesimde tarım sektöründe çalışan kişiler, kentlere göç ettikten sonra, sanayileşme hızı düşük olan ülkemizde, Tablo 1.15’de de görüldüğü üzere hizmet sektörüne yönelmişlerdir. Hizmet sektörüne doğru bu yöneliş sürekli devam etmiştir.

Gürtan’a göre ekonomik faaliyet durumları, doğum, ölüm ve göç gibi temel demografik faktörler üzerinde de etkilidir. Kadınların doğumlarının, yalnızca yaş ve evlilik durumları ile değil meşgul oldukları iktisadi faaliyet ile de alakalı olduğunu belirtmektedir. Doğurganlığı, erkeklerin faal durumunun da etkilediği düşünülmektedir. Gürtan, vasıfsız işçilerin, vasıflı ya da beyaz yakalı denilen çalışanlara göre daha fazla çocuk sahibi olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında çalışılan işin ölüm oranlarını ve ortalama ömür durumunu da etkilediği sektörel istatistiklerden anlaşılmaktadır (Gürtan, 1969: 361-362).

Türkiye’de, 1927’de tarım en fazla orana sahip ekonomik faaliyet alanı olmakla birlikte günümüze kadar hızlı bir gerileme eğiliminde olduğu Tablo 1.15’te görülmektedir.

Dikkate değer diğer bir nokta ise hizmet sektörü 1927’lerde %4,8’lik bir oran ile en geride olan ekonomik faaliyet alanıyken bugün tarım ve sanayi sektörünü geçmiştir. Tarımın yüksek olduğu durum az gelişmiş ülkelerin özelliklerinden biridir. Ancak 2014 yılı itibari ile %21,1’lere kadar bir düşüş tarımdaki bağımlılık oranını artırmakla birlikte istenmeyen oranda şehir merkezlerine göçe neden olacaktır. Hem ekonomik anlamda hem sosyo-kültürel anlamda bu şiddetli düşüşün sağlıklı olmadığı kanaatindeyiz.

Türkiye’de 1950-1960’lı yıllarda tarım sektöründeki çalışan nüfus azalmaya başlamıştır. Türkiye’de sanayileşmenin 1990’lerde hızlanmasıyla tarım sektöründeki nüfus %50’nin altına düşmüştür.

Tablo 1.15
Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyetlere Göre Durumu

Yıllar	Tarım Sektörü (%)	Sanayi Sektörü (%)	Hizmet Sektörü (%)
1927	89,6	5,6	4,8
1935	79,9	7,8	12,3
1945	73,7	8,5	17,8
1955	77,4	6,7	15,9
1960	74,9	7,5	17,6
1965	71,9	7,9	20,2
1970	70,2	10,2	19,6
1980	62,5	11,6	25,9
1990	50,5	13,4	36,1
2000	34,8	18,3	46,9
2010	25,2	26,2	48,6
2013	23,6	26,4	50,0
2014	21,1	27,9	51,0

Kaynak: TÜİK, 2014

Tablo 1.15’te de görüldüğü üzere sanayi sektöründe 2010 yılına kadar hızlı bir artış görülmekle birlikte, bu yıldan sonra artış hızı düşmeye başlamıştır. Hizmet sektöründe ise hızlı artış seyrinin özellikle 1970’lerde başladığını görmekteyiz.

2014 yılı itibari ile tarım sektörü %21,1 seviyelerine gerilerken, sanayi sektörü %27,9, hizmet sektörü ise %51 seviyelerine ulaşmıştır. Yukarıda bahsedildiği üzere hizmet ve sanayi sektörlerinin oranlarının yüksek oluşu, gelişmiş ülke emarelerindedir. Ancak sanayi sektörü oransal olarak düşük bir konumdadır. Ekonominin gelişimini sürdürebilmesi, ana üretici sektör olan sanayinin çalışanlarının tarım çalışanlarından fazla olması ile ilişkilidir. Sanayi’nin %30 seviyelerinde olması istenen değerdir.

Türkiye’de sanayileşme Avrupa ülkelerine nazaran geç başlamış ve sanayi sektörü yeterince gelişmediği için tarım kesimindeki çalışanlar hizmet sektörüne kaymıştır.

Türkiye’de tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde bölgeler arası farklılıklarda dikkati çekmektedir. Örneğin, Tablo 1.16’da da görüldüğü üzere İstanbul’da hizmet sektöründe çalışan sayısı 3 milyonda n aşkın iken, Kuzeydoğu Anadolu’da hizmet sektöründe istihdam edilenlerin sayısı yalnızca 231 bin’dir. Özellikle İstanbul, Akdeniz, Ege ve Batı Anadolu’da hizmet sektörünün ağırlığı görülürken, Sanayi sektöründe İstanbul, Ege ve Doğu Marmara’da en fazla kişi istihdam edilmektedir. Tarım sektöründe ise İstanbul, Ege ve Akdeniz’de en fazla kişi istihdam edilmektedir.

Tablo 1.16

İstihdam edilenlerin yıllar ve cinsiyete göre iktisadi faaliyet kolları (15+ yaş)

Yıllar	Toplam	Kişi (Bin)			(%)		
		Tarım	Sanayi	Hizmet	Tarım	Sanayi	Hizmet
TOPLAM	25 933	5 470	7 227	13 235	21,1	27,9	51,0
İstanbul	5 096	28	1 870	3 198	0,5	36,7	62,8
Batı Marmara	1 262	315	392	555	25,0	31,0	44,0
Ege	3 766	935	1 007	1 824	24,8	26,7	48,4
Doğu Marmara	2 634	381	1 052	1 201	14,5	39,9	45,6
Batı Anadolu	2 550	252	682	1 617	9,9	26,7	63,4
Akdeniz	3 149	742	691	1 716	23,6	21,9	54,5
Orta Anadolu	1 246	368	281	597	29,6	22,5	47,9
Batı Karadeniz	1 646	673	337	636	40,9	20,5	38,6
Doğu Karadeniz	979	437	171	370	44,7	17,5	37,8
Kuzeydoğu Anadolu	734	407	96	231	55,5	13,0	31,5
Ortadoğu Anadolu	1 091	428	203	460	39,3	18,6	42,1
Güneydoğu Anadolu	1 779	502	447	830	28,2	25,1	46,6

Kaynak: TÜİK, İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları, 2014.

Ekonomik sektörler arasındaki dağılım büyüme ve istihdam açısından da önemlidir. Çünkü sektörlerin büyümeye ve istihdama katkısı farklıdır. Büyüme ve istihdam için belli sektörlerle öncelik verilmesi doğaldır. Sektörlerdeki büyümenin istihdama katkısını

ölçen esneklik katsayısı dikkate alınmalıdır (SETA, 2010: 24). Bu nedenle özellikle istihdamın artışı sağlayan ihracatı artıran sektörlerin gelişimi sağlanmalıdır.

1.4.6 Kırsal – Kentsel Nüfus

Bilindiği gibi insanlık tarihinin büyük bir bölümü kırsal alanlarda geçmiştir. Zamanla büyük kentlerin ortaya çıkması ile kentli nüfus meydana gelmiş ve sayısı hızla artmıştır. Geçen süre içerisinde sanayi devriminin gerçekleştiği dönem en önemli noktadır. Kentlerde sanayileşme ve tarımdaki makineleşme ile nüfusun kentlere doğru akışı hız kazanmıştır. Ekonomik ve sosyal imkanların gelişmişliğinden dolayı kentlerin çekiciliği, kent nüfusunu artırmaya devam ettirmiştir. Kırsal-kent nüfusu arasındaki oran bir ülkenin sosyal ve ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Gelişmiş ülkelerde sanayileşmeden kaynaklanan sebeplerle kent nüfusu fazladır. Az gelişmiş ülkelerde ise ekonomi genelde tarıma dayanmaktadır. Bu nedenle kırsal kesim nüfusu daha fazladır.

Kentler genel itibari ile; ekonomik ve sosyal yapının teşkilatlanmış olduğu, ihtisaslaşmanın gerçekleştirildiği, eğitim ve kültür hizmetlerinin hızla geliştiği, sanayi ve teknolojinin istihdam imkanlarını arttırdığı cazibe merkezleri durumundadır (Tandoğan, 1998: 122). TÜİK, yaptığı araştırmalarda, nüfusu 20.000'in üzerinde olan yerleşim yerlerini kentsel alanlar olarak kabul etmektedir.

Genellikle kırsal bölge ile köy kavramı birbiri yerine kullanılmakla birlikte, kırsal bölgeler; köyleri de kapsayan mahalle, oba, mezra, yayla gibi yerleri tanımlamaktadır. Kırsal bölgeler; ekonomik bakımdan tarımın ağır bastığı, ihtisaslaşmanın gelişmediği, alt yapı hizmetlerinin zayıf olduğu ve kentlere nazaran nüfusun daha az olduğu yerleşim yerleridir.

Kırsal kesimlerde yaşayan insanların gelenek, örf ve adetlerine daha bağlı olduğu bilinmektedir. Bunları muhafaza etmede katı bir yapı söz konusudur. Şehir halkı geleneksel kültüre ve toplum değerlerine karşı daha az duyarlıdır. Sosyo-kültürel yapıda bir erozyonun söz konusu olduğu söylenebilir.

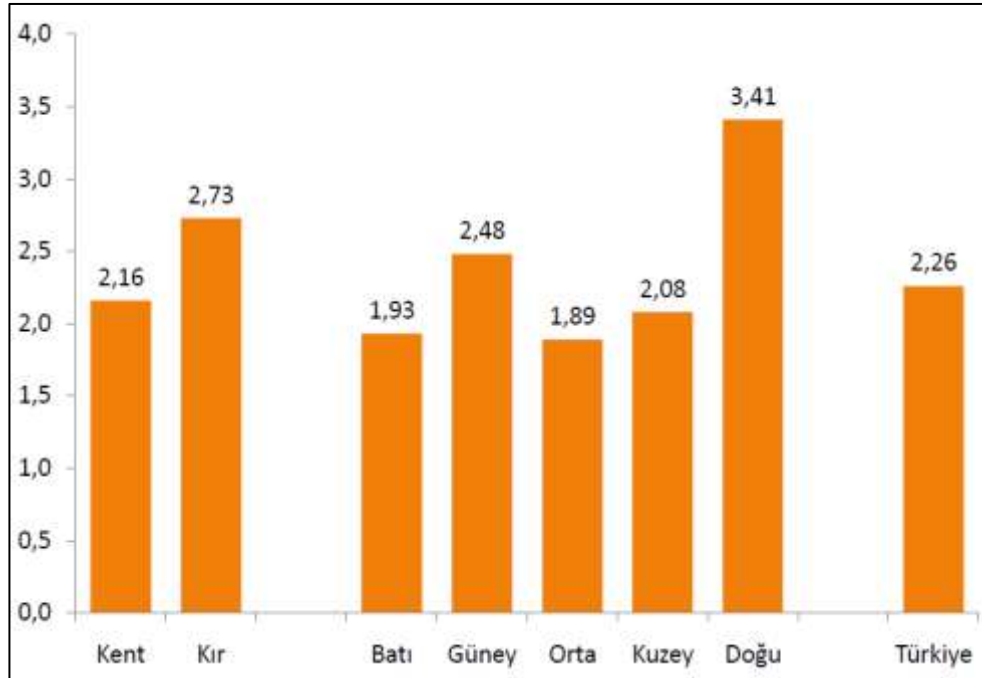
Kırsal kesimden kentlere doğru sanayileşmeden sonraki yoğun göçler çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Öncelikle belirtmeliyiz ki bu göçler, konut, okul, yol, hastane ve altyapı hizmetlerine olan talebi artırmaktadır. Ortaya çıkan sorunlar temel olarak; işsizlik, gecekondulaşma, kirlilik, kültürel uyumsuzluk ve yoğun trafiktir. Bu sorunlar

iktisadi kalkınmayı engellerken ve en önemlisi sosyal sorunları tetiklemektedir (Başar, 2013:73).

Köy nüfusu genellikle tarım ve hayvancılık ile meşgul olurken, şehir nüfusu ise sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam edilenlerden oluşmaktadır. Kırsal ve kentsel nüfusun oranı tespit edildiğinde ülke ekonomisinin tarıma mı yoksa sanayi ve hizmet sektörüne mi dayandığı da anlaşılacaktır (Gürtan, 1969: 306). Bunun yanında nüfusun kent ve kır nüfusu olarak incelenmesi yapılacak sosyal ve iktisadi planlamalar için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Kırsal kesim ile kent arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik birçok farklılık bulunmaktadır. Buna sebep olan birçok faktör vardır. Bu faktörler genel itibari ile kentlerdeki mevcut şartlar ve imkanların kırsal kesimdeki azlığından veya yokluğundan kaynaklanmaktadır.

Kentleşme genel olarak doğurganlığı düşürücü bir etkiye sahiptir. Kırsal alanlara nazaran kentlerde doğurganlık daha düşüktür (Şekil 1.9).

Şekil 1.9 Toplam Doğurganlık Hızı

Kaynak: TNSA, 2013

Dünya geneline bakıldığında oransal farklılıklar olmakla birlikte kentsel nüfusun arttığı gözlenmektedir. Bunun temel nedeni doğal hareketler dediğimiz doğum ve ölümlerden

ziyade kırsal kesimden kentlere yönelik göçlerden kaynaklanmaktadır. Kentlerdeki nüfus artışını yalnızca kırsal kesimlerden gelen göçlere bağlamak yanlış olacaktır. Göçler kentlerdeki hızlı nüfus artışının en büyük sebebidir. Ancak kent nüfusunun doğal artışı ve kentlerin sayısının artması da kentli nüfusun artmasının diğer sebepleri arasında sıralanabilir.

Yukarıda da belirtildiği üzere kır ve kent nüfus oranları ekonomik ve sosyal durum ile ilgili bilgi vermektedir. Başka bir deyişle kır ve kent nüfus oranlarına göre ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile ilgili kanaat geliştirilebilir. UNFPA'nın araştırmalarına göre (2012) Dünya genelinde nüfusun %52,1'i (2010 yılında) kentlerde yaşamaktadır. Aynı yılda bu oran gelişmiş bölgelerde %77,7 iken az gelişmiş bölgelerde ise %46,5'tir. Yine, UNFPA'nın yaptığı tahminlere göre 2025 yılında dünya genelinde kentli nüfus %58'lere yükselecektir. Aynı yılda gelişmiş bölgelerde bu oran % 81olarak tahmin edilirken az gelişmiş bölgelerde %53,5 olarak tahmin edilmektedir. Kentli nüfustaki bu artışın büyük oranda Çin ve Hindistan nüfusundaki kırdan kente doğru gerçekleşecek yoğun göçten kaynaklanacağı düşünülmektedir.

Tablo 1.17'de görüleceği üzere, 1927 yılında Türkiye'de kentlerde yaşayan nüfusun oranı % 24 seviyesindedir. Günümüze dek devam eden süreç içerisinde Türkiye'de kentli topluma doğru hızlı bir eğilim görülmektedir. Türkiye'de özellikle 1950'den sonra kent nüfusunda hızlı bir artış gözlenmektedir.1980'lere kadar kırsal kesimde yaşayanların oranı kentlerde yaşayanlardan daha fazladır. 1980-1985 arasında kentlerde yaşayanlar ile kırsal kesimde yaşayanlar arasındaki nüfus eşitlenmiştir. 1985 ve sonrası verilerde ise kentli nüfusun % 53'lük oranla kırsal alanlardaki nüfustan fazla olduğu görülmektedir. Bu arada belirtmek gerekir ki kent nüfusunun hızla artarak kırsal bölgelerdeki nüfusu geçtiği bu dönem içerisinde kırsal bölgelerinin nüfusunda da artış kaydedilmiştir. Yani Türkiye için hem kent nüfusunda hem de kırsal kesimlerde sürekli bir nüfus artışı mevcuttur. 1927 ile 2009 yılları arasındaki 82 yıllık dönemde kırsal ve kentsel bölgelerdeki nüfus oranları tam tersine dönmüştür. 1927 yılında kentli nüfus %24'lerde iken 2009 yılında kırsal alanlarda yaşayan nüfus oranının bu seviyelerde olduğu gözlenmektedir.

2012'de il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusun oranı %77,3'tür. 2013 yılında bu oran %91,3 çıkmıştır. Bir yıl içindeki bu yüksek artışın temel sebebi; 14 ilin büyükşehir

olması, büyükşehirlerdeki belde ve köylerin ilçe belediyelerine mahalle olarak dahil olmasıdır. Başka bir deyişle 1927'den bu yana Türkiye'de yalnızca kent nüfusunda artış yaşanmamış aynı zamanda kent sayısında da büyük artış meydana gelmiştir.

Tablo 1.17

Türkiye'de 1927-2013 yılları arası Kır / Kent nüfus oranı (%)

Sayım Yılı	Şehir (il/ilçe merkezleri) nüfus oranı			Kır (Belde/ Köy) nüfus oranı		
	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek
1927	24,2	22,5	26,1	75,8	77,5	73,9
1935	23,5	22,3	24,8	76,5	77,7	75,2
1940	24,4	22,6	26,2	75,6	77,4	73,8
1945	24,9	23,4	26,5	75,1	76,6	73,5
1950	25	23,4	26,6	75	76,6	73,4
1955	28,8	26,9	30,6	71,2	73,1	69,4
1960	31,9	30,1	33,7	68,1	69,9	66,3
1965	34,4	32,6	36,2	65,6	67,4	63,8
1970	38,5	36,2	40,6	61,5	63,8	59,4
1975	41,8	40,1	43,4	58,2	59,9	56,6
1980	43,9	42,5	45,3	56,1	57,5	54,7
1985	53	51,4	54,6	47	48,6	45,4
1990	59	57,7	60,3	41	42,3	39,7
2000	64,9	64,5	65,3	35,1	35,5	34,7
2007	70,5	70,5	70,5	29,5	29,5	29,5
2008	74,9	74,9	75,1	25	25,1	24,9
2009	75,5	75,5	75,4	24,5	24,3	24,6
2010	76,3	76,1	76,4	23,7	23,9	23,6
2011	76,8	76,9	76,7	23,2	23,1	23,2
2012	77,3	77,3	77,2	22,7	22,7	22,8
2013	91,3	91,3	91,4	8,7	8,7	8,6

Kaynak: TÜİK, 2013

UNFPA tarafından yapılan tahminlere göre Türkiye'de kentlerde yaşayan nüfus, 2025 yılında %81,2 2050 yılında ise %87,3'e çıkacaktır (UNFPA, 2014). 2012 yılı ADNKS verilerine bakıldığında Türkiye genelinde Kadın (% 49,8) ve Erkek (% 50,2) nüfus arasındaki fark kırsal ve kentsel kesimde de çok değişmemektedir (ADNKS, 2014).

Yukarıda bahsedildiği gibi sanayileşmenin başlaması ile birlikte kentli nüfusun hızlı bir şekilde arttığı görülmüştür. Bu nedenle kentli nüfusun çokluğu ile gelişmişlik ve endüstrileşme arasındaki ilişki yadsınmaz. Ancak Türkiye'deki kentleşmenin

gelişmişlik veya endüstrileşmeden kaynaklanmadığını, diğer ülkelerden farklı kendine has bir yapının mevcut olduğunu belirten görüşler de vardır. Başol, Türkiye'deki şehirleşmenin sanayi sonunda sağlanmış olmadığı, hatta şehrin ekonomik ve sosyal kapasitesinden daha fazla bir yığılmanın gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu nedenle kentleşmenin kalkınma ve sanayileşme ile özdeş olamayacağını ve kentlerdeki gelir artışının ise sanayileşmeden ziyade hizmet kollarındaki emek yoğunlaşmasından kaynaklandığını ifade etmektedir (Başol, 1995: 106). Tuncer ise, kentlerdeki hızlı nüfus artışının yalnızca sanayinin gelişmesi ile açıklanamayacağını köyden kente hızlı göçün temel nedenlerinden birisinin de hızlı nüfus artışı olduğunu belirtmektedir. Yazara göre, kentlerdeki iş olanakları nedeniyle kentin çekiciliğinin yanında, hızlı nüfus artışı nedeniyle köyün itmesi de önemli bir faktördür (Tuncer, 1976: 70).

BÖLÜM 2. NÜFUS POLİTİKALARI

2.1 Nüfus Politikaları

Nüfus konusunda, ülkelerin refah içinde yaşayabilecekleri ve ekonomik gelişimlerini sağlayabilecekleri ya da nüfusun ne kadar olacağı ile ilgili ortak bir aklın kabul etmiş olduğu bir net bir oran/sayı yoktur. Çünkü bazı düşünürler inançları dolayısıyla, nüfus artışını ekonomik kaygılardan dolayı önlemeye yönelik çalışmaların yanlış olduğunu belirtirlerken, diğer bir kısım düşünürler aşırı artan nüfusun önemli bir sorun kaynağı olduğunu; şayet kontrol edilmezse aşırı artan nüfusun dünyanın taşıma kapasitesinin üstüne çıkacağını savunmaktadırlar (Cohen, 1996: 578; McCluney, 2004: 45). Başka bir ifade ile, bir yandan nüfusun azalması ülkeler için önemli bir sorun olarak kabul edilirken diğer taraftan aşırı artan nüfus çok çeşitli sorunların temel kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Burada belki de en önemli husus, çoğunluğun nüfusun artmasını desteklediği halde; ne kadar nüfus artışının olması gerektiği konusunda fikir birliğinin olmamasıdır. Tüm bu olgular ışığında nasıl bir nüfus politikası izlenmelidir ki, aşırı nüfus artışı ve onun getireceği sorunlar önlenibilsin sorusu gündemdeki yerini korumaktadır. Yine nasıl bir nüfus politikası izlenmelidir ki, azalmadan ve yaşlanma sorunu yaşanmadan, nüfus kendini yenileyebilsin ve neslin devamı sağlanabilsin? (Şahin, 2010; 20-21). Bunun yanında nüfus politikalarında nüfusun azalış ve artışının haricinde dikkat edilmesi gereken diğer faktörler nelerdir? soruları tartışılmalıdır.

Dünya genelinde hızla artan nüfus, daha çok kaynak tüketimi ve daha yoğun bir çevre sorunu anlamına gelmektedir. Çünkü artan nüfusun ihtiyaçlarının da artması daha çok doğal kaynak tüketimini beraberinde getirerek, çok fazla katı atık ortaya çıkmasına ve gittikçe artan çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bu nedenlerle dünya nüfusunun gelişim seyriindeki çok hızlı artış, “nüfus patlaması” olarak adlandırılmakta ve insanların gelecekte daha rahat yaşayabilmesi adına nüfus konusunda etkili bir planlama ve politika geliştirmesini zorunlu kılmaktadır (Şahin, 2010: 62).

Dünya genelinde uygulanan nüfus politikalarına bakıldığında bunların ülkelerin veya bölgelerin sosyal ve siyasal etkilerini yansıttıklarını görmek mümkündür. Platon’un elitist yaklaşımları ve sınırlı bir nüfusu meşrulaştırması, merkantilistlerin ucuz işgücü arayışları, Maltus’un konservatist ekonomik politikaları meşrulaştırması, Stuart Mill’in doğum kontrolünü bireysel hakların bir parçası olarak görmesi, Marx’ın nüfus artışının

üretim araçları ile paralel büyümesi gerektiği düşüncesi, M. Sanger'in doğum kontrolünü kadın haklarını savunma aracı olarak görmesi gibi örnekler nüfus politikalarında sosyal ve siyasal etkiyi göstermektedir (Berelson, 1971: 173).

Eski çağlarda, devletlerin uyguladıkları nüfus politikaları, doğum, ölüm ve göç üzerine belirli bir toprak parçası üzerindeki nüfusun artması veya azalmasını kapsayan/amaçlayan politikalardır. Başka bir deyişle; eski çağlarda, savaş ve hastalıklardan kaynaklanan yüksek ölüm oranlarını karşılayıp neslin devamını sağlamak ve gücünü elinde tutabilmek için ailelerden çok çocuk yapmaları istenmiştir. Yakın zamandaki modern devlet tiplerinde ise; sağlık ve teknolojik gelişmeler sayesinde ölüm oranlarının düşmesinden ve yüksek doğurganlık oranının devam etmesi nedeniyle ortaya çıkan hızlı nüfus artışına yönelik çözüm üretmeye çalışan politikalar öne çıkmıştır. Günümüzde durum daha farklı bir boyut kazanmıştır. Daha çok niteliksel temelli olan ve doğurganlık, uluslararası göç, nüfusun büyüklüğü ve mekânsal dağılımı gibi niceliksel unsurların diğer sosyal ve ekonomik alanlara etkisini ön plana çıkaran anlayışlar etkili olmuştur. Bu dönemde devletlerin yönetim anlayışlarında ve devlet-toplum ilişkilerinde büyük değişimler yaşanmıştır. Devletlerin, yönettikleri toplumları sağlıklı ve refah içinde yaşatma ve toplumun beklentilerini karşılamak gibi hedefleri belirginleşmiştir (Yüksel, 2007: 6-7).

Nüfus politikası kavramı yazarlar tarafından farklı açılardan yaklaşılarak tanımlanmaktadır. Gini; Bir ülkenin nüfus ile ilgili ulusal çıkarların muhafaza edilmesi için alınan önlemler ve yapılan eylemlerin tümünü nüfus politikası olarak tanımlamaktadır (Gini, 1950: 1). Güriz ise; nüfus sorunu ile ilgili olarak alınan veya uygulanan hukuki, sosyal ve ekonomik nitelik taşıyan doğrudan doğruya veya dolaylı etkili bütün tedbirler olarak nüfus politikasını tanımlamaktadır (Güriz, 1975: 9). Nüfus politikasını Başol kısaca şu şekilde tarif etmektedir; nüfusun miktar ve kalitesi ile ilgili önlemlerin tümü (Başol, 1995: 50). Başka bir ifadeyle nüfus politikası; Demografik değişimi doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemek amacıyla hükümetlerin oluşturduğu özel ve/veya genel programlar ile yapılmış ya da değiştirilmiş uygulamalar olarak tanımlanabilir (Demeny, 2003: 3).

Tuncer ise, nüfus politikasını dar ve geniş anlamda tanımlamıştır. Tuncer'e göre en dar tanımı içinde nüfus politikası; Doğurganlığı azaltmak için devletin alacağı tedbirler

olarak anlaşılmaktadır. Geniş anlamda nüfus politikası ise; Demografik değişkenleri yalnız doğrudan değil, fakat dolaylı olarak da etkileyen bütün eylemlerdir (Tuncer, 1975: 158).

Nüfus politikası ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler'in yapmış olduğu nüfus politikası tanımı; "... nüfusun büyüklüğü ve artış hızı, coğrafi dağılımı (ulusal ve uluslararası) ve demografik nitelikleri gibi önemli demografik değişkenleri etkilemek suretiyle, ekonomik, sosyal, demografik, siyasal ve diğer ortak toplumsal hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak amacı ile hazırlanan tedbir ve programlar..." (UN, 1973: 632) şeklindedir.

Bir ülke için önemli olan nüfusunun yapısı ve kalitesidir. Ülkeler bu hususlara dikkat etmeli ve buna göre nüfus politikaları belirlemeleri gerekmektedir. Ülkenin nüfus ile ilgili durumuna yalnızca bir açıdan yaklaşmak veya olaya ideolojik ve/veya siyasi bir pencereden yaklaşılması ülke çıkarları açısından istenmeyen durumlara sebep olacaktır. Nüfus politikası, her açıdan ele alınarak uzun vadeli bir plan dahilinde olmalıdır. Nüfus politikaları; eğitim seviyesi ve kişi başı milli geliri yükseltecek, işsizliği düşürecek, gelir dağılımındaki adaleti sağlayacak ve tüm yaş gruplarındaki vatandaşların ihtiyaçlarını öngörüp buna göre hareket edebilecek bir nitelikte olmalıdır.

Nüfus politikaları, nüfusun ülkeye dengeli bir şekilde dağılmasını da hedeflemelidir. Çünkü nüfusu belli bir bölgeye yığılmış olan ülkelerde birçok alanda dengesizlik ve kargaşa baş gösterecektir. Ücret, istihdam, eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel alanlarda orantısız durumlar meydana gelecektir. Yerel kaynaklardan yeterince istifade edilemeyecektir. Altyapı ve konut problemleri görülecektir.

Nüfus politikalarında ciddi bir hassasiyet gösterilmesi gereken faktörlerden biri de ekonomik gelişme ile nüfus arasındaki sıkı bağlantıdan kaynaklanmaktadır. Nüfus artış oranının çok yüksek olduğu ülkelerde görüldüğü üzere istihdam, sağlık, eğitim ve milli gelirin düşmesi gibi temel problemler ile karşılaşmaktadır. Tüm bu temel faktörlerin etkileyicisi olan nüfusa bu açıdan yaklaşmak, bu alanlarda belirlenen hedeflere ulaşmayı kolaylaştıracaktır. Aksi halde sırf politik ve ideolojik yaklaşımlar ile ekonomik gelişimin önü kesilmiş olacaktır.

Etkili bir nüfus politikası izlemenin birçok faydası vardır. Bunların başında gelen nitelikli bir yaşam ve sürdürülebilir kalkınma; huzurlu bir hayat ve sahip olunan

kaynakları etkili bir şekilde kullanmak için gereklidir. Bunun yanında muhtemel problemlere karşı alternatif çözüm önerileri sunmak ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakabilmek, geçmişten gelen doğal ve kültürel mirası koruyarak geleceğe aktarabilmek için de etkili bir nüfus politikası oluşturmanın gerekliliği hissedilmektedir (Şahin, 2010: 17).

Nüfus politikalarında hedeflere ulaşabilmek için, politikaları oluşturmadan önce alternatiflerin değerlendirilmesi gerekir. Burada dikkat edilmesi gereken temel noktalardan biri siyasal ve sosyal ahlaki değerlerin göz ardı edilmemesidir (Güriz, 1975: 3). Ancak uluslararası alanda kabul görmüş ahlaki ve siyasi değerlerin oluşumu neredeyse imkansızdır. Bu noktada varacağımız sonuç, nüfusu artıran veya azaltmayı amaçlayan, detayları ile birlikte evrensel bir nüfus politikası oluşturmak mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle nüfus politikaların yerel, bölgesel alanın kültürel, ekonomik, sosyal durumuna ve yaşam seviyesine göre hususi olması gerekmektedir.

Nüfus politikalarının uygulanabilir ve başarılı olabilmesi için bazı temel şartlar vardır. Bu şartları kısaca açıklayacak olursak:

- Sorunun tespiti: Nüfus politikasının oluşturulması aşamasında problem çok iyi tespit edilmelidir. Problemin yanlış veya eksik tespiti politikanın başarısızlığına ve mevcut problemin artarak devam etmesine sebep olacaktır.
- Sorunun ciddiyetinin kabul görmesi: Nüfus ile ilgili sorunlar ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve çevresel tüm faktörleri etkilemektedir. Özellikle devlet yönetimdekilerin ve diğer tüm yöneticiler ile halkın nüfus ile ilgili var olan veya gelecekte olabilecek muhtemel sorunların ciddiyeti ile ilgili bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Ayrıca kanunun çok yönlü etkisinden kaynaklı hassasiyetine bağlı olarak gerekli çalışmaların yapılması konusunda istekli ve bilinçli olunmalıdır.
- Nüfus gelişim tarihi ve projeksiyonlar: Nüfus politikaları, geçmiş yıllara ait nüfus verileri ışığında ve gelecek yıllara ait geçmiş yıllardaki veriler yardımıyla yapılan projeksiyonlar vasıtasıyla yapılmak zorundadır. Bu bilgilerden istifade edilmeyen ya da bu bilgilere dayanmadan oluşturulan nüfus politikası ancak ideolojik, siyasal ya da popülist bir yaklaşımın ürünü olabilir.

- Uzun dönemli planlar yapılmalı: Nüfus politikaları oluşturulurken sonuçlarının ancak uzun vadede görüleceği gerçeğine göre hareket edilmelidir. Nüfus artışındaki herhangi bir değişikliğin etkisi en az 15 yıl sonra etkisini gösterebilmektedir. Bunun yanında bugün ki mevcut nüfus yapısının da geçmiş yıllardaki ekonomik, sosyal, demografik ve siyasal etkilerden kaynaklandığı bilinerek politikalar oluşturulmalıdır.
- Koordinasyon ve işbirliği: Nüfus politikalarının uygulanabilmesi ancak konu ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ile mümkündür. Yalnızca kamunun veya sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu bir politikanın amaca ulaşması mümkün gözükmemektedir. Kamu; politikayı güçlendirecek argümanları ile destek verirken sivil toplum kuruluşları ise; politikanın halk tarafından benimsenmesini/anlaşılmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda nüfus ile ilgili devlet kurumlarının (eğitim, sağlık ve istatistik kurumları gibi) da koordinasyon içinde çalışmaları gerekmektedir.
- İdeolojik davranış: Nüfus politikalarının etkinliği, ancak doğru ve gerçekçi yaklaşımlar sayesinde olabilecektir. Siyasi görüşlere, sabit görüşlü bazı toplum kesimlerine, eskimiş değer yargıları ve geleneklere ters düşmemek için oluşturulacak veya yön verilecek nüfus politikaları özellikle niteliksel anlamda zayıflamaya sebep olacaktır.
- Ekonomik faktörler: Nüfus politikası belli faktörlere bağlı olarak oluşturulur ve zaman içinde geliştirilir. Ekonomik faktörler bu anlamda en önde sayılabilecek faktörler arasında gelmektedir. Çünkü ekonomik gelişim seviyesinin dikkate alınmadığı bir nüfus politikası diğer tüm faktörler dikkate alınmış olsa dahi başarılı olma şansı düşüktür. Bilindiği üzere nüfus politikalarına hukuksal zeminden ziyade ekonomik ve sosyal durum yön vermektedir.
- Kadın faktörü: Nüfus politikası ile ilgili temel faktörlerden biri kadın ve kadının eğitim düzeyi ile sosyal hayattaki statüsü ve ekonomik hayata dahil olması ile ilgilidir. Toplum içerisinde kadının konumu veya kadına bakış açısı ya da kadının yetiştiği kültür doğum oranlarını etkileyen faktörler arasındadır. Ayrıca kadının eğitim seviyesinin yükselmesi ile doğum oranının da azaldığı yapılan araştırmalar neticesinde görülmektedir. Bunun yanında çalışma hayatında kadın

oranının çokluğu ile doğum oranları arasında da Türkiye için ters bir orantının olduğu bilinmektedir.

- Ahlaki olması: Nüfus politikalarının uygulanması sırasında geçmiş yıllarda bazı ülkelerde yapılan insan haklarına aykırı uygulamaların tekrarlanmamasına dikkat edilmelidir. Yani kullanılan yöntemler toplumsal değerlere (gelenek, norm, din) aykırı olmamalıdır. Ayrıca sosyal devletin gerekleri ile nüfus politikası uygulama araçları karıştırılmamalıdır.
- Teşvikler: Çocuk yardımı, vergi indirimleri, doğum izinleri ve diğer ayni ve nakdi yardımların doğum oranlarına ne kadar etki edeceği ya da etkili olabilme ihtimali kesinlikle iyi araştırılmalıdır. Avrupa ülkeleri örnekleri, teşviklerin beklenen etkiyi sağlamadığını göstermiştir.
- Medya: İçinde bulunduğumuz çağın koşulları içerisinde gazete, radyo, televizyon ve facebook, twitter gibi iletişim ağlarının toplumu etkilediği tartışılmaz bir gerçektir. Bu yayın organlarından yararlanılması, nüfus politikalarında hedeflenen noktaya ulaşmada büyük katkı sağlayabilecektir.

Nüfus politikalarının amacını, nüfusun büyüklüğüne ve niteliğine yönelik politikalar olarak iki gruba ayırabiliriz. Nüfusun büyüklüğüne yönelik politikalar, nüfusun sayıca artmasını ya da sınırlanmasını sağlayan, yani niceliksel bir değişikliği amaçlayan politikalarlardır. Nüfusun niteliğine yönelik politikalar ise; sağlık koşullarının iyileştirilmesi, eğitim düzeyinin yükseltilmesi, mesleki bilgi ve deneyimin artırılması ile nüfusun niteliğini değiştirmeye yöneliktir (Başar, 2013: 2).

Nüfus politikalarında 3 çeşit yönelim gözlenmektedir. Ancak bunlara ulaşmak için kullanılan araç ve yöntemler ülkeden ülkeye ya da bölgeden bölgeye farklılık teşkil etmektedir. Bu 3 temel yönelimin ilki; nüfusun çok fazla olduğu yerlerde ya da nüfusun hızla arttığı yerlerde nüfus artış hızının düşürülmesini hedefleyen politikalarlardır. Örneğin, Hindistan, Çin ve Endonezya bu yönde nüfus politikaları uygulayan ülkelerdir. İkincisi ise; nüfusun azaldığı, nüfusun yaşlandığı ve bu nedenle ileriki yıllarda bağımlı nüfusun artacağı ülkelerde uygulanan, nüfus artış hızını artırma çabalarıdır. Kanada, Almanya ve Japonya gibi ülkelerdeki nüfus politikaları bu duruma iyi örnektir. Son olarak, nüfusun sayısı ve artış hızı normal veya uygun seviyede olan ülkelerde nüfusun niteliksel gelişimine yönelik çalışmalar görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler bu

yönde hareket etmektedirler. Türkiye'nin özellikle son yıllardaki yönelimini, nüfusun niteliğini artırmanın yanı sıra nüfus artışını da devam ettirme şeklinde yorumlamak yanlış olmayacaktır.

Yukarıda da belirtildiği üzere nüfus politikaları uygulama bakımından 3 temel şekilde gerçekleşmektedir. Bu politikaları ayrıntılı bir şekilde incelemek yerinde olacaktır.

2.1.1 Nüfus Artış Hızını Hızlandırıcı Politikalar

Özellikle eski çağlarda nüfusun miktarı devletler için birçok açıdan önem arz etmektedir. Bu zamanlardaki topluluklar, devletler, öneminden dolayı nüfusun artırılması için değişik tedbirlere/yöntemlere başvurmuşlardır. Belli bir yaşa gelenlerin evlenme zorunluluğu olması, bu yaşın üstündeki bekârların vergiye tabi tutulması, bazı haklarının kısıtlanması, bekâr olanların bazı görevlere atanmaması, çocuk sayısına göre insanların vergiden muaf tutulması eski zamanların nüfusu artırma yönelik çalışmaları arasında sıralanabilir.

Platon ve Aristo, dengeli ve istikrarlı nüfus ilkesini savunmalarıyla birlikte devletin askeri bakımdan güçlü olabilmesi için nüfus fazlalığının gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir. Eski çağlarda, Roma'da nüfusu artırmak amacıyla; çocukların yetiştirilmesinin bir kamu hizmeti sayılmasının yanında, Sezar ve August tarafından kısırlar ve bekarlar aleyhine kanun çıkarılması ve veraset düzeninin evli olan aile fertlerini koruyacak biçimde oluşturulması gibi yöntemler denenmiştir (Oktay, 2013: 33).

Hem tarım toplumlarında hem de sanayi toplumlarında askeri gücü muhafaza etmek veya artırabilmek, gerekli üretimi gerçekleştirebilmek, ücret düzeylerinin düzenlenebilmesi ve doğal kaynakların kullanılabilmesi gibi sebeplerle nüfustan istifade edilmek istenmiştir. Bunun yanında bazı düşünürlerde fazla ve artan bir nüfusu: Atıl kalan doğal kaynakların kullanılması, girişimcilik ruhunun gelişmesi, daha ileri ve modern tekniklerin uygulanması, iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmesi gibi nedenlerle savunmuşlardır (Murat, 2006: 41).

Nüfus hızını artırıcı politikaların amacını nüfusu artırmak ve bu sayede devleti nicelik olarak büyütme şeklinde ifade edebiliriz. Bu politikaların uygulanma sebepleri olarak; askeri ve siyasi gücü artırmak, üretimi artırmak, belli bölgelerde siyasi hâkimiyet sağlamak, dini inançlar, toplumsal değerler ve gelenekler sıralanabilir.

Nüfus politikalarına farklı zamanlarda, farklı açılardan, farklı yaklaşımlar olmuştur. Ancak hem antinatalist hem de pronatalist politikalarda ekonomik yaklaşımların ağırlığı daha fazladır. Bunun ekonomi ile nüfus arasındaki yoğun etkileşimden kaynaklandığı söylenebilir.

Ekonomik bir yaklaşım ile nüfusu değerlendiren Merkantilistler; fazla nüfusun emek arzında meydana getireceği etkiden dolayı ücretlerin düşeceğini ve gelir seviyesini muhafaza etmek isteyen işçilerin daha fazla çalışacağından üretimin artacağını düşünerek kalabalık bir nüfusun gerekliliğini savunmuşlardır.

Marx, nüfusun fazla olmasının nedenlerini kapitalist üretim sistemine bağlamaktadır. Doğum oranları ile ücret seviyesinin ters orantılı olduğunu bu nedenle işçinin hak ettiğinden daha az bir ücretle çalışmasının nüfus fazlalığının nedeni olduğunu savunmaktadır. Marksist düşünürler; Lenin ve Stalin'de pronatalist politika taraftarıdır. Lenin, Pronatalist politikaları savunan Malthus ve Yeni Maltuşçu düşünürleri, işçileri istismara karşı sınıf mücadelesinden alıkoymak ve proletaryayı şartlarını geliştirmek için sınıf mücadelesini terk ederek çözüm tarzı bulmaya yöneltme gayreti içinde olmakla itham etmektedir (Zaim, 1973: 26).

Nüfusu ekonomik açıdan değerlendiren bazı yazarlara göre; hızlı nüfus artışıyla ekonomik büyüme gerçekleşmektedir. Bu görüşe göre, hızlı nüfus artışı ihtiyaçları artıracak ve doğal olarak tüketim artacaktır. Artan tüketim sayesinde yatırımın karlılığı artacak ve buna bağlı olarak üretim ve istihdamda artış görülecektir.

Nüfus artışına sosyal açıdan ele alacak olursak; Nüfus artışının yavaşlaması nüfusun yaşlanmasına neden olacaktır. Nüfusun yaşlanması üretimin azalmasına, bağımlılık oranının artmasına ve sosyal güvenlik harcamalarının artmasına, işgücü oranının azalmasına ve son olarak nüfusun dinamik özelliğini kaybetmesine neden olacaktır. Ayrıca bu harcamalar genç nüfusa yönelik harcamaların kısılmasına neden olacaktır.

Zaim'e göre konuyu fert ve gruplar açısından değil makro açıdan millet seviyesinde düşünmek gerekir. Yazara göre konu bir zaman tercihi meselesidir. Nüfusu hızla artan genç nüfusunun fazla olduğu ülkelerdeki fazla tüketiciler (genç nüfus) yarının üreticileridir. Bugünkü üreticilerin fedakarlığı olmadan kalkınmayı hızlandıracak yarının üreticilerinin artması mümkün değildir (Zaim, 1973: 47).

Pronatalist nüfus politikaları konusuna çocuklar açısından yaklaşacak olursak. Murat, çok çocuklu ailelerde, çocukların varlığının aile içindeki ebeveynlerin çalışma azmini ve üretim gücünü artırdığını belirtmektedir. Başka bir deyişle, çocukların varlığı, anne ve babayı çalışmaya motive eder. Aynı zamanda çocuk, tasarruf eğiliminin artmasını sağlar (Murat, 2006: 42-43).

Nüfus politikaları konusuna dinlerin yaklaşımı genellikle pronatalist politikaların lehine olmuştur. İslam, Hristiyan ve Musevi dinlerinin kutsal metinlerinde nüfusu artırmaya yönelik teşvik edici metinler bulunmaktadır. İncil'deki, “velud (doğurgan, çok doğuran) ol, çoğal, arzı doldur” cümlesi Hristiyanlığın, nüfusun çokluğunu teşvik eden bir din olduğunu göstermektedir. Katolik mezhebinin de kürtaja ve gebeliğin önlenmesine karşı olduğu bilinmektedir. Aynı şekilde Musevilerde de kısırlık için, “talihin kadınlara musallat edebileceği bir zillet” olarak tanımlanması Musevilerin bu yöndeki inanışlarının bir göstergesidir. İslam dininde ise; hem Kuran-ı Kerim'de hem de Hz. Muhammed'in hadislerinde nüfusun artırılmasına yönelik teşvik edici metinler vardır.

Nüfusu artırmanın 3 temel yolu vardır. Bu yollar; ölümlerin azaltılması, doğumların artırılması ve göç artışını sağlamaktır. Ölüm oranlarının azaltılması, sağlık alanındaki gelişmişlik ve yaşam standardı ile ilgilidir. Şunu da belirtmek gerekir ki; yalnızca nüfusu artırıcı bir politika olarak ölüm oranlarını azaltmayı hedeflemek insani açıdan doğru kabul edilemez. Gerekli sağlık ve gıda ihtiyaçlarının karşılanarak ölüm oranlarının en aza indirilmesi temel insani hedefler arasındadır. Türkiye'de nüfusu artırıcı politikaların izlendiği dönem içerisinde ölüm oranlarının azaldığı görülmektedir. Bu durum politikaların etkilerinden ziyade bu yıllara denk gelen savaşların bitmesi ve sağlık alanındaki gelişmeler ile ilgilidir.

Ölüm oranlarının azaltılmasının insani bir hedef olduğunu göz önünde tuttuğumuzda nüfus artırıcı politikalarda üzerine eğilmesi gereken 2 temel husus geriye kalmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği üzere bunlardan ilki; doğum hızını artırmak, ikincisi ise; ülkeye göç çekebilmehtir.

Devletin doğurganlığı artırıcı/özendirici argümanları kullandığı, geçmiş yıllarda birçok ülkede görülmüştür. Bunların en başında vergi muafiyeti ve çocuk yardımları gelmektedir. Özellikle kadının daha çok çocuk doğurmasını sağlayacak yöntemler üzerinde çalışılmaktadır. Bunun yanında kariyer kesilmesi, doğum izinleri, bakıcı

ücretleri ve ücret kesintisi gibi problemlere de çözüm bulunması gerekmektedir. Bu sayılanlar ile ilgili olarak Türkiye dâhil birçok ülke yasal ve uygulamaya yönelik çalışmalar yapmaktadırlar. Ancak gelinen sosyal ve ekonomik gelişim seviyesi ile ilgili olarak bu çalışmalardan beklenen sonuçların alınmadığı da ortadadır.

Nüfusun artırılması ile ilgili olarak uygulanan bir diğer faktör ise göçlerdir. Göç çekme konusuna her ülke veya her vatandaş çok sıcak bakmamaktadır. Bazı çekincelerin olduğu görülmektedir. Toplumsal düzenin bozulacağı, kargaşa çıkacağı veya ileride kendileri için özel haklar talep edecekleri kaygısı bu çekincelere neden olmaktadır. Ancak Almanya ve Fransa ve ABD gibi ülkelerin bu yöntemi yıllardır uyguladığı bilinmektedir.

Pronatalist politika uygulayan çoğu Avrupa ülkesindeki duruma göz atacak olursak; XVI. ve XVII. yüzyıllarda Avrupa'ya hakim olan Merkantilizm, nüfus artışını gerekliliğini savunmuştur. XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın ilk yarısında gelişmiş Batı ülkelerinde hızlı bir nüfus artışı yaşanmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası sağlanan iktisadi ve teknolojik gelişmeler ile refah düzeyinin artması sonucunda nüfus artış hızı azalmış ve bundan dolayı Avrupa ülkeleri nüfus artışını amaçlayan politikaları hayata geçirmeye başlamışlardır. XX. yüzyılda, özellikle Almanya, İtalya ve Japonya'da nüfus artışına yönelik politikalar hayata geçmiştir (Tandoğan, 1998: 28). Daha sonraları ise Fransa, ABD ve Rusya'nın da bu anlamda belirgin girişimlerde bulunduğu görülmüştür.

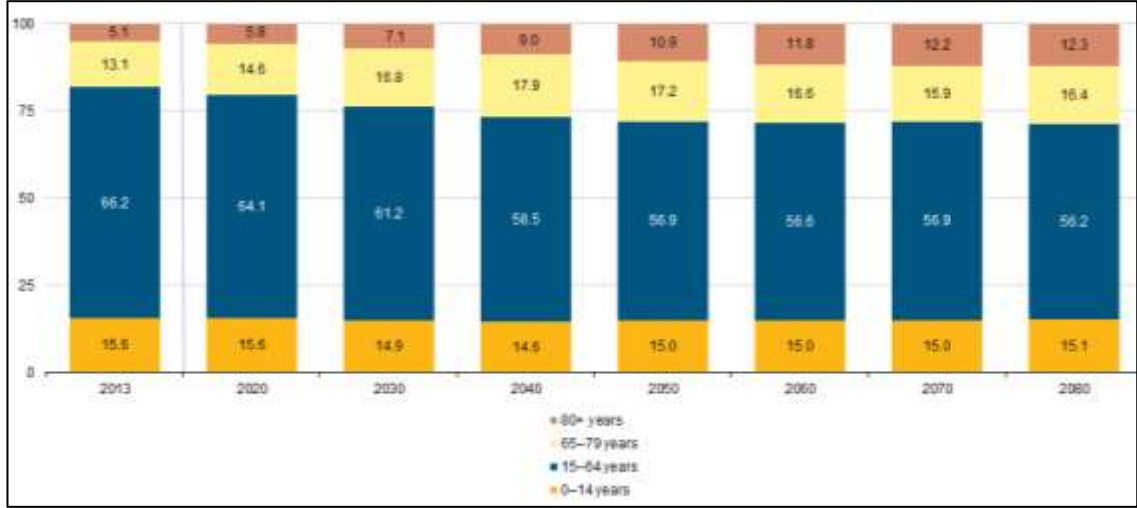
AB ülkelerinde uygulanmakta olan pronatalist politika sebeplerini veriler ışığında inceleyecek olursak; tablo 2.1'de ve şekil 2.1'de AB ülkelerindeki yıllar içerisinde meydana gelen 0-14 yaş arasındaki nüfusun azalışı ile 15-64 yaş arasındaki nüfusun azalışını göstermekle birlikte hızla artan yaşlı nüfusu da göstermektedir. Bu durum AB ülkelerini, doğum yanlısı teşvik programları uygulayan pronatalist politikaları hayata geçirmeyi zorunlu hale getirmektedir.

Tablo 2.1
2004 ve 2014 yıllarında Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

	0-14 yaş aralığı		15-64 yaş aralığı		65 yaş ve üstü	
	2004	2014	2004	2014	2004	2014
EU-28	16,4	15,6	67,2	65,8	16,4	18,5
Belçika	17,3	17	65,6	65,2	17,1	17,8
Bulgaristan	14,1	13,7	68,6	66,7	17,3	19,6
Çek Cumh.	15,2	15	70,9	67,6	14	17,4
Danimarka	18,9	17,2	66,2	64,5	14,9	18,2
Almanya	14,7	13,1	67,3	66,1	18	20,8
Estonya	15,8	15,8	67,9	65,8	15,2	18,4
İrlanda	20,9	22	68	65,4	11,1	12,6
Yunanistan	14,9	14,7	67,1	64,9	18	20,5
İspanya	14,5	15,2	68,6	66,6	16,8	18,1
Fransa	18,8	16,6	65	63,5	16,2	18
Hırvatistan	16,1	14,8	66,7	66,8	17,1	18,4
İtalya	14,2	13,9	66,6	64,7	19,2	21,4
Letonya	17,6	14,5	67	67	15,4	18,4
Lüksemburg	18,7	16,8	67,3	69,1	14	14,1
Macaristan	15,9	14,4	68,6	68	15,5	17,5
Malta	18,2	14,4	68,6	67,7	13	17,9
Hollanda	18,5	16,9	67,6	65,7	13,8	17,3
Avusturya	16,3	14,3	68,1	67,4	15,5	18,3
Polonya	17,2	15	69,8	70,1	13	14,9
Portekiz	16	15,6	67,1	65,6	16,9	19,9
Romanya	17,5	15,5	68,3	67,9	14,1	16,5
Slovenya	14,6	14,6	70,4	67,4	11,6	13,5
Slovakya	17,6	15,3	70,8	71,2	11,6	13,5
Finlandiya	17,6	16,4	66,8	64,2	15,6	19,4
İsviçre	17,8	17,1	65	63,5	17,2	19,4
İngiltere	18,3	17,6	65,8	64,8	15,9	17,5
İzlanda	22,6	20,5	65,6	66,3	11,8	13,2
Lihtenştayn	18	15,2	71,3	69,3	10,8	15,5
Norveç	19,9	18,2	65,4	65,9	14,7	15,9
İsveç	16,5	14,9	67,7	67,6	15,7	17,6
Montenegro	21	18,6	66,7	68,1	12,2	13,3
Makedonya	20,5	16,9	68,8	70,7	10,7	12,4
Arnavutluk	27,3	19,2	64,5	68,8	8,1	12
Sırbistan	15,9	14,3	67,1	67,7	17	18
Türkiye	29	24,6	65,3	67,8	5,7	7,7

Kaynak: www.ec.europa.eu, 2015.

Şekil 2.1, AB ülkelerinde nüfusun giderek yaşlanacağını ve 0-14 yaş grubundaki nüfusta ise azalışın devam edeceğini göstermektedir. Özellikle 80 üzeri yaş grubundakilerin nüfus genelindeki oranının artma ihtimali bağımlı nüfustaki büyük artış potansiyelini gözler önüne sermektedir. Yapılan nüfus projeksiyonlarına göre bu durumun artarak devam edeceği görülmektedir. AB ülkelerinin bu durum karşısında nüfusun artışını sağlayacak politikalar oluşturma çabaları görülmektedir.

Şekil 2.1 AB Ülkelerinin Yaş Gruplarına Yönelik Nüfus Projeksiyonları

Kaynak: www.ec.europa.eu, 05.05.2015.

Avrupa ülkelerinin, nüfusu artırmak ya da başka bir deyişle; sosyal ve ekonomik gelişimin bir sonucu olarak doğum oranındaki azalmanın ve buna bağlı olarak nüfusun yaşlanmasına karşı mücadele etmek üzere alınan önlemleri 3 temel başlık altında toplayabiliriz.

1. Çocukların doğum, sağlık ve eğitim ile ilgili yüklerinin karşılanması.
2. Özellikle anne başta olmak üzere ebeveynlerin çalışma şartları/olanakları ile çocukların bakım ve eğitim zamanlarındaki uyumun sağlanabilmesi.
3. Halkın, nüfusun önemi konusunda bilinçlendirilmesi, başka bir ifade ile halkın millete karşı sorumlulukların hatırlatılması.

2.1.2 Nüfus Artış Hızını Yavaşlatıcı Politikalar

Sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmanın temel amacı kişilerin yaşam standardını yükseltmektir. Doğal olarak sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmanın etkilediği ve

aynı zamanda da etkilendiği nüfus politikalarının da temel amacının kişilerin yaşam standardını yükseltmek olduğu söylenebilir (Uluslararası Nüfus Konf., 1984: 64-65). Geçmiş yıllardan bu yana insanlığın başlıca problemlerinden biri, refah içinde bir hayat sağlayabilmek için ülkenin şartlarına göre nüfusu ayarlamaktır (Gürtan, 1969: 20). Ekonomik, siyasi, sosyal vb. nedenlerle nüfus artış hızının artırılmasını savunan görüşler olduğu gibi nüfus artışının yavaşlatılması gerektiğini savunan görüşlerinde olduğu daha önce belirtilmişti.

Çok eski yıllardan günümüze kadar nüfus artışını yavaşlatmaya yönelik uğraşların olduğu bilinmektedir. Bu zamanlardaki uğraşların temel nedeni olarak beslenme sorunu, başka bir deyişle gıda maddelerinin ya da kaynakların azlığı olarak açıklanmıştır. Geçen zaman içerisinde, antinatalist politika uygulama nedenlerinde temel olarak bir değişiklik olmasa da, günümüz modern toplumlarında az çocuk doğurma tercihi sosyal, ekonomik ve bireysel gelişmişlik seviyelerinin etkili olduğunu söylemek gerekir.

Ancak belirtmek gerekir ki, temel olarak nedenlerinde değişiklik olmasa da, antinatalist politika uygulama teknikleri/yöntemleri olarak, tarihi süreç içerisinde kişilik haklarına ve insan yaşam hakkına müdahale etmiş birçok uygulama görülmektedir. Örneğin, İnsanlığın ilk aşamalarında yaşlıların, hastaların ve esirlerin bu amaçla öldürüldükleri bilinmektedir. Bunun yanında eski Yunan ve Afrika kabilelerinde, Amerikan yerlilerinde çocuk katliamları yine bu amaçla yapılmış olan ilkel çözüm yollarıdır.

Nüfus artış hızını azaltmaya yönelik politikalarda temel faktör gebeliği ve doğumu önleyen ve doğumdan sonra çocuk sayısını azaltan tedbirlerdir. İnsani/ahlaki anlamda sorunlu bir yöntem olan çocuk katliamı (infanticide) uygulamaları da bu tedbirler arasında yerini almıştır. Bahsedilen tedbirler birbirleriyle karıştırılabilmektedir. Gebeliğin önlenmesi; kadının gebe kalmaması için gebeliği önleyici tüm tedbirlerin alınması anlamında kullanılır. Doğum kontrolü ise gebeliğin önlenmesinden daha geniş bir mana barındırmaktadır. Hem kısırlaştırma (sterilization) hem de isteyerek çocuk düşürme anlamlarını kapsamaktadır.

Literatürde özellikle nüfus artış hızını yavaşlatma ile ilgili birbiri ile karıştırılan “nüfus planlaması” ve “aile planlaması” kavramlarının farkını belirtmek yerinde olacaktır. Nüfus planlaması; hukuki altyapılarının oluşturulmasıyla birlikte ekonomik teşvikler, gebeliğin önlenmesi ve doğum sonrası tedbirlerin alınması anlamına gelmektedir. Başka

bir deyişle, kürtajın imkan ve sınırlarını belirlemek, gebeliği önlemek veya teşvik etmek için devletin ve ilgili kurumların bilgilendirme, yardım ve sağlık imkanlarını seferber etmesidir. Türkiye'nin 1983'te yürürlüğe giren ikinci Nüfus Planlaması ile ilgili 2827 sayılı Kanunu'nda Nüfus Planlaması'nın tanımı şöyle yapılmaktadır: "... ailelerin istedikleri zaman istedikleri sayıda çocuk sahibi olabilmeleri için gereken tedbirlere başvurmalarıdır". Kısaca nüfus planlaması, devletin aldığı kararlara yönelik uyma zorunluluğunu barındırırken, aile planlaması; ailenin arzu ve isteği ile alakalı bir durumdur. Aile planlaması; iki doğum arasındaki zamanı ayarlamak, arzu edilen sayıda çocuk sahip olmak ya da ekonomik ve sosyal anlamda büyütebileceği sayıda çocuğa sahip olmak için eşlerin uyguladığı tedbirlerdir (WHO, 2015; Murat, 2006: 30). 1974 yılında Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenmiş olan Dünya Nüfus Konferansı'nda Aile planlamasının; bireylerin sahip olacakları çocuk sayısına ve bunun sayısına serbestçe karar vermeleri, bu konuda gerekli bilgi, eğitim ve araçlardan yararlanmaları temel insan hakları arasında olduğu belirtilmiştir (Başar, 2013: 26). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda Ailenin Korunması ile ilgili 41.madde; "Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar", aile planlamasının devletin asli görevlerinden biri olduğunu göstermektedir.

Dünya genelinde nüfus artış hızını yavaşlatıcı politikaların bilinçli olarak planlandığı dönem, sanayileşme ile nüfusta kısa sürede meydana gelen aşırı artıştan sonraki yıllardır. 1650 yılında 545 milyon olan dünya nüfusu, 1750 yılında 728 milyon, 1850 yılında 1.171 milyon ve 1950'de ise 2.520 milyona ulaşmıştır. 1950'li yıllardaki bu hızlı artış "Nüfus patlaması" olarak nitelendirilmektedir. Bu hızlı artışın temel sebebi ölümlerde meydana gelen hızlı düşüşe karşı doğum oranlarındaki yüksek seyrin devam etmesidir. Ölüm oranlarının düşüşü ise iki temel sebebe dayandırılmaktadır. İlki savaş yıllarının sona ermesi ve refah seviyesinin yükselmesidir. İkinci temel sebep olarak, tıp alanındaki gelişmeler olarak ifade edilebilir. Bu sebeplerle dünya nüfusunun son yüzyıldaki artış hızı/miktarı geçmiş yüzyıllarda görülenin üzerindedir. Yine bu nedenle son yıllarda devletlerce uygulanan nüfus politikalarının çoğunluğu nüfusu azaltmaya yöneliktir (Knox, Marston, 2004: 122).

Nüfus artış hızının yavaşlatılması ile ilgili literatürde en çok tartışılan, Malthus'un nüfus teorisidir. Bu çalışmada birinci bölümde Malthus'un nüfus teorisine değinildiği için

burada kısa bir açıklama ile yetinilecektir. Malthus'a göre nüfus geometrik bir dizi (1, 2, 4, 8, ...) şeklinde artarken, gıda maddeleri, aritmetik olarak (1, 2, 3, 4, ...) artmaktadır. Bu durum insanlığı felakete götürecektir. Malthus'a göre çözüm; fakirlere yardım edilmemesi, evliliğin ileri yaşlarda veya cinsel ilişkilerden uzak durarak sürdürülmesidir.

Günümüzde aşırı nüfus artışına; kişi başı geliri etkilemesi, tüketimi artırması ve gelişmemiş ülkelerin mevcut sermaye kıtlığı problemine (demografik yatırımların artması diğer yatırımların daralmasına neden olmaktadır) neden olması gibi olumsuz durumlara yol açtığı için karşı çıkılmaktadır. Egemen düşünce, nüfus ne kadar hızlı artarsa, orada yaşayanların refaha ulaşması da o derece güçtür (Murat, 2006: 48).

Az gelişmiş ülkelerin nüfus artış hızını azaltması gereği sermaye kıtlığına dayandırılmaktadır. Sermayesi kıt olan bu ülkelerde hızlı artan nüfusun ihtiyaçları mevcut kıt olan sermayenin demografik ihtiyaçlar içinde kullanılması zorunluluğunu getirecektir. Bu nedenle ülkenin ekonomik gelişiminin sekteye uğrayacağı savunulmaktadır.

Ekonomik açıdan nüfus artış hızının fazla olmaması gerektiğini savunan düşünürlere göre; Hızlı nüfus artışı bağımlı nüfus oranının yükselmesine neden olmaktadır. İktisadi yatırımların artırılmaması durumunda bireylerin yaşam standardı düşecektir. Aynı zamanda sağlık, eğitim ve konut gibi temel demografik ihtiyaçların karşılanması tasarrufları azaltacak ve sermaye birikimi sağlanamadığı için işsizlik artacaktır (Özgüven, 1988: 57; Murat, 2006: 49).

Hızlı nüfus artışının çevresel anlamda etkilerini belirten Şahin'e göre; "Artan nüfus daha fazla su, enerji ve arazi kullanması çevrede bozulma ve kirlenmelere neden olmaktadır. Daha çok beslenme, barınma ve giyinme hizmeti gerektirmektedir. ... Sonuçta yukarıda belirtilenler nüfusun kendi haline bırakılamayacağını etkin bir nüfus politikası belirlenerek uygulanmasının gereğini ortaya koymaktadır" (Şahin, 2010: 75).

Ailelerde tek çocuk olmasının çocuğun ruh sağlığını olumsuz etkilediği belirtilmekle birlikte bu sebepten dolayı maddi, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamayacak sayıda çocuk yapmakta doğru karşılanmamaktadır. Doğru yaklaşım çocuk sayısının azlığı veya fazlalığından ziyade çocuğa iyi bir eğitim verilmesi ve sosyal ve psikolojik anlamda uygun ortam ve şekillerde yetiştirilmesidir.

Nüfus politikaları ile ilgili olarak gelişmiş batı ülkelerinin farklı amaçları olduğunu belirten düşünürler de vardır. Gelişmiş ülkeler geleceğe yönelik kötümser projeksiyonları öne sererek, nüfus planlaması, doğum kontrol araçları ile çeşitli tıbbi ve maddi destekler vasıtasıyla az gelişmiş ülkelerin nüfus artış hızlarını düşürmeleri yönünde ikna/teşvik çalışmaları yürütmüşlerdir. Diğer yandan ise bu ülkeler kendi nüfuslarını artırmak için birçok teşvik ve çalışma yürütmüşlerdir. Zaim'e göre, "nüfus artışının azaltılması ve doğum kontrolü fikri, İkinci Dünya Harbinden sonra gelişen Üçüncü Dünya ülkelerinde bir kampanya halinde telkin edilmektedir. Bu telkin dünya hakimiyetine sahip, gelişmiş ülkeler tarafından yapılmaktadır. Sebebi, askeri, siyasi, ideolojik ve en hafif olarak iktisadidir. Fakat nüfus artışı aleyhindeki kampanya ilk üç temel sebebi perdeleyen iktisadi cepheleriyle takdim edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin bu davranışındaki sebep şudur: İkinci Dünya Harbinden sonra siyasi istiklalini elde eden ve halen iktisadi istiklallerini gerçekleştirmeye çalışan ve Üçüncü Dünya diye tabir edilen diğer ülkeler nüfus ve emek arzı potansiyeli ile birlikte zengin tabiat kaynaklarına da sahip olduğu için, iktisaden geliştikleri takdirde bugünkü dünya kuvvet dengesi değişecektir" (1973: 20-21).

Özet olarak, bir ülke nüfusunun yalnızca sayısal olarak ekonomik kalkınmayı olumsuz veya olumlu yönde etkileyeceğini söylemek yanlış olacaktır. Ekonomik kalkınmayı etkileyecek temel faktör nüfusun niteliği veyahut yapısıyla ilgilidir. Başka bir deyişle ülkedeki insanların tümü eğer tükettiklerinden daha fazla üretebiliyorlarsa o ülkede nüfusun fazlalığı ekonomik gelişimi engellemez aksine artırır. Bu nedenle nüfus artışının yüksek olduğu yerlerde yapılması gereken asıl mesele nüfusun niteliğinin/yapısının geliştirilmesi meselesidir.

2.1.3 Nüfusun Niteliğini Artırıcı Politikalar

Bazı insanlar dünyaya çok çocuk getirmeyi tercih ederken bazıları ise bunu tercih etmezler. Bu durum evlilik ve doğurganlık tercihlerinin kişilerin tercihlerine bağlı olduğunu göstermektedir. Ancak günümüz dünyasında eşyadan ve bedenden daha çok, bilgi ve beşeri sermaye gibi soyut stoklara olan yatırımlar yeni normlar arasındadır (Attar, 2013: 40).

Ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel açılardan toplumu etkileyen nüfus, iki temel açıdan ele alınabilir. Birincisi yukarıda da bahsedildiği üzere antinatalist ve pronatalist

politikaların özellikle üzerinde durdukları nüfusun sayısal durumu ile ilgilidir. İkincisi ise özellikle günümüz gelişmiş toplumlarının değişen/gelişen bilgi ve teknoloji seviyeleri sayesinde artık sayısal çoğunluktan ziyade niteliksel üstünlüğe odaklandıkları nüfusun niteliksel durumudur.

Toplumların gelişme sürecinde insanın bilgi, beceri ve aktivitesi gelişmeyi motive eden ve biçimlendiren en önemli etken olmuştur (Sarsılmaz, 2003: 38-40). Bu nedenle günümüz gelişmiş toplumlarında eğitilmiş, sağlıklı, teknolojik gelişime açık, beşeri sermayesi yüksek olan nüfus önem kazanmıştır.

Nüfusun niceliksel yapısı ile ilgili pronatalist ve antinatalist politikaların uygulanma nedenlerine bakıldığında yalnızca bu politikaların yeterli olmayacağı görülmektedir. Yani nüfusa yalnızca bir sayısal çokluk veya azlık olarak yaklaşım veya bu anlayıştaki hedefler tek yönlülüğünden ötürü verimli olamayacaktır. Nüfus Politikalarının belirlenmesinde nüfusun sayısı, kompozisyonu ve dağılışıyla ilgili bütün değişkenler dikkate alınmaktadır (Şahin, 2010: 75). Yani başta eğitim seviyesi olmak üzere, sağlık, bilgi, tecrübe ve ekonomik gelişmişlik nüfus politikalarında önemli faktörlerdir. Nüfusun niteliğini artırmayı amaçlayan politikalar; sağlık ve ekonomik düzeyi yüksek, zihinsel yetenekleri üstün, iş ve meslek bilgi ve tecrübeleri çok olan bireylerden meydana gelmiş bir nüfusa sahip olmayı amaç edinen politikalar (Üner, 1972: 145).

Nitelikli bir nüfus oluşturulması ile ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi, karşılıklı etkileşim halinde olan olgulardır. Ekonomik kalkınma sürecinde insan faktörü, diğer faktör girdilerini etkin bir biçimde kullanma ve üretimle ilgili sorunların sistematik bir biçimde çözümünü sağlamada çok büyük bir etkiye sahiptir (Sarsılmaz,2003: 38-40). Nitekim, gelişmiş ülkelerin bugünkü refah seviyelerine ulaşmasında fiziki şartların yanında nitelikli insan gücüne sahip olmasının da önemli bir rolü vardır (Yumuşak, 2008: 7). Bu yönü ile nitelikli bir nüfusa sahip ülkelerin ekonomik kalkınmayı daha kolay sağlayabileceği söylenebilir.

Diğer taraftan ise nüfusun kalitesini belirleyen sağlık standartları, eğitim seviyesi, iş ve meslek bilgi ve deneyimi gibi niteliklerden çoğu, nüfusun kalitesinin ekonomik refah düzeyine sıkı sıkıya bağlı olduğunu, yani nüfusun kalitesinin refah ve gelir düzeyi ile doğru orantılı olarak arttığını göstermektedir (Murat, 2006: 54). Bu nedenle ekonomik

gelişim seviyesi düşük olan ülkelerde nüfusun niteliksel problemleri karşılaşılan temel problemler arasındadır.

Az gelişmiş ülkelerde aile üyelerinin sayısının, yüksek doğum oranlarından dolayı fazla olması aile içi kişi başı gelirin düşmesine ve bu nedenle gelirin niteliği artırıcı yönlere transferinden önce gıda, barınma ve giyecek masraflarına aktarılmasına neden olması, ekonomisi gelişmemiş ülkelerde niteliği artırıcı politikaların uygulanmasına mani olmaktadır. Oysa az gelişmiş ülkelerde hızlı artan nüfusa rağmen ekonomik gelişimin sağlanması için; okur-yazar oranının artırılması, mesleki eğitimin verilebilmesi ve tasarruf ve yatırımların artırılması ile sanayinin gelişmesi sağlanmalıdır. Başar'a göre; az gelişmiş ülkelerde niteliği artırıcı politikalara ağırlık verilmesi sayesinde nüfus artış hızı da yavaşlayacaktır. Başka bir deyişle nüfusun niteliğini artırıcı politikalar ekonomik kalkınmayı hızlandıracak ve refah seviyesi de artacaktır (Başar, 2013: 28).

Nüfusun niteliğini artırmaya katkı sağlayacak politikalar uygulayan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında son yıllardaki eğitim, sağlık ve teknoloji üzerine yapılan çalışmalardan dolayı Türkiye'yi de dahil edebiliriz. Genç nüfusun Avrupa ülkelerine göre daha fazla olduğu Türkiye'de, bu nüfusun değerlendirebilmesi halinde fırsat penceresinden ya da demografik hediyeden faydalanabilecektir. Çalışma çağındaki nüfusa yönelik istihdam olanaklarının artırılması ve katma değeri yüksek istihdam alanlarının artırılması ile fırsat penceresi değerlendirilmiş olacaktır. Ancak maalesef mevcut eğitim seviyesi ve istihdam oranları Türkiye'nin bugünkü avantajlı durumdan istifade edemeden 40-50 yıl sonra değerlendirilmeyen çalışma çağı nüfusunun bağımlı nüfus olması sorunu ile karşı karşıya gelecek gibi gözükmektedir. Bu nedenle mevcut genç kuşaktan istifade edilmesi için gerekli planlamaların yapılması gerekmektedir. Özellikle eğitim sektöründe köklü değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Okul öncesi eğitimle birlikte özellikle mesleki eğitimin ciddi revizyona ihtiyacı olduğu kanaatindeyiz. Bu anlamda halen devam etmekte olan beyin göçü de ayrı bir problem olarak yerini korumaktadır.

Gerek çalışma çağındaki nüfustan istifade edilmesi gerekse salt niceliksel bir nüfus anlayışından kurtulabilmek için kısaca, insanın/insan gücünün sahip olduğu nitelikler anlamına gelen Beşeri Sermayeyi artırmaya yönelik ciddi adımlar atılması

gerekmektedir. Önemi gereği, Beşeri Sermaye ile ilgili genel bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

Beşeri Sermaye

Henüz bilgi toplumuna geçilmediği, kol gücünden istifade edildiği, işgücünde nitelik farkının olmadığı ve eğitim, sağlık gibi alanların gelişmediği yıllarda beşeri sermaye kavramı, bugünkü kadar üzerinde tartışılan bir kavram değildir. 18. ve 19 yy'da üzerinde ciddi bir çalışmanın olmadığı beşeri sermaye 20. yy'ın sonlarında birçok ekonomik çalışmaya konu olmuş ve değişik boyutlarıyla ekonomik gelişmeyle olan ilişkisi analiz edilmiştir (Karagül, 2003: 80).

Dünya genelinde gelişmişlik seviyeleri ölçülürken, ekonomik verilerin yanında eğitim ve sağlık ile ilgili verilerin de dikkate alınması beşeri sermayenin önemini ortaya koyan önemli bir husustur. Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve rasyonel olarak kullanılması için eğitilmiş ve sağlıklı bir topluma ihtiyaç vardır. Ancak mevcut sermayenin verimli olarak kullanılması ise, bireyin maddi imkanlar ve sosyal ilişkiler alanında tatmin edilmesi ile alakalıdır. Beşeri sermaye yalnızca eğitim ve sağlık ile özdeşleştirilemez. Bunun yanında özellikle dinamik nüfus ve beyin göçü gibi faktörler de beşeri sermaye birikimine etki eden unsurlar arasındadır (Karagül, 2003: 81-88).

Beşeri sermaye konusunda çalışan iktisatçıların başında uzak geçmişte Smith ve Marshall, yakın geçmişte ise Milton Friedman ve T.W. Schultz gelmektedir. Beşeri sermaye konusunda araştırmaları olan diğer bir düşünür olan Becker; beşeri sermaye konusunu oldukça geniş bir ampirik araştırma alanı haline getirecek modellemeyi yapmıştır (Bilen, 2008: 5).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasına doğal kaynaklar ve sanayi ağırlıklı ekonomilerden bilgi ekonomisine geçiş sürecinde beşeri sermayenin üretim fonksiyonundaki ağırlığı artmış, insan gücü ülkeler için çok değerli bir kaynak haline dönüşmüştür (Yüksel, 2007: 70). Diğer bir ifadeyle fiziki sermaye ağırlığının baskın olduğu bir ekonomiden birey ve toplum bazında üretimdeki etkisinden dolayı beşeri sermaye de üretim faktörleri arasında yerini almıştır. Bu nedenle ülkeler, ekonomik kalkınmayı sağlayabilmek maksadıyla eğitim seviyesini yükseltip, işgücü verimliliğini artırarak beşeri sermayeyi artırıcı politikalara odaklanmışlardır.

Beşeri sermayenin ekonomik kalkınma sürecindeki önemi ile ilgili olarak teorik ve uygulamalı çalışmalar günümüzde de devam etmektedir. Beşeri sermaye ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yaklaşımlar geliştirilmektedir. Örneğin beşeri sermaye yatırımları bir taraftan yeni ürün ve teknolojilerin benimsenmesini ve uygulanmasını kolaylaştırırken diğer taraftan işgücü ve sermayenin verimliliğini artırmak suretiyle ekonomik kalkınmayı desteklemektedir (Koç, 2013: 242; Mathur, 1999: 203).

Gelişmiş ülkelerin küreselleşme sürecinde sahip oldukları fiziki sermaye ve altyapının yanında beşeri sermaye stoku ile avantajlı bir konuma sahip oldukları bilinmektedir. Beşeri sermaye gelişmiş ülkelerin uzun süreli ve istikrarlı büyümesinin en önemli kaynaklarından biridir. Bunun temel nedeni doğal kaynaklar, çalışma süresi ve fiziksel sermaye stokundaki birikime oranla, beşeri sermayenin toplam çıktı düzeyinde daha fazla artışa yol açmasıdır (Koç, 2013: 243; Wang, 2009; Karaçor ve Özşahin 2013: 49). Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve etkin bir şekilde kullanılabilmesi, ekonomik gelişme süreçlerini tamamlayamamış gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler açısından son derece önemli olduğu görülmektedir (Karagül, 2003: 88).

Beşeri sermaye ülkede yaşayan bireylerin niteliğine dayalı bir faktör olduğu için fiziki sermaye gibi durağan bir yapıya sahip değildir. Beşeri sermaye değişken/dinamik bir yapıya sahiptir. Stoklanması mümkün olmadığı için yaşanan zaman diliminde kullanılmaması, beşeri sermayenin boşa harcanması anlamına gelmektedir (Karagül, 2003.82).

Belirtmek gerekir ki; beşeri sermaye ile fiziki sermaye arasında birbirini tamamlayıcı bir ilişki vardır. Beşeri sermayenin etkin bir şekilde kullanılabilmesi ülkenin/bölgenin fiziki sermayesinin de kullanılmasına bağlıdır. Bilindiği üzere bir ülkenin hem fiziki hem de beşeri sermayesinin yani tüm üretim faktörlerinin etkin bir şekilde kullanılması ile ekonomik kalkınma gerçekleşebilecektir.

Nüfusun niteliği ile ilgili üzerinde durulması gereken diğer bir husus “Kırılgan Nüfus Grupları”dır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) 2015 yılı temasını “Kırılgan Nüfus Grupları“ olarak belirlemiştir. 2014 yılı İnsani Gelişme Raporunda insani kırılganlık kavramı, “kişilerin yetkinliklerini ve seçeneklerini tüketen olasılıklar” olarak tanımlanmıştır. Kırılgan nüfus gruplarını; yoksulluk ve yoksunluk içinde yaşayanlar,

engelliler, çocuklar, gençler, kadınlar, yaşlılar, işsizler, evsizler vb. nüfus grupları oluşturmaktadır. Aynı raporda “yaşam döngüsü kırılğanlıkları” kavramına da yer verilmiştir. Bu kavramla, hayatın ilk bin günü, okuldan iş yaşamına geçiş veya çalışma hayatının sonlandırılıp emekliliğe geçiş dönemi insanların sosyo-ekonomik şok ve risklerden daha çok etkilendikleri dönemlerdir (TÜİK, Dünya Nüfus Günü, 2015).

2.2 Dünyada Uygulanan Nüfus Politikaları

Tarihin eski dönemlerinden günümüze kadar dünya nüfusunun giderek arttığı bilinmekle birlikte çok eski yıllardaki nüfus ile ilgili ancak tahmini rakamlar söylemek mümkün olmaktadır. Bu tahmini rakamların yanında, yapılan araştırmalar neticesinde nüfusun artış hızındaki değişimlerin şekli ve nedenleri hakkında bilgi edinilmiştir. Bu bilgiler ışığında denebilir ki; nüfusun artış hızı ve yerleşim yerlerini etkileyen sosyal, ekonomik, coğrafi ve kültürel faktörlerin tesiri yıllar içerisinde değişiklik göstermektedir. Bunun yanında geçmiş yıllardaki nüfusta meydana gelen değişimler, dönüşümler bizim gelecek ile ilgili yapacağımız planlamalara yön verecektir.

Yukarıda da belirtildiği üzere milattan önceki dönemler ile ilgili nüfus hakkında tahmini rakamlar söylenebilmektedir. Avcılık ve toplayıcılık dönemi olarak kabul edilen ilk dönemlerde doğurganlık ve ölümlülük oranlarının yüksek olması nedeniyle nüfus artış hızı bu yıllarda çok düşüktür. Daha sonra tarım dönemine geçilmesi ve yerleşik hayatın başlaması ile birlikte yaşam şartlarındaki iyileşme nedeniyle nüfus artış hızının yükseldiği tahmin edilmektedir. Tablo 2.2’de de görüldüğü üzere M.Ö. 8000 ile 5000 yılları arasında dünya nüfusu 4-5 milyondur. Yerleşik hayata geçilmesi ve tarımdan faydalanılması insanlık tarihinde nüfus artışının en önemli sebepleri arasında gösterilmektedir. Ancak, tarımsal faaliyetlerin olumlu yöndeki etkilerinin yanında aynı dönemlerdeki savaş, salgın hastalık, kıtlık ve doğal afetler gibi sebeplerden kaynaklanan aşırı ölümler de nüfus artışının çok fazla yükselmesini engellemiştir (Şahin, 2010: 46-47; Tümertekin ve Özgüç; 2002: 236). Bu dönemde ölüm oranları o kadar yüksektir ki ortalama yaşam süresi yaklaşık 20 yıldır (Livi Bacci 2001; Petersen 1975; Weeks, 2005: 39). Özellikle çocuk ölüm oranları çok yüksektir. Daha sonra M.Ö. 5000 yıllarında Çin ve Yunan uygarlıkları gibi büyük uygarlıkların kurulmasıyla dünya nüfusu her yıl yaklaşık 139.000 kişi artmıştır (Weeks, 2005: 32).

Tablo 2.2
Dünyada Nüfus Eğilimi

Yıllar	Nüfus (Milyon)	Ortalama Yıllık Büyüme Oranı	Nüfusta Yıllık Ortalama Artış	Yıllar	Nüfus (Milyon)	Ortalama Yıllık Büyüme Oranı	Nüfusta Yıllık Ortalama Artış
-8000	4	-	-	1940	2.31	1,05	24.232.919
-5000	5	0,01	372	1950	2.519	1,47	37.573.200
-3000	14	0,05	7.207	1955	2.757	1,81	47.586.000
-2000	27	0,07	17.733	1960	3.024	1,85	53.282.000
-1000	50	0,06	30.809	1965	3.338	1,98	62.832.000
-500	100	0,14	138.629	1970	3.697	2,04	71.723.000
1	211	0,15	314.473	1975	4.074	1,94	75.430.000
500	198	-0,01	-25.233	1980	4.442	1,73	73.711.000
1000	290	0,08	220.784	1985	4.844	1,73	80.331.000
1100	311	0,07	214.223	1990	5.280	1,72	87.114.000
1200	380	0,2	767.552	1995	5.692	1,51	82.567.000
1300	396	0,04	163.322	2000	6.086	1,34	78.644.000
1400	362	-0,09	-324.967	2005	6.465	1,21	75.835.000
1500	473	0,27	1.265.044	2010	6.843	1,14	75.635.000
1600	562	0,17	968.924	2015	7.219	1,07	75.302.000
1700	645	0,14	882.791	2020	7.578	0,97	71.691.000
1750	764	0,34	2.599.021	2025	7.905	0,85	65.470.000
1800	945	0,42	4.010.381	2030	8.199	0,73	58.773.000
1850	1.234	0,53	6.585.656	2035	8.463	0,63	52.832.000
1900	1.654	0,59	9.688.904	2040	8.701	0,56	47.611.000
1910	1.75	0,57	9.915.685	2045	8.907	0,47	41.220.000
1920	1.86	0,61	11.338.690	2050	9.076	0,38	33.697.000
1930	2.07	1,07	22.143.229				

Kaynak: Weeks, 2005: 33-34.

16. yy'a kadar dünya nüfusunda artış ve azalışlar görülmüş, aşırı bir artış yaşanmamıştır. Bu durumun temel sebebinin, bu yıllardaki kıtlık, savaş ve hastalıklar (özellikle veba (kara ölüm) hastalığı) olduğu bilinmektedir. 16. yy'dan sonra dünya nüfusunda sürekli bir artış görülmektedir. Özellikle sanayi devriminin yaşandığı 18. yy'ın ortalarından (1750) itibaren dünya nüfusunda hızlı bir artış seyri görülmektedir (Weeks, 2005:36).

19. yy'ın ortalarından itibaren sağlık koşullarının iyileşmesi ve tıp alanındaki gelişmeler özellikle bebek ve çocuk ölümlerinin azalmasına neden olmuştur (Şahin, 2010: 47). Bu sayede nüfus hem doğum oranlarındaki yükseklik hem de ortalama ömrün yükselmesi nedeniyle hızla artmıştır. 1965-1970 yılları arasında dünya nüfusunun artış hızı %2.02 ile en yüksek değerine ulaşmış, daha sonra azalmaya başlamıştır (Başar, 2013: 56). 19. yy'ın başında 1 milyara ulaşan dünya nüfusu yalnızca 200 yıl sonra (2000 yılında) 6 kat artarak 6 milyara ulaşmıştır. Yapılan projeksiyonlara göre dünya nüfusunun 2025 yılında yaklaşık 8 milyarı, 2050 yılında ise 9 milyarı geçmesi öngörülmektedir.

Dünya nüfusu ile ilgili olarak değinilmesi gereken diğer bir konu ise, nüfusun dünya üzerinde dağılışıdır. Nüfusun dağılışına bakıldığında hem kıtalar arasında hem de gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler arasında belirgin farklar görülmektedir.

Nüfusun dünya üzerinde dağılışına etki eden birçok sebep vardır. Dünya nüfusunun dağılış sebepleri fiziki ve beşeri faktörler olmak üzere iki gruba ayrılabilir.

- **Fiziki Faktörler:** İklim, su kaynakları, bitki örtüsü yüzey şekilleri ve madenler olarak sıralanabilir.
- **Beşeri Faktörler:** Sosyal ve ekonomik durum, teknolojik gelişim, coğrafi konum, tarihsel faktörler ve göçler beşeri faktörler olarak sıralanabilir (Başol, 1995: 61).

Dünya nüfusunun büyük bir kısmı Asya kıtasında yaşamaktadır. Asya'yı sırasıyla Afrika ve Avrupa kıtaları takip etmektedir. Çin ve Hindistan gibi nüfusta ilk iki sıraya sahip olan ülkelerin de Asya kıtasında olması Asya kıtasının en fazla nüfuslu kıta olmasında büyük etkene sahiptir.

Asya kıtası dünya nüfusunun %60'ını barındırmaktadır. Afrika kıtasında toplam nüfusun %16'sı, Avrupa kıtasında ise %10'u yaşamaktadır. 2050 yılı tahminlerine göre bu üç kıtanın nüfus sıralamasında yerlerinin değişmeyeceği öngörülmektedir.

Tablo 2.3
Kıta Nüfusları, 2014

Kıta	Nüfus	Dünya Nüfusuna Oranı (%)	Doğurganlık (%)
Asya	4,298,723,000	60,02	2,2
Afrika	1,110,635,000	15,51	4,8
Avrupa	742,452,000	10,37	1,6
Kuzey Amerika	565,265,000	7,89	1,9
Güney Amerika	406,740,000	5,68	2,2
Avustralya / Okyanusya	38,304,000	0,53	2,4

Kaynak: www.worldatlas.com, 10.05.2015.

Kıtalar arasındaki nüfusun dengesiz dağılımı ülkeler arasında hatta ülkeler içindeki bölgeler arasında da görülmektedir. Ekonomik, Coğrafi, Siyasi, Sosyal ve Demografik faktörlerin nüfus dağılımında etkili olduğu bilinmektedir. Bu faktörlerin biri veya birkaçı nüfusun belli bölgelerde yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Çin için, en fazla nüfusa sahip olmasında demografik faktörlerin etkili olduğu söylenebilir. Kadim bir devlet olmasının yanında Çin'de çok uzun yıllara dayanan hızlı nüfus artışı söz konusudur. ABD için, nüfusun yüksek olmasının sebebi olarak ekonomik ve sosyal faktörlerin etkili olduğu söylenebilir.

Ülkelerin nüfus büyüklüğünün yanında diğer önemli bir hususta nüfusun büyüme oranıdır. Nijerya gibi bazı ülkelerde büyüme oranı %2,7 gibi yüksek seviyelerde iken tablo 2.4'de Rusya ve Almanya gibi ülkelerdeki nüfusun büyüme oranlarının azaldığı görülmektedir. Bu durum nüfus artış hızında azalma anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle bu ülkelerde insanlar (salt doğum açısından) artık eskisi kadar çocuk doğurmamaktadır denebilir.

Kilometre kareye düşen nüfusu tanımlayan nüfus yoğunluğuna bakıldığında ise, yüzölçümü olarak geniş alanlara sahip ülkelerde oranın çok düşük olduğu görülebilir. Ancak bu gerçeklik, Rusya gibi bazı ülkelerin, karasal alanın fazla olduğu ancak

yaşamsal şartların kısıtlı olduğu, halkın yalnızca ülke topraklarının bir kısmında normal şartlarda yaşayabildiği durumu ile ele alınması gerekmektedir.

Tablo 2.4
Yüksek Nüfuslu Bazı Ülkeler, 2015

Ülke	Nüfus	Büyüme Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu
Çin	1,401,586,609	0.522	146
Hindistan	1,282,390,303	1.1386	390
ABD	325,127,634	0.7851	33
Endonezya	255,708,785	1.106	134
Brezilya	203,657,210	0.7698	23
Pakistan	188,144,040	1.5991	236
Nijerya	183,523,432	2.7447	198
Bangladeş	160,411,249	1.1612	1.113
Rusya	142,098,141	-0.26	8
Japonya	126,818,019	-0.1733	335
Meksika	125,235,587	1.1114	63
Almanya	82,562,004	-0.1317	231
İran	79,476,308	1.2304	48
Türkiye	76,690,509	1.0307	97
Fransa	64,982,894	0.5111	117
İngiltere	63,843,856	0.556	262
İtalya	61,142,221	0.1125	202

Kaynak: www.worldpopulationreview.com, 10.05.2015.

Diğer taraftan dünyadaki nüfus artış hızı ile insanların hayat seviyeleri arasında yakın bir ilişki olduğu bilinmektedir. Başka bir deyişle hayat seviyesi yükseldikçe nüfus artış hızı yavaşlamaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde, hayat seviyesine bağlı olarak nüfus artış hızındaki duraklama dönemi 1965’lerde başlamıştır (Başol, 1995: 59). Ülkelerin refah seviyelerinin artması ile nüfus artış hızındaki duraklama hatta gerileme demografik geçiş teorisinin savunduğu olağan evrelerden biri olarak kabul edilmektedir.

Gelişmişlik sınıfları açısından ülkeler incelendiğinde; 1960 yılında 3 milyar olan dünya nüfusunun %70’i az gelişmiş bölgelerde yaşamaktadır. 2000 yılında ise bu oran %80’lere ulaşmıştır. Bu oranın 2050 yılına kadar %86’ya ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bunun yanında 2050 yılından itibaren gelişmiş bölgelerde nüfus artış

hızının eksi değerleri alacağı tahmin edilmektedir (Başar, 2013: 56-58). Az gelişmiş ülkelerde ise 21. yy'da da nüfus artışının devam edeceği tahmin edilmektedir. Az gelişmiş ülkelerdeki mevcut hızlı nüfus artışı sayesinde genç nüfus oranı bu ülkelerde çok fazladır. Aktif çalışma çağındaki nüfusun yüksek olduğu bu ülkelerde, istihdam olanaklarının sınırlı olması mevcut potansiyelin değerlendirilememesine neden olmakta ve işsizlik sorunu ile bu ülkeleri karşı karşıya getirmektedir (Sarsılmaz, 2003: 33). Gelişmiş ülkeler yaşlı bağımlı nüfus problemi ile mücadele ederken gelişmemiş ülkeler bağımlı nüfusun diğer varyantı olan çocuk, genç bağımlı nüfus olgusu ile karşı karşıyadırlar.

Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki yüksek doğum oranları farkına nazaran, bu ülkeler arasındaki ölümlülük oranları arasındaki fark daha azdır. Sağlık alanındaki gelişimin gelişmemiş ülkelerde de belli bir seviyeye ulaşmış olması bunun en büyük nedenlerinden biridir. Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki doğurganlık oranlarındaki büyük farkın, ölümlülük oranlarında olmaması, doğal olarak nüfus artış hızı oranlarında büyük farkların olmasına neden olmaktadır.

Dünya nüfusunun gelişimi seyri dikkatle incelendiğinde şunu diyebiliriz ki; Topluluklar / ülkeler zaman içerisinde nüfusun artış ve azalışına hiçbir zaman kayıtsız kalmamışlardır. Günün şartlarına göre sosyal, ekonomik, askeri kalkınmayı belli plan çerçevesinde geliştirmek için başka bir deyişle insan kaynaklarından optimum seviyede istifade edebilmek için bir takım programlar uygulamışlardır. Nüfus politikaları ile ilgili bölümde de belirtildiği üzere bu anlamda yapılan çalışmalar 3 temel başlık altında toplanmaktadır.

- Nüfus artış hızını azaltmaya yönelik politikalar: Genellikle doğum oranlarının yüksek olduğu az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde uygulanan politikalar. Endonezya, Hindistan, Kenya, Çin, örnek olarak gösterilebilir.
- Nüfus artış hızını yükseltmeye yönelik politikalar: Doğum oranlarının çok düşük olduğu, Genç nüfusun hızla azaldığı ve nüfusun yaşlanması ile birlikte bağımlı nüfus sayısının hızla arttığı ülkelerde bu yönde politikalar uygulandığı görülmektedir. Genellikle gelişmiş ülkelerin uyguladıkları politikalar. Almanya, Fransa, Japonya ve ABD örnek olarak gösterilebilir.

- Nüfusun niteliğini iyileştirmek amacıyla uygulanan politikalar; Nüfus artış hızının nüfusun yenilenme oranına eşit / yakın olduğu ülkelerde nüfusun niceliksel yapısından ziyade mevcut insan kaynağından en iyi şekilde faydalanmayı amaçlayan ülkelerin uyguladıkları nüfus politikalarıdır. Genellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin uyguladıkları politikalarıdır.

Bu politikaların gerçekleştirilebilmesi için günümüze kadar insani açıdan etik olmayan yöntemler de dahil olmak üzere birçok yöntem / teknik kullanılmıştır. Örneğin, Roma İmparatorluğu'nda nüfusu artırmak için belli bir yaşın üstündeki bekarlar vergiye tabi tutulmuşlardır. Yakın tarihte merkantilistler de nüfus artış hızını artırmak maksadıyla; bekar olanları bazı işlere almamak, genç yaşta evlenenlere vergi kolaylıkları ve para yardımları yapılması, fazla çocuk sahibi olanların vergiden muaf tutulması ve hatta içeri göçün teşvikinin yanında dışa göçlerin yasaklanması gibi yöntemlere baş vurmuşlardır (www.ikitsatsozlugu.com, 2015).

Günümüzde nüfus artış hızını artırmaya çalışan gelişmiş ülkeler, doğum oranlarını artırmaya yönelik çalışmalarının istenilen seviyede karşılık vermemesi nedeniyle dışarıdan ülkeye göç almak için gayret sarf etmektedirler. Ülkelerin göç almada izledikleri politikalar farklılıklar göstermektedir. Göç almak zorunda kalan ülkelerin en çok dikkat ettikleri husus, gelen kişilerin devlete yük olmayıp, üretim yapabilecek, katma değer sağlayabilecek nitelikte olmasıdır. Bunun yanında göçle gelen kişilerin ülke kültürüne ve sosyal yaşama entegrasyonu da göç alan ülkeler için diğer önemli bir husustur. Bu anlamda Almanya ve Avusturalya ülkelerin çalışmaları örnek gösterilebilir.

Nüfus politikalarının uygulanmasında ülkelerin kendi içlerinde uyguladıkları programların yanında, Uluslararası kuruluşların da bu anlamda yaptığı çalışmalar vardır. Özellikle geri kalmış ülkelerdeki aşırı nüfus artışının ve bu ülkelerdeki yoksulluğun ve sefaletin nedeni sayılan aşırı doğum oranlarının önlenmesi amacıyla kurulan belirli kurum ve kuruluşlar vardır. Bu kuruluşlar bir takım eğitim ve propaganda faaliyetleri ile, gebeliği önleyici yöntem ve araçları tanıtarak, teminini sağlayarak aşırı doğum hızını düşürmek ve bireylerin istedikleri kadar çocuk yapabilmelerine yardımcı olmak gibi amaçlar gütmektedirler.

Gelişmiş ülkelerde doğal nüfus artışının düşük seviyelerde seyretmesi nüfusun yaşlanmasına yani yaşlı bağımlılık oranının artmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda üretken nüfusun azalması ekonomik anlamda gelişmenin önünü kesecektir. Bağımlı nüfusun artması sosyal güvenlik siteminde olumsuz neticeler oluşturacaktır. Bu nedenle ülkeler nüfusu artış hızını artırmaya yönelik politikalar uygulamaya çalışmaktadırlar. En temel teşviklerin başında doğum ve çocuk yardımları gelmektedir. Bunun yanında ücretli ve ücretsiz izinlerle birlikte annenin çocuğuna vakit ayırabilmesi için çalışma şartlarında esneklik çocuk sayısını artırmaya yönelik politikalar arasındadır.

Tablo 2.5'te de görüldüğü üzere en yüksek nüfuslu ülkelerin nüfuslarının, 2014 ve 2050 yılı projeksiyonlarına bakıldığında, Çin'in dünya sıralamasındaki birinciliği Hindistan'a bırakması ve nüfusunun azalacağı öngörülen önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Pakistan ve Nijerya'da da nüfusun yüksek miktarda artacağı görülmektedir.

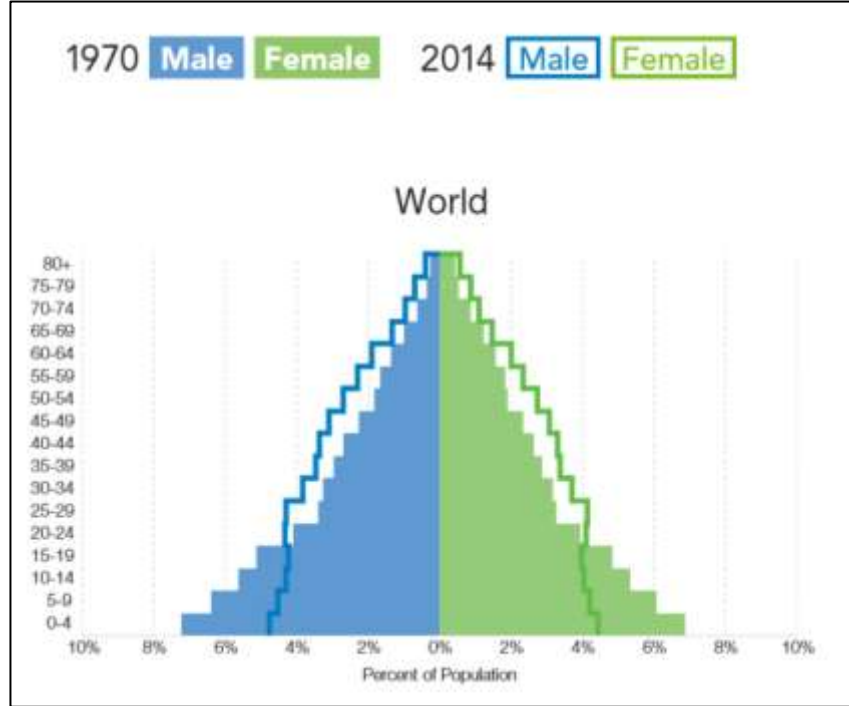
Tablo 2.5
En Yüksek Nüfuslu Ülkeler 2014-2050

Ülke	2014 Nüfusu (Milyon)	2050 Nüfusu (Milyon)
Çin	1.364	1.312
Hindistan	1.296	1.657
ABD	318	395
Endonezya	251	365
Brezilya	203	226
Pakistan	194	348
Nijerya	177	396
Bangladeş	158	202

Kaynak: www.prb.org, 06.05.2015.

Dünya genelindeki yaklaşık son 40 yıllık nüfus değişimlerine nüfus piramitleri (Tablo 2.5) yardımı ile baktığımızda dünya nüfusunda genel anlamda yaş ortalamasının arttığı görülmektedir. 1970 yılında nüfusun yaklaşık yarısı (%48) 20 yaşın altındadır. 20 yaş altı nüfus ile 20-64 yaş arası nüfus oranı yaklaşık aynı seviyededir. 65 yaş ve üstü nüfusun oranı ise yalnızca %5 seviyelerindedir. Günümüzde, kentleşme oranının (%53) artmasının yanında, düşük doğum oranlarının ve ortalama yaşam süresinin artmasıyla 20 yaşın altındaki dünya nüfusu yaklaşık %35'lere düşmüştür. 20-64 yaş nüfusun oranı günümüzde %58'lere kadar ulaşmıştır. 65 yaş ve üstü nüfusun oranı ise %7

seviyesindedir. Avrupa ve Kuzey Amerika kıtalarının 1970 yılındaki durumu ile dünya nüfusunun günümüzdeki durumu arasında benzerlik görülmektedir. Afrika kıtasının nüfusu ise dünya nüfusunun 1970 yılındaki görünümündedir (www.prb.org, 2015).

Şekil 2.2 Dünya Nüfus Piramidi 1970-2014

Kaynak: www.prb.org, 06.05.2015

Avrupa'da Nüfus Politikaları

Gelişmiş ülkeler sınıfında yer alan ve yaşam standardı da yüksek seviyelerde olan Avrupa ülkelerinin birçoğunda, bu ekonomik ve sosyal gelişmişliğin sonucu olarak nüfus artış hızında azalma görülmektedir. Bu durum Avrupa ülkelerini nüfus artış hızını artırmaya yönelik nüfus politikaları uygulamaya zorunlu kılmıştır. Bu değişimin sonucunda gelecek yıllarda beklenen/ön görülen olumsuz gelişmelerin önünü alabilmek için bugünden yapılacak pro-aktif politikalar ekonomik ve sosyal yaşam standardı için gerekli görülmektedir.

Avrupa kıtası içerisinde doğal olarak her devlet kendi nüfus yapısına, kültürel durumuna ve ekonomik imkanlarına göre farklı politikalar uygulamaktadır. Bu ülkelerin tarihin akış süreci içerisinde, bugünkü uygulanan politikaların tersine nüfus artışını azaltmaya yönelik politikalar uyguladığı da bilinmektedir. Ancak gelişen ve değişen

eğitim, ekonomi ve toplumsal yaşam anlayışı, nüfus yapısını etkilemiş ve yeni politikalar uygulanmasını zorunlu kılmıştır.

Ancak 20-30 yıl gibi kısa dönemler nüfus politikaları için kısa dönemlerdir. Hem politikanın etkileri hem de politikanın belirlenmesi bu gerçeğe göre yapılmalıdır. Bu nedenle bir nüfus politikası belirlenirken, bugünkü durum, gelecekte olabilecek muhtemel durum ve uygulanması düşünülen nüfus politikası ile gerçekleşmesi muhtemel durum ne olacak? tüm bunlar ilişkili faktörler ile birlikte en iyi Şekilde hesaplanmalı/tartışılmalıdır.

II. Dünya savaşı sonrasında biten savaş yıllarının tesiri ile ekonomik gelişmeler sayesinde yaşam standardının yükselmesi, nüfus artış hızının azalışını beraberinde getirmiştir. Bu yavaşlama, ülkelerdeki bağımlılık oranlarının yükselmesine ve ekonomik ve sosyal alanda meydana gelecek olumsuzluklardan dolayı endişelere sebep olmuştur. Fransız nüfus bilimcisi Alfred Sauvy, “oğalmak ya da yaşlanmak; bunlardan birini seçmek gerekiyor” diyerek durum tahlili yapmıştır. Avrupalı vatandaşlar daha rahat bir hayat yaşamak için ocuk yapmaktan kaçınmaktadırlar. Avrupalı vatandaşların bu tercihlerinden ötürü AB nüfusunun 2050 yılında 30 milyon azalması, işgücü oranının da %18 düşeceği tahmin edilmektedir (www.ozgunsosyaldusunce.com, 2015). Bu durum Avrupa ülkelerini doğum oranları artırma yönünde politikalar üretmeye yönelmiştir. Bu nedenle doğum oranlarını artıracak teşviklere ağırlık verilmeye başlanmıştır. Avrupa, belirli bir refah seviyesine ulaşmasının sonucu olarak düşen doğum oranları ile birlikte hızla artan yaşlı nüfus sorunu içinde tedirgin olmaktadır.

Avrupa azalan nüfus artış hızına kontrol altına almak için temel iki yöntem uygulamaktadır. İlki diğer ülkelerden g almak, diğer i se doğum oranlarını artırmaktır. Doğum oranlarını artırmak için birçok yöntem uygulansa da en başta gelen yöntem ocuk sayısına bağlı olarak maddi destek/teşvik verilmesidir. Örneğin İngiltere ilk ocuk için 84 sterlin, diğer çocuklar için ise 55 sterlin vermektedir. Almanya’da ilk 2 çocuğa kişi başi 184 avro, 3.ocuk olduğun 190 ve 4. ocukta bu rakam ocuk başına 215 avroya çıkmaktadır. İsveç; her bir ocuk başına 106 avro vermektedir. 4. ocukta 190 avro ödenmektedir. Ayrıca İsveç, doğurganlık hızını artırmak için annelere 15 ay ücretli doğum izni vermektedir.

Nüfus politikaları ile ilgili dünyada, gerek nüfusunun yapısı ve gerekse nüfus politika uygulamaları bağlamında ele alınması gerektiğini düşündüğümüz Çin, Fransa, Japonya ve Hindistan gibi ülkelere daha detaylı bir şekilde değinmek gerekmektedir.

2.2.1 Çin’de Nüfus Politikaları

Gerek son yıllardaki ekonomik büyümesi gerekse dünya nüfusunun önemli bir kısmını (%19,24) toprakları içerisinde barındıran Çin, dikkatleri üzerinde yoğunlaştıran bir ülke konumundadır. Çin’de ekonomik büyümenin ve nüfustaki niceliksel farkın devam edeceği öngörülmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık 1/6’sını oluşturan (1.401.586.000, Mayıs 2015) Çin nüfus yapısındaki gelişimler doğal olarak dünya genelinde bir etki oluşturmaktadır. Meydana gelebilecek sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimler tüm dünya üzerinde bir değişim oluşturacaktır.

Çin’in nüfus artış problemi, yeni bir problem değildir. M.Ö. 1. yy’da yaklaşık 50 milyon olan Çin nüfusu, M.S. 1000’li yıllarda 100 milyona kadar ulaşmıştır. 1600’lü yıllarda 150 milyona varmış ve 1800’lerde 400 milyonu geçmiştir. Nüfustaki bu hızlı ilerlemeye Çin Halk Cumhuriyeti, 1958’lere kadar her hangi bir müdahalede bulunmamıştır. 1958’de hukuki düzenlemeler ile kürtaj ve doğum kontrolünü yasaklayan kanun maddeleri kaldırılmıştır. Bununla birlikte doğum kontrol araçları ücretsiz dağıtılmaya başlanmıştır. Ancak dağıtılan doğum kontrol araçlarının sayısının azlığı, kalitesiz olması veya işlevini yerine getirmemesi ve kültürel meselelerden dolayı bu uygulamalar çok etkili olamamıştır. Uygulamaya konulan antinatalist politikaların etkisi 1964 yılında kurulan Aile Planlama Teşkilatı ile birlikte nispeten kentsel bölgelerde görülmüştür.

1949-1969 yılları arasında nüfusun yaklaşık 265 milyon artması daha katı nüfus politikaların uygulanmasına neden olmuştur. Bu nedenle 1970’lerde nüfustaki kontrolsüz hızlı artışın önüne geçmek için “tek çocuk politikası” yürürlüğe konmuştur. Halka doğum kontrolü ile ilgili bilgilendirmeler yapılmasının yanında doğum kontrol ürünleri için fabrikalar kurularak bu ürünlerin ücretsiz bir şekilde halka ulaştırılması amaçlanmıştır.

“Tek çocuk politikası” olarak bilinen Çin’deki sıkı nüfus politikası, aslında toplumda bilindiği gibi her ebeveynin tek bir çocuğu olacağı şeklinde tek düzeyli değildir. Çin’de bölgelere, sağlık durumlarına, azınlıklara ve kent ve kıra göre değişen bir nüfus

politikası olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle Çin'deki nüfus politikası etnik azınlıklar ve kırsal kesimde yaşayanlar için daha esnek bir şekilde uygulanmıştır. Kırsal bölgelerde yaşayanların ilk çocuklarının kız olması veya özürlü olması halinde ikinci bir çocuk hakkı tanınmaktadır. Ayrıca uygulamayı teşvik amaçlı olarak bir çocuğa veya iki kıza sahip köylü ailelere, 60 yaşından sonra özel ikramiye verilmesi politikayı destekleyici bir araç olmuştur (Erol, 2005: 25).

Tek çocuk yapma şartına uyulmaması durumunda 1000-2000 dolar arasında ceza uygulanmaktadır. Çin'de cezalar kişilerin maddi durumuna göre belirlenmektedir. Ayrıca tüm çocuklara uygulanan eğitim ve sağlık alanındaki karşılıksız destek

Antinatalist politikalar içerisinde kullanılan evlenme yaşına sınır getirilmesi de Çin'de uygulanan politikalar arasındadır. Kadınlara 22 yaş erkeklere ise 20 yaş sorası evlenme şartı uygulanmıştır.

Tek çocuk yapma zorunluluğunun olduğu bölgelerde ikinci çocuk yapılması durumunda ailenin ceza ödemesinin yanında ayrıca diğer çocuklar için ücretsiz olan eğitim ve sağlık gibi harcamaların da bu çocuklar için ücretli olması kararlaştırılmıştır. Çin devleti cezanın miktarını ailenin gelirine göre belirlemektedir.

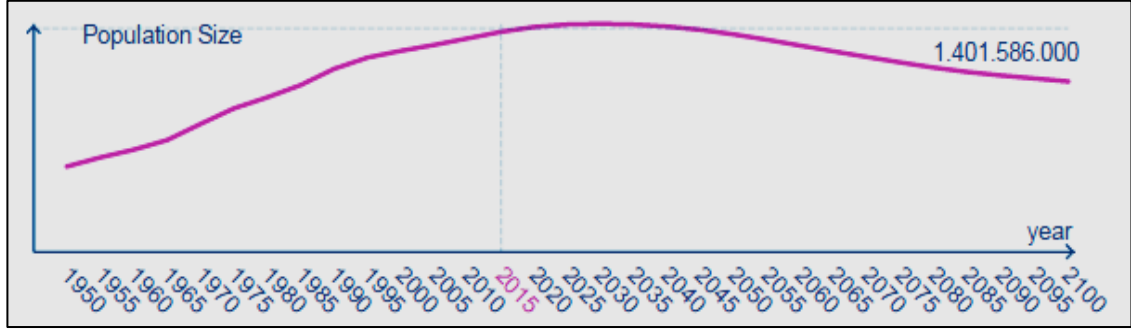
Tek çocuk yapma zorunluluğuna karşı ebeveynler tarafından farklı uygulamalara başvurulmaktadır. Örneğin ikinci bir çocuk isteyen erkeklerin gayri resmi birliktelikler sayesinde amaçlarına ulaşmaktadırlar. Bunun yanı sıra özürlü olmayan çocukların özürlü olarak gösterilmesi ile ikinci bir çocuk yapma izini almak da diğer bir yöntem olarak uygulanmaktadır.

Çin nüfus politikası temel başlıklar halinde özetlenecek olursa (Michael, 1975: 46);

- Serbest ancak emniyetli kürtaj
- Halka yönelik ikna ve teşvik faaliyetleri
- Doğurganlığı azaltmaya yönelik katı kararlar
- Kentlere göçün şiddetle kısıtlanması gibi uygulamalar

Şekil 2.3'te de görüldüğü üzere Çin nüfusunda 1950'lerden 1970'lere kadar hızla artan nüfus, daha sonraları günümüze kadar azalan bir seyirde artışına devam etmektedir. Yapılan projeksiyonlara göre nüfus politikasının bu şekilde uygulanması halinde

2030'lara kadar yükselen nüfus 2030 yılından sonra azalmaya başlayacaktır. Çin nüfusunun, 2030'lu yıllarda azalış eğilimine girdikten sonra yaklaşık 2050 yılında dünya nüfusu içinde en fazla nüfusu olan ülke niteliğini nüfus politika önlemleri ile nüfus artış hızı kontrol altına alınamayan Hindistan'a devredeceği öngörülmektedir.

Şekil 2.3 Çin'in Nüfus Büyümesi (1950-2100)

Kaynak: www.cinkultur.com, 2010.

Çin nüfusunda 1970'li yıllarda düzenli bir düşüş görülmekte iken 1980'lerde doğum hızında dalgalanmalar görülmektedir (L1, 1989: 279). Ancak sonraki yıllarda doğum hızındaki azalış devam etmiştir. Doğum oranı 1969'da ‰ 34,11 iken 1995'te ‰ 17,12'ye kadar düşmüştür (www.cinkultur.com, 2015). 2014 yılında ise bu oran ‰ 16 seviyelerindedir (www.worldometers.info, 2015). 1950-1960'lı yıllarda kadın başına 6 çocuk düşmekte iken bugün (2015) bu oran 1.55 düzeyinde ve her yıl ortalama 16 milyon çocuk dünyaya gelmektedir (Zeng, 2014: 256; www.bbc.co.uk, 2013).

Uygulanan nüfus politikasının nüfus artış hızında azalmaya ve hatta ilerleyen dönemde nüfusta azalmaya sebep olacağı bazı düşünürler tarafından olumlu karşılanırken yaşanmakta olan gelişmeler neticesinde uygulanan sıkı nüfus politikasına karşı olan görüşler de azımsanmayacak kadar çoktur. Temel başlıklar altında bahsedilen sorunlara değinilecek olursa;

- Yaşlanma
- Gayri resmi evlilikler ile çocuk sahibi olma
- Ekonomik büyümeye olumsuz etkisi
- Kürtajın artması
- Kadın-Erkek oranındaki bozulma

Çin’de sıkı nüfus politikasının sebep olduğu en önemli problemlerden ilki; yaşlı nüfusun artması ve beraberinde gelen bağımlı nüfus ve karşılanamayan sosyal güvenlik sistemi giderleridir. Çin’de 131,6 milyon kişi 65 yaş ve üzeri nüfustur. 60 yaş üzeri nüfusun ise 202 milyona yükseldiği ve 2025’te 300 milyonu aşacağı tahmin edilmektedir (www.cumhuriyet.com.tr, 2014). Çin’de ortalama yaşam süresi 1950-1955 yılları arasında 44,5 iken 2005-2010 yılları arasında 74,4’e yükselmiştir. Yaşlı nüfus oranını artmasında ortalama yaşam süresinin artması da önemli bir etkidir (Zeng, 2014: 256).

Diğer taraftan uygulanana antinatalist politika ile gelişen olumsuz netice ise kadın-erkek nüfus arasındaki dengesizliğin ortaya çıkmasıdır. Kültürel yapısından dolayı erkek çocuğun daha çok talep edildiği Çin’de, tek çocuk yapma şartı bir takım yöntemlerin geliştirilmesine neden olmuştur. Bunların başında hamileliğin ilk dönmelerinde çocuğun cinsiyetinin kız olduğu öğrenildikten sonra tek çocuk hakkının erkek çocuk sahibi olma yönünde kullanma maksadıyla kürtaja başvurulmasıdır. Yılda 10 milyon düşük hapi satılmasının yanında ve yasal yollardan yapılan kürtaj sayısının da yılda 13 milyonu bulduğu belirtilmektedir. Ancak gayri resmi yollardan yapılan kürtajların sayısı ise bilinmemektedir (www.dw.de, 2015). Çin’de bazı bölgelerde 100 kadına 140 erkek düşerken, genel durum 100 kadına 120 erkektir. Başka bir deyişle erkek nüfus oranı %51,85 iken kadın nüfus oranı %48,15’tir (www.worldpopulationreview.com, 06.05.2015). Yaklaşık 10 yıl sonra evlenme çağındaki erkeklerin, kadınlardan yaklaşık 30 milyon fazla olacağı tahmin edilmektedir. Cinsiyet dengesinin bozulmasına neden olan bu durum özellikle Çin olmak üzere dünya geneli için önemli bir problemdir.

Çin’de uygulanan antinatalist nüfus politikaları ile ilgili bir başka olumsuz görüş ise çocukların yetiştirme şekilleri ile ilgilidir. Kentlerde yaşayan ailelerin tek kardeş olarak yetişen çocuklarının, sosyal hayata uyum sağlamakta zorlandığı ve aşırı ilgi ile birlikte isteklerinin her zaman yerine getirilmesi bu çocukların bencil ve şımarık olmalarına neden olduğu uzmanlar tarafından belirtilmektedir.

1970’li yıllardan sonra uygulamaya konulan tek çocuk politikasının ekonomik büyümenin yavaşlamasına ve yaş ortalamasının yükselmesine neden olmuştur. Bu nedenle 2013 yılında yapılan bir düzenleme ile antinatalist politikanın gevşetilmesine karar verilmiştir. Bu düzenleme ile ebeveynlerden birinin, ailesinin tek çocuğu olması

halinde iki çocuk sahibi olabilme hakkı verilmiştir (www.bbc.com, 28.12.2013). 2015 yılında ise, gevşetilen tek çocuk yapma uygulaması tam anlamıyla ortadan kaldırılmıştır.

Çinli yetkililerin yapmış olduğu açıklamalara göre Çin'de 1970'lerden günümüze ciddi bir şekilde uygulanan sıkı nüfus politikası sayesinde, nüfusun 400 milyon daha artması engellenmiştir (www.bbc.com, 29.10.2015). Nüfusun %30'unun 50 yaşın üzerinde olduğu Çin'de, böyle bir uygulama beklenen ve zorunlu bir uygulamadır. Bununla birlikte, tek çocuklu aile olgusunun sosyal bir modele dönüştüğü Çin'de bu gelişmenin de yaşlı nüfus, kadın-erkek eşitsizliği ve işgücünün azalması gibi problemlere çözüm olamayacağı düşünülmektedir.

Çin Nüfus ve Aile Planlaması Komisyonu Başkanı Zhang Weiqing, 21. yüzyılın ortasında Çin'deki yaşlıların sayısının dünyadaki toplam yaşlı nüfusun dörtte birini oluşturacağını ve durumun da ekonomi, sosyal yapı, kaynaklar ve çevre için büyük tehlike arz ettiğini bildirmektedir (Erol, 2005: 25). Zeng ve Wang'ın (2014) yaptığı çalışmaya göre; hem yaşam süresinin yükselmesi hem de nüfus artış hızının azalmasından kaynaklı yaşlı nüfus oranının artmış olması gerçeğine yönelik, emeklilik yaşının artırılması gerektiği ve yaşlıların çalışma hayatına dahil edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

2.2.2 Fransa'da Nüfus Politikaları

Nüfusun yaşlanması ve Ekonomik büyümenin yavaşlaması dolayısıyla pronatalist politika uygulayan ülkeler içerisinde ilklerden olan Fransa aynı zamanda en kapsamlı pronatalist politika uygulayan ülkelerden biridir (Hardy, 2011: 78). Başka bir deyişle pronatalist politika uygulamalarında uzun bir geçmişe sahip olan Fransa, aynı zamanda hem kapsamlı hem de yüksek miktarda finansal teşvikler sunan ülkelerden biridir. Özellikle çocuk ve iş hayatının birlikte yürütülebilmesi noktasındaki uygulamaları örnek olarak gösterilmektedir. Fransa'da doğum izninden sonra tekrar işe geri dönebilme garantisinin yanında iki yıl ücretli izin hakkı mevcuttur. Çalışma hayatındaki kadınlara yönelik tam gün okul sistemi uygulaması getirilerek aile hayatı ile iş hayatı arasında denge sağlanması amaçlanmıştır.

1896 yılında kurulan Ulusal Nüfusun Azalması İşbirliği Merkezi'nin kurulması ile nüfus politikaları ciddi şekilde uygulanana devlet politikaları arasında yerini almıştır.

1920'li yıllara İtalya ve Polonya'dan göç teşvik edilmeye çalışılmakla birlikte kürtaj ve kontraseptif malzemenin reklamı yasaklanmıştır. 2. Dünya savaşı sonrasında ise doğum sonrası nakit ve vergi indirimi teşvikleri yürürlüğe konmuştur. 1970 yılında pronatalist politika aile hayatı ile iş hayatı arasındaki dengeyi oluşturmaya karşı odaklanmıştır (ASPB, 2013: 63).

Gelişmiş ülkeler içinde yer edinen Fransa, ciddi boyutlara ulaşan bağımlı nüfusu mevcut ekonomik gücü sayesinde sübvansede edebilmektedir. Ancak mevcut ekonomik gücün sürdürülebilirliği açısından bağımlı nüfusun azaltılması ile genç ve dinamik bir neslin devamı sağlanmalıdır.

20. yy'a kadar artan Fransa nüfusunun 20. yy'ın son çeyreğinde nüfus artış hızındaki ciddi azalışlar nedeniyle pronatalist politika uygulama gereği hissedilmiştir.

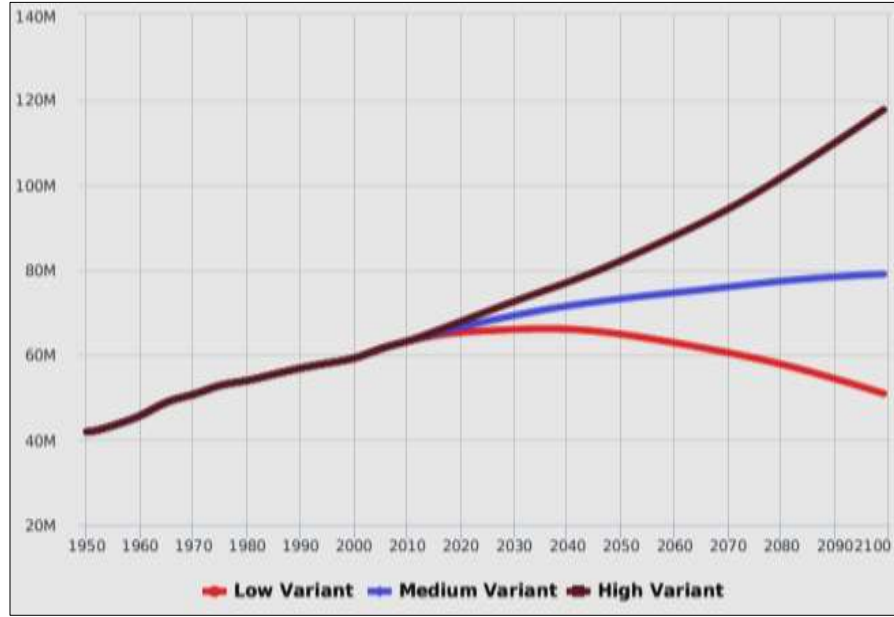
Pronatalist politika kapsamında özellikle reklam ve kampanya faaliyetlerine ağırlık verilmiş, ailelerin çocuk yapmadan kaçınmalarının önüne geçmek için iş hayatında esneklikler ve ailelerin çocuk sahibi olma isteklerine yönelik teşvikler geliştirilmiştir. Çocuğu olan bayanlara 4 ay ücretli izin hakkı tanınmıştır. Çocuk sahibi ailelere ulaşım, konut, eğitim alanlarında teşvikler ödenmektedir. Devlet tarafından "3 çocuk sahibi olun otomobiliniz bedavaya gelsin" gibi sloganlar vasıtası ile yönlendirici çağrılar yapılmaktadır (www.ozgunsosyaldusunce.com, 2015). Bu kampanya ile 3 çocuğu olana bir araba alabilecek kadar destek verildiği belirtilmektedir.

Fransa, doğurganlığı artırmak için, uzun süreli aile dostu kamu politikalarının yanında aile ve iş dengesini kolaylaştırmak, çocuk bakım ve aile yardımları gibi uygulamaları devam ettirmektedir (Beland, 2015: 192). Ayrıca Fransa'da ailelere çocuk yardımından, eğitim ve konut yardımına kadar uzanan birçok konuda da yardım sağlanmaktadır. Fakir ve zengin ayrımı yapılmadan her aileye tek çocuk için 320 avro, 2 çocuk için 430 avro, 3 çocuk için de 540 avro yardım verilmektedir. Verilen bu çocuk yardımları çocukların üniversite eğitiminin sonuna kadar devam etmektedir. Bunun yanında doğum yapan anneye 16 haftaya kadar ücretli izin verilmektedir (Manavbaşı, 2013: 4).

Fransa'da, aile yaşamı ve çalışma yaşamını entegre eden uygulamalar ile kadınların ev dışında çalışmalarının yanı sıra sosyal yaşama uyum sağlamalarını teşvik eden politikalar uygulanmıştır. Bu sayede, kadınların işgücüne dahil olmalarının ve işgücüne dahil olan kadınların çocuk yapma kararı almalarının önü açılmıştır (Eryurt, 2013:147).

2015 yılı nüfusu 65 milyon olan Fransa nüfusunun 2050 yılında yaklaşık 72 milyon olacağı tahmin edilmektedir. Bu tahmin, doğum oranlarının aynı kalması, ölüm oranlarının azalması ve yıllık yaklaşık olarak 100.000 net göç alması halinde gerçekleşebilecektir (www.worldpopulationstatistics.com, 2015; www.worldpopulationreview.com, 2015; www.data.worldbank.org, 2015).

Şekil 2.4'te de görüleceği üzere nüfusun düşük seyirde devam edeceği projeksiyonlara göre Fransa nüfusu 2030'lu yıllarda düşüş eğilimine geçecektir. Fransa devletinin olmasını istemediği en kötü ihtimalin bu olması sebebiyle nüfusu artırıcı politikalara ciddi önem verilmektedir. Fransa nüfus artışı için uzun yıllardan bu yana en ciddi mücadele eden Avrupa ülkeleri arasındadır. Nüfusun mevcut/normal seyirde devam etmesi halinde büyüme oranlarının dengeli bir şekilde devam edeceği görülmektedir. Üçüncü projeksiyona göre; nüfus artış hızı yükselmektedir. Bu son durumu Fransa'nın ulaşmak istediği hedef olarak yorumlamak yanlış olmayacaktır.

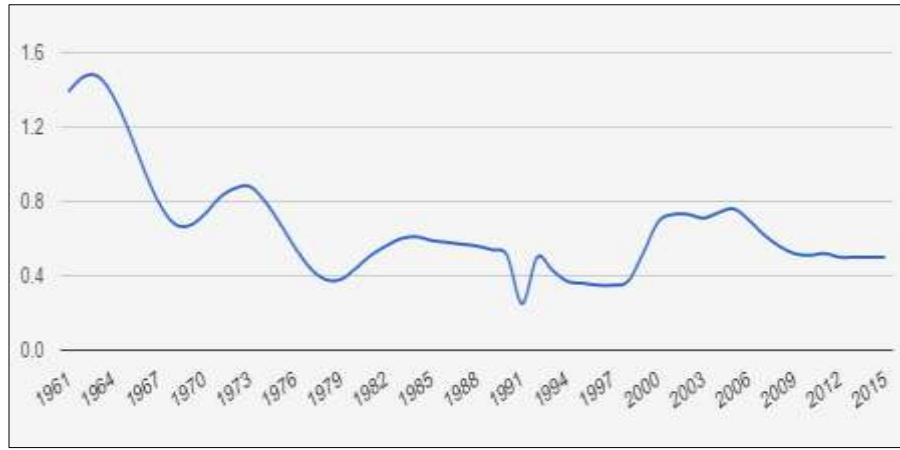
Şekil 2.4 Fransa'nın Nüfus Projeksiyonu (1950-2100)

Kaynak: UN World Population Prospects, www.worldpopulationreview.com, 2015.

Fransız Ulusal İstatistik ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü (INSEE) tarafından yapılan araştırmayla Fransa'nın 2013 yılında, AB ülkeleri arasında İrlanda ile birlikte en doğurgan ülkesi olduğu da belirtilmiştir. Buna karşın 2010 yılında her kadına düşen

çocuk oranı 2,03 iken bu oran 2012’de 2,01, 2013 yılında ise 1,99 seviyelerine düşmüştür. Ayrıca nüfusun 2000’den bu yana en düşük seviyede seyrettiği belirtilmiştir (www.dunya.com, 2014). Görüldüğü üzere AB ülkeleri arasında her ne kadar ilk sıralarda yer alsada Fransa’da nüfus kendini yenileme oranının aşağısında, düşüş eğiliminde yol kat etmektedir.

Fransa nüfusundaki 1961-2015 yılları arasındaki değişim seyrine bakıldığında (Şekil 2.5) 1960-1980 yılları arasında hızlı bir düşüşün gerçekleştiği görülmektedir. 2000’li yıllarda ise kararlı bir şekilde uygulanan nüfus artırıcı politikaların neticeleri görülmektedir. Ancak 2005 yılından bu yana nüfus büyüme hızı düzenli bir düşüş eğilimindedir. 2014 yılı nüfus artış oranı yalnızca %0,5 seviyesindedir.

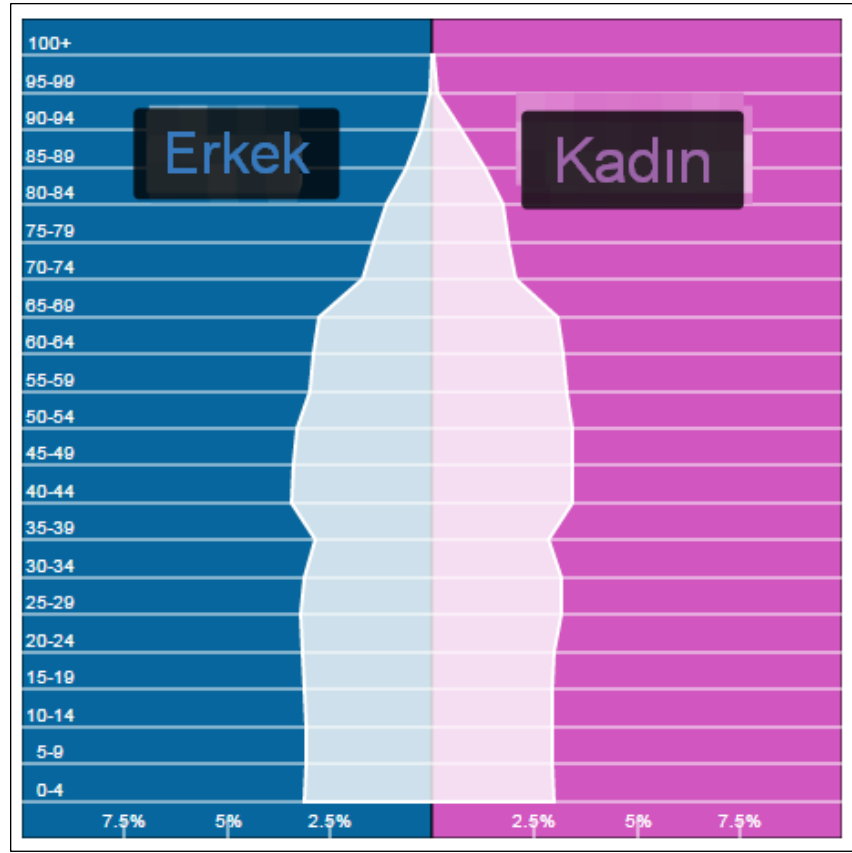
Şekil 2.5 Fransa Nüfusunun Değişim Seyri

Kaynak: www.countrymeters.info, 2015.

Diğer Avrupa ülkeleri gibi Fransa’da yüksek göç alan cazibe merkezi ülkelerdendir. 2008 yılında yapılan araştırmaya göre göçmenlerin sayısı, Fransa nüfusunun yaklaşık %19’u yani 11,8 milyon kişi olduğu belirlenmiştir (www.worldpopulationreview.com, 2015). Nüfus artış hızı düşük olan Fransa, bu açığı göçmen kabul ederek karşılamaya çalışmaktadır. Mali durumu uzun vadede kötü görünen Fransa’ya göçmenlerin gelmesi ile nüfus politikası nispeten hedefine ulaşmış olacaktır. Ancak nüfusun yaşlanması ve bağımlılık oranı yükselişi devam edecektir (Hardy, 2011: 78).

Fransa’nın nüfus piramidine bakıldığında (Şekil 2.6) Kadın (51,54) ve Erkek (48,46) nüfus oranlarında yaklaşık %3’lük bir farkın olduğu gözükmektedir. Bunun yanı sıra doğumda beklenen yaşam süresinin yüksek olduğu görülmektedir. 2013 yılında

doğumda beklenen yaşam süresi, kadınlar için 85, erkekler için ise 78,7 olarak açıklanmıştır.

Şekil 2.6 Fransa Nüfus Piramidi

Kaynak: www.populationpyramid.net, 2015.

Fransa'nın 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus oranı (% 16) ile Avrupa Birliği ortalamasına yakındır. Bu ortalama ile Fransa, İrlanda (%11) ve Hollanda'dan (%13) daha fazla yaşlı nüfusa sahip iken İtalya'daki yaşlı nüfus oranı (%18) Fransa'dan daha yüksektir. Önümüzdeki yıllarda Fransa'daki yaşlı nüfusun hızla artacağı tahmin edilmektedir. 2030 yılında nüfusun yaklaşık %25'i, 2050 yılında ise nüfusun yaklaşık %30'unun yaşlı nüfus (65 yaş ve üzeri) olacağı tahmin edilmektedir (Beland, 2015: 192). Ortalama yaşam süresinin uzaması ve doğurganlık oranlarının azlığından kaynaklanan nüfustaki yüksek yaşlı oranı, yaşam kalitesinin ve refah seviyesinin devamı için emeklilik yaşının yükseltilmesini ve yaşlıların çalışmaya teşvik edilmesini zorunlu kılmaktadır (Hardy, 2011: 78). Doğum oranlarındaki düşüşün devam etmesi ve beklenen yaşam süresinin uzunluğunu mevcut ekonomik gücü sayesinde göğüsleyebilen Fransa, hızla artan yaşlı

sayısı ve giderek azalan işgücü miktarı ile gelecek yıllarda ciddi problemler ile karşı karşıya kalacaktır.

Fransa, nüfus ile ilgili endişe verici gidişatı öngörerek pronatalist politikalara başlaması ile yani erken hareket etmesi ve sosyal politikalarla desteklemesi sayesinde nüfusta yaşanan hızlı düşüşü yavaşlatma başarısı ile bu yönde politika uygulayan ülkeler için iyi bir örnek olarak gösterilebilir.

Sosyal devlet anlayışının Türkiye'ye nazaran daha gelişmiş olduğu Fransa'da sunulan destek ve teşviklerin yerleşmiş olması ve halk üzerinde devamına yönelik güven oluşturulması çocuk yapma konusunda aileler üzerinde olumlu etki oluşmasını sağlamaktadır. Bu güven Fransa'daki pronatalist politikaların Almanya'da uygulanana politikalardan daha başarılı olmasının ardındaki sebepler arasında gösterilmektedir.

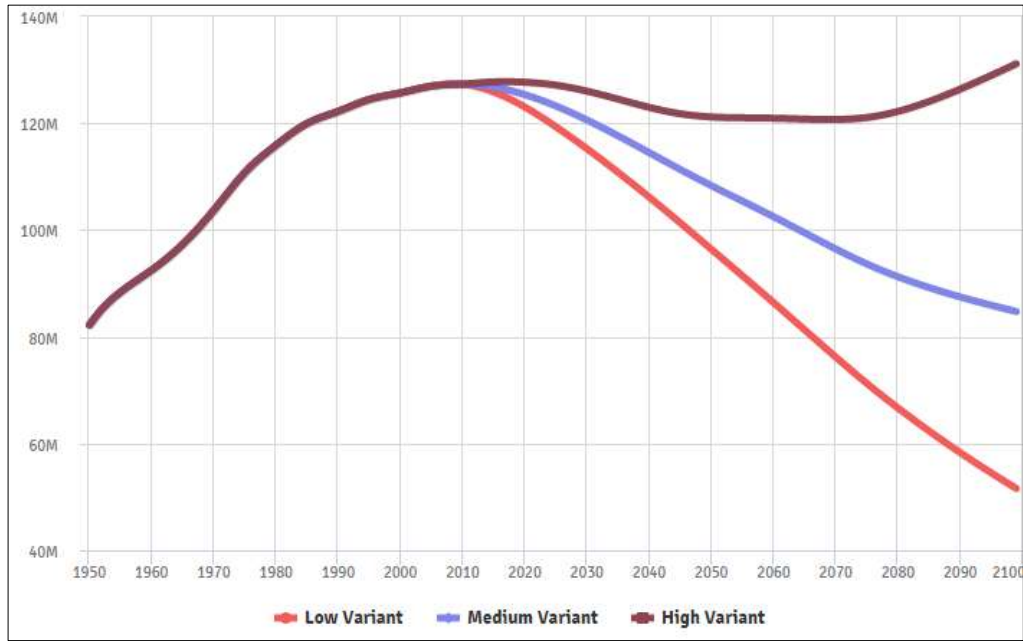
Ayrıca, Fransa'da uygulanan nüfus politikaları, yasal düzenlemelerin yanında toplumsal yapıya entegre olarak ciddi başarı sağlamıştır. Fransa'nın nüfus politikası için söylenmesi gereken bir diğer husus ise bu başarıyı Fransa diğer Avrupa ülkelerinden daha az kaynak ayırarak başarmış olmasıdır. Kuşkusuz bu başarı da yukarıda belirtildiği gibi nüfusta meydana gelecek olan azalmayı ve yaşlanmayı öngörmesinin büyük etkisi olmuştur. Uygulanan pronatalist politikalar sayesinde istenilen sonuca ulaşamamış olsa da nüfusun belli bir seviyede tutulması sağlanabilmiştir. Bu anlamda, politika uygulayıcılar için nüfus konusunda muhtemel sorunların önceden görülebilmesinin avantajının önemi ortaya konmuş olmaktadır.

2.2.3 Japonya'da Nüfus Politikaları

Japonya, 19.yy'ın sonu ve 20.yy'ın başlarına kadar üretimi artırma ve güçlü bir devlet düşüncesiyle, çocuk sayısını artırmaları için halkı teşvik etmiş ve aile planlaması adı altında nüfus artış hızının azaltılmasına yönelik çalışmalara sıcak bakmamıştır. Ancak 1947'de nüfus artış hızının %2'ye çıkması 1948'de aile planlaması yapılmasına dair bir yasanın çıkarılmasına neden olmuştur. Bu yasa ile kürtaj serbest bırakılmış ve aileler fazla çocuk yapmamaları konusunda teşvik/ikna edilmeye çalışılmıştır. Ancak 1990'lı yıllarda nüfus artış hızının düşmesi tekrar pronatalist politikalara geri dönülmesini zorunlu kılmıştır (www.guzvadi.com, 2014). Devletin uyguladığı nüfus politikaları istenilen neticeleri vermezken, nüfus, dünyada yalnızca birkaç ülkede görülen eksilme durumu ile karşı karşıya gelmiştir.

Ekonomik büyümede dünyanın en önde gelen ülkelerinden biri olan Japonya'nın nüfusu bugün 127.877.079'dur (www.worldometers.info, 2015). 2011-2014 yıllarında nüfus artış hızı -0,2 düzeyinde olmuştur. Nüfus büyüklüğü bakımından dünyada ilk 10'da yer alan Japonya'da nüfus azalışının devam edeceği tahmin edilmektedir. Japonya'da kilometre kareye 336 kişi düşmekte ve bu oran ile dünyada nüfusu en yoğun 36. ülke olarak yerini korumaktadır (www.worldpopulationreview.com, 2015).

Şekil 2.7'de de görüleceği üzere farklı değişkenlere göre hesaplanan projeksiyonların tümünde Japonya nüfus artış hızının düşüş seyrinin devam edeceği görülmektedir. En iyimser hesaplamalarda bile ancak 2075'lerde bu seyrin değişebilme ihtimali görülebilmektedir. Japonya'nın nüfusu ile ilgili yapılan projeksiyonlara göre nüfusun 2050 yılında bugünkü nüfusa göre (127.877.079) 30 milyon azalacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 2.7 Japonya Nüfusu (1950-2100)

Kaynak: UN World Population Prospects, www.worldpopulationreview.com, 2015.

2010 yılı itibari ile nüfusu azalmaya başlanan Japonya'da doğum oranlarında ciddi bir düşüş görülmektedir. Bunun yanında ölüm oranlarının da azalması Japonya'da nüfus politikaları anlamında ciddi çalışmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Uzun süreden bu yana doğum oranlarındaki azalış ile birlikte 15-64 yaş nüfusunun azalması,

Japonya'daki ekonomik kalkınma sürecinin yavaşlatacağı görüşünü kuvvetlendirmektedir.

Doğumda beklenen yaşam süresi 84 olan Japonya dünyada ilk sırada yer almaktadır (www.gamapservers.who.int, 2015). Bağımlılık oranı ise, %63,3 seviyelerine kadar ulaşmıştır. Nüfusun ¼'ünden fazlası 65 ve üzeri yaştaadır. 2050 yılına kadar 65 yaş ve üzerindekiilerin, toplam nüfusun %35'i oluşturacağı nüfus hareketliliğinin mevcut seyrinde devam etmesi halinde beklenen sonuçlar arasındadır. Bu nedenle Japonya'nın en önemli sorunlarından biri nüfusun hızla yaşlanmasıdır.

Tablo 2.6'de de görüleceği üzere 1950'den günümüze kadar belirgin bir şekilde artan yaşlılığa bağlı yaşlı bakımı ve bakıma muhtaçlara yönelik uygulanan sosyal hizmetlerin önemi artmıştır. Aynı zamanda nüfusun hızla artarak yaşlanması beraberinde emeklilik ve sağlık sistemleri üzerine büyük bir yük getirmiştir. Bu nedenle yaşlılara yönelik sosyal politikalara ihtiyaç her geçen gün artmaktadır.

Tablo 2.6
Japonya 65 yaş ve üzeri nüfus (1950-2100)

Yıl	Binler	%	Yıl	Binler	%
1950	4.066	4,9	2025	36.526	7,19
1955	4.697	5,3	2030	36.992	7,20
1960	5.297	5,7	2035	37.840	7,21
1965	6.108	6,3	2040	39.497	7,22
1970	7.293	7,0	2045	39.876	7,23
1975	8.734	7,9	2050	39.594	7,24
1980	10.485	7,10	2055	38.990	7,25
1985	12.237	7,11	2060	37.818	7,26
1990	14.607	7,12	2065	36.524	7,27
1995	17.917	7,13	2070	34.987	7,28
2000	21.598	7,14	2075	33.533	7,29
2005	25.201	7,15	2080	32.517	7,30
2010	29.243	7,16	2085	31.709	7,31
2015	33.533	7,17	2090	31.054	7,32
2020	35.877	7,18	2095	30.539	7,33

Kaynak: www.esa.un.org, 2015.

Nüfusun yaşlanmasının yanında üzerinde durulması gereken diğer bir husus doğurganlık meselesidir. Uygulanan pronatalist politikalar ile artırılmaya çalışılan

doğurganlık hızı ile ilgili istenilen başarı sağlanamamıştır. 2014 yılında %1,40 olan doğurganlık hızı, nüfusun kendini yenileme oranından (2,1) çok düşüktür. Japonya’da doğurganlığın düşmesinin temel sebeplerini maddelendirecek olursak (Horlacher and MacKellar, 2003: 99; Erol, 2013: 52; (www.worldometers.info, 2015):

- Refah seviyesinin artması
- Eğitim düzeyinin artması
- Bekar yaşayanların sayısının artması
- Kadınlarda evlenme yaşının gecikmesi
- Kadının iş hayatına dahilinin artması
- Kentleşme oranının yüksek olması (%93, 2014 yılında)
- Aile yapısı ve geleneklerin değişmesi

Japonya’da 19. yy’da ikiden fazla neslin bir arada yaşadığı geniş aile yapısı ağır basmaktadır. Bu dönemde genelde aile üyelerinin birlikte çalışabildikleri tarım, ormancılık ve balıkçılık gibi sektörler ağır basmaktadır. Daha sonra 1986 yılında çıkan Eşit İstihdam Fırsatı (Equal Employment Opportunity Law) hakkındaki kanun ile kadının iş hayatına dahil olması sağlanmıştı (www.ipss.go.jp, 2015). Bu gelişmeler neticesinde aile yapısı değişmiş ve doğurganlık oranlarında ciddi azalış görülmeye başlanmıştır. Ancak bunun yanında hane sayısı artmaktadır. Bunun temel sebebi ise; evlenmeyenlerin ya da geç yaşta evlenenlerin sayısının artması, boşanma oranlarının artmasıdır.

Japonya’da doğurganlığı artırmak için çocuk başına 150 dolar verilmektedir. Bunun yanında nüfustaki düşüşün önüne geçebilmek için dışarıdan göç gelmesine olumlu bakılmakla birlikte vasıflı işgücü olmasına dikkat edilmektedir.

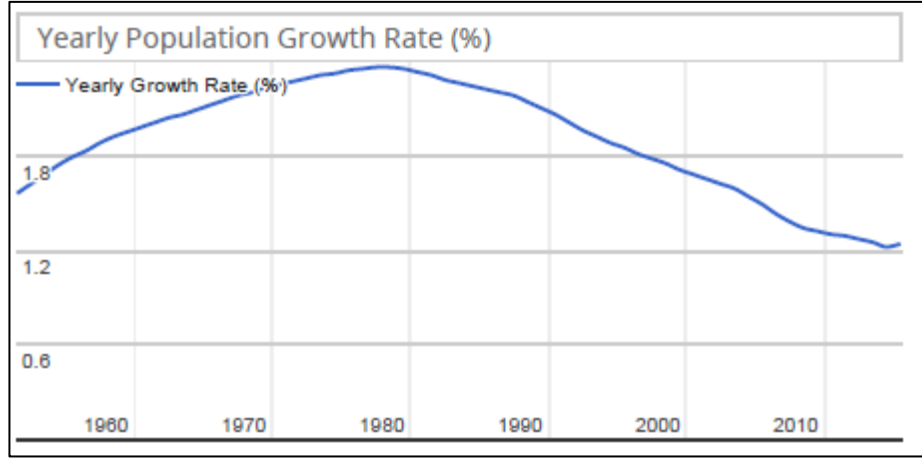
Sonuç olarak, Japonya, nüfusun giderek azalması problemine yönelik uyguladığı nüfus politikalarında istediği sonuca ulaşamamıştır. Yaşlılık ve bağımlılık oranları ile nüfusu azalan birkaç ülkeden biri olması problemin büyüklüğünü göstermektedir. Doğum hızlarının ciddi oranlarda düşüşünden sonra pronatalist politikalara başlanması ve ekonomik gelişmişlikle birlikte az çocuklu aile yapısının kültürel anlamda yerleşmiş olması politikaların etkili olamamasının ana sebepleri olarak gösterilebilir.

2.2.4 Hindistan'da Nüfus Politikaları

Yaklaşık 2000 yıllık kültüre sahip olan ve 1947 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanan Hindistan, etnik, kültürel ve dinsel alanlarda çeşitliliğe sahip bir ülkedir. Son yıllarda Çin'den sonra en hızlı ekonomik büyümeyi sağlaması (Ekonomik büyüme %7, 2015), eğitim düzeyi yüksek ve iyi derecede İngilizce bilen genç nüfusa sahip olması, güçlü film endüstrisi, nükleer sanayi, bilişim sistemlerindeki başarılar ve 1 milyarı geçen nüfusu ile dikkatleri üzerine çeken bir ülke konumundadır. Hindistan'ın bilişim sistemleri ve enformasyon teknolojisinde kat ettiği yol, Hindistan'ı dünya çapında ileri teknoloji merkezlerinden, bilişim havuzlarından biri haline getirmiştir (Akçadağ, 2009).

Yüksek ekonomik büyüme oranına rağmen hala nüfusun yaklaşık %25'i günde 1 ABD Dolarının altında, ikinci %25'lik kısım ise günde 2 ABD Dolarının altında bir gelire sahiptir (www.mfa.gov.tr, 2015). 2014 İnsani Gelişmişlik Endeksine göre Hindistan 135. sıra gibi alt bir konumdadır (Human Development Report, 2014). Hindistan'da görülen eğitim ve gelir dağılımındaki büyük farklılıklar ülkenin çözmesi gereken temel problemler arasında görülmektedir.

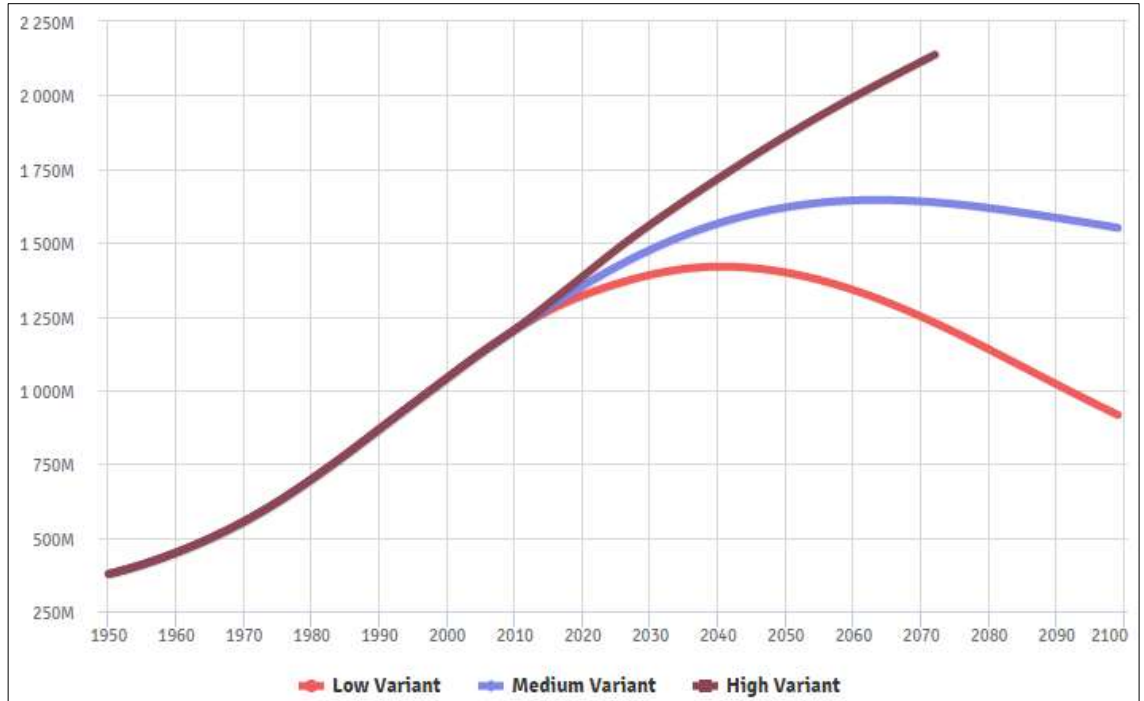
Hindistan'ın nüfusu 2011 yılında yapılan son nüfus sayımına göre 1.210.193.422'dir (www.worldpopulationreview.com, 2015). Dünyada nüfusu 1 milyardan fazla iki ülkeden biri olan Hindistan'ın son yıllarda nüfus artış hızı düşmesine rağmen, nüfusu 1 milyardan yüksek diğer ülke olan Çin'den, nüfus artış hızı daha yüksektir. Şekil 2.8'de da görüldüğü üzere Hindistan'da 1977-1978 yıllarında nüfustaki %2,36'lık büyüme hızı ile doruk noktaya çıkan nüfus, daha sonraki yıllarda ciddi bir azalış seyri izlemiştir. 1990 yılında %2,1, 2000 yılında %1,68, 2005 yılında %1,49, 2010 yılında %1,30 ve 2014 yılında ise nüfus büyüme hızı %1,22 olmuştur.

Şekil 2.8 Nüfus Büyüme Oranları

Kaynak: www.worldometers.info, 2015.

Şekil 2.9'da görülen projeksiyon hesaplarına göre 2030 yılına kadar Hindistan nüfusunda düzenli bir artış görüleceği tahmin edilmektedir. Düşük seviyedeki değişkenlere göre nüfusun 2040'larda düşüş seyrine geçeceği görülmektedir. 2050 yılında ise Hindistan nüfusu (1.652 milyon) Çin nüfusunu (1.314 milyon) geçerek birinci sıraya geçecektir (www.worldpopulationreview.com, 2015).

Şekil 2.9 Hindistan Nüfusu Projeksiyonları (1950-2100)

Kaynak: UN World Population Propects, 09.12.2015.

Hindistan'da etnik, kültürel ve dini farklılıkların fazla olması, toplum geneli tarafından kabul görecekle/benimsenecek bir politika uygulamayı zorlaştırmaktadır. Genel anlamda Hindistan'da uygulanan nüfus politikalarının Çin'de uygulanan nüfus politikaları kadar etkili olamadığı söylenebilir. Bu anlamda nüfus politikaları açısından çıkarılacak sonuç; nüfus politikalarının etkili olabilmesi, ülkenin birçok alandaki yapısı/durumu ile alakalıdır. Ekonomik gelişimden kültürel yapıya, coğrafi konumundan iklim şartlarına, kültürel yapısından etnik ve dini farklılıklara kadar birçok faktör nüfus politikalarının başarısına etki etmektedir.

Hindistan'ın nüfus politikaları ile ilgili tarihi, 1928 yılında İngiltere'nin burada başlatmış olduğu doğum kontrol hareketine kadar gitmektedir. Ancak bu politika Hint halkı tarafından kabul görmemiştir. Hindistan, bağımsızlığı kazandığı yıllarda nüfus politikalarının gerekliliğini kabul ederek bu yönde çalışmalara tekrar yönelmiştir. 1960 yılında yapılan nüfus sayımı ile durumun ciddiyeti fark edilerek bu anlamda yatırım ve teşvik çalışmalarına hız verilmiştir. Hindistan Devleti, ulusal bir eylem planı oluşturulmasının akabinde, 1980'li yıllarda nüfus artış hızında azalma görülmekle birlikte ciddi bir artış oranı gerçeğı ile karşı karşıyadır. Bu nedenle doğum kontrol araçları ücretsiz olarak dağıtılmaya başlanmış, düşük yapmanın önündeki yasal engeller kaldırılmıştır.

Hindistan'da maalesef yüksek oranda çocuk ve hamile kadın ölümü yaşanmaktadır. Sağlık alanındaki geri kalmışlığın, cehaletin aşırı nüfus ile bir araya gelmesi bu sonuçları ortaya çıkarmaktadır.

Günümüzde daha çok basın yayın organları vasıtasıyla bilinçlendirme ve teşvik çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Eyalet sistemi olan ülkede bazı eyaletlerde ciddi gelişmeler kat edilmiş olsa da bazılarında çok etkili olmamıştır nüfus politikaları. Her bir eyaletin nüfusu, dünyadaki yüksek nüfuslu ülkelerin nüfusundan daha fazla olan Hindistan'da meydana gelen gelişimler dünya nüfus geneli içinde hatırı sayılır değişimlere sebep olmaktadır.

Geniş aile yapısı Hindistan gibi az gelişmiş ülkelerin tipik özelliklerindedir. Bu aile tiplerinde geçim sağlama sorumluluğı yalnızca bir kişiye ait değildir. Buna bağılı olarak ailesi ile aynı evde kalmaya devam eden yeni evli kişinin geçim sağlama ile ilgili sorumluluğun paylaşılması, evlenme yaşını daha erken yaşlara çekmektedir (Habakkuk,

1966: 20). Hindistan’da da bu duruma karşı yeni evli çiftlere çocuk yapmamaları teşvik edilmektedir. Çiftlerin uzun süreli balayına çıkması teşvik edilmektedir (Maharastra Eyaleti). Teşvik programına göre; evlendikten 2 yıl sonra çocuk sahibi olanlara 5000 rupi, 3. yılda çocuk yapmaması halinde 2500 rupi daha verilmektedir.

Antinatalist ve pronatalist politikaların uygulanma sürecinde farklı teknikler/yöntemler kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemlerin bazıları insan hak ve özgürlüklerine aykırı olmasına rağmen yine de uygulanmaktadır. Eski çağlardaki ilkel toplumlarda normal karşılanabilecek bu yöntemler Hindistan gibi ülkelerde hala uygulanmaktadır. Hindistan’da doğum oranını düşürmek için kadın ve erkeklerin zorla kısırlaştırılması bunun bariz örnekleri arasındadır. Özellikle yoksul kadınların tercih edildiği, hijyenik olmayan ortamlardaki kalitesiz kısırlaştırma ameliyatları, birçok kişinin ölmesine veya hastalanmasına neden olmaktadır. Resmi rakamlara göre Hindistan’da 2013-2014 yılları arasında 4 milyon kısırlaştırma ameliyatı gerçekleştirilmiştir. 2009-2012 yılları arasında bu ameliyatlarda 700’den fazla insan ölmüştür (www.bbc.co.uk, 2015).

2.3 Türkiye’de Nüfus Politikaları

Birleşmiş Milletler’in, devletlerin ekonomik, sosyal, demografik, siyasal ve diğer ulusal hedeflere ulaşmak için nüfusun büyüklüğünü, artış hızı, coğrafi dağılımını ve demografik özelliklerini etkileme yönlendirme süreci (Eryurt vd., 2013: 138; Oktay, 2014: 33) olarak tanımladığı nüfus politikaları, ülkelerin kalkınmasında en önemli etmenlerden biridir. Uygulanan politikalar hem nüfusun gelişimine göre hem de ülkenin kalkınmışlık seviyesine göre belirlenmekle birlikte bu faktörlerdeki değişim/gelişimlere göre de yön değiştirmektedir.

Nüfus artış hızının yüksek olduğu veya düşük olduğu ülkelerde, bu durumdan doğrudan ve/veya dolaylı olarak olumlu veya olumsuz etkilenen birçok unsur vardır. Durumun önemini kavramış olan özellikle gelişmiş ülkeler, bu nedenle nüfus politikaları üzerine hassasiyetle eğilmektedirler. Türkiye’nin de nüfus politikaları ile ilgili yapmış olduğu birçok çalışma/uygulama mevcuttur. Bu çalışmalar Cumhuriyet öncesine, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzamaktadır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında konu ile ilgili çıkarılan yasa/lar konuya gösterilen önemi göstermektedir.

Türkiye nüfus politikaları tarihine bakıldığında, dünya genelinde uygulanan 3 temel nüfus politikasının; nüfus artış hızının artırmaya yönelik politikalar, nüfus artış hızını

artırmaya yönelik politikalar ve nüfusun nitelik ve niceliğini iyileştirmeye yönelik nüfus politikalarının tümü farklı dönemlerde uygulanmıştır. Bazı dönemlerde ise aslında herhangi bir çalışmanın yapılmadığı, bir müdahalenin olmadığı yani Türkiye’de nüfus politikalarının uygulanmadığı dönemlerin olduğu da söylenebilir.

Türkiye’de uygulanan nüfus politikalarının dönemleri ve uygulanış maksatlarına bakıldığında birçok farklı görüntü ile karşılaşılmaktadır. Avrupa ülkelerinin etkisinde olan nüfus politikalarının yanında, siyasi düşünceler perspektifinde oluşturulan nüfus politikalarını da görmek mümkündür¹⁷. Bunun yanında halkın büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu Türkiye Cumhuriyeti’nde olaya İslami açıdan yaklaşımlarda olmuştur. İktidardaki siyasi parti veya partilerin kendi ideolojilerine göre bir politika belirlemeleri gayet normaldir. Ancak nüfus politikaları gibi ülkenin siyasi, ekonomik, kültürel yapısını ilgilendiren bir konuda yalnızca ideolojik eksenli bakılması yanlış görülmektedir. Geleceğe yönelik projeksiyonların dikkate alınmaması ve demografik dönüşüm sürecine göre bu dönemi daha önce yaşamış ülkeler incelenmeden kararlar alınması ileriki dönemler büyük problemlere sebebiyet verebilecektir.

Hükümetlerin nüfusun nitelik, nicelik ve coğrafi yoğunluğunu etkilemeye yönelik aldığı kararlar ülkenin nüfus politikası olarak kabul edilir. Ancak bu politikaların veyahut hükümet tarafından alınan kararın yazılı kurallarla desteklenmesi gerekmektedir. Sosyal düzenin oluşumunda baş aktörlerden biri olan kanunların desteğinden yoksun olan politikaların başarıya ulaşması zor olacaktır.

Türkiye’deki nüfus politikaları tarihine bakıldığında uygulanan politikaların başarısız olduğu ya da başka deyişle nüfusa yönelik hedeflerin gerçekleşmediği görülmektedir. Burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta nüfus politikalarının başarılı olabilmesi için nasıl oluşturulacağı ve ne biçimde uygulanacağı meselesidir. Öncelikle şu 3 temel ilkeye dikkat edilmelidir. İlki; nüfus politikaları halkın norm ve kültürlerine aykırı olmamalıdır. İkinci ilke ise; kullanılan yöntem veya araçların doğru tercihler olmasıdır. Nüfusun miktarı ve yapısı ile ilgili doğru bilgiye sahip olunmadan başarılı politikalar üretilmesi düşünülemez. Üçüncü ilke ise; nüfus politikaları uzun dönemli politikalarlardır. Bilinmelidir ki, nüfus politikaları etkilerini en erken 15-20 yıl içerisinde gösterebilmektedir. Uygulanacak politikaya karar verirken bu özelliği göz önüne

¹⁷ Konu ile ilgili geniş bilgi için; Adnan GÜRİZ’in Türkiye’de Nüfus Politikaları ve Hukuk Düzeni (1975, Sevinç Matbaası, Ankara) kitabının 3. bölümüne bakılabilir.

alınmalı ve bu uzun dönem içerisinde değişen siyasi iktidarların aynı hassasiyetle politikanın uygulayıcısı/destekçisi olması gerekmektedir.

Türkiye günümüzde, nüfusun kendini yenileyebileceği, yaşlanma ve beraberinde gelecek yüksek bağlılık oranının yükselmesini durduracak ve işsizliğin önünü almak için niteliği artıracak ve aktif istihdam politikaları oluşturabilecek tedbirler/politikalar bulmak için gayret sarf etmektedir. Türkiye nüfusuna yönelik yapılan projeksiyonlar, bu problemlerin ilerleyen yıllarda etkisinin artacağını göstermektedir.

Türkiye’de uygulanan nüfus politikalarını; Cumhuriyetin kuruluşundan önce yapılan çalışmalar ile 1923-1963 dönemi pronatalist politikalar, 1963-2002 dönemi antinatalist politikalar ve 2002 sonrası pronatalist politikalar şeklinde incelemek mümkündür. Ayrıca planlı dönemin başlaması ve bu dönemlerdeki nüfus ile ilgili gelişmelere de yeri geldiğinde değinilecektir.

2.3.1 Cumhuriyet Öncesi ve 1923-1963 Dönemi: Nüfus Artış Hızını Artırmaya Yönelik Politikalar

Cumhuriyet’ten önce nüfus ile ilgili olarak kapsamlı ve sıhhatli bir çalışma yapılmamıştır denilebilir. Nüfus ile ilgili tahminlerin yapıldığı ancak düzenli aralıklar ile kapsamlı bir nüfus sayımının yapılmadığı bilinmektedir. Yapılan tahminler ve bazı yerlere mahsus sınırlı yapılmış olan hatta yalnızca erkek nüfusunu ve hayvan sayısını kapsayan sayımlar askeri ve vergi gücünü tespit maksatlı yapılmıştır. Modern manada istatistiksel verilerin toplanmıyor olması, sağlık sisteminin gelişmemiş olması ve nüfus politikaları belirleyip uygulayacak kurumların olmaması bu dönemde bir nüfus politikası oluşturulmasını mümkün kılmamıştır (Yüksel, 2007: 41).

Cumhuriyet ilan edildiği yıllarda Türkiye uzun bir savaş ve yıkım döneminden yeni çıkmış bulunmaktaydı. Savaşlar neticesinde meydana gelen maddi ve manevi kayıplar oldukça fazla olan Türkiye’de, İmparatorluk dönemine oranla epey azalmış bir nüfusla, bir ulus-devlet yaratılması amaçlanmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet yönetimleri Cumhuriyet’in ilk birkaç on yılında Türkiye nüfusunun artmasını, hem de hızlıca artmasını önemli bir ulusal amaç olarak görmüşler, bu yönde çeşitli türde teşvik önlemleri almaya çalışmışlardır (Behar, 1999: 39).

Cumhuriyetin ilk Cumhurbaşkanlığını yapmış olan Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü’nün nüfusun artırılması ve bu sayede kalkınmanın gerçekleşmesi yönelik

destekleyici söylemleri de olmuştur. Bu nedenle bu dönemdeki nüfus politikasının yalnızca hukuki ve önleyici sağlık araçları değil siyasi destek ile de yürütüldüğü söylenebilir. Nüfusun artması gerektiğine yönelik görüş, başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere, 1946'da Demokrat Parti programında, 1950 yılında ise Menderes hükümetlerinin programlarında yer almıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun artış hızını yükseltmeyi gerekli gören sebepler şunlardır:

- Savaşlardan dolayı nüfusun azalmış olması,
- Yaygın sağlık sisteminin olmaması ve hastalık ve salgınların ölüm oranlarını artırması
- Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında fazla nüfus, askeri ve siyasi güç anlamına gelmektedir.
- Emek yoğun olan tarım sektöründe (henüz makineleşmeye geçilmemiş olduğu için) insan gücü açığı fazladır.

1930 yılında kabul edilen Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na doğumları arttırma, genel olarak ölüm ve özel olarak çocuk ölümlerini azaltma, altı ve daha fazla çocuğu olan kadınlara para mükafatı veya madalya verilmesi görevi/ödevi yüklenmiştir (Güriz, 1975: 234).

1426 sayılı Vilayet İdaresi Kanunu ile 1580 sayılı Belediye Kanunu, yerel yönetimler ile valiliklere nüfusu arttırmaya yönelik önlemler almak, ücretsiz doğum evleri kurmak ve maddi durumu kötü olan vatandaşlara ücretsiz ilaç yardımı yapma görevini yüklemiştir (Yüksel, 2007: 44)

Kasten çocuk düşürmenin suç sayıldığı TCK'da nüfus politikasını uygulamak amacıyla bazı değişiklikler yapılmıştır. 1936 yılında yapılan değişiklikle kısırlaştırma, gebeliği önleyici fiiller ve bunlara yönelik bilgileri yayma/duyurma suç sayılmıştır.

Nüfus politikasını gerçekleştirme amacıyla yapılan çalışmalardan bir diğeri ise 1944 yılında getirilen çocuk zammı ve doğum yardımıdır. Maaşlı ve ücretli memurlarla, bankalarda ve diğer devlet kurumlarında çalışanlardan çocuğu olanlara ayda 5 lira çocuk zammı verilmesi, bunun yanında çocuğu olanlara son maaşın bir aylık tutarının doğum yardımı olarak ödenmesi kabul edilmiştir. 1945 yılında kabul yürürlüğe giren

“Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” ile toprak dağıtımında çocuk sahibi olanlara öncelik tanınması kararlaştırılmış ayrıca toprak bedelinin ödenmesinde ilköğretim çağına giren her çocuk için %5 indirim yapılması kabul edilmiştir. (Güriz, 1975: 235-236).

1923-1963 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde, nüfusun artırılmasına yönelik çalışmalarda tabii olarak doğum oranlarının artırılması ve ölüm oranlarının azaltılması temel tedbirler/yöntemler olarak görülmektedir. Ancak ekonomik anlamda zayıf olan yeni kurulmuş devlette, gösterilen çabalar tam anlamıyla etkili olamamıştır. Ancak sağlık alanındaki gelişmeler sayesinde, penisilin ve antibiyotikin de yaygın olarak kullanılması ile bulaşıcı hastalıklara karşı konmasında ve ölüm oranlarının azalmasında önemli derecede yol kat edilmiştir.

Nüfus politikalarının uygulanmasında nüfusu etkileyen ancak bu politikalar içinde yer almayan başka bir deyişle dolaylı olarak nüfusu etkileyen faktörler de söz konusudur. Türkiye’de 1938 yılında Medeni Kanun’da evlenme yaşı aşağı çekilerek (daha önce erkekler için 18, kadınlar için 17’dir), erkeğin 17 yaşını, kadının ise 15 yaşını doldurduktan sonra evlenebilecekleri belirtilmiştir. Erken yaşta evlenme doğal olarak doğurganlık süresini artırmaktadır. Kanun’daki bu değişikliğin amacı farklı olabilir ancak doğal olarak bu durum nüfusun artışına sebep olacaktır.

Bu dönemde uygulamaya konan sosyal, ekonomik ve hukuksal tedbirleri 3 ana başlık altında toplayabiliriz (Kocaman, T. ve Özeltin İ., 1986: 2-3);

1. Çocuk sayısına göre aile yardımları:
 - Çocuk parası
 - Vergi indirimleri
 - Bazı zorunluluklardan muafiyet (Yol yapımında çok çocuklu olanların bu yasal zorunluluktan muaf tutulmaları)
 - Devlet hizmetlerinden yararlanmada öncelik ve devlet masraflarının bir kısmının devlet tarafından karşılanması (Eğitim, taşımacılık, konut yardımı vb.)
2. Çok çocuklu aileleri taltif etme, ödüllendirme
 - Madalya verilmesi
 - Hazineye ait topraklarda tarla bağışlanması
3. Yurtdışından gelen göçmenlere yapılan destekler

- Ülke genelinde yerleştirilmeleri, iskan edilmeleri
- Çocuk sayısına bağlı olarak tarla bağışı
- Ekonomik alana göre düşük faizli uzun vadeli kredi verilmesi

4. Sağlık ile ilgili tedbirler

- Nüfus artışını önlemeye yönelik her türlü ilaç ve tıbbi müdahale yasaklanmış ve uymayanlar için ceza-i müeyyideler getirilmiştir.
- Maddi durumu iyi olmayan vatandaşlara ilaçların ücretsiz dağıtılması.

Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun artmasına yönelik alınan yasal ve idari önlemlerin etkili olduğunu söylemek mümkün değildir. Nüfus artmıştır fakat bunun sebebi uzun süren bir savaştan yeni çıkmış bir milletin rahat bir yaşama kavuşmuş olması ve sağlık koşullarındaki gelişme ile alakalıdır.

1950'li yıllarda; nüfusun beklenenden daha hızlı artması, şehirleşme oranının hızla artması ve gebeliği önleyici yöntem ve araçlara yönelik sıkı uygulanan yasaklar başta anne ölümleri olmak üzere sağlık problemlerine neden olduğu için nüfus politikası tartışılmaya başlanmıştır.

2.3.2 1963-2002 Dönemi: Nüfus Artış Hızını Azaltmaya Yönelik Politikalar

1960'lı yıllara gelindiğinde nüfus artış hızının yükselmesini gerektiren nedenlerin değiştiği belirtilerek nüfus artış hızının artırılmasının aksine nüfus artış hızının azaltılmasına yönelik politika uygulanması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. Nüfus artış hızının azaltılmasına yönelik politika uygulamasının dayanak noktası olarak aşağıdaki gelişmeler gösterilmektedir.

- 1950 sonrasında sağlık hizmetlerinin gelişmesiyle ölüm oranının azalmaya başlaması
- Tarımda makineleşme
- Orduda insan gücünden çok silah gücünün ön plana çıkması

Murat'a göre planlı dönem öncesi ve sonrası uygulanan, nüfus artış hızını yükseltmeyi ve nüfus artış hızını düşürmeyi amaçlayan nüfus politikaları başarılı olamamıştır. Murat, son yıllardaki doğurganlık ve nüfus artış hızında görülen düşüşün nedenini ise, ekonomik, sosyal ve kültürel yapıdaki değişmelere bağlamaktadır (Murat, 2006: 89).

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı ve Sağlık Bakanlığı tarafından nüfusun artış hızının yüksek olmasının iktisadi gelişmeye engel olduğu gerekçesiyle nüfus artışını teşvik eden nüfus politikasının değiştirilmesi gerektiği üzerine görüşler dile getirilmiştir.

1963 yılında başlayan planlı dönem ile birlikte Cumhuriyetin kuruluşundan beri devam eden nüfus politikasının, dönemin sosyal, ekonomik şartlarına uygun olmadığı bu faktörler ışığında yeni bir nüfus politikası geliştirilmesi düşüncesi hakim olmuştur. 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin kurulması ve akabinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Programı'nın hazırlanması (1963-1967) ile pronatalist nüfus politikalarından vazgeçilerek antinatalist nüfus politikaların gerekliliği savunulmuştur.

Kalkınma Planlarında Nüfus Politikaları

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (Birinci BYKP, 1963-1967) "Nüfus Meselesi" başlığı altında; "Gelişme planlarının nüfus politikalarına ağırlık vermesi gerektiği, çünkü iktisadi gelişme en basit deyimle adam başına düşen milli gelirin artmasıdır. Milli gelir, belirli bir hızla artmakta iken nüfus da aynı hızla artarsa adam başına düşen gelir seviyesinde hiçbir değişme olmaz. Türkiye'de nüfus büyük bir hızla artmaktadır. İktisadi gelişme hızının mümkün olduğu kadar büyük olması da bir milli politika haline gelmiştir. Bu sebeple nüfus politikamızda bir değişikliğe ihtiyaç vardır" denilmektedir. Akabinde "Yeni Nüfus Politikası" başlığı altında; Nüfusun artışını artırma politikasının günün şartlarına uygun olmadığı belirtilerek nüfus planlaması kavramının tanımının yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Nüfus Planlamasının; aileleri istedikleri sayıda ve istedikleri zamanda çocuk sahibi olmalarını kolaylaştıran demokratik bir usul olduğu belirtilmiştir. Sanılanın aksine, "çocuk sahibi olmada devletin müdahale etmesi" anlamına gelmediği belirtilmiştir.

Birinci BYKP'de yeni nüfus politikası (antinatalist politika) ile ilgili tedbirler şunlardır (DPT Birinci BYKP, 1963: 80):

- Gebelik önleyici bilgilerin yayılmasını ve gebelik önlemede kullanılan araç ve ilaçların ithal ve satışını yasaklayan kanun hükümleri kaldırılacaktır.
- Sağlık hizmetlerinde çalışan personele (Doktor, hemşire, ebe, hemşire yardımcısı, sağlık memuru) nüfus planlamasıyla ilgili olarak gereken bilgiler verilecektir. Bu hem ilgili okul ve kurslarda bu konuda yeni dersler konularak,

hem de normal okul ve kurs safhasını geçirmiş personeli yeniden kurslara çağırarak yapılacaktır.

- Bu kimseler, gerekli bilgiyi ve parasız malzeme dağıtımını söz konusu olduğu hallerde malzemeyi isteyenlere vermekle ödevli olacaktır.
- Mevcut imkanlardan faydalanılarak nüfus planlaması eğitimi yapılacaktır.
- Gerekli araç ve ilaçların ucuza ithali, yurt içinde imali ve muhtaç olanlara parasız dağıtılması imkanları araştırılacaktır.

Görüldüğü üzere yeni nüfus politikası birçok açıdan belirlenen amaca yönelik yöntemler geliştirmiştir. Öncelikle önceki nüfus politikasının uygulanması aşamasında çıkarılan nüfus artışının artmasına destek olacak kanun hükümlerinin kaldırılması kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte konu ile yakından alakalı sağlık hizmetlerinde çalışan personellerin bilgilendirme ve bu bilgilendirmenin halka da yapılması gerektiği belirtilmiştir. Kolay erişim, maddi destek ve bunlar haricinde politikayı destekleyici farklı bazı imkanların sunulduğu da bilinmektedir.

Bu gelişmelerin akabinde 1965 yılında, 11976 sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Kanun, genel olarak yukarıda beş maddede belirtilen tedbirleri kapsamaktadır. Nüfus planlamasına yönelik eğitimlerin verilmesi bir devlet görevi/ödevi olarak kabul edilmiş, nüfus planlamasına yardımcı olacak ilaçların ve araçların kullanımı serbest bırakılmıştır. Ayrıca bu kanun ile birlikte, 1930 yılında kabul edilmiş olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile getirilen; ilkaha (gebe kalma / dölleme) mani araçların satışını yasaklayan, 6 veya daha fazla çocuklu kadınlara para mükafatı ya da madalya verilmesini öngören ve Türk Ceza Kanunu’nda yer alan çocuk yapmaya engel fiillerin işlenmesini veya bu fiillerin işlenmesi için propaganda yapan kimselerin cezalandırılması hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır (Güriz, 1975: 236).

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde “Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü”nün kurulması Devletin nüfus planlamasına yönelik koordineli ve sistemli bir çalışma amaçladığını göstermektedir.

İkinci BYKP’de (1968-1972) ise, durumu tanımlayan kavram değiştirilmiş, “nüfus planlaması” deyiminin yerini “aile planlaması” deyimini almıştır. Arz yönlü hizmet sunumunu amaçlayan Birinci BYKP’deki anlayış bu dönemde de devam ettirilmiştir.

Plan'ın Hedefler ve Strateji kısmında nüfus ile ilgili olarak; “Yurdumuzda nüfus artış hızı iktisadi gelişme meselesini güçleştirmektedir. Nüfus, milli gelirinkine yakın bir hızla arttığı müddetçe iktisadi gelişmenin bir ölçüsü olan fert başına gelir seviyesinde kalkınmadan beklenen gelişme olmamakta, sadece demografik yatırımların artması sonucu doğmaktadır, iktisadi gelişme hızı kalkınmanın ana hedeflerinden biri olarak seçildiğinden buna uygun bir nüfus politikası güdülecektir. Nüfus yapısını iyileştirmek ve nüfus artış hızının baskısını azaltmak için yapılan; ailelerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmalarını sağlayan aile planlamasının tanıtılması ve yayılması genişletilecek, toplumun beslenme seviyesini yükseltmek için beslenme şartları iyileştirilecektir” denilmektedir.

Ancak şunu da belirtmekte fayda var ki; nüfus artış hızının düşürülmesine yönelik hedef tutturulamamış ve temel ekonomik hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için politikaların ciddi şekilde devamının gerektiği belirtilmiştir (Yüksel, 2007: 47).

Üçüncü BYKP'de (1973-1977) doğum oranındaki azalmanın hedeflenen seviyede olmadığı ve bağımlı nüfus oranının arttığı belirtilmiştir. Ayrıca nüfus artış hızının bu şekilde devam etmesi halinde, ekonomik alanlarda çalışma hayatına katılmak isteyenlere yeterli istihdam olanağı sağlanamayacağı belirtilmiştir (Yüksel, 2007: 48). Kalkınma planında, aile planlaması hizmetlerinin ana-çocuk sağlığı çalışmaları ile bütünleştirilmesi gerektiği aşağıda görüldüğü şekilde belirtilmiştir (DPT Üçüncü BYKP, 1972: 826):

- Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin merkezi düzeyde ve taşrada sosyalleştirme programıyla bütünleşmiş tek bir örgüt tarafından yürütülmesi sağlanacaktır.
- Sağlık hizmetlerinin sosyalleştirildiği illerde aile sağlığı ve planlaması hizmetleri sağlık ocak ve evlerinde yürütülecek, doğum oranlarının Türkiye ortalamasını aştığı yerlerde özel programlar uygulanacaktır.
- Aile planlaması hizmetine diğer ilgili kamu kuruluşlarının katılımı sağlanacaktır.

Dördüncü BYKP'de diğer programlardan farklı olarak köy ebelerinin anne çocuk sağlığı ile ilgili bilgilendirilmesi önerilmiştir. Ayrıca aile planlaması hizmetlerindeki aksaklıklara vurgu yapılmıştır (Yüksel, 2007: 48).

Kalkınma planında nüfus konusuna yaklaşılması gereken perspektif; “nüfus sorunu, karşılıklı etkileşim içinde olan demografik faktörler ile toplumsal ve ekonomik faktörler arasındaki dengenin bozulması sonucu ortaya çıkan sorunların tümünü kapsadığından, nüfus politikası, Dördüncü Plan döneminde, tüm toplumsal ve ekonomik politikaların bir türevi olarak ele alınacaktır” şeklinde belirtilmiştir (DPT Dördüncü BYKP, 1979: 282).

1980’li yıllarla birlikte Türk ekonomisinde, ithal ikameci sanayileşme politikasının yerini liberal ekonomik politikalar ve ihracata dayalı büyüme modeli almaya başlamıştır. Nüfus politikaları açısından önemli bir diğer gelişme bu dönemde hayata geçirilmiştir. 1980 Anayasası’nda “Aile Planlaması” kavramı kendisine yer bulmuştur. Anayasanın 42. maddesinde; “Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilâtı kurar” denilmektedir (Koç ve diğerleri, 2008: 55).

1965 yılında yürürlüğe giren Nüfus Planlaması hakkındaki kanunun getirmiş olduğu tedbirler yetersiz görülerek, 1983 yılında 2827 sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu kanunda nüfus artış hızını azaltmaya yönelik daha kapsamlı tedbirler görülmektedir. Madde 1’de Kanun’un amacı şu şekilde belirtmektedir: “Nüfus planlaması esaslarını, gebeliğin sona erdirilmesi ve sterilizasyon ameliyelerini, acil müdahale halleri ile gebeliği önleyici ilaç ve araçların temini, imal ve saptanmasına ilişkin hususları düzenlemektedir”.

1983 yılında Nüfus Planlama Genel Müdürlüğü Sağlık Bakanlığı’nın anne ve çocuk sağlığı hizmetlerini yürüten Genel Müdürlük ile birleştirilmiştir (Behar, 1999: 43)

Beşinci BYKP (1985-1989) dönemi içinde kalkınmanın ilk unsuru olarak beşeri kaynak üzerinde durulmuş, nüfusun niteliklerinin ve özelliklerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. (Başol, 1995: 56).

Beşinci BYKP’de nüfus ile ilgili hedefleri şu şekilde belirtilmektedir (DPT Beşinci BYKP, 1984: 125,127):

- Sosyal ve ekonomik alandaki değişmeler ile nüfus artışı ve nüfusun hareketliliği, birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen unsurlardır. Refah artışına paralel olarak nüfus artış hızı düşmektedir. Beşinci Planda da bu düşme eğiliminin devam etmesi beklenmektedir.

- Kalkınmanın en önemli unsuru beşeri kaynağımızdır. Nüfusun niteliklerinin ve özelliklerinin geliştirilmesi temel ilkedir.
- Nüfusun sağlık, eğitim, barınma ve beslenme imkanları artırılacak; sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve özellikle göç veren ve doğurganlığın yüksek olduğu illerde yaşayan nüfusun bu hizmetlerden faydalanması sağlanacaktır.
- Nüfusun yapıcı, yaratıcı, müteşebbis, sorumluluk duygusuna sahip ve ekip çalışmasına yatkın olma nitelikleri geliştirilecektir.
- Ferdin topluma kazandırılmasında birinci derecede önemli olan ailenin, maddi ve manevi bakımdan sağlıklı bir kurum olarak korunması eğitilmesi ve geliştirilmesi yönünde tedbirler alınacaktır.
- Özellikle aile ve anne-çocuk sağlığının korunması amacıyla aile planlaması diğer sağlık hizmetleri ile bütünleştirilecek, bu alanda eğitim ve uygulama için gerekli tedbirler alınacak ve yeterli teşkilatlanmaya gidilecektir.
- Bebek ölüm hızının azaltılması, çocukların sağlık ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi için doğum öncesi safhadan başlamak üzere ilgili kamu kuruluşları ve özel kuruluşların desteğiyle yeni teknolojik gelişmelere uygun anne-çocuk sağlığı hizmetlerinin temel sağlık hizmetleriyle birlikte götürülmesine önem verilecektir.
- Orta büyüklükteki şehirlerin kendi kendilerine yeterli hale getirilmesi suretiyle, nüfusun büyük şehirlere göçünün azaltılması ve dengeli dağılımı, yatırımların göçü yönlendirici etkisinden faydalanarak sağlanacaktır.
- Sosyal ve ekonomik alanlardaki ihtiyaçların tespitinde ve sorunların çözümünde daha etkili kararların alınabilmesi bakımından ülkemizin insan potansiyelinin gelecek yıllarda hangi boyutlara ulaşacağına önceden tahmini büyük önem arz etmektedir.
- Beşinci BYKP döneminden itibaren Türkiye'nin üzerine eğilmesi gereken konu, 15-64 yaş grubuna daha fazla sayıda istihdam yeri açılması ve yaygın eğitim, hizmet öncesi eğitim, hizmet içi eğitim yolları ile bu kesimin iş yerleşmesinin sağlanmasıdır.

Kısaca belirtmek gerekirse, Beşinci BYKP’de eğitim, sağlık, nüfusun dengeli dağılımı, beşeri kaynak ve istihdam gibi daha çok nüfusun nitel ihtiyaçlarına yönelik hedeflere odaklanıldığı görülmektedir.

Altıncı BYKP’de (1990-1994) Türkiye’nin sosyal ve ekonomik gelişmişlik seviyesiyle bağdaşmayan yüksek bebek ölüm oranınının Altıncı Plan döneminde alınacak tedbirler neticesinde azalacağı ve Plan döneminde yılda ortalama doğacak 1,7 milyon bebekten 87 bininin bir yaşını tamamlamadan öleceği tahmin edilmektedir. Bebek ölüm oranında meydana gelecek azalmalara bağlı olarak, doğuşta hayatta kalma ümidinin yükseleceği öngörülmektedir.

Kalkınma planınının nüfus ile ilgili ilke ve politikaları şu şekilde sıralanmıştır (DPT Altıncı BYKP, 1989: 284-286):

- Kalkınmanın en önemli unsuru olan beşeri kaynağın niteliklerinin geliştirilmesi temel ilkedir.
- Nüfusun, istikrarlı bir ekonomik gelişme ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu bir yapıya ve artış hızına kavuşturulması esastır.
- Temel sağlık hizmetleri sistemi içinde anne-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin hizmet açığı bulunan; özellikle doğurganlık, bebek ve anne ölüm oranları yüksek plan ve hizmetlerden yeterince faydalanamayan kesimlere ulaştırılmasına öncelik verilecek, hizmetin etkinliği ve sürekliliği sağlanacaktır.
- Toplum doğrudan ilgilendiren sektörel politika karar ve uygulamaları sırasında, nüfus yapısındaki gelişmeler bütün yönleriyle ele alınacaktır.
- Demografi konusunda araştırma yapan ve eğitim veren kuruluşlar desteklenecek, nüfus politika ve programlarına yönelik periyodik araştırmalara ağırlık verilecektir.

Altıncı BYKP’nın diğer kalkınma programlarından farklı en önemli özelliği, demografi konusunda araştırma yapan ve eğitim veren kuruluşların desteklenmesi ve nüfus programlarında uzman yetiştirilmesine öncelik verilmesidir. Ayrıca, biyoteknoloji alanındaki demografik yapıyı ilgilendiren yeni gelişmelerin takip edilerek olumlu sonuç alınabilmesi için çalışmalar yapılması hedefi de üzerinde durulması gereken önemli bir husustur.

Yedinci BYKP’de (1996-2000), ekonominin değişim sürecini ve refah artışı, hızlı nüfus artışının engellediği belirtilmiştir. Bir sorun olarak varlığını devam ettiren hızlı nüfus artışının demografik yatırımlar olan konut, sağlık, eğitim ve altyapıya olan ihtiyacı artırmakla birlikte sürdürülebilir kalkınmayı da güçleştirdiğine değinilmiştir. Demografik farklılıkların devam ettiği ve yurt dışı göçler ile gelen sığınmacılar ve kaçak işçilere yönelik demografik, sosyal ve ekonomik niteliklerini belirleyebilecek istatistiki bir altyapının olmaması konu ile ilgili iktisadi ve sosyal politikaların geliştirilmesini güçleştirdiği şeklinde bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca mevcut nüfus kayıt sisteminin geliştirilmesi ve ülke düzeyinde yaygınlaştırılmasına yönelik ihtiyacın varlığına değinilmiştir.

Kalkınma planı’nın nüfus ile ilgili amaçlar, ilkeler ve politikalar bölümünde şu hedefler belirlenmiştir (DPT Yedinci BYKP, 1995: 36-38):

- Kalkınma için gerekli olan insan kaynağının geliştirilmesi, nüfus artış hızının yavaşlatılması ve sürdürülebilir kalkınma hedef ve politikalarıyla tutarlı bir nüfus yapısının oluşturulması temel ilkedir.
- İktisadi ve sosyal politikaların uygulanması ve sonuçlarının etkin bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla, hayati olayları kayda geçiren mevcut sistem, güvenilir ve çok amaçlı bilgi üretebilecek şekilde yeniden yapılandırılarak tüm yerleşim birimlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılacaktır.
- Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin götürülmesinde, hizmetten yeterince yararlanamayan kesimlere öncelik verilecek, hizmetin niteliği yükseltilecek, ulaşılabilirliği ve sürekliliği sağlanacaktır.
- Doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetleri ile doğum ve düşük sonrası aile planlaması hizmetlerinin güçlendirilmesi ve güvenli annelik projesinin ülke çapında yaygınlaştırılması sağlanacaktır.
- Aile planlaması ile ilgili sağlık personelinin eğitimine, sürekli ve güncel bilgilerle donanımına ve yerinde istihdamına önem verilecektir.

- Nüfus konularıyla ilgili eğitim, temel eğitimden başlayarak örgün ve yaygın eğitim kurumları ve kitle iletişim araçları kanalıyla yoğunlaştırılacaktır.

Sekizinci BYKP’de (2001-2005), nüfus yapısındaki değişimlerin izlenimi ve değerlendirmesinin yeterli düzeyde yapılamadığı belirtilmiştir. Plan hedefleri arasına, veri toplama, izleme ve değerlendirme çalışmalarının etkin bir şekilde yapılması, işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi ihtiyacını karşılamak maksadıyla Merkezi Nüfus İdaresi Sisteminin (MERNİS) uygulamaya konulması için gerekli hukuki ve kurumsal düzenlemelerin süratle tamamlanması hedefi konulmuştur.

Ayrıca üreme sağlığı ve aile planlaması alanında yerleşim yeri ve bölgeler bazında farklılıklar olduğu belirtilerek bu gelişmeleri sürekli izleme imkanı verecek etkin bir kayıt sistemi oluşturulamadığına değinilmiştir. Bu nedenle üreme sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin izlenmesi amacıyla ilgili kuruluşlar arasında güncel ve güvenilir bilgi akışına imkan verecek bir kayıt sisteminin geliştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılması hedefler arasında yerini almıştır (DPT Sekizinci BYKP, 2000: 78-80).

Kalkınma planının temel amaçları arasında; nüfusun niteliklerinin sağlık, eğitim ve insan gücü yönünden geliştirilmesi de yerini almıştır.

Kalkınma dönemlerinde uygulanan nüfus politikaları ile ilgili genel kanaat, politikaların nüfusun azalmasında hatırı sayılır bir etki oluşturmadığıdır. Behar’a göre Türkiye’nin nüfus politikalarının etkililiği çok düşüktür. Hatta doğurganlık üzerinde %10’luk bir etkiye sahiptir. Başka bir deyişle nüfus politikaları nüfusun artış hızı üzerinde anlamlı bir etki yapmamıştır. 1965 sonrasındaki doğurganlıktaki hızlı düşüş resmi nüfus politikasının dışında evli çiftlerin kendi inisiyatifleri ile olmuştur. Diğer bir deyişle, Türkiye’de doğurganlığın azalışında devletin nüfus politikasının “doğrudan”¹⁸ etkisi çok zayıftır. Behar, Türkiye’de doğurganlığın bu yıllarda hızlı ve önemli ölçüde azalmasını, bunun özgün nedenlerini, devletin bu konudaki girişim, eylem ve politikalarında değil, çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerde aramak gerektiğini savunmaktadır (Behar, 1999: 44-45).

¹⁸ Bu cümledeki “doğrudan” sözcüğü çok önemlidir. Çünkü Devletin politikasının, nüfus planlaması kliniklerinde çeşitli şekillerde gebelikten korunan kadınların sayısının ötesinde, önemli dolaylı etkileri de vardır. Bu dolaylı etkilerin en önemlisi kuşkusuz ki yapılan çeşitli eğitim faaliyetleridir. Bu faaliyetler arasında konferanslar, seminerler, hastane personeline yönelik eğitim çalışmaları, kitap ve broşür yayımları, çeşitli radyo neşriyatı vardır (Behar, 1999:45).

Nüfus politikası ile ilgili olarak kalkınma planlarının istenen seviyede başarı sağlayamaması, demografik değişkenlerin yalnızca ekonomik çıktıdan hareketle ele almasına bağlanmıştır. İstenen başarıya ulaşılamamasının başka bir sebebi ise, nüfus politikalarına ait uygulamaların girdi-çıkıtı analizleri programların sosyal uygulanabilirliği, yan etkileri gibi hususların göz ardı edilmesine dayandırılmıştır (Levine ve Üner, 1978: 247)

Kalkınma dönemi nüfus politikaları için son olarak, Türkiye’de uygulanan nüfus politikalarında öne çıkan bir unsurunda, Türkiye’deki nüfus politikalarının öncelik ve kavramsal farklılaşma itibariyle, dünyadaki nüfus politikaları ve kavramlarıyla takip içerisinde olduğu söylenebilir (Yüksel, 2007: 50).

2.3.3 2002 ve Sonrası Dönem: Nüfusu Niteliksel ve Niceliksel Olarak Artırmaya Yönelik Uygulanan Politikalar

Türkiye’de uygulanan antinatalist politikaların özellikle Dokuzuncu Kalkınma Planı ile tartışılmaya başlamasının temel nedenleri; değişen aile yapısı¹⁹ ve bununda sebeplerinden biri olan doğurganlık oranındaki ciddi düşüş, fırsat penceresinin kapanıyor olması ve son olarak artan yaşlı nüfus oranıdır. Kısacası, nüfus politikasının değişmesindeki temel sebep ülkenin demografik yapısının değişmesidir. Bu temel nedenlerin altında nüfus politikasının tartışılmasını/değişimini gerektiren birçok alt neden yatmaktadır.

¹⁹ Türkiye’de son 40 yılda gerçekleştirilen demografik araştırmaların sonuçları ortalama hane halkı büyüklüğünün 7 kişiden 4 kişiye düştüğünü göstermektedir. Doğurganlığın azalmasının sonucu olarak ortaya çıkan bu gelişme, Türkiye’deki aile yapısının geniş aileden çekirdek aileye doğru bir dönüşüm içinde olduğunu göstermektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğünün azalması çekirdek aile tipinin artışı ve bunlar da beraberinde hane halkı sayısının artışı getirmektedir. Demografik dönüşüm sürecinin doğal bir sonucu olan aile yapısının değişmesi süreci, Türkiye’de tek kişilik aile ve tek ebeveynli aile gibi yeni aile biçimlerinin ortaya çıkmasına ve daha da yaygınlaşmasına da yol açmaktadır (Koç ve Diğerleri, 2008:58).

Tablo 2.7
1990-2013 Genel Demografik Göstergeler

	1990	2000	2010	2011	2012	2013
Toplam nüfus (bin)	56.473	67.803	73.722	74.724	75.627	76.667
Kırsal nüfus oranı (%)	48,7	40,8	29,0	28,2	27,7	13,3
Kentsel nüfus oranı	51,3	59,2	71,0	71,8	72,3	86,7
0-14 Yaş nüfus oranı (%)	35,0	29,8	25,6	25,3	24,9	24,6
65 Yaş ve üzeri nüfus oranı (%)	4,3	5,7	7,2	7,3	7,5	7,7
Genç bağımlılık oranı (0-14) (%)	57,6	46,3	38,1	37,5	36,9	36,3
Yaşlı bağımlılık oranı (65+) (%)	7,0	8,8	10,8	10,9	11,1	11,3
Toplam yaş bağımlılık oranı (%)	64,7	55,1	48,9	48,4	48,0	47,6
Yıllık nüfus artışı (%)	21,7	18,3	15,9	13,5	12,0	13,7
Kaba doğum hızı (%)	24,1	21,6	17,2	16,8	17,1	16,9
Kaba ölüm hızı (%)	7,1	7,3	5,0	5,1	5,0	4,9
Toplam doğurganlık hızı (kadın başına)	2,9	2,5	2,1	2,0	2,1	2,1

Kaynak: TÜİK, 2013

Türkiye'nin demografik yapısının, doğurganlık düzeyindeki ve yaş yapısındaki gelişmelerle gelişmiş ülkeler yapısına benzemeye başlaması (Başar, 2013: 33) ve Onuncu Kalkınma Planında da belirtildiği üzere bağımlı nüfusun artması, projeksiyon hesaplarına göre tedbir alınmaması durumunda 2038 yılından itibaren çalışma çağı nüfusunun, 2050 yılından sonra ise toplam nüfusun azalmaya başlayacak olması pronatalist politikaların uygulanması gerektiği sonucunu doğurmuştur.

2002'li yıllara gelindiğinde Türkiye'nin içinde olduğu Demografik değişim süreci iyi gözlemlenememiş ve fırsat penceresi olgusu tam olarak öngörülememiştir. Sürecin farkında olunması ve gerekli politikaların alınması ile ilgili ilk çalışma Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) mümkün olmuştur. Planda, nüfus alanında uygulanacak politikalarla toplam doğurganlık hızının tedricen yükseltilmesi hedeflenerek, etkin ve uygun zamanlı politikaların geliştirilmesi ihtiyacı bulunduğu belirtilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

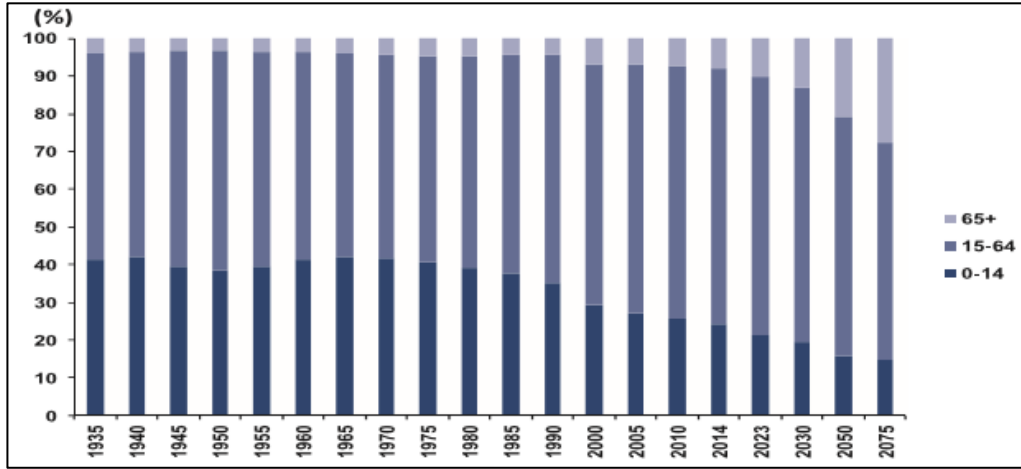
Tablo 2.8
Türkiye'nin Nüfus Projeksiyonları 2013-2075

Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus
2013	76.481.847	2034	90.282.341	2055	93.277.765
2014	77.323.892	2035	90.680.302	2056	93.192.514
2015	78.151.750	2036	91.050.330	2057	93.094.517
2016	78.965.645	2037	91.392.634	2058	92.983.622
2017	79.766.012	2038	91.708.113	2059	92.858.359
2018	80.551.266	2039	91.996.525	2060	92.716.895
2019	81.321.569	2040	92.257.821	2061	92.560.559
2020	82.076.788	2041	92.492.085	2062	92.391.593
2021	82.816.250	2042	92.700.354	2063	92.208.292
2022	83.540.076	2043	92.883.492	2064	92.011.145
2023	84.247.088	2044	93.042.267	2065	91.800.361
2024	84.936.010	2045	93.175.281	2066	91.576.634
2025	85.569.125	2046	93.283.052	2067	91.344.401
2026	86.182.900	2047	93.366.932	2068	91.103.415
2027	86.776.550	2048	93.426.741	2069	90.851.271
2028	87.349.415	2049	93.463.312	2070	90.589.432
2029	87.900.467	2050	93.475.575	2071	90.319.404
2030	88.427.604	2051	93.464.322	2072	90.041.548
2031	88.929.672	2052	93.439.748	2073	89.757.396
2032	89.406.656	2053	93.400.901	2074	89.466.941
2033	89.857.527	2054	93.347.176	2075	89.172.088

Kaynak: TÜİK, 2015

Türkiye’de yaşlı nüfus (toplam nüfus içindeki oran %8; TÜİK, 2014), diğer yaş gruplarına göre daha yüksek bir hız ile artış göstermektedir. Küresel yaşlanma süreci olarak adlandırılan “demografik dönüşüm” sürecinde olan Türkiye, oransal olarak yaşlı nüfus yapısına sahip ülkelere göre genç bir nüfus yapısına sahip görünse de, mutlak yaşlı sayısı oldukça fazladır. Bu dönüşümde nüfusun yaş grupları yapılanması şekil değiştirmekte, ölümlülük ve doğurganlıkta azalma ile birlikte doğumdan sonra beklenen yaşam süresinde artış olmakta (76,3 yıl; TÜİK, 2013) ve çocuk ve gençlerin nüfus içindeki oranı azalırken yaşlıların toplam nüfus içindeki oranı artış göstermektedir (Oktay, 2014: 43). Türkiye’de aile yapısının çekirdek aileye dönüşmesi yaşlı nüfus üzerinde bazı olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Yaşlıların yalnızlaşması ve geleneksel olarak yaşlıların bakımı ve korunması konusunda tampon kurum niteliğinde olan ailenin

giderek bu özelliğinden uzaklaşması bunların başında gelmektedir (Koç ve Diğerleri, 2008: 58-59).

Şekil 2.10 Yaş Grubuna Göre Nüfus Oranı, 1935-2075

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2014

Diğer bir problem ise, Türkiye’de doğurganlık seviyesinin (2013 yılında 2,10, 2014 yılında 2,17) durağan bir hal almasıdır. Bu nedenle yaşanması muhtemel gözüken demografik krize karşı nüfusu etkileyen tüm etmenlerin ele alındığı bütünlük bir nüfus politikası hayata geçirilmelidir. Etkin bir nüfus politikası çalışmaları; yapılacak çocuk yardımları, sağlık harcamalarına katkı, çalışma şartlarında esneklik gibi uygulamalar nedeniyle maliyetli olabilecektir. Ancak bu maliyetler ileride yaşanması muhtemel yaşlı ve bağımlı nüfusun artacağı, ekonomik gelişimin duracağı ya da gerileyeceği bir durumun ortaya çıkaracağı maliyetten daha düşük olacaktır. İktisatçı Robert Clark ve J. J. Spengler’in yaptığı bir araştırmaya göre (1977); ABD’de yaşlılar için devletin tüm birimlerinde harcanan paranın, 17 ve aşağı yaştaki çocuklara yapılan harcamalardan (hatta devlet okul giderleri de dahil olmak üzere) üç kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Oktay, 2014;50).

Genel anlamda refah seviyesi ile doğurganlık oranlık arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Refah seviyesindeki artış doğurganlık oranlarında azalma meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu ilişki birlikte Türkiye’deki mevcut ekonomik gelişme eğiliminin gelecekte de en az bu seviyede devam etme potansiyeli göz önüne alındığında, doğurganlık seviyesindeki mevcut azalma seyrinin devam edeceği öngörülebilir (Eryurt, 2013: 141). Doğurganlık oranının durağan bir halde olması ve gelecek yıllarda düşecek olması gerçeği ile birlikte Türkiye’nin nüfusu genç bir

nüfustur. Bu nedenle sürekli artan iş gücü arzının istihdam politikaları ile desteklenmesi durumunda demografik yapının ekonomik kalkınma için fırsat sunduğunu vurgulayan fırsat penceresi yaklaşımına göre, Türkiye'nin bu fırsatı kullanması için yaklaşık 25-30 yıllık bir zamanı bulunmaktadır (Oktay, 2014: 51). Bu nedenle Türkiye en kısa sürede ekonomik kalkınmayı hızla gerçekleştirebilmek için katma değeri yüksek, teknolojik ağırlıklı istihdam alanları oluşturmaktadır.

Nüfusun artış veya azalışını etkileyen en temel unsurlarından biri toplumsal yaşamda kadınların sosyal, kültürel, ekonomik durumları ile eğitim seviyesinin hangi aşamada olduğudur. Kadınların, eğitim seviyesinin yükselmesi, işgücüne katılma oranının artması ve evlilik yaşının yükselmesi doğum oranlarının düşmesine neden olmaktadır. Nüfus ve Konut Araştırması (NKA) sonuçlarına göre 2011 yılında, 15 ve daha yukarı yaşta en az bir evlilik yapan kadınların içinde okuryazar olmayanların %74,9'u, lise ve dengi okul mezunlarının ise %4,8'inin 4 ve daha fazla çocuk sahibi olduğu belirlenmiştir. Yükseköğretim mezunlarının %22,9'u hiç doğum yapmazken %1,9'u 4 ve daha fazla çocuk doğurmuştur. Yine NKA sonuçlarına göre 2011 yılında, işgücündeki kadınların %35,6'sı, işgücünde olmayan kadınların %52,8'i 3 ve daha fazla çocuk doğurmuştur (TÜİK, İstatistiklerle Kadın 2013).

Türkiye'de 2000'li yıllarda politika değişikliği gücünü elinde bulunduran siyasi iktidar (2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi), yeniden 1960'lı yıllara kadar uygulanmakta olan doğurganlığı artırıcı politikalara dönüş işareti veren bir söyleme sahip olmuştur (Eryurt, 2013: 138). 2008 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın kadınlara "iş işten geçmeden" "en az 3 çocuk yapın" çağrısı Türkiye'de pronatalist politikaların başlangıcının habercisi olarak kabul edilebilir (www.akparti.org.tr, 2015). Türkiye'de pronatalist politikaların ciddi anlamda uygulandığı dönem 2008 sonrası dönemdir. Doğum izinleri, çocuk yardımları, eğitim ve sağlık harcamalarının kısmen veya tamamen karşılanması, kadınlara yönelik doğumu olumsuz etkileyecek durumlara yönelik tedbirler gibi birçok uygulama bu politikalar çerçevesinde görülmektedir. Nüfus politikasındaki yön değişiminin temel sebepleri; doğurganlık oranlarındaki düşüş ya da durağanlık ile yaşlı ve bağımlı nüfus sayısının artışına yönelik tahminlerin endişelendirmesidir.

Doğurganlık oranlarının artırılmasının salt bir nüfus politikası vasıtası ile gerçekleşmeyeceği gelişmiş ülkelerin deneyimlerinde görülmektedir. Nüfus politikalarının yanında, yaşamın tüm alanlarında eşgüdüm halinde bütüncül programlar oluşturulması sayesinde doğurganlık oranları tersine çevrilebilir. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede düzenli bir ekonomik kalkınma ve niteliksel bir gelişimin sağlanabilmesi için, yaşam şartlarına uygun, kamuoyunca kabul görmüş bir nüfus politikasına ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Türkiye, gelecek yıllarda nüfusun yaşlanacağı ve kendini yenileme hızının altına düşeceği gerçeğine göre hareket etmek istiyorsa bu deneyimler ışığında doğurganlık düzeyini yenilenme düzeyi seviyesinde muhafaza edecek tedbirler almalıdır (Eryurt, 2013: 144).

2.4 Mecliste Grubu Bulunan Siyasi Partilerin Nüfus Politikalarına İlişkin Görüş ve Değerlendirmeleri

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere Türkiye’de nüfus konusuna yönelik bilinçli bir politika uygulamasına Cumhuriyet döneminde başlanmıştır. Bu dönemdeki siyasi ve askeri sebeplerin nüfus politikası üzerinde yoğun etkisi olduğu söylenebilir. 1960’lara kadar devam eden pronatalist politikalar bu tarihten sonra planlı kalkınma dönemine geçilmenin de etkisi ile nüfus ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiye yoğunlaşmıştır. Başka bir deyişle 1955-1960 yıllarında binde 28,5 olan nüfus artış hızının %7’lik ekonomik büyümeyi yavaşlatan bir faktör olarak görülmesi antinatalist politikaların savunulmasını sağlamıştır (Güriz, 1971:14-15).

Bunun yanı sıra 1980-2000 yılları arasında Türkiye’de nüfus politikaları ile ilgili ciddi bir çalışmanın yapılmadığı söylenebilir. Herhangi bir plan ve program belirlenmemesinin temel nedeni, nüfus yapısında endişe uyandırıcı bir yönelimin olmamasından kaynaklanmaktadır. 2000 yılından 2008 yılına kadar da ciddi bir odaklanmadan söz etmek mümkün değildir. Ancak 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile devlet yönetiminde zihinsel bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte gerek Dokuzuncu gerekse Onuncu Kalkınma Planlarında nüfusun yapısı üzerine plan ve programlar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmaların doğum oranlarındaki azalış ve yaşlanma belirtileri ile yakından ilgisi olduğu söylenebilir.

Siyasi Partilerin nüfus politikaları ile ilgili görüşlerini açıklamaya çalışacağımız bu bölümde siyasi partilerin temsilcileri veya konu ile ilgili partili uzmanlara, yetkililere ulaşamadığı için parti programları, partilerin görüşlerini yansıtan yayınlar ve parti temsilcilerinin beyanlarına dayanarak bilgi verilmeye çalışılacaktır. Birçok siyasi partinin olduğu Türkiye’de çalışmanın sınırlarını aşmamak amacıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde grubu bulunan 4 siyasi partinin (Ak Parti, CHP, MHP, HDP) nüfus politikaları hakkındaki düşünce ve programları aktarılmaya çalışılacaktır.

2.4.1 Adalet ve Kalkınma Partisi

Yukarıda da değinildiği üzere AK Parti 2008 sonrası nüfus politikaları üzerine etkin bir çalışma içerisine girmiştir. Kalkınma Programlarında da nüfus ile ilgili hedeflere yer verilmiştir. En yalın hali ile, AK Parti pronatalist bir politikanın beraberinde nüfusun niteliksel gelişimini de hedeflemektedir.

AK Partinin nüfus politikaları ile ilgili görüş ve hedefleri parti temsilcilerinin beyanlarından, 64. Hükümet programı ve Onuncu Kalkınma Planı kapsamında oluşturulan Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Eylem Planı ile ilgili kanun taslağının gerekçe metninde belirtilmiştir.

AK Partinin son hükümet programındaki (64. Hükümet Programı) nüfus politikaları ile ilgili açıklamalara bakıldığında, aile temelli, kadın istihdamını artırmaya yönelik çalışmaların yanında, doğum oranlarını artıracak eylem planlarının yapılmasının amaçlandığı görülmektedir. Belirtmek gerekir ki hedefler tek tek ele alındığında pozitif karşılanabilir olsa da bu hedeflerin birbirleri ile ilişkileri bağlamında negatif anlamda bir etkileşim olduğu da uluslararası ve ulusal metinlerde belirtilmektedir.

Nüfus politikaları ile ilgili çalışmalara duyulan ihtiyacın ana kaynağı olarak, nüfus yapısında meydana gelen yaşlanma ve çalışan kadınların iş ve aile yaşamı dengesinde yaşanan sorunlar olduğu belirtilmektedir. Nüfus yapısında meydana gelecek yaşlanma, genç nüfusun azalmasına ve kalkınma sürecinin sekteye uğrayacağı endişesini yaratmaktadır (Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması ile İlgili Kanun Tasarısı Gerekçe Metni, 2015).

Recep Tayyip Erdoğan’ın Başbakan olduğu yıllarda özellikle 2008 ve sonrasında iş isten geçmeden “en az 3 çocuk yapın çağrısı” Türkiye’de pronatalist politikaların başlangıcının habercisi olarak kabul edilebilir (www.akparti.org.tr, 2015). Bu dönemde

uygulamaya konan doğum izinleri, çocuk yardımları, eğitim ve sağlık harcamalarının kısmen veya tamamen karşılanması, kadınlara yönelik doğumu olumsuz etkileyecek durumlara yönelik tedbirler gibi birçok uygulamalar AK Partinin nüfus politikasının birer enstrümanı olarak görülmektedir. Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakan olduğu dönemde ebeveynlere “en az 3 çocuk” doğurmaları tavsiyesinde bulunarak politikayı söylem olarak başlatması ve akabinde pratik ve yasal uygulamalar ile pronatalist politikalara yaklaşık yarım asır sonra tekrar geri dönmüştür. AK Parti iktidarının devam ettiği diğer hükümet programlarında da bu anlayış devam etmektedir.

64. hükümet programında, aile kurumunun güçlendirilmesi, çocukların sayısını artırılarak nitelikli bir biçimde yetişmelerinin sağlanmasının Ak Partinin insan merkezli kalkınma politikalarının ana eksenini olduğu belirtilmektedir (www.akparti.org.tr, 04.05.2016).

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesini desteklemek üzere dinamik nüfus yapısının korunması, aile kurumunun güçlendirilmesi ve böylece sosyal refah ve sosyal sermayenin artırılması amacıyla hazırlanan “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Öncelikli Dönüşüm Programı”nın hayata geçirileceği 64. Hükümet programında belirtilmektedir (www.akparti.org.tr, 04.05.2016).

AK Parti, ülkenin genç nüfusunu destekleyecek yeni politika ve düzenlemelere ihtiyaç olduğu görüşündedir. Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Eylem Planında da bu amaçla kaliteli, hesaplı ve kolay erişebilir kreş imkanlarının yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra belediyelere de kreş ve bakımevleri açma yükümlülüğü getirilerek bu amaca yerel yönetimlerin de desteği ile ulaşılması planlanmaktadır.

Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması hakkındaki kanun ile hem kadınlara iş hayatından kopmadan çalışma imkanı sağlanması hem de çocuk bakım sorumluluğunun ebeveynlerin ortak sorumluluğunda olduğu ve geleceğin sağlıklı nesillerle inşa edilmesi anlayışının bir devlet politikası olarak algılanması desteklenmektedir (Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması ile İlgili Kanun Tasarısı Gerekçe Metni, 2015).

AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu, bir taraftan kadınların aile sorumluluklarını yerine getirmede kolaylıklar getirildiğini bunu teşvik ettiklerini diğer taraftan da aile sorumluluklarını yerine getiren kadınların işlerini kaybetmeleri ya da işlerinde herhangi bir kademe kaybına uğramaları gibi negatif sonuçları ortadan

kaldırarak tedbirler aldıklarını belirtmektedir (Platinhaber, 08.01.2015). Ayrıca kadının istihdama katılımından kaynaklanacak farkların da devlet tarafından karşılanacağı bilgisi verilmiştir.

Bu bağlamda temel hedef, kadın istihdamı bağlamında çocuğun ihmal edilmemesini sağlayacak şartların oluşturulması ve kadının işini de kaybetmemesini teminat altına almaktır. Ahmet Davutoğlu, kadınların annelik görevlerini yerine getirirken çocuklarla beraber olma hakkından ve kadınların büyük emeklerle elde ettikleri profesyonel mesleklerinden feragat etmelerini engellemek durumunda olduklarını belirtmektedir (Platinhaber, 08.01.2015).

Ahmet Davutoğlu 20 yıl, 50 yıl sonra ortaya çıkacak sorunlara karşı önceden önlem alınması gerektiğini belirterek, nüfusun yaşlanması ile dinamizmini kaybetmesi ve ekonomideki büyümenin düşmeye başlaması akabinde alınacak tedbirlerin tedbir olmaktan çıkacağını ve nüfusun tekrar dengeye getirilmesi için bir nesil ya da 30-40 yıl süreceğini belirtmektedir (Platinhaber, 08.01.2015). Bu nedenle Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Eylem Planı içindeki, çeyiz hesabı, anne yardımları, evlilik yardımları, konut yardımları ile 2050'de %20'nin üzerine çıkacak yaşlanma olgusunu kontrol altına almayı amaçlanmaktadır.

AK Parti 64. Hükümet programında, konut, eğitim, sosyal güvenlik ve gelir dağılımı politikaları ile aile bütünlüğünün korunması ve güçlendirilmesi politikalarının tamamlayıcı bir anlayışla uygulanacağı belirtilmektedir (www.akparti.org.tr, 04.05.2016).

Hem siyasi temsilcilerin beyanlarında hem de parti programında çocuklara karşı azami özenin gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca tüm politikaların çocuk ve aile merkezli politikalar olarak yeniden dizayn edileceği ve çocukların insani ve ahlaki değerlere sahip, bilinçli, iyi eğitilmiş, saygılı ve kendine güvenen fertler olarak yetiştirilmelerinin sağlanacağı amaçlanmaktadır.

2.4.2 Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) nüfus politikaları üzerine görüşlerinin AK Partinin nüfus politikası anlayışı ile uyuşmadığı söylenebilir. Başka bir deyişle CHP pronatalist politika uygulanması konusunda AK Parti ile aynı düşünce içerisinde değildir. CHP'nin nüfus politikalarına daha çok kadın merkezli yaklaştığı görülmektedir. Kadınlara ya da

ebeveynlere doğurganlık ile ilgili dolaylı ya da doğrudan müdahalenin doğru olmadığı görüşü savunulmaktadır.

Parti temsilcileri nüfusun artışına yönelik girişimlerin de gereksiz, yanlış olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Bu görüş CHP milletvekillerinin TBMM kanun kayıtlarında şu şekilde aktarılmaktadır; “Genç ve dinamik insan kaynağını çağın gereklerine göre donatarak ekonomik verimliliği artırmak suretiyle kalkınmayı hedeflemek yerine demografik fırsat penceresi açık kalsın diye çocuk sayısını teşvik etmeye çalışmak hiç anlamlı gözükmemektedir. Üstelik bütün ekonomik ve sosyal politikaları bu amaca yönlendirmek yerine nüfusu hep genç tutmak için bazı politika araçları geliştirmek aynı zamanda kolaycı bir yaklaşımdır. Yapılması gereken çocuk sayısının arttırılmasını teşvik etmek yerine hali hazırda bir hayli genç sayılan ülke nüfusunu eğitmek ve onların verimliliğini ekonomiye kazandırmak olmalıdır... Doğum sayısını arttırmak yerine doğan her bireyin yaşamı boyunca onurlu ve insanca yaşamasını temin edecek ekonomik ve sosyal olanaklarla donatılması temel önceliğimizdir.” (TBMM Kanun görüşmeleri, 2015: 43-45).

Ayrıca CHP, TÜİK’in nüfus projeksiyonlarını dayanak göstererek Türkiye’nin acil bir nüfus artışı teşvikine ihtiyacı olmadığını savunmaktadır (CHP Grup Karşı Oy Yazısı, 2015).

Onuncu Kalkınma Planı kapsamı içerisinde sunulan Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunmasına yönelik eylem planına yönelik olarak, düzenlemenin bazı maddelerinin hakkaniyete uygun olmadığı belirtilmektedir. Bu düşüncenin oluşma sebebi olarak, yararlanacak kişiler arasında bir ayırım yapılmaması öne sürülmektedir. Parasal sıkıntı çeken vatandaşları önceleyen bir anlayışın hakim olması gerektiği belirtilmektedir. Başka bir deyişle devlet katkısının gelir kriterine göre farklılaştırılması gerektiği savunulmaktadır (TBMM Kanun görüşmeleri, 2015: 43).

CHP parti programında, Türkiye’nin “hızla artan nüfusunun doyurulabilmesi ve üretim gücünün dış ticaret kazancına dönüştürebilmesi için tarım potansiyelinin harekete geçirilmesi” gerektiği savunulmaktadır (CHP parti programı, 2016: 215).

CHP nüfus ile üretim (bitkisel ve hayvansal üretim) arasındaki bağı kontrol edilerek istikrarlı bir dengeyi sağlamanın gerekliliğini tavsiye etmektedir. Bu düşünce parti programında şu şekilde ifade edilmektedir; “Bitkisel ve hayvansal üretim alt sektörlerinin, nüfus artış hızının üzerinde bir üretim temposunu istikrarlı ve kararlı bir

şekilde sağlaması ve sürdürmesi için, nüfus projeksiyonu ile üretim projeksiyonları arasında bu doğrultuda bir bağ sürekli olarak korunup geliştirilecek” (CHP parti programı, 2016: 218).

CHP, aile planlaması ile ilgili olarak, genel sağlık ve eğitim düzeyindeki eksikliği bir an önce giderici, bazı yöresel değer yargılarının olumsuz etkilerini değiştirici gerçekçi bir programı, koruyucu hekimlik hizmetleri altında planlayarak uygulamaya geçirmeyi hedeflemektedir. Bunun yanı sıra sağlık, aile planlaması, nüfus artışının sosyo-ekonomik etkileri gibi konuları örgün eğitim programlarına dâhil ederek, aile planlaması konusunda uzmanlaşmış sağlık personelinin kırsal kesimde istihdamını sağlamayı amaçlamaktadır (CHP parti programı, 2016: 322-323).

CHP parti programında, anne-çocuk yardımları ve sağlık şartları ile yapılması gereken hizmetler ise şu şekilde sıralanmıştır: “Çok yüksek düzeyde olan ana, bebek, çocuk ölüm oranlarının Avrupa ülkeleri ortalaması düzeyine çekilebilmesi için başta sağlık personeli ile doğum ve yeni doğan bakımı olmak üzere, gerekli her türlü alt yapı hizmeti oluşturulacak... Yoksul aileler için hamile, lohusa, bebek ve çocuklara gıda yardımı ve ücretsiz ilaç temin edilecektir. Sağlık taramalarına başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere süreklilik kazandırılacaktır. Doğum yapan sigortalı kadınlarımıza gerekli bütün sosyal haklar tanınacak ve altı ay süre ile emzirme yardımı sağlanacaktır” (CHP parti programı, 2016: 323).

Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunmasına ilişkin kanun tasarısı ile ilgili görüşlerini bildiren CHP grubu, Türkiye'nin çocuk, genç ve yaşlı politikasının olmadığını ayrıca yaşlanan nüfus için de bir politikasının olmadığını iddia etmektedir. AK Partinin bu yetersizlikleri yok sayarak, “çok sayıda çocuk doğurmayı teşvik programı bütün bunları kapsayan bir politika olarak” sunduğu belirtilmektedir. Son olarak Türkiye’de etkili nüfus ve kalkınma politikalarının geliştirilebilmesi için, çocuklar, gençler, yaşlanan nüfus, yaşlı nüfus, eğitim, istihdam ve çevre alanlarında daha kapsamlı ve güvenilir politikalar üretilmesi gerektiği CHP temsilcilerinin nüfus ve ilişkili politikalar ile ilgili görüşleri arasındadır (CHP Grup Karşı Oy Yazısı, 2015).

2.4.3 Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) temsilcileri ve parti yayınları, nüfus konusunda muhafazakar görüş olarak tanımlanan nüfusun azaltılmasına karşı bir görüşü

savunmaktadırlar. Milletın devamı ve kalkınabilmesi için nüfusun azalmaması hatta diğer milletlere göre fazla olması gerektiği savunulmaktadır. Türkiye'nin ekonomik ve siyasal gelişiminin sağlanabilmesi ve Türkiye dışındaki Türklerle ilgilenebilmek için nüfusun artış hızının artırılması gerektiği belirtilmektedir (Güriz, 1971: 34).

Milliyetçi Hareket Partisinin kurucusu ve ilk genel başkanı Alparslan Türkeş nüfus politikaları ile ilgili olarak 1969 uygulanmakta olan antinatalist politikalar ile ilgili olarak, "Memleketimizde, hükümetçe tatbik edilmekte olan doğum kontrolü aslında Türk milletinin varlığına, geleceğine ve Türk neslinin istikbaline bir ihanettir, bir suikasttır. Doğum kontrolü adı altında yürütölen bu politikanın esas gayesi Türk milletini kuvvetsiz, aciz hale getirmekten ibarettir" şeklinde görüşlerini belirtmektedir (Türkeş, 1969: 76).

Enis Gökyiğit'in MHP'nin nüfus politikası ile ilgili kitabında, "Gelişmiş ölkeler, bugün az gelişmiş ölkelerin iktisadi bağımsızlıklarına ve nüfus artışlarına karşı gelmektedirler. Zira bu ölkeler, az gelişmiş ölkelerdeki gıda ürünlerini ve iktisadi kalkınmayı sağlayacak kıymetli madenleri kendi memleketlerine aktarma ve sömürme gayesini gütmektedir" diyerek antinatalist politikaların, gelişmiş ölkelerin bir girişimi olduğunu kastetmektedir (Gökyiğit, 1971: 44).

MHP'nin nüfus politikalarını tanımlayan partiye yakın internet sitelerinde de benzer görüşlere rastlanmaktadır. Ölkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı'nın sitesinde, nüfus kontrolünün emperyalizmin bir oyunu olduğu, Türkiye'nin 100 hatta 200 milyon insanı besleyebileceği MHP'nin nüfus politikası ile ilgili görüşü olarak aktarılmaktadır. Bunun yanı sıra MHP, "Türkiye'nin yeteri büyüklükte olması dolayısıyla nüfusunun artışıyla, Türkiye'nin dünya politikasında önemli bir yer işgal edeceğini... çoğalan nüfusla iktisadî politika iyi değerlendirildiği takdirde kalkınma hızımızın artacağını... kürtaj ve insan vücuduna zarar verecek her türlü olumsuz uygulamaların da karşısında" olduğu belirtilmektedir (www.ulkuocaklari.org.tr, erişim tarihi: 07.05.2016).

MHP İstanbul Milletvekili Zeycan Güzelsoy, Türkiye'de ölkü nüfusunun bölgesel anlamda büyük farklılıklar gösterdiğini, bazı ailelerin bakabileceğinden daha fazla çocuk yapmaya ısrarla devam ettiğini belirterek "önümüzdeki 50 yıllık süreçte kendi ölkemizde azınlık haline gelebiliriz" şeklinde endişelerini dile getirmektedir. Bu nedenle bölgesel ve aile bazlı düzenlemelerin getirilmesi gerektiği görüşün savunmaktadır. Ayrıca teşviklerin çok çocuklu ailelerden ziyade hiç çocuğu olmayan ya

da tek çocuklu ailelere uygulanması gerektiğini düşünmektedir (www.zeycanguzelsoy.com.tr, erişim tarihi: 07.06.2016). Güzelsoy ile aynı endişeleri taşıyan İğdır eski milletvekili Sinan Oğan Dünya Nüfus Günü mesajında, “4’ten fazla olan ve yeterli bakım gücüne sahip olmayanları da belirli sayı ile sınırlamak da gereklidir. Kontrolsüz, bakımsız, eğitimsiz ve bir silah olarak kullanılabilir nüfusun da sakıncalı olduğu unutulmamalıdır” şeklinde görüş ve tavsiyelerin belirtmektedir (www.sinanogan.com/tr, erişim tarihi: 07.05.2016).

2.4.4 Halkların Demokratik Partisi

Halkların Demokratik Partisi (HDP) Genel Başkanı Selahattin Demirtaş nüfus politikaları ile ilgili uygulamaları (nüfusu artırmak, genç nüfusu korumak) faşist ve diktatöryel hükümetlerin toplumu şekillendirme ya da toplum mühendisliği çabaları olarak nitelendirmektedir (Demirtaş, 2012).

HDP milletvekili Ertuğrul Kürkçü, AK Partinin nüfus ile ilgili yapmakta olduğu çalışmaları “toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermek yerine, bu eşitsizliği derinleştirmeye hizmet edeceği” şeklinde yorumlamaktadır. AK partinin nüfus politikaları ile kadını, “makbul” bir “aile” tasavvuru çerçevesinde toplumda ikincil bir konuma yerleştirme yönünde sistematik bir gayret içinde bulunduğu düşünülmektedir (Kürkçü, 2015).

HDP, AK Partinin Ailenin ve Nüfusun Dinamik Yapısının Korunması ile ilgili uygulamaları tüm topluma sunulması gereken hizmetlerin yalnızca belli bir kesime uygulanması bakımından eşitliğe aykırı olarak görmektedir. Ayrıca maddi yardımların, amaca ulaşmayacak cüzi miktarlar olduğu belirtilmektedir. Çeyiz yardımı ile ilgili 27 yaş sınırının da erken evliliği teşvik etmesi bakımından olumlu karşılanamayacağı görüşü savunulmaktadır. Bunun yanı sıra Ailenin ve Nüfusun Dinamik Yapısının Korunması ile ilgili yasal düzenlemelerden faydalanabilme koşullarından ötürü bu katkılardan yararlanma oranının çok az olabileceği belirtilmektedir (HDP Grup Karşı Oy Yazısı, 2015).

Anlaşıldığı üzere HDP nüfus politikasına karşı olumsuz bir düşünce içerisinde olmakla birlikte bu kapsamda yapılmakta olan çalışmaları sosyal devletin gereği olarak görmektedir. Bununla birlikte doğurganlığın artışı sağlamaya yönelik çalışmaları

doğru görmemekle birlikte, kadın merkezli bir yaklaşım ile bu müdahalelerin kadın haklarına aykırı bir yaklaşım olduğu düşüncesi içerisinde.

BÖLÜM 3. SOSYAL POLİTİKA UNSURLARININ NÜFUS VE NÜFUS POLİTİKALARI ÜZERİNE ETKİSİ

3.1 Sosyal Politika ve Nüfus

3.1.1 Sosyal Politikanın Gelişim Süreci

18. yüzyılın ortalarından sonra, İngiltere’de tarımdan sanayiye geçişi sağlayan değişimler (Stewart, 1969: 4), dünya ekonomi sisteminde yaşanan hızlı ve kalıcı bir sürecin (Crafts, 1977: 431) ilk adımları olarak görülmektedir.

Sanayi devriminin, şehirleşme, üretim, nüfus ve sermayede artış ile makineleşmeye geçiş gibi birçok sonuçlarının olduğu bilinmektedir. Bunlara bağlı olarak iş bölümü ve uzmanlaşma, rekabetin artması ve ticaretin gelişmesinin yanında ulaşım imkanlarında da ciddi gelişmeler yaşanmıştır (Hartwell, 1967: 60).

Çalışma hayatında loncaların çökmesi, işgücünün sanayiye kayması, işçi sınıfının doğması, çarpık ve hızlı bir şehirleşme, geleneksel aile düzenindeki bireyler arası bağlılık ve dayanışmanın azalması da sanayi devriminin toplumsal hayatta meydana getirdiği etkiler arasında sıralanabilir (Talas, 1992b: 4).

Sanayi Devrimi, zengin sermaye sahiplerini daha fazla zengin yaparken, yoksul işçilerin daha yoksul olmasına sebep olmuştur. İşçiler işsiz kalma endişesiyle, kötü çalışma ortamlarında, uzun çalışma saatleri ve düşük ücretle çalışmak zorunda kalmışlardır. Başka bir deyişle, 19. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan bağımlı çalışma düzeninde, işveren ile işçi arasındaki üretim ve bölüşüm ilişkileri sonucu emeğin sermaye tarafından sömürsü gerçekleşmiş hatta haklı görülmüştür (Talas, 1997: 23). Sanayi Devrimi’nin sebep olduğu, bir yanda büyük bir zenginlik, diğer yanda ise büyük bir sefalet ile ortaya çıkan sorunlara yönelik çözüm üretmek üzere yapılan çalışmalar ile birlikte sosyal politika kavramı duyulmaya, konuşmaya başlanmıştır. Sosyal politika kavramı, ilk aşamada ekonomik ihtiyaçlar bazında sınıflar arası çekişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır.

İlk olarak Almanya’da kullanılan sosyal politika kavramı; meydana gelen iş kazası, meslek hastalıkları, işsizlik, yaşlılık gibi sorunlara karşı işçileri korumak, onlar için bazı tedbirlerin alınması ve sermaye ile işçi arasındaki mücadeleyi barışçıl yollarla sona

erdirek, sosyo-ekonomik hayatta düzeni sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır (Turgut, 2014: 41; Koray, 2005: 24; Serdar, 2012: 4).

Sosyal politika ifade ettiği anlam bakımından bir hedefi işaret etmektedir/göstermektedir. Bu hedefi sağlama görevi de büyük oranda devlet sorumluluğundadır. Yıllar boyunca devletler toplum için önemli olan bu hedefe ulaşmada farklı birçok yöntem kullanmışlardır. Uygulanan yöntemler devletlerin güç ve zenginliği ile orantılı olmuştur. Ancak temel amaç, halkı refaha kavuşturmak ve sosyal kalkınmayı sağlamaktır. Eğitim politikaları, sağlık politikaları, teknoloji politikaları ve nüfus politikaları gibi politikaların tümü sosyal politikaları hedef almaktadır.

Talas, sosyal politikayı; bağımlı ve güçsüz insanların haklarının korunabilmesi için devletin aldığı önlemler ile hak ve özgürlükleri güvence altına alması (Talas, 1992a: 19) olarak tanımlamaktadır. T. H. Marshall ise sosyal politikayı; ekonomik sistem, hedeflere kendi başına ulaşamayacağı için sistemde var olan uygulamaların eksikliklerinin giderilmesi ya da bu uygulamaların yerine yenilerinin getirilmesi olarak tanımlamaktadır (Falkner, 2009: 276). Başka bir tanımlama da ise, piyasanın yetersizliklerine karşı uygulanan pragmatik bir yol olarak tanımlamaktadır (Manning, 2003: 66).

Sosyal politika, sosyal taraflar arasında müzakere edilmiş anlaşmalar sonucu, sınıflar arası uzlaşma yöntemi olarak da ifade edilmektedir (Marshall ve Bottomore, 1992: 59). Hill, sosyal politikayı kısaca, Halkın refahına ilişkin devletin rolü şeklinde tanımlamaktadır (Hill, 1997: 1). Sosyal politika başka bir tanım da ise, toplumun sosyal bakışı tarafından desteklenen ve uygulandığında, insanların temel ihtiyaçlarını karşılama hakkı ve imkanını etkileyen herhangi devlet üstü ulusal, yerli ve toplumsal düzeyde geliştirilmiş politika olarak tanımlanmaktadır (Şenkal, 2007: 563). Tanımlamalardan yola çıkılarak denebilir ki; Toplumdaki tüm bireylerin insan onuruna yaraşır bir seviyede, adil ve sürdürülebilir bir sistem içerisinde yaşaması sosyal politikanın ulaşmaya çalıştığı hedefler arasındadır.

Ekonomik ve toplumsal problemlere sebep olan ekonomik sistemlere karşı öne sürülen sosyal politika, halkların hakkını savunma gayreti, ekonomik piyasayı dizginleme çabası, toplumsal refaha ulaşma gibi amaçları barındırmaktadır. Sosyal politika kapitalizmin ve sanayileşmenin beraberinde getirdiği tahribatlara karşı korunma

gayretidir. Sosyal politika gelişiminde göze çarpan en önemli mücadelelerden biri, sosyal devlet ve devlet müdahalesine karşı olanlar ile piyasaların acımasızlığını ve zararlarını bitirmek, sonlandırmak isteyenler arasında olmuştur.

Sosyal politika, devlete, özellikle çalışma ilişkilerinde ilk varoluş sebebi olan tüm sosyal alanlarda düzenleyici, koruyucu bir rol yüklemektedir. Devlet ve sosyal politika ilişkisi bağlamında, Gülmez, sanayi devriminin neden olduğu çatışmaların, mevcut ekonomik sistemi bozmasını engellemek amacıyla, devlet tarafından gerekli önlemleri vurgulamak amacıyla sosyal politikanın kullanıldığını belirtmektedir (2000, 1). 19. yüzyılın sonundan itibaren devlet, varlığını, halkın rızasına dayanan meşru bir zeminde koruyarak, devam ettirmek istemiştir. Bunun için halkın ekonomik kalkınma, bilimsel gelişme, eşitlik ve özgürlük alanlarındaki beklenti ve taleplerini karşılamak adına faaliyet alanını genişletmiştir (Turgut, 2014: 36). Denebilir ki, devlet, sosyal politika çalışmaları zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır.

Değişen ekonomik, teknolojik, toplumsal düzen/sistem ile birlikte geçmişte, günümüzde ve gelecekte ortaya çıkan durumlar, sosyal politika alanının genişlemesine neden olmuştur. Yani süreç içerisinde sosyal politikanın ilgilendiği kitle ve barındırdığı anlam, köklü değişimler geçirmiştir. İlk zamanlar ekonomik kaynaklı çatışmalar ile yalnızca işçilere odaklanmakta olan sosyal politika, ilerleyen yıllarda yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal anlamda da insan onuruna yaraşır bir yaşamı hedeflemektedir. Yalnızca işçi sınıfını değil, toplumun tüm fertleri için, refah ve huzurun teminini kapsama alanı içine almıştır.

Sosyal politika kendi alanı içinde çalışan bir bilim olduğu gibi ekonomi, sosyoloji, siyaset gibi bilim dalları ile de birlikte çalışmaktadır. Bu bilim dallarına katkı sağlamakla birlikte bu bilim dallarından istifade de etmektedir. Buradan yola çıkarak, sosyal politika ile diğer sosyal bilim alanları arasındaki sınırlar geçişken ve kaygandır denebilir. Sosyal politika çalışmaları disiplinler arası çalışmalar ile genişletilebilir ve geliştirilebilir (Alcock, 2012, 15).

3.1.2 Sosyal Refah Devleti ve Nüfus

Sosyal politika ile birlikte kullanılan “sosyal devlet” ve “refah devleti” kavramları, bazen birbirinin yerine kullanılırken bazen de “sosyal refah devleti” şeklinde de

kullanılmaktadır. Toplumsal refahın büyük bir bölümünün devlet tarafından sağlandığı toplumlar refah devleti olarak tanımlanmaktadır. İlk kez 19. yüzyılın sonlarında Almanya’da sosyal güvenlik alanındaki gelişmeler ile refah devleti kavramından bahsedilmiştir (Koray, 2005: 85). Refah devleti kavramı, Bismarck’ın sosyal güvenlik reformlarında, paternalist bir anlayışla, işçi sınıfını yatıştırmak ve denetim altına almak için kullanılmıştır (Çelik,2014: 20). Akabinde 1945 ve 1970 yılları arasında özellikle batı toplumlarında “Altın Çağ” olarak adlandırılan dönemde, refah devletinin kapsamı, etkinliği ve uygulamaları en üst düzeye çıkmıştır (Serdar, 2012, 21). Süreç içerisinde toplumun ihtiyaçlarına, önem sırasına göre karşılık veren sosyal refah devleti olgusunun, sosyo-ekonomik talepler karşısında şekillendiği görülmektedir.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki; Batı’da ciddi bir mücadele ve uzun bir süreç sonrasında kavuşulan sosyal refah devleti olgusu, Türkiye’de aynı şekilde gelişmemiştir. Başka bir deyişle, Türkiye’de bir mücadele veya savunulan haklar doğrultusunda sosyal refah devleti olgusunun geliştiğini söylemek yanlış olacaktır. Avrupa ülkeleri, sınıfsal çatışmaların ciddi bir boyut kazanmasından dolayı sermaye kesiminin istediğinin aksine mevcut düzendeki problemleri çözmeye yönelik sorumluluklar yüklenerek, ciddi düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye için sosyal refah devleti olgusunun Avrupa ülkeleri tesirinde geliştiği söylenebilir.

Eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, gelir dağılımı ve aileleri toplumsal tehlikelere karşı korumak üzere bir standart getiren sosyal refah devletinin bu uygulamaları, sosyal politikanın da temel uygulama alanlarıdır. Bu uygulamalarda kat edilen gelişim düzeyi toplumun refah toplumu olarak ulaştığı gelişme düzeyini göstermektedir. Sosyal politikanın temel uygulama alanı olan bu faktörler aynı zamanda nüfus politikalarından etkilenen ve etkileyen faktörlerdir. Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere nüfus politikaları birçok alan ile etkileşim halinde çok yönlü, çok katmanlı ve karmaşık bir yapıya sahiptir.

Sosyal refah devletinin amaç ve hedeflerini gütmeyen bir nüfus politikası salt niceliksel perspektifle yaklaşmış, hedef ve gayelerine ulaşması zor gözükken politikalarıdır. Nüfus politikaları da temelde ekonomik ve sosyal kalkınmayı hedefleyen politikalar olmalarından dolayı sosyal refah devleti ile aynı amaç doğrultusunda hareket etmektedirler. Başka bir deyişle sosyal refah devletinin amacına ulaşmasında eğitim,

sağlık, sosyal güvenlik ve istihdam politikaları olmazsa olmaz alt bileşenler olduğu gibi nüfus politikaları da bunlar arasında olan önemli bileşenlerden biridir.

Dolayısıyla sosyal refah devleti olmayı amaçlayan bir devletin nüfus politikasının da olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Nüfusa yönelik niceliksel ve niteliksel bir hedef ve gaye taşımayan bir ülkede sosyal ve ekonomik gelişimin temininin sağlanması konusunda önemli bir argüman eksik kalmış olacaktır.

Bundan dolayı sosyal refah devletinin temel uygulama alanı olan sosyal politikalar açısından nüfus politikaları, eğitim, sağlık, ekonomi vb. politikalar kadar önemli bir yere sahiptir.

3.2 Eğitim ve Nüfus

Dünya ekonomik sisteminin en önemli sermayesinin insan sermayesi olduğunu belirten Becker, içinde bulunduğumuz çağı “insan sermayesi çağı” olarak tanımlamaktadır. Yazar, insana yapılan yatırımların miktarının ve doğruluğunun, hem bireylere hem de ekonomik gelişime katkı sağlayacağı görüşündedir (2002: 5).

Eğitimin, yetenek gelişimi, kişisel ve sosyal gelişim bakımından da çok önemli bir rolü vardır. Toplumdaki sosyal adaleti ve sosyal uyumu sağlama açısından da önemli katkıları olmaktadır. Eğitim hedeflerindeki çeşitlilik ve eğitimin zorunlu yapısı, yöneticilerin eğitimi ön planda tutmalarını sağlamaktadır (West, 2008: 431). Bunun yanında, beşeri sermaye ve ekonomik rekabetteki üstünlüğe etkisi de, eğitimin önemini ulusal ve uluslararası düzeyde ispatlamaktadır.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçildiği günümüz çağında, ancak beşeri sermayeye yatırım yapan ülkeler sürdürülebilir büyüme trendini sağlayabilecektir. Örneğin, 1950’den günümüze Doğu Asya ülkelerinin (Japonya, Hong Kong, Tayvan, Singapur, Güney Kore) büyüme süreçleri incelendiğinde bu ülkelerin emek-yoğun üretim yaptıkları görülmektedir. 1965 sonrasında hızlı bir büyüme görülen Doğu Asya ülkelerindeki gelişimin, beşeri sermayenin gelişimine büyük önem vermeleri ve temel eğitimi yetkinleştirmeleri ile alakalı olduğu bilinmektedir (Yüksel, 2007: 71). Birleşik Krallığı oluşturan ülkelerdeki eğitim politikalarının genel hedefleri; beşeri sermayenin artırılması ve ayrıca ekonomik rekabetin, başarı farklılıklarının azaltılması yoluyla artırılması yönündedir. Bununla birlikte, hedeflere ulaşmada kullanılan yöntemlerde farklılık gözükmemektedir (West, 2008: 440).

Özellikle 1950'lerin sonlarında eğitim, kalkınma stratejilerinde önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Eğitim, ekonomik ve sosyal faktörlerin yanında nüfusbilimle ilişkili bir faktör olarak sürdürülebilir kalkınma da anahtar bir faktör olarak görülmüştür (Kavak, 2010: 25).

Eğitim ve nüfus ile ilgili söylenecek en önemli hususlardan biri, nüfusun yaş yapısı ile eğitim politikaları arasındaki ciddi ilişkidir. Şöyle ki; demografik harcamalar olarak bilenen harcamaların başında, genç nüfusu fazla olan ya da doğurganlık oranı yüksek olan ülkelerdeki eğitim, sağlık ve konut ihtiyaçları gelmektedir. Genç nüfusu yüksek olan ülkelerde eğitime ayrılan kaynakların oranı yüksek olacaktır ya da olmalıdır. Okul, derslik, öğretmen, eğitim araç gereçleri vs. ihtiyaçların sayısı genç nüfusa bağlı olarak artacaktır. Genç ve çocuk nüfusun fazla olması eğitim maliyetlerini artırırken eğitim politikalarındaki gelişimleri de etkilemektedir.

Nüfusun coğrafi dağılımına göre eğitim hizmetlerinin dengeli dağıtılması nüfus ve eğitim ilişkisinin diğer bir boyutudur. Bunun yanında nüfusun cinsiyet ve yaş yapısına göre de eğitim hizmetlerinin şekillendiği göz önüne alındığında eğitim hizmetlerinin, nüfusun dağılımı ve yapısı ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Ayrıca, genç nüfus oranı, eğitime ayrılacak kaynak ve örgütsel çabayı da etkilemektedir.

Ayrıca eğitim çağındaki nüfusu yüksek olan az gelişmiş ülkelerdeki çok çocuklu ebeveynler, çocuklarının hepsini okutamayacak durumda olduklarında genellikle kız çocuklarını okula göndermeme yönünde karar almaktadırlar. Bu kararda, kültürel ve geleneksel eğilimlerin payı yüksektir. Bu durum kadınların işgücü içinde yer almalarını olumsuz yönde etkilemektedir (Yüksel, 2007: 69).

Doğurganlığın ve bebek ölümlerinin azaltılması üzerine kadın eğitiminin etkili olduğuna ilişkin birçok kanıt vardır. Barro ve Lee yaptıkları araştırmada, çok sayıda ülkede ortalama eğitim süresiyle toplam doğurganlık oranı, doğuştan yaşam beklentisi, beş yaş altı çocuk ölüm oranları ve kişi başına düşen gelir arasında 0,71 ile 0,82 arasında değişen oranlarda ilişki saptamışlardır (Kavak, 2010: 28).

Genç nüfusu fazla olan ülkeler, bir yandan demografik harcamalardan biri olan eğitim harcamalarına daha fazla kaynak aktarmak durumunda kalırken diğer yandan tüketen nüfus olan ya da pasif nüfus sınıfında oldukları için, aktif nüfus üzerindeki yükleri daha fazla olmaktadır. Bu durum doğal olarak ekonomik gelişim performansını olumsuz

etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde ise daha farklı bir durum söz konusudur. Eğitime büyük önem veren gelişmiş ülkeler, mevcut ekonomik gelişmişliği devam ettirebilmek için, yüksek istihdam oranını ve verimliliği kaliteli eğitim ile çözmektedirler.

Bazı uluslararası araştırma sonuçlarına göre, okul çağındaki nüfusun artışına bağlı olarak öğrenci başına yapılan kamu eğitim harcamalarının önemli ölçüde azaldığı görülmüştür. Ayrıca nüfus artış hızıyla, GSYH içindeki eğitim harcamalarına ayrılan payın ilişkili olmadığı görülmekle birlikte, eğitim harcamaları ile okul çağındaki nüfus arasında da anlamlı bir ilişkinin tespit edilmemiştir (UN, 2004: 5).

Devletlerin gelişmişlik düzeylerinin yanı sıra, demografik yapıları ile eğitim arasında da güçlü bir ilişkinin olduğu nüfus ile ilgili çalışmalarda görülmektedir. Caldwell'e göre, çocuklarının büyük bölümünü okula gönderebilen bir toplumun uzun vadede doğurganlık oranları düşecektir (UN, 2004: 2). Eğitim, nüfusta doğurganlık oranlarını azaltma ve sağlık şartlarını iyileştirme bakımından etkili olmaktadır (McMahon, 2002: 301). Eğitimli anneler daha az ve daha sağlıklı çocuklar yetiştirirken, genellikle bu çocukların eğitim yaşamı da uzamaktadır (Becker, 1991; Conclough, 1993).

Eğitim ve nüfus ilişkisine Türkiye kapsamında bakılacak olunursa; Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar, doğum oranlarındaki artış ya da başka bir deyişle okul çağındaki nüfusun fazla olması nedeniyle, eğitim yatırımlarının büyük kısmı okul, derslik inşasına ve eğitim araç gereçlerine aktarılmıştır. Kaliteyi ya da niteliksel yönde artışı sağlamaya yönelik kaynak aktarımı ve gayretleri yetersiz kalmıştır.

Türkiye hızlı bir kentleşme ve nüfus artış oranı sürecinin akabinde, eğitime ayrılan kaynakların az olması ve eğitim ve öğretim programlarındaki düzene oturmamış verimsiz yapı, rekabet edebilecek insan gücü oluşturma ve istenen gelişim hızını yakalamaya engel olmuştur (YÖK, 2006: 58). Genç nüfusu fazla olan Türkiye için bu durum süreli bir fırsat olarak tanımlanabilir. Türkiye'nin önündeki bu fırsat yaklaşık 30 yıl daha devam edecektir. Yüksek oranlı genç nüfus kaynaklı, "Demografik Fırsat Penceresi" ya da "Demografik Hediye" olarak adlandırılan bu fırsat avantaja çevrilmelidir. Fırsata çevirme ancak, iyi bir eğitim imkanı sağlanarak, rekabet edebilecek, gelişmelere ayak uydurabilecek, özgün ve özgür düşünce yapısına sahip, adalet ve ahlak ilkelerine sahip bir genç nesil yetiştirilmesi ile mümkün olacaktır.

Türkiye’de eğitim alanındaki niteliksel düzeyi gösterme noktasında, uluslararası alanda kabul gören OECD tarafından uygulanan PISA (Programme for International Student Assessment- Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) sonuçlarına göre değerlendirme yapılabilir. PISA, 15 yaş grubundaki öğrencilerin zorunlu eğitim sonunda hayata hazır oluş durumlarını belirlemeyi amaçlayan dünyanın en kapsamlı eğitim araştırması olarak görülmektedir. Bu araştırmaya katılan ülkeler, belirlenen bilimsel ölçütler doğrultusunda eğitim düzeylerinin ve öğrenci profillerinin katılımcı ülkeler arasında ne durumda oldukları hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Aynı zamanda kendi eğitim durumları ve uygulayacakları politikalar hakkında objektif göstergeler elde etmektedir (<http://www.meb.gov.tr>, Erişim tarihi: 03.01.2016). 2000 yılında ilk defa uygulanan ve üç yılda bir yenilenen bu araştırmanın en son 2012 yılı sonuçları yayınlanmıştır. 2012 yılındaki PISA araştırmasına 65 ülke katılmıştır. 2012 yılında, PISA araştırması, Türkiye’den 15 yaş grubunda yer alan 1.266.638 kişi arasından, okula devam eden 965.736 öğrenciyi temsilen 4.848 öğrenci üzerinden gerçekleştirilmiştir. Matematik, Fen ve Okuma becerileri alanında yapılan araştırma sonuçlarına göre Türkiye OECD ülkelerinin ortalama puanlarının altında ve genel sıralamada alt sıralarda yer almaktadır.

Matematik alanında, 2009 yılında 43. sırada olan Türkiye, 2012 yılında 44. sıraya düşmüştür. Matematik alanında 2012 yılı OECD ülkeleri ortalama puanı 494 iken Türkiye’nin puanı 448’dir. Fen alanında 2009 yılında 42. sırada olan Türkiye, 2012 yılında 43. sıraya düşmüştür. Fen alanında 2012 yılı OECD ülkeleri ortalama puanı 501 iken Türkiye’nin Fen alanı puanı 463’tür. Okuma becerileri alanında ise, durum pek değişmemektedir. 2009 yılında 41. sırada olan Türkiye’nin 2012 yılında 42. sıraya düştüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra 2012 Okuma becerileri alanındaki puanı 475 olan Türkiye, OECD ülkelerinin okuma becerileri alanındaki ortalama puanının (496) altında yer almaktadır.

Yıllar itibari ile Türkiye, PISA başarı puanını her dönem artırmış olsa da OECD ülkelerinin ortalama başarı puanlarının gerisinde kalmıştır. OECD ülkeleri arasında Türkiye’nin durumu vahim denecek seviyelerdedir. Matematik ve Fen alanlarında Türkiye son sıralarda iken Okuma becerileri alanında son sıradaki Slovakya’nın üstünde yer almaktadır.

PISA araştırmasındaki cinsiyet dağılımına göre ortalama puanlara bakıldığında, Türkiye’de kız öğrenciler ile erkek öğrenciler arasında matematik alanında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken, Okuma becerisi ve Fen alanlarında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha başarılı oldukları görülmektedir. Okuma becerileri alanında OECD ülkelerinin ortalamalarında da kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha başarılıdır (Şirin, 2014: 19).

PISA sonuçları, ülkelerin eğitim seviyesinin, dünya genelindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Yoğun rekabetin yaşandığı iş piyasasında başarıyı etkileyen faktörlerin başında iyi bir eğitimin katkısı yadsınmaz. Kısa dönemli bir geçmişe sahip PISA sonuçları, gelecek yıllardaki beşeri sermayenin seviyesi ile ilgili öngörude bulunmaya katkı sağlamaktadır. Gelecekteki refah seviyemizi tahmin etmeye yarayacak bir nevi beşeri sermaye projeksiyonlarında, Türkiye için iç açıcı bir tablo gözükmemektedir.

Genç nüfus oranı yüksek olan Türkiye’de eğitim seviyesindeki bu göstergeler neticesinde denebilir ki, Türkiye genç neslinden istifade edememektedir. Başka bir ifade ile Türkiye, Demografik Fırsat Penceresini avantaja çevirememektedir. Konuyla ilgili olarak Kaya; Türkiye’nin çok önemli bir fırsatı boşa harcadığını, demografik fırsatın sadece bir potansiyeli işaret ettiğini ve bu potansiyelin ekonomik büyümeye ne kadar yansıtılacağına, uygulanacak politikalara bağlı olduğunu belirtmektedir (Kaya, 2014: 193).

Ülkelerin mevcut ve gelecekteki demografik profili gözetilerek eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi alanlarda plan ve programlar yapılmalıdır. Demografik veriler sayesinde elde edilen nüfusun yaş, cinsiyet, coğrafi dağılımları ve eğitim durumları eğitim politikaları için temel teşkil etmektedir. Demografik verilerin sağlıklı olması ve doğru yorumlanması sayesinde, beşeri sermayeyi artıran, rekabet piyasasında öne geçiren bir eğitim modeli sağlanabilecektir.

3.3 Sağlık ve Nüfus

En temel insani haklardan biri olan sağlık tüm insanların ulaşabileceği / faydalanabileceği nitelikte olmalıdır. Sağlık hizmetleri kapsamında verilen hizmetler, kişilerin maddi veya fiziki ulaşım imkanlarına bırakılmamalıdır. Devlet, sosyal devlet olma gerekliliği kapsamında tüm vatandaşlarının sağlık imkanlarından istifade

edebilmesini sağlamakla yükümlüdür. Sağlık hizmetleri, belli bir ekonomik güce sahip olanların veya belli bir bölgede yaşayanların faydalanabileceği özellikte olmamalıdır. Sağlık hizmetlerine yalnızca belli bir kesimin ulaşabilmesi temel insani haklara aykırıdır. Bunun yanı sıra sağlık sistemi, çağın şartlarına uygun, ihtiyaçları karşılayabilecek nitelikte olmalıdır. Bu nedenle diğer tüm politikalar mutlaka sağlık politikaları ile bütünleştirilmelidir.

Sağlık, insanları ya da toplumu her alanda etkileyen bir faktör olduğu için önemli bir konuma sahiptir. Biliker'e göre, bireyden başlayarak ailelerin ve toplumların daha üretken olmaları, yaşamlarından daha fazla doyum sağlayabilmeleri en iyi sağlık düzeyinde olmasına bağlıdır (2003: 27). Ruh ve beden sağlığına sahip bireyler, refahın, mutluluğun, gücün ve güvenliğin temelini teşkil etmektedirler (<http://www.saglik.gov.tr>, Erişim tarihi: 12.01.2016).

Sağlık hizmetlerinin sunumunda temel öncelik nitelikli ve hizmete özel insan gücü ile teknoloji desteğidir (Toros, 1993: 505). Bu nedenle sağlık ile ekonomik gelişmişlik seviyesi arasında ciddi bir ilişki söz konusudur. Ekonomik gelişmişlik sayesinde, kişi başına düşen nitelikli sağlık personeli sağlama ve uygun nitelikte sağlık kuruluşuna sahip olmak mümkün olacaktır.

Bir toplumda sağlık hizmetleri düzeyi, sağlık organizasyonunun nitelik ve niceliğine bağlıdır (DPT: 2001: 10-11). Gelişmiş ülkeler, insan sağlığının korunması ve hastalıkların tedavisi için “üretken yatırım” olarak kabul ettikleri sağlık yatırımlarına her yıl daha fazla kaynak ayırmaktadırlar (Tokgöz, 1981: 499;). Bu nedenle gelişmiş ülkelerde sağlık düzeyi daha yüksek olmaktadır. Ekonomik gelişmişliğin sağlık üzerindeki olumlu etkilerinin yanında aslında sağlık düzeyi ile ekonomik gelişmişlik arasında da yakın ve karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin bulunduğunu gösteren araştırmalar vardır. Sağlık düzeyindeki gelişimin verimlilik yoluyla ekonomik büyümeyi hızlandırdığı bilinmektedir (Taban, 2006: 31-46). Dağdemir'e göre; sağlıklı bir toplum sayesinde, hastalıklar nedeniyle işsiz kalan veya erken emekli olmak zorunda kalan nüfus azalacaktır. Bağımlılık oranını azaltan ve işgücüne katılım oranını artıran bu demografik gelişim sayesinde ülkeler muhtemelen daha yüksek kişi başına gelir düzeyine ulaşacaklardır (2009: 89).

3.3.1 Sağlık Alanında Gelişimin Nüfus Üzerine Etkisi

Sağlık ve ekonominin neden sonuç ilişkisi ile birbirlerini etkiledikleri ilişki durumunu, nüfus ve sağlık arasında da görmek mümkündür. Ölüm, doğurganlık ve hastalık durumları sağlık hizmetlerinden etkilenmektedir. Açacak olursak, sağlık koşullarındaki gelişim ile ortalama yaşam süresinde artış görülmekte ve sağlık koşullarının iyileşmesi ile geçmiş yıllarda görülen ve binlerce kişinin ölmesine neden olan salgın hastalıklar artık çok daha az görülmektedir. Ayrıca yine sağlık hizmetlerinin sayesinde bebek ölüm oranlarında ya da erken yaşta ölüm oranlarında da (Tablo 3.1) düşüş görülmektedir. Tüm bu durumlar, sağlığın ölüm oranları üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir.

Sağlığın doğum oranları ve doğurganlık eğilimleri üzerinde de etkili olduğu bilinmektedir. Sağlık hizmetleri kapsamında alınan aile planlaması ile ilgili hizmetler de bebeklerin ve çocukların yaşama süresini, çocuk sayısı ve çocuklar arası bekleme süresini etkilemektedir.

Demografik gelişimi doğum ve ölümlerden sonra en çok etkileyen faktörlerden biri de göçtür. Daha önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere göç birçok sebebe dayanmaktadır. Sağlık bu sebepler arasında içinde düşük bir etkiye sahip olmakla birlikte, göç sonucu meydana gelen sağlık problemleri azımsanamayacak derecededir. Göçün en fazla olduğu bölgelerde yeterli sağlık kuruluşlarının olmaması, göçmenlerin düşük gelir düzeyinde olmaları ve sağlık sigortalarının olmaması sağlık sorunlarına neden olmaktadır (Gümüş, 2015: 63).

Gelecek yıllarda sağlık hizmetlerine olan talebin hem nitelik hem de nicelik olarak artacağı beklenmektedir. Bu beklentinin sebebi, yaşlı nüfusunun artması ve sosyo-ekonomik gelişim ile birlikte sağlıklı yaşam bilincinin oluşmasıdır. Bu durum doğal olarak sağlık harcamalarında artışa neden olacak ve sosyal güvenlik sistemine ağır yükler getirecektir.

Sağlık hizmetlerinin niteliği, ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile nüfusun yaş grupları arasındaki farklılık açısından değişiklik göstermektedir. Örneğin, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, demografik geçiş süreci bakımından 2. veya 3. aşamada olmalarından dolayı doğurganlık oranları hala yüksektir ve çocuk, genç nüfus fazladır. Bu nedenle sağlık hizmetleri pediatri, anne-çocuk sağlığı, üreme sağlığı ve korunma yöntemleri etrafında yoğunlaşmaktadır. Diğer taraftan gelişmiş ülkeler genellikle

demografik geçiş sürecinin 4. aşamasında oldukları için yaşlı oranları yüksektir ve giderek artmaktadır. Bu nedenle bu ülkelerdeki sağlık hizmetleri, geriatri ve yaşlıların bakımı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Buradan yola çıkararak denebilir ki; ülkelerin gelişmişlik seviyesi ve nüfusun yaş yapısı ülkelerin sağlık politikalarını etkilemektedir (Yüksel, 2007: 89).

3.3.2 Türkiye’de Sağlık ve Nüfus

Türkiye’de sağlık alanındaki gelişmeler ve nüfus yapısında değerlendirilmesi gereken geçici avantaj durumu, sağlık ve nüfus ilişkisinin önemle ele alınması gereğini doğurmaktadır

Türkiye’de 2003 yılında başlatılan ‘‘Sağlıkta Dönüşüm Programı’’ ile sağlık hizmetlerinde nitelik ve nicelik bakımından büyük gelişme yaşanmıştır. Bu reform ile sağlık hizmetleri sunan kamu kurumları tek çatı altında toplanmıştır. Bununla birlikte, aile hekimliği, hastane ve hasta yatak sayıları, sağlık personeli, koruyucu sağlık, kurumsal yapılanma, bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve hasta hakları gibi birçok alanda ilerleme kaydedilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34).

Ayrıca bu dönemde başlatılan çalışmalarda ana-ocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetlerine öncelik verilmiştir. Ciddi gelişmelerin yaşandığı sağlık alanında, çeşitli programların uygulanmasına devam edilmiştir. Programlar, ‘‘aşılama, ocuk ishali, akut solunum yolu hastalıklarına bağlı ölümlerin azaltılması, ocuk hastalıklarında erken tanı ve acil tedavi, emzirmenin teşvik edilmesi, büyümenin izlenmesi, sağlıklı yeterli beslenme, üreme sağlığı, aile planlaması, doğum öncesi ve doğum sırasında bakım, güvenli annelik ve kadınların eğitilmesi’’ gibi konuları içermektedir (HÜNEE, 2014: 34).

Türkiye’de son 10 yıl içerisinde sağlık alanında olumlu gelişmeler görülmektedir. Tablo 3.1’de de görüldüğü üzere ortalama yatak sayısı ile hekim ve hemşire sayısında düzenli bir artış görülmektedir. Bunun yanında bebek ölüm oranları ve anne ölüm oranlarındaki düşüş de sağlık hizmetlerinde Türkiye’nin ciddi bir mesafe kat ettiğinin göstergesidir.

Tablo 3.1
Sağlık Alanında Gelişmeler ve Hedefler

	2006	2012	2013	2018
10 Bin Kişiye Düşen Yatak Sayısı	25,1	26,5	26,7	28,4
100 Bin Kişiye Düşen Hekim Sayısı	151	172	176	193
100 Bin Kişiye Düşen Hemşire Sayısı	119	180	191	295
Fiziki Altyapının Dengeli Dağılım Oranı	---	2,55	2,42	2,00
Sağlık Personelinin Dengeli Dağılım Oranı	3,40	2,24	2,20	2,00
Hekim Başına Düşen Hemşire Sayısı	0,79	1,04	1,09	1,53
Bebek Ölüm Hızı (Binde)	16,5	7,7	7,1	6,0
Anne Ölüm Hızı (Yüz Bin Canlı Doğumda)	28,5	15,5	14,5	9,5

Kaynak: 2006 ve 2012 yılı verileri Sağlık Bakanlığı ve TÜİK verilerinden, 2013 ve 2018 yılı verileri ise Onuncu Kalkınma Planı tahminlerinden alınmıştır.

Ancak bu gelişime rağmen Türkiye'nin konumu gelişmiş ülkelere nazaran halen iyi bir noktada değildir. 2012 yılında Türkiye'de yüz bin kişiye düşen hekim sayısı 172, hemşire sayısı 180 iken AB-27'de bu sayılar sırasıyla 333 ve 835'tir. OECD ortalamasında ise yüz bin kişiye düşen hekim sayısı 310, hemşire sayısı ise 840'tır. Yani Türkiye'nin sağlık personeli ülke ortalaması, AB ve WHO ortalamalarının gerisinde olup, özellikle hemşire açığındaki eksikliğin daha belirgin olduğu söylenebilir (Onuncu Kalkınma Planı: 2013).

Türkiye hızla artan yaşlı nüfus olgusuna göre hareket ederek sağlık hizmetleri ile ilgili gelişime hız vermelidir. Yakın zaman içerisinde birçok Avrupa ülkesinin nüfusundan daha fazla yaşlı nüfusa sahip olması beklenen Türkiye'nin, sağlık personelinin AB ortalamasının altında olması bu anlamdaki çalışmaları zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de her beş yılda bir Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan Nüfus ve Sağlık Araştırmasının 2013 yılı verilerine göre, Türkiye'de;

- Bebek ölüm oranları azalmaya devam etmektedir.
- Doğurganlık durağanlaşmaya başlamıştır. Bunun yanında yenilenme seviyesinin üzerinde olması sevindiricidir.

- Gebeliği önleyici yöntem kullanımında geçmiş yıllardaki araştırmalara göre çok fark bulunmamaktadır.
- Doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetleri yaygınlaşmaya devam etmektedir.
- Hastanede yapılan doğumlar artmaktadır. Bunun yanında sezaryen doğumlarının sayısı da artmaktadır.
- İsteyerek düşük yapan gebe sayısı ise azalmaktadır.

Tablo 3.2’de de görüldüğü üzere beslenme ve sağlık alanındaki gelişmeler sayesinde doğuşta beklenen yaşam süresi 77 yaşa kadar yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre doğuşta beklenen yaşam süresinde artışın devam edeceği beklenmektedir.

Tablo 3.2
Cinsiyete Göre 2013-2023 Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi

Yıllar	Toplam	Erkek	Kadın
2013	76,9	74,7	79,2
2014	77	74,8	79,3
2015	77,1	74,9	79,4
2016	77,2	75	79,5
2017	77,3	75,1	79,6
2018	77,4	75,2	79,7
2019	77,5	75,3	79,8
2020	77,6	75,4	79,9
2021	77,7	75,5	80
2022	77,8	75,6	80,1
2023	77,9	75,8	80,2

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2014, 2015: 13.

Avrupa ülkelerinde ciddi oranlardaki yaşlı nüfus nedeniyle sağlık harcamalarının yüksek seviyelerde olduğu bilinmektedir. Bunun yanında genç nüfusu fazla olan Türkiye’de sağlık harcamalarının oranı Avrupa ülkelerine göre çok düşüktür. Bunun yanı sıra sağlık hizmetlerindeki gelişime bağlı olarak, tablo 3.3’te de görüleceği üzere Türkiye’nin sağlık harcamaları her yıl düzenli olarak artmaktadır. Bununla birlikte, giderek artacak olan yaşlı nüfus oranı ile Türkiye’de sağlık harcamalarındaki artışın hızla devam edeceği beklenmektedir.

Tablo 3.3
Sağlık Harcamaları ile İlgili Göstergeler, 1999-2014

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam sağlık harcaması (Milyon TL)	8.248	35.359	61.678	68.607	74.189	84.390	94.750
Toplam sağlık harcamasının GSYH oranı (%)	4,9	5,4	5,6	5,3	5,2	5,4	5,4

Kaynak: TÜİK, Sağlık Harcamaları İstatistikleri

Tablo 3.3'te de görüldüğü üzere sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı 2000 yılında %4,9 iken 2014 yılında %5,4 seviyesine yükselmiştir. Yaşlanan nüfus, sağlık teknolojilerindeki gelişmeler ve daha kaliteli sağlık hizmeti talebi gibi sebeplerle kamu sağlık harcamalarının daha da artabileceği öngörülmektedir. (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 34). Toplam sağlık harcamasına bakıldığında ise 2000-2014 yılı arası hızlı bir artış görülmektedir. Bunun yanı sıra dolar bazında toplam sağlık harcaması 2013 yılında 44.317 iken 2014 yılında 43.325'e düştüğü görülmektedir. Yani dolar bazında son yıllarda toplam sağlık harcamalarında artış değil bir azalışın olduğu görülmektedir.

Sağlık harcamalarının gerek GSYH'deki payı gerekse toplam sağlık harcamaları içindeki oranının artışı dikkate alındığında yukarıda bahsedilen sağlık alanındaki gelişmelerin sağlığa yapılan bu yatırımlar sayesinde olduğu söylenebilir.

Sağlık hizmetlerindeki gelişim seviyesini anlamamızı sağlayacak göstergelerden bir diğeri de, hastaneler, halk sağlığı programları ve sigorta için ayrılan kaynakların devlet ve özel sektördeki oranıdır. Tablo 3.4'te 2014 yılındaki hizmet sunucularının sağlık alanındaki harcamaları görülmektedir.

Tablo 3.4
Hizmet sunucularına göre sağlık harcamaları, 2014

	Genel devlet					Özel sektör		
	Genel toplam	Toplam	Merkezi devlet	Yerel devlet	Sosyal Güvenlik	Toplam	Hane halkları	Diğer ⁽¹⁾
Toplam sağlık harcaması	94 750	73 382	21 282	744	51 356	21 368	16 819	4 549
Cari sağlık harcaması	88 878	68 974	18 213	704	50 058	19 904	15 754	4 150
Hastaneler	46 429	37 606	9 566	54	27 986	8 823	6 422	2 401
Ayakta bakım sunanlar	11 624	8 334	4 444	351	3 539	3 290	2 682	608
Halk sağlığı programlarının sunumu ve yönetimi	3 836	3 836	3 714	122	-	-	-	-
Genel sağlık yönetimi ve sigorta	374	225	-	-	225	149	-	149
Yatırım	5 871	4 407	3 069	40	1 298	1 464	1 065	398

Kaynak: TÜİK, Sağlık Harcamaları İstatistikleri

- Bilgi yok.

(1) “Diğer” sağlık harcamaları; özel sigorta şirketleri, hane halklarına hizmet eden kar amacı gütmeyen kuruluşlar ve diğer işletmelerin yaptığı sağlık harcamalarını kapsamaktadır.

Tablo 3.4’te de görüldüğü üzere toplam sağlık harcamaları devlet ve özel sektörün sağlık harcamalarından oluşmaktadır. 2013 yılı ile karşılaştırıldığında devletin sağlık harcamalarında 2014 yılında düşüş olduğu görülmektedir. Daha açık bir ifade ile 2013 yılında devlet sağlık harcamalarının toplam sağlık harcamaları içindeki payı %78,4 iken, 2014 yılında bu oran %77,4’e düşmüştür (TÜİK, Sağlık Harcaması İstatistikleri, 2014).

Tüm bu gelişmeler ışığında sağlık alanındaki hizmet ve yatırım artışının umut verici gelişmeler olduğu düşünülmektedir. Bu gelişmelerin yanı sıra nüfus artışındaki ve nüfus yapısındaki değişimler ele alındığında sağlık alanında belli alanlara odaklanmış ve daha hızlı gelişime ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Doğum oranlarının azalması ve nüfusun yaşlanma sürecine girmesi ve yaşlı nüfusun artık küçük hanelerde kendi başlarında kalmaya başlaması sağlık alanında bu alanlara odaklanmış çalışmaları gerekli kılmaktadır.

Ayrıca sağlık alanındaki harcamaların, yaşı nüfusun atması ve bunun yanında özellikle teknolojik anlamda sağlık alanındaki maliyetlerin dışa dönük bağımlılık nedeniyle artacak olma ihtimali, sağlık alanında ar-ge çalışmaları ile birlikte aktif yaşlanma (active ageing) ve başarılı yaşlanma (successfull ageing) gibi plan ve modellere yönelmesi gereğini doğurmaktadır.

3.4 Yaşlanma ve Nüfus

Demografik yapıda meydana gelen değişimler ile birlikte yaş ortalamasının yükselmesinin sosyo-ekonomik sonuçlar doğuracağı bilinmektedir. Yaş yapısındaki değişimlerin doğrudan ve dolaylı olarak etkiledikleri alanlar dikkate alındığına konunun önemi daha çok anlaşılacaktır. Özellikle gelişmiş ülkelerde (Almanya, Japonya) yaşanan problemler ile bu durum tecrübe edilmiştir. Bu nedenle büyük bir problem olarak varlığını sürdüren yaşlanma olgusuna yönelik sosyal politikaların çok iyi planlanması gerekmektedir.

Günümüzde gelişmiş ülkeler yaşlanma sorunu ile mücadele ederken gelecek yıllarda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de yaşlanma oranlarındaki beklenen artış ile bu gelişmiş ülkelerde görülen problemlerden daha büyük problemler ile karşılaşacakları öngörülmektedir. Bunun en büyük sebebi, mutlak yaşlı sayısının gelişmiş ülkelere göre çok fazla olacağıdır. Ayrıca gelişmiş ülkeler belli bir ekonomik gelişme seviyesinde bu sorunu kısmen göğüsleyebilirken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, henüz ekonomik gelişim seviyeleri düşük seviyede iken bağımlı nüfus oranını artıracak böyle bir problem ile karşılaşmaları, bu ülkeler için istenmeyen sonuçlar doğuracaktır. Bu nedenle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için öngörülmekte olan bu sorunlar için yaşlanmaya yönelik nüfus politikaları veya yaşlılara yönelik sağlık ve istihdam politikaları uygulamaları zaruri gözükmektedir.

Sağlık harcamaları ile ilgili yapılan çalışmalarda yaşlı nüfusun oranının artması sonucu sağlık harcamalarının da artacağı öngörülmektedir. Yaşlı nüfusta kişi başına sağlık harcamalarının, diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu bilinmektedir. Yaş grupları arasındaki bu fark OECD ülkeleri ortalamalarında 4 kat olarak hesaplanmaktadır (ASPB, 2013: 10).

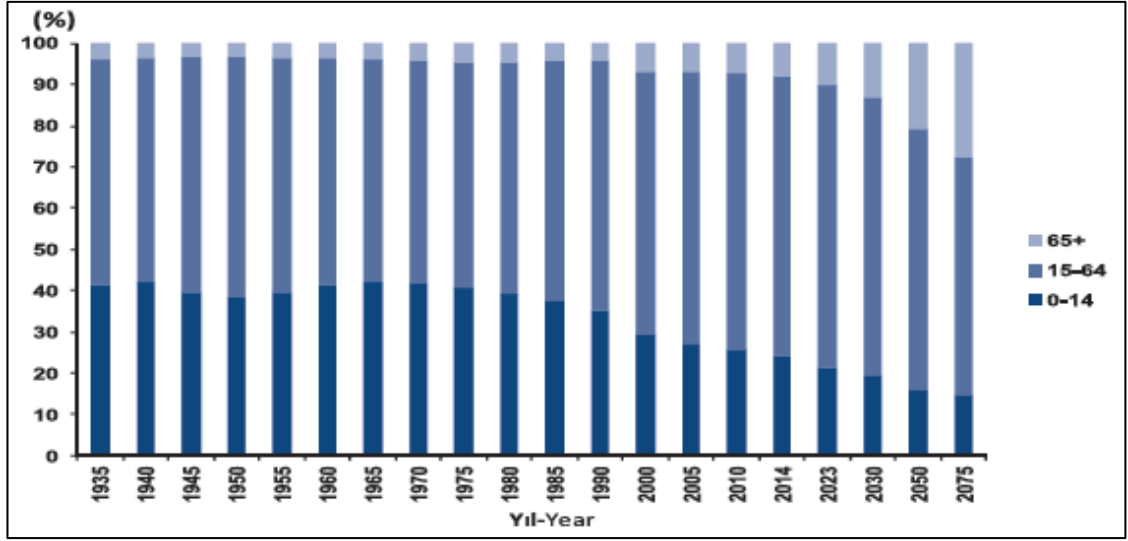
Yaşlı oranlarının artması ile gündeme gelen bir konu da yaşlı bakımıdır. Az gelişmiş veya Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşlı bakımının, yakın zamana kadar genellikle hane içerisinde birinci derece kadın yakınlar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Ancak günümüzde kadınların işgücüne katılımının artması, ekonomik ve sağlık koşullarındaki iyileşme ile birlikte yaşlı bakımı giderek profesyonel bir düzeye varmaktadır.

Yaşlı bakım hizmetlerinin formel sahaya çekilmesi ve bu alanda ihtiyaç duyulan uzman eğitimine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bunun yanında yaşama dair risk faktörlerini kontrol altına almayı amaçlayan “koruyucu sağlık” hizmetleri de yaşlı bakımda ön plana çıkmaktadır. Sağlık harcamalarının artmasını engellemenin yanında, temel amacı, insanların sağlıklı bir hayat yaşamaları olan koruyucu sağlık politikaları, Türkiye’de, gelişmiş ülke uygulamalarının gerisindedir. Bu nedenle koruyucu sağlık alanında yapılacak akademik çalışmalara ve politika geliştirme çabalarına büyük ölçüde ihtiyaç vardır (Yüksel, 2007: 102).

Türkiye’de son yıllarda sağlık hizmetlerinde meydana gelen gelişmelerin beklenen yaşam beklentisini arttırdığını, bunun yanında yaşlı oranının da arttığı bilinmektedir. Bu noktadan hareketle denebilir ki, sağlık hizmetlerindeki iyileşmeler/gelişmeler Türkiye’nin demografik yapısını etkilemiştir.

Nüfusun yaşlanması ile ilgili bilgi veren göstergelerden biri olan ortanca yaş, Türkiye için 2014 yılında 30,7, dünya nüfusu için 29,7’dir. Türkiye bu sıralamada 66. sıradadır (TÜİK, 2014). Türkiye’de yaşlı nüfus oranı diğer yaş gruplarına göre daha yüksek bir artışa sahiptir. Toplam nüfusun artış hızı 2014 yılında %13,3 iken yaşlı nüfusun artış hızı %49,9’dur (TÜİK, 2014).

Türkiye’de gelecek yıllarda artacağı öngörülen yaşlı nüfus (Şekil 3.1), yaşlılara yönelik sağlık hizmetlerinde yoğun talebe neden olacaktır. Mutlak yaşlı nüfus oranının Avrupa ülkelerinden çok fazla olma ihtimali, Türkiye’nin bugünden proaktif önlemler almasını gerektirmektedir.

Şekil 3.1 Yaş Grubuna Göre Nüfus Oranı 1935-2075 Gelişmeler ve Hedefler

Kaynak: İstatistiklerle Yaşlılar 2014, 2015: 1

Şekil 3.1 ve tablo 3.5'te de görüleceği üzere Türkiye'nin yaşlı nüfusunda ciddi ve düzenli bir artış söz konusudur. Ayrıca projeksiyonlara göre bu artışın hızla devam edeceği de gözükmemektedir. 2014 yılında %8 seviyelerinde olan yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının 2023'te %10,2'ye 2050 yılında ise neredeyse iki katı artarak %20,8'e yükseleceği görülmektedir. Yine tablo 3.5'e göre yaşlı bağımlılık oranında da ciddi ve düzenli artış görülmektedir. Genç bağımlılık oranları da dahil edildiğinde Türkiye'yi ileride çok yüksek oranlarda bağımlı bir nüfusun beklediği söylenebilir. 2014 yılında toplam yaş bağımlılık oranı %47,6 seviyelerinde iken 2050'de bu oranın %57,6'lara yükseleceği öngörülmektedir (TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2014, 2015: 19).

Tablo 3.5
Yaşlı Bağımlılık Oranı ve Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı
1935-2075

Yıllar	Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+)
1935	3,9	7,1
1940	3,5	6,5
1950	3,3	5,7
1960	3,5	6,4
1970	4,4	8,2
1980	4,7	8,5
1990	4,3	7,1
2000	6	8,8
2005	6,7	9,4
2010	7,2	10,8
2011	7,3	10,9
2012	7,5	11,1
2013	7,7	11,3
2014	8	11,8
2015	8,2	12,2
2023	10,2	14,9
2030	14,5	19,3
2040	16,5	25,0
2045	18,8	29,0
2050	20,8	32,9
2075	27,7	-

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar 2014, 2015

Tablo 3.5’te görüldüğü üzere yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı sürekli bir artış eğilimindedir. Bununla birlikte yine tablo 3.5’te görüleceği üzere yaşlı nüfusun artması ile birlikte yaşlı bağımlılık oranı da artmaktadır. Yaşlı nüfus oranı %7-10 arasında olan toplumlar yaşlı toplum olarak ifade edilmektedir (Özmete, 2012: 1). Bu bilgiye göre Türkiye %8 yaşlı oranı ile yaşlı toplum sınıfına dahil olmaktadır.

Türkiye’de giderek artan ve nüfus projeksiyonlarına göre artışın devam edeceği de öngörülen yaşlı nüfus dikkate alınarak Onuncu Kalkınma Planında, 25 Öncelikli Dönüşüm Programından birisi olarak “Sağlıklı Yaşam ve Hareketlilik Programı”nın ilave edilmesi uygun görülmüştür. Bu programla sağlıksız beslenme, hareketsiz yaşam, tütün ve alkol kullanımı, koruyucu sağlık hizmetleri ve ruh sağlığı gibi unsurların

değerlendirilmesi, irdelenmesi ve bu konularda çözüm ve stratejilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Beslenme ve sağlık alanındaki gelişmeler ile birlikte Türkiye’de doğuştan beklenen yaşam süresi 76,3’tür (TÜİK, Hayat Tabloları, 2013). Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ortalama yaşam süresi artmaktadır. Literatürde 65 yaş üstünün yaşlı olarak kabul edildiği bilinmekle birlikte yaşam süresinin artması ve bu yaş üzerinde olan kişilerin yaşlarına yönelik farklı sosyal hizmet ve sosyal yardımların gerekmesi bu gruptakilerin daha dar gruplar halinde incelenmesi gereğini doğurmuştur.

Tablo 3.6 Nüfusun Yaş Grubuna Göre Durumu (2014)

Nüfusun Yaş Grubuna Göre Durumu (2014)		
Yaş Grubu	Nüfus	Oran %
0-4	6 294 533	8,10
5-9	6 315 628	8,13
10-14	6 252 269	8,05
15-19	6 518 921	8,39
20-24	6 263 460	8,06
25-29	6 273 202	8,07
30-34	6 516 294	8,39
35-39	5 918 336	7,62
40-44	5 510 337	7,09
45-49	4 674 262	6,02
50-54	4 438 422	5,71
55-59	3 656 563	4,71
60-64	2 870 715	3,69
65-69	2 215 704	2,85
70-74	1 557 235	2,00
75-79	1 104 178	1,42
80-84	840 410	1,08
85-89	360 158	0,46
90+	115 277	0,15
Toplam	77 695 904	100,00

Kaynak: ADNKS, 2014.

Tablo 3.6’da görüldüğü üzere Türkiye’de 65 yaş üstü yaşlı nüfus 2014 yılında %8 iken 2015 yılında %8,2’ye yükselmiştir. Bunun yanı sıra 85 yaş üstü nüfusun (tablo 3.6) 0,61

olduğu görülmektedir. Türkiye’de 75 yaş üstü yaş grubuna bakıldığında bu yaş grubunun ise yaklaşık %3 seviyelerinde olduğu görülmektedir.

75 yaş üstü nüfusun yaklaşık %3 seviyelerinde olması, bunun ileriki yıllarda artma ihtimallerine karşı ortaya çıkan/çıkacak problemlere karşı bazı çalışmaları zorunlu kılmıştır. Bununla ilgili olarak literatürde yaşlanma ile birlikte tartışılmaya başlayan aktif yaşlanma (active ageing) ve başarılı yaşlanma (successful ageing) kavramlarına rastlanmaktadır. Aktif yaşlanma, sağlık, güvenlik ve katılım imkanlarının optimum seviyeye çıkarılması süreci olarak ifade edilmektedir (Buys, 2008: 7). WHO aktif yaşlanmayı, yaşlanan bireylerin yaşama kalitesini artırma amaçlı sağlık, güvenlik ve katılım imkanlarını maksimize etmek şeklinde tanımlamaktadır (WHO, www.whqlibdoc.who.int, erişim tarihi: 08.05.2016). Diğer bir tanımla aktif yaşlanma; yaşlıların yaşam kalitesini artırmak için toplumsal katılım, sağlık ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlayacak fırsatların sağlanmasını hedefleyen süreç olarak ifade edilmektedir (Özmete, 2012: 2). Beğer ve Yavuzer’e göre başarılı yaşlanma, yaşlılıkta en doğru sağlık yaklaşımını, o toplumun kültür özelliklerini göz önüne alarak belirler (2012: 3). Özmete’ye göre başarılı yaşlanma hastalığın yokluğunu, işlevsel kapasitenin sürdürülmesini ve yaşama aktif olarak katılımı içermektedir (2012: 2). Rowe’de başarılı yaşlanmanın standartlarını şu şekilde sıralamaktadır (Rowe vd., 1997:433):

- Hasta olma ihtimalinin düşüklüğü
- Hastalığa bağlı engelliliğin olmaması ve yüksek bilişsel ve fiziksel fonksiyonları kullanma durumu
- Yaşama aktif katılım

Yapılan tanımlara göre başarılı yaşlanmanın aktif yaşlanmayı içerdiği söylenebilir. Çünkü başarılı yaşlanma çocukluk döneminden okul ve iş hayatına kadar olan tüm dönemi kapsamakla birlikte beslenme, iletişim, psikolojik tecrübeleri yani yaşam şeklinin yaşlılık sürecini belirlemesidir. Hatta bazı görüşlere başarılı yaşlanma, yaşamdan alınan doyum ve belirlenen hedeflere ulaşma ile de bağlantılıdır (Özmete, 2012: 4).

Bu bilgiler ışığında Türkiye’de beklenen yaşlanma sürecinin olumsuz etkilerini azaltabilmek aktif yaşlanmaya yönelik hizmet modelleri geliştirilmelidir. Bunun yanı

sıra bir yaşam süreci olarak kabul edilen başarılı yaşlanma için okul öncesi eğitimden ders müfredatlarına, iş hayatından sosyal hayata kadar birçok alanda fiziksel, bilişsel ve psikososyal işlevleri geliştirecek planlamaların yapılması gerekmektedir.

Sonuç olarak, sağlık hizmetlerinde demografik gelişmeler de dikkate alınarak, nitelikli ve erişilebilir bir sistem oluşturulması temel amaç olmalıdır. Bunun yanı sıra bilimsel araştırmalar neticesinde elde edilen veriler ile sağlık politikaları geliştirilmelidir.

Teknolojik gelişmeler ile birlikte sağlık sektöründe nitelik gelişiminin yanında, hastane, doktor ve hemşire vd. sayılarında gelişmiş ülkeler seviyesini hedef olarak belirlenmelidir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu yaşlanma süreci dikkate alınarak yaşlılara yönelik planlamalar geliştirilmelidir.

Hem sağlık harcamalarının azaltılması hem de insanların yaşam kalitelerinin artırılması amacıyla aktif yaşlanma ve başarılı yaşlanmayı gerçekleştirmeye yönelik program, model ve hizmetler geliştirilmelidir.

3.5 Gelir Dağılımı, Yaşam Koşulları ve Nüfus

Sosyal politika unsurları içerisinde yoksulluk oranları, halkın yaşam koşulları ve gelir dağılımındaki eşitlik en çok dikkat edilen unsurlar arasındadır. Ülke içinde yaşayan tüm bireylerin huzur ve refah içerisinde yaşayabilmesi ancak nüfus içerisinde adaletin temini ile mümkündür. Toplum içerisinde yaşanan kargaşa, çatışma ve savaşların birçoğunun temelinde gelir dağılımındaki adaletsizlik ve yoksulluk yatmaktadır. Gelir dağılımı en yalın haliyle bir bölgede elde edilen gelirin bireyler ya da üretim faktörleri sahipleri arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Bu dağılımın adil olmaması halinde toplumsal çatışma ile birlikte ekonomik istikrarsızlık da artmaktadır. Gelir dağılımında eşitsizliğe neden olan genel durumlar, küreselleşme, emeğin dağılımı, ekonomik istikrar, göç ve demografik yapı şeklinde sıralanabilir.

Gelir dağılımındaki eşitsizlik dünya genelinde çözüm bekleyen sorunlar içerisinde yer almaktadır. Gelişmiş veya az gelişmiş hemen hemen tüm ülkelerde bu adaletsizlik az veya çok görülmektedir. Gelir dağılımındaki adaletsizliği gösteren ölçü birimlerinden biri olan Gini katsayısının ideal değeri uluslararası mali kuruluşlar (IMF, WB, OECD, UNDP) tarafından 0,25 olarak kabul edilmektedir. İsveç (0,25), Norveç (0,258) gibi (HDR,

2014) birkaç ülke haricinde Gini katsayısında ideal oranı yakalamış ülke sayısı çok azdır. Türkiye’de bu oran 2013 yılında 0,400 iken 2014 yılında 0,391 seviyesine düşmüştür (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014). OECD ülkelerinde ise Gini katsayısı ortalaması 0,361’dir (HDR, 2014). Görüldüğü üzere Türkiye’nin Gini katsayısında gelişme olmakla birlikte hem OECD ülke ortalamalarına göre hem de ideal Gini katsayısına göre çok yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Bunun yanı sıra OECD tarafından gelir eşitsizliği ile ilgili olarak yapılan araştırmada, 34 OECD ülke genelinde gelir dağılımı eşitsizliği, en zengin %10’luk dilim içerisinde yer alanlar, en fakir %10’luk dilim içerisinde yer alanlara göre milli gelirden ortalama 9,6 kat daha fazla pay almaktadır. Türkiye’de bu oran 15,2 seviyelerindedir.

Tablo 3.7 Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı %20’lik Gruplar, 2013-2014

%20’lik fert grupları	2013	2014
İlk %20 (en düşük)	6,1	6,2
İkinci %20	10,7	10,9
Üçüncü %20	15,2	15,3
Dördüncü %20	21,4	21,7
Son %20 (en yüksek)	46,6	45,9

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Araştırması, 2014

Ayrıca Tablo 3.7’de de görüldüğü üzere Türkiye’de 2013 yılında en zengin %20’lik dilim içerisinde yer alanlar, en fakir %20’lik dilim içerisinde yer alanlara göre milli gelirden ortalama 7,4 kat daha fazla pay almaktadır.

Gelir dağılımındaki %10’luk ve %20’lik gruplara bakıldığında Türkiye’de küçümsenemeyecek oranda gelir dağılımında eşitsizlik söz konusudur. Diğer taraftan yoksulluk oranlarına bakacak olursak, nüfusun %15’inin yoksulluk sınırının altında olduğu görülmektedir (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014).

Gelir ve yaşam koşulları ile seviyeyi gösteren diğer veri ise maddi yoksunluk²⁰ yaşayanların oranlarıdır.

Tablo 3.8 Maddi Yoksunluk Oranı, 2006-2014

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Maddi Yoksunluk Oranı (%)	60,4	58,8	57,7	56,7	59,4	57,4	55,0	43,8	29,4

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Araştırması, 2014

Tablo 3.8’de görüldüğü üzere maddi yoksunluk yaşayanların oranı 2013 yılına kadar %43.8 seviyelerinin üzerindedir. Dikkati çeken bir nokta maddi yoksunluk yaşayanların oranının 2014 yılında %29,4 seviyesine aniden düşmesidir. Bir yıl içerisinde bu seviyede ani bir düşüş gelir, ücret, ekonomik gelişim veya devlet yardımları ile açıklanamayacak derecede yüksektir. Bu nedenle bu verinin üzerine derinlemesine bir araştırma yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

Gelir eşitsizliği Türkiye’de maalesef %10’luk ve %20’lik gruplar haricinde bölgeler arasında da gözükmemektedir. TÜİK’in en 2014 yılında yaptığı gelir ve yaşam koşulları araştırması bölgesel sonuçlarına bakıldığında yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgeler ile gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu bölgeler aynıdır. Yani yoksulluk oranı en yüksek bölge olan TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) bölgesi aynı zamanda gini katsayısının en yüksek olduğu (0,413) bölgedir. Diğer taraftan yoksulluk oranının en düşük olduğu TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) bölgesi aynı zamanda gini katsayısının en düşük olduğu (0,304) bölgedir.

Sonuç olarak %15,1 (TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014) seviyelerindeki sürekli yoksulluk²¹, gelir dağılımındaki eşitsizliğin hem %10’luk ve %20’lik gruplarda hem de bölgesel alanda olması ve gini katsayısındaki OECD ortalamasının üstündeki oran Türkiye için ciddi bir problem olarak varlığını devam ettirmektedir.

²⁰ Ciddi finansal sıkıntıyla karşı karşıya olan nüfusun oranı olarak tanımlanan ve beklenmedik harcamalar, evden uzakta bir haftalık tatil, ödeme zorluğu, iki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek, evin ısınma ihtiyacı, çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon, otomobil sahipliği olarak belirlenen dokuz maddeden en az dördünü karşılayamayanların oranı olarak tanımlanmaktadır.

²¹ Dört yıllık panel veri kullanılarak hesaplanan “sürekli yoksulluk” oranı, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’ına göre son yılda yoksul olan ve aynı zamanda önceki üç yıldan en az ikisinde de yoksul olan fertleri kapsamaktadır.

Türkiye'nin gelir dağılımındaki bu görüntüsü ile birlikte pronatalist politika uygulaya devam etmesi ilerleyen yıllarda daha büyük problemlerin doğmasına sebep olabilecektir. Ayrıca bununla birlikte nüfusun hızla yaşlanıyor olması da göz önüne alındığında durumun ciddiyeti biraz daha artmaktadır. Bu nedenle gelirin yeniden dağılımına yardımcı olacak, vergi sistemleri, kamu harcamaları, piyasaya müdahale ve asgari ücret uygulamaları ile ilerleyen yıllarda daha da ciddi bir düzeye gelmesi beklenen gelir dağılımındaki eşitsizliğin önüne geçilmelidir.

3.6 Göç ve Nüfus

Göç, nüfusun yapısı ve gelişimi üzerinde büyük etkisi olan ve etkilerini doğum, ölüm gibi hayati olaylara nazaran çok daha kısa zamanda gösteren demografik bir olaydır. Bir yerden başka bir yere hareket sayesinde göç, gelinen yerde nüfusun azalması olarak etkisini gösterirken, gidilecek yerde nüfusun artmasına sebep olmaktadır. Bu durum nüfusun dağılımı ve yapısı üzerinde değişiklikler meydana getirmektedir. Dolayısıyla sebepleri, oluşum süreçleri ve sonuçları ile göçler, kültürel, ekonomik ve siyasi açıdan bölgesel ve yerel seviyede önemli bir faktördür (Şahin, 2010: 112).

Yıllık doğal nüfus artış hızı, genel doğurganlık hızı, kaba doğum hızı ve kaba ölüm hızı hesaplamalarda göç oranları hesaba katılmamaktadır. Bu nedenle Türkiye gibi hem iç göç hem dış göç oranlarının yüksek olduğu toplumlarda nüfus politikası hesaplamalarında göç oranlarının da hesaba katıldığı nüfus artış hızına dikkat etmek gerekmektedir. Tabii ki göç oranları da bu anlamda dikkat edilmesi gereken veriler içerisinde yer almaktadır.

Doğum ve ölüm oranlarına göre yapılan nüfus projeksiyonları, doğum ve ölüm olaylarının yapısı gereği ani hareketlenmelerin olma durumu daha düşük olduğu için daha çok gerçeğe yakın sonuçlar vermektedir. Ancak göç hareketleri kısa vadede değişim gösteren olaylardır. Gürtan'ın da belirttiği üzere doğum ve ölümler uzun süreler sonucunda yaş yapısında önemli değişikliklere yol açabilecekken, göçlerin nüfusun yaş yapısı üzerine etkisi çok daha hızlıdır (1969: 132). Bunun yanı sıra düzensiz göç hareketlerinde bu değişim daha hızlıdır. Ayrıca savaş, ekonomik yapıdaki bozulmalar, iç çatışmalar ve siyasi, sosyal çalkantılar gibi durumlar muhakkak göç gibi doğum ve ölüm oranlarını da etkilemektedir. Ancak bu etki ölüm ve doğum olaylarında göç gibi kısa vadede ve yüksek oranda olmamaktadır.

Demografik bilgi kaynakları arasında yer alan göç kayıtları; belli bir bölge sınırları içerisinde göç veren yer ile göç alan yer arasında göç eden nüfusun büyüklüğünü, sosyal, ekonomik ve demografik niteliklerini tespit etmektedir. Diğer demografik bilgi kaynaklarına nazaran göç kayıtlarını eksiksiz ve doğru bir şekilde tutabilmek daha zordur. Bunun yanı sıra maalesef gerek iç göç gerek dış göç ile ilgili veri kaynaklarımız planlama yapabilecek, etkin politika oluşturabilecek ve veriler sayesinde analiz yaparak projeksiyonlar belirleyecek seviyede güvenilir değildir (Onuncu Kalkınma Planı, Göç Raporu, 2014: 1).

Türkiye’de dış göç ve iç göç oranı yüksek olmakla birlikte düzensiz göç olgusunun da sık yaşandığı bir ülke olması göç konusunun önemini artırmaktadır. İç göç cihetiyle Türkiye’de, sürekli göç veren bölgeler Tablo 1.10’da da gösterildiği üzere Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz bölgeleridir. Bunun yanı sıra sürekli göç alan bölgeler ise, Marmara, Ege ve Akdeniz bölgeleridir. Batı Anadolu, Doğu Marmara, Ege, Batı Marmara ve özellikle İstanbul en çok göç alan yerlerdir. Tablo 1.10’a göre 2013 yılında en çok göç veren ilk 3 bölge sırasıyla Güneydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleridir. Genel anlamda Türkiye’deki göç akımları Doğu Anadolu, Orta Anadolu ve Kuzey Anadolu bölgelerinden Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerine uzun süreli akımlar halinde olmaktadır. Başka bir deyişle Türkiye’de göç hareketleri genel itibari ile gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere doğru olmaktadır. Bu durumun temel sebebinin bölgeler arasındaki ekonomik dengesizlikten kaynaklandığı ve bu dengesizliğin ortadan kalkması halinde bu yöneliminde azalabileceği söylenebilir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus devlet inşasına hizmet etmesi amacıyla yararlanılan göç hareketleri son 30 yılda yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye başta Avrupa ülkeleri olmak üzere düzensiz göç yollarından biri olarak Asya ve Afrika kaynaklı göç hareketlerine maruz kalmıştır. Günümüzde ise son yıllardaki Irak ve Suriye’deki iç savaşlar nedeniyle yoğun bir sığınmacı göçü ile karşı karşıya kalmıştır (Demirhan ve Aslan, 2015: 57). Bu gelişmelerden dolayı bazı planlamaların yapılması gereği doğmuştur. Onuncu kalkınma planında yurtdışından gelen göçmenler, uluslararası korumaya muhtaç kişiler, kaçak işçiler ve transit geçiş yapanlara yönelik etkin bir izleme ve takip sisteminin oluşturulacağı ve uluslararası koruma statüsü olanların da

ülkedeki toplumsal yapıya entegrasyonunun desteklenmesi için çalışmalar (Onuncu Kalkınma Planı, 2013: 50) yapılacağı bu planlamalardan biridir.

2011 yılında çıkan ve daha da geniş bir boyut kazanan Suriye'deki iç savaş Türkiye'ye tahmin edilenden daha fazla sayıda göç gelmesine neden olmuştur. 4,8 milyon Suriyeli mültecinin yaklaşık 2,7 milyonu Türkiye'ye göç etmiştir (<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, Erişim tarihi:11.05.2016). Komşu ülkedeki bu iç savaş Türkiye'nin nüfusunu beklenmedik bir anda hızla artırmıştır. Ayrıca yapılan analizlere göre sığınmacı olarak gelen Suriye vatandaşlarının büyük kısmının ülkelerine geri dönmeyeceği tahmin edilmektedir. Türkiye'ye gelen sığınmacıların mutlak çokluğunun yanında sığınmacıların yaş yapısı, eğitim, sağlık ve kültürel yapısı da kısaca niteliksel yapısı göz ardı edilmemelidir. Bunun yanı sıra Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na 2013 yılında 45.834 göçmene çalışma izni verilmiştir (Lordoğlu, 2015: 39). İşsizlik oranı halihazırda yüksek olan bir ülke için böyle bir durum işgücü piyasalarını olumsuz etkilemektedir.

Nüfusu yaşlanan, genç nüfusa sahip olmayan ya da pronatalist politika uygulayan ülkelerin nüfusu artırma yöntemlerinden biri de göçtür. Almanya, Fransa ve ABD tarafından bu amaçla göçmen kabul edilmiştir. Ancak bu ülkelerin en çok dikkat ettikleri husus, gelen kişilerin devlete yük olmayıp, üretim yapabilecek, katma değer sağlayabilecek nitelikte olmasıdır. Bunun yanında göçle gelen kişilerin ülke kültürüne ve sosyal yaşama entegrasyonu da göç alan ülkeler için diğer önemli bir husustur. Diğer bir deyişle, eğitilmiş, katma değer sağlayacak, topluma uyum sağlayabilecek kişilerin göç ile gelmesini sağlamak, doğurganlığı yükseltmeyen ülkelerin ikinci bir alternatifi olarak görülmektedir.

Yoğun sığınmacı kabulünün siyasi, sosyal, tarihi ve dini etkilerinin olduğu düşünülmektedir. Özellikle komşu ülkelere gelen göçün pronatalist politika kapsamında planlanmadığı bilinmektedir. Ayrıca yukarıda da bahsedildiği üzere yalnızca niceliksel bir artış pronatalist politikalarda tercih edilen bir yöntem değildir. Yani yoğun sığınmacı akını nüfus politikasının bir faktörü değildir ancak nüfus politikasında etkili olabilecek bir olgudur.

Bu nedenle Türkiye nüfus politikasını ya da pronatalist nüfus politikasını bu gelişmeler akabinde tekrar gözden geçirmelidir. Türkiye'deki dış göç olgusu başlangıçta pronatalist politikalar lehine gözükebilir. Ancak Türkiye'nin artık daha çok iş arayan, düşük

eğitimli, sağlık güvencesi olmayan bir nüfusa sahip olacak olması olaya çok boyutlu bakılması gereğini ortaya koymaktadır.

3.7 Sosyal Güvenlik ve Nüfus

Sosyal güvenliği, tarihin ilk yıllarına kadar götürmek mümkündür. İnsanlar var oldukları günden bu yana kendilerini birçok tehlikeye karşı korumak için önem almış veya mücadele etmişlerdir. Bu korunma mücadelesi gelişen çağlarda değişik yöntem ve şekillerde karşılığını bulmuştur.

Sosyal güvenliğin, sosyal politika unsurları içerisinde doğumdan ölüme kadar tüm hayata etki eden çok geniş, kapsamlı bir yeri vardır. Bu nedenle denebilir ki, sosyal güvenlik sosyal politikanın uygulamadaki en kapsamlı unsurudur. Yaşlı veya genç, kadın veya erkek, zengin veya fakir, çalışan veya çalışmayan herkes sosyal güvenlik sisteminin dahilindedir. Sosyal güvenlik, sosyal politikanın hedeflerine ulaşmasında bir anahtar görevi görmektedir (Hall, 2004:223). Sosyal güvenlik kavramının temelleri, sanayileşmenin ortaya çıkması ile baş gösteren sosyal yaraların sarılması düşüncesine, buna karşı alınan tedbirlere ve atılan ilk uygulama adımlarına dayanmaktadır.

Sosyal güvenlik, fertlerin çalışma hayatı boyunca kazandıkları gelirin %20-35'ini prim olarak kaynakta kesen, hastalandıkları, kazaya maruz kaldıkları, sakatlandıkları ve nihayet emeklilik zamanında tek ve en önemli gelir kaynağını oluşturan bir sistem olarak işlev görmektedir (Alper, 2012: 163).

Yazgan, sosyal güvenliği; toplumda yaşayan tüm insanların, istek ve iradeleri dışında meydana gelen tehlikelerin zararlarından kurtararak, yaşadıkları toplum içinde onları başka bir kişiye muhtaç etmeyecek, kişilik ve şahsiyetlerinin gelişmesine imkan sağlayacak bir hayat standardına kavuşturulması olarak tanımlamaktadır (1992: 22). Arıcı, sosyal güvenliği dar anlamda; çeşitli sosyal risklerle karşılaşılması halinde ortaya çıkabilecek gelir kesilmesini telafiye yönelik alınan tedbirler olarak tanımlamaktadır (1999:3). Alper ise geniş anlamda sosyal güvenliği, nedeni her ne olursa olsun, gelirin kesilmesinin yanı sıra bir gelire sahip olsalar dahi bu gelirin yetersizliğine bağlı olarak meydana gelecek yoksullukla mücadele olarak tanımlamaktadır (2012: 162).

En yalın hali ile sosyal güvenlik, primli sistem olan sosyal sigortalar ile primsiz sistem olan sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlerden oluşmaktadır. Sosyal güvenliğin primli yöntemi olarak anımsanan sosyal sigortalar, sosyal güvenlik uygulamalarında en yaygın

yöntemdir. Bunun yanında sosyal sigortalar, nüfusun yalnızca çalışan kısmını bünyesine almaktadır. İzveren'e göre sosyal sigorta; çalışanların işgücünü, belirli sosyal risklere karşı korumak amacıyla oluşturulan ve devlet tarafından sistematige bağlanan bir sosyal güvenlik yöntemidir (1968: 161).

Genel geçer bir ifade ile "sosyal güvenlik" kavramı ilk olarak, 1930'lu yıllarda ABD'de doğmuş ve kısa zaman içinde geniş bir kitleye yayılmıştır. Sosyal güvenlik kavramının doğuşu, ABD'de başlangıç gösteren 1929 Krizi ile alakalıdır. Kriz sonrasında ortaya çıkan işsizlik ve sosyal sarsıntılara karşı insanları korumak amacıyla "Sosyal Güvenlik Kanunu" çıkarılmıştır (Taşçı, 2010: 16-17).

1948 yılında BM tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ndeki sosyal güvenlik ile ilgili maddeler de sosyal güvenliğe dünya genelinde ayrı bir anlam yüklemiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 22. maddesi; "Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir" cümlesi ile tüm bireylerin, sosyal güvenlik hakkı teslim edilmiştir. Madde 25'te ise; "herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir" denilerek sosyal güvenliğin çerçevesi belirlenmiştir. 25. maddenin ikinci kısmında ise; "anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar" denilmektedir.

Sosyal güvenlik uygulamaları, yöntem ve şekil olarak ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Ekonomik, sosyal, kültürel veya ideolojik farklılıklar ülkeler arasındaki bu değişik uygulamaların temel sebepleri arasında gösterilmektedir. Bununla birlikte birçok ülkede sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler birbiri ile entegre olamamış farklı kanallar ile yürütülmektedir. Ayrıca sistemde boşluk olduğu da bilinmektedir (Talas, 1976: 4).

3.7.1 Nüfus Yapısındaki Değişimin Sosyal Güvenlik Sistemine Etkisi

Nüfustaki artış veya azalış, sosyal güvenlik sisteminin kapsamının değişmesine neden olmaktadır. Nüfus yalnızca niceliksel yapısı ile değil aynı zamanda diğer birçok yönü ile sosyal güvenlik sistemi ile etkileşim halindedir. Ülkede yaşayan insanların yaş gruplarına göre oranı da sosyal güvenlik sistemindeki yönelime etki etmekle birlikte finansman unsurunu da etkilemektedir. Bunun yanında nüfusun eğitim seviyesi, istihdam şekil ve oranları da sosyal güvenlik ile alakalı diğer unsurlar arasında sıralanabilir.

Genel bir ifade ile gelişmiş ülkeler demografik yapılarının da etkisi ile emeklilik yaşı ve prim ödeme gün sayılarını artırmaya yönelik reformlar yaparken, gelişmekte olan ülkeler sosyal güvenlik şemsiyesini genişletme amacı içerisindedirler. Demografik geçiş sürecinin belirtileri olarak doğurganlıktaki düşüş, yaşlanma eğilimi ve yaşlı bağımlılık oranlarında artışın görüldüğü gelişmiş ülkelerde, finansman sıkıntısı çekilmektedir. Primlerden yararlananların sayısının artması ve aktif nüfusun azalmasından kaynaklı sigorta primlerindeki düşüş gelişmiş ülkelerin sosyal güvenlik sistemini çıkmaza sürüklemektedir.

Sosyal sigortaların en temel faktörlerinden biri olan emeklilik sigortası, sosyal güvenlik sistemini etkileyen bir yapıya sahiptir. Özellikle yaşlı nüfusun artması ve yaşam sürelerinin artması nedeniyle emeklilik sigortası, finansman krizi ile karşı karşıyadır. Bu soruna çözüm olarak ilk akla gelen emeklilik yaşının yükseltilmesidir. Ancak yaşlı nüfus oranı arttıkça emeklilik yaşını da artırmak uygulanabilir bir sistem değildir.

3.7.2 Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Bağlamında Nüfus

Sosyal güvenliğin primsiz yöntemi olarak nitelendirilen sosyal yardımlar, gelirin yeniden dağılımını sağlayan bir araç veya yoksulluğa karşı devlet tarafından yapılan transferlerle sağlanan bir korunma yöntemi olarak açıklanabilir. Sosyal yardımlardaki amaç; insanların belli bir asgari seviyenin altına düşmesini engellemek ya da bu durumdan insanların kurtulmasını sağlamaktır. Devlet, bu durumda olan yoksul vatandaşlarına yaptığı transferleri, vergi gelirlerinden finanse etmektedir. Sosyal yardımlar aynı olabileceği gibi nakdi de olabilmektedir. Türkiye’de kamu tarafından yapılan sosyal yardımlar yardımdan yararlanma kriteri belli ve belirli aralıklarla düzenli

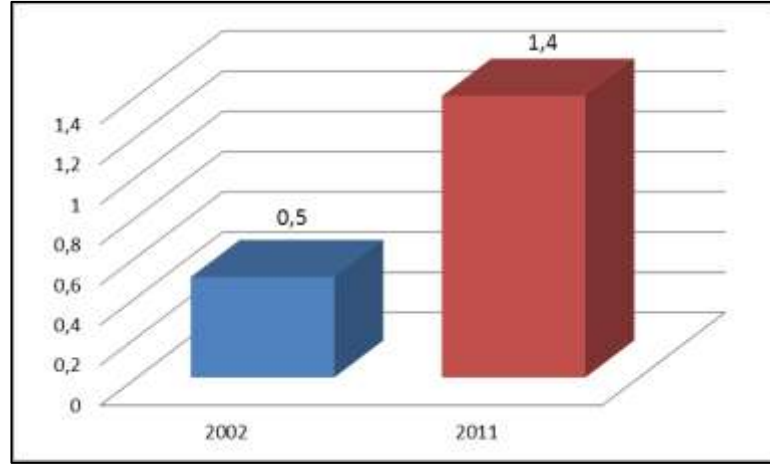
olarak verilen yardımlar ile merkezi yardımlar, SYDTF (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu) fonundan ayrılan kaynaklarla yapılan düzenli olmayan ve SYDV'ler (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı) tarafından mütevellî heyetlerinin kararına göre verilen süreli yardımlar olmak üzere ikiye ayrılabilir (Dodurka, 2014:15).

Tablo 3.9 Türkiye’de Yardım Türleri

Düzenli Yardım Türleri (GSS Prim Desteği Hariç)	Süreli Yardım Türleri
Şartlı eğitim yardımları	Gıda yardımları
Şartlı Sağlık yardımları	Yakacak yardımları
Şartlı gebelik yardımları	Barınma yardımları
Eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardımlar	Eğitim yardımları
İhtiyaç sahibi asker ailelerine yönelik yardımlar	Sağlık yardımları
2022 sayılı kanun kapsamındaki yardımlar	Engelli ihtiyaç yardımı
	Özel amaçlı yardımlar
	Giyim ve diğer aile yardımları
	Tek seferlik yardımlar

Kaynak: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013 Yılı Faaliyet Raporu: 112; Dodurka, 2014: 16

Türkiye’de ekonomik gelişim ile birlikte 2002-2013 yılları arasında sosyal harcamaların miktarı 16 kat artmıştır. Sosyal yardım ve sosyal hizmet harcamalarına 2002 yılında 1,3 milyar TL, 2013 yılında ise 23,9 milyar TL kaynak aktarılmıştır. 11 yıllık dönem içinde toplam 131,3 milyar TL kaynak aktarımı yapılmıştır (Koçtak, 2014: 77). Yıllar içerisinde sosyal yardımların GSYH içindeki payında artış görülmektedir.

Şekil 3.2 Türkiye’de Sosyal Harcamaların GSYH’ye Oranı

Kaynak: AK Parti İcraat Kitabı, 2014

Sosyal yardımların GSYH içindeki payı 2002 yılında %0,5 iken 2013 yılında %1,47’e yükselmiştir (ASPB, 2013). Tablo 3.10’de de görüldüğü üzere SYDV’lere aktarılan payda da yıllar içerisinde sürekli artış olduğu gözlemlenmektedir (Dodurka, 2014: 17).

Tablo 3.10 SYDV’lere Aktarılan Paylar (2009-2013)

Yıllara göre SYDV’lere Aktarılan Periyodik Paylar (TL)	
2009	459.982.200
2010	538.449.000
2011	596.635.200
2012	644.907.700
2013	955.246.546

Kaynak: ASPB 2013 yılı faaliyet raporu

Sosyal yardımlar alt nüfus grupları içerisinde en çok yoksullara ve yaşlılara yapılmaktadır. Konumuzla ilgili olan yaşlılar içerisinde düzenli bir gelire sahip olmayan yaşlılar sosyal yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun yanında çalışma çağında düzenli prim ödemesi yapmayan ya da başka bir deyişle kayıt dışı istihdamda yer alan bireyler sosyal yardıma ihtiyaç duymakta ve sitemin devamını/dengesini sarsmaktadır.

Sosyal güvenlik içinde yer alan, sosyal yardım kavramının da yerine kullanılan diğer bir primsiz yöntem ise sosyal hizmetlerdir. Sosyal hizmetler ise, insanların yaşam standartlarının geliştirilmesine, kendilerine daha yeterli hale gelmelerine ve bağımlı

olmalarının önlenmesine, bireylerin, ailelerin, grupların veya toplulukların sosyal görevlerini yerine getirmelerine ve refahın bir nebze de olsa artmasına katkı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen koruyucu, önleyici, iyileştirici, rehabilite edici nitelikteki programlar ve uygulamalardır. Sosyal hizmetler, sosyal ve ekonomik yönden yoksunluk içinde bulunan ve sayıları her geçen gün artan yaşlıların, fiziksel ve ruhsal sağlıklarının korunması, sosyal ilişkilerinin artırılması, huzur, güven ve refah içinde yaşamaları için geliştirilmelidir (Yüksel, 2007: 105-113).

Teknolojik gelişim ve bunun da etkisi ile üretim yöntemlerindeki değişimler, dünya genelinde işgücü piyasasında hızlı bir değişimi beraberinde getirmiştir. Bunun yanında doğum oranlarının azalması ile genç nüfusun azalması, eğitim süresinin uzaması ile işgücüne geç katılım ve emeklilik yaşının artırılması ile yaşlı nüfusun işgücü piyasasında daha çok yer edinmesi sosyal güvenlik sisteminde kapsamlı bir dönüşümü zorunlu kılmıştır.

3.7.3 Türkiye’de Sosyal Güvenlik ve Nüfus

Türkiye’de 1999 ve 2008 yıllarında emeklilik sisteminde yapılan kapsamlı düzenlemeler ile; aylık hesaplama sistemi değiştirilmiş, emeklilik yaşı yükseltilmiş, prime esas kazançlar ile prim oranları üzerinde değişiklik yapılmış ve kayıt dışı istihdamın engellenmesine yönelik tedbirler alınmıştır. 2006 yılında ise sosyal sigorta kurumları (Emekli Sandığı, SSK, BAĞ-KUR) Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) Başkanlığı adı altında birleştirilmiştir.²² (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 1). SGK’nın kurulması ile bu üç kurumun hizmetleri tek çatı altında toplanmıştır. Aynı zamanda sosyal güvenlik şemsiyesi altında bulunmayan yoksul vatandaşlara yönelik çıkarılan Yeşil Kart uygulaması da SGK’ya bağlanmıştır.

2008 yılında 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGSS) Kanunu ile sağlık ve emeklilik hizmetleri birbirinden ayrılmıştır. Emeklilik harcamalarındaki finansal dengesizliği ortadan kaldırmak için emeklilik yaşı ve prim ödeme gün sayısı kademeli olarak yükseltilmiştir. Getirilen en önemli uygulamalardan biri de tüm vatandaşlara genel sağlık sigortası zorunluluğu getirilmiştir.

²² 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile Sosyal Sigortalar Kurumu (20 Mayıs 2006).

Reform çalışmalarının istenilen sonucu vermemesinde; uzun döneme yayılan kademeli emeklilik yaşı, genç yaşta emekli olan birçok kişi, emeklilik giderlerinin artması ve geriye dönük olarak çıkarılan af ve borçlanma yasaları gibi sigortacılık ilkelerinden uzak uygulamalar temel nedenler olarak sıralanabilir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 1).

Demografik geçiş sürecinin önemli bir eşiğinde bulunan Türkiye, içinde bulunduğu geçici avantajlı durumu fırsata çevirmeli ya da diğer bir yaklaşımla bu fırsatı öngörülen problemlere karşı bir önleme aracı olarak kullanılmalıdır. Nüfus projeksiyonlarına göre Türkiye'nin 2050 yılındaki demografik yapısının günümüzden çok farklı olacağı öngörülmektedir. Örneğin, 65 yaş üstü yaşlı nüfus oranı 2000 yılında %5,7 iken 2050 yılında %17,3'e çıkacağı projeksiyonlarda görülmektedir. Beklenen yaşam ümidi 2000 yılında 70,8 iken 2050 yılında 77,8 olacağı öngörülmektedir. Ortalama yaş ise 2000 yılında 28 iken 2050'de 40'a yükselerek yaş haddinin artması beklenmektedir (TÜSİAD-UNFPA, 2010: 8). Bugünkünden daha fazla bağımlı nüfus olacağı, daha az aktif nüfus ve sağlık harcamalarının katlanarak artacağı gerçekleri 2050'li yıllarda, sosyal güvenlik sistemi üzerinde oluşacak baskıyı gözler önüne sermektedir.

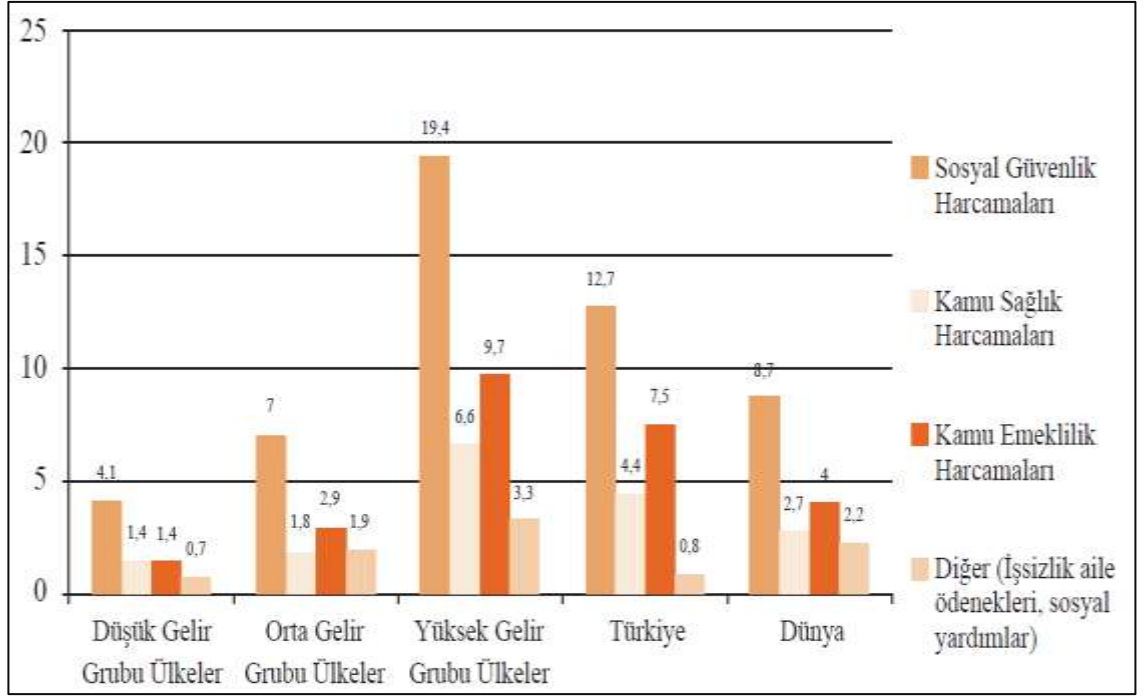
Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranı %32,4 (TÜİK, 2015) seviyelerindedir. Şekil 3.2'de de görüldüğü üzere kayıt dışı istihdam, yıllar içerisinde düzenli bir düşüş eğiliminde olmasına rağmen halen yüksek bir seviyededir. Kayıt dışı istihdam oranının yüksekliği sosyal güvenlik sistemini olumsuz etkilemektedir. Kayıt dışı çalışanların ödemediği sigorta primleri sosyal sigortalarda prim kaybına neden olmaktadır. Bunun yanında bu çalışanlar prim ödemediklerinden dolayı emeklilik hakkı kazanamayacaklardır. Yüksek ihtimalle bu kişiler vergilerle finanse edilen sosyal yardımlara başvuracaklar ve sosyal yardımlar üzerinde artı yük olacaklardır. Yani kayıt dışı istihdam, hem sosyal sigortalar hem de sosyal yardımlar üzerinde giderlerin artmasına neden olmaktadır.

Şekil 3.3 Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamın Boyutu

Kaynak: SGK, www.sgk.gov.tr, Erişim tarihi: 21.01.2016.

Türkiye’de yaşlı bağımlılık oranının (Tablo 3.5) sürekli yükselmesi sosyal güvenlik sistemi üzerinde baskı oluşturan etmenlerin başında gelmektedir. Yaşlı bağımlı nüfusun artması kamu emeklilik harcamalarının GSYH’ya oranının artmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte Türkiye’nin yaşlı bağımlı nüfus oranına kıyasla kamu emeklilik harcaması (Şekil 3.3) çok yüksek düzeydedir. Bu durumun temel nedenleri arasında; erken emeklilik politikaları, emeklilik yaşı ile emeklilikte geçen süre arasındaki bağın zayıflığı, ödenen prime ve çalışan süreye göre yüksek yaşlılık aylıklarının etkisi sıralanabilir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 16-17).

Şekil 3.4 Gelir ve Sosyal Güvenlik Programlarına Göre Sosyal Güvenlik Harcamalarının GSMH'ya Oranı (%)*

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı 2014: 4; ILO, 2010

* Ulaşılabilen son yıllar, Türkiye için 2011 verileri kullanılmıştır.

Yaşlı bağımlılık oranlarının artması sosyal güvenlik sistemine iki yönlü bir yük getirmektedir. Bir yandan sosyal güvenlik sisteminin gelirleri azalırken beraberinde diğer taraftan da sistemin harcamaları artmaktadır. Bunun yanı sıra 2020'li yıllara kadar Türkiye'de toplam bağımlılık oranının azalış eğiliminde olacağı daha sonra ise yükselişe geçeceği öngörülmektedir. Bu nedenle bu dönem içerisinde büyüme hızının ve toplumsal tasarrufların yükselmesi, dolayısıyla sosyal güvenlik kurumlarının yeterli fon birikimi sağlaması gerekmektedir (ASPB, 2013: 10, Yüksel, 2007: 107). Ayrıca, Avrupa ülkelerine göre yaşlı bağımlılık oranı günümüzde düşük olan Türkiye'nin yaşlanma süreci ise Avrupa ülkelerine göre çok hızlıdır (Tablo 3.6). Bu durumda yukarıda belirtilen önlemlerin gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3.11
Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkelerindeki Yaşlanma Hızı*

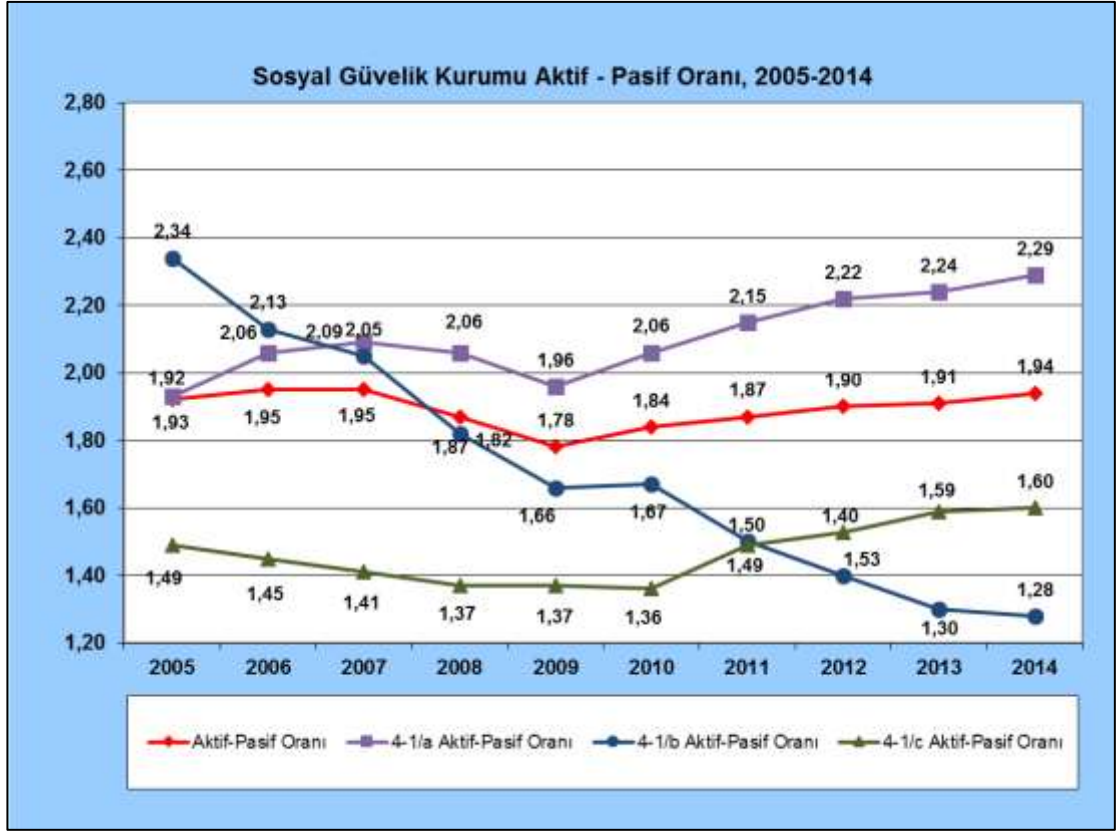
Ülkeler	%7 Oranına ulaştığı yıl	%14 Oranına Ulaştığı Yıl	Geçiş Süresi (Yıl)
Fransa	1865	1980	115
Almanya	1930	1975	45
İsveç	1890	1975	85
İngiltere	1930	1975	45
Türkiye	2012	2039	27

Kaynak: ÇSGB, Beyaz Kitap: 6-7; Acar, 2008: 91)

* (65 yaş üstü nüfusun 0-64 yaş arasındaki nüfusa oranının %7'den %14'e geçiş süresi

Türkiye'deki geleneksel aile yapısında yaşlı bakımı, evde, birinci derece yakın kadın tarafından yapılmaktadır. Aile yapısındaki değişim ile ailelerin çekirdek aileye dönüşmesi, eğitim ve sosyal alanlardaki değişimin yanında kadının iş hayatına dahil olmaya başlaması ile birlikte geleneksel yapıda da değişimler yaşanmaktadır. Bu nedenle evdeki kadına bırakılan yaşlı bakımı için artık formel, kurumsal hizmet modelleri geliştirilmelidir (Yüksel, 2007: 114). Bununla birlikte yaşlılara yönelik sağlık ve bakım hizmetleri ve bu hizmetleri sağlayacak elemanların eğitimi de (Alper ve Sayan, 2010: 124) eğitim programlarına müfredatlarına dahil edilmelidir.

Kayıt dışı istihdam ve yaşlı bağımlılık oranının fazlalığına bağlı olarak sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğini riske sokan diğer bir faktör ise sosyal güvenlikteki aktif pasif oranıdır. Kısaca aktif olarak çalışan kişilerin, çalışmayan kişilere oranını gösteren aktif-pasif oranı Şekil 3.4'te de görüldüğü üzere düşüş eğilimindedir. 2015 (Eylül) yılında 1,93 seviyelerinde olan aktif-pasif oranındaki bu durum istihdam ve sosyal güvenlik ilişkisindeki sıkıntıyı ortaya koymaktadır.

Şekil 3.5 Sosyal Güvenlik Aktif – Pasif Oranı 2005-2014

Kaynak: SGK 2014, www.sgk.gov.tr, Erişim tarihi: 21.01.2016.

Sosyal güvenlikteki aktif-pasif oranı doğal olarak sosyal güvenlikteki gelir-gider dengesi ile alakalı bir durumdur. Tablo 3.7’de de görüldüğü üzere pasif sigortalı rakamları sürekli artmaktadır. Aktif sigortalı rakamlarında da artış gözlemlenmektedir. Ancak bu artış pasif sigortalıları karşılayacak kadar değildir. Sürdürülebilir bir sosyal güvenlik sistemi için her dört çalışan için bir çalışmayan kişi olması gerekmektedir.

Sosyal devletin en önemli göstergelerinden biri ülke sınırları içerisindeki kişilerin ne kadarının sosyal güvenlik sistemi kapsamında olduğudur. Bu kapsam aynı zamanda ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile alakalıdır. Türkiye’nin son 5 yıl içerisindeki sigortalı nüfusuna bakıldığında (Tablo 3.7) ortalama %82 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Sosyal güvenlik kapsamı içinde olmayanların oranının yüksek oluşu, sosyal refah seviyesinin düşük olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.12 Sosyal Güvenlik Kapsamı 2010-2015*

Yıllar	2010	2012	2013	2014	2015
I- Aktif sigortalılar	16.196.304	18.352.859	18.886.989	19.821.822	20.397.472
II- Pasif (Aylık alan) sigortalılar	9.518.648	10.382.419	10.595.966	10.921.001	11.279.756
III- Bağımlılar	35.470.436	33.807.725	32.939.205	33.940.086	34.838.306
IV-Özel sandıklar	341.103	356.040	367.205	377.800	
Türkiye nüfusu (TÜİK ADNKS)	73.722.988	75.627.384	76.667.864	77.695.904	78.741.053
Sosyal güvenlik kapsamı (I+II+III+IV)	61.526.491	62.899.043	62.789.365	65.060.709	66.515.534
Sigortalı nüfusun Türkiye nüfusuna oranı (%)	83%	83,0%	81,9%	83,7%	84,5%
Kapsam dışı nüfus oranı (%)	17%	17,0%	18,1%	16,3%	15,5%

Kaynak: SGK 2014, www.sgk.gov.tr, Erişim tarihi: 21.01.2016.

* 2015 Eylül ayı verileri

Sosyal güvenlikteki problemlerli görünüm ilerleyen yıllar için endişe uyandırmaktadır. Bu nedenle özellikle beşeri sermayeye yönelik yatırımlar ve katma değeri yüksek sektörler için istihdam oranlarının artırılması, demografik geçiş sürecinin son aşamasında yani yaşlı oranlarının arttığı dönemde sosyal güvenlik risklerinin önüne geçecektir.

İlgili literatürde sosyal güvenlik sistemi ile ilgili yapılan reformlara rağmen devam eden sorunların çözümü için öneriler şu şekildedir (Kalkınma Bakanlığı, 2013; TÜSİAD-UNFPA, 2010; Yüksel, 2007; Kalkınma Bakanlığı, 2014; Alper, 2012).

- Emeklilik yaşında düzenleme yapılmalıdır.
- İşsizlik oranı düşürülmelidir.
- Özellikle kadınların işgücüne katılım oranları yükseltilmelidir.
- Kayıt dışı çalışma ile mücadele edilmelidir.
- Prim oranları yeniden belirlenmelidir.
- Sosyal güvenlik sistemindeki fonlar rasyonel işletilmelidir.

Maalesef geçmişte ve günümüzde sosyal güvenlik politikalarında politik ve ekonomik unsurlar kadar demografik unsurlar etkili olmamıştır. Sosyal güvenlik sisteminde bu duruma bağlı olarak etkili bir fon yönetiminin gerçekleştirilememesi sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğini çıkmaza sokmuştur. Bununla birlikte son yıllardaki yaşlı bağımlılık oranlarında ve ortalama ömür sürelerinde görülen ciddi gelişmeler ekonomik ve politik unsurlarla beraber nüfus gibi demografik faktörlerin de dikkate alınma ihtiyacı doğurmuştur. (Acar, 2004: 879).

Sonuç olarak sosyal güvenlik ve nüfus ilişkisinde, üzerinde durulması gereken en önemli konu, sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğini sağlayacak yapıyı oluşturabilmektir. Yukarıda da belirtildiği üzere bunun yapılabilmesi için en çok dikkat edilmesi gereken hususlardan biri de nüfusun bugünkü ve yarınki durumu ile alakalıdır. Bugünün sigorta primleri sayesinde ancak sosyal sigortalar yarın daha etkin ve kapsayıcı olabilecektir. Tahmin edilen nüfus yapısına göre sigorta primleri hesaplanmalı ve bu prim ödemelerinden gelen gelirler doğru şekilde değerlendirilmelidir. Sosyal yardımlara ihtiyaç duyan insanları, genel olarak eğitim, sigorta ve iş imkanlarının birinden veya birkaçından yoksun kişiler olarak tanımlayabiliriz. Bu nedenle öncelikle çalışma hayatındaki kişilerin sigorta primlerini düzenli ödedikleri/ödeyebilecekleri bir sistemin geliştirilmesi gereklidir. Mevcut kayıt dışı istihdam oranının düşürülmesi bu nedenle çok önemlidir. İstihdam oranlarının artırılması diğer temel bir meseledir. Ancak katma değeri yüksek olan istihdam alanlarına yönlmesi gelecek için ümit verici olacaktır. Sıralanan ilk iki meselenin sebebi niteliğinde olan üçüncü bir meselede eğitimidir. Ancak, eğitilmiş bir insan gücü ile kayıt dışı istihdam azaltılabilir ve katma değeri yüksek istihdam alanlarına yönlenebilir. Bu nedenle sosyal güvenlik politikaları, nüfus, eğitim ve istihdam politikaları ile birlikte tasarlanmalı ve yürütülmelidir.

3.8 Ekonomi, İstihdam ve Nüfus

3.8.1 Ekonomik Gelişim ve Nüfus

Nüfus ve ekonomi ilişkisi, sosyal bilimlerde üzerinde uzun süreden beri yoğun olarak çalışılan bir konudur. Bir taraftan nüfusun ekonomik gelişme üzerindeki etkileri araştırılırken diğer taraftan ekonomik gelişimin nüfus üzerindeki artırıcı veya azaltıcı hatta niteliksel etkisi üzerinde durulmaktadır. Uzun yıllar üzerinde çalışılması ve benzer veya farklı birçok görüş belirtilmesi göstermektedir ki, diğer faktörlerinde etkisi ile birlikte bu iki unsur birbiri ile kuvvetli bir etkileşim içerisinde. Ekonomi ve nüfus, hukuk, sosyoloji, coğrafya, siyaset vb. birçok bilim dalı etkileşim halinde bulunmalarından ötürü, gerek ekonomik planlamalar yapılırken gerekse nüfus politikaları belirlenirken muhakkak bu faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Aksi takdirde yapılan plan ve programlar eksik ve yanlış olacaktır.

Nüfus ve ekonomi ilişkisini inceleyen araştırmaların çoğunun nüfusun miktarı ve artış hızı üzerinde durduğu görülmektedir. Belli dönemlerde meydana gelen nüfus artış hızı

ile gelecek yıllara yönelik projeksiyonlar belirlenerek bunun ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkisi incelenmiştir. Ancak nüfusun ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğu ya da ekonomik büyümeyi tetiklediği ile ilgili ortak bir görüşten bahsetmek bugün için mümkün değildir. Literatürde, nüfus artış hızının ekonomik büyüme için zararlı olabileceği sonucuna ulaşan “Kötümserler” olarak nitelendirilen grup ile nüfus artışının ekonomik büyüme için faydalı olacağı kanaatine varan “İyimserler” grubunun varlığı görülmektedir (Kaya, 2014: 166). Nüfus konusunda üzerinde en çok durulan çalışmanın sahibi olan Malthus’un görüşlerinin, Kötümser grubun temel dayanak noktası olduğu söylenebilir. Ancak ilerleyen yıllar ile birlikte Malthus’un temel argümanlarında bazı eksikliklerin olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, İyimserlerin iddia ettiği nüfus artışı ile birlikte yaratıcı insan stokunun da arttığı ve ekonomik büyümenin olumlu etkilendiği görüşü de 1980’lerin ortalarına doğru etkisini kaybetmiştir (Bloom vd. 2001: 6; Kaya, 2014: 166-167).

Belirtmek gerekir ki, iki unsur arasındaki ilişki, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, kültür, inanç gibi birçok faktöre de bağlı olarak etkilenmektedir. Yani söz konusu ilişkinin, disiplinler arası, çok boyutlu, çok yönlü, çok katmanlı ve karmaşık (TÜBA, 2003: 5) bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu nedenle araştırmaların etkileyici diğer unsurlardan soyutlanarak yapılması ilişkinin anlamlılığı bakımından sorun teşkil edecektir. Bu durum günümüzde nüfus ve ekonomi arasındaki ilişkiye geniş bir perspektiften bakmayı gerekli kılmıştır.

Nüfus ve ekonomi ilişkisi temelde iki yönlü düşünülmelidir. Birincisi toplumların sahip oldukları en temel üretim faktörü olan işgücü ya da başka bir deyişle nüfus yapısı ve hareketlerinin ekonomi üzerindeki etkileri, ikincisi ise genelde ekonomik gelişmenin, özelde ise faktör gelirlerinin, nüfus yapısı, hareketleri ve yaşam koşulları üzerine etkisidir (TÜBA, 2003: 16). Başka bir deyişle nüfus, ekonomi için gerekli temel faktör olan işgücünün kaynağı olmakla birlikte, diğer taraftan tüketici olması özelliği ile de ekonomik sistemin gelişiminde temel aktör olarak rol oynamaktadır.

Ekonomik büyüme ile nüfus arasındaki ilişkiyi en çok etkileyen unsurlardan biri de nüfusun yaş yapısıdır. Çalışma çağındaki nüfusun fazla olması pozitif bir katkı sağlarken yaşlı nüfusun fazla olması veya toplam bağımlı nüfusun fazla olması sosyal güvenlik sisteminde olduğu gibi yatırımlar ve tasarruflar üzerindeki etkisi ile ekonomik

büyümeyle olumsuz etkilemektedir. Nüfusun yaşlanması konusuna daha önceki bölümlerde değinildiği için burada yalnızca Bloom vd'nin (2010) nüfusun yaşlanması ve ekonomik büyüme üzerine politika önerilerine yer verilecektir. Baştan söyleyelim ki, Bloom vd'nin önerileri arasında doğum yanlısı nüfus politikası yer almamaktadır. Bu çalışmaya göre; yaşlı ve sağlıklı bireyler çalışmaya yönlendirilmeli, yaşlı sağlığına yönelik yatırımlar gözden geçirilmeli, politikalar işgücüne katılımı destekler nitelikte olmalı, işçi göçü önemli bir fark yaratabilir ve son olarak dağıtım esaslı sosyal güvence sistemi reformları yapılmalıdır (Attar, 2013: 37). Bloom vd'nin görüşlerine doğum yanlısı politika bakımından paralel görüşte olan Attar ise; çalışmasında, 21. yüzyıl boyunca Türkiye'de ekonomik büyümenin asli kaynağının teknolojik büyüme olacağını belirtmektedir. Demografik büyüme ve yüksek doğurganlık düzeylerine geri dönüşün, kişi başı geliri on yıllar boyunca daha düşük tutmakla kalmayıp, daha yüksek bağımlılık düzeylerine neden olacağını savunmaktadır (2013: 35). Bu görüşlerin aksine, özellikle Avrupa ülkeleri örnekleri gösterilerek nüfusun kendini yenileme seviyesinin (2,1) altına inmeden ya da başka bir ifade ile çocuk sayısına "1 veya 2 çocuk yeter" gibi toplumsal bir denge/düzen oluşmadan müdahale edilmesi gerektiğini savunan görüşlerde azımsanmayacak sayıda.

3.8.2 İstihdam ve Nüfus

Kuşkusuz nüfusun ekonomiye en temel etkisi işgücü miktarı ve niteliği ile olacaktır. Türkiye içinde bulunduğumuz yıllarda bu şekilde devam etmeyecek yüksek oranda çalışma çağındaki nüfusa sahiptir. Geçtiğimiz bölümlerde de bahsedildiği üzere demografik geçiş süreci dört aşamadan oluşmaktadır. Doğu Asya ülkelerinin 1970'lerde içinde bulunarak değerlendirebildikleri ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu bu sürecin üçüncü aşamasında, nüfus artış hızı yavaşlamakta ve çalışma çağındaki nüfusun oranı toplam nüfusa göre yüksek olmaktadır. Demograflar tarafından bu durum "Demografik Fırsat Penceresi", "Demografik Hediye" veya "Demografik Armağan" olarak nitelendirilmektedir. Çalışma çağındaki nüfusun fazla olmasının yanında uygulanan istihdam politikalarının etkinliği de demografik fırsat penceresinden istifade etmede etkin olan faktörlerdendir. Yani demografik fırsat penceresi yalnız nicel bir artışı ifade etmemektedir. Ancak belirtmek gerekir ki, bu süreç dönemsel bir özelliğe sahiptir.

Demografik geçişin yaşandığı üçüncü dönemde nüfusun yaş yapısı ile alakalı bir süreç olması devamlılığını imkansız kılmaktadır.

Türkiye'nin tek seferlik karşılaşılabileceği bir durum olan demografik avantaj sürecini çok iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, yüksek orandaki mevcut çalışma çağındaki nüfusun, ilerleyen yıllarda yaşlı nüfusa dahil olması, başka deyişle bağımlı nüfusu oluşturması halinde istihdam, sağlık ve ekonomi alanlarındaki baskı çok yüksek olacaktır. Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasal yapısı üzerinde etkili olacak bu süreç içerisinde, özellikle, eğitim, işgücü piyasası ve sosyal güvenlik sisteminde uygulanacak doğru politikalarla, üretim ve kişi başına düşen gelir artacak, ekonomik büyüme fırsatından yararlanma imkanı doğacaktır (Kaya, 2014: 165).

Bu durumdan istifade edebilmek için yapılması gereken ilk ve temel plan istihdam olanaklarının artırılması ile çalışma çağındaki nüfusun istihdama dahil edilmesidir. Özellikle katma değeri yüksek istihdam alanlarının oluşturulması emeğin verimliliğini artırmada önemlidir. Bunu sağlayacak olan beşeri sermayenin artırılabilmesi için, çağın şartlarına uygun rekabet edebilecek eğitim programları ile birlikte sürekli değişen, gelişen üretim süreçlerine uyum sağlayabilmeyi sağlayacak yaşam boyu eğitim olanaklarının artırılması gereklidir. Bu nedenle Türkiye önümüzdeki dönemde, “tam zamanlı, iş güvencesine sahip, az sayıda iş” ile “ücret, çalışma zamanı ve iş güvencesi açısından esnek, çok sayıda iş” arasında bir tercih yapmak durumunda kalacaktır (ASPB, 2013: 42). İstihdamın artırılması için bunun yanında makroekonomik istikrarın sağlanmasıyla gerçekleşecek ekonomik büyüme, yatırım ve üretkenlik artışına ihtiyaç olacaktır (TÜSİAD-UNFPA, 2010: 7).

Tablo 3.8'de görüldüğü üzere Türkiye'nin 15 ve daha yukarı yaş nüfusunda düzenli bir artış görülmektedir. Bununla birlikte işgücüne katılma oranında da düzenli bir artış görülmekle birlikte bu oran çok düşük kalmaktadır. AB ülkeleri ile kıyaslama yapacak olursak (2007); AB ülkelerinin çalışma çağındaki ortalama nüfus oranı %67,2 iken, Türkiye'de %65,2'dir. Ancak çalışma çağındaki nüfus oranı AB ile yaklaşık bir seviyede iken işgücüne katılma oranlarında aradaki fark açılmaktadır. AB ülkelerinin işgücüne katılma oranlarının ortalaması (2011) %71,2 iken Türkiye'de Tablo 3.8'de de görüleceği üzere %47,4 seviyelerindedir. AB ülkeleri ile işgücüne katılma oranındaki farkın yüksekliğinin temel sebebi olarak kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğü

gösterilmektedir. Ayrıca işsizlik oranlarındaki yaklaşık ortalama %10'luk seviyede Türkiye'nin işgücündeki nüfustan yeterli istifade edemediğini göstermektedir.

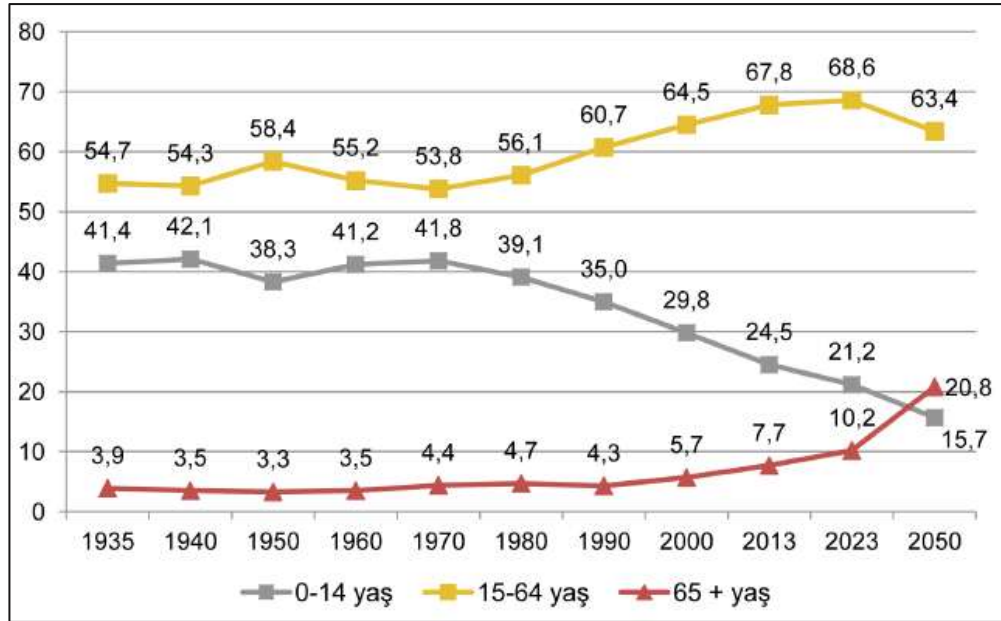
Tablo 3.13
Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu (15+ yaş, Bin kişi)

Yıllar	Aylar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2005		48.356	26.665	44,9	9,5	40,6
2006		49.275	27.362	44,5	9,0	40,5
2007		50.177	27.925	44,3	9,2	40,3
2008		50.982	28.083	44,9	10,0	40,4
2009		51.833	28.124	45,7	13,1	39,8
2010		52.904	28.310	46,5	11,1	41,3
2011		53.985	28.391	47,4	9,1	43,1
2012		54.961	28.820	47,6	8,4	43,6
2013		55.982	28.936	48,3	9,0	43,9
2014		56.986	28.200	50,5	9,9	45,5
2015	Ocak	57.475	28.761	50,0	11,3	44,3
	Şubat	57.545	28.742	50,1	11,2	44,4
	Mart	57.609	28.587	50,4	10,6	45,0
	Nisan	57.679	28.220	51,1	9,6	46,2
	Mayıs	57.747	27.886	51,7	9,3	46,9
	Haziran	57.818	27.677	52,1	9,6	47,1
	Temmuz	57.891	27.580	52,4	9,8	47,2
	Ağustos	57.973	27.764	52,1	10,1	46,8
	Eylül	58.054	27.795	52,1	10,3	46,8
	Ekim	58.134	28.131	51,6	10,5	46,2

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2015

Bu duruma bağlı olarak hatırlatmak gerekir ki, demografik geçiş sürecinin üçüncü aşamasında, çalışma çağındaki nüfusun oranı en yüksek seviyede iken bu sürecin dördüncü aşamasında ise, yaşlanan çalışma çağındaki nüfus ile yaşlı nüfus en yüksek oranlardadır. Yani, üçüncü aşamadaki “demografik hediye” dördüncü aşamada “demografik yük”e dönüşmektedir (ASPB, 2013: 41). Yukarıdaki verilere göre denebilir ki Türkiye bugün istifade edemediği yaklaşık ortalama %10'luk işgücünün yarın sosyal güvenlik giderleri ile karşı karşıya kalacaktır.

Türkiye’de 2013 yılında %67,7 olan çalışma çağındaki nüfus oranı, 2014 yılında %67,8 olmuş 2015 yılında ise aynı oranda kalmıştır. 2020 yılında, %68,6 oranı ile çalışma çağındaki nüfusun, toplam nüfus içindeki en yüksek değere ulaşacağı öngörülmektedir. 2041 yılında ise mutlak çalışma çağındaki nüfus 65,3 milyon ile en yüksek değerine ulaşmış olacaktır. Türkiye için bu demografik fırsat penceresinin 2050’lere kadar açık olacağı öngörülmektedir (TÜSİAD-UNFPA, 2010: 7). İstihdamın büyüme hızının önümüzdeki dönemde aynı performansı göstermesi halinde, 2050 yılında 15 yaş üzeri nüfus, 78,8 milyona ulaşırken istihdam 34,3 milyonda kalacaktır. Şekil 3.5’te de görüldüğü üzere 2023’e kadar işgücünün ortalama yaşı yükselecek ve çalışma çağındaki nüfus oransal olarak azalacaktır (ASPB, 2013: 41-42).

Şekil 3.6 Yaş Gruplarına Göre Nüfusun Dağılımı 1935-2050 (%)

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları; TÜİK ve ASPB, 2013.

Şekil 3.5’te nüfusun yaş gruplarına göre dağılımını gösteren projeksiyonlarda, toplam doğurganlık hızının doğal akışı içinde azalacağı varsayılarak, 2050 yılında 1,65’e düşeceği ve 2050 yılından sonra da artışa geçerek, 2075 yılında 1,85 değerine ulaşacağı varsayıldığı doğurganlık senaryosudur. Tablo 3.9’da ise farklı iki projeksiyon ile Türkiye’nin yaş gruplarına göre nüfus projeksiyonları belirtilmektedir. Her üç projeksiyona göre de Türkiye’nin çalışma çağındaki nüfusunun 2075 yılına kadar %57 seviyelerinde olduğu görülmektedir. Bunun yanında 65 yaş üstü nüfusun en iyimser projeksiyona göre 2075 yılına gelindiğinde yaklaşık %10 artacağı

gözükmektedir. Bu olasılık bize Türkiye'nin aktif yaşlanmaya yönelik politikalara yönelmesi gerektiğini göstermektedir. Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus toplam doğurganlık hızının doğal akışı seyrinde azalması durumunda 2050 yılında 0-14 yaş grubunun (Şekil 3.5) %15,7 seviyelerine düşecek olmasıdır.

Tablo 3.14
Senaryolara Göre Seçilmiş Yaş Grupları Oranı (%)

Senaryo	Yaş grubu	2013	2023	2050	2075
Senaryo 1 ⁽¹⁾	0-14	24,5	22,0	20,7	21,4
	15-64	67,8	67,8	60,6	57,9
	65 +	7,7	10,1	18,7	20,7
Senaryo 2 ⁽²⁾	0-14	24,5	22,4	23,4	25,5
	15-64	67,8	67,5	59,0	57,0
	65 +	7,7	10,1	17,6	17,5

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075

(1) Toplam doğurganlık hızının kademeli olarak 2020 yılında 2,11'e, 2050 yılında ise 2,50 seviyesine artacağını, 2050 yılından sonra da 2075 yılına kadar sabit kalacağını varsayan doğurganlık senaryosudur.

(2) Toplam doğurganlık hızının aratarak 2050 yılında 3'e ulaşacağını ve 2075 yılına kadar sabit kalacağını varsayan doğurganlık senaryosudur.

İstihdam ve nüfus arasındaki ilişkide asıl olan nüfusun mutlak büyüklüğünün yanında nüfusun beşeri sermaye seviyesi ile yaş ve cinsiyet oranlarıdır. İstihdam ve nüfus ilişkisi en çok işgücü çağındaki nüfusun yapısal durumu ile alakalıdır. Mutlak büyüklük çok etkili olmasa da aktif işgücü oranının azalması ile bağımlı nüfus oranı artmakta, sosyal güvenlik sistemi olumsuz etkilenmekte ve ücretler dengesindeki bozulma nedeniyle rekabet edilebilirlik zayıflamaktadır.

Onuncu Kalkınma Planı İstihdam ve Çalışma Hayatı Komisyon Raporuna göre, istihdam ve çalışma hayatı ile ilgili temel problemler şu şekilde sıralanmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2014b: xvi): *“Türkiye kadın işgücüne katılma ve istihdam oranları OECD ülkeleri arasında en düşük ülkelerden biri durumundadır, eğitim-istihdam ve sosyal yardım-istihdam bağlantısı zayıftır, kayıt dışı istihdam oranı yüksektir, işgücünün özellikle kadınların eğitim seviyesi ve niteliği düşüktür, ücretsiz*

aile işçiliğinin oranı yüksektir, kıdem tazminatı, alt-işverenlik, geçici iş sözleşmesi gibi konuların gözden geçirilmesi ihtiyacı devam etmektedir, asgari geçim koşullarının iyileştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir, iş sağlığı ve güvenliği göstergeleri önemli sorunlara işaret etmektedir. Ayrıca sektörel dönüşüm sonucu tarımdan açığa çıkan niteliksiz işgücü, tarım sektöründeki işgücünün görece yüksekliği ve hizmetler sektöründeki istihdamdaki kalite düşüklüğü önemli yapısal sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel ve sektörel farklılıkları dikkate alan politikaların geliştirilmesi de önemini korumaktadır.”

10. Kalkınma Planında bu sorunların çözümüne yönelik kapsamlı ve bütüncül tedbirler belirlenmiştir. Bu tedbirler (Kalkınma Bakanlığı, 2014b: xvi): “*İnsana yaraşır iş fırsatları sunan, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı; işgücü niteliğinin yükseltildiği, verimli ve etkin kullanıldığı; tam istihdam düzeyine ulaşmış; küresel rekabete uyumlu ve uluslararası çalışma standartlarında bir çalışma hayatının esas olduğu; sosyal diyalog mekanizmalarının işletildiği ve çalışma barışını hedefleyen; düzgün işlerin norm olduğu; tüm çalışanların sağlık ve güvenliğini koruyucu ve geliştirici İSG faaliyetlerini sistematik bir şekilde yürüten bir işgücü piyasasına sahip olmak*” olarak belirlenmiştir. Vizyonla uyumlu olarak 2018 yılında işsizlik oranının yüzde 6, işgücüne katılma oranının genelde yüzde 60 ve kadınlarda yüzde 40 olması hedeflenmiştir”.

Türkiye’de çalışma çağındaki nüfus artmakla birlikte işsizlik oranlarına bakıldığında Türkiye’nin çalışma çağındaki nüfustan istifade edemediği görülmektedir. Başka bir deyişle Türkiye geçici bir dönemle elde ettiği Demografik hediyeden bugün için istifade edememektedir.

Önceki bölümlerde değinildiği üzere Türkiye’nin eğitim göstergelerine bakıldığında, beşeri sermaye stokunun niteliksel olarak, içinde bulunduğu demografik değişim sürecinden yararlanabilecek yeterlilikte olmadığı bir başka veri olarak önümüzde durmaktadır. İstihdam ile ilgili yapısal işsizliğin varlığı ve katma değeri yüksek istihdam alanlarının azlığı da bu görüşü kuvvetlendiren diğer bir noktadır.

Çalışma çağındaki nüfusun giderek arttığı bu dönemde işsizlik problemini tetikleyen diğer bir faktör ise kadın işgücü oranlarının artmasıdır. Kuşkusuz kadının istihdam içindeki oranının artması olumsuz bir gelişme değildir. Ancak problem oluşturacak

husus, istihdam alanlarında bir değişiklik olmaması halinde, yaş grubundaki yapısal durumun beraberinde getirdiği çalışma çağındaki nüfus artışı ile kadının işgücüne katılım oranındaki artışın birlikte ortaya çıkaracağı yüksek ve kronik işsizliktir.

Diğer bir husus, ortalama yaşam süresinin artması ve fiziksel güce dayalı işlerin makineleşme ile birlikte azalmasıyla işgücünde 65 yaş üstü yaşlıların oranı da artmaktadır. Özellikle yaşlı nüfusun fazla olduğu Avrupa lkelerinde, yaşlıların işgücüne daha fazla katılımını sağlamak amacıyla esnek iş piyasası oluşturulmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de de, çalışma çağındaki nüfusun artmasının yanında, önceki bölümlerde değinildiği üzere nüfusun yaş ortalaması da artmaktadır. Bu durum beraberinde, çalışan nüfusun yaş ortalamasını yükseltmekte, yani yaşlı nüfusun istihdam içindeki oranını artırmaktadır. İstihdamda dahilinde olan kişilerin yaş ortalamasındaki artış, üretim ve verimliliği olumsuz yönde etkileyecektir. Kupiszwski’ye göre, fiziksel gücü, öğrenme kapasitesi, uyum sağlama ve yeniliklere açık olma durumu, yaşlanma ile birlikte azalmakta ve işgücünün verimliliğini doğrudan etkilemektedir (2005:36). İşgücündeki değişim ve dönüşüm çabalarına karşı yaşlı ve/ya eski çalışanların gösterdiği direnç ise istihdamdaki yaşlanmanın diğer bir olumsuz yönü olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, ekonomi ve nüfus ilişkisi çok boyutlu bir ilişki olması nedeniyle diğer faktörlerin etkisi göz ardı edilmemelidir. Nüfusun azlığı veya çokluğundan ziyade nüfusun niteliksel seviyesi daha çok önemlidir. Ancak nüfusun hızla yaşlandığı Avrupa rneklerinin yaşanmaması için doğurganlık oranlarındaki gelişimin yakından izlenmesi gerekmektedir. Bunun yanında kaçınılmaz bir süreç olarak gözüken nüfusun yaşlanması sürecine yönelik istihdam politikalarının da geliştirilmesi gerekmektedir. İstihdam ile ilgili diğer bir husus, işgücündeki kadın oranıdır. %30 seviyelerinde olan kadın istihdamı işgücüne katılım oranlarının genelde düşük seyirde devam etmesinin en büyük sebepleri arasında görülmektedir. Türkiye’nin çalışma çağındaki nüfusu istihdama dahil edebilmesi temel eğitim ve yaşam boyu eğitim politikaları ile beşeri sermaye artırımını gerçekleştirebilmesine bağlıdır.

3.9 Kadın, Aile ve Nüfus

Ailenin toplumsal yaşam içerisinde, soyun devamı, çocukların yetiştirilmesi, dayanışma, korunma, ekonomik ve insani ilişkilerin sağlanması gibi birçok işlevi

bulunmaktadır. Ailenin hem kendi içindeki işlevleri hem de diğer toplumsal kurumlar ile olan ilişkileri birbirine güçlü bir şekilde bağlıdır. Diğer toplumsal kurumlarda veya ailenin işlevleri arasında yukarıda sayılan faktörlerde meydana gelen olumlu veya olumsuz gelişmeler güçlü bir ilişki içinde olan diğer faktörlerin tümünü etkileyecektir.

Türkiye'nin aile yapısı için, Cumhuriyet'in kuruluşunun akabinde, ülke genelinde oluşturulmaya çalışılan modernleşme çalışmaları ile birlikte, aile yapısında büyük değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Son 50 yıl içinde de özellikle toplumsal cinsiyet rolleri ve evlilik ilişkilerine bağlı olarak aile yapısında ciddi bir dönüşüm söz konusudur.

TNSA 2013 araştırmasında (2015), Türkiye'de aile yapısının dönüşümü sürecinde etkili olan 3 önemli gelişme şu şekilde sıralanmıştır (TNSA, 2015:37):

- Kentleşme, ekonomik yaşamda sanayi ve hizmet sektörlerinin ön plana çıkması, kadının ücretli istihdam sürecine dahil olması, kişi başına düşen gelirin artması, kısaca sosyo-ekonomik değişim.
- Demografik dönüşüm olarak nitelendirilen, ilk evlilik yaşının yükselmesi, evlilik içi doğurganlık kontrolünün artması, ilk çocuğa sahip olma yaşının yükselmesi, doğurganlık seviyesinin 2 çocukla sınırlanması, ideal çocuk sayısı ile sahip olunan çocuk sayısı arasındaki makasın daralması, boşanma hızlarının artması ve doğumda yaşam beklentisinin artması gibi gelişmelerin yaşanması.
- Zihniyet ya da düşünsel değişim.

Tüm bu gelişimler ışığında 1968 yılı ve sonrası demografik araştırmalara bakıldığında, Türkiye'de, geniş aile yapısında büyük bir düşüşün olduğu (%61,4 düşüş) görülmektedir. Bunun yanında çekirdek aile ve dağılmış aile yapılarının yaygınlığının da arttığı görülmektedir (Tablo 3.10). Çekirdek aile yapısının %60 seviyelerinden %70 seviyelerine ulaştığı görülürken, dağılmış aile yapısı ise %8 seviyelerinden %17 seviyelerine kadar ulaşarak, iki katından daha fazla bir orana ulaşmıştır.

Tablo 3.15 Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi (1968-2013)

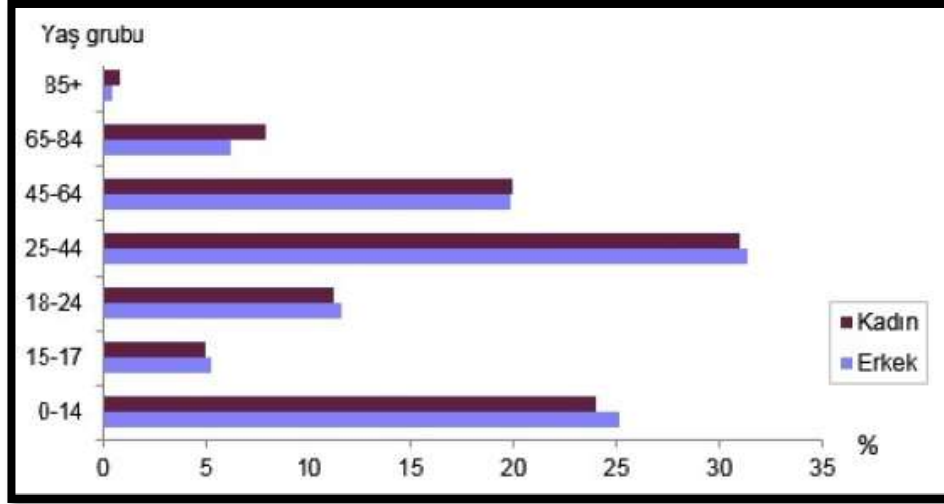
Yıllar	Çekirdek	Geniş	Dağılmış	Toplam
1968	59,6	32,1	8,3	100,0
1973	59,0	32,4	8,6	100,0
1978	58,0	33,9	8,1	100,0
1983	61,6	27,9	10,5	100,0
1988	63,4	25,5	11,1	100,0
1993	67,6	23,5	8,9	100,0
1998	68,2	19,5	12,3	100,0
2003	69,3	16,0	14,7	100,0
2008	69,8	15,9	14,3	100,0
2013	70,2	12,4	17,4	100,0
1968-2013 değişim (%)	+17,8	-61,4	+109,6	-

Kaynak: TNSA, 2015: 17.

Yarım yüzyıllık süreç göstermektedir ki, modern hayattaki dönüşüm ile toplumun temel dayanak noktası olan aile yapısında önemli değişimler yaşanmaktadır. Toplumsal değerlerin geleceğe taşınmasında hayati öneme sahip aile kurumunda yaşanan yapısal problemler işlevini yerine getirmede zorlanacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Geleneksel aile yapısında, özellikle kadının konumundaki değişiklik nedeniyle büyük bir değişim/dönüşüm söz konusudur. Aile kurumunun temel dinamiklerinden biri olan kadının, ataerkil yapının kadim sistematığının dışına çıkarak bireysel ve ekonomik alanlar başta olmak üzere birçok alanda eşitlik ve adalet arayışı, aile yapısındaki dönüşümün temel nedenlerinden biridir. Türk toplumunda, kadının, eğitim seviyesindeki yükselme ile birlikte çalışma hayatına dahil olması, çatışmalı dönüşümün, eşitlik arayışının temellerini oluşturmuştur. Kadın, iş hayatına dahil olması ile birlikte kendisine biçilmiş toplumsal rollerin dışına çıkmıştır. Kadim ataerkil gelenekteki bu değişimin sorunsuz aşılması mümkün değildir. Özellikle boşanma oranlarında görülen ciddi artışın (Tablo 1.2) bu geçiş süreciyle ilişkili olduğu söylenebilir. Ancak bu geçişin aile değerlerinde çözülmeye sebep olması ve sürecin uzaması gelecek ile ilgili endişelere neden olmaktadır.

Türkiye’de erkek nüfus oranı (%50,2) ile kadın nüfus oranı (%49,8) neredeyse birbirine eşit seviyededir (TÜİK, 2015). 2013 yılında yapılan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde (ADNKS) erkek nüfusun %69,6’sı, kadın nüfusun ise %71,8’i 18 ve daha yukarı yaştadır. Şekil 3.6’da da görüldüğü üzere Kadın nüfus oranı, 45 yaş üstü grupta erkek nüfus oranını geçmektedir.

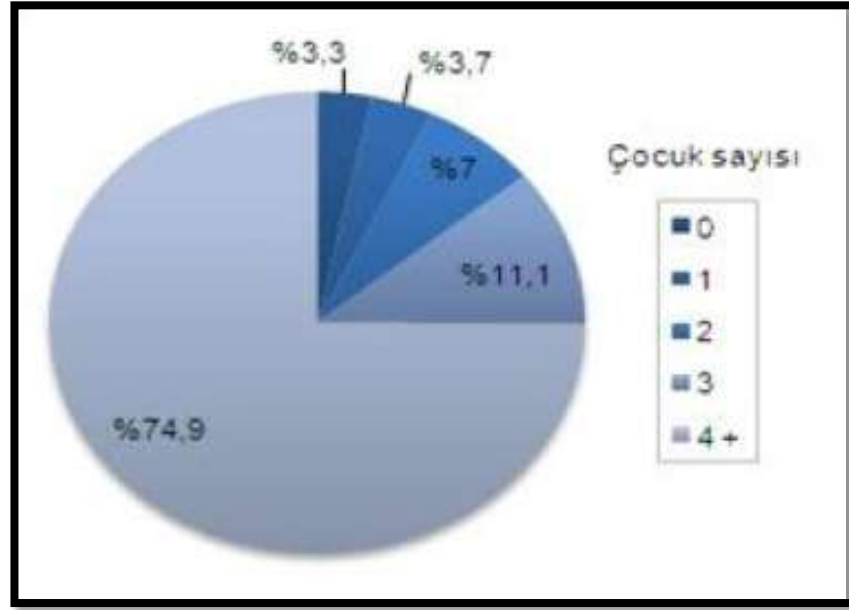

Şekil 3.7: Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2013

Kaynak: TÜİK, ADNKS, 2013

Hem oran olarak hem de yaş yapısı olarak birbirinden çok farklı bir görünüm arz etmeyen kadın erkek nüfusu, özellikle eğitim ve istihdam alanlarında çok farklı bir görünüme sahiptirler. Kadın ve erkeklerin eğitim seviyesi arasında büyük fark olmakla birlikte, okuma yazma bilmeyen kadınların oranı hala ciddi seviyelerdedir. 25 ve üzeri yaşta okuma yazma bilmeyen erkeklerin oranı %1,9 iken kadınların oranı ise %9,4 seviyelerindedir. Yani okuma yazma bilmeyen kadın oranı, okuma yazma bilmeyen erkek oranından yaklaşık 5 kat daha fazladır. Bununla birlikte yüksek okul ve fakülte mezunu olan erkeklerin oranı %15,1 iken kadın oranı ise %10,7 seviyelerindedir (TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2015). Kadınlarda eğitim durumu ile doğurganlık ilişkisine bakıldığında, 2011 yılında yapılan Nüfus ve Konut Araştırması (NKA)’nda tahmin edilen sonuçlar ile karşılaşılmıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre eğitim düzeyi düşük olan kadınların doğum sayılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Şekil 3.7’de de görüldüğü gibi, 15 ve daha yukarı yaşta ve en az bir evlilik yapmış, okuma yazma bilmeyen kadınların %74,9’unun 4 ve daha fazla çocuğu var. %11,1’inin ise 3 çocuğu

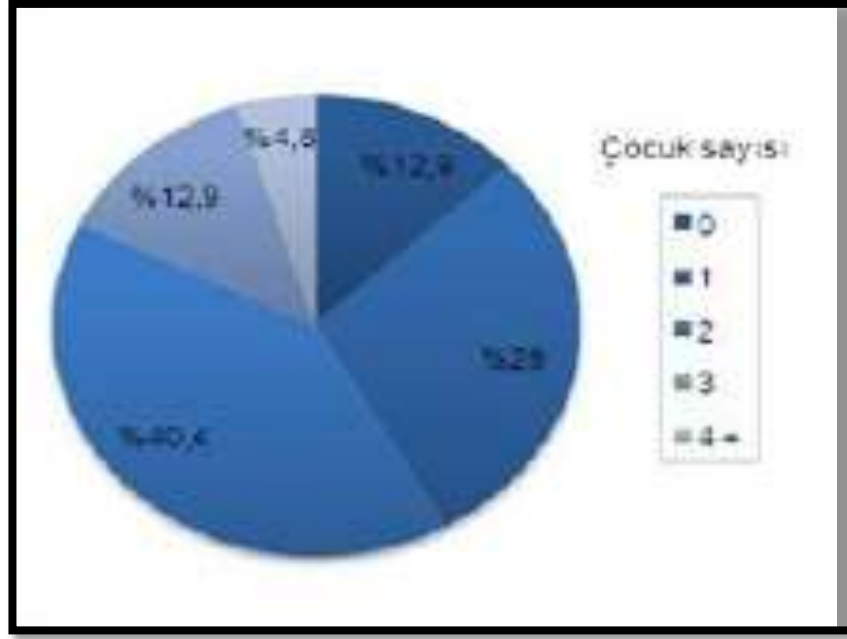
var. Başka bir deyişle okuma yazma bilmeyen kadınların %86'sının 3 ve daha fazla çocuğu vardır.

Şekil 3.8: Canlı Doğan Çocuk Sayısına Göre Okuma Yazma Bilmeyen Kadın Nüfus Oranı

Kaynak: TÜİK, NKA, 2011

Lise veya dengi okul mezunu kadınlardaki çocuk sayısı oranlarında, okuma yazma bilmeyen kadınlara göre büyük bir farklılık görülmektedir. Şekil 3.8'de de görüldüğü üzere 4 ve daha fazla çocuğa sahip lise veya dengi okul mezunu kadın oranı yalnızca %4,8 seviyelerindedir. Diğer bir görüntü ise bu eğitim seviyesindeki kadınların %12,9'u hiç doğum yapmamıştır. Hiç doğum yapmamış yükseköğretim mezunu seviyesindeki kadınların oranı ise %22,9'dur (TÜİK, 2013).

Şekil 3.9: Canlı Doğan Çocuk Sayısına Göre Lise veya Dengi Okul Mezunu Kadın Nüfus Oranı

Kaynak: TÜİK, NKA, 2011

Kadınların eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde ulaşılan diğer bir husus da eğitim ve işgücüne katılma arasındaki ilişkidir. Eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranlarının da arttığı görülmektedir. Tablo 3.11’de de görüldüğü üzere okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı (%17,4) ile yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı (%72,2) arasında büyük fark görülmektedir.

Tablo 3.16

Kadınların Eğitim Seviyesin Göre İşgücüne Katılım Oranları (2013)

Eğitim Seviyesi	İşgücüne Katılım Oranı (%)
Okur-yazar olmayan kadın	17,4
Lise altı eğitilmiş kadın	26,3
Lise mezunu kadın	32,1
Mesleki ve Teknik lise mezunu kadın	39,3
Yükseköğretim mezunu kadın	72,2

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2014

Kadın ve nüfus ilişkisinde dikkate değer diğer husus ise istihdam ve işgücüne katılım oranıdır. Son yıllarda kadının işgücüne dahil olması için birçok düzenleme yapılmakla birlikte hala olması gereken ya da istenilen seviyeden çok uzak olduğu görülmektedir. 2014 yılında kadınlarda istihdam oranı %29,7 seviyelerindedir. İşgücüne katılma oranı (2013) ise, erkeklerde %70,5 iken kadınlarda yalnızca %30,8 seviyelerindedir. İşgücüne katılım oranları ile ilgili önemli diğer bir husus ise, tüm yaş gruplarında erkeklerin işgücüne katılma oranı kadınlara oranla daha yüksektir. İşgücüne en yüksek katılma oranı erkeklerde %95,4 ile 35-39 yaş grubunda, kadınlarda ise %38,3 ile 25-29 yaş grubundadır (TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2013).

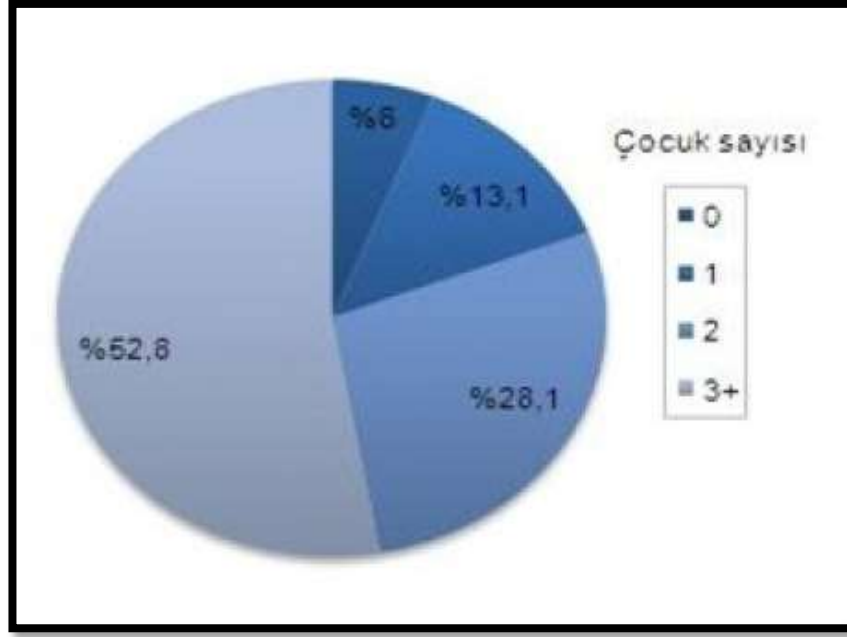
AB ülkeleri içinde ortalama kadın istihdam oranı %58,8 iken, kadın istihdam oranının en düşük olduğu ülke Yunanistan'dır. En düşük ülkedeki kadın istihdam oranı dahi %39,9 seviyelerindedir (TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2014). OECD ülkeleri kadın istihdam oranlarına bakıldığında (Şekil 3.9) Türkiye'nin en son sırada (%29,7) yer aldığı görülmektedir (TÜİK, Toplumsal Yaşam İstatistikleri, 2014).

Şekil 3.10: Kadın İstihdam Oranı, OECD Ülkeleri, 2013 (15-64 yaş)

Kaynak: OECD Veritabanı, 2013; TÜİK, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri, 2014

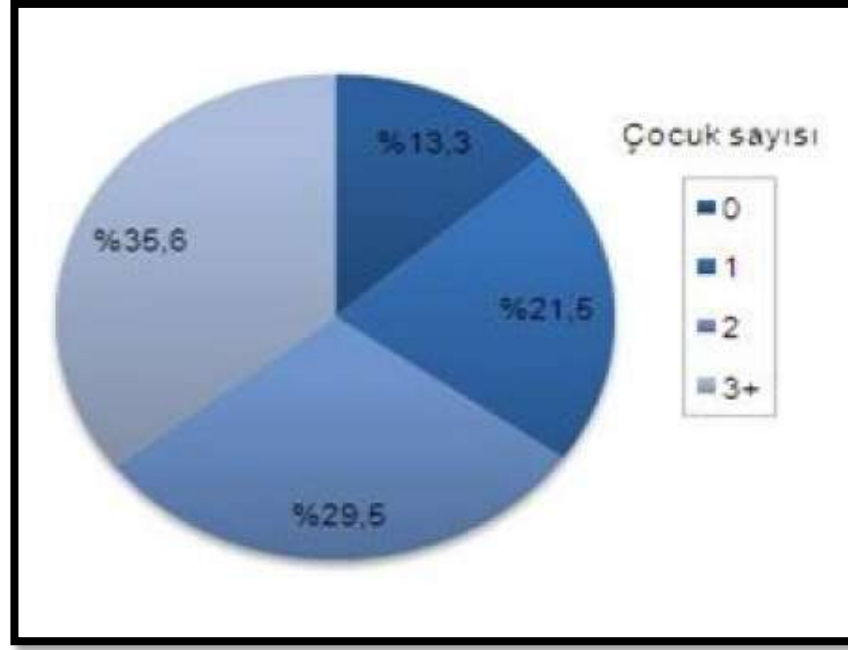
Yapılan araştırmalar kadınların işgücüne dahil olması ile doğurganlık arasında anlamlı ilişkiler bulmuştur. 2011 yılında yapılan NKA sonuçlarında işgücünde olmayan kadınların doğum sayısının fazla olduğu görülmektedir. Şekil 3.10'da da görüldüğü üzere işgücünde olmayan kadınların %52,8'inin 3 ve daha fazla çocuğu vardır. Yaklaşık %80'inin ise 2 ve daha fazla çocuğu vardır.

Şekil 3.11: Canlı Doğan Çocuk Sayısına Göre İşgücünde Olmayan Kadın Nüfus Oranı

Kaynak: TÜİK, NKA, 2011

Şekil 3.11’de ise işgücünde olan kadınların sahip oldukları çocuk sayısına göre oranları görülmektedir. 2 ve daha yukarı çocuk sahibi olan işgücünde olan kadınlar ile işgücünde olmayan kadınlar arasında %15’lik bir fark vardır. İşgücünde olmayan kadınlarda çocuk sahibi olmayan kadınların oranı %6 iken, işgücünde olan kadınlarda çocuk sahibi olmayanların oranı %13,3 seviyelerindedir. Verilerden anlaşılacağı üzere işgücünde olmanın doğurganlık üzerinde kuvvetli bir etkisi vardır.

Şekil 3.12: Canlı Doğan Çocuk Sayısına Göre İşgücünde Olan Kadın Nüfus Oranı

Kaynak: TÜİK, NKA, 2011

İşgücünde olmanın doğurganlık üzerindeki etkisinin yanında doğurganlık seviyesinin de işgücüne dahil olma da etkisinin olduğu bilinmektedir. Başka bir deyişle, düşük doğurganlık ve eğitim seviyesi ile kadınların işgücüne katılımı arasında güçlü bir ilişki vardır. Çocuk sayısı az olan kadınların bir işte çalışma potansiyeli daha yüksektir. Bunun yanında düşük doğurganlığın olduğu durumda kız çocuklarının eğitim alma şansı daha da artmaktadır. Yani düşük doğurganlık kadın istihdamında hem kısa dönemde hem de uzun dönemde pozitif anlamda etkili olmaktadır (ASPB, 2013).

Yerleşmiş rolleri olan, çocuk doğurmak ve büyütmenin yanında ev işlerini yerine getirmekle sorumlu olan kadının, çalışma hayatına dahil olması ile birlikte ağır bir yükün altında olduğu görülmektedir. Bu nedenle gerek aile yapısındaki dengenin muhafazası gerekse kadının iş hayatına katılımındaki artışın devamı için her iki alanda da esneklik sağlandığı söylenebilir. Kadın ile birlikte artık erkeğin de ev işleri denen yemek yapma ve temizlik işlerine dahil olduğu bunun yanında çocuk/lar ile ilgilenmenin yalnızca kadının görevi olmadığı anlayışı/uygulaması hakim olmaya başlamıştır.

3.9.1 Nüfus Politikası Açısından Kadın ve Aileye Yönelik Yasal Düzenlemeler

İşgücü içerisinde yer alan kadınlara, özellikle çocuk doğurma ve çocuğun bakımına yönelik konularda güçlük yaşamaması için bir takım düzenlemeler getirilmiştir. 4857 sayılı İş Kanunu'nda kadına doğumdan önce ve sonra olmak üzere sekizer haftalık ücretsiz izin verilmesi hükmü getirilmiştir. Ayrıca doğum öncesi ve sonrasında da sağlık kontrolleri için gerekli izinlerin verilmesi ve doktor raporu ile gerekli görüldüğü hallerde işinin hafifletilmesi ve ücretsiz izin verilmesi de kadına sunulan haklar arasındadır. Bunun yanında gebe olan kadının çalışma süresinin 7,5 saatten fazla olamayacağı ve izin süresinin bitiminden sonra süt izninin verilmesi kanun ile hükme bağlanmıştır.

İşyerlerinde bir yaşından küçük çocukların bırakılması ve çocukların emzirilmesi için çalışma ortamından ayrı bir odanın bulundurulmasının yanında 150'den fazla kadın işçi çalışan işyerlerinde 0-6 yaş arasındaki çocukların bakımı için bir yurt açma şartı getirilmiştir.

Kadınların çalışma hayatında korunması ile ilgili hükümler arasında, kadınların gece vardiyalarında 7,5 saatten fazla çalıştırılma yasağı ile birlikte hamilelik durumunda; doktor raporu ile 24. haftadan önce ve herhalde 24. haftadan itibaren doğumdan sonraki bir yıla kadar gece çalışması istenmeyeceği hakkı da yer almaktadır. Ayrıca eşi doğum yapan memurların babalık izni 3 günden 10 güne çıkarılmıştır.

2011 yılında kabul edilen "torba yasa" ile (Resmi Gazete, Kanun no: 6111, Kabul tarihi: 13.02.2011) kadın memurlara yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler, kadının iş hayatında daha uygun şartlarda çalışmasını sağlamanın yanında, ev ve iş hayatının sorumluluğunu taşıyan kadının kısmen de olsa yükünü hafifletme amaçlı düzenlemelerdir. Bu düzenlemeye göre;

- Kadın memura; doğumdan önce 8, doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplam 16 hafta süreyle analık izni verilir. Çoğul gebelik durumunda, doğum öncesi 8 haftalık analık izin süresine 2 hafta eklenir (Md. 101).
- Kadın memura doğumdan önce 8 ve doğumdan sonra 8 hafta, çoğul gebeliklerde de doğum öncesi analık iznine ilave edilecek 2 hafta olarak verilmesi öngörülmüştür (Md. 104/a).

- Memura, eşinin doğum yapması hâlinde, isteği üzerine 10 gün babalık izni verilir (Md. 104/b).
- Kadın memura, çocuğunu emzirmesi için doğum sonrası analık izni süresinin bitim tarihinden itibaren ilk 6 ayda günde üç saat, ikinci 6 ayda günde 1,5 saat süt izni verilir. Süt izninin hangi saatler arasında ve günde kaç kez kullanılacağı hususunda, kadın memurun tercihi esastır (Md. 104/d)
- Doğum yapan memura, 104. madde uyarınca verilen doğum sonrası analık izni süresinin bitiminden; eşi doğum yapan memura ise, doğum tarihinden itibaren istekleri üzerine 24 aya kadar aylıksız izin verilir (Md. 108/b).

3.9.2 Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Öncelikli Dönüşüm Programı

Bu gelişmeler haricinde Onuncu Kalkınma Planı içerisindeki “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Öncelikli Dönüşüm Programı (ÖDÖP)” kapsamında da önemli gelişmelerin olduğu görülmektedir. Ayrıca yine bu program kapsamında planlama aşamasında olan birçok eylemin olduğu bilinmektedir.

ÖDÖP'nin uygulamaya sokulmasını gerektiren sebepler program açıklamasında şu şekilde belirtilmektedir: “Göç ve kentleşme, kültürel değerlerdeki aşınma, bireyselleşmenin artması, aile eğitimindeki eksiklikler, yeni iletişim teknolojileri gibi nedenlerle, aile üyeleri arasındaki iletişim azalmış, boşanmalar artmış, tek ebeveynli ailelerin oranı yükselmiş ve aile kurumu zayıflamaya başlamıştır. Nüfusun yaş yapısındaki değişimler sonucunda gelecekte aktif olmayan nüfusun payının artması, doğurganlık hızının azalmasıyla da yaşlı nüfusun payının yükselmesi riski bulunmaktadır”. Bu gerekçeler ile ÖDÖP çerçevesinde ekonomik ve sosyal gelişimi desteklemek üzere dinamik nüfus yapısının korunması, aile kurumunun güçlendirilmesi ve bu sayede sosyal refah ve sosyal sermayenin artırılması amaçlanmaktadır. Programın ana hedefleri:

- Aile refahının korunması ve aile kurumunun güçlendirilmesi
- Kuşaklar arası dayanışmanın güçlendirilmesi
- İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması
- Toplam doğurganlık hızının yenilenme oranının üzerine çıkarılması, gibi üzerine ciddiyle eğilmesi gereken konuları kapsamaktadır.

**Tablo 3.17 Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Öncelikli
Dönüşüm Programı Kapsamında Yapılan Çalışmalar**

Eylem	Açıklama	Yürürlüğe girdiği Kanun Yönetmelik ve Tarih
Çeyiz Hesabı (Maddi imkânsızlıklar nedeniyle evliliklerin geciktirilmesinin önlenmesi)	Bu haktan istifade edebilmek için, Türk Lirası cinsinden çeyiz hesabı açılması, asgari 3 yıl boyunca sistemde kalınması, 27 yaşını doldurmadan ilk evliliğin yapılıyor olması ve evliliklerini müteakip ilgili bankaya başvurmaları gerekmektedir. Bu şartların yerine getirilmesi halinde Devlet katkısı ödenir. Devlet katkısı ödemesi hesapta biriken toplam tutarın % 20'sini ve azami 5.000 Türk Lirasını geçemez.	07/04/2015 tarih ve 29319 sayılı Resmi Gazete'de 6637 sayılı Kanununun 14., 15. ve 16. maddelerinde Çeyiz hesabı ve Devlet Katkısı, Konut hesabı ve Devlet Katkısı ile Doğum Yardımına ilişkin hükümlere yer verilerek 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye ek madde olarak eklenmiştir.
Konut Hesabı	Konut sahibi olmayan Türk vatandaşlarının konut sahibi olmalarında devlet desteğinden faydalanabilmeleri için: Yurt içinde satın alacakları ilk ve tek konut için yurt içi şubelerinde Türk Lirası cinsinden konut hesabı açmaları, asgari 3 yıl boyunca sistemde kalmaları ve konutu satın almalarını müteakip ilgili bankaya başvurmaları hâlinde Devlet katkısı ödenir. Devlet katkısı ödemesi hesapta biriken toplam tutarın % 20'sini ve azami 15.000 Türk Lirasını geçemez.	07/04/2015 tarih ve 29319 sayılı Resmi Gazete'de 6637 sayılı Kanununun 14., 15. ve 16. maddelerinde Çeyiz hesabı ve Devlet Katkısı, Konut hesabı ve Devlet Katkısı ile Doğum Yardımına ilişkin hükümlere yer verilerek 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye ek madde olarak eklenmiştir.
Doğum Yardımı	Türk vatandaşlarına, canlı doğan birinci çocuğu için 300 TL, ikinci çocuğu için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocukları için 600 TL doğum yardımı yapılır.	07/04/2015 tarih ve 29319 sayılı Resmi Gazete'de 6637 sayılı Kanununun 14., 15. ve 16. maddelerinde Çeyiz hesabı ve Devlet Katkısı, Konut hesabı ve Devlet Katkısı ile Doğum Yardımına ilişkin hükümlere yer verilerek 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye ek madde olarak eklenmiştir.

Tablo 3.17'nin devamı

Doğum Borçlanması	Sigortalı olduktan sonra doğum yapanlar kadınlar, doğum yaptıktan sonraki iki yıllık sürede çalışmamış veya prim ödememiş olmaları veya bir kısmında çalışmış olmaları halinde çalışmadıkları kısmı borçlanabilirler. Borçlanma yapılabilecek çocuk sayısı 3 ile sınırlı tutulmuştur. Her çok için 2 yıldan toplam 6 yıl (2,160 gün) borçlanma yapılabilir.	11.09.2014 tarihinde yürürlüğe giren 6552 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiğinde sadece SSK kapsamında çalışan kadın sigortalılar doğum borçlanması yapabilmekteydi. Daha sonra 6552 sayılı torba kanunun yürürlüğe girmesiyle Bağ-Kur ve Emekli Sandığı kapsamında çalışan kadınlara da doğum borçlanması hakkı verilmiştir.
Aile ve İş Hayatının Uyumunun Güçlendirilmesi		
Eylem	Açıklama (Yürürlüğe giren ve planlanan eylemler)	Yürürlüğe girdiği Kanun Yönetmelik ve Tarih Yapılması Planlananlar

Tablo 3.17'nin devamı

Çalışanların doğuma bağlı izin ve hakları güçlendirilmesi Devlet memurlarının sahip olduğu babalık izni ve benzeri hakların özel sektör çalışanlarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi	47472015 tarihinde yapılan yasal düzenleme ile; İşçiye evlenmesi veya evlat edinmesi halinde ya da ana veya babasının, eşinin, kardeşinin, çocuğunun ölümü halinde 3 gün, eşinin doğum yapması halinde 5 gün ücretli izin verilir. Ebeveynlere birinci çocuk için iki ay, ikinci çocuk için dört ay, üçüncü çocuk için altı ay yarı zamanlı ücretli çalışma hakkı getirilmiştir. İşçilerin ücretleri işsizlik fonundan karşılanacaktır. Evlat edinilmesi halinde ücretli ve ücretsiz doğum izinlerinden yararlanılması sağlanacaktır. Doğum sonrasında annenin vefatı halinde kalan izinlerden babanın yararlandırılması sağlanacaktır. Devlet memurlarının doğum izinlerinde oldukları dönemde kadro ve derece ilerlemesi sağlanacaktır. Yarı zamanlı çalışma hakkı memurların, doğum sonrası aylıksız izinde geçirdikleri her yıl için 1 kademe ilerlemesi ve her 3 yıl için bir derece yükselmesi verilecek. Asgari Geçim İndiriminde üçüncü çocuk için yüzde 5 yerine yüzde 10 indirim sağlanacaktır.	4857 sayılı İş Kanunu'nda 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na paralel olarak Ek Madde 2 ile 4/4/2015 tarihli ve 6645 sayılı 35.maddesiyle babalık ve refakat izni getirilmiştir. 6663 sayılı kanunun 22. maddesi ile 4857 sayılı kanunun 74. Maddesinde "Doğum sonrası ücretsiz yarı zamanlı çalışma" konusunda düzenlemeye gidilmiştir.
Anneler için "Doğum Hediyesi" programı başlatılması	Bu sayede 657 Sayılı Kanun kapsamında sadece devlet memurlarına ve babalara verilen doğum yardım ödeneğinin miktarı ve kapsamı genişletilerek bütün annelere "Doğum Hediyesi" olarak verilecektir.	07 Nisan 2015 tarihli Resmi Gazetede yayınlan 6637 Sayılı Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 16. maddesiyle birlikte doğum yardımı başlığı ile yürürlüğe girmiştir.

Tablo 3.17'nin devamı

Doğum izinlerinden sonra ebeveynlere çocuklarının ilkökula başlama yaşına kadar kısmi süreli çalışma hakkı getirilmesi	6637 sayılı Kanun ile kadınların doğum sonrasında çocuk sayılarına göre 300-600 TL arasında maddi yardım almalarına imkan sağlanmıştır. Analık izni ve yarı zamanlı çalışma sonrasında çocuğun mecburi ilköğretim çağına gelmesine kadar ebeveynlerden birinin, kısmi süreli çalışma hakkı talebi karşılanacak.	
Aile ve iş hayatının uyumunun güçlendirilmesi için farkındalığın artırılması sağlanması	İşverenlerde duyarlılık artırmaya yönelik bilgilendirme faaliyetleri yapılacaktır. Bu kapsamda oluşturulan "İş'te Eşitlik Platformu" güçlendirilecektir. Başta organize sanayi bölgelerinde olmak üzere özel sektörde kreş imkânlarının artırılması konusunda işçi ve işveren sendikalarıyla birlikte politikalar belirlenecektir. Kaliteli, hesaplı ve kolay erişilebilir çocuk bakım modelleri araştırılarak ülkemize uygun model önerileri geliştirilecektir. Platforma üye olan şirketlerde cinsiyet eşitliği, üst düzey kadın çalışan ve kadın sayısının artırılması konularında bilinçlenme sağlanmıştır. Üye olan şirketlerin hemen hepsinde üst düzey sahiplenme ile üye olunduktan kadın çalışan ve yönetici sayısı artmıştır.	
Kaliteli, hesaplı ve kolay erişilebilir kreş ve okul öncesi eğitim imkânlarının yaygınlaştırılması		
Eylem	Açıklama (Yürürlüğe giren ve planlanan eylemler)	
Kaliteli, hesaplı ve kolay erişilebilir kreş imkânlarının yaygınlaştırılması sağlanması	Kamu mali dengeleri çerçevesinde kaliteli, hesaplı ve kolay erişilebilir kreş imkânlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı izni ile açılan okul öncesi eğitim kurumlarına (4-6) tanınan vergi teşviklerinden Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı izni ile açılan kreşlerin (0-6) de faydalanması sağlanacaktır.	

Tablo 3.17'nin devamı

Kamu kurumlarındaki kreşler ve çocuk bakım evleri etkin bir şekilde kullanılması	Kamu kurumları içerisinde açılmış bulunan kreş ve çocuk bakım evlerinin kapasitelerinin ve doluluk oranlarının saptanması için gerekli çalışmalar yapılacak, kontenjan açığı bulunanların tespiti halinde diğer kamu ve özel sektör çalışanlarının bu imkândan yararlanabilmesini sağlamak amacıyla gerekli idari ve hukuki düzenlemeler yapılacaktır. 150 kadın çalışmanı olan kamu kuruluşlarında kreş açılması veya dışardan hizmet satın alınması yaygınlaştırılacaktır.
Kaliteli, hesaplı ve kolay erişilebilir okul öncesi eğitim imkânlarının yaygınlaştırılması	Okulöncesi çağı çocuklarının gidebilecekleri kurum sayıları artırılabilecek, kitap ve eğitim materyali dağıtılacaktır. Belediyelerin okul öncesi eğitim kurumu açabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler hazırlanacaktır. Bu kapsamda, 5393 sayılı Belediyeler kanununun 14. maddesinin (b) bendi kreşleri de içerecek şekilde yeniden düzenlenecektir. Ekonomik olarak yetersiz olan ailelerin çocuklarından devlet anaokullarında katılım payı alınmamasına yönelik çalışmalar başlatılacaktır.
Özel sektörün sunacağı kreş hizmetlerinin yaygınlaştırılması	İşletmelerin kendi çalışanlarına hizmet sunan kreş yatırım ve harcamalarına yönelik destekler geliştirilecektir. Organize Sanayi Bölgeleri içinde hizmete açılan kreşlerin sayıları artırılabilecektir. "Annemin İşi Benim Geleceğim Projesi" hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında 2019 yılı sonuna kadar toplam 10 OSB'de kreşlerin açılması hedeflenmektedir.
İŞKUR'un meslek kurslarına katılım sağlamaları şartıyla kadınların çocuklarını bırakabilecekleri oyun odalarının yaygınlaştırılması	İŞKUR'un meslek kurslarına devam eden kadınların çocuklarının gelişimlerini destekleyecek nitelikli bakımın etkinliklerle sağlanması amacıyla halk eğitim merkezleri bünyesinde tahsis edilecek mekânlarda oluşturulacak oyun odaları kadın işsizliğinin ve okula gitmeyen çocuk nüfusunun yüksek olduğu pilot illerde oluşturulacak, daha sonrasında ise bu oyun odalarının ülke genelinde yaygınlaştırılması sağlanacaktır.
Aileye Yönelik Hizmetlerin Birleştirilmesi	
Eylem	Açıklama (Yürürlüğe giren ve planlanan eylemler)
Evlilik Öncesi Eğitim Programlarının yaygınlaştırılması	Evlilik Öncesi Eğitim Programı çerçevesinde evlilik çağına gelmiş bireylere, üniversite öğrencilerine, er, erbaşlara yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları devam etmektedir. Evlilik yaşantısına bilinçle başlanması amacıyla ülke genelinde toplam 3.197 eğitici eğitimi ile 233.727 (Eylül 2015) halk eğitimi gerçekleştirilmiştir. TSK bünyesinde de toplam 66.748 kişiye eğitim verilmiştir.
Aile Eğitim Programının (AEP) yaygınlaştırılması	ASPB, UNICEF ve Belediyeler işbirliğinde 14-18 Eylül 2015 tarihleri arasında, UNICEF'in "Çocuk Dostu Şehirler Projesi"ni yürüten belediyelerdeki eğitimcilere (Ankara Mamak, Adana Yüreğir, İzmir Bornova, Erzurum İspir, Kırklareli Lüleburgaz, Manisa Büyükşehir ve Şanlıurfa Eyyübiye belediyelerinden toplam 27 kişiye) yönelik Eğitici Eğitimi düzenlenmiştir. AEP eğitici eğitimleri ve halk eğitimleri yaygınlaştırma çalışmaları devam etmekte olup, toplamda; 6.171 halk eğitimi ile 386.668 kişi, 225 eğitici eğitimi ile 7.017 eğitici eğitilmiştir (Eylül 2015).

Tablo 3.17'nin devamı

Aile Danışmanlığı Hizmetlerinin etkinleştirilmesi	Aile ve Boşanma Süreci Danışmanlığı Temel Eğitimi alan 280 meslek elemanı tarafından 2013 yılından Eylül 2015 tarihine kadar, ASPB İl Müdürlüklerinde ve Sosyal Hizmet Merkezlerinde 4332 çifte ücretsiz olarak danışmanlık hizmeti sunulmuştur.
Göçle şehre gelen ailelerin şehir yaşamına uyumlarının desteklenmesi	Kadın danışma merkezlerinde, çocuk ve gençlik merkezlerinde, sosyal hizmet merkezleri ile kültür merkezlerinde ve belediyelerin ilgili birimlerinde göçle gelen aileler öncelikli olarak ele alınacak, bu ailelerin yerel yönetimlerin ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının sosyal yardım ve sosyal hizmet faaliyetlerinden etkin bir şekilde faydalanması planlanmaktadır.
Yaşlılar için gündüz bakım hizmetlerinin geliştirilmesi	2013 yılında yayımlanan sosyal hizmet merkezleri yönetmeliği ile ASPB'nin gündüzlü hizmet veren bütün taşra birimleri kapatılmış, kapatılan kuruluşların görevleri yeni oluşturulan sosyal hizmet merkezlerine verilmiş olup gündüzlü yaşlı hizmet merkezleri de bu kapsamda kapatılmıştır. Gündüzlü hizmetlerin yaygınlaştırılması için öncelikle mevzuat düzenlemesi gerekmektedir. Mevzuat düzenlemesi yapıldıktan sonra kaynak aktarımı yapılabilecektir.
Sağlık alanında bebek dostu uygulamaların ve yerel belediyeler tarafından çocuk dostu ortamların geliştirilmesi	
Eylem	Açıklama (Yürürlüğe giren ve planlanan eylemler)
Mevcut çocuk ve anne dostu sağlık uygulamaları geliştirilmesi	Aile sağlığı birimlerinin “Bebek dostu” unvanına sahip olması pozitif performans kriteri haline getirilmesi planlanmaktadır. 45 ilin kazandığı Altın Bebek Dostu İl ünvanının 81 ilin tamamına yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapılması planın ikinci aşamasıdır. Türkiye genelinde akran eğitimi kapsamında “Anneden Anneye Destek Gruplarının (AADG)” kurulması ve yaygınlaştırılarak etkinliğinin artırılması da yapılması planlanan çalışmalar arasındadır.

Kaynak: ASPB, 2016.

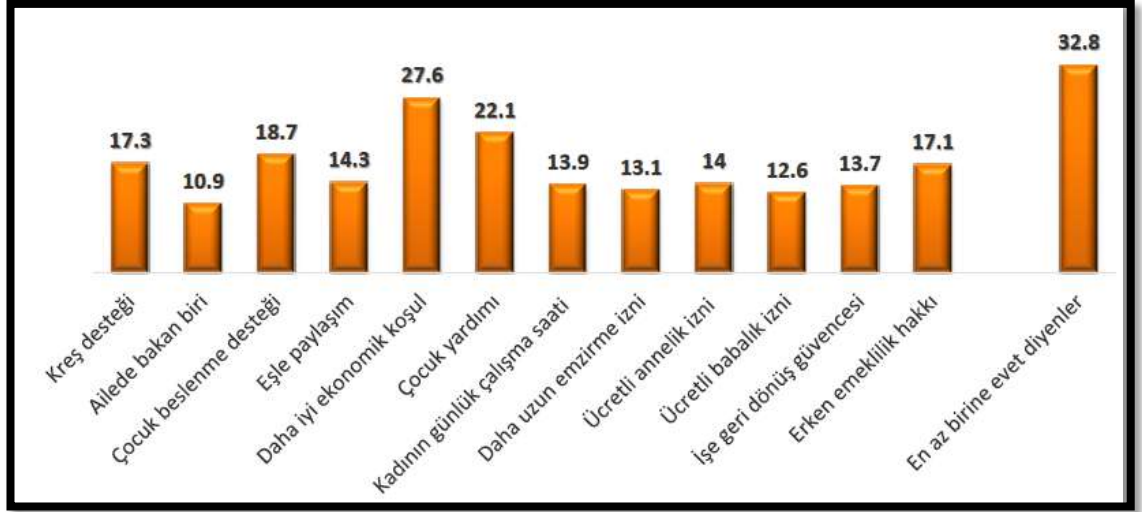
Tablo 3.15'te görüldüğü üzere ASPB bünyesinde Ailenin ve dinamik nüfus yapısının korunması öncelikli dönüşüm programı kapsamında birçok çalışma yapılmaktadır. Bunun yanı sıra birçok çalışma da planlama aşamasındadır. Çeyiz hesabı, konut hesabı gibi uygulamalar maddi durumu iyi seviyede olmayan kişiler öncelikle ilgilendirirken doğum yardımı ve doğum borçlanması gibi uygulamalardan birçok kişinin faydalanacağı tahmin edilmektedir.

Ancak belirtmek gerekir ki, uygulamaya konulan eylem planlarının kapsadığı kişiler ve destek oranları, kişilerin doğurganlık ile ilgili tercihlerinde etkili olması bakımından zayıf kalma ihtimali söz konusudur. Ancak yeni uygulamaya geçen programın etkisi ileriki dönemlerde daha iyi görülebilecektir.

Kadın ve nüfus konusu ile ilgili en önemli husus doğurganlık tercihleri ve oranlarıdır. Kadınların, düşündükleri ideal doğum sayısı ve doğurdıkları çocuk sayısını etkileyen koşullar, doğurganlık düzeyindeki değişimlere ilişkin önemli ipuçları vermektedir. 1970’li yıllarda kadın başına ortalama çocuk sayısı 5 iken, ideal çocuk sayısı 3 civarındadır. TNSA 2013 sonuçlarına göre ise, kadın başına çocuk sayısının 2,3, ideal çocuk sayısının ise 2,7 seviyelerinde olması, ideal çocuk sayısı ile ortalama çocuk sayısı arasındaki makasın kapandığını ve iki çocuk normunun yerleştiğini göstermektedir (TNSA, 2015:40).

Bunun yanında kadınların doğurganlık tercihlerini etkileyen birçok faktör söz konusudur. Etkileyici temel faktörler arasında; toplumun eğitim, kültür, ekonomi, din, sosyal ve çevresel özellikleri bulunmaktadır. Günümüzde uygulanan nüfus politikası kapsamında, kadınların doğurganlık oranlarını artırmaya yönelik doğrudan ya da dolaylı olarak etkili olabilecek aynı ve nakdi birçok düzenleme yapılmaktadır. Yapılan düzenlemelerin, kadınların doğurganlık tercihlerini etkileyip etkilemeyecekleri önümüzdeki yıllarda daha iyi anlaşılacaktır.

Bu kapsamda, TNSA 2013 araştırmasında, gelecekte başka çocuk istemeyen veya bu konuda kararsız olduğunu ifade eden kadınların belli durumlarda kararlarının değişip değişmeyeceği sorgulanmıştır. 15-49 yaşları arasındaki halen evli kadınlara bazı koşullar gerçekleşmesi halinde doğurganlık tercihlerinin değişip değişmeyeceği sorgulanmıştır. Şekil 3.12’de de görüldüğü üzere belirtilen koşulların en az birine evet diyenlerin oranı %32,8’dir. Belirtilen koşullar içerisinde doğurganlık tercihinde en etkili olanı ise, %27,6 ile “daha iyi ekonomik koşul” seçeneğidir. Akabinde %22,1 ile çocuk yardımı, %17,3 ile kreş desteği ve %17,1 ile erken emeklilik hakkının tanınması seçenekleri gelmektedir. Bunun yanında doğurganlığın en yüksek olduğu 25-29 yaş grubundaki kadınların %50’sinde bahsedilen koşullardan en az birinin gerçekleşmesi doğurganlık tercihlerinin değişmesine başka bir deyişle çocuk doğurmayı düşünebileceklerini göstermektedir. Bu koşullardan en az birinin gerçekleşmesi durumunda kentsel alanlarda yaşayan ve/veya sosyal refah düzeyi yüksek olan kadınlarda da çocuk doğurma eğiliminin %34 seviyelerinde değişebileceği sonucu ile karşılaşılmıştır. Özellikle refah düzeyi yüksek kadınlarda çalışma hayatına yönelik şartlardaki değişikliklerin kadınların tercihlerini değiştirmede daha etkili oldukları görülmüştür (TNSA, Türkiye’de Doğurganlık Tercihleri, 2015: 13).

Şekil 3.13: Belli Durumlardaki Değişimin Doğurganlık Üzerindeki Etkisi

Kaynak: TNSA, Türkiye’de Doğurganlık Tercihleri, 2015.

Şekil 3.13’te görülen koşulların en az birinin sağlanması halinde, bir veya iki çocuğu olan kadınların %40’ının tercihlerinde değişiklik olabileceği sonucu ortaya çıkmıştır (TNSA, Türkiye’de Doğurganlık Tercihleri, 2015: 14). Çocuk sayısının artması ile bu koşullardan etkilenme oranında azalma görülmesi, ideal çocuk sayısının daha yüksek olması ve çok çocuklu kadınların çocuk istememe konusundaki kararlılığı ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, kadın nüfus politikalarının en önemli argümanları arasındadır. Bu nedenle nüfus politikası uygulayan ülkeler ilk olarak kadının doğurganlığını etkileyecek unsurlar üzerinde odaklanmaktadır. Bu stratejinin etik olmadığı, kadının tercihlerine doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale edilmesinin kişilik haklarına müdahale olduğu da günümüzde devam eden tartışmalar arasındadır.

Türkiye için kadın ve nüfus konusu ele alındığında beraberinde dikkate alınması gereken iki temel husus söz konusudur. İlki eğitim ikincisi ise istihdamdır. Türkiye’de kadının eğitim seviyesi ve istihdam oranı hala çok düşük seviyelerdedir. Belirtildiği üzere bu durum kadının doğurganlığını etkilemektedir. Ancak yine yukarıda belirtildiği üzere kadının eğitim seviyesindeki ve işgücü oranı içindeki artışı, doğurganlık tercihlerini negatif yönde etkilemektedir. Yani amaçlanan pronatalist politikalara görünüşte aykırı bir durum söz konusudur. Bu olgudan hareketle Türkiye’de yapılması gereken, kadının eğitim ve istihdam seviyesi ile birlikte doğurganlığının artırılmasına

yönelik çalışmaların yapılmasıdır. Bunun için, iş güvencesi, çalışma saatlerinde esneklik, doğum izinleri, bakım izinleri ve çocuk yardımları ile çocuk bakım yerleri, kreşler gibi düzenlemelerin daha kapsayıcı/etkin olarak devam ettirilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM 4. SOSYAL POLİTİKA PERSPEKTİFİNDEN NÜFUS POLİTİKALARININ DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

4.1 Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin analiz edilmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

4.1.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma modelinden/deseninden yararlanılmıştır. Nitel araştırmayı Yıldırım ve Şimşek; “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” şeklinde tanımlamakla birlikte nitel araştırmanın tüm yöntem, süreç ve özelliklerini kapsayan bir tanımın yapılmasının da güç olduğunu belirtmektedir (2005: 39). Yazıcıoğlu ve Erdoğan, nitel araştırmanın, insan ve grup davranışlarının “niçin”ini anlamaya yönelik araştırmalar olduğunu belirterek şu soruların yanıtını bulmaya çalıştığını belirtmektedirler (2014: 25):

- Sosyal gruplar arasında farklılıklar nelerdir?
- Bu farklılıkların oluşum nedeni nedir?
- İnsanların böyle davranmasının nedeni nedir ve niçin böyle davranırlar?
- Çevresel faktörler insanları nasıl etkiler?
- Kültürler nasıl gelişir ve niçin böyle gelişmiştir?
- Yargılar ve davranışlar nasıl oluşur ve niçin öyle oluşmuştur?

Nitel mülakatlarda araştırmayı yapan kişi, mülakat yapılan kişilerle yüz-yüze veya telefon ile mülakatları yapar ve altı veya sekiz kişilik gruplarla odak grup mülakatları gerçekleştirir. Bu mülakatlar yapılandırılmamıştır ve genel olarak mülakat yapılan kişilerin görüşlerini ve düşüncelerini ortaya çıkarma amaçlı, açık uçlu soruları içermektedir (Creswell, 2014: 190).

Nitel araştırmalarda en yaygın olarak kullanılan üç tür veri toplama yöntemi vardır. Bunlar görüşme (odak grup görüşmesi de dahil), gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 40). Bu yöntemler içerisinde en çok

kullanılan yöntem görüşme yöntemidir. Görüşme yönteminin daha çok tercih edilmesinin sebebi, insanların duygu, düşünce, davranış ve algılarını anlamaya, çözümlmeye katkı sağlayan bir yöntem olmasıdır.

Bu bağlamda araştırmamızda nitel veriler, açık uçlu sorulardan oluşan mülakat formuna göre şekillenen görüşmelerin, ses kayıt cihazı kullanımı ile elde edilmiştir.

Kısaca belirtmek gerekirse, bu araştırmada, nüfus politikaları üzerine araştırma yapan ya da çalışan akademisyen ve/veya kamu kurum çalışanlarının, konu ile ilgili yapılmış akademik ve pratik çalışmaların ışığında görüş ve düşüncelerini analiz etme amacıyla niteliksel araştırma deseni kullanılmıştır.

4.1.2 Evren ve Örneklem

Bilim dünyasında, çerçevesi çizilmiş ya da limitleri belli olan değişkenler arasındaki bulgu veya ilişkiler bu değişkenlerin içinde oldukları evrene genellenmektedir. Genellemenin yapılacağı evrene ulaşmak neredeyse mümkün olmadığı için, tüm evreni temsil edecek sınırlı sayıda kişi veya olgu üzerinde araştırma yapılmaktadır. Bilindiği üzere bir araştırma sonucunun doğru ve güvenilir olması değişkenler arasındaki ilişkiyle bağlantılıdır. Araştırmanın anlamlı bir bilgi vermesi için elde edilen sonuçlardan doğru genellemeler yapılması gerekmektedir. Doğru genellemeler ise, doğru örneklemin seçilmesi ile mümkündür.

Nitel araştırmalarda örneklem seçiminde nicel araştırmalara göre bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklardan biri örneklemin geniş olmasının çoğu zaman mümkün olmadığıdır. Araştırma kaynaklarının sınırlılığı, kullanılan bilgi toplama ve analiz yöntemlerinin özelliğinden dolayı araştırma örneklemini sınırlı tutulmak zorunda kalınmaktadır. Nitel araştırmalarda araştırmacının sahip olduğu kaynaklar ile araştırma probleminin özelliği örneklem seçiminde etkili olmaktadır. Öyle ki bazen tek bir birey dahi araştırma örneklemini oluşturabilir. Sıralanan bu nedenlerle nitel araştırmalarda her araştırmaya uyan, her araştırma için geçerli olabilecek örneklem belirleme yöntemleri sunmak mümkün değildir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 87).

Araştırmanın evrenini Türkiye’de nüfus politikaları üzerine çalışan akademisyenler ve nüfus politikaları ile görevli olan kamu çalışanları oluşturmaktadır. Örneklem seçiminde, özellikle konuyla ilgili literatürde kendine en çok atıf yapılan ve en güncel çalışmaları bulunan akademisyenler tespit edilmeye çalışılmıştır. Türkiye’de nüfus

politikaları üzerine çalışan çok sayıda akademisyen ya da araştırmacı olmaması ile birlikte bu konudaki kişi ve çalışmaların bir kısmının da ideolojik yaklaşım tarzını benimsedikleri gözlemlenmiştir. Akademisyenlerin belirlenmesinde, özellikle nüfus politikalarının belirlenmesinde sürecin içinde olan/olabilecek ya da nüfus ile ilgili çalışmalarda görüş ve düşüncelerine başvuru olan kişilerin olmasına dikkat edilmiştir. Akademisyenler haricinde kamuda nüfus politikaları uygulamalarında doğrudan ya da dolaylı etkili oldukları bilinen bakanlıklarda çalışan kamu çalışanları tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu aşamada özellikle karşılaşılan en büyük problem kamu çalışanlarının isim ve kurumlarının belirtilmeyecek olmasına rağmen çekingen davranmalarındır. Bu nedenle görüşme yapılmak istenen bazı kişiler ile görüşme gerçekleştirilememiştir.

Kamu kurumlarında görüşme yapılan kişilerin çoğunun doktora yapmış ve yapıyor olması araştırmada hem akademisyen hem de kamu çalışanları bağlamında bilimsel altyapının sağlam olma avantajını sağlamıştır.

Araştırma yukarıda değinildiği nüfus politikaları üzerine çalışan veya araştırma yapan toplam 13 kişi ile yapılmıştır. Araştırmaya katılanların 7'si akademisyenlerden 6'sı ise kamu kurumlarından konu üzerine en etkili yerlerde çalışan kamu görevlileri ile yapılmıştır. Araştırmaya katılan iki kişi daha önce ilgili kamu kurumlarında çalışırken, biri akademisyen olarak diğeri ise başka bir kamu biriminde nüfus politikaları ile ilgili çalışmalarına devam etmektedir. Araştırmaya katılanların 3'ü kadın 10'u erkektir.

Araştırmada katılımcıların soruları içtenlikle cevaplandırmaları için, katılımcıların adları, çalıştıkları kurumları veya katılımcıları belli edecek herhangi bir bilginin verilmeyeceği konusunda kendilerine bilgi verilmiştir. Bu bilgiler yalnızca araştırmacı ve danışman öğretim elemanında saklı tutulmuştur. Katılımcıların görüşlerinden birebir alıntılar yapılırken şu kodlama sistemi kullanılmıştır. KA; Katılımcı Akademisyen, KK; Katılımcı Kamu çalışanını ifade etmektedir. Aşağıdaki tabloda katılımcılar ile ilgili detaylı bilgi görölmektedir.

Tablo 4.1 Görüşme Yapılan Katılımcılar ile İlgili Bilgiler

Kod	Ünvanı	Çalıştığı Kurum	Çalışma Alanları	Görüşme Süresi (dk)
K1	Prof. Dr.	Akademisyen	Nüfus Politikaları, Nüfus ve Kalkınma, Nüfusun Yaşlanması ve Nüfus Projeksiyonları,	59
K2	Prof. Dr.	Akademisyen	Teknik Demografi, Demografik Yapı	35
K3	Doç. Dr.	Akademisyen	Demografi, Demografik Yapı, Demografik Modeller, Göç	68
K4	Doç. Dr.	Akademisyen	Demografik Yapı, Demografik Analiz Metodları, Nüfus Sayımları	50
K5	Doç. Dr.	Akademisyen	Demografi, Nüfus Coğrafyası, Göç	57
K6	Yrd. Doç. Dr.	Akademisyen	İktisadi Büyüme ve Gelişme, İktisadi Demografi,	74
K7	Yrd. Doç. Dr.	Akademisyen	Demografi, Nüfus Politikaları	46
K8	Yrd. Doç. Dr.	Akademisyen/ Bakanlık Eski Çalışanı	Nüfus Politikaları, Aile ve Nüfus Araştırmaları	40
K9	Dr. / Uzman	Bakanlık Eski Çalışanı	Demografik Dönüşüm, Sosyal Politika, Nüfusun Yaşlanması	57
K10	Uzman	Kamu Çalışanı	Nüfus, Nüfus Yapısı, Nüfus Projeksiyonları	-
K11	Genel Müdür Yard.	Kamu Çalışanı	Nüfus ve Aile Araştırmaları	45
K12	Dr. / Daire Başkanı	Kamu Çalışanı	Nüfus ve Aile Araştırmaları	80
K13	Daire Başkanı	Kamu Çalışanı	Nüfus ve Aile Araştırmaları	54

4.1.3 Verilerin Toplanması

Nitel araştırmalarda veri toplama yöntemleri içerisinde en yaygın olarak kullanılanları, odak görüşmesi, gözlem ve görüşme yöntemleridir. Bu yöntemlerin yanı sıra veri toplanabilen yazışma, fotoğraf ve belge gibi dokümanlardan da istifade edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 88). Creswell'e göre veri toplama basamakları, çalışmanın

sınırlarının çizilmesi ve bilginin kaydedilmesi için protokol yapılmasının yanında, yapılandırılmamış ya da yarı yapılandırılmış gözlemler, görüşmeler, dokümanlar ve görsel materyaller vasıtasıyla verilerin toplanmasını içerir (2014: 189). Araştırmacılar araştırmalarında, yukarıdaki belirtilen yöntemlerden bir veya bir kaçını kullanabilirler. Ancak dikkat edilmesi gereken husus, araştırma sorusuna cevap verebilecek yöntemin belirlenmesidir. Doğru yöntem veya yöntemlerin belirlenmesi, bulguların geçerlik ve güvenilirliğini sağlarken, yorumlamaların doğruluğuna, dolayısıyla toplum ve bilim için katma değer oluşmasına yarayacaktır. Veri toplama araçlarının belirlenmesinin akabinde verilerin toplanması sürecine geçilmektedir.

Nitel bir araştırma olan bu çalışmada veriler görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Araştırma sorusunun gereği olarak bu yöntem tercih edilmiştir. Hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış soru formu hakkında, konu ile ilgili uzman kişilerin görüşleri alınarak soru formundaki eksik ve yanlış anlamalara sebep verebilecek kısımlar düzeltilmiştir. Bir sonraki aşamada, görüşmeler gerçekleştirilerek veriler kayıt altına alınmaya başlanmıştır.

Görüşmeler önceden alınan randevularla gerçekleştirilmiştir. Daha önce randevu alınan kişilerden yalnızca iki kişi bazı endişelerinden dolayı görüşme randevusunu iptal etmişlerdir. Görüşmeler, katılımcıların kendi odalarında gerçekleştirilmiştir. Bazı ziyaretçiler veya gelen telefonlar nedeniyle görüşmelere ara verilme durumuyla karşılaşmıştır. Ancak katılımcıların çoğu, görüşmenin bölünmemesi konusunda gösterdikleri hassasiyet nedeniyle bu durum, görüşme boyunca adaptasyonun bozulmasına neden olmamıştır.

4.1.4 Verilerin Analiz Edilmesi

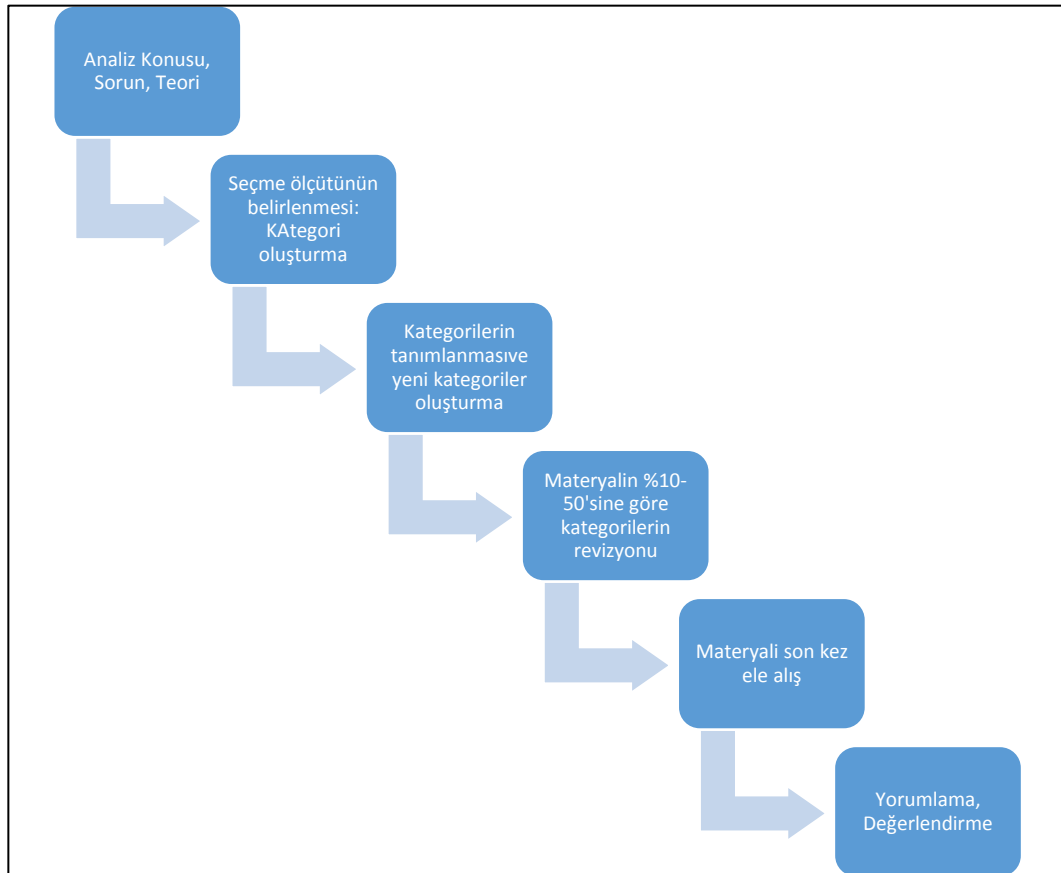
Nitel araştırmalarının veri analizinde genel amaç, metin ve imge verilerinden bir anlam çıkarmaktır. Başka bir deyişle veri analizi, veriyi bölümlere ve parçalara ayırmayı ve daha sonra tekrar bir araya getirmeyi amaçlamaktadır (Creswell, 2014: 194-195).

Nitel araştırmaların tümü genel olarak farklı bir takım özellikler taşımakta ve bu özellikleri gereği veri analizinde bir takım yeni yaklaşımlar gerektirmektedir. Nitel araştırmaların bu özelliğinden dolayı araştırmacılar var olan veri analiz yöntemlerini gözden geçirerek, kendi araştırmasının özelliklerine uyan bir veri analiz planı geliştirmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005:221). Bu nedenle veri

analizlerinin belli kalıplar içerisinde yapılmasını istemek, özgün ve kapsamlı sonuçlara ulaşma noktasında engel teşkil edebilecektir.

Nitel araştırmalarda veri analizinde genel olarak iki yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemlerin biri betimsel yöntem diğeri ise içerik analizidir. İçerik analizi elde edilen verilerin yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirir. Betimsel analiz ise, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005:89).

Betimsel analizde dikkat edilmesi gereken bazı hususlar söz konusudur. Betimlemeler katılımcıların aynen belirttiği şekilde yansıtılmalıdır. Yani araştırmacının görüş veya yorumları betimlemelere dahil edilmemelidir. Araştırmanın yorum kısmında araştırmacı yorumlarına yer vermelidir. Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki, yapılan yorumlamaların betimsel bulgulara dayanması gerekmektedir. Bu araştırmanın güvenilirliğini etkileyen

önemli bir husustur.

Şekil 4.1 Araştırmada Kullanılan Nitel Veri Analizinin Akış Modeli

Kaynak: Mayring, 2000; Akt.: Yaman, 2007: 141.

Bu araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Mülakatlar sonucunda elde edilen veriler değerlendirmeye alınmıştır. Görüşmelerin yapıldığı katılımcıların görüş ve düşüncelerinden birebir alıntı yapılmıştır. Bu sayede araştırmanın geçerliliği sağlanmıştır. Elde edilen verilerin tasnifinde, öncelikle genel soruların gruplandırılması yapılmıştır. Bu aşamada görüşme formundaki başlıklar dikkate alınmıştır.

Yorumlama kısmında, katılımcıların beyanlarındaki aynı, benzer veya farklı yönlere dikkat çekilmiş beraberinde araştırmacının, elde edilen verilere dayalı görüşlerine yer verilmiştir.

4.2 Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmanın bu bölümünde problem ve alt problemlerin çözümü için yarı biçimsel mülakatlar üzerinden toplanan verilerin içerik analizleri ve değerlendirmesine yer verilmiştir.

4.2.1 Nüfus Politikaları ile İlgili Bulgular

Araştırma verilerinden elde edilen bulgular aşağıdaki sistematik çerçevesinde sunulacaktır.

Şekil 4.2 Araştırma Bulgularının Sınıflandırılması

Elde edilmiş bulgularda öncelikle nüfus politikaları ile ilgili kavramsal düşünceler veya ifadeler yer verilmiştir. Bu kısımda içinde yer aldığı ilk tema’da geçmiş ve günümüzdeki nüfus politikaları üzerine düşünceler ve öneriler ile ilgili ifadeler yer verilmiştir. İkinci tema’da ise nüfus politikaları ve eğitim politikaları arasındaki ilişki üzerine belirtilen düşünceler ile birlikte 2002 sonrasındaki gelişmeler ışığında bu politikaların nüfus politikaları üzerine etkisi ile ilgili görüşler aktarılmıştır. Üçüncü tema’da sağlık politikaları ve nüfus politikaları arasındaki ilişki ile ilgili ifadelerle birlikte sağlık politikalarındaki 2002 sonrası gelişmelerin nüfus politikasına etkisini ifade eden görüşlere yer verilmiştir. Birinci ve İkinci temalarda sırasıyla Eğitim ve Sağlık Politikaları ile Nüfus Politikaları arasındaki ilişkiye yönelik aktarılan ifadeler, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci temalarda sosyal güvenlik, çalışma hayatı ve yaşlı, kadın, çocuk ve aile politikaları için de aynı şekilde bulgular kısmında belirtilmiştir.

4.2.1.1 Genel Anlamda Nüfus Politikaları Hakkında Bulgular

Tablo 4.2 Nüfus Politikalarının Kavramsal Anlamı ve Gelişim Süreci ile İlgili Mülakat Verileri

K1	“Dünyada nüfus politikaları 1950 yıllarından itibaren, aslında geçmiş biraz daha eskiye dayanıyor. Ama nüfusun kalkınmaya engel olduğu yönünde bir algı var. O algıya istinaden de özellikle 1950 yıllarından itibaren dünyada yavaş yavaş bu fikrin iyice yerleşmesi ile birlikte bir görüş ortaya çıkıyor. Acaba nüfus artış hızını bir şekilde kontrol altına alabilir miyiz? diye de bunun için dünyada çeşitli örgütlenmeler oluşuyor. Nüfus politikaları ne kadar etkili olur sorusuna cevabım; Türkiye’ye özgü 1965’deki ve 1985’deki nüfus politikalarının nüfusa etkisine ilişkin çalışmalar var. Onlar bize ancak orta derecede bir etkisi olduğu, diğer faktörlerin özellikle de sosyo-ekonomik gelişmenin daha önemli olduğunu çünkü sosyo-ekonomik gelişmeyle birlikte insanlar daha az çocuğa talep duyuyorlar. Temel nedeni de, aslında bildiğimiz gibi çocuğun artık bir güvence unsuru olmaktan çıktığı daha organize bir takım mekanizmaların çocuğun güvence unsuru ve iş gücü unsuru olmasının yerini almasıdır.”

Tablo 4.2'nin devamı

K2	“1955’li yıllara kadar artırıcı ve ondan sonrası da daha çok önleyici politikalar uygulanmıştır. Bence mantıklı, savaş sonrası, özellikle nüfusunu kaybetmiş, üretken çağ nüfusu geçmiş belli miktarda diğer etnik grupları ve toprağı kaybetmiş bir ülkenin nüfus artışını teşvik etmesi, özellikle insan gücü kullanan bir ülkenin böyle bir politika izlemesi gayet normal. Sonrasında da bunun çılgın bir rakama ulaşması yükselmesi “artık bunu kontrol etmek lazım” demektedir mantıklı. Belki orada 1980’li yıllarda çıkan aile planlaması kanununu da düşünürsek, orada daha kontrol edilebilir daha baskıcı demek istemiyorum ama itici bir politika var. Ben genel olarak şöyle bakıyorum; nüfus politikasını ne kadar geliştirirsen geliştirebilir, tabii çok sert kanunlar mümkün ama birazcık o dönemdeki konseptle de alakalı, bir varlıkla da alakalı, sadece geliştirdiğin politikayla alakalı değil, o kişinin bir çocuğa ne değer verdiği ile alakalı. O’nun varlığıyla alakalı ve çocuktan ne beklediğiyle alakalı ve oradaki sosyal yapısının nasıl değiştiğiyle alakalı. Nüfus politikaları, çok önemli olması gereken sosyal politikaların arasında çok önemli noktadalar, ama yapması gereken her şeyi mükemmel olarak belirleyecek ve etkileyecek sistemler veya politikalar da değil.”
K3	“Dünyada nüfus politikaları ve Türkiye’de nüfus politikaları sosyal politikaların ayrılmaz parçasıdır. Sosyal yani sorunun temel unsuru durumunda olan insana ilişkin bütün planlama arayışları kaçınılmaz olarak nüfus parametresini düzeltmek durumundadır. Nüfus politikaları tam olarak ne yapmaya çalışıyor? Nüfusun büyüklüğünü ve azalışını doğrudan ve ya dolaylı müdahaleler ile değiştirmeye çalışmak nüfus politikası başlığı altında değerlendirilebilir. Bunlar yazılı politikalar da olabilir, sözlü veya yasalaşmış metinlerde olabilir. Sözlü beyanlar da olabilir. Avrupa’daki nüfus politikalarına bakacak olursak, gelişmekte olan ülkelerde birbirinden çok farklı politikalar göreceğiz. Çünkü bunlar tarihsel olarak farklı koşullarda yaşamaktadırlar. Dolayısıyla Avrupa ülkelerinde nüfus politikaları uygulanırken Afrika’da da içinde bulunduğu döneme göre nüfus politikaları uygulanıyor. Türkiye için de zaman içerisinde farklı politikalar görülmektedir.”
K4	“Nüfus politikaları, devletin uygulamak istediği iktisadi ve sosyal politikalar, ayağına takılmasın (engel olmasın) diye üretilir. Bu amaçla icat ettikleri güçlü bir aygıt olduğunu düşünüyorum. Nüfus politikalarının aslında iktisadi ve sosyal arzusu var ülkeler açısından. İktidardan iktidara değişen yönetim biçimine göre değişen ve bu sosyal ve iktisadi amaçlanan durumun devamı için uygun nüfus politikasına ulaşmaya yönelik bazen demokratik bazen çok antidemokratik uygulamalara kadar uzanabilecek çok geniş yelpazesi olan güçlü yönetim araçları olarak kullanılmaktadır.”

Tablo 4.2'nin devamı

K5	“Benim nüfus konusuyla ilgili temel düşüncem şöyle; mutlaka her ülkenin kendine göre bir nüfus politikası var ya da olmalı. Geçmişten günümüze kadarda olmuştur. Ama nüfus politikaları o kadar hassas bir konu ki, sosyal bir olgu olduğu için sürekli aynı politikayı devam ettirmenin doğru olmadığını düşünüyorum. Nüfus politikasıyla ilgili olarak, yani kimyasal bir deney yapar gibi çözeltilerin üzerine biraz çinkoyu fazla koymak az koymak gibi bir olay değil sosyal bir olgu olduğu için değişkenleri kontrol etmekte de biraz zorluk çekiliyor. Onun için de ülkeler sıklıkla nüfus politikalarında değişiklik yapmaya gidiyorlar. Yani çok müdahale ederseniz nüfusa hiç artmaya biliyor, hiç müdahale etmezseniz de bu sefer aşırı artabiliyor. Bu da ülkelerin istediği bir durum değil. Bu nedenle nüfus politikası izlemek zor bir şeydir. Yani dünyada hangi ülke olursa olsun, ister gelişmiş ister az gelişmiş, sürekli aynı nüfus politikasının devam ettirmenin çok doğru olduğunu düşünmüyorum. Nüfus politikasına devletlerin ihtiyaçları var ve hepsi kendince bir nüfus politikası izliyor. Ama ülkelerin gelişmişlik durumuna, ekonomik durumuna, ihtiyaçlarına göre zaman zaman bu politikalarda güncelleme yapma ihtiyacı hissediyorlar diye düşünüyorum. Bazen bu nüfus politikaları yazılı olabiliyor bu nüfus politikalarının bazıları da bir kanuna bir yönetmeliğe bağlı olmadan söylem olarak da kalabiliyor. Tarz olarak üslup olarak öyle benimsenebiliyor. Cumhuriyet dönemi ve hemen sonrasındaki nüfus politikalarının önemli kısmı kanuna ve yönetmeliğe dayandırılarak izlenmiştir.”
K6	“Nüfus politikalarının çok önemli bir konu olduğunu düşünüyorum ilk aklıma gelen düşünce bu. Çok önemli ve tüm dünyada İslam tarihine baktığımızda yani ülkelerin tarihine baktığımızda hem doğurganlık hem de ölümlülük için insanlığın ölçülmesinde iyi bir öykü olduğu görülüyor ne yazık ki. Hem araştırmacılar olarak bizlerin hem de politika yorumcuların sürekli olarak konuşmamız gereken bir konu. Özellikle de sağlık politikası, nüfus politikasıyla ilgili olarak üzerinde düşünmemiz gereken bir konu. Dünya genelinde tarihsel süreç içerisinde ölümlülük oranı hızlıca düşmüş, düşmeye devam ettiği ülkeler de var. Daha sorunlu olduğu ülkeler var biliyorsunuz hastalık çevresinin kötü olduğu. Onun dışında bence demografik şekillenmeyi, insanların sağlığını ve reformunu arttıran şey olarak görüyorum.”

Tablo 4.2'nin devamı

K7	“Bir fiil düşünülürken etrafıyla düşünölmelidir. Nüfusa ihtiyacı olan bazı ölkeler vardı. Göç aldı (kabul ettiler) ama sonrası hakkında bir öngöröleri olmadığı için bazı sorunlar ile karşılaştılar. Bu bir problem, yani nüfus politikalarının içine bu da giriyor. Nüfusla çok fazla oynamak iyi değil. Mesela Çin ve Hindistan'da cinsiyet oranı değişti. Bu değişikliğin genel cinsiyet oranı üzerinde çok büyük etkisi var. Doğal dengeyi bozmuş oluyorsunuz o yüzden bizim en iyi kullanacağımız yol aileyi bilgilendirmek, istedikleri kadar çocuk sahibi olmalarını sağlamaktır. Günümüzde nüfusun fazla olduğu yerlerde çocuklar sağlıksız büyüyor, anne sağlığı bozuluyor. O yüzden mümkün olduğunca ebeveynleri bilgilendirmek özellikle kadınları bilgilendirmek önemli.”
K8	“Nüfus politikalarına benim bildiğim kadarıyla ölkeler daha çok ağırlık olarak ekonomik açıdan bakıyorlar. Yani istihdam açısından veya başka bir deyişle nüfusun çalışacak kesimiyle ilgili planlamalar açısından bakıyorlar. Bazen nüfus politikalarıyla nüfusun ölkede içindeki dağılımı, yerleşimiyle ilgili meselelerde gündeme geliyor. Tabi buradan yola çıkarak aile politikalarıyla da ilgili aile planlamasına kadar giden boyutu da var.”
K9	“Nüfus politikalarını küresel olarak ikiye ayırabiliriz. Doğrudan olanlar ve dolaylı olanlar. Doğrudan doğurganlığı artırmak ya da azaltmaya yönelik teşvik edici ya da de motive edici politikalar olabilir. Literatür dışında en başında şunu tartışmalıyız: 1. Nüfus politikasına müdahale etmeli miyiz? Etik olarak mümkün mü (doğru mu)?, insanların özel hayatına müdahale etmeye çalışmamız doğru bir çaba mıdır?, 2. olarak bu mümkün mü?, Mümkün mü?’den neyi kastediyoruz?; Yani Cem Behar’ın seksenli yıllarda yazdığı doğurganlığı analiz eden doçentlik tezi var. Bu çalışmada çıkan bulgulara göre nüfus politikalarının %10’dan daha küçük bir etkiye sahip olduğunu buluyor.”
K10	“Ölkelerin ihtiyaçları ve kaynakları arasında doğru ilişkilerin kurulmasında politikaların karar alıcılar tarafından uygulanması oldukça önemlidir. Bu açıdan nüfus politikalarının varlığı sorgulanmamalıdır diye düşünmekteyim. Ancak bu nüfus politikalarını sadece nüfusun sayısının azaltılması veya artırılmasından biraz daha farklı olarak, nüfusun niteliğinin de bu politikanın bir yönü olarak ele alınması gerektiğini savunmaktayım. Diğer bir ifade ile nüfus politikası sadece doğurganlığa indirgenmemeli, ölümlük ve göçü de içerecek bir şekilde kapsamlı olarak algılamayız (anlaşılmalı/yorumlanmalı).”

Tablo 4.2'nin devamı

K11	“Nüfus politikalarının nicel boyutunun yanında bir de nitel boyutu söz konusudur. İstihdam oranları çerçevesinden bakılabilir ancak daha doğrusu nitel dinamiklerinin ne olduğuyla alakalı. Bir devlet politikasından söz edildiğinde genelde siyasal bazlı bir şey anlaşılır. Yani temelinde bir şey olması lazım üst bir politikadan alta inen bir silsileden bahsediyor yani nüfus politikası bunun bir eseri olması lazım. Daha ziyade bir de nüfus politikalarının şöyle bir önceliği var. Gelecek projeksiyonuna dayanan söylemleri içermesi, yani ben iki buçuk milyon Suriyeli geldiği zaman bunları nasıl yönlendireceğim. Yani geleceğe ilişkin nerede kullanabilirim, nasıl kullanabilirim, nasıl değerlendirebilirim, bu bir tehditse, tırnak içinde hani bir proje yaparken ki tehditler fırsatlar gibi, bunu fırsata nasıl çevirebilirim. Nüfus politikası bunların içinde olduğu dinamik bir üst politika aslında. Yani nüfus bağlamındaki genel üst politika diye bakmak lazım.”
K12	“Nüfus Politikası kavramı modern bir kavram değil. Nüfus politikası artış azalış, istihdam ve kadının doğurganlığı gibi birçok unsuru kapsamaktadır. Pronatalist politikalar iki şekilde uygulanmaktadır. Zorlayıcı baskılayıcı pronatalist politikalar ve tercihlere göre daha serbest bırakan politikalar. Cem Behar'ın çalışmasında da görüldüğü üzere nüfus politikalarının doğurganlık üzerinde çok fazla etkili olmadığı görülmektedir. Nüfusu azaltma yönündeki politikaların nüfusu artırma yönündeki politikalara göre daha etkili olduğunu düşünüyorum.”
K13	“Nüfus politikalarının sebep olduğu yalnızca Türkiye’de değil dünyada da olağan üstü bir takım kırılmalar yaşattığı olumlu ya da olumsuz karşılama olduğu örnek yok denecek kadar az. Bizden çok daha fazla ekonomik kaynak aktarılmasına rağmen Fransa'nın 15 yıllık süre içerisinde nüfus artış hızına 1,7’de müdahale ettiği ve zor bela 1,9’a çıkarması gibi bir durum var. Ama onun dışında doğurganlığın 1,7'nin altına düşmesi durumunda geri döndürülemeyeceği konusunda nerdeyse artık böyle ciddi anlamda bir endişe var. Bizde şu anda çok şükür henüz o durumda değiliz. Memleketimiz özellikle doğu ve güneydoğunun katkısıyla daha iyi durumda, fakat biz batının yaşadığı bu tecrübelerden yola çıkarak o 1,9’lu, 2,1’li rakamları görmeden bir takım tedbirler üretme konusunda motiveyiz.”

Değerlendirme

Nüfus politikaları, nüfusu artırmak ve azaltmak amacıyla kamu tarafından yapılan müdahaleler olarak basit/dar anlamıyla ele alındığında, nüfus politikalarının uygulanması gerekliliği yönünde bir fikir birliğinin olduğu söylenemez. Bununla birlikte, nüfus politikaları vasıtası ile nüfusa çok fazla müdahale edilmemesi gerektiği belirtilmektedir. Gerçekten de sosyal bir olgu olan nüfusa “demografik mühendislik” uygulaması sosyal birçok probleme neden olacaktır.

Katılımcıların yaklaşık yarısında, nüfus politikalarının salt nüfusu azaltmak veya azaltmak için devlet müdahalesi şeklinde ele alındığı ve bu şekilde bir kavramsal algının mevcut olduğu görülmüştür. Açıkçası konunun bazı uzmanları tarafından kavramın bu denli dar anlamda ele alınması, daha derinlemesine ve sistematik araştırmalar için olumsuz bir etki olacağı sonucunu doğurmaktadır.

Bazı katılımcılar nüfus politikalarının nicel etkisinin yanında nitel bir etkisinin de olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca nüfus politikasının diğer politikalar ile etkileşim halinde olduğu da belirtilmiştir. Bu nedenle bu etkileşim dikkate alınarak, hem politikaların hedefe ulaşmasında hem de birbirini olumsuz etkilemesine mani olunması anlamında dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Ayrıca nüfus politikalarının antinatalist ve pronatalist politikalar olmak üzere iki temel ayağının olduğu belirtilerek pronatalist politikaların da baskılayıcı ve tercihlere göre serbest bırakan politikalar olarak ayrılabilceği belirtilmiştir.

Ayrıca bazı katılımcılar, hemen hemen tüm devletlerde, nüfus politikalarının ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak düşünüldüğünü belirtmektedirler. Nüfusun ekonominin bir aracı olmadığı ve hatta ekonomik gelişim üzerindeki etkisinin yalnızca bir algı olarak devam ettiği, başka bir deyişle ekonomi, nüfus arasındaki ilişkinin kesin bir biçimde bilimsel anlamda net bir zemine oturduğu söylenemez.

Cumhuriyetin ilk yıllarında savaştan çıkmış ve kalkınmayı hedefleyen bir millet olarak, savaş dolayısıyla azalan özellikle erkek nüfustan kaynaklı bir pronatalist politikaya gidildiği katılımcıların genel beyanı niteliğindedir. Birkaç katılımcı haricinde buna farklı yaklaşan katılımcı yoktur.

4.2.1.2 Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarındaki Eksiklikler ile İlgili Bulgular

Tablo 4.3 Nüfus Politikalarında Görülen Eksiklikler ile İlgili Mülakat Verileri

K1	Proses döneminde, haklı gerekçeler var aslında düşündüğümüz de çünkü gerçekten savaşta ciddi kayıplar var. Yani o dönemde temel mantığını biliyorsun demografik yapının yeniden inşası. 1950’li ve 1960’lı yıllara kadar ben orada bir sorun görmüyorum aslında. Çünkü ülkeler bu tür politikalar uygulayabilirler. Arkasından 1965 nüfus yasası ile birlikte de şöyle bir şey getiriliyor, zorlayıcı tedbirler büyük ölçüde ortadan kaldırılıyor. Sağlık personeli aracılığı ile bu işin yapılacağı düzenleniyor. Türkiye’nin 1965 yılındaki koşullarını düşünürsek sağlık personeli sayısının gerçekten çok az olduğu, özellikle ebe ve hemşirelere tüm alanlarda yetki verilmiyor, sadece doktorlarda bu yetki tutuluyor. Doktor sayısı çok az onun için istenilen hedefe ulaşılmamasının bir nedeni de budur. Bu dönemdeki nüfus politikaları çok başarılı değil, ancak orta derece de başarı var. 1983 yasası ile birlikte ise şöyle bir sıkıntı var. Henüz Türkiye’de aile planlaması yöntemleri çok kolay bulunabilir hale gelmeden, çok liberal bir politika getirildiği için, isteyen istediğini kullansın türünde orada da şöyle bir şey oluyor; 1983’den neredeyse 1990’lı yılların ortalarına kadar Türkiye de kürtaj patlaması yaşanıyor. 1983 yasası ile birlikte hata, temel olarak aslında insanlara yöntem önermeden, gerekli önleyici yöntemleri önermeden onları (gebeliği önleyici araçlar) ülkede bulunabilir hale getirmeden bu tür bir liberal politikanın beraberinde ciddi anne çocuk sağlığı problemleri getirdiği görülüyor. 1983 nüfus yasasının bir diğer dezavantajı da 1980 askeri darbesinden sonra kabul ediliyor. Bu nedenle parlamento olarak Türkiye’de çok nüfus meselesine değinmiyorlar. Kenan Evren döneminde iki çocuk yeter politikası uygulanmıştı. Buna da bürokrat, birçok üniversite de destek olmuştu. Ben bu tür şeylerin yanlış olduğunu düşünüyorum. Sayısal bir takım hedefler göstermenin aslında görünürde çok zorlayıcı bir şey içermemesine karşın, zorlayıcı olabileceğini düşünüyorum. Çünkü bir norm yerleştiriyorsunuz, o norm zaman içinde insanda durdukça baskı oluşturabilir. Aslında doğal süreçte yerleşse olabilir ancak bu tür zorlayıcı tedbirlerle özellikle çok güçlü bir askeri lider bunu söylüyor. Onun için sayısal hedef içermesi açısından 1983 ve sonrasında nüfus politikalarının çok doğru olmadığını düşünüyorum. Başka diğer doğru olmayan unsurların yanında bir diğeri de son dönemde uygulanmaya çalışılan bu yeni proses politikanın da aslında en az 3 çocuk gibi hedef koyduğunu görüyoruz. Bunun da ben doğru olmadığını düşünmüyorum. Bu da aslında belli gruplar üzerinde, en azından belli şeyleri oluşturabilir. 3 çocuğa dönük, 3 çocuktan fazlasını yapmaya dönük baskılar oluşturabilir. Literatürde böyle numerik hedefler koymak, sayısal hedefler koymak genelde kabul edilen bir şey değildir. Çünkü bu durum yer yer insan haklarına aykırı uygulamaları da beraberinde getireceğinden şüpheleniyoruz. O nedenle de sayısal hedefler genellikle konulmaz.”

Tablo 4.3'ün devamı

K2	“Nüfus politikalarını iki temel şekilde, destekleyici ve önleyici diye ayırırsak yani antinatalist ve pronatalist diye ayırırsak orada (ilk dönemlerdeki antinatalist ve pronatalist politikalar) hani yanlış diye ifadelendirebileceğimiz bir uygulama olduğunu düşünmüyorum. Çünkü ihtiyaçlara veya yine fazlalıklara göre belirlenmiş manevralar onlar, yanlış diyemem. İçinde bulunduğumuz dönemde nüfus politikalarına geçiş aşamasında yapılan sadece birinci çocuğa şu kadar altın, ikinci çocuğa bu kadar altın şeklinde hiç de verimli olmayan ama eğer amaç oysa (nüfusu artırmaksa) amaca çok fazla etki etmeyen düzenlemeye gidildi. Ama genel anlamda bu nerden çıktı diye bakacak olursak bu yaklaşımın mantiken doğru ama söylem veya söyleniş olarak doğru olmadığını söylüyorum. Çok iyi planlanmış ve kurgulanmış kurumlarda da amacına yönelik kanunlarla çok iyi desteklenen bir şey olduğunu düşünmüyorum.”
K3	“Esasen nüfus politikalarını, sosyal politikalarla, ekonomi politikalarıyla, hukuk politikalarında ulusal cinsiyet eşitliğinden ayrıştırarak düşünmemek gerekir. Tek başına nüfusu planlamak mümkün değil yani hayat gerçek bir bütün, onun eğer planlama yapılıyorsa yaşamın diğer alanları da bunlarla birlikte planlanması lazım. Bizde o süreç çok öyle gerçekleşmiyor. Aslında nüfus artışı hedeflerken, tarımda açığa çıkacak tarım fazlasının kentte aktaracağını öngörmeli, kentte ona göre planlama olmalı, çalışma hayatının ona göre planlanmış olması gerekir ya da istihdam yaratılmış olması gerekir. Bu tür eksiklikler yani nüfus planlanırken, o sosyal, ekonomik politikaların, planların onunla eş uyumlu yapılması gerekir.”
K4	“Şu anki iktidarın sosyal hedeflerinin bu olduğunu düşünüyorum. Yani muhafazakar bir iktidar var. Muhafazakar aile yapısı açısından çokluk uygun bir anlayış ama iktisadi hedefler açısından doğru olmadığını düşünüyorum. Çünkü yüksek genç işsizliğinin olduğu bir ülkede, genç nüfusun artmasıyla Türkiye'deki sorunların çözüleceğine dair senaryolara inanılması, desteklenmesi çok mümkün bir davranış değil. İktisadi hedefler açısından hem zaten mümkün olduğuna inanmıyorum. İktisadi politikalar açısından bir çıkış yeri olarak düşünmüyorum. Şu anki ekonomik krizleri de, çeşitli çatışmaları da artıracığını düşünüyorum. O yüzden yöntemin daha başarısız olduğunu görüyorum iktisadi olarak. İdeolojik boyutu ayrı tartışma konusu tabii. Bu paketin işe yarayacağını düşünmüyorum. Bir de sosyal güvenliği kontrol edemediğimizi düşünüyorum. Eşitsizlikleri yine artırır dolayısıyla zarar verir. Doğan her çocuk toplumun sorumluluğudur. Onu ekonomik olarak desteklemekte devletin görevlerinden biridir.”
K5	“Günün koşullarına göre, bir önceki dönemin şartlarına göre, geçmişteki 5-10 yıllık süreçteki duruma göre, nüfusun yapısına göre yeni bir nüfus politikası belirlenmeye çalışılıyor. Bu durum özellikle cumhuriyetin hemen sonrasındaki dönemde çok daha belirgindi. Çünkü o zaman nüfusa ihtiyaç vardı. Kalkınma için nüfusa ihtiyaç vardı ve nüfusu artırıcı bir politika izlenmesi doğrudur. Nüfusun en hızlı arttığı dönem 1955-1960 arasındaki dönemdir. Türkiye'de uygulanan nüfus politikalarının günün koşullarına uygun, diğer politikalarla birlikte devam eden bir süreç olduğunu düşünüyorum.”

Tablo 4.3'ün devamı

K7	“Türkiye de uygulanan nüfus politikalarında nüfusu arttırıcı politikalar belki ilk zamanlar gerekliydi. Ama ondan sonra nüfus kendiliğinden seyrini buluyor. Zaten siz ne kadar politika uygularsanız uygulayın nüfus artmıyor. 1964’e gelindiğinde bir bakıyorsunuz fark edilmemiş, yani birden ortaya çıkan bir durum (hızlı nüfus artışı) var. Bütün dünyada bu böyle, sadece Türkiye’de değil. O zaman Türkiye’de uygulanan nüfus politikaları sonucunda mı bu hale gelindi? sorusu akla geliyor. Politikalar sonucu değil bence. Nüfusun kendi doğal seyri var, başka etkenlerin sebep olduğu bir şey bu.”
K8	“Okuduğum kadarıyla, izlediğim kadarıyla 1960’lı yıllardan sonra nüfus artışının önünü almak için uygulanan bazı politikalarda sanki biraz zorlama oldu. Özellikle çocuk sayısını azaltma yönünde ailelere bazı dayatmalar, o yönde propaganda yapıldı. Psikolojik baskı yapıldığını düşünüyorum. Bu durumdan çok şikayet edildi. Batı ülkelerinin Türkiye’nin nüfusunu veya Türkiye gibi İslam ülkeleri nüfusunu düşük tutmak için yaptıkları bir şey mi? nüfus politikaları şeklinde eleştiriler geldi. Burada bunu söylerken de; sağlık alanındaki katkılar, çocuk sayısını düşürme azaltma, aile planlaması gibi şeyler de batı ülkelerinden alınan yardımlar, destekler, hibeler olduğunu göz önüne alarak söylüyorum. İnsanların ihtiyacı vardı. Batı ülkeleri bu ihtiyacı böyle bir politikayla ilişkili bir şekilde kullandılar.”
K9	“Bugün geldiğimiz noktada mesele şu, çok çocuk yapmak istiyor fakat yeterince eğitim, sağlık koşulları olmadığı, geleceğe güvenle bakmadığı için çocuk yapmaktan vazgeçiyor. Nüfus politikasıyla ona da bunu sağlarsanız etkili olabilir. Bütün nüfus araştırmalarında ortalama çocuk sayısına bakıyoruz. Bir de arzu edilen aile büyüklüğüne bakıyoruz. Bu aradaki fark bizim nüfus politikalarının amacı olmalı, üç çocuk yapmak istiyor ama ortalama 2,5 çocuk yapıyorsa bu istediği kadar çocuk yapma önündeki engel nedir?, buna bakıp bunun üzerinden politika geliştirmek gerekiyor, yoksa Türkiye’nin 2050’de işçi, çalışan açığı olacak, yaşlanıyoruz bu açıdan çok çocuk yapmamız lazım şeklinde, bir devlet vatandaş ilişkisine bizi götürür. Hangisi hangisi için, yani amaçlanan çok üretim yapmak mı?, amaç insanların daha mutlu yaşamasını sağlamak mı?. Yani amaç burada ne?, bu ilişki de sağlıksız tutum, nüfus politikasını belirlemeye çalışmak. 2. olarak da bu mümkün mü?, mümkün mü sorusunda da iki şekil, yani doğurganlığı azaltmaya yönelik politikaların etkisiyle, artırmaya yönelik politikaların etkisi farklı, ikisinin de etkisi genelde düşük olmakla beraber azaltmaya yönelik politikaların etkisi çok daha güçlü olma ihtimali var. Artırmaya yönelik herhangi bir çabanın etkisi çok daha sınırlı oluyor.”

Tablo 4.3'ün devamı

K10	“Türkiye'nin ekonomik gelişme ve büyüme sürecinde genç ve dinamik nüfusunun katkısı çok önemlidir. Eğitim seviyesinin yükselmesi ve kadının işgücüne katılımının artırılması ekonomik gelişmeyi sağlayan bir diğer önemli faktördür. Ancak, eğitim seviyesinin yükselmesi ve daha iyi yaşam standartlarına erişmek amacı ile kişiler uzun süren eğitim hayatı ve yoğun iş yaşamına yönelmektedirler. Eğitim süresinin uzaması ve geç evlilikler ile daha küçük aile yapıları ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadının iyi eğitim alması, işgücüne daha fazla katkı sağlaması, doğum kontrol yöntemlerinin öğrenilmesi ve bu yöntemlerin ulaşılabilir olmasının etkisiyle kadınların sahip oldukları çocuk sayısında azalma görülmektedir. Demografik dönüşüm sürecinde, toplumun eğitim seviyesinin artması ve iyi eğitilmiş çiftlerin ve kişilerin toplumu yönlendirmesi beklenmektedir. Dolayısıyla eğitim seviyesi yüksek kesimin aile yapısı ve doğurganlık davranışları gelecekteki nüfus değişimi için bir göstergedir. Gelişen ekonomilerde yaşanan bu doğal süreç elbette ki bazı ekonomik göstergelerin bozulmasına yol açabilmektedir. Ancak olumsuzlukların sadece politikalara veya yanlış politikalara bağlı olarak gerçekleştiğini düşünmüyorum.”
K11	“1960'larda pronatalist politikaların uygulandığı kalabalık bir nüfus var. Aslında bunun içinde kalabalık nüfusla beraber, yönetemediğimiz bir kentleşme var yani bunu ondan çok bağımsız görmeyin, öngörmeyen bir kentleşme var. Sosyal yapıdaki değişim ve dönüşümde esas olan bir şey var, politikanın başarısından ziyade. Bazı araştırmalarda zaten bu antinatalist politika uygulamalarının çok başarıya ulaşamadığı görülmektedir. Çünkü siz toplumdaki değerler değişmeden, empoze etmeden çalıştığımız zaman, yani bir regülasyonu topluma dayattığınız zaman toplumun yapısıyla uyum sağlaması lazım. Bilhassa burada aslında o da gözetilmiyor. Şu anda uygulanan politikaların da altı eğer çok fazla desteklenmezse, toplumsal yapı, çalışma hayatıyla beraber uyum göstermeyen bir politika başarılı olamaz. Dolayısıyla, meydana gelen bir gelişme yalnızca politikanın başarısı ya da başarısızlığı değildir. Diğer birçok etmenle beraber, yani sosyal bilimlerde birçok etken söz konusudur. Bu anlamda, toplumun dinamiklerinin göz önünde bulundurulması ve gelecek projeksiyonu çok iyi yapılması gerekir. Hala çok iyi yapılmadığını düşünüyorum ben. Yani biz şunu ne kadar başarabildik, sadece doğurganlık üzerinde değil de diğer bize karışan dinamikler üzerinde ne kadar politikalar üretebildik.”

Tablo 4.3'ün devamı

K12	“Uygulanan nüfus politikalarının tümü yetersizdir. Ortalama 54 saat veya 48 saat çalışma süremiz var. Yani şimdi ortalama 48 veya 54 saat çalışan en yüksek ikinci sırada olmamız lazım. Hem istihdamımız düşük, hem çalışma sürelerimiz uzun hem de verimlilik, yani bir çalışanın, bir memurun, bir işçinin, bir yöneticinin, bir patronun çalışma verimliliği yerlerde sürünüyor. Böyle bir yapıda siz ekonomiyi, istihdamı dolayısıyla nüfus politikasını nasıl yapacaksınız, nasıl dinamik halde tutacaksınız. Bu ciddi bir sorun. Birinci sorun, eğer bir insanı 50 saatten fazla çalıştırıyorsan çocuğuna çocuğuna karısına veya karısı da kocasına, çocuğuna çocuğuna nasıl vakit ayıracak veya evlenmeye nasıl vakit bulacak veya çocuğuna bakmaya, parkta dolaşmaya nasıl fırsat bulacak. Mevcut kent tasarımı içerisinde doğru dürüst, hemen mahallenizin dibinde bir park bulamıyorsunuz veya hemen yakınınızda kaliteli bir kreş bulamıyorsunuz. Nasıl yapacaksınız, çocuğuna bakamıyorsun, verimsiz çalışıyorsun istediğin işte çalışamıyorsun, nasıl nüfusu dinamik halde tutacaksın. Bu ciddi bir sorun bu tür sorunlar üzerine gidilmek zorunda.”
K13	“Ben biraz sosyal politikalarda devrimci değilim hani naçizane evrimciyim. Tabiri caizse yani bir evalüasyon süreci değişim dönüşümün zaman içerisinde gerçekleştirilmesi gerektiği, gerçekleşebileceği konusunda bir kanaatim var. Bu devrim olduğunda yani ani kilo alıp verme gibi nasıl vücut sarkmalara neden olur, başka bir takım metabolik problemlere neden oluyorsa, dışardan müdahale ile, hadi bakalım şunu buna çıkartıyoruz ya da buna indirmemiz gerekiyor gibi sosyal politikalar, genelde ve özelde nüfus politikaları üzerinde bir anda karşılık getirmeyeceğini düşünüyorum. Yani bir sandalın manevrası gibi değil de transatlantın manevrası gibi. Bir iklim oluşturulur ve sosyal politika anlamında sadece bir bakanlığın uhdesinde değil de aile ve sosyal politikalar bakanlığının, milli eğitim, sağlık, diyanet, emniyet ve kamunun bütün kurum ve kuruluşları her şeyden önce medyaya bu görüş ve düşünce hakim olursa zannediyorum burada uygulanması planlanan nüfus politikaları biraz daha olumlu neticeler verir,”

Değerlendirme

Nüfus politikalarının etkililiği ile ilgili söylenecek ilk söz, aslında doğrudan doğurganlığa yönelik müdahaleler anlamında uygulanan nüfus politikalarının, tahmin edildiği kadar çok etkili olmadığıdır. Bu konuyla ilgili Türkiye özelinde kapsamlı bir araştırma yapan Cem BEHAR'ın tezine göre nüfus politikalarının doğurganlık üzerine etkisi % 10 seviyelerindedir.

Türkiye’de uygulanan nüfus politikaları ile ilgili genel anlamda uygulamada görülen problemlerden biri politikanın diğer etkileyici faktörler ile birlikte ele alınmama durumudur. Eğitim, sağlık, çalışma hayatı, istihdam hatta kırsal-kent oranının etkili olduğu

nüfusa tüm etkileyici faktörler beraberinde yaklaşılması gerekmektedir. Aksi halde istenilen hedefe ulaşmada aksaklıklar ile karşılaşılacaktır.

Özellikle son dönemdeki nüfus politikaları için belirtilen görüşlerin kahir ekseriyeti, pronatalist bir politikanın uygulanmasındaki haklılık ile birlikte politikanın tam anlamıyla planlanmış ya da alt yapısının tamamlanmış olmamasının olduğu görüşüdür. Bunun yanında doğurganlığın artırımına yönelik doğrudan etki oluşturacak finansal desteklerin etkili olmayacağı görüşü ağır basmaktadır.

Bu görüşlerin yanında, politikanın ilk aşamada söylemden ibaret olmakla birlikte, alt yapısının sağlanmaya başlandığı ve pronatalist bir politika uygulamanın bilimsel bir desteğinin olduğunu da savunan görüşler vardır.

Belirtilen görüşlerde politikalarında sayısal bir hedef belirtmenin yanlışlığı üzerinde durulmaktadır. Öncelikle böyle bir söylemin zorlayıcı, baskı oluşturucu bir etkisinin olduğu/olabileceği belirtilmektedir. Ayrıca insan haklarına aykırı bir uygulama olarak da yorumlanabileceği belirtilmektedir.

Pronatalist politikada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus ise istihdam oranıdır. İşsizlik oranının fazla olduğu, istihdam alanlarının artırılmadığı bir ülkede pronatalist politikaların uygulanması beraberinde başta yoksulluk gibi birçok sosyal problemler getirecektir.

Ayrıca toplumsal yapıya zıt bir politikanın hem etkili olmayacağı hem de toplumsal anlamda bir baskıya sebep olacağı belirtilmektedir. Pronatalist veya antinatalist bir politika için toplumsal kabulün gerekliliği ön plana alınmalıdır.

4.2.1.3 Türkiye’de Uygulanan Nüfus Politikalarındaki Doğru Yönler Hakkında Bulgular

Tablo 4.4 Nüfus Politikalarındaki Doğru Yönler İle İlgili Mülakat Verileri

K1	“1930’dan sonra 1960’lı yıllara kadar uygulanan nüfus politikasının mantığı doğru. Türkiye’nin gerçekten o dönemde bir proses politikaya ihtiyacı var. Çok ciddi kayıpları var, onu onarmak için o açıdan kabul edilebilir bir politika olduğunu düşünüyorum. 1983 yasının temel rasyonelini de anne çocuk sağlığındaki olumsuz gelişmeler, bebek ölümlerinde ve anne ölümlerinde ciddi yükselmeler etkili olmuştur. Yasa dışı kürtajlar nedeniyle anne çocuk sağlığı rasyonelinin doğru rasyonel olduğunu düşünüyorum. Açıkçası bu son dönemde 2002 den itibaren AKP hükümetiyle uygulanan bu yeni nüfus politikalarının da doğru zamanda gündeme gelmiş politikalar olduğunu düşünüyorum. Onun da temel nedeni şu; Batı Avrupa toplumlarına baktığımızda ciddi bir yaşlanma sorunu olduğunu görüyoruz ve şu anda ne kadar para harcarsanız harcasınız ne kadar müdahale ederlerse etsinler çokta başarılı sonuçlar alamadıklarını görüyoruz. Nüfuslarını arttırmak, doğurganlıkları arttırmak temel nedeni aslında. Müdahalede geç kalınmaması açısından doğru zamanda yapılmış politika olduğunu düşünüyorum açıkçası. Çünkü Türkiye dünya literatüründe yaşlanmakta olan bir ülke olarak tanımlanıyor. Fransa mesela bunun başarılı bir örneği, onlar 1,9 iken Toplam doğurganlık oranlarına müdahale ettiler ve 2,1’e yükselttiler. Bizde 2,1 civarında müdahale edip bu seviyede tutabilirsek doğurganlığımızı, aslında bunun nüfusun yaşlanması problemine ki bu son proses politikanın temel rasyoneli o, nüfusumuz yaşlanıyor, doğurganlığımızı yükseltelim, çözüm bulalım. Doğru bir hedeflemeyle yapılırsa doğru olacağını düşünüyorum. Türkiye’de doğurganlık seviyesi henüz çok düşmeden yapılan müdahale olduğu için ben başarılı sonuçlar verebileceğini ama doğurganlığın yükselmesi anlamında değil belki ama bu seviyede tutulmasında başarılılabileceğini düşünüyorum uygulanabilecek politika gibi gözüküyor.”

Tablo 4.4'ün devamı

K2	“Türkiye’de şu an bir nüfus politikası var mı? yok mu? kendi aramızda tartıştığımız bir nokta bu. Çünkü özellikle son çıkan çocukla ilgili teşvik haricinde daha çok söylem veya tavsiye niteliğinde olduğunu düşünüyorum. Ne demek bu? “en az üç çocuk” dendiğinde, doğurganlığı yenilenme seviyesine düşmüş bu ülkenin Batı veya Doğu Avrupa’nın veya diğer az çocuklu ülkelerin deneyimlediği çocuklara düşmeden önlem alması gerektirecek bir eylem olarak düşünürsek gerçekten mantıklı. Ama en az 3 çocuk olmalı ve hatta bölgesine göre gidildiğinde 4-5 çocuk olmalı diye belirttiğimizde bunun çok kontrol edilemez bir öngörü olduğunu da söyleyebiliriz. Politikacı nasıl konuşabilir? halk sözüyle konuşabilir veya halk söylemiyle konuşabilir. 3 ne demek 3,2’den büyük, 2 olursa daha azalırız. 3 çocuk yapalım ki, çoğalalım, az kalmayalım. Bu mantıkla bakarsak tamam. Ama içinin de biraz doldurulması gerektirdiğini düşünüyorum ne demek içinin doldurulması: sadece niceliğin değil niteliğin geliştirilmesi yani biz bunu yapsak veya yapmasak bile bizim sahip olacağımız nüfusun 100 milyona ulaşamayacağını gördük. Bu nüfusun kaçta kaç üniversiteye gidiyor olacak?, o zaman işsizlik oranımız ne olacak?, ne yaparsak yapalım değiştiremeyeceğimiz bir yaşlı sayımız var. Oranımız belki değişir ama sayımız değişmez. Şu anda bile altı milyonu geçmiş yaşlı nüfus sayımız. 2050’de 20 milyon yaşlı olacak. Mutlak olarak baktığımızda bunla ilgili öngörümüz var mı? Politikamız bunu içeriyor mu ya da içerecek mi? ve yeni gelecek nesle yani yeni doğanlara gelecekte genç olanlara neler sunulacak? nasıl bir alt yapı hazırlanacak? bu çok önemli.”
K4	“Şu anda aileye, gençlere ve çocuk sayısına göre ebeveynlere çeşitli destekler verilmekte. Bütün bunlarında çocuk sahibi olmada işe yarayacağını düşünmüyorum. Bu yardımları Sosyal politika geliştirilmesine yönelik çok küçük ve sevimli bir adım olarak görüyorum.”
K5	“Bu nüfus politikaları niyet olarak doğru, bilimsel olarak alt yapısı var. Nedeni de, artış hızımız düşüyor, düştüğü zaman daha çok çocuk sahibi olmamız lazım. Ama ben her ne kadar o konuya girmek istemiyorum ama ister istemez bu söylemleri ya mevcut iktidara inanan insanlar daha fazla benimsiyor ya da çok çeşitli nedenlerle ifade etmek istemediğim nedenlerle ona çok fazla inanmak istemiyorum ama daha çok çocuk sahibi olmak istiyor. Yani mesela bunu Yalova’daki bir insan nedense 5 çocuk yapma şeyini çok anlamıyor nedense ama başka bir bölgedeki kırsal kesimdeki ne bileyim Yozgat’ın köyündeki Kayseri’nin köyündeki bir insan buna daha sıcak bakabiliyor bu söyleme. Dolayısıyla işte bunu sık sık dile getirmek yerine aslında temel bilgilere dayanan ve delile dayanan, gerçekten olması gereken ideal rakamı yakalamaya yönelik olarak politika olmalı. Bu politika doğru, bu nokta, bu hedef doğru, amaç doğru, dayanağı doğru, fakat sıklıkla söylenilmesi, sıradanlaştırılmasına ve olayın basitleşmesine biraz daha böyle dillendirmek istemem ama biraz alay konusu olmasına bile getirebiliyor.”

Tablo 4.4'ün devamı

K6	“Benim şuan ki araştırmalarımın gösterdiği şey şu, özelliklede yoksulluk meselesiyle şuan ki doğum yardımı meselesi birbirine teğet geçer. Hatta birbirinin içinden geçer. Çünkü doğum yardımının bütçesinde kayda değer bir değişiklik yaratacağı vatandaşların, aslında yoksulluk sınırına yakın vatandaşlar olduğu gözüküyor. Ama o yardımın etkili olduğu haneyi bile yoksulluktan kurtarmıyor. Dolayısıyla yoksulluk bizim ölkemizdeki pek çok vatandaşı yakında ilgilendiren bir sorun hatta açlık sınırında olan birçok vatandaşımız var. Transferler genel olarak söylüyorum önemli. Dolayısıyla transferler çok önemli olmaya da devam edecek. Bunun üzerine farklı politika tasarılarının gelmesi, konuşulması, tartişılması, hayata geçirilmesi gerekiyor belli ki. Benim doğru gördüğüm şey en azından söylemden daha politika temelli bir şey en azından mevzuata girdi. Dolayısıyla politikadaki somutlaşmayı olumlu buluyorum. Politikanın kendisini henüz değerlendirmenin erken olduğu düşüncesindeyim. Politikanın netleşmesi bence iyidir. Bizleri aslında yoksulluk politikası konusunda, transferler konusunda, eğitim ve sağlık konusunda düşünmeye sevk edecek bir konudur aynı zamanda.”
K7	“Türkiye’de uygulanan ilk nüfus politikaları doğruydu. Çünkü nüfusu arttırmak gerekiyordu, onun için politika uygulandı. Ancak ne kadar etkili olduğu belli değil.”
K8	“2010’lu yıllardan itibaren artık tekrar nüfus artışıını özendirmeye çalışan politikalara dönüş var gibi. Henüz pek resmi bir politikaya dönüşmüş değil ama konuşup fikir ediliyor. Gerçekten de Avrupa ölkeleriyle kıyasladığımız da Türkiye’nin de orta vadede Avrupa ölkeleriyle aynı nüfusun aynı yaş eğitim ve refah düzeyine profiline ulaşacağını düşünürsek eğer, nüfus artışıını tekrar gündeme almasaydı Türkiye, yakın zamanda yaşlı nüfusla karşılaşacaktı. İstihdam sorunu ve diğer alanlardaki sorunlarla karşılaşacaktı. O yüzden bunu erken zaman da gündemine alması, “en az 3 ocuk” söyleminin gündeme gelmesinin bu konu da doğru bir adım olduğunu düşünüyorum. Yani geç kalmadan böyle bir tedbirin gündeme gelmiş olmasını doğru olarak görüyorum.”
K10	“Temel olarak doğurganlığa bağlı nüfus politikalarını doğru bulmuyorum. Politika uygulamalarında halkın bilinç düzeyini arttırmaya yönelik uygulamaları doğru bulmaktayım. Örneğin 1965 yılında Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ile gebeliği önleyici yöntemlerin ithali, dağıtımı ve satışı cezai yaptırım gerektiren bir fiil olmaktan çıkarılmış ve kürtaj ile ilgili kesin yasak kaldırılarak, anne açısından hayati tehlike yaratması ve çocuğun özürlü doğacağının bilinmesi durumlarında kürtaja izin verilmiştir. Aile planlaması konusunda bilinlendirilmiş kişilerin bu kanun ile sağlanan hakları kötüye kullanmadan, üreme sağlığı ve anne sağlığı açısından olumlu etkiler yaratmıştır.”

Tablo 4.4'ün devamı

K11	“Ben şu anki durumun daha ziyade söylemden ibaret olduğunu düşünüyorum. Ama söylemin, bir politika kurgularken bir temel ve başlangıç noktası var. Bu da kıymetli bir şey. Ancak siz o söylemin altını dolduracak eylem fiil veya alt politikalar üretmediğiniz takdirde bu politikanızın başarıya dönüşme şansı azalıyor. “3 çocuğun” altını doldurulmak isteniyor. Kadınların ve babaların izin sürelerinin arttırılması, ücretsiz izinler, doğum yardımları vs. bunların arttırılması yönünde çalışmalar yapılıyor. Söylem düzeyinde başlayıp şu anda altı doldurulmaya çalışılan bir nüfus politikamız var. Bu politika ne kadar başarılı olur? bu dediğim gibi, o belirleyiciler diğer belirleyicilerle birlikte işin içine konup aynı yönde hareket ettirildiğinde başarılı olur. Yani sadece sizin elinizde değil medya faktörü var, hukuk faktörü var, yani diğer sosyal kurumlarla beraber uyumlu bir şekilde ele almadığımız sürece bu çok işlerlik kazanmaz.”
K12	“Şuan lojistiği kuruluyor, meselenin vahameti anlaşıldıkça bu lojistik üzerinden işte yardımlar büyüyecek, kreş sistemi büyüyecek, sağlık politikaları daha da iyi hale gelecek. İstihdamı arttırma yönündeki politikalar, artık Türkiye'nin ertelenemez bir sorunu olduğu karşımıza çıkacak. Siz istihdamı arttırmadıkça, orada o çarkı sağlam döndürmedikçe ve istihdamdaki verimliliği arttırmadıkça, çalışma saatleri itibari ile vs. nüfusun dinamizmini şimdiki seviyede tutmanız imkansız.”
K13	“Her şeyden önce, son dönemde, özellikle öncelikli dönüşüm programı çerçevesinde konunun ele alınması güzel. Ailenin ve dinamik nüfus yapısının korunması öncelikli dönüşüm programı ilk defa Onuncu Kalkınma Planında şöyle bir usul benimsendi; ilke olarak şimdiye kadar kalkınma planları hazırlanıyor ama uygulamaya dönük faaliyetleriyle alakalı çokta ciddi bir izleme takip sistemi olmuyordu. Fakat Onuncu Kalkınma Planında yer alan bir takım uygulamaların hayata geçmesini sağlamak üzere 25 tane öncelikli dönüşüm programı adeta planın mütemmim cüzü tamamlayıcı unsuru olarak eklenmiş oldu. Bunlardan 22.si biraz önce bahsettiğim ailenin ve dinamik nüfus yapısının korunması öncelik dönüşüm programıydı ki, daha önce sadece Cumhurbaşkanınının tabiri caizse tek başına yapmaya çalıştığı bir gayreti artık bundan sonra kamunun bütün unsurları aracılığı ile ele alınacağı konusunda bir ciddiyet görülmektedir. Mevcut nüfus politikası ile ilgili olarak doğru gördüğüm nokta, bunun bir kalkınma planı öncelikli dönüşüm programı çerçevesinde ele alınması. Ama diğer taraftan, şimdiye kadar bu türlü eylem planlarının çoğunda bir karşılama olmadığını da gördüm. Yani devlet sosyal alanda şunu yaptı da ve bu alanda çok önemli hızlıca bir karşılık buldu falan şeklinde bir duruma şahit olmadım. Dolayısıyla bu çalışmaların neticesini 1-2 yılda değil, belki 8-10 yıl sonra göreceğiz.”

Değerlendirme

1930’larda uygulanan pronatalist politikaların mantıksal açıdan anlaşılabilir olduğu görüşü belirtilmektedir. Savaş yıllarındaki kayıplar bu görüşün dayanak noktasını oluşturmaktadır.

1960’lı yıllardaki politikalarda özellikle anne-çocuk sağlığına yönelik çalışmalar olumlu olarak görülmektedir. Ancak yeterli sağlık personeli olmaması da eksi bir tarafı olarak belirtilmektedir. Politikanın bir aracı olmakla birlikte kürtaj ile ilgili yasakların bu dönemde kaldırılması anne-çocuk sağlığı açısından diğer bir önemli faktör olarak belirtilmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde uygulanan pronatalist politikaların özellikle zamanlama açısından uygun görüldüğü açıklamalar neticesinde anlaşılmaktadır. Türkiye’nin yaşlanan bir ülke olduğu gerçeği ile birlikte demografik gelişim sürecinde bir ileri aşamada olan Avrupa ülkelerinde görülen belli bir seviyenin altına düşen doğurganlık oranlarının kolay kolay yükseltilemediği gerçeği ele alındığında, doğum oranları henüz çok aşağılara düşmeden böyle bir politika uygulamasına gidilmesi anlamlı/mantıklı erken bir adım olarak görülmektedir. Ancak hedeflemenin, planlamanın ve politika araçlarının çok iyi seçilmesi gerektiği genel kanaati oluşturmaktadır.

Son dönem nüfus politikalarında teşviklere ek olarak ya da teşviklerden ziyade toplumsal refahı artıracak, çalışma süreleri, izin süreleri, kreş vb. uygulamalara ağırlık verilmesi gerektiği şeklinde önerilerde bulunan katılımcıların görüşleri literatürdeki görüşlerle örtüşmektedir.

Bunun yanında son dönem nüfus politikası argümanlarının halen çok net olmadığı, uzun dönemde, ilerleyen yıllarda ancak etkili olup olamayacağı ile ilgili görüş belirtilebileceğini aktaran görüşlerde olmuştur.

Son dönem nüfus politikaları ile ilgili belirtilen olumlu görüşlere, söylemin altının dolduruluyor olması, yapılan çalışmaların politikanın lojistiğini oluşturduğu ve yakın zamanda rayna oturacağı ile birlikte kalkınma planı öncelikli bir dönüşüm programı olması gibi ifadeler de dahil edilebilir.

4.2.1.4 Nasıl Bir Nüfus Politikası Uygulanması Gerektiği İle İlgili Bulgular

Tablo 4.5 Nüfus Politikası Uygulamalarında Önerilere İlişkin Mülakat Verileri

K1	“Avrupa Birliği ülkeleri nüfuslarını, doğurganlıklarını arttırmak istiyorlar, bizde doğurganlığımızı bir miktar arttırmak ya da bu seviye tutmak istiyoruz. Batı Avrupa toplumunda şöyle bir şey yapıyorlar. Kadını iş gücünde tutarak doğurganlığını yükseltmeye çalışıyorlar. Yani bir yanda aile politikası uyguluyorlar, bir yandan da nüfus politikası uyguluyorlar. Aile politikasının amacı kadının doğurganlığını kadını iş gücünde tutarak yükseltmek. OECD ülkelerinde de böyle, Türkiye dışında neredeyse böyle yapılıyor. Ciddi bir rezerv var elimizde, o da kadın iş gücü. O nedenle bizde uygulanan iş gücü şöyle bir şey olması lazım, aile politikasıyla nüfus politikasının entegre edilmesi şeklinde bir nüfus politikası izlenmesi lazım. En temel unsuru da kadına çocuk bakımı konusunda destek vermek. Bu parasal destek olabilir, gündüz bakımevi açarak oralarda çocuklara bakmak şeklinde de olabilir. İşte esnek çalışma saatleri belirlemek şeklinde olabilir, ondan sonra annelik izninin yanında babalık izninin süreli uzatılması yoluyla olabilir. Batı toplumları içinde nüfus politika uygulamalarında yalnızca İskandinav ülkelerinde doğurganlık biraz yüksek. Yani Batı Avrupa ülkelerinde uygulanan politikalar pek başarılı olmuyor. Bunun temel nedeni de çok düşük seviyedeysen, 1.5’a düşmüş doğurganlığa müdahale ediyorlar, artık oradan geriye dönüş. Ama bizim gerçekten başka şansımız var. Avrupa ülkelerinde özellikle İskandinav ülkelerinde uygulanan aile politikasının, nüfus politikasına entegre edildiği bir nüfus politikasına bizim ihtiyacımız var.”
K2	“Her doğan çocuğa bir altın veriliyor. Zaten hiçbir şey yapılmıyorsa da 1.310 bin değil de 1.235 bin çocuk doğacaktı. Maddi olarak bakarsak bunun yanlış bilmiyorsam 440 milyon liralık bir etkisi var bütçeye. Devlet olarak, çocuk yapma konusunda tereddüdü olan veya çocuk yapmasını istediğın kesimi teşvik edici bir enflasyon yapman lazım ki, düşüğünü düşündüğün veya düşeceğini düşündüğün doğurganlığı, arttırmaya yönelik bir gelişme görülsün. Ancak böyle bir düzenleme olmadı. Yani her doğan çocuğa bir hediye vermekten öteye başka bir şey değil. Ben politika olarak çok doğurganlığı düşüşüne razı gelecek bir politika uygulanması taraftarı değilim. Ama teşvik edici veya koruyucu bir politika uygulanacaksa da bunun yazılıp çizilip yapılmasını öneriyorum.”
K3	“Çalışan kadın için kreş desteği çok önemli olabilir. Çocuk yapmayı düşünenlerin farklı ihtiyaçlarının yani o grupları yakalayacak keşfedecek metodların göz önünde tutulması lazım. Yani dönemsel olarak nüfus politikalarının bir rasyoneli var. Zaten politikanın politika haline gelebilmesi için onun gerekçesinin tam olarak ifade edilmesi lazım”

Tablo 4.5'in devamı

K4	“Doğum yapan kadınların işten çıkarılmalarını önleyecek, izinlerin yeteri kullanımını sağlayacak, belli bir yaşa kadar çocukların bakımını destekleyecek düzenlemelerin getirilmesi gerekir. Gençlerin desteklenmesi, güvenli seçimler yapmaları için bilgilendirilmesi gibi legal haklar ve sosyal haklarla ilgili çok sayıda eğitime ihtiyaç var. Ama bunlar doğurganlık düzeyiyle ilgili ihtiyaçlar değil. Daha çok isteğe göre çocuk yapmayı sağlayacak düzenlemeler. Toplumun sosyal iktisadi ihtiyaçlarına göre nüfus politikaları uygulanır. Ne yaparsanız yapın nüfusu çok hızlı arttırmıyorsunuz onun yerine var olana uygun politikalar izlemek lazım.”
K5	“Şu andaki mevcut durumdaki gibi kontrollü bir nüfus artışını 1965’e kadar götürebilirsiniz. Oradaki niyet neyse, buradaki aynı niyette güdülebilir. Ama kontrollü bir artış çok kolay değil. Bunun bir tarifi yok. Değişkenleri kontrol etme şansımız yok. Değişkenleri çok kontrol edemediğimiz sürece, nüfusu arttırıcı politikaların gerekli olduğunu düşünüyorum. Şu anda devletin uyguladığı politika aslında doğru olduğunu düşünüyorum. Ama bunu dengede tutmak çok kolay değil. Çok müdahale ederseniz hiç artmaz, hiç müdahale etmezseniz aşırı artabilir. Söylem olarak doğru. Buradaki hedef nokta 2,1’in üstünde tutmak. Nüfus artışı gibi bazı şeyleri böyle her fırsatta, her seferinde ulu orta söylediğiniz zaman sıradanlaşıyor ve önemini kaybediyor veya bu sizin söylediğinizi herkes doğru anlamamaya biliyor. Normal koşullarda devletin uyguladığı politikada bunun iyi karşılandığını düşünüyorum. Ancak hedefini bulmadığını da düşünüyorum. Kısaca ben geleceği teminat altına almak için, nüfusu arttırıcı yönde bir politika izlenmesini uygun buluyorum.”
K6	“Yapılan araştırmaların dikkate alınması gerekiyor. Bu transfer işi biraz kaynak işi, tabi bu kaynağın yaratılması gerekiyor. Kaynakları kullanacaksın, transferi yapacaksın. Ama yapılması gereken, vizyoner bir politika yapacaksın her alanda, yalnızca nüfus alanında değil. Uzun dönem vizyonu olan, ama sosyal güvenlik ve diğerlerinde uzun dönem vizyonu olmayan politikalar yapıldığında, belli sorunlar oluştuğunu görüyoruz. Benzer şeyleri nüfus konusunda yaşadık, o zamanın başbakanı Recep Tayyip Erdoğan demişti ki: “İktisatçılar iyi hesaplasınlar yaşıyoruz” demişti. Evet, bence de iyi hesaplanmalı, ona göre uzun vadeli projeksiyonları dikkate alarak hareket etmek lazım. Dolayısıyla daha vizyonlu, daha sistematik bir politika izlenmesi gerektiğini düşünüyorum.”

Tablo 4.5'in devamı

K7	“Geçmişteki nüfus politikalarında doğru gördüğüm yanlar; Cumhuriyet’ten sonraki doğrular ilk başta da doğru sayılabilir. Nüfusunu arttırmak için sadece o zaman yapılacak onlar vardı, ama etkin olduğu tartışılabilir. Mevcut çalışmaların çok fazla etkili olacağını düşünmüyorum. Çünkü işin bir tarafını ele alıp bir tarafını ihmal ediyorlar. Eğer bütünüyle ele alınıp ona göre hareket edilirse, evet etki belki bir parça olabilir. Nüfusun seyri kendi kendine oturuyor. Siz ne yaparsanız yapın nüfus artsın diye, o kadar şey uygulamanıza rağmen nüfus artmıyor nüfus azalsın demenize rağmen nüfusu azaltamıyorsunuz. Nüfus artış hızını çok fazla düşüremiyorsunuz. Çin ve Hindistan’daki gibi dengeyi bozuyorsunuz, genel cinsiyet oranını bozuyorsunuz. Neden nüfusu arttırmak istiyorlar onu bilemiyorum. Nüfusu arttırmak isteyen ülke, Almanya. Nüfusunu niye arttırmak istiyor? çalışan çağ nüfusu yok, iş gücü yok, yaşlı nüfusu fazla. Çalışacak iş gücüne ihtiyacınız olduğunda nüfusu artırmaya çalışırsınız. Ancak bizde hem işsiz sayısı çok fazla hem de nüfusu arttırmak istiyoruz. Nüfus iyidir, ne zaman iyidir? nüfusu istihdam edebiliyorsanız iyidir.”
K8	“Türkiye’nin belli bir bölgesinde özellikle Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu bölgesinde ailelerin çocuk sayısı çok fazla, bunu mutlaka azaltmak için bir resmi devlet politikası izlenmeli mi? izlenmemeli mi? Türkiye’nin batı bölgelerinde özellikle eğitilmiş kesimlerde, refah düzeyi yüksek kesimlerde aile başına düşen çocuk sayısı bir hayli azalmış durumda. Bunu zorlayamazsınız. Sonuçta devlet politikalarıyla nüfusu arttırmak gerekir mi? Bence burada yapılması gereken insanlara yasaklama ya da dayatma şeklinde politikalar sunmaktansa öncelikle açıklayıcı, izah edici eğitimler verilmeli. Diyelim ki, bir aile çok çocuk sahibi olmak istiyorsa bunu bilerek, bunun getirisini ve götürüsünü bilerek, çoluk çocuk sahibi olsun veya olmalıdır. Ailenin kendisini kontrol edebileceği bir uygulamaya geçilmesi gerekir. Bu konuda benim söyleyeceğim zorlama şeklinde değil de, insanlara açıklama, izah etme ikna etme ve ondan sonra bunun politikalara dönüştürme şeklinde olursa daha kabul görür diye düşünüyorum.”
K9	“Eğer bir nüfus politikası yaparsanız, bu konuda yapılacak tek şey çocuk başına para vermek filan değil. Kadına aynı anda hem çalışabileceği hem de çocuk sahibi olabileceği refah ortamı sunmaktır. Yani iş, aile dengesini iyi kurmak gerekiyor. İskandinavların çok modelleri var bu anlamda. Çocuk başına 3 bin lira, 5 bin lira, 10 bin lira bunu deneyen hiçbir ülkenin bugüne kadar nüfusu artırdığı vaki değil. Türkiye nasıl bir nüfus politikasına sahip olmalı? sorusu yanlıştır. Doğru soru şu; Türkiye’nin nüfus dinamiklerine uygun nasıl politikalara sahip olması gerekir? İlkiyle yer değiştiriyorum yani,”
K10	“Ben nüfus politikası yerine her konuda halkın tam olarak eğitilmesi ve bilgilendirilmesi gerektiğini savunuyorum. Böylelikle aileler ve bireyler gelecek planları doğrultusunda en doğru kararı alabileceklerdir.”

Tablo 4.5'in devamı

K11	“Yani şunda kesinlikle bir projeksiyon ortaya koyuluyor ama projeksiyonu sıkı takip edin biz bunu nasıl daha verimli hale getirebiliriz kullanmamız lazım yani şu bizim 10-15 senemiz istihdam anlamda en verimli çağındayken biz bu 10-15 senede işsizlik oranını minimum seviyeye getirip bu verimi yakalamamız lazım ki ve daha sonraki projeksiyonlarda bize yardım edebilsin yoksa bu nüfusun azalması veya azalmaması çözülebilecek alanda yani siz kaliteli nüfusu arttırmadığınız takdirde nüfus büyümesi hedeflemeniz çok büyük bir anlam ifade etmiyor. Total olarak büyümeniz lazım yani nüfusunuz büyüyorsa politikanız ona göre ise ekonominizi de ona göre şekillendirmeniz lazım ne denir sosyal politikanızı da ona göre şekillendirmeniz lazım devlet bir şeyler yapmak istiyor elinden geldiği konuda da şey yapmak istiyor yani bu konuda işte belki bir model oluşturma konusunda en şanslı ülkelerden biri biz olabiliriz batı şunda bu sorunu çözebilmemiş değil yani parası var maddi imkanları var ama sosyal yapıyı değiştirmekte çok zorlanıyor yani şimdi ne kadar pronatalist provaka söylemiyle ortaya çıkarsa çıksın yani üretmiyor derken o politikaların çok çok düşük kalıyor ancak şöyle oluyor diye tahmin ediyorum nüfusun artması düşüncesini kendi kafasında olan bireylere yardımcı olmuş oluyor diğer bireyler nazarında nazar nüfus işte çocuk yapayım mı yerleştirmiyor zaten bu fikirde olanlara hizmet ediyor eğer biz bunu başarabilirsek başarabilir miyiz yani dediğimiz gibi bir çok faktöre bağlı yapmamıza bağlı ilerlerde yani işte değerlerin değişmemesine bağlı şunda aile önemli bir değer.”
K12	“Günümüzde yapılanların tamamı yetersiz. Bakın politikaların büyük bir kısmı, çıkan yasalar vs. bu daire tasarladı, yetersiz olduğunu çok iyi biliyoruz. Şuan itibari ile hiçbir işe yaramayacağını net bir şekilde size söylüyorum. Yani muazzam bir etki yaratmayacak. Çünkü literatür bunu söylüyor okuyoruz, bakıyoruz, hesaplıyoruz. Ancak lojistiğinin kurulması açısından, çıkan yasalar çok kıymetli yasalar. Bir süre sonra kreş hizmetlerinin artırılmasını fark edecekler orayı arttıracaklar, doğum yardımının artırılmasının gerektiğini fark edecekler, fark edeceğiz oraya ağırlık verilecek. Bu lojistik hatlarımızı kurduktan sonra, ben inanıyorum ki önümüzdeki 15-20 yıl içerisinde bizde çok hızlı istihdam edilebilir iyi işler açılabilir. Eğitim kalitesini artırabilir politikalar uygulamaya başlayabileceğiz. Kısaca, bunun lojistiği şuan kuruluyor, daha sonra zamanla bu işin vahameti görüldükçe o lojistik üzerinden yolumuzda büyüyecek, imkanlarımız da genişleyecek ve çok daha hızlı önlemler alabileceğiz.”

Tablo 4.5'in devamı

K13	“İçinde yaşadığımız sosyal bir iklimden bahsediyoruz. Bu sosyal iklimi yalnızca hükümet politikalarıyla değiştirmek, dönüştürmek mümkün olmadığı gibi aile planlamaları konusunda da çok fazla karşılık bulmadı. Şimdi hadi nüfusu arttıralım konusunda da çok fazla bu işin karşılığı yok. Yani determinist bir perspektif olacak belki hani aynı nedenler aynı sonuçları doğurur falan gibi ama netice itibari ile şunu biliyoruz ki gelişmeyle orantılı bir doğurganlığın azalması söz konusu ya da kadının iş hayatına katılmasıyla orantılı bir doğurganlığın azalması söz konusu. Biz şimdi sosyal politik anlamda böyle bir takım telaffuzlarda yaşıyoruz. Şuanda genç nüfusuyla övündüğümüz Türkiye’de, nüfus kompozisyonunda giderek ‘batılılaşma’ eğiliminde olduğunu da görüyoruz. Bu yüzden devletimiz bu noktada bir takım tedbirler almaya çalışıyor. Yani nasıl bir nüfus politikası uygulanması gerekir dediğimizde bunun için şöyle bir hap var, günde 3 defa alalım şeklinde bir şey yok. Bence biraz daha nüfusun artışı yönünde bir iklim oluşturmaya dönük çabalar sergilemeliyiz. Yoksa işte insanların 300 lira, 500 lira doğum yardımı için ki bu da iyi niyetli bir gayrettir şüphesiz, sırf onun için olağanüstü bir çocuk yapma motivasyonu sergileyebileceğini zannetmiyorum.”

Değerlendirme

Nasıl bir nüfus politikası sorusundan önce ilk soruda cevabı aranan acaba bir nüfus politikası gerekli mi?, doğru mu? etik mi? sorularının detaylı bir şekilde tartışılması gerekmektedir. Tüm bu sorularının cevabının, “nüfus dinamiklerine uygun nüfus politikaları nasıl olmalıdır?” sorusunda saklı olduğu düşüncesindeyiz.

Katılımcıların hemen hepsi nüfus politikalarında aileye yönelik çalışmaların başta olması gerektiğini tavsiye etmektedirler. Aile içindeki kadın erkek eşitliğinden, kadının iş hayatına dahil olmasına, iş hayatındaki cinsiyet ayrımcılığından, doğum izinlerine kadar birçok faktörün önemi belirtilmektedir.

Doğurganlığı artırmayı hedefleyen pronatalist bir politikanın, kadının çocuk doğurma isteğinin önüne geçebilecek engelleri ortadan kaldırması gerekmektedir. Kadının çocuk bakmada karşılaştığı zorlukların kamu, işveren ve erkek (baba) tarafından paylaşılması kadının üzerindeki yükü azaltacaktır.

Bunun yanında iş hayatındaki kadının işini kaybetme endişesinin giderilmesi de çözülmesi gereken diğer bir problemdir. Kadına hem çalışabileceği hem de çocuk sahibi olabileceği bir ortam sunmak gerekmektedir. Ayrıca çalışan kadının çalıştığı zamanlarda çocuğunu bırakabileceği kaliteli, güvenilir bir yerin temini de diğer bir çözüm bekleyen problemdir. Katılımcılar nüfus politikalarında finansal teşviklerin

haricinde sosyal hayatı kolaylaştıracak, refahı artıracak bu çalışmaların daha etkili olacağı kanaatindedirler. Ayrıca Avrupa rnekleri ile bu görüşlerini desteklemektedirler.

Nüfus politikaları belirlenirken, bu politikalar ister antinatalist olsun, ister pronatalist olsun, yapılması gereken en önemli çalışmalardan biri ebeveynleri bilgilendirilme / bilinçlendirme çalışmalarıdır. Özellikle sağlık alanında bu çalışmaların faydası görülecektir.

Daha öncede belirtildiği üzere nüfus politikalarının eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam hatta konut gibi birçok politika ile eşgüdüm halinde yürütülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Gerçekten de sosyal politikanın unsurları olan diğer politikalarından etkilenen ve bunları etkileyen nüfus politikalarının bu politikalarından ayrı düşünülmesi ya da bu politikalarından ayrı, özerk bir şekilde yürütülmesi, genel anlamda birçok sosyal probleme zemin hazırlayacaktır.

Pronatalist politikalar ile ilgili olarak belirtilen diğer bir önemli husus ise niceliksel anlamda bir artışın içinde bulunduğumuz çağda çokta anlamlı olmadığıdır. Bu nedenle beşeri sermayeye yönelik çalışmalar ile mutlaka nüfusun nitel anlamda gelişimine katkı sağlayacak çalışmalar içerisine girilmelidir.

4.2.2 Eğitim ve Nüfus Politikaları İlişkisi Üzerine Bulgular

4.2.2.1 Eğitim Politikaları ve Nüfus Politikaları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Tablo 4.6 Eğitim Politikaları İle Nüfus Politikaları Arasındaki İlişki İle İlgili Mülakat Verileri

K1	“Modernleşme teorisi bize şey diyor aslında; kişinin eğitim seviyesi yükseldikçe daha dışa dönük olacakları, bu nedenle de kendi yaşamları konusunda, toplumsal yaşam konusunda daha çok fikir edinecekleri, böylece kendi yaşam kritiklerinin de değişeceğini bize söylüyor. Aslında buradan şöyle bir şey söyleyebiliriz: Eğitim seviyesi arttıkça tabii ki doğurganlık seviyesi azalacak ki biz bunu bizim araştırmalarımızda görüyoruz. Mesela eğitimi olmayan kadınlar yaklaşık 4 civarında çocuk doğuruyorlar. Yüksek eğitimi olan kadınlar da yaklaşık 1 civarında çocuk doğuruyor. Aslında bu ne demek eğitim arttıkça bir ülkede doğurganlık seviyesinin düşeceğini net bir şekilde gösteriyor. Zaman içinde işte lise üniversiteli kadın oranı arttıkça Türkiye’de doğurganlığın daha da düşeceğini çok net bir şekilde söyleyebiliriz. Eğitim seviyesinin yükselmesinin aynı zamanda yaş yapısını da etkileyeceğini düşünüyorum açıkçası bunun temel mekanizması da doğurganlık.”
K2	“Kadın eğitime katıldıkça, okula devam ettikçe ne yapıyor daha geç yaşta evleniyor. Eğitimli kadın daha geç anne oluyor ve daha az çocuk sahibi oluyor. Bu bile başlı başına nüfusun nicel anlamda yapısını değiştirecek, doğurganlık versiyonlarındaki düşüşü açıklayacak faktörlerden bir tanesi. Ama sonuçta bu insanlar birey olarak kalmıyor bu eğitimli annelere göre çocukları daha eğitimli oluyor.”
K3	“Hangi demografik yapıya bakarsak bakalım nüfusun etkilenmesinin birinci nedeni eğitim. Eğitim süresi arttıkça eğitim içerisinde daha fazla kalıyorlar. Bu değişim kız çocuklarında daha çok görülüyor. Bizde, evlenme, çocuk yapma vs. gibi şeyler eğitim bittikten sonra olur. Eğitim süresi uzadıkça ilk evlilik yaşı ertelenir, ilk doğum yaşı ertelenir ve işte doğum yapılabilecek yaş aralığı da kısalmış olur. Yani eğitim arttıkça doğurganlık düşüyor böyle bir olgu var.”
K4	“Eğitimdeki değişimlerin nüfusa etkisi olacak ama çok fazla değil. 8 yıllık eğitim politikalarını düşünürsek, zorunlu eğitim politikalarının artırılması doğrudan doğurganlığı değil ama dolaylı etkisi olduğunu yaptığımız anketler gösteriyor. Genel olarak bir toplumda eğitimin artması, sayısal olarak artmasa bile nitelik açısından değişime neden olur. Eğitim sahibi olması da o çocukların güzel şartlarda yetişmesine neden olur. Daha olgun koşullar sunar.”

Tablo 4.6'nın devamı

K5	“1950’lerde meydana gelen eğitimdeki değişiklikler, nüfus yapısını etkilemiştir. Ama bu hemen birden bire öyle görülebilecek bir etki değil. Yani hele 4+4+4’ün falan şuan nüfus yapısını nasıl etkilediği hakkında bir şey söylemek kolay değil. 4+4+4 sisteminin de nüfus hızımıza etki yaptığını düşünüyorum. Çünkü eğitim oranı ne kadar yükselirse çocuk sahibi olma oranı da azalmaktadır. Dolayısıyla ne kadar yüksek okul sayısı bitiren olursa, çocuk sayımız ya da nüfus o kadar düşüyor bu bir gerçek. Türkiye’de eğitim düzeyimiz yükseldikçe nüfus oranımızda nüfus yapımızda değişiklik meydana geliyor. Kısaca, kastettiğimiz eğer nüfus sayımız değil de nüfus artışı hızıyla eğitim hızının artışı eğitilmiş nüfusun artış hızını yavaşlattığını düşünüyorum. Çünkü eğitim seviyesiyle nüfus arasında ters bir orantısı var.”
K6	“Bir çalışmada, eğitim süresinin uzaması 1998 dönemindeki 8 yıllık zorunlu eğitime geçişin, doğurganlık ve evlenme üzerinde etkileri olduğunu gösteren bulguları olduğunu hatırlıyorum. Dolayısıyla eğitim nüfusun yaş yapısını ve temelde doğurganlığı etkileyecek. Onun yanında aile kurma yaşını, çocuk sahibi olma yaşını ve tüm demografik yapıları etkilediğini görüyoruz.” “Bir aile 3-5 çocuk yapıp onlara sınırlı bir sermaye tanımaktansa 1-2 çocuk yapıp onları en iyi şekilde eğitip en iyi hayata hazırlamayı seçiyor. Daha tarıma bağlı bir ekonomi olsaydı, 1920 yıllarındaki gibi, özellikle de erkek çocuk dünyaya getirmek için çok fazla çocuk dünyaya getirilirdi. Ama şuan biz eğitimin yükselmekte olduğu, çok hızlı olmasa da sanayinin geliştiği bir ülkedeyiz ve evlilik yaşı yükselmesi, çocuk sayısının düşmesi de aslında bizim dünya genelinde beklediğimiz bir şey.”
K7	“Eğitim nüfusun yapısını son derece etkileyen önemli bir etken. Eğitim seviyesini yükselttiğin zaman her şey kendiliğinden rayına oturuyor ben öyle düşünüyorum. Nüfusu eğittiğiniz zaman nüfus artıyor mu?, azalıyor mu?, artmalı mı?, azalmalı mı? soruları zaten kendiliğinden ortadan kalkıyor. Eğitimle nüfus kendi yolunu buluyor. Eğitimin kalitesinin artırılması nüfusu etkiler. Hâlbuki ki sayıyla değil de, neye ihtiyacımız var onu belirleyip, ona göre eğitim kurumları açmalıyız, ona göre örnekler yetiştirmeliyiz. Eğitim hem niteliksel olarak önemli hem de nüfusu doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Nüfus politikası sorununun çözülmesi, bu nüfusun niteliğinin artırılması, sağlıklı, eğitilmiş, bilgili, görgülü, donanımlı bireylerin olması, nüfus politikasında ulaşılmak istenilenin kendiliğinden gerçekleşmesini sağlayacaktır”
K8	“Eğitim politikaları, nüfusun yapısını etkiler. İstihdam da olsun, diğer alanda olsun, üretim alanında nüfusun kalitesini etkiler bu kesin. Eğitimin artması nüfusa başka bir yönden de bana göre olumsuz etkisi olur. Evlenmelerin daha geç yaşlarda olmasına neden olduğu için çocuk sahibi olma yaşının gecikmesine ve nüfusun bu anlamda giderek yaşlanmasına neden olur diye düşünüyorum.”

Tablo 4.6'nin devamı

K9	“Eğitimde bir kalite sorunumuz var. Bunu aşamıyoruz bir türlü. Nüfus bağlamında 2005 yılından itibaren ilk defa mesela Türkiye cumhuriyeti tarihinde ilköğretim çağındaki nüfus azalıyor. Çocuk sayısının azalması demek bizim eğitim yatırımlarında tasarruf edeceğimiz anlamına gelmez. Çünkü dağılımda hala sorun var. Toplam fiziki yatırım ihtiyacı artmaya devam ediyor. Ama söyleyeceğim daha önemli bir şey şu, eğitimde çocuk başına harcanan para ile eğitimin kalitesi arasında doğrusal bir ilişki yok daha doğrusu ilişki çok zayıf bir ilişki var. Korelasyon katsayısı çok zayıf. Bu şu demek; biz bütün kaynağımızı enerjimizi yeni okul yapmaya harcadık bu yüzden de kalitemiz hep düşük geldi, yani nüfus-eğitim ilişkisindeki bu temel argüman yanlış. Çünkü küresel baktığımız zaman eğitimin kalitesi ile harcanan kaynak arasında açık bir ilişki yok.”
K10	“Eğitim süresin uzaması ve geç evlilikler ile daha küçük aile yapıları ortaya çıkmaktadır. Özellikle kadının iyi eğitim alması, işgücüne daha fazla katkı sağlaması, doğum kontrol yöntemlerinin öğrenilmesi ve bu yöntemlerin ulaşılabilir olmasının etkisiyle kadınların sahip oldukları çocuk sayısında azalma görülmektedir.”
K11	“Üniversiteyi bitiren birisi bir nevi, 22 yaşından önce evlenmeyi düşünmüyorum bu kadın olsun erkek olsun zımnı olarak genel anlamda bunu söylüyor. Dolayısıyla evlenmenin gecikmesi doğurganlığı etkiliyor. Bunun yanında iş sahibi olmayı da beklerse evlilik iyice öteleniyor. Bu nedenle alandaki gelişmeler paralel olarak nüfus yapısındaki değişiklikleri getiriyor.”
K12	“Eğitimin süresini artırıyorsunuz ancak eğitimin kalitesi düşüyor. Eğitimdeki verimliliğin de artırılması lazım. Lise çağına kadar olan eğitim süresinin azaltılması lazım ve gençler girilecek istihdam piyasasının üniversite mi? istihdam mı? olacağı çok daha erken karar verilmesi lazım. Aile hayatı ile iş yaşamının uyumlaştırılması meselesi gibi eğitim hayatı ile istihdam piyasası da uyumlaştırılması gerekiyor. Bilindiği üzere eğitim süresi uzadığında ilkin aile kurma yaşı uzayacak. Aile kurmasını geciktiriyorsun. Bunun yanında bir de süreçler birbirine giriyor. Askerlik, eğitim, istihdam, evlilik iç içe girmiş durumda. Nüfus politikalarına bütüncül bakmak gerekiyor. Bu üç politikanın, istihdam kurma, eğitim görme, aile kurma politikalarının birbiriyle çok uyumlu olması lazım. Yani insanlara sunulan imkanları arttıracak, imkan çeşitliliğini arttıracak politikalar olması gerekiyor bunu kuramadıktan sonra bir yerde yaptığınız değişiklik diğer bir yerde bir patlak verecek. Aile ile ilgili politikalarda yaptığımız bir değişiklikte, istihdam ile ilgili politikaları isteyerek veya istemeyerek ciddi bir şekilde değiştirmiş oluyorsunuz. Yani bir yerde yapacağınız değişikliğin diğer bir yerdeki değişikliği çok fazla sarsmaması gerekiyor bunları söyleyebilirim”

Tablo 4.6'nın devamı

K13	“Eğitim seviyesi arttıkça, istisnaları elbette vardır ama çocuk sahibi olma konusundaki motivasyonu azaltıyor. Değişik birtakım nedenleri var. İnsanlar çocuklarına daha iyi bir hayat bırakma konusunda, daha iyi bir yaşam kurma konusunda, kendi farkındalık düzeyleri arttıkça motive olurlar. Dolayısıyla çocuklarının da eğitimini daha iyi koşullarda gerçekleştirerek, çocuklarının da farkındalık düzeyini artırarak onların da yarın bir gün belki de imkanlarını 3-5 çocuk yerine en fazla 1-2 çocuğa aktarma konusunda motive olmalarını sağlıyorlar”

Değerlendirme

Modernleşme teorisine göre, eğitim seviyesi yükseldikçe kişilerin kendi yaşam kritikleri de değişecektir. Hem katılımcıların görüşleri hem de literatür eğitim seviyesi ile nüfus arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir. Nüfus ile ilgili TÜİK ve TNSA verilerine bakıldığında da bu ilişkinin varlığı görülmektedir. İstatistik veriler göstermektedir ki, eğitim seviyesi arttıkça doğurganlık oranı azalmaktadır. Eğitim seviyesinin yükseldikçe, az eğitilmişler ile aradaki doğurganlık oranı da artmaktadır.

Bu gerçekten hareketle Türkiye için, kadınların eğitim seviyesi arttıkça doğurganlığın düşeceği söylenebilir. Hatta üniversite mezunu kadın sayısının artması doğurganlığın daha da fazla düşeceği sonucuna bizi ulaştırır.

Ancak pronatalist bir politika uygulayan Türkiye için doğurganlığı düşüren eğitimin kısıtlanması gibi bir düşünce çok yanlış bir çıkarım olacaktır. Çünkü yukarıda da belirtildiği üzere niceliksel anlamda fazla bir nüfusun iktisadi ve sosyal refaha katkı sağlaması düşünülemez. Özellikle içinde bulunduğumuz çağda aslolan, beşeri sermaye seviyesi yüksek, rekabet edebilir, teknolojik gelişime ayak uydurabilen bir nüfusa sahip olmaktır.

Eğitim süresinin artması ile nüfus arasında da şöyle bir ilişki söz konusudur. Eğitim sürelerinin artması daha geç hayata atılmayı, daha geç askere gitmeyi, daha geç iş bulmayı, daha geç evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı beraberinde getirmektedir. Geç yaşta evlilik, çocuk sahibi olma yaş aralığını daralttığı için doğurganlığı doğal olarak etkilemektedir.

Yukarıda bahsedilen, eğitimin nüfusun yapısına niceliksel olarak etkisinin yanında eğitimin bir de niteliksel açıdan etkisinin de var olduğu konunun uzmanları tarafından aktarılmıştır.

4.2.2.2 2002 Sonrası Eğitim Politikalarının (Eğitim Alanındaki Gelişmelerin) Uygulanan Nüfus Politikasına Etkileri İle İlgili Bulgular

Tablo 4.7 2002 Sonrasında, Eğitim Alanındaki Gelişmelerin Nüfus Politikalarına Etkisi Hakkında Mülakat Verileri

K1	“Eğitim alanındaki gelişmelerin bir etkisi olmadı bizim gördüğümüz kadarıyla. Doğurganlık ve evlilik üzerinde bir etkisi olmadı ama son düzenlemelerde açık liseye geçilebiliyor benim bildiğim kadarıyla. Özellikle kız çocuklarında bunun bir etkisi olmuş gibi. Ama henüz dediğim gibi 4+4+4 için bir söylemek erken olur.”
K2	“Özellikle kız çocuklarının okula gönderilmesi, eğitim süresinin zorunlu eğitim süresinin uzaması biraz önce söylediğim etkiyi yaratıyor. Yani kadınlar okulda daha fazla kalıyor. Dolayısıyla okul bitene kadar evlenmenin yaygınlığının daha zor olduğunu düşünürsek evlenme yaşını öteliyor. Bu kişiler daha eğitilmiş kadınlar olduğu için daha az çocuk yapıyorlar. Bu sadece kadınlara yönelik değil, aynı zamanda erkekleri de nicel anlamda en azından paydanın daha yavaşlayacağını daha düşeceğini söyleyebiliriz.”
K3	“AKP söylemi ile yani, Ak partinin sosyal ve ekonomik politikaları da aslında bunun tersine çalışıyor. Örneğin eğitim düzeyinin uzamış olması 2000’li yıllardan sonra doğurganlığın düşmesi sonucunu doğuruyor. Doğurganlığı artırıcı bir söylem olmasına rağmen bu süreçte eğitim düzeyinin artmış olması, kentleşmenin artmış olması, kadın istihdamında bir artış yaşanmış olması gibi faktörler ekonomik, sosyal gelişmeler doğurganlığı düşürücü etki yapmış durumda. Bunun eğitim süresini kısa tutalım, istihdamı azaltalım, kadınlar çalışsın ki doğurganlığı artıralım şeklinde yorumlanması yanlış olacaktır. Yani Ak Parti politikaları aslında, ekonomik ve sosyal politikalar ile nüfus artışının daha doğrusu çocuk arzusunun gerçekleşmemesi sonucunu doğuruyor diyebiliriz.” “8 yıllık zorunlu eğitime geçişin örneğin doğurganlık hızlarında bir düşmeye yol açtığını gösteren çalışmalar var.”
K4	“8 yıllık ya da lisenin de dahil olduğu zorunlu eğitim süresinin uzamasının doğurganlığı çok etkilediğini düşünmüyorum. Bizde zaten erken yaşta evlilik çok az.”

Tablo 4.7'nin devamı

K5	“Son zamanlardaki nüfus ve eğitim politikalarının birbiriyle fazla orantılı olduğunu düşünmüyorum. Yani tam olarak destekler ya da desteklemez olduğunu düşünmüyorum. Şunu diyemeyiz, kimse kabul etmez; nüfus artış hızımızı yavaşlatacak diye insanlara eğitim vermeyelim mi? yüksekokul mezunu sayımızı, üniversite mezunumuzu azaltalım mı? nüfusumuz azalacak diye. Bu kabul edilebilir bir durum değil. Ama şu da bir gerçek eğitim seviyesi yükseldikçe nüfus artış hızımızda azalıyor.” “Anne babanın eğitim durumuyla çocuk sahibi olma arasında çok yakın bir ilişki var. Kardeş sayısı ile çocuk sahibi olma arasında çok yakın bir ilişki var. Dolayısıyla eğitim politikasıyla nüfus politikaları arasında sadece olsa olsa şöyle bir bağlantı olabilir. Kalabalık olunca çok kalabalık sınıflarda eğitim vermek zorunda kalıyoruz bu eğitim seviyemizin düşmesini etkileyebilir ama nüfus politikalarını doğrudan etkileyebilir değil.” Eğitim teşvik ödeneği var. Mesela onun olumlu bir etkisi olabilir. Çünkü iyi bir şey. Özel okula gönderen bir insan için 3.750tl gibi bir şey, bu da yabana atılacak bir şey değil. Böyle bir teşvik, eğitimi veya beyaz yakalı ya da biraz daha eğitimi insanları daha cezbedebileceğini düşünüyorum.”
K6	“2002 sonrasında bir takım politikalar var. Tabii politikaların geneline baktığınızda kaliteyi geliştirmeye yönelik politikalar var ama ne kadar başarılı olduğu tartışılır. Zaten üniversiteleri gördüğümüz zaman durumun pek de parlak olmadığını görebiliyoruz. Biz içinde bulunduğumuz yükseköğretimde de aslında sorunları gözlemleyebiliyoruz.” “Bu nüfus politikasına nasıl etki etmiştir onu tam bilmiyorum. Bir takım genel trendleri değiştirmiş midir? ondan emin değilim. Değiştirmişte olabilir, değiştirmemiş olabilir.” “Sonuçta eğitim süresinin resmen uzaması şuanda 12 yıl olması olumsuz diyebileceğim bir şeydir. Ama beni asıl ilgilendiren eğitimin kalitesidir. Şimdi olduğundan çok daha kaliteli olacaksa 10 yıl olsun. Benim öngörüm bir ülkede üniversite mezunu sayısı artıyorsa erkek evlenme yaşı da artacaktır. Kadınlarda durum belki biraz daha farklı, erkekler daha geç evleniyor. Üniversite eğitiminin artması da demografik gelişime paralel giden bir şey. Eğitim politikası nüfus politikasının dolayısıyla etkiler.”
K7	“Eğitimdeki gelişmeler nüfus politikasında katıyen etkili olmaz. Çocuğun büyümesi için mesela, çalışan anneler için kreş açmak, bol miktarda bu tür yerler açmak bu bir politikadır çocuk tercih oranını arttırır.”
K8	“Biraz ters gibi yani çatışan yönleri var. Eğitimin süresi çok uzun ben öyle düşünüyorum. Türkiye’de ilköğretimin, ortaöğretimin, üniversitenin süresi çok uzun. Bunun düşürülmesi gerekiyor süre olarak. Evlenme yaşı gecikiyor, yani insanların hayatlarının çok büyük bir kısmı eğitimin içerisinde geçiyor. Bu politikayla çocuk sayısının arttırılması, “en az üç çocuk” söylemi birbiriyle çatışıyor bence.”

Tablo 4.7'nin devamı

K9	“PISA araştırmasında uluslararası eğitimde kalite araştırmasında sondan ikinciyiz, OECD ülkeleri arasında. Bu durum her yıl aynı hiç değişmiyor. 15-29 yaş arasındaki gençlerin üçte biri ne eğitimde ne de okulda, tamamına eğitim veremiyoruz. Verdiklerimiz arasında kalite göstergesi belli, çocukların bir kısmının ne yaptığını hiç bilmiyoruz. Mevcut çocuklarımız bu durumda iken daha çok çocuğa sahip olup, ne yapmayı uygun görürsünüz devlet olarak sorusunu sorarım. Siz sınıfları 8+3 yapmanızla 4+4+4 yapmanızın eğitimin kalitesine, başarısına, erişimine, hiçbir açık etkisi yok. Bunlar sadece hızlıca bir şey yapmak için yapılan şeyler. Bu hiçbir şeyi değiştirmez. Etkisi olan şey şu; okul öncesi eğitimin eğer yaygınlaştırırsanız, mahalle bazında yaygınlaştırırsanız, mahalle bazında insanların çocuklarını gönderebileceği erişilebilir ucuz ve kaliteli okul öncesi eğitim yaparsanız bu üç şeye birden hizmet eder. 1 Kadınların iş gücüne katılım oranının artmasına yardım eder, 2 ailenin sosyo ekonomik arka planından gelen eşitsizlikleri bertaraf eder. Çünkü o bir yılda dil bariyeri olabilir, öğrenme güçlüğü olabilir filan, bu şeyleri bertaraf etmiş oluyorsunuz. Son olarak da bu hükümetin tercih ettiği daha fazla çocuk yapmaya da dolayısıyla iş-aile hayatı dengesinde kadının yükünü kolaylaştırdığı için olumlu bir etkisi olur. Yani üç politikaya birden hizmet eden daha kilit belirli bir alan dersiniz, bu okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasıdır.”
K10	“Eğitim süresinin uzatılması elbette ki doğurganlık hızının azalmasına yol açmıştır. Ancak son yıllarda görülen toplam doğurganlık hızının durağanlaşması ve hatta az miktarlarda artması, doğumların ertelenmiş olmasının bir göstergesi olabilir. Önümüzdeki dönemde doğurganlığın seyri, belki de eğitim süresinin etkisinin olmadığı yönünde farklı sonuçlar bizlere gösterebilir.”
K11	“4+4+4 ve sonraki gelişmeleri hemen izlemek, görmek mümkün değil. Bunun yanında mesela okul öncesi eğitimlere ağırlık verildi, üniversitelerin sayısı artırıldı. Eğitimde genel olarak kabul edilen niteliksel bir problem var ki, bunlarda göz önüne alındığında eğitimin nüfus politikası üzerinde etkileri çok önemli.” “Doğurganlık oranını, eğitim alanındaki bu gelişmeler biraz daha öteliyor. Devamında üniversite sayılarının artması ile üniversiteye giren sayısı artacak. Türkiye istatistiklerine bakınca bu durum evlenme yaşını yükseltiyor. Bunlar nüfus yapısını etkileyecek şuan belirlediğimiz politikalarla biraz daha ters yönde etkiliyor. Yani etkileşimi gösteriyor.”

Tablo 4.7'nin devamı

K12	“2002 sonrası özellikle şartlı nakit transferi politikalarının çok etkili olduğunu gördük genel lojistiği kurulmuştu. Kız çocuklarının eğitime devam etmeleri karşılığında anneye ödenen düzenli şeyler vardı. Çok minik miktarlar olmasına rağmen, minik miktarlarla insanlar çocuklarını gönderirler mi? demek çok kötü durumdaymışız. O dönemler bu politika şartlı nakit transferi politikası, kız çocuklarının okullaşma oranlarını muazzam arttırdı. Okullaşma oranını arttırınca ne oluyor? liseyi bitirene kadar otomatikman evlenme yaşı kız çocuklarında yükseldi. Bu eğitim politikası süre olarak değiştirmiş oldu. Önemli olan kalite, biz kaliteyi nasıl arttırabiliriz? bunun cevaplarını bulmamız gerekiyor.” “Şöyle bir şeyde var eğitilmiş bayanlarda çocuk yapma süresi, sayısı da azalıyor. Aile kurma süresi, çok hızlı bir şekilde daha doğrusu, hem ciddi hem de hızlı bir şekilde uzuyor. İlk ailesini kurma süresi uzuyor ve uzayacak. Devletin temel eğitimle ilgili politikaları böyle olduğu için şu soruları sormamız lazım. Biz bu politikayı koyduk, doğru bir politika olduğuna inanıyoruz, o halde biz istihdam politikalarını bu yeni yetiştirdiğimiz nesle göre nasıl değiştirmemiz lazım?, nüfus politikalarını nasıl değiştirmemiz lazım? bu soruları da cevaplamak zorundayız. Biz eğitim süresini arttırdık işte her yere üniversite açtık deyip bitirmemek gerekiyor. Zaten devlet böyle bir şey değil. Bunlarla övünebiliriz ama bunun devamını getirmek çözmemiz gereken sorunlardan birisi, bunların çözülmesi gerekiyor. Sonuç olarak, benim eleştirilerim eğitim politikalarının süresinin arttırılması değil, eğitimin içeriğinin bu kadar düşük olması, yapılan bu kadar yatırımlara rağmen eğitimin kalitesinin arttırılmıyor olması.”
K13	“Türkiye’deki üniversite mezunu sayısı artacak. Ancak öyle paralel olarak hemen bugünden yarına bir değişim olmaz. Türkiye’de genel itibarı ile şimdiye kadarki üniversite mezunlarının davranış kalıplarını her alanda olduğu gibi burada da evlilik, aile kurma, çocuk sahibi olma konusunda da sergileyecekler bu nedenle eğitimdeki artışın belki de nüfus üzerinde azaltıcı bir etkisi olur.”

Değerlendirme

2002 sonrasında eğitim alanında göze çarpan en önemli değişiklikler; okul öncesi eğitimin artması, temel eğitimde kitapların ücretsiz olması, üniversite sayısı ile birlikte üniversite öğrencisi ve mezununun sayısının artması, temel eğitim sisteminde 4+4+4 sistemine geçilmesi, FATİH projesi ile birlikte teknoloji destekli eğitime ağırlık verilmesi ve dar gelirli okuyan özellikle kız çocuklarına verilen nakdi yardımlar şeklinde sıralayabiliriz.

Türkiye’de eğitim sistemindeki birçok gelişim/değişim ile birlikte halen ciddi bir kalite, verimlilik probleminin olduğu görülmektedir. OECD ülkeleri arasında yapılan PISA sonuçlarındaki Türkiye’nin sıralaması da bunu göstermektedir. Teknolojik gelişime ayak

uydurabilecek, rekabet çağında rekabet edebilir bilgi ve kabiliyet donanımına sahip, milli ve manevi değerlerine bağlı bir neslin yetişmesini sağlayacak bir eğitim sistemi ile yetişen genç nüfus ülkenin kalkınmasına hız katacaktır.

Şekil 4.7’de de görüldüğü üzere katılımcıların bir kısmı, pronatalist politika uygulayan hükümetin hedefleri ile zorunlu eğitimin uzatılmasının birbiri ile örtüşmediğini, çeliştiğini belirtmektedirler. Yukarıda da belirtildiği üzere eğitim süresinin uzamasına bağlı olarak geç evlenen kadının doğurgan olduğu süre kısaltmaktadır.

Uzmanların bir kısmı ise son yıllardaki eğitim politikalarının nüfus politikası üzerinde nasıl bir etkisi olduğu hakkında net bir fikirlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Bunun yapılan çalışmaların en az 10-15 yıl sonra etkisini gösterebileceğini de belirtmişlerdir.

Okul öncesi eğitim ve kreşlerin yaygınlaşmasının hem kadınların işgücüne katılımını artıracak hem de kadının yükünü azalttığı için doğurganlığın artıracak belirtilmiştir.

4.2.3 Sağlık ve Nüfus Politikaları İlişkisi İle İlgili Bulgular

4.2.3.1 Sağlık Politikaları ve Nüfus Politikaları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Tablo 4.8 Sağlık Politikaları ile Nüfus Politikaları Arasındaki İlişkiye Yönelik Mülakat Verileri

K2	“Aslında bir bebeğin doğduğu andan itibaren kaç sene daha yaşayacağı insanların dertlerindedir. En çok maruz kalındığı zamanlar özellikle 1. ve 5. yıl. Sonrası ve daha ileriki yaşlar bu anlamda Türkiye’de çok önemli gelişmeler görülmektedir. Emeklilerimizin artık yüzde 10’luk rakamlara yaklaştığını bilinmektedir. Erken yaş ölümlerinde çok önemli iyileşmeler olduğu söyleniyor. Bu, ömrün uzadığını ve çocukların sayı olarak da doğum artsa bile hayatta kalma anlamında artmasını sağlıyor. Tabii bu şu anlama gelmektedir yaşlılar daha fazla yaşlandığı için hem yaşlı oranı artmış oluyor hem de hayatta kalma süreleri daha fazla artmış olmaktadır. Yani hem başlangıcı hem sonu daha etkin olarak etkilediğini düşünüyorum. Ekonomik olarak bakacak olursak, aslında <u>bağlı</u> nüfus diye tanımladığımız nüfus versiyonlarında veya bölümlerinde daha basit bir etki yaratıyor ve daha fazla artmasını sağlamaktadır.”

Tablo 4.8'in devamı

K4	“Türkiye’deki sağlık konusunda uygulanan politikada özelleştirme hedefi vardır. Buradaki hedeflerde insanların nitelikli ve sağlam bedensel olarak görülmesi ilkesinden değildir. İnsanların hızlı bir özelleştirme etkisindedir. Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi üzerinde en büyük sosyal güvencesi olan insanlar özel hastanelerde. Verdiğimiz verginin önemli bir kısmı, örneğin benim anlaşmalı olduğum taktirde anlaşmalı olduğum hastanede ki özel sağlık sektörüne ödenmektedir.”
K6	“Şimdi bebek ölüm oranının azalması doğurganlığı azaltması yönünden çok güçlü bir etkisi var. Demografların tartışmasız olarak kabul ettikleri şeylerden bir tanesi yüksek ölümlülük oranlarının tarihsel olarak yüksek doğurganlığa yol açtığıdır. Bu biyolojik olarak açıklanabilir. İnsanlar soylarının devamı için çok fazla çocuk yapmaktadırlar. Ölümlülük oranlarının yüksek olduğu ülkelerde doğurganlık oranı da yüksektir. Ölüm oranlarının düşmesi doğurganlığı azaltan faktörlerden bir tanesidir. Ölümlülük oranının düşmesiyle, yaşam beklentisinin artması insanların çalışma hayatı boyunca kazandıklarını emeklilik süresince da iyi harcamaları anlamına geliyor. Dolayısıyla etkiler daha çok azaltıcı etkidedir. Daha gelişmiş ekonomilerde yaşam beklentisi daha yüksek olur. Ama bebek ölümlülük oranı çok etkili.”
K8	“Bunlar nüfusun istikrar kazanmasına katkı sağlar, yani nüfusun kendi içinde istikrar olarak gelişmesine büyümesine katkı sağlar. Sağlık alanındaki gelişmeler bebek ölümlerinin azalması ve yaşam süresinin uzamasıdır.”
K9	“Sağlık, bizim bu alanda yaptığımız en iyi şey. Genel olarak nüfus politikaları bağlamında en güçlü olduğumuz alan, bu süre içerisinde bunlar oldu: 1- bebek ölüm oranları düştü, doğum ölüm oranları da düştü. Bu ne demek, eskiden daha fazla olmasının bir sebebi de çocuğun hayatta kalıp kalmayacağını insanların bilmemeleri "ya zaten bakalım ölür mü kalır mı?" şeklinde. Baştan bakıyor çocuğa şimdi dolayısıyla bu gelişmeler insanların istediği kadar çocuk yapmada daha sağlıklı olacağı şeyler adımlardır. Diğer bir mesele üreme sağlığı hizmetleri çok geniş, insanlar çocuk yapmak istemiyorsa daha az çocuk yapacağına yardımcı olacak tıbbi ekipmanlara malzemelere ulaşım hakkına kazandılar. Şu anda Türkiye’de %7’den daha küçük karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı, bu alanda çok hızlı bir gelişme oldu. Yaşayan çocuklarda en azından sade sayı biçiminde nitelendirecek olursak eğer nüfus politikasını sınırlandıramayız. Daha çok, daha az çocuk değil de, daha sağlıklı çocuk ve bebekler ve kadınlar hayatta kalanlara daha sağlıklı olduğu oranlarda çok yüksek olduğu bir dönemdeyiz. Bu anlamda bu güne kadar yapılan sağlık politikaları sonuna kadar takdiri hak ediyor. Bununda nüfus üzerine olan etkisi şu zaten, gelişmeyle birlikte doğurganlık eğilimi düşüyor. Sağlık imkanları da buna yardım edince, normalden biz daha hızlı bir düşüş eğilimiyle karşılaştık. Bunun da doğurganlıkta düşüşe etkisi inkar edilemez.”

Tablo 4.8'in devamı

K10	“Sağlık sistemindeki gelişmeler ve insan ömrünün süresinde artışlara yol açmaktadır. Bebek ölümlerinin azalmakta doğuştan hayatta kalma beklentisi artmaktadır. Bu sebeple basit olarak sağlıktaki olumlu gelişmelerin nüfusu arttığı düşünülebilir. Ancak iş ve sanayileşme ile doğurganlık seviyesine bağlı olarak bu etkinin azalmaktadır.”
K13	“Doğurganlığı artırıcı değil ama ölüm oranlarını azaltıcı etkisi itibari ile etkisi olacaktır. Yaşlı nüfus artacak, bu sayede şüphesiz bebek ölümlerinin azalması vs. bu da sağlık alanındaki gelişmeler neticesinde olacaktır.”

Değerlendirme

Nüfus ve sağlık ilişkisinde en çok dikkate alınan hususlar, beklenen ortalama yaşam süresi, anne, bebek ölüm oranları ve üreme sağlığıdır. Sağlık şartlarındaki gelişme ile birlikte ölüm oranlarının düştüğü ve beklenen ortalama yaşam süresinin arttığı bilinmektedir. Bu durumdan dolayı olarak etkilenen bir husus da doğurganlık oranlarıdır. Demografik gelişim teorisinde de belirtildiği üzere ölüm oranlarının düşmesinin akabinde doğurganlık oranları da düşmektedir. Bu durumun tersi de az gelişmemiş ülkelerde görülmektedir. Yani ölüm oranlarının yüksek olduğu yerlerde doğurganlık oranları da yüksektir. Kısaca, ölüm oranları ile doğurganlık oranları birbiri ile ilişkilidir. Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki, sağlık alanındaki gelişmeler ile birlikte beklenen ortalama yaşam süresi de artmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki beklenen yaşam süresinin yüksek oluşu sağlık alanındaki gelişim seviyeleri ile ilişkilidir. Türkiye'nin beklenen ortalama yaşam süresi de (76) makul/iyi denebilecek seviyelerdedir.

Üreme sağlığı da yine nüfus ve sağlık ilişkisinde üzerinde durulan önemli bir konudur. Üreme konusunda bilinçli olan ve gerekli ilaç ve araçlara ulaşımında sıkıntı yaşamayan ailelerde/toplumlarda üreme ve bebek ile ilgili sağlık problemlerinin büyük oranda düştüğü bilinmektedir.

**4.2.3.2 2002 Sonrası Sağlık Politikalarının (Sağlık Alanındaki Gelişmelerin)
Uygulanan Nüfus Politikasına Etkileri İle İlgili Bulgular**

**Tablo 4.9 2002 Sonrasındaki Sağlık Politikalarının Nüfus Politikasına
Etkisi İle İlgili Mülakat Verileri**

K1	“2002 yılı sonrasında AKP iktidarı ile birlikte sağlıkta çok ciddi bir atılım gerçekleşti. Gerçekten sağlık hizmetlerinin verilmesinde, planlanması ve sunulmasında onun sonuçlarını görüyoruz. Anne çocuk sağlığı hizmetlerinin kapsamında çok ciddi bir artış olduğunu görüyoruz. Mesela 1993 yılında bir sağlık personelinin doğum öncesi bakım alan kadınların oranı % 60 civarını buluyordu. 2000’li yıllarla birlikte bunlar %90 üzerine çıktı. Özellikle son 2013 yılındaki araştırmamızda %96 seviyesine çıktı. Bu şu anlama geliyor anne çocuk sağlığında çok ciddi atılım oldu. Bu demektir nerdeyse her çocuk artık sağlık kurumunda doğuyor. Yaklaşık sadece %4 evde doğuyor. Bu bebek ölümlerinin çok ciddi şekilde azalmasını sağladı. Türkiye’de, mesela bebek ölümlerini %40 seviyelerden %20 seviyelere düşürüldüğünde başarı olduğunu, yani 2000 yılı öncesi sağlık hizmetlerinin başarılı olduğu düşünülüyordu. Şimdi ise binde10 seviyelerine, hatta daha da altına doğru düşüyor. Yani bin bebekten önce onu bir yaşına gelmeden ölüyor. Bu oran daha önceden %40’lı, %50’li, %100’lü seviyelerdeydi. Şu anda çok ciddi bir düşüş var. Bebek ölümleri azalırsa her doğan kişinin daha uzun süre yaşaması sağlanır. Bir önemli konu da kürtaj meselesi. Sağlık Bakanlığı artık eskisine oranla daha az kürtaja gönüllü duruyor. Bu konuda bir takım protokoller geliştirildi. Kürtajdan önce kadını ve eşini danışmanlık hizmetine alıyorlar ve vazgeçirilmeye çalışılıyor. Tabii bu süreçte insanların yine özel sektöre kayarak kürtaj gerçekleştirmesine yol açıyor. Kürtajın sayısında azalma olmadı. Sadece kamudan özele doğru kaymasına yol açtı. Onun için sağlık sistemindeki 2002’den sonra çok önemli iyileşmeler oldu. Bu demografik yapıyı, bebek ölümlerinin azalmasını, doğurganlığın artırılmasını ve doğurganlığın azaltılmasının ve yaşam süresinin artırılmasının şeklinde sonuçlandı. Dolayısıyla da yaşlılığın artması şeklinde sonuçlandı. Ama bunun bazı olumsuz etkileri de oldu. Artık gebeliği önleyici yöntemlerin temininde, kürtajın ve kürtaja ulaşmakla meydana geldi.”
K2	“Salt politikalarının son dönem nüfus politikalarının şekillendirecek bir etkisi olduğunu çok düşünmüyorum. Çok etkin bir nüfus politikası olduğunu düşünüyorum.”

Tablo 4.9'un devamı

K3	“2000 yılı öncesindeki süreçte, hastanelerde doğum yapan kadın oranıyla bugünkü hastanede doğum yapan kadın oranı aynı seviye de değil. Bebek ölüm hızı 2000 yılı öncesiyle bugünkü durumu karşılaştırılabilir. Biraz önemli bir gelişme yaşanmış durumunda. Şimdi doğumun öncesi bakım alan kadın oranına baktığımız da artış var. aşılama oranlarına baktığımız da ciddi bir gelişme var. Bütün bu gelişmeler sağlık alanındaki iyileşmeler. Bir kere ortalama yaşam beklentisinin yükselmiş oluyor. Geçmişe göre, bol nüfusun büyüklüğünde uzun süre yaşamaya başlıyor. Özellikle bebek ölüm hızlarının geçmişe göre çok düşmüş olmasının, ortalama yaşam süresi beklentisinin üzerinden de çok fazla.”
K4	“Son 10- 20 yıllık sağlık politikalarımızın getirdiği çok büyük bir Türkiye’de sağlık koşulları iyileşti, değişti ve gelişti. Değişmesi zor bir sınıra dayandı. Enfeksiyon hastalıkları çok engellendi. Bunlar bugün de var olan politikalar, ama uzun yıllar devam eden politikaların bir sonucu. Ancak sosyal güvenlik, sağlık ve nüfusu düşündüğümüzde şu anki politikamızın en eksik yanlarından biri, Türkiye değişen yaş ve hastalık yapısına uygun sağlık politikaları geliştirmiyor olması. Şuanda daha yaşlı uzun yaşayan ama kronik hastalıklarda uzun yaşayan bir nüfusa sahibiz. Sosyal politikamız ve sağlık politikamız bunu içermiyor.”
K5	“Türkiye’de sağlık koşullarının nüfus artışı ve nüfusun politikalarına nüfus yapısına etkisinin fiilen iyi gittiğini düşünüyorum. Her geçen gün daha iyiye gidiyor. 1950’ye göre 2000 yılına göre 2015 yılında ölüm oranlarının çokça düştüğünü, anne ölümlerinin doğum sırasındaki ölümlerin oldukça azaldığını düşünüyorum. Şimdi sağlık koşullarının iyileşmesi daha çok çocuk sahibi olma ve nüfus artışının yönünde etkili olacağını düşünüyorum. Ama bu eğitimden biraz daha farklı. Bu daha somut etkileyebiliyor. Yani ben çocuğu dünyaya getireyim de, çocuk sahibi olayımda, nasıl olsa bir şekilde eğitimi alırım diyor, ama sağlıklı çocuk olması daha da önemlidir. Dilek, temenni ederken hep sağlıklı büyüsün diye edildiğinin ağır bastığını düşünüyorum. Yani bununda üst tartışımı sağlık koşullarındaki iyileşmenin, nüfus artışının iyi yönde etkilediğini düşünüyorum.”
K6	“Sağlıktaki gelişmelere bakmak lazım. Sağlıktaki dönüşümlülük sağlık problemlerini çözmüş, nüfusa da etkisi var ama çok somut şeyler ortaya çıkmıyor. Mesela daha çok ekonomik durumu iyi olan aileleri iyileştiren reformdur. Bebek ölümlülük oranı, sağlıktaki dönüşümlülük devam ettiği sürece oran düşmüştür ama bu zaten bebek ölüm oranı düşük aileler için olmuştur. Hiç sağlık hizmetine erişemeyen insanlar sağlık erişimine erişmeye başladı. Bu gerçekten önemli ama bir yandan da bu gelişimin kalitesi de önemli. İnsanlar erişiyor ama gerçekten kaliteli bir sağlık hizmeti alıyorlar mı? Aynen eğitimdeki sorun gibi.”
K7	“Çok fazla etkisi olduğunu düşünmüyorum.”
K8	“Sağlık alanındaki refah düzeni işlenmesi, sağlık hizmetinin gelişmesi, sağlık giderlerinin karşılanması doğrudan nüfusun arttırıcı etkisi olduğunu düşünmüyorum. Sağlık kalitesini arttıracaktır.”

Tablo 4.9'un devamı

K10	“Sağlıkta dönüşüm programı ve özellikle koruyu sağlık programlarının başarılı gerçekleştiğini düşünmekteyim. Ancak sağlık alanında birçok faktörden etkilenen bir özelliğe sahiptir. Başarılı politikaların nüfus üzerindeki etkilerini net gözlemlemek mümkün olmayabilir.”
K11	“Burada ilk parametre bebek ölümü oranının azalması konusunda önemlidir. İkinci parametrede ortalama yaş beklentisinin uzamasıyla alakalı, sağlık daha kaliteli yaşanmayı da beraberinde getiriyor. 2015'te 2012 yılının politikalarının, özel hastanelere ulaşım ya da herkesin kabul ettiği bir reform çalışması var. Reform 2002 yılı öncesi bebek ölümleri oranla, 2002 yılı sonrasında başarı var. (Bu manada bununda etkisi var, dediğiniz gibi) Sağlık hizmetlerinde erişim kolay olunca, insanlar daha kolay tedavi oluyor. Bu aslında kaliteli bir yaşamda insanları götürüyor. Erken teşhis tedaviyle çözülebilecek hastalıkları daha kronikleşmeden müdahale etmiş oluyorsunuz. Bu manada aslında olumlu etkileri var.”
K12	“Sağlık politikalarına geldiğimiz zaman, Türkiye sağlık politikalarında 2002-2012 yılları arasında çok ciddi bir aşama kat etti. Benim takdire şayan dediğim sağlam politikalardan birisi. Çünkü kalitede arttı. Eğitim politikaları gibi değil. Kalitesi arttı, alet hırdavatı arttı, doktor sayısı ve hemşire sayısı arttı. Özel sektör gelişti. Sağlık sektöründe bunların çok ciddi etkileri oldu. Yani anne ve yeni doğan ölüm oranlarındaki düşüşe etkisi oldu. Ama sağlık politikalarının bundan sonra birim maliyetleri artıyor. Sağlık bilgisi çok kıymetli bir bilgi ve çok pahalı bir bilgi. Yani yüzyıllardır böyle ve bunun ticari boyutu çok kuvvetli. Sağlık sektöründe çalışanlarımız her ne kadar kendi çalışanlarımız olsa da, hastalarımız kendi vatandaşlarımız olsa da, sağlıktaki ilaç, MR cihazları, sağlıktaki yeni yapılan çalışmalar araştırmalar vs. genelde yurtdışından şeyler yani bizim sağlık sektöründe kendi kendimizi ayakta tutacağımız bir birim alt yapısı şuan oluşmuş durumda. Ama kendi kendini çevirecek bir alt yapısı şuanda yok. Gelecekte de giderek artacak. Sağlık hizmetlerini verimli hale getirmek lazım. Ana kalemimiz (hedefimiz) sağlık alet edevatları, ithal ürünlerini azaltmamız gerekiyor. Kendimiz bilişim sistemimizi kurmamız ve kendimiz üretmemiz gerekiyor. İlaç sektöründe aynı şekil ilaçlarında, kendi çevirebileceğimiz şekilde bilişim alt yapısını kurmamız gerekiyor. Yani araştırmasından, aletlerin icadına kadar kendi içimizde çevirmemiz gerekiyor. Diğer türlü bizim bu sistemi yönetebilmemiz imkansız görünüyor.”
K13	“Sağlık alanı eğitimle karşılaştırılamayacak kadar iyi bir takım gelişmeler sergiledi. Doğrusu 2002'den bu yana vatandaşın sağlık hizmetlerine kavuşması konusunda önemli mesafeler kat edildi. Bu verilere de yansıyor. Anne ve bebek ölümlerin azalması, ondan sonra yaşlılara yönelik Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın uhdesindeki hizmetler dahil olmak üzere, birtakım bakım hizmetleri bunlar ölümleri azaltıyor. Ancak doğurganlığı arttırdığını zannetmiyorum.”

Değerlendirme

Sosyal politika unsurları içerisindeki eğitim, sağlık, sosyal güvenlik çalışma hayatı, aile, engelliler vb. alt unsurların içerisinde 2002 sonrası gelen hükümetin, en çok takdir toplayan politikası sağlık politikasıdır. Sağlık kuruluşlarına ulaşım, sağlık hizmetlerindeki kalite, sağlık güvencesi kapsamındaki kişi sayısı, hastane, yatak ve doktor sayısındaki gelişmeler dikkate alındığında bu dönemde ciddi bir atılımın yapıldığı söylenebilir.

Nüfus bağlamında özellikle anne çocuk sağlığı hizmetlerinin kapsamı ve oranı önemli seviyede yükselmiştir. Doğum öncesi bakım alan kadınların oranı %96 seviyelerine ulaşmıştır. Bebek ölüm oranları binde 10 seviyelerine kadar düşürmüştür.

Sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaşması birlikte tedavi imkanları da doğal olarak artmaktadır. Bu sayede yaşam kalitesinde artış sağlanmış olmaktadır. Yaşam kalitesindeki artış insanların dünyaya çocuk getirmesini onu sağlıklı ve kaliteli bir şekilde büyütme isteğini etkilemektedir.

Sağlık ile ilgili diğer bir mesele kürtaj meselesidir. Kürtajın daha aza indirilebilmesi için bazı protokoller işleme sokulmuştur. Danışmanlık hizmetleri verilmesi gibi protokollerin haricinde süreci zorlaştıran uygulamalar kürtajın özel hastanelere kaymasına sebep olmuştur.

Bir önceki başlıkta da belirtildiği üzere sağlıktaki gelişme ortalama beklenen yaşam süresini artırmıştır. Bu da doğal olarak yaşlı nüfus oranında artış meydana getirmiştir. Pronatalist politikaların uygulanmasının temel nedenlerinden biri de nüfusun yaşlanması olarak gösterilmektedir. Buradan şu sonuca varılabilir; Sağlıktaki gelişmeler ile nüfus politikası arasında ciddi bir ilişki söz konusudur. Ancak sağlıktaki gelişme ile yaşlı nüfusun artıyor olması halka sunulan sağlık hizmetlerinin azaltılması gerektiği sonucunu doğurmaz. Burada çıkarılması gereken sonuç; koruyucu sağlık hizmetleri ile sağlıklı yaşlı nüfusun sağlanması sayesinde hem yaşlı kesimin işgücüne dahilinin devamına hem de sağlık harcamalarında azalmaya varılabilir.

Yaşlanan bir nüfusa sahip olan Türkiye’de doğal olarak sağlık harcamaları artacaktır. Uzmanların görüşlerine göre bunun için önceden tedbir alınmalıdır. Bunun için yapılması gereken iki temel adımdan bahsedilmektedir. İlki, koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilerek beklenen yaşlı nüfusun sağlıklı bir grup/kesim olmasını sağlamaktır. İkincisi ise genç bir kişi ile yaşlı birinin sağlık harcamaları arasında

araştırmalara göre yaklaşık 3 kat fark olduğu olgusu dikkate alınarak sağlık harcamalarındaki yüksek orandaki dışa bağımlılığın azaltılmasıdır. Özellikle sağlık alanındaki bilişim, cihaz ve ilaçlar maliyetlerin yükselmesine neden olmaktadır.

4.2.4 Sosyal Güvenlik ve Nüfus Politikaları İlişkisi İle İlgili Bulgular

4.2.4.1 Sosyal Güvenlik ve Nüfus Politikaları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Tablo 4.10 Sosyal Güvenlik ve Nüfus politikaları Arasındaki İlişki İle İlgili Mülakat Verileri

K1	“Türkiye nüfusu yaşlandıkça sosyal güvenlik sistemine olan baskı artıyor. Bunun temel nedeni de aslında sigorta bağımlılık oranının Türkiye’de çok düşmesi. Normalde bunun, beş sigortalının bir emekliye bakması olduğu söyleniyor. Bizde iki sigortalı bir emekliye bakıyor. Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının artmasının temel nedenlerinden birincisi, sosyal güvenlik aşamalarında uygulanan yanlış uygulamalar, ikincisi de demografik yapının Türkiye’de çok hızlı bir Şekilde değişmesi ve yaşlı nüfus sayısının yani emeklilik yaşına gelmiş nüfus sayısının çok ciddi bir Şekilde artmasıdır. Tabi sosyal güvenlik kapsamına etki eden bir başka faktör, Türkiye’de artık çocuklar sosyal güvenlik olarak görülmüyor. Türkiye’de evvelden yaşlanınca çocuklarına güveniyorlardı, bana bakacak diyorlardı. Şimdi yaşlılarla genç kuşaklar aynı evde yaşamıyorlar, farklı evlerde yaşıyorlar. Hem de yaşlıların sosyal güvence sistemine talepleri arttı bu da neye yol açıyor? sosyal güvenlik sistemindeki harcamaların özellikle yaşlılar için yapılacak harcamaların artmasına yol açıyor. Bu anlamda demografik yapının sosyal güvenlik harcamalarına çok ciddi bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz.”
K2	“Ortalama mr arttırmak dolayısıyla yaşlı nüfusun payını ve sayısını daha fazla olmasını arttırmak anlamında nüfusa etkisi var. Yani bunun (sosyal güvenliğin) nüfus üzerinde, nüfusun nicel Şeyi üzerinde çok etkisi olduğunu ben düşünmüyorum.”

Tablo 4.10'un devamı

K3	“Nüfusun yapısındaki değişme, tabii ki eğitimi, sağlığı, sosyal güvenliği etkiliyor. Bizim burada yaklaştığımız sosyal güvenlik tabii ki her ikisinin de etkileşim içerisinde olduğudur. Sosyal politikanın alt unsurları dediğimiz, sosyal güvenlik, kadın, çocuk, aile gibi unsurlarda yapılan çalışmalar acaba nüfus politikalarını nasıl etkiliyor. Bizim geçirdiğimiz demografik dönüşüm yaşlı nüfus ve onun sosyal güvenlik üzerinde yarattığı baskı, bugün sosyal güvenlik üzerinde düşünmemizi gerektiriyor. Zaman içerisinde genç bağıllık oranımız azalmaya başlıyor, yaşlı bağıllık oranımız artıyor. Nüfus üzerinde bu sosyal güvenlik sisteminde yaşanan sıkıntının nasıl bir etkisi olabilir? Şu düşünülür, eğer emeklilik yaşı çok ileri ya da emeklilik maaşlarının ödenmesinde sıkıntı yaşanacağı fikrine kapılırsa insanlar, daha az çocuk yapmak eğilimine gelebilirler. Evet, çocuğunun geleceğini çok parlak görmeyeceği için böyle bir etki olabileceği düşünülebilir.”
K6	“Geçmişte yapılan, 1990’larda yapılan, erken emeklilikle birlikte sistemin yükü artmış bulunmakta. Sistemin yükünü hafifletmek için yapılan çalışmaları olumlu buluyorum. Emeklilik yaşının tekrar geciktirilmesi, sistemi tek bir çatı altında toplayan politikalar kesinlikle olumlu. Ama bunun nüfus politikasına etkisi ne olacak? ne olmayacak? tam olarak net bir şey söyleyemeyeceğim bir konu. Hâlihazırda şimdi bebek olanlara ileride çok büyük bir yük bırakıyoruz. Dünyaya çok fazla sayıda bebek ve çocuk dünyaya getirerek acaba bir hata yapmış olur muyuz? Çocuk doğurganlık oranını arttırmak gelecekte bu bebeklerin emekli olacağı zaman sıkıntı oluşturabilir.”
K7	“Çok fazla etkisi olduğunu düşünmüyorum. Zaten emeklilikle ilgili yani insanların hayatlarının başında verdikleri kararlar hayatlarının sonunda karşılaşacakları durum arasında pek fazla ilişki kurmak zor. Bence sosyal güvenlik politikaları zaten çok fazla iyi gitmiyor. Bir sistemin işlemesi için alttan gelenin olması lazım ki emeklileri finanse etsin. Emeklileri hiçbir zaman finanse edemiyoruz. Biz ne kadar çok insanı sisteme dahil edebilirsek problemi ancak o zaman çözeriz. Aksi takdirde problemin çözümü mümkün değil. 2000’li yılların başından beri de bu özel sigortalar özendiriliyor. Şimdi bireysel emeklilik başladı çünkü devlet yetmiyor.”
K8	“Yani devletin sağlık ve sosyal güvenlik sistemiyle, vatandaşlarına sahip çıkmasıyla birlikte insanların çocuklarının kendisine bakmasını beklemektense, devletin kurumsal olarak kendilerine bakmasını yeterli görmeleri yönünden bir eğilim olabilir. Yani bu anlamda nüfusun artışı çok teşvik etmeyebilir. Yani bu azalmasına teşvik etmese bile artışı teşvik etmeyebilir. Bu beklentiyle insanlar çocuk sahibi olmak istemezler demek istiyorum.”

Tablo 4.10'un devamı

K9	“Doğurganlık kararı en çok eğitim ve sağlık durumundan etkileniyor. Ama sosyal güvenlik politikasından etkilenmiyor. Fakat etkilendiği alan içerisinde en çok sosyal güvenlik var. Bireyler eğitim, sağlık istihdam, kültür ve sosyal güvenlik gibi durumlarından etkileniyor. Kaç çocuk yapmalıyız? Sorusunun cevabında en çok da eğitim ve sağlık etkiliyor. Fakat kendisinin (nüfusun) etkilediği olaylardaki ağırlıklar, değişkenler, kentleşme, refah birçok şey var, fakat ağırlıkları çok değişiyor. Bu karar en çok bundan etkilenirken, en çok etkilediği alanlardan bir tanesi sosyal güvenlik.”
K10	“Ülke nüfusunun yaşlanması, ekonomik büyüme, işgücü piyasası, üretim ve tüketim yapısı, kamusal hizmetlere talep, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları üzerinde olumsuz etkileri olacaktır. Ancak ülkemizde nüfusun yaşlanmasının sosyal güvenlik üzerindeki etkilerinden ziyade erken emeklilik ve benzeri geçmiş yıllardaki yanlış politikaların olumsuz etkilerinin daha belirleyici olduğunu düşünmekteyim.”
K11	“Politikaların etkisi olabilir. Nüfusun sosyal güvenlik harcamalarına etkisinden daha fazladır sosyal güvenliğin nüfusa etkisi diye düşünüyorum.”
K12	“Aile, istihdam, eğitim politikaları ve nüfus politikalarının birleştiği yerler sigorta sistemi sosyal güvenlik sistemidir. Siz bir an önce kişiyi pirim sistemine katabilirseniz yani ondan çalışma hayatı boyunca maksimum katkıyı sağlayabilirseniz, hem o süre boyunca, yani yaşlanana kadar ki süre boyunca ve sonrasındaki sağlık harcamalarını ödeyebileceğiz, toplayabileceğiz.”
K13	“Sosyal güvenliğin doğrudan yani şöyle bir etkisi olabilir. 18 yaşına kadar sosyal güvenceden, annesinin babasının işi ne olursa olsun istifade etme konusunda bir takım avantajlar var. Şüphesiz bu gelişme, aileleri, daha önceden doğuracağız, bakacağız yarın bir gün sıkıntısı oldu mu hastaneye götüreceğiz paramız yok gibi bu tip endişeleri bertaraf etmiştir. Hiç olmasa da bunun olumlu bir etkisi olabilir. Çalışmalarda da şöyle bir motivasyon olabilir. Doğu ve güneydoğuda veya taşrada, kırsalda, çocuk hem bir güç gösterisi hem de bir anlamda sosyal güvenlik olduğunu da biliyoruz. Sosyal güvenliği, insanlar kendini güvencede hissedecek şekilde arttırırsanız, o insanların belki köylük yerde çocuk sahibi olurken nasıl olsa yarın bir gün, bir ayağım çukurda olduğunda devletim yanımda olacak, bakamayacağım nüfusu yetiştirmenin bir anlamı yok deyipte 8-10 çocuk yerine belki de bakabileceği kadar çocuk yapma konusunda insanlar artık yaklaşımlarını, perspektiflerini değiştirebilirler.”

Değerlendirme

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi ile ilgili ilk akla gelen problem daha önceki yanlış uygulamaların sistemde meydana getirdiği finansal açıktır. Geçmiş yıllarda sistem üzerinde çeşitli reformlar gerçekleştirilmekle birlikte problemin devam ettiği görülmektedir. %60 genç nüfusun yaklaşık 30 yıl sonra yaşlı nüfusa dahil olacağı Türkiye’de, sosyal güvenlik açığının daha da büyüyeceği öngörülmektedir. Nüfus

yapısındaki bu değişimin sosyal güvenlik üzerindeki etki pronatalist politikaların dayanak noktalarından biridir. Uzmanlardan K10'a göre "Ülke nüfusunun yaşlanması, ekonomik büyüme, işgücü piyasası, üretim ve tüketim yapısı, kamusal hizmetlere talep, sağlık ve sosyal güvenlik harcamaları üzerinde olumsuz etkileri olacaktır."

Yaşlılara yönelik tedbirler sayesinde de öngörülen sorunlar azaltılabilecektir. Yaşlıların çalışma hayatında kalmalarını sağlayacak meslek edindirme programları geliştirilmelidir. Bunun yanında sağlık harcamalarını en aza indirmek için koruyucu sağlık hizmetleri ile sağlıklı bir yaşlılık dönemi geçirmeleri hem insani anlamda hem finansal anlamda önemlidir.

Türkiye'de sosyal güvenlik sistemindeki aktif-pasif dengesinin günümüzde mevcut genç nüfusa rağmen bozuk olması, yaşlı nüfusun artması ile birlikte içinden çıkılmaz sorunlara neden olacağı tahminleri uzmanların genel uyarıları arasındadır. Bu nedenle özellikle mevcut genç nüfusun işgücüne dahil edilerek sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınması en önemli görevler arasındadır. Kayıt dışı istihdamın %40'larda olduğu Türkiye'de, prim ödemeyen bu kişiler sosyal güvenlik sistemi üzerinde büyük bir yük olacaklardır.

Sosyal güvenlik ve nüfus bağlamında en önemli noktalardan biri etkinin hangi yönde ağır bastığıdır. Başka bir deyişle sosyal güvenlik sisteminin nüfus üzerine etkisinden ziyade nüfusun yapısının sosyal güvenlik üzerine daha yoğun bir etkisi olduğu görüşü belirtilmiştir. Sosyal güvenlik nüfus hareketlerinden, değişiminden etkilenen bir yapıya sahiptir. Uzmanların birçoğu sosyal güvenlikteki değişimlerin özellikle nicel anlamda nüfus üzerinde ciddi bir etkisinin olmayacağı görüşündedirler. Ancak bunun yanında sosyal güvenlik şemsiyesi altında bulunan bireylerin yaşam kalitesi artmakla birlikte beklenmeyen kaza, hastalık ve yoksulluklara karşı da güvende olmaları sağlanmış olmaktadır.

4.2.4.2 2002 Sonrası Sosyal Güvenlik Politikalarının (Sosyal Güvenlik Alanındaki Gelişmelerin) Uygulanan Nüfus Politikasına Etkileri İle İlgili Bulgular

Tablo 4.11 2002 Sonrasında Sosyal Güvenlikteki Gelişmelerin Nüfus Politikaları Üzerine Etkisi Hakkında Mülakat Verileri

K1	“2002 sonrasında Türkiye’de herkes sosyal güvenlik kapsamına alındı. Primini ödeyebilenler kendileri ödüyorlar ödeyemeyenler de devlet katkısıyla o primi ödeme yoluna gidiyorlar. Herkes kapsam altında, bununda dolayısıyla sosyal güvenlik maliyetini arttırıcı bir unsur olduğunu görüyoruz. Ayrıca devlet şöyle bir şey yaptı; özel hastaneleri, özellikle sağlık sigortası anlamında güçlendirerek, insanların düşük bir ücretle özel hastanelere gitmesini sağladı. Bu da bir miktar sosyal güvenlik sistemi üzerinde baskıyı hafifletti. Sosyal güvenlik sistemi üzerinde bir yandan da demografik yapının değişmesinin bir baskısı var. Eski hataların bir baskısı var ama diğer yandan da 2000’li yıllardan sonra özel hastanelerin sağlık hizmetinin gelişmesiyle, bu baskının bir miktar hafifletildiğini görüyoruz. Genel sağlık sigortası sunulmasının nüfus politikası uygulamaları ile uyumlu olduğunu düşünüyorum. Çünkü nüfus politikaları ne yapmaya çalışıyor? Türkiye’deki doğurganlığı yükseltmeye çalışıyor. Aslında tüm vatandaşların sağlık sistemi kapsamına alınması, herkese anne-çocuk sağlığı hizmetleri sunulmasının nüfus politikalarına hizmet ettiğini düşünüyorum. Bu anlamda sosyal güvenlik politikalarının doğrudan bir etkisi var onu söyleyebilirim kısaca.”
K2	“Sosyal güvenlik uygulamalarının nüfus üzerinde ya da nüfusun nicel yapısı üzerinde çok etkili olduğunu ben düşünmüyorum. Yaşlı nüfus oranlarına etkisi olabilir ama nicel anlamda nüfus zerinde etkili olduğunu düşünmüyorum.”
K4	“Şu anki nüfus politikasıyla sosyal güvenlik gelişmeleri arasında bir bağın olduğunu düşünmüyorum. Bu çalışmalar daha çok sosyal güvenlikteki sorunları çözmeye yöneliktir. Var olan gelirlerin emekli maaşlarındaki dengeyi çözmeye yönelik çalışmalardır. Ama doğrudan nüfusun artışı ya da azalışının çok etkileyeceğini düşünmüyorum açıkçası. O kadar büyük bir makro politika yok diye düşünüyorum. Türkiye’de hem şu anki yaşlıların hem de yetişkin olan kuşağın yaşadığı dönemin beklediği ciddi iktisadi sorunlar var. En büyüklerinden biri de şu anda çalışma çağında olup sosyal güvencesiz çalışan kişilerin yaşlı olduğu ve çalışamayacağı günler olduğunu düşünüyorum.”
K5	“Sosyal güvenlik harcamalarının nüfus politikalarıyla ve nüfusla nasıl bir ilişki içinde olduğunu bence önümüzdeki 15-20 yıl daha net gösterecek. Ama bugün bu konuda çok somut bilgi elimizde yok gibi. Sosyal güvenlik ile yapılanların nüfusu nasıl etkilediği ya da nüfusla nasıl bir ilişkisi olduğu konusunda çok fazla bir fikrim yok.”

Tablo 4.11'in devamı

K6	“Politikanın kendisinin doğurduğu sonuçlara bakmak lazım. O sonuçlar bize ne yapmamızı söylüyor nüfus açısından. Ondan çok emin değilim ben. Bir risk var orada çünkü. Benim yaptığım hesaplamalarda kadın sayısına düşen bebek sayısında ciddi bir artış var. Çok uzun dönemde bağımlı nüfusu arttırıyor. Çünkü şunu düşünmüyor insan, çocuk dünyaya getiriyorsun işçi olacak bunlar, evet doğru ama yaşlı olacak. Sosyal güvenlikte eğitim ve sağlık gibi kritik nokta. Dikkatli araştırmaların yapılması gerektiğini düşünüyorum.”
K8	“Modernleşen, refah düzeyi yükselen ülkelerde sosyal güvenlik sistemi illa ki gelişecektir. İnsanlarında bu anlamda belli bir doygunlukları olacak, refah düzeyine ulaşacaktır. Bundan kaçınılamaz ama, bu ister istemez insanlarda nüfusu arttırıcı eğilimi azaltacaktır, o yüzden mevcut nüfus politikasını desteklemeyeceğini düşünüyorum.”
K9	“Sosyal güvenlik politikalarının etkisi konusunda açık bir şey söyleyemeyiz. Genel bir şey söyleyeyim bu alanla ilgili hükümet aşamalı olarak 1990'lı yıllarda yapılan yanlış düzeltti, erken emekliliği kaldırdı. Emeklilik yaşı 60, uzun vadede 65'e kadar çıkacak, bu doğru bir karardır. Çünkü genç nüfus yapısına sahip olmasına rağmen sosyal güvenlik açık veriyor ve yaşlanan bir ülkeyiz. 25 yıl içinde yaşlı sayımız üç katına çıkacak. Sosyal güvenlikte iki şeyden açık verirsiniz, sistemi kötü yönetirsiniz ya da nüfus yapınız buna uygun değildir. Bizim nüfus yapımız iyi yönetime çok uygun, böyle olduğu halde sosyal güvenlikte açık veriyor iseniz yaşlandığınız bir ortamda ne yapacaksınız? Biz yaşlanan bir ülkeyiz şu anda ülkemizdeki yaşlıların oranı %8 civarında bu 2023'te iki katına çıkıyor galiba. 2050'lerde de %23-24 civarında olacak. Şimdi batılı ülkeler Fransa, İngiltere ve Almanya'da vesaire iki şey oldu. 1. önce belli bir birikim yakaladılar ve sonra yaşlanmaya başladılar. Biz öyle bir gelişmişlik düzeyi yakalamadan yaşlanmaya başlıyoruz bu bir tehditir. 2. mesele onların doğurganlık düşüş hızı 80-100 yıla yayıldı, biz 30 yıl içerisinde çok hızlı bir düşüş yaşadık ve bu daha hızlı yaşlanmak demek. Bu yaşlanmanın getirdiği tedbirlere önlem almak için çok daha az zamanınız olduğu anlamına gelir. O yüzden yaşlanmanın Avrupa'da Almanya ve İngiltere'de yarattığı sorunlarla bizde yarattığı sorunlar birbirinden daha farklı olacak. Biz çok daha kısa sürede bu duruma karşı önlem almak, bunun alt yapısını yapmak durumundayız.”
K10	“Bu alandaki geçmiş politika hatalarının düzeltilmesinde nüfus politikalarının kullanılmasını kişisel olarak doğru buluyorum.”
K12	“Sosyal güvenlik sistemini kurmanız gerekiyor. Ancak bu sistem özellikle nüfusun arttırılması veya dinamizmin korunması meselesinde ilk akla gelen şey. Biz sigorta primlerini dahi toplayamıyoruz. Nüfus yaşlanıyor, bir süre sonra bu yaşlı nüfusun sağlık masraflarını nasıl karşılayacağız?, maaşını nasıl ödeyeceğiz? düşüncesi ilk göze çarpan şey. Emeklilik yaşı üzerinden başladı sorunun çözümüne, bu doğru bir tespit, bunun çözülmesi lazım. Bunun için sürekli sigorta sisteminde değişiklikler oluyor.”

Tablo 4.11'in devamı

K13	“Şüphesiz 2002 sonrası sosyal politikaların nüfus üzerine etkisi vardır. Ama bunun etkisi ne kadardır diye? doğrudan buna yönelik bir soru kağıdı ile belki bir çalışma yapmak gerekiyor. Yani dediğim gibi bunun doğrudan artırıcı bir etkisi olduğunu zannetmiyorum. Sadece insanlarımıza ahir ömründe daha refah bir yaşam sunma konusunda bir takım gayretler sosyal güvenlikle doğrudan bunun etkisi olabilir. Bunun yanında 18 yaşına kadar normal şartlarda ekonomik bir takım nedenlerle sağlık hizmetlerinden, sosyal güvenlik şemsiyesi dışında kaldığı için istifade etmeyen kesime yönelik güvence, o yaş döneminde karşılaşılan hastalıklar veya başka birtakım sıkıntılardan kaynaklanan ölümleri azalttığı için, yani bunların ölümleri azaltıcı etkisi nedeniyle nüfusun korunmasına etkileri olmuştur. Bunların doğrudan müthiş devrimci bir perspektifle olumlu bir netice ortaya çıkaracağını zannetmiyorum ve düşünmüyorum. Tıpkı dün yapılan aile planlaması çalışmalarının nüfusu azaltma yönünde olumlu birtakım neticeler vermemesi gibi. Yani insanları sağlık, eğitim, sosyal güvenlik dışında yaşadığı iklim, sosyo-kültürel çevre gibi nedenlerde şüphesiz çocuk sahibi olma ya da olmama konusunda etkiliyor.”

Değerlendirme

2002 sonrası Türkiye’de sosyal güvenlik ile ilgili en önemli gelişme sigortalı nüfus (%83,7, 2014 yılı) oranındaki artıştır.

Uzmanlara göre sosyal güvenlik sistemindeki geçmiş yıllarda yapılan hataların baskısı 2002 ve sonrasında varlığı halen devam ettirmektedir.

Sosyal güvenlik ve nüfus politikaları bağlamında herkesi içine alan genel sağlık sigortası sunulmasının önemli bir işlevi vardır. Pronatalist politikaların uygulandığı Türkiye’de, herkesin sağlık sistemi kapsamında olması ve anne-çocuk sağlığı hizmetlerinin bu vesile ile çözülmesinin doğurganlık üzerinde pozitif bir etki yaratacağı düşünülmektedir.

Bunun yanında uzmanların bir kısmı ise, sosyal güvenlik politikalarının nüfusun niceliksel yapısı üzerinde bir etki oluşturacağını düşünmemektedirler.

Sosyal güvenlikle en dikkat edilmesi gereken husus yaşlı nüfus oranıdır. Günümüzde yaşlı nüfusun %8 seviyelerine ulaştığı Türkiye’de bu oranın 25 yıl içinde 3 katına çıkacağı öngörülmektedir. Başka bir deyişle, yaşlı nüfus oranının 2050 yılında %23 seviyelerinde olması tahmin edilmektedir. Bu sonuçlar bize Türkiye nüfusunun kısa bir süreç içerisinde hızlıca artacağını göstermektedir. Günümüzde Avrupa ülkelerinde de

bir yaşlanmadan söz edilmektedir. Ancak Türkiye özelinde durum Avrupa'ya benzemektedir. Avrupa ülkelerinde yaşlanma süreci daha uzun olmakla birlikte belli bir birikim, gelişim seyrinden sonra bu yaşlanma sürecine girdiler. Ancak belirtildiği üzere Türkiye'de durum bu şekilde gelişmemiştir. Bu nedenle yaşlanmanın Avrupa'da yarattığı sorunların daha ağır bir şekli ile karşılaşacağı muhtemel gözükmektedir. Bunun için alt yapının buna göre ayarlanması ve önlemlerin alınması gerekmektedir.

4.2.5 Çalışma Hayatı ve Nüfus Politikaları İlişkisi İle İlgili Bulgular

4.2.5.1 Alt Nüfus Gruplarına (Kent-Kır, Eğitimli-Eğitimsiz vs.) İlişkin Nüfus Politikası Uygulanması Üzerine Bulgular

Tablo 4.12 Alt Nüfus Grupları İçin Spesifik Nüfus Politikası Oluşturma Hakkında Mülakat Verileri

K1	“Hedeflemenin doğru yapılması lazım gerçekten. Çok çocuğu olan kesime teşvik vermenin çok fazla anlamı yok. Burada şu olması lazım mesela, biz şu anda ne görüyoruz yüksek eğitilmiş, iyi işi olan insanların doğurganlıklarının 1 çocuk seviyesinde olduğunu görüyoruz. Lise mezunlarında 2'ye çıkıyor, ortaokul mezunlarında 2,5 seviyelerinde. İlkokul mezunlarında ise 3,5- 4 civarına yükseliyor. Onun için hedeflemeyi çok doğru yapmamız gerekiyor. Şu isteniyorsa olabilir, daha çok çocuğu olanlar daha çok yapsın deniyorsa olabilir. Ama genelde şu yapılmaya çalışılıyor, hali vakti daha iyi olan, çocuğuna daha çok yatırım yapabilecek grupların hedeflenmesi gerekiyor. Çünkü artık nüfus politikalarında niceliğe değil de niteliğe yatırım yapmak önemli hale geliyor. Bu anlamda bakıldığında rahat bir şekilde şunu söyleyebiliriz. Bizim hedeflemeyi yaparken daha düşük doğurganlığı olan grupları hedeflememiz lazım. Bunlarda kimler, kentliler, sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlar ve gelir seviyesi orta ve üstü grupta olan insanlar. Ben bu anlamda sektörel bir çalışma yapılabileceğini düşünüyorum.”
K2	“Hükümet gerçekten doğurganlığın artmasını istiyor. O zaman hükümet doğurganlık nerede düşükse veya doğurganlığı nerede daha çok arttırmayı düşünüyorum diyorsa oraya yönelmesi lazım. Eğer bunlar çalışan kadınlarsa o zaman onlara yönelik politika geliştirmek gerekir. Neden çocuk yapmıyorsun sorusuna, çünkü kreş desteği yok, bakım desteği yok veya annelik izni çok kısa, diyorsa ki diyor bizim araştırmalarda da öyle bulgular var, o zaman bu isteklerin karşılanması gerekir.”

Tablo 4.12'nin devamı

K3	“Alt nüfus gruplarının ihtiyaçlarının gözetilmesi muhakkak önemli. Çalışan kadınlar için farklı politikalar izlenebilir mi? Temel olarak çalışan kadınlar istediklerinden daha az çocuk sahibi oluyorlar. Dolayısıyla istedikleri kadar çocuk yapmalarındaki engeli ortadan kaldıracak yöntemler geliştirilmelidir. Çalışan kadınlar aile yaşamı ve iş yaşamının her ikisini idare etmekte zorlanıyorlar. Bu sorunlarla ilgili hangi ülkelerde daha iyi sonuçlar alındığını görüyoruz. En ideal örnek İskandinav ülkelerinde uygulandığını görüyoruz. Onlar temel olarak bunu başarmış durumdadır. İş hayatı ile aile hayatını kaynaştırmayı becerebilmiş durumdadır ve bunu zamanında yapmışlar. Sosyal kadınlar için uygulanacak teşviklerin ayrı olması lazım. En temel ihtiyaçları belli, kreşlerin yaygınlaştırılması lazım.”
K4	“Mevsimlik işçiler için böyle bir uygulama yapılabilir. Turizmi dışarıda bırakalım turizm ayrı bir çalışılan sektördür.”
K5	“Teşviklerin daha az eğitimli insanlar tarafından kabul göreceğini düşünüyorum. Vereceğiniz parayla doğru orantılı değil, dolayısıyla vereceğiniz teşvik belli bir grubu daha çok cezbedecektir. Ama şu da imkansız, yani alt grupta yer alan insanlara daha az para vereceğiz onların zaten belli çocuğu var. Biz beyaz yakalı olanlara vereceğiz diye bir şey de ayrımcılık olur. Sosyal devlet anlayışıyla sanıyorum bağdaşan bir durum olmaz. Yani toplumun tüm kesimini kaplayan bir politika izlemek zorundasınız. Eğitimli ve maddi durumu iyi olan insanların teşvik alacakları için çocuk sahibi olacaklarını düşünmüyorum.”
K6	“Farklı eğitim düzeyindekilere, farklı yaş grubunda olanlara, farklı çocuk sayısı olanlara yönelik değişik nüfus politikası uygulamaları olabilir. Bence politika tasarılarının demografik ve çalışma yaşantılarıyla ilgili koşullu hale getirilmelidir. Şunu demek pek mümkün değil, siz kentte yaşıyorsunuz az çocuk yapana yardım çok çocuk yapana vergi var demek şansınız yok. Bu ekonomik açıdan çok mantıklı olur. Eğer ki biz bu çok sayıda çocuğa nitelikli eğitimi veremezsek bu zaten problem. Şu mantıklı olabilir, eğer çok çocuk yapan ailelerin o çocuklara aynı fırsatı sunamadıklarından eminsek, o zaman o aileleri çocuklarına daha fazla fırsat sunabilmeleri için daha az çocuk yapmaya teşvik etmek fazlasıyla yararlı bir şeydir. Bir çocuk yapmayı tercih eden ailenin doğurganlık kararı belki bizim nüfusumuzun yaşlanması için önemli olmaz. Çünkü çok verimli bir ülke olmaya başlarız. Daha az çocuğa daha iyi eğitim ve daha iyi sağlık hizmeti vererek. Bu şekilde toparlarız yaşlanma sürecini, bunlar masaya yatırılması gereken konular diye düşünüyorum.”
K7	“Anne-çocuk sağlığı merkezleri çok iyi işliyor. Eğer bu merkezler çoğaltılırsa kırsal kesimler de çok iyi işleyeceğini düşünüyorum ben. Bu ana-çocuk sağlığı merkezi hem aşılama yapıyor, hem anne sağlığıyla ilgileniyor, hem de bebek sağlığıyla ilgileniyor. Dolayısıyla bu tür yerlerin çoğaltılması gerekir. Kentsel kesimlerde zaten kırdan kente göçle birlikte kesin olarak doğum oranları düşüyor.”
K8	“Uygulanabilir, farklı bölgelere, farklı meslek gruplarına, farklı sektörlere ilişkin farklı politikalar yapılabilir diye düşünüyorum.”

Tablo 4.12'nin devamı

K9	“Siz devlet vatandaş ilişkisinde vatandaşlardan bazılarını çocuk yapmak için uygun bazılarını da daha çok çocuk yapmak için uygun olmayan vatandaş olarak ikiye ayırıyorsunuz zımnen, “Sen çocuk yapabilirsin, senin aklın başında, eğitimin düzgün, paran var tamam, sen üç çocuk, iki çocuk yaptın sen daha fazla yapma gibi bir şey olamaz. Yani devlet vatandaşını akredite edemez, hiyerarşik bir yapıya koyamaz. Devlet sadece hizmetkardır, yani vatandaşlarını ideal vatandaş ideal olmayan vatandaş, çocuk yapmaya elverişli vatandaş, çocuk yapmaya elverişli olmayan vatandaş, gariban vatandaş, kaliteli vatandaş, kalitesiz vatandaş diye ayıramaz. Çok basit o çocuk bakamıyorsa, yoksulluk içerisindeyse aileyi desteklersiniz, taciz varsa çocuğa el koyar, sosyal hizmet alırsınız. Adam çocuk yapmak istemediği halde çok çocuk yapıyor ise ona gereken tıbbi hizmet desteğini verirsiniz. Bunu yapamıyorsanız bunun tek sorumlusu devlettir her zaman. Siz ona yeterince, eğitim, sağlık hizmeti vermek zorundasınız, ya da istihdama, erişim sorununa çözüm bulacaksınız, diğer bütün ülkeler bunu böyle yapıyorlar. Yani refah, müreffeh, gelişmiş ülkeler bunu böyle yapıyor.”
K10	“Doğurganlık konusu kesit bir alan olup birçok sektör ile ilişkilidir. Sağlık, sosyal güvenlik, çalışma hayatı, istihdam, eğitim gibi sektörlerle oldukça ilgilidir. Doğurganlık seviyesinin yükseltilmesine yönelik politikanın odağında en az doğurganlık oranına sahip olan iyi eğitilmiş ve çalışan kadınlar yer almalıdır. Çocuk bakımı ve analık izinlerinin iyileştirilmesi gerektiğine inanmaktayım.”
K11	“Kaliteli bir nüfus olmalı. Devletin hedefi de bu, ama beklenen kaliteli kişilerin nüfusa katkısı daha azdır. Gelir seviyesi ve eğitim seviyesi düşük olan kişilerin nüfusa katkısı daha fazladır. Dolayısıyla hedef tam tersi oluyor. Belli aşamayı geçtikten sonra etkiler azalıyor bu alanda. Her ikisinde de uygulanır, yok uygulanamayacaksa hiç birinde uygulanmaz.”
K13	“Şu anda yapılan çalışmalara bakınca mesela, özellikle kadın memurlara yönelik çocuk teşvikiyle alakalı, babaya da izin verilmesi, annenin ücretsiz izninin arttırılması, süt izni ve başka bir takım şeyler, bunlarda görüldüğü ki, devlette bu anlamda aslında nitelikli nüfus artışından bahsediyor. Yükte hafif pahada ağır bir nüfus oluşturmak için başka bir takım çalışmalar yapmasını anlamlı bulmakta fayda var. Bu çalışmalar daha çok alt nüfus grupları diye kast ettiğimiz gruplara yönelik.”

Değerlendirme

Nüfus politikalarının, alt nüfus grupları ile kastettiğimiz kent ve kırdaki yaşayanlar, eğitim durumu yüksek veya düşük olanlar, farklı coğrafi bölgeler, çocuk sayısı ve çalışma hayatındaki istihdam ve sektörel durumuna göre uygulanıp uygulanmayacağı ile ilgili tartışmak amaçlı sorulan soruya verilen cevaplardan genel bir kanaate varılamamaktadır. Daha açık bir ifade ile uzmanlar bu konuda birbirinden farklı farklı görüşler bildirmişlerdir.

Ancak temel anlamda böyle bir düzenlemede mutlaka eşitlik ve yasal ilkelerin ihlal edilmemesi gerektiğini de uzmanların çoğu ifade etmiştir.

Uzmanların bazıları, doğurganlık oranlarının yüksek eğitilmiş, refah seviyesi belli bir seviyede olan kişilerde daha düşük olduğu için bu gruplara yönelik nüfus politikaları geliştirmenin gerekli/doğru olduğu görüşündedirler. Bu düşünceye göre hedefleme doğru yapılmalıdır. Yani artık nicelikten ziyade niteliğin önemli olduğu bir çağda çocuğuna daha iyi yatırım sağlayabilecek, daha iyi eğitim, yaşam, sağlık imkanları sunabilecek ailelerin çocuk yapmasının doğru olacağını düşünmektedirler.

Genel anlamda toplumun tümünü kapsayan doğurganlığı artırıcı teşviklerin, çok çocuk sahibi olan ya da yoksul ve işsiz olan kişileri de kapsadığı gerçeğiyle bunun diğer başka problemlere sebep olacağı belirtilmektedir. Ayrıca özellikle finansal teşviklerin bu gruplar üzerinde daha etkili olacağı ve çocuk yoksulluğunun artacağı tahminleri, bazı uzmanların endişe ettiği konular arasındadır.

K9 kodlu uzmana göre gruplar arasında böyle bir ayırımın yapılması doğru hatta ahlaki değildir. Devlet kişiler, gruplar arasında daha çok çocuk yapabilir yapmamalıdır şeklinde bir ayırım yapamaz. Devlet kişiler ne kadar çocuk yapmak istiyorsa bu anlamda bu bireylere yardımcı olabilir. Devletin görevi, eğer ebeveynler çocuklarına uygun bir eğitim ve yaşam ortamı sağlayamıyorsa onlara bu konuda destek olmaktır.

Bazı katılımcılar ise özellikle çalışan kadınlara yönelik uygulamaların artırılması gerektiği şeklinde görüş belirtmişlerdir. Çalışan kadınların çocuklarını gönül rahatlığı ile bırakabilecekleri bir kreş, bakım evi ya da çocuklarına istedikleri kadar zaman ayırabilmek için kısmi zamanlı çalışabilme ya da ücretli ücretsiz izin alabilmenin yollarının açılması gerektiğini düşünmektedirler. İskandinav ülkelerinin bunu gerçekleştirebildiği belirtilmektedir.

4.2.5.2 Çalışma Şartlarının (Ücret Haricindeki) Nüfus Üzerine Etkileri Hakkında Bulgular

Tablo 4.13 Çalışma Şartlarının Nüfus Üzerine Etkileri Hakkında Mülakat Verileri

K1	“Batı Avrupa ülkelerinde gördüğümüz gibi devlet destek verdiğinde, insanlara çocuğunun bakımı konusunda teşvikler verdiğinde, bu parasal ya da kreş gibi destekler olduğunda insanların daha çok çocuk yapma eğiliminde olduklarını görüyoruz. Ücret seviyesi dışında, diğer faktörleri kullanarak, Türkiye’de nüfus politikalarında istediğimiz hedefleri tutturabiliriz. Bunu gerçekten yapabiliriz.”
K2	“Tabi ki etkiliyoruz. Özellikle kadının çalışması, kadının çalışma şartları, ona verilen özlük hakları, yani ücretten de bağımsız olarak, üç çocuğa karar verme de etken. Tabi büyük bir kentleşme var. Büyükşehir hayatı var. Büyükşehir de anne babanla yaşasan bile.”
K3	“Çalışma şartlarını etkileyen çok fazla unsur var. Bir işyerindeki düzenlemelerden kaynaklı unsurlar var. Doğum sonrasında özel karşılaşılabılır bir durum. Doğum birçok kadının işten çıkarılmasına sebep olabiliyor. Görüşülen iş görüşmelerinde önümüzdeki üç yıl çocuk yapmayı düşünüyor musunuz diye söze başlanıldığı biliniyor. Sanırım öteki türlü işten çıkarma tehdidinin olduğu bir ortamda veya kadın kariyerini devam ettirmek istiyorsa çocuk yapmamayı tercih edecektir. O da doğurganlık düzeyini düşürücü etkisinde olacaktır.”
K4	“Sosyal hakları olan kişilerde, iş güvenliği olan bireyler, yani kadınlar ve erkekler istedikleri kadar çocuk doğurma olasılıkları vardır. Şunu düşünmezler, ya bir çocuk daha istersem nasıl bakacağım, işten atılırsam maaşım yeter mi? Erken yaşta insanlar önünü görebilirse ideallerindeki eylemlerine göre plan yapmaları, tatile gitmeleri ve büyük bir plan olarak çocuk sahibi olmayı göze alırlar. İdeallerini daha kolay gerçekleştirirler.”
K5	“Daha geçici ve küçük ölçülü çözümler olarak düşünüyorum. Yani biraz daha radikalim. Bana kısa vadeli çözümler daha baypas çözümler gibi geliyor. Ama nüfus politikasında, nüfusla ilgili konuşulacak her konuda tabiri caizse benzetme ne kadar uyar bilmiyorum ama ağrı kesici değil de antibiyotik tedavisine ihtiyaç var. Eğer bunu sürekli olarak devlet politikası haline getirebilerseniz, iş güvencesini veya bu tip izinleri, o zaman kalıcı olur. Yoksa eğer gelip geçici olursa etkili olmuyor. Yani tam insanlar yeni bir düzenlemeye alışırken, bu iş güvencesinde olabilir, sosyal haklar konusunda da olabilir. Eğer yoksa çok etkili olmaz. Yani bunlar uzun vadeli olmalı. Eksikler, hatalar tamir edilmeli. Nüfus politikasının daha günün koşullarına göre değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum.”

Tablo 4.13'ün devamı

K6	“Ama sosyal hayatla ilgili baktığınız zaman annelik izni babalık izni çok önemli. Bunu İskandinav ülkelerinden biliyoruz. Bu dengeyi çok iyi kurmuşlar ve öyle bir denge elde etmişler ki, hem doğurganlıkta arttırma yönünde başarı var hem de kadınların iş hayatına katılımlarında artma var. Normalde aslında çocuk yapıp evde oturması gereken kadınların çalışma yaşamına katılmasını görüyoruz.”
K7	“Belki biraz daha etkili olabilir. Biz şu anda şehirde oturan ve çalışan kadından bahsediyoruz. Şehirlerde doğurganlık nüfusları belli zaten, çok fazla arttırdığını düşünmüyorum. Ama kadınları rahatlatmak açısından evet rahatlatır, çalışma hayatına katılmasını sağlar. Eğer bundan kasıt bu ise, çalışma hayatına katılmasıysa doğumunu çok fazla etkileyeceğini düşünmüyorum. Ama çalışma hayatına katılmasını kesin olarak arttırır ve bu durumlar çalışma hayatında kalmasını sağlar. Hani nüfusun artması ya da nüfus politikası açısından değil. Ama eğer kadın iş gücünün yer almasını istiyorsak, iş gücünün bir kısmında kadınların yer almasını istiyorsak onu arttırır.”
K8	“Nüfusun yapısını etkileyeceği düşünmüyorum.”
K11	“Gelecek kaygısı olmayan kişiler daha çok çocuk sahibi olmak istiyor yahut bir dengeden bahsediyor. Yani aslında dünyanın doğal bir dengesi var. İster istemez çalışmalarda artıyor. Ücret haricinde çalışma şartları nüfus yapısını etkiler. İşte gelecek kaygısının olması onu da etkiliyor.”
K13	“Etkiler. Dediğim gibi, bütün bu mülakat sorularına cevabım adeta parantezinde oldu. Yani devletin burada kısa süreli birtakım aldığı tedbirlerin hemen aynı süre zarfında karşılığını görmek mümkün değil. Bunlar sosyal haklar, kariyer, iş güvencesi ve iş güvenliği. Bunlar şüphesiz nüfusun yapısını, kadının iş hayatına katılımıyla eş zamanlı düşündüğümüzde etkileyeceğini söyleyebilirim. Yani özellikle çalışan kadının çocuk yapma, annelik yapma konusunda adeta fedakârlıklarda bulunduğunu biliyoruz. Çalışan anne bu fedakârlığı yapıyor. Şu anda çocuk sahibi olma annelik duygusunu yaşama konusundaki beklentilerinde olunmamalı. Şu anda o beklenti lüks. Tabiri caizse alternatif maliyeti işini kaybetme. Özellikle özel sektörde ya da başka bir takım sıkıntılarla kariyerinden fedakârlıkta bulunmak zorunda kalıyor kadın.”

Değerlendirme

Çalışma şartlarının nüfus üzerindeki etkisi konusunda uzmanların birçoğunun Avrupa’da uygulanan iyi örnekleri verdikleri görülmüştür. Çalışma şartlarının başta insanların olmak üzere daha sonra ailenin temel sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya mani olmaması gerekir. Hem maddi hem de sosyal anlamda bu geçerlidir. Çalışma şartlarının bu prensipler doğrultusunda düzenlenmesi ancak sosyal devlet olabilme bilinci/gayreti

ile gerçekleŖebilecektir. Bunun ekonomik geliŖmiŖlik seviyesi ile çok yakından iliŖkili olduğunu da ayrıca belirtmek gerekir.

alıŖma hayatındaki Ŗartlardan bahsedildiğinde genel olarak doğurganlıkta temel etken olan kadının alıŖma Ŗartlarından bahsedildiği görülmektedir. Geleneksel aile yapısına sahip olan toplumda alıŖan kadın ev ve iŖ hayatını birlikte yürütmek zorunda kalmaktadır. Bununla birlikte ocuk sahibi olmak kadının iŖ yükünü daha da artırmaktadır. Bu nedenle erkeğin ev iŖlerine dahil edilmesi, kreŖ ve bakımevi gibi yardımcı eylemlerin/faktörlerin yanında alıŖma hayatında da bir takım düzenlemeler yapılması gerektiği grŖ n plandadır.

Doğum ncesi ve sonrasında ücretli ve ücretsiz izinler, kısmi süreli alıŖma ve babanın da ocuk izni alabildiği uygulamalar sayesinde ocuk sahibi olmanın zorlukları azaltılmıŖ olacaktır. Gebelik sürecinde ve doğum sonrası aŖamada kadının çocuğuna daha fazla vakit ayırabileceği, daha iyi bakabileceği bir ortamın oluŖturulması ile birlikte iŖgcnde kalmasını devam ettirebileceği düzenlemeler doğurganlık üzerinde etkili olacaktır. Özellikle doğum sırası ve sonrası kullanılan haklar iŖi kaybetme kaygısına neden olmamalıdır.

Katılımcılar arasında K5 kodlu uzman, alıŖma hayatı ile ilgili düzenlemelerin doğurganlık üzerinde etkili olabilmesi için devamı, düzenliliği hakkında toplum üzerinde bir güven oluŖturması gerektiği grŖn belirtmektedir. Kısa vadeli geçici çözümlerden ziyade uzun vadeli kalıcı ve etkili uygulamalara/çözümlere yönlenmesi gerektiği belirtilmiŖtir.

4.2.5.3 Çalışma Hayatındaki Ücret Seviyesi İle Nüfus Arasındaki İlişki Üzerine Bulgular

Tablo 4.14 Ücret ve Nüfus Arasındaki İlişkiye Yönelik Mülakat Verileri

K1	“Parasal teşvikler verirseniz, insanlar gelecekte yapacakları çocukları öne çekiyorlar. Dolayısıyla aslında bu nüfusun büyüklüğünde doğurganlık seviyesinde sadece dönemsel bir artış oluyor. Ama uzun dönemli baktığımızda bir etkisi olmuyor. Bu mesela Almanya’da, Hollanda’da yapılan çalışmalarda çok net olarak görüyoruz. Onun için parasal teşviklerin çok geçerli olmadığını görüyoruz. Batı Avrupa toplumlarında çok yararlı olmadığını görüyoruz. Parasal teşviklerin çok etkileyeceğini olacağını düşünmüyorum. Dönemsel bir artı sağlayabilir. Zaten iki çocuk yapacak insanların o seviyede kalacakları, üç çocuk yapacak insanların o seviyede kalacaklarını düşünüyorum. Daha fazla arttırıcı bir rol alacağını düşünmüyorum. Bunda da temel olarak, gelecekteki doğurganlığı bugüne getirmesi var. Yani insanlar doğurganlıklarını ertelemiyor, sadece yapacakları çocukları, aslında şu anda yaparak bir miktar yükselme sağlıyorlar. Daha sonra bu düşüyor. Bu literatür de çok tartışılan bir konudur. Yani parasal teşvikler gerçekten çok işe yaramıyor.”
K2	“Muhakkak etkisi var. Ancak düşünüldüğü kadar büyük değil. Kadın üzerinden gidilecek olursa, kadın doğumunu düşünecek olursak, kadınların 3/10’u çalışıyor. Bizim çalışan kadın sayımız öyle çok değil. O yüzden ücret azdı da ondan dolayı az çocuk yaptı diye bir şey. Buna tersten bakarsak, erkeğin çalıştığı yapı da erkeğin ücretiyle ilişkilendirirsek, o zaman çocuk yapmamanın bir sebebi olarak değerlendirebilirsiniz.”
K3	“Çok çocuk yapan aileler yüksek gelirli aileler değildir. Daha düşük gelirli aileler aslında tek çocuk yapmak vs. gibi tercihe sahipler. Dolayısıyla ücretle sahip olunan veya sahip olunmak istenen çocuk sayısı arasında doğrudan bir ilişki bulmak çokça iyi görünmüyor. Rasyonel olarak gelir düzeyi yükselince daha çok çocuk yapılabileceği öngörülüyor. Realite o şekil de gerçekleşmiyor. Açıkçası çocuğa sahip olma zamanını etkiliyor. Özellikle erkeğin ücret düzeyi. Eğer iş güvencesi olan yüksek gelirli erkek ise, bu çocuğun masraflarını daha erken daha rahat karşılayacağı için, ilk çocuğu daha erken yapma sonucu doğurabiliyor. Ücretin doğurganlık ve nüfus büyüklüğü üzerinde etkisini görebilmiş değilim.”
K4	“Türkiye’de tarım, sanayi ve hizmet sektörü kadınları iş hayatına sokmadı ama bu daha şehirci bir yaşamı beraberinde getirdi. Apartmanda yaşanması çocuk bakma koşullarını değiştirdi. Çok yerleşmiş bir 2 çocuk ideali var Türkiye’de. O yüzden ücret politikaları, doğurganlık üzerinde bir etkisi olduğunu düşünüyorum.”

Tablo 4.14'ün devamı

K5	“Ben bunların fazla etkili olduğunu düşünmüyorum. Ücret politikaları nüfusa çok bağlı değil daha. Çünkü tek başına ücret politikası nüfusu belirleyen unsur değil. Diğer etkenlerle bağlı. Örneğin kadınların doğum izni ya da erkeklere de doğum izni verilebilmesi. Kadınlara mesela 4 çocuğa, 5 çocuğa veriliyor. Ama ücret daha gelip geçici gibi geliyor. Daha etkili çözüm gibi gelmiyor bana.”
K10	“Ücret düzeyinin nüfus politikası ilişkisi üzerindeki etkileşimi hakkında pek bir bilgiye sahip değilim.”
K11	“Ücret politikalarında etkili olur mu dersek, çeşitler açısından etkili olabileceğini söylüyorum ama ciddi bir ölçüde yok. Şöyle bir şey yok çok zengin olan çok çocuk yapıyor.”
K13	“Sürekli dile getirilen çocuk sahibi olma konusundaki geri durma nedenleri arasında iklim, eğitim, gelişim vs. var. Yalnız bunun iki ucu var. Bir ucu ekonomik gelişmişliktir. İnsanları çocuk sahibi olma konusunda demotive ederken, ikincisi özellikle şehirde yaşayanların, kırsaldakiler kadar maddi durumları kötü olsa bile, çok çocuk yapmasının önünde doğal engeller var. Köylük yerde üç kişinin yediğini dördüncünün de yiyip, kiranın olmadığı, yol parasının olmadığı, şehirlerden kaynaklı bir takım ekonomik yüklerinin olmadığı, kent hayatı ile ilgili bir takım yüklerin olmadığı yerlerde insanlar daha rahat çocuk sahibi olabilirler. Her bir 200-300 lira bile çocuk sayısının artışına etkisi olacaktır. Dolayısıyla ücret politikaları bu anlamda kentte yaşayan insanların çocuk sahibi olmama konusundaki geri duruşlarını etkileyecektir diye düşünüyorum.”

Değerlendirme

Finansal teşviklerdeki söz konusu duruma benzer bir şekilde ücretin doğurganlık artırma anlamında tek başına ciddi bir etkisinin olmayacağı görüşü uzmanların genel kanaati şeklindedir. Ancak diğer faktörler ile birlikte etki oranının artabileceği tahmin edilmektedir. Bilindiği üzere ücret seviyesi yüksek ailelerde doğurganlık oranı düşük seviyelerdedir. Bu olgu uzmanların tahminlerin/görüşlerinin dayanak noktasını oluşturmaktadır.

Uzmanların genel görüşünün aksine K13 kodlu katılımcı ücretteki artışların kentte yaşayan insanların çocuk sahibi olma konusundaki çekincelerini azaltacağını düşünmektedir.

4.2.5.4 2002 Sonrası Çalışma Hayatındaki Gelişmelerin, Nüfus Politikası Üzerine Etkileri Hakkındaki Bulgular

Tablo 4.15 2002 Sonrasında Çalışma Hayatındaki Gelişmelerin Nüfus Politikasına Etkisine İlişkin Mülakat Verileri

K1	“Önce kadına esnek çalışma getirildi. Ondan sonar, doğum sonrasında ve doğum öncesinde süreler bir miktar uzatıldı. Babalar için çok önemli teşvikler getirilmedi. Anneler için bu türden teşvikler getirildi.”
K2	“Pek bir değişiklik olduğunu düşünmüyorum. Birçok şeyde, 2002 yılı sonrası diye biliriz, ama çalışma oranlarında majör artışları olmadı. Eğitimin gelişmesiyle alakalı, yani eğitim geliştikçe zaten çalışan kadın oranı artıyor. Kalifiye kadın oranı artıyor. Ama bunlar işe girdikçe bu çelişki gibi gözüküyor. Daha az çocuk yapabiliyorlar, bunlar çocuk yapıp bunları daha lüks daha rahat ortama getirdiğin de daha az emek vermiş oluyorlar. Özellikle özel sektör buna direnç gösteriyor. Ama bütün bunların toplam şeye etkisin ben genel anlayış konjonktür etkisinden de karşılaştırdığımız da düşük olduğunu düşünüyorum.”
K3	“Bunların etkisini konuşmak için çok erken. Taze bir durumdan bahsediyoruz. Bu durum etkilemez diye düşünüyorum. Demografik davranış değişiklikleri uzun zamanda ortaya çıkan değişikliklerdir, yani oturması zaman alacak bir durumdur. Bize yakın dönemde 2 çocuk doğum örneği yerleşmişti. 1960’lardan bugüne kadar uzun bir sürecin sonucunda şekillenmeye başlamıştı. Yeni bir normun ortaya çıkması, insanların farklı değerlere sahip olması zaman alacaktır.”
K4	“Son 10 yıldır çalışma hayatıyla ilgili çok büyük değişimler yok. Yani bir trend var o trend devam ediyor. Etkilenerek artmaya devam etmektedir. Bunların nüfus politikasına etkisi, yani bunların bizi etkileyen bir nüfus kurgusu olmadığını düşünüyorum. Bunların sembolik olduğunu ve olumlu ya da olumsuz çok etki olacağını düşünmüyorum.”
K6	“Türkiye’de radikal bir değişme olduğunu düşünmüyorum. Aslında çok bir şey olmadı. Ama diğer politikaları etkilemiş olması düşünülebilir. Burada söyleyeceğim çok büyük değişme olmadığı için, ona bakmak yerine eğitim, sağlık ve sosyal alanlara bakılmalı. Çalışma hayatındaki politika değişiklikleri de somut bir şey belirlemiyor. Genel olarak insanların beklentileri önemli. Bunlar yüksek beklentiler. Çalışma hayatı koşulları belki farklı olabilir, ama nüfus tam olarak bundan nasıl etkilenecek çokta kafamda net değil.”
K7	“Eksik. Neden eksik diyecek olursak, hem 3 çocuk diyoruz hem de kadının çalışma hayatına katılmasını istiyoruz. Ama gereken politikaları, yani gerekli kurumları açmıyoruz. Eksik, yani bir taraftan istiyoruz, bir taraftan kadın çalışsın diyoruz. Eğer biz şu anda o eksikleri tamamlamadan da çocuk istemeye devam edersek, kadının da başka sonucu olmaz ve bu işin bir tarafını ihmal etmiş olur.”

Tablo 4.15'in devamı

K8	“Çalışma hayatındaki şartlar, ücret dışında iyileşiyor, iyileşme yönünde gelişmeler var. Ama burada en temel konu ücret olduğu için, siz nüfusu ne kadar arttırmak istesenez de, insanlar onu soruyor ve sorguluyorlar. Üç çocuk diyorsunuz da maaşlarımıza, ücretlerimize yeterli zam yapılmıyor yapmıyorsunuz. Özellikle bunu bekliyor insanlar. Dolayısıyla ücreti ve ücretin yükseltilmesi merkeze koyulmadığı için, burada nüfus politikalarına istenen anlamda olumlu katkısı olacağını düşünmüyorum. İzin ve teşviklerin artırılması gibi bu tür uygulamalar olumlu etkiler diye düşünüyorum. En azından, insana, çocuğa verilen değerın yükselttiğini gösteriyor ve o değerin olumlu etkisi olur diye düşünüyorum.”
K9	“Buradaki temel kavram kurumsal güven. İnsanlara sorun Türkiye’de, Amerika’da, İzlanda’da, Afganistan’da, bir çocuk yaptığınız zaman onun sağlıklı, eğitilmiş ve refah içinde büyüyeceğine inanıyor musunuz?, Buna evet diyor iseler şu noktayı yakalarsınız, buna evet demiyor iseniz bu noktayı hiçbir zaman yakalayamazsınız.”
K12	“Bunlar üzerine bir düzenleme belki yapılabilir, yapılırsa iyi olur. Ama dediğim gibi, istihdamında belirli bir yerde yaptınız oynama, o istihdam içerisindeki diğer yerleri de etkiliyor.”
K13	“Çalışma hayatı ile ilgili gelişmeleri de aynı ücret politikaları gibi, farklı değerlendirmiyorum.”

Değerlendirme

2002 sonrasında çalışma hayatında nüfusa etki edebilecek izin, ücret, iş güvencesi gibi konularda düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bu düzenlemeler katılımcıların bir kısmı için çok basit/küçük ve etkisiz gelişmeler olarak yorumlanırken, diğer bazı katılımcılar ise düzenlemeleri olumlu görmekle bunları yeterli olmayacağını da belirtmişlerdir. Bunun yanında çalışma hayatındaki düzenlemelerin etkisinin tam olarak ölçülebilmesi için çok erken olduğu ifade edilmiştir.

Özellikle son zamanlarda doğum izinlerinin artırılması, babaya da doğum sonrası izin verilmesi, ücretsiz izin sürelerinin artırılması ve kısmi süreli çalışabilme gibi düzenlemelerin doğurganlık üzerinde etkili olabilecek düzenlemeler olduğu ifade edilmiştir. Ancak yukarıda da değinildiği üzere bu düzenlemelerin kadının çocuk iş yükünü azaltacak nitelikte olması gerekmektedir. Açıkçası hedeflere ulaşmada mevcut gelişmeler ancak bir ön hazırlık, başlangıç, giriş olarak değerlendirilebilir.

Yapılan düzenlemelerin uygulanabilmesi ancak beraberinde buna bağlı olarak iş güvencesini getirmesi ile mümkün gözükmektedir. Özellikle özel sektörde bu hakların

kullanımı işi kaybetmeye ya da en basit haliyle terfi etmesine mani olabilecektir. Aksi halde yalnızca kağıt üzerinde verilmiş uygulamalar olmakla kalacaktır.

Çalışma hayatı ile ilgili olarak değinilen diğer bir husus işyerinde kadın erkek eşitliğini sağlayacak, cinsiyet ayrımcılığına engel olacak düzenlemelerin eksikliğidir.

4.2.6 Yaşlı, Kadın, Çocuk ve Aile ile Nüfus Politikaları İlişkisi

4.2.6.1 Kadın İle İlgili Düzenlemelerin Çocuk Doğurma Tercihleri Üzerine Etkisi Hakkında Bulgular

Tablo 4.16 Kadına Yönelik Düzenlemelerin Doğurganlık Üzerine Etkileri İle İlgili Mülakat Verileri

K1	“Çalışma yaşamına katılan kadınlarla, katılmayan kadınların doğurganlığında çok net bir farklılık var. Çalışma yaşamına katılmayan kadınlarda doğurganlık seviyesi, çalışma yaşamına katılan ve üstelikte sosyal güvenceli bir işte çalışan kadınlara göre daha yüksek. Bu çok net bir şekilde görülüyor. 1,5’e 2,4 gibi bir oran var. Bu çok net bir şekilde görülüyor. Çalışmayan kadınların ya da sosyal güvencesiz bir işte çalışan kadınların, çalışan ve sosyal güvenceyle çalışan kadınlara göre doğurganlıklarının yüksek olduğu daha açık olduğunu çok net söyleyebiliriz.”
K2	“Her 10 kadından 3’ü eğer belli teşvikler olursa çocuk doğurmayı düşünürüm diyor. Tabi bu tercihle alakalı, yani fikirle ilgili bir şeyden bahsediyoruz. Bu şu anlama geliyor, eğer onlar sağlanırsa demek ki insanlar daha fazla doğumu da düşünebiliyorlar. En azından beyanları bu şekilde.”
K3	“Eğer kadınlar istihdama dahil edilerek yeterli doğum izni verilirse ve bu izinleri gerçekten kullanma imkanı bulabilirlerse ve bu süreler kadının sigortalılık süresine dahil edilirse doğurganlık düzeyinde çok kısmi bir etki olacağını düşünüyorum. Aile içindeki rollerde, toplumsal cinsiyette farklılaşma yaşamazsak eğer kadının istihdama katılımı, doğurganlık davranışında çok farklılık yaratmayabilir. Buna paralel olarak sosyal yaşamın alanlarında da değişime gidilmesi lazım. Kadın çocuğun bakımının bütün sorumluluğu üstleniyorsa örneğin yine şu yapı devam ettiği ölçüde pek bir değişim olacağını düşünmüyorum.”
K4	“Kadınların sigortalı çalışabilmeleri koşulu sonucunda, yani %30’u sigortalı çalışıyor kadınların Türkiye’de. Yarıya da sigortasız çalışıyor. Eğer gerçekten etkili bir sigortalı çalışma anlayışının kontrolü olsa, yani bu ifade edildiğinde, kadının işten atılmasıyla değil, o kişilerin ceza almasıyla vergilerin verilmesiyle etkili olabilir. Küçük artışlara sebep olur.”

Tablo 4.16'nın devamı

K5	“Kadının iş hayatına katılması normal. Eğer siz bunu gebelik izni, süt izni, doğum izni, gün içinde gidip gelme gibi desteklerseniz bunun çocuk doğurma tercihini de artıracığını düşünüyorum. Annelik duygusu insanın doğasında olan bir şey, bunu ne kadar kısıtlarsanız ya da bu imkanlar ne kadar kısıtlıysa, şehirde yaşayan ve daha eğitilmiş insanların çocuk sahibi olma isteği de ona göre azalacaktır diye düşünüyorum.”
K6	“Çalışma hayatıyla kadının aile hayatı meselesini kurmak, şimdi doğum yardımı olan şeyler, ilk nüfus programına bakarsanız aslında orada da belli çalışmalar var. Ama ne kadar başarılı olmuş onu bilmiyoruz. İşte onu göreceğiz. Eksikleri yanlışları vardır.”
K7	“Kadının çalışma hayatına katılması da önemli. Siz kadını çalışma hayatında tutmak istiyorsanız da kentlerde daha çok kreşler açmalısınız. Çocuk bakım yerleri açarsanız bu sorunu çözebilirsiniz. Uygulayıcı bir politikayla değil, bilgilendirme amaçlı, anne çocuk sağlığıyla bence çözülebilir. Eğer biz hem kadının çalışma hayatına katılmasını istiyorsak, hem de çocuk sahibi olmasını istiyorsak bunu kolaylaştırmalıyız. O yüzden de kreşler, çocuk bakım yerleri ailelerin güvenecekleri merkezler bol miktarda açılmalı. Kentli kadın katılıyor çalışma hayatına. Kırsal kesimde kadın doğal olarak zaten çalışmanın bir parçası. Bir kadının aslında kafasında ideal bir çocuk sayısı vardır ve bence ona ulaşmaya çalışır. Bence onun ötesinde çalışma hayatına katılması olsa olsa doğum olayını geciktirebilir. Ama tabii ki eğer rahat doğum izinleri kullanabiliyorsa kolaylaştırır. Ancak çocuk sayısını artırır mı, bilmem. Yani kadının hayatını kolaylaştırma açısından önemli bunlar, hatta daha kolay karar vermesini sağlar. Her kadının iki çocuğu olması aslında nüfusu dengeye getiren bir durum. Nüfusun dengeye de gelmesi önemli bir durum. Dolayısıyla bu tercihler de etkili olabilir.”
K8	“Bence çocuk doğurma tercihlerini olumsuz etkiler. Kadın çalışma hayatına girerek daha yoğun bir şekilde çalışması çocuk sayısını azaltır diye düşünüyorum. İzinler olumlu etkileyebilir, en azından teşvik edebilir. Doğrudan sonucu değiştirmez. Ama kısmen etkileyebilir ve teşvik edebilir. Ama istihdam oranının artmasına olumsuz etkide olacağını düşünüyorum.”

Tablo 4.16'nın devamı

K9	“Kadının davranışını ne değiştirebilir? Kadınlar istihdam olanakları arttıkça, eğitim olanakları arttıkça, geliri arttıkça, daha fazla kentlerde yaşadıkça daha az çocuk yaparlar, bunlar her yerde böyledir. Ancak bir noktaya kadar, bir noktadan sonra belli bir refah düzeyinden sonra kadınlar, bunu yaparken çocuk yapabilecek iseler ya da çocuk yapmayı tercih ettiğinde eğitim ve istihdam olanaklarından hiçbirini kaybetmeyeceğinden eminse tekrar çocuk yapmaya başlıyor. Yani tekrar doğurganlık eğilimi artmaya başlıyor. Çarpıcı iki tane örnek vereyim: bugün İsveç’in doğurganlık oranı İran’dan daha yüksektir. Biri muhafazakâr bir toplum, diğerinde insanların yarısı evlilik dışı yaşıyor, çocukların yarısı evlilik dışı. Biri Müslüman biri değil. İsveç’teki toplam doğurganlık oranı İran’dan daha yüksek. Hani bunda iş-aile hayatı dengesi çoğu zaman dinden-kültürden daha etkili olabiliyor. Dolayısıyla bunda çalışma ortamı, çalışma hakları, sosyal haklar, hamilelik izinleri, ücretli izinler, iş sonrasında geri dönüş hakkı, iş ortamında çocuğa bakabilmek, iş yerine veya evine yakın kreş olup olmaması bunlar arasında sizin verdiğiniz 300-500-10.000 liradan daha belirgin şeyler.” “Kadınların doğum izinleri, gebelik izinleri bunlar gerçekten çok önemli haklardır. Türkiye’nin ilk ihtiyacı olan şey okul öncesinden, yani çocuğun doğumundan itibaren belli bir süreye kadar doğum izni, ondan sonra kreş, sonrasında okul. Siz kadına altı ay izin verdiniz, kreşler üç yaşında başlıyor, kadın çocuğunu bu arada ne yapacak? Hem kadın çalışma hayatında artsın istiyoruz hem de çok çocuk istiyoruz, bu ikisi aynı anda bu şartlarda mümkün olmayacak. Kadın ikisinden birisini seçecek. İmkanı olan kadın istihdamı seçiyor, çocuk yapmayı değil. Bugün Türkiye’de daha sert doğurganlığın düşmesinin tek sebebi kadınların henüz yeterince iş olanaklarına erişmemiş olması. İş gücüne katılım oranı şuan %32’den daha düşük. Bu bir sebepten bir anda %50 olsa, örneğin Slavik bir doğurganlık oranı yaşarız. Yani Slav ülkeleri kadar hızlı düşer. Dolayısıyla bu iş ve aile hayatı dengesi bence bizim yapacağımız nüfus politikalarında hem amaca hizmet edecek, hem doğurganlığın sağlıklı bir oranda tutulmasını, hem sağlıklı çocukların dünyaya gelmesini. Devam etmelerindeki en kritik amaç, bilhassa kadınlar için iş, aile dengesini kuracak şey bunlardan birincisi sağlıklı ve güvenilir, erişilebilir, kreş ve anaokulu hizmetleridir. Yani okul öncesi eğitimidir.”
K10	“Olumlu yönde etkili olabileceğini düşünmekteyim.”
K11	“Çalışan kadınlar için olumlu şeyler olabilir. Çalışmayan kadınlar çalışmaya teşvik edebilir ve onlar ki, durumları yani istekleri azalacaktır diye yorumluyorum.”
K13	“Kadının işgücüne katılma noktasındaki çalışmalarda şüphesiz nüfus politikalarına olumsuz bir etki oluyor. Ama bunu azaltmaya yönelik, mesela Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kadınların organize sanayii bölgelerinde özellikle çalışmaları esnasında çocuklarına verebilecekleri daha rahat çalışabilecekleri bir kreş ortamı hazırlıyor. Neden? Çünkü kadını ekonomik hayata katarken onun doğurganlığından istifade etmemeyi düşünemez.”

Değerlendirme

Nüfus bağlamında kadınlar arasında bir farklılaşma olup olmadığına bakıldığında ilk görülen eğitilmiş ve işgücü içerisinde olan kadınlardaki doğurganlık oranlarının düşüklüğüdür. Belli bir eğitim seviyesine ulaşmış kadınlarda doğurganlık oranı ciddi bir şekilde düşmektedir. Bunun yanında işgücü içerisinde olan kadınlarda da benzer durum görülmektedir.

Mevcut nüfus politikasından anlaşıldığı kadarıyla, kadının işgücü içerisindeki katılım oranının artırılması ile birlikte doğurganlık oranının da artırılması hedeflenmektedir. Başta belirtilen bilgiler ışığında ilk bakışta bir paradoks olduğu düşünülebilir. Ancak olaya yalnızca nicel değil nitel açıdan da yaklaşılması durumunda daha isabetli çıkarımlar yapılabilecektir. Salt sayısal anlamda nüfustaki bir artışın pronatalist politikaların asıl hedeflerine katkısı olmayacaktır. Niceliksel artışın niteliksel bir yükselme ile birlikte hayata geçirilmesi doğru olarak görülmektedir. Eğitim seviyesi yüksek ve belli bir ekonomik seviyedeki kadınların yetiştireceği çocukların daha kaliteli eğitim ve daha fazla yatırım yapacağı öngörülmesi ile olaya yaklaşıldığında, aslında kadının eğitim seviyesi ve işgücüne katılımı ile doğurganlığını artırmaya yardımcı olacak ya da başka bir ifade ile çocuk doğurmada önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik politikaların uzun vadede daha sağlıklı olduğu düşünülmektedir.

Buna paralel olarak, K9 kodlu uzmana göre; çalışan kadınlar çocuk yapmayı tercih ettiğinde eğitim ve istihdam olanaklarından hiçbirini kaybetmeyeceğinden eminse tekrar çocuk yapmaya başlayacaklarını ifade etmektedir. Ayrıca çocuk yetiştirmede, anneye çocuğun doğumundan itibaren belli bir süreye kadar doğum izni verilmesi, daha sonra kreşe gönderebilme imkanı ve akabinde okul yaşı geldiğinde okula gönderme şeklinde bir sistematüğün kurulması gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra bilhassa kadınlar için iş, aile dengesini kuracak sağlıklı, güvenilir ve erişilebilir, kreş ve anaokulu hizmetlerinin verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Katılımcıların da belirttiği üzere TNSA 2013 araştırmasında da görüldüğü üzere kadınların %30'u bazı düzenlemelerin yapılması ile çocuk yapmayı düşündüklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle çalışma hayatına, kadına ve aileye yönelik çalışmaların daha isabetli olması halinde pronatalist politikaların hedefine ulaşması muhtemel gözükmektedir.

Üzerinde durulması gereken diğer bir husus ise kadın işgücündeki oranının hala %30 seviyelerinde olmasıdır. Bununla birlikte genel anlamda kadınların enformel sektörlerde istihdam edildikleri de ayrı bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir.

4.2.6.2 Çocuklar İle İlgili Düzenlemelerin Nüfusa Etkileri Hakkında Bulgular

Tablo 4.17 Çocuklar İle İlgili Düzenlemelerin Nüfusa Etkisi Hakkında Mülakat Verileri

K1	“Bu tür politikaların çocuk yardımı, kreş, bakıcı yardımı gibi kesinlikle nüfus artışına etkisi var. Bunu net söyledim, kreş yardımı bakıcı yardımı gibi çocuk odaklı politikaları kesinlikle nüfus politikaları üzerinde etkisi var. Nüfus artış üzerinde etkisi var. Bunu nerden görüyoruz? Batı Avrupa deneyiminden görüyoruz. Türkiye’de henüz yeni uygulandığı için çok açık bir şekilde görmüyoruz belki ama Batı Avrupa deneyimi, Orta Avrupa ve Kuzey Avrupa deneyimi bize net olarak etkisini gösteriyor. Özellikle Fransa’nın deneyimi ve İskandinav ülkelerinin deneyimi, bize gösteriyor ki, bu tür yardımlar nakdi yardımlar dışında tutabiliriz belki onları. Özellikle bakıcı yardımı, annelik ve babalık izni gibi şeylerin doğurganlığı artırıcı etkileri olduğunu çok net bir şekilde görebiliyoruz.”
K2	“Yani bu iç tüzüğüyle ilgili şeylerin daha etkili olabileceğini düşünüyorum. Ama tabi etkiden kastımız ne? Doğurganlığı 2’den 3’e mi çıkaracak? 4’e mi çıkaracak? yoksa 2,2’den 2,4’de mi, 2,3’e mi çıkaracak? Yani 1/10’luk nicel artışlar bunlar. Benim söylediğim ikincisi, yani daha görece daha düşük, yani zaten ortalama 2 çocuk olan bir ülkenin 3’e çıkması çok fazla mümkün değil. Diyeceğim mutlaka etkileri olur. Ama sosyal karar üzerindeki etkilerinin çok büyük olacağını düşünmüyorum.”
K3	“Kreş yardımı, bakıcı yardımı önemli, ama bu teşvik kimin için daha önemli. Çalışan kadın için daha önemli. Onların aslında daha çok teşvik edilmeye ihtiyacı var gibi görünüyor. Teşvik yönünden en önemsedğim kreş yardımı. Kreş yardımının çalışan kadınların çocuk yapma kararını değiştireceğini düşünüyorum. Ancak çocuk yapmayan kadınların çocuk yapmasına sebep olmaz.”
K4	“Gebelikler arasındaki süreyi azaltır. Bu da yakın vadedeki doğurganlık göstergelerinin 2,2’den 2,4 seviyelerine yükselmesini sağlayabilir. Yaklaşık bir hedef var. Yani hedeflere ideal çocuk sayısı üzerinde çok büyük etkisi olmaz. Ama çocukların yaşantısal bazı şeyleri üzerinde etkisi olabilir. Sosyal hayat üzerinde olumlu etkileri olabilir. Bir de doğum aralıklarının kısalması doğurganlığı azaltmaz. Olsa olsa çok küçük ölçütlerde artırır. Hızlı artışların olabileceği bir durumda değiliz.”
K5	“Yapılacak maddi yardımların, yani biraz daha elle tutulur olursa, bakıcı yardımları gibi düzenlemeler getirilirse etkisi olabilir. Ama bunlar hakikaten aceleyle getirilmeden yapılmalı. Bizim toplum yapımızda bakıcıya emanet etmeyle kendi aile bireylerine emanet etmesi arasında çok ciddi fark var. Maddi yardımların bir miktar yardımcı olacağını sanıyorum.”

Tablo 4.17'nin devamı

K6	“Burada çok düşük gelire sahip aileleri belki etkiler. Ama işte o ailelerde yoksul olmaktan kurtulabilecekler mi bundan emin değilim.”
K8	“Çocuk ile ilgili düzenlemelerin belli bir düzeyde arttırıcı etkisi olur diye düşünüyorum.”
K9	“Bizim elimizde şartlı nakil transferleri, doğumda hediye vs. gibi çocuğa verdiğimiz yardım ile bunun çocuk sayısını arttırdığına yönelik elimizde hiçbir bilimsel, akademik, pratik bir araştırma ve kanıt yok. ŞNT yardımı almakla çocuk yapmak arasında bir ilişki olduğu söylenemez.” “İddia edeyim elimde kanıt yok ama literatür var, çocuk başına 10.000 lira verin, 2 tane doğurganlık oranı 2,2 olan 2 vilayetimize gidelim. Birinde 20 yıl boyunca her çocuk için 10.000 lira verin diğerinde de her çocuk için erişilebilir kaliteli anaokulu ve okul hizmetleri sağlayalım ve anneler için çalışabilme imkânları sağlayalım. Bakın bakalım hangisinde çocuklar daha fazla oluyor. Literatür böyle söylüyor bütün dünyada bu böyle oluyor aşağı yukarı.”
K10	“Kreş ve bakıcı yardımının etkili olacağını düşünmekteyim ancak tek seferlik çocuk yardımlarının etkisinden şüphe duymaktayım.”
K11	“Kreş sorununu aşamadık. Özel kreşler devrede ama onu kolaylaştıramadık gibi yani hala o konuda eksikliğimiz olduğu için çok etkili olmayabilir diye düşünüyorum.”
K12	“Çocuk yardımı daha yeni, bunların etkilerini ölçmek zor. Ama yurt dışından örnekler vereyim. Biri 2000 frank diğeri 540 sterlin alırken bizim yardımlarımızın bu seviyede kalması ne kadar etkiler, etkilemez bilmiyorum ama bunun şu an lojistiği kuruluyor o yönü ile önemli. Pek etkili olacağını zannetmiyorum. Tabi bunun yanında evlilik çeyiz yardımı denen bir fon var. O ne kadar etkili olacak, onunda yasası çıktı. Konut yardımı ilk konutunu alacaklar için devlet katkı payı hesapları açılabilir, yakında yönergesi çıkacak resmi gazetede. Bunlar ne kadar etkiler ne kadar etkilemez bu tür şeyler dediğim gibi çok aile kurma çocuk sahibi olma alışkanlıklarını hızla etkileyen şeyler olmadığı için 5 yıl, 10 yıl, 15 yıl sonra ancak etkisini ölçebiliriz diye düşünüyorum. Şimdiden bir şey söylemek zor ama literatür ne diyor ona bakmak lazım. Literatür bunların etkilediğini söylüyor. Yani çocuk yardımı yapıyorsanız etkiler, ciddi miktarda etkiler, kolay ulaşılabilir kaliteli kreş imkanı sağlıyorsanız bu da etkiler ondan sonra bakıcı yardımı etkiler bunların hepsi etkiler çünkü yeni doğan çocuğun aile üzerindeki maddi yükünü azaltan iyileştirmeler.”
K13	“Biraz daha çocuklara yönelmeye çalışılmalı, yani çocuklara yönelik ücret, okul öncesi eğitim, kreşlerin sayısını arttırılması gibi. Devlet var olan çocukla ilgili aile üzerindeki yükü azaltmaya çalışıyor. Bunun etkisinin hemen birkaç sene içinde görüleceğini düşünmüyorum. Uzun vadeli etkili olabilir. Yani aileler hiç olmazsa, yarın bir gün çocuk sahibi olursak, devlet yükün şu kadarının altına girecek güvencesiyle hareket edebilirler.”

Değerlendirme

Hali hazırda Türkiye’de uygulanmakta olan okul yardımı, çocuk yardımı ve sosyal güvenlik kapsamında olma hakları çocuklara yönelik en temel destekler arasındadır. Bu desteklerden istifade eden bireylerin sayısının çokluğu bir yana yardımların cüzi miktarlarda olması eleştiri konusu olmaktadır.

Katılımcıların birçoğunun özetle görüşü çocuklara yönelik uygulamaların doğurganlık üzerinde etkili olabileceğidir. İskandinav ülkelerindeki uygulamalarda bu sonucu vermektedir. Ancak burada anlaşılması gereken yalnız maddi yardımlar, teşvikler değil kadının iş yükünü azaltacak kreş, bakımevi, okul öncesi eğitim, bakıcı yardımı uygulamaları gibi destekleyici faktörlerin de birlikte uygulanmasıdır. Yani çocuk sayısına göre verilen finansal destekler ancak kolaylaştırıcı diğer uygulamalar eşliğinde doğurganlık üzerinde ciddi bir etki oluşturabilecektir. Almanya örneğinde görüldüğü üzere finansal kaynaklar ile artırılmaya çalışılan doğurganlık oranlarında ciddi bir artışa ulaşılamamıştır.

Bu nedenle pronatalist politikaların lojistiği olarak tanımlanan cüzi maddi desteklerde düzenleme yapılması ile birlikte, annenin iş yükünü azaltacak, çocuk büyütmenin zorluklarının bir kısmını dağıtacak uygulamaların devreye girmesi doğurganlık oranlarında artışa neden olabilecektir. Yukarıda da bahsedildiği üzere kreş yardımı, bakıcı yardımı, okul öncesi eğitime destek ve bunların sağlıklı, güvenilir, kaliteli ve ulaşılabilir olması, uygulanması önerilen/beklenen çalışmalar arasındadır. Ayrıca bu uygulamaların devamlılığı hakkında toplumda bir güvenin olması da diğer önemli bir unsurdur. Sosyal hayatta meydana gelen değişmelerin nüfus üzerindeki etkileri uzun vadede kendini gösterebildiği için bu çalışmalarında ancak uzun vadede etkileri hissedilebilecektir.

4.2.6.3 Yaşlı Bakım Hizmetlerindeki Gelişimin Nüfus Üzerine Etkileri Hakkında Bulgular

Tablo 4.18 Yaşlı Bakım Hizmetlerinin Nüfus Üzerine Etkileri Hakkında Mülakat Verileri

K1	“Biz araştırmalarımızda şunu görüyoruz, genç kuşaklar yaşlı kuşaklara yakın yaşıyorlar. Mesela aynı apartmanda, aynı sokakta, aynı mahallede. Ama evler artık ayrılmaya başlandı. Özellikle de kırsal kökenli yaşlıların, gençler göç edince kırdaki yalnız kaldıklarını da görüyoruz. O nedenle aile tek başına bizim güvenebileceğimiz bir unsur değil. Onun için kuşaklar arası dayanışma anlamında artık piyasa mekanizmalarının, devletin daha çok yaşlı bakım işine girmesi lazım. Yani aileler üzerine bırakılacak bir şey değil. Çünkü ailelerin çekirdekleşme eğilimi artmaya devam ediyor. Ama bir yandan da dağılmış aileler bir şekilde artıyor. Dağılmış ailelerin içinde sadece yaşlı barındıran ailelerin oranı da çok ciddi şekilde artıyor Türkiye’de. O nedenle bizim mutlaka yaşlı bakımı konusunda özel ve kamu sektörünü çok ciddi bir şekilde bir buraya yöneltmemiz gerekiyor.”
K2	“Yaşlılık biraz daha zor bir konu biz kültür olarak Avrupa’nın çözdüğü gibi yaşlılarla ilgili problemleri çözmüyoruz. Ama artık evimizde de çok fazla tutmuyoruz. Yapımızda da çözümler var. Son dönemde evde bakım gibi Türkiye modeli olarak gelişen şeyler var mesela bu daha işe yarar gibi gözüküyor. Hepsini bir yere koyup, onları tırnak içinde sıkılacakları yerler yerine, kendi alıştıkları ev ortamında tutup ama onların ihtiyaçlarını karşılayacak bir sistem daha mantıklı gibi gözüküyor. Bu ne yapar? zaten sağlıkla ilgili gelişmeler ömrünü uzatacağı için muhakkak nüfus yapısını da etkileyecek bir faktör olarak karşımıza çıkacaktır.”
K3	“Nüfusu nasıl etkiler yaşlı bakım hizmetleri? iyi bakılan yaşlının ortalama yaşam süresi artacağı için nüfusun büyüklüğü üzerinde etkisinden bahsedebilirsin, ama bu hizmet yaşlıların yaşam kalitelerini daha çok etkileyecektir.” “Çocuk geçmişte yaşlılık sigortası olarak görülür, yaşlandığımda bana bakacak diye düşünülürdü. Ama emeklilik sistemi yaygınlaşır, sosyal devlet anlayışı yaygınlaşır bu düşünce değişir. Yani çocuğu sigortalı olarak görme anlayışı değişmeye başlıyor. Aslında az çocuk yapmanın sebeplerinden biridir bu. Ama bu şu sonucu doğurmuyor. Mademki yaşlı bakım hizmetleri artacak insanlar az çocuk yapmaya başlıyorlar. Yaşlı bakım hizmetlerini sınırlı miktarda sunarsak doğurganlık artışı sağlanır gibi sonuç doğmuyor.”
K4	“Yaşlı bakım hizmetlerinin çocuk sayısına çok büyük bir etkisi olmaz. Aile konseptini değiştirir. Türkiye’de çocuksuz yetişkin yok yani elimizin parmaklarını geçmez. Bunda uzun vadede aileye destek olacak çocuğun olması düşüncesi, o aile ideolojisinin etkisi var. Ama sayıda hani bir tane daha olsun bana baskın diye bir şey yok, maliyet düşünüyor.”
K5	“Yaşlı bakım evlerinin artması insanların kendini güvende hissetmesi anlamında olumlu bir şey olduğunu düşünüyorum. Bunun nüfus artışını doğrudan etkileyecek bir şey olduğunu düşünüyorum.”

Tablo 4.18'in devamı

K6	“Yaşlı bakım hizmetleri ile nüfus arasında ilişki vardır. Yaşlılık süresi uzadı bu sosyal güvenlik açısından da önemli bir konu. Asya’da yaşlı insanlar taksi şoförü olmuş. Yani fiziksel olarak düşkün olmayan, belli enerji düzeyine sahip olan insanların işlerini yapmaya devam etmesi iyi bir fikir olabilir. Ama bence özendirmemek lazım, kişinin isteğine bağlı olmalı.”
K7	“Hayır, yaşlı bakım hizmetleriyle nüfus artışı arasında çok fazla ilişki yok. Biri hayatın başı diğeri hayatın sonu. Yaşlı bakım hizmetlerinin nüfus üzerinde etkili olacağını düşünmüyorum.”
K8	“Evinde yaşlısı hastasına bakan kişilere devlet şimdi yardımda bulunuyor. Maddi yardımda bulunuyor, kaynak aktarımında bulunuyor. Bunların sosyal yaşamı kaliteli hale getirici etkisi olduğunu düşünüyorum. Böylece evindeki yaşlıya, hastaya, özürliye daha gönüllü bakıyorlar, daha sağlıklı, daha kaliteli hizmet alıyor bu yaşlılar. Bu yönüyle yaşlılar üzerinde sosyal yönden bunun önemli etkisi olduğunu düşünüyorum. Nüfusu arttırıcı, azaltıcı değil de bu şekilde daha sağlıklı, daha kaliteli yaşam standardına yol açması bakımından olumlu olduğunu düşünüyorum.”
K9	“Biz yaşlanan bir ülkeyiz. Şu anda ülkemizdeki yaşlıların oranı %7 civarında, bu oran 2023’te 2 katına çıkıyor galiba. 2050’lerde de %23-24 civarında olacak. Şimdi batılı ülkeler, Fransa, İngiltere, Almanya vd.sinde iki şey oldu. Birincisi, bu devletler önce belli bir birikim yakaladılar ve sonra yaşlanmaya başladılar. Biz öyle bir gelişmişlik düzeyi yakalamadan yaşlanmaya başlıyoruz bu bir tehdit. İkinci mesele onların doğurganlık düşüş hızı 80-100 yıla yayıldı biz 30 yıl içerisinde çok hızlı bir düşüş yaşadık ve bu daha hızlı yaşlanmak demek. Bu sizin yaşlanmanın getirdiği tedbirlere önlem almak için çok daha az zamanınız olduğu anlamına gelir. O yüzden yaşlanmanın Avrupa’da (Almanya, İngiltere) yarattığı sorunlarla bizde yarattığı sorunlar birbirinden daha farklı olacak. Biz çok daha kısa sürede buna önlem almak, bunun alt yapısını yapmak durumundayız. O yüzden sosyal güvenlik sisteminde emeklilik yaşları hızla artırıldı, bu o anlamda doğru bir yaklaşımdır.” “Kurumsal bakım çok az, fakat geleneksel olarak da kurumsal bakımı kadının ve ailenin üstünden yaşlı bakım yükünü almak gerekiyor. Bunun karşılığı huzur evi değil. Bu ara formüllerde, mesela pek çok yaşlı evinde yaşamaya devam etmek istiyor fakat banyosunu yapamıyor, alışverişini yapamıyor gibi basit şeyleri yapamıyor ya da ilaçlarını düzenli alamıyor. Onlara gündelik ihtiyaçlarını verecek, evinde sağlıklı yaşamasını sağlayacak günlük bakım hizmetlerini aslında bizim yapılandırmamız ve artırmamız lazım. Yoksa yaşlı kendine bakamıyor diye onu alıp huzur evine koymakta çözüm değil ve sağlıklı değil. Ama kendi evinde ona destek verebileceğimiz kurumsal mekanizmalarımız yok.”
K11	“Belki şimdi çocuk yapma, birilerinde bir çocuğum vefasız çıkarsa diğeri vefalı çocuğum bana bakar düşüncesi ile çocuk yapılabilir. Ama kurumsal hizmetin garantisini gördüğü anda o düşünce biraz daha azalacak diye düşünüyorum.”

Tablo 4.18'in devamı

K12	“Aktif yaşlanma denilen, işte emekli olduktan sonrada çalışsın, hobileri olsun, bir şeyler yapsın vs. Türkiye’de yaşlılar zaten emekli olduktan sonra iş bulunca çalışıyor. Avrupa’da birinci dünya ülkelerinin yaşlılar için çok önemli politikaları olabilir, onların birçok sorununu çözüyor olabilir, yaşlıların aktif yaşlanmasına sebep oluyor olabilir. Ancak orada çalışıyor diye getirip bizim henüz Avrupa ülkelerine benzemeyen nüfus yapımıza bu tür şeyleri uyguladığımız zaman hiçbir şey ifade etmiyor boşa para harcıyorsunuz, boşa uzmanların vaktini harcamış oluyorsunuz. O yüzden Avrupa’da uygulanan politikaların Türkiye’de çok fazla faydalı olacağını zannetmiyorum.” “Yaşlı bakım hizmetlerini biraz çeşitlendirdik, kurumsal bakımımız var, arttı. Evde bakım hizmetlerimiz var. Yoksul aileler için diyoruz ki; sen yaşlına kendin bak, biz bir miktar sana destek çıkarım. Yaşlı bakım için bu hizmet kıymetli bir hizmet. Rakamlar da epey arttı. Yaşlılarına baktığı için destek alan ailelerin sayısı da arttı. Ancak şöyle bir handikabı olabilir, kültürel kodumuz var yaşlılarımızı genelde kurumsal bakıma göndermiyoruz. Yani benim babam ve anneme ben bakacağım düşüncesi çok kuvvetli.”
K13	“Yaşlı bakım hizmetlerinin nüfusun artışı değil de nüfusun yaşlanmasını etkileyecektir diye düşünüyorum.”

Değerlendirme

Görüşme yapılan uzmanlar, yaşlı bakım hizmetlerindeki artış veya azalışın nüfusun niceliksel yapısı üzerinde ciddi bir etki sağlamayacağını düşünmektedirler. Ancak yaşlı bakım hizmetleri ile yaşam kalitesinin artacağı, koruyucu sağlık hizmetleri ile sağlıklı bir yaşlılık dönemi geçirebilecekleri için nüfus perspektifinde niteliksel bir gelişimden bahsedilebilir.

Son yıllarda yaşlı bakımı ile ilgili olarak yapılan en önemli çalışmalar arasında, evde bakım hizmetleri, evde yaşlısına bakan aileden kişilere maddi destek, yaşlı kişilere sağlanan maddi destekler sıralanabilir. Yukarıda da bahsedildiği üzere bu çalışmalar hayat standardını yükseltecek düzenlemeler olduğundan dolayı önemlidir.

Aile yapısının değiştiği, çekirdek aile sayısının her geçen yıl arttığı bilinmektedir. Bununla birlikte yaşlı bireylerin artık çocukları ile birlikte aynı evde yaşama durumu gittikçe azalmaktadır. Kırdan kente göçün hala yüksek olduğu Türkiye’de, kırdan yaşamaya devam eden yaşlılar göç eden genç kuşağın desteğinden mahrumdurlar. Bununla birlikte Kentlerde ise Türkiye’ye özgü bir uygulama ile karşılaşyoruz. Genç kuşak anne babası ile aynı evi paylaşmasa da yakın yerlerde yaşamayı tercih etmektedir. Yaşlı bakım hizmetleri bu gelişmeler sonucunda artık yalnızca aileye bırakılmaz bir

niteliktedir. Yani, aile yapısındaki bu değişim başka bir deyişle bu çözülme yaşlı bakımında kurumsal mekanizmalara olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu nedenle devletin yaşlı bakım hizmetlerine yönelik çalışmaları toplumsal, sosyal ve kültürel yapıyı dikkate alarak artırması gerekmektedir.

Yaşlılara yönelik hizmetleri ile koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik çalışmalar devlet ile birlikte yine devlet teşviki ile özel sektöründe yönlendirilmesi yerinde olacaktır.

4.2.6.4 2002 Sonrasında Yaşlı, Kadın, Çocuk ve Aile İle İlgili Gelişmelerin Türkiye'nin Nüfus Politikasına Etkisi Hakkındaki Bulgular

Tablo 4.19 2002 Sonrası Yaşlı, Kadın, Çocuk ve Aile İle İlgili Gelişmelerin Nüfus Politikasına Etkileri İle İlgili Mülakat Verileri

K1	“Son dönemde kadın oranının iş gücünde bir miktar arttığını, çocuk odaklı yardımların devreye girdiğini görüyoruz. Aile için en önemli gelişme, ailenin güçlenmesine ilişkin bir takım politikalar gündeme getirildi. AKP döneminde, 2002 sonrasında, özellikle 2008 ve sonrasında uygulanan tüm politikaların aslında AKP'nin söylemiyle birebir örtüştüğünü görüyoruz.” “Yeni dönem nüfus politikalarının iyi bir hedeflemeyle yapılmadığını düşünüyorum. İyi bir hedeflemeyle temel rasyoneli olan bu yaşlı nüfusun ya da nüfusun yaşlanması probleminin önüne geçebilir. Hiç olmazsa bir miktar ertelenebilir diye düşünüyorum.”
K2	“Kadının çalışmasını artıracak ve bununla birlikte çocuk yapmasına da imkan sağlayacak şartlar oluşturulmalı ancak böyle bir şey yok.” “Biraz da haddinizi bilmek lazım şunu şunu yaparız diyoruz ama o kadar zengin değiliz. Yani çok makul etkiler yaratacak şeyler değil, nüfus politikalarımızın böyle yarım ağız olması, altın takmaktan öteye gitmeyen böyle cılız kalan şeyler. O yüzden çok büyük etkileri yok ama genel olarak bilgileşme olduğunu ben düşünüyorum. Bu benim şahsi görüşüm, çocuk yapmayı belki de bu anlamda doğurgan bir politika sonucu değil ama etkileyebileceğini söyleyebilir. Ama şu da hep tartışılabilir gerçekten çok güçlü bir politik figürün çocuk yapın iyidir demesi belki böyle milyarlar harcanarak yapılan ortamdan daha güçlü bir etkiye sahip olabilir. Çünkü biz o anlamda daha kolay etkilenen bir toplumuz. Ancak politika olarak çok radikal bir şey yok açıkçası bence.”
K3	“Kadınlara yönelik düzenlemeler önemli. Çocuk yardımları düşük meblağlar. Kadın, çocuk ve aileye ilişkin uygulanan mekanizmaların çok sonuç alıcı olacağını düşünmüyorum. Sonuç alınmak isteniyorsa teşvik miktarlarının daha tatminkar ve çok boyutlu olması gerekiyor. Devlet sosyal devlet olmanın gereklerini yerine getirmelidir. Bizim profilde olan Güney Avrupa ülkeleri İtalya, Yunanistan ve İspanya'da da sosyal devlet gerekleri yerine getirilmiyor. Doğurganlığı artırmaya yönelik teşvikler düşük düzeylerde etkili olabilecektir. Asıl yapılması gereken, sosyal devlet olmanın gereklerinin yerine getirilmesidir.”

Tablo 4.19'un devamı

K4	“Yapılan düzenlemeler çok küçük boyutlu. Türkiye’de gerçekten yoksulluk sınırının altında çok insan var. Başka bir grup ise çok iyi iktisadi koşullarda yaşıyor, çalışıyorlar. Onlar için önemli olan maddi yardımlardan ziyade doğum izni alabilmek, etkilenmemek, evde işbölümünde eşitlikçi zihniyetin olması. Yani maliyet haricindeki paylaşımların da değişmesi lazım. Bu da gerçekten zihinsel bir işlem. Bunu da destekleyen bir politika olması lazım. Çalışsın da çocuk da yapsın istiyorsa, en zor değişen kısım evdeki kısım. Yani biz kadın hem çalışsın, hem doğursun istiyorsak hedefimizin doğru olup olmaması rasyonel olmuyor. O zaman hedeflediğimiz ailenin daha farklı olması lazım. Şu anki söylem bir kere ailedeki cinsiyet iş bölümünü hedeflemiyor.”
K5	“Somut olarak ben son 15 yıldaki söylenenlerle yapılanların tam yüzde yüz örtüştüğünü düşünmüyorum. Söylem güzel, niyet güzel olabilir, imaj güzel ama somut olarak bu konuda tam adım atıldığını düşünmüyorum. Yani şu anda tam böyle %100 belirli noktaya geldik diyemem ama niyet iyi, çalışma yapılmak isteniyor. Adım atılmada ya daha bir şey mi bekleniyor ya da tam olgunlaşması mı beklenir bilemiyorum. Kanuni alt yapısını oluşturarak somut bir zeminde sağlamlaştırmak gerekli olduğunu düşünüyorum. Etkisi var mıdır? yani şimdi imaj olarak aslında şu anda bir alt yapısı var. Dolayısıyla yapılmak istenen, niyet olarak kadın, çocuk ve aile ile ilgili olarak böyle bir imaj var ama kanuni olarak düzenlemeler ve somut adımların atıldığı konusunda şeyim yok doğru hemfikir değilim.”
K6	“Birçok şeyden gerçekleşip gerçekleşmediğinden (etkilenme olup olmadığından) emin değiliz. O yüzden resmi görmek lazım. Kağıt üzerinde bunların bazısının çok etkili olması lazım. Özellikle bebek doğum izinlerinin.” “Kadının rolü toplumda çok önemli çünkü hem anne hem de eğitimin bir kısmı evde oluyor sonuçta. Birde o kadının çalışma hayatına katılması sorunu var.”
K7	“Yapılan çalışmaların çok fazla etkili olacağını düşünmüyorum. Çünkü işin bir tarafını ele alıp bir tarafını da ihmal ediyorlar. Eğer bütünüyle ele alırlarsa evet belki bir parça etkili olabilir. Nüfusun seyri kendi kendine oturuyor. Siz ne yaparsanız yapın nüfus artsın diye o kadar şey uygulamanıza rağmen nüfus artmıyor, nüfus azalsın demenize rağmen nüfusu azaltamıyorsunuz. Zaten nüfus azalmaz nüfus, artış hızını çok fazla düşüremiyorsunuz. Çin de Hindistan’daki gibi dengeyi bozuyorsunuz. Cinsiyet genel dengesini bozuyorsunuz. Nüfus neden artırılmak isteniyor onu bilemiyorum.”

Tablo 4.19'un devamı

K8	“Ailelerin sahip olması beklenen çocuk sayısı ile ilgili tam olarak resmi politikaya dönüştürülmüş değil. 2002 sonrasında ben bunu görüyorum. Bir biriyle çelişen politikalar var. Örneğin bir taraftan aile desteklenmek isteniyor, aile bir kurum olarak varlığını korusun, hem milli niteliklerini, özelliklerini korusun, güçlü yapısını korusun isteniyor ama diğere taraftansa kadının istihdam hayatına girmesi teşvik ediliyor. Halbuki biz biliyoruz ki, kadın çalışma hayatına girdikçe ve ailelerdeki bütünlük, huzur ve birlik bozuluyor. Yani çocukların sağlıklı yetişmesi, psikolojik bakımdan, manevi bakımdan doymuş yetişmesi sıkıntıya giriyor. Aile bütününde boşanmaları arttırıyor aslında. Onu da açık söylemek gerekiyor. Kadının istihdam hayatına erkekle eşit derece aynı şartlarda aynı şekilde girmesi zamanla hem refah düzeyini yükselttiği için hem de çalışma hayatındaki şeylerden dolayı boşanmaları arttırıcı etkisi var. O yüzden burada birbiriyle çelişen politikalar izlendiğini düşünüyorum.”
K9	“Türkiye'nin son 10 yılda yaptığı en anlamlı şeyleri söyleyeyim: 1- Sağlık alanı, 2-yoksulluk alanı, yoksulluk çok ciddi anlamda düştü. Bunun 3/2'si genel büyümeden kaynaklanıyor, diğer kısmı devletin yaptığı yardımlardan kaynaklanıyor. Bunun dışında mesela aileyle ilgili iyi şeyler var. Doğum sonrası ücretli izin 6 aydan 2 yıla çıkartıldı. Babaya doğum izni verildi. Bunlar olumlu gelişmeler. Hiç yok demiyorum ancak yoksulluk ve sağlıktaki kadar süper gözle görünen şeylerde yapmadık ki etkisini ölçelim.” “Aileyi biz bir bütün olarak ele alıp sosyal hizmetlerle desteklediğimiz bir gelişme göremiyoruz. Yani bizim bir kere sosyal hizmetlerde yol almamız gerekiyor. Ailenin nasıl bir desteğe ihtiyacı var? sosyal yardım yapıyoruz ama, sosyal hizmet desteği yapabiliyor muyuz?” “İnsanlara sağlıklı bir ortam sağlarsanız Türkiye genelinde geleneksel yapı olarak çocuk yapmak isteyecektir. Ama eğitilmiş insanlar da isteyecektir. Ama onların kaygılarını giderecek kadar yatırım yapmak lazım.” “Almanya 2000'den sonra çocuk destekleri gibi çok ciddi destekler yaptı fakat, Fransa kadar başarılı olamadı, neden başarılı olamadı?. İnsanlara sizin güven vermeniz lazım. Yani hükümet bugün şu desteği veriyorum dediği zaman, bunu aynı zamanda insanlara bu desteğin sürekli devam edeceği güvenini vermiş olmamız lazım. Bugün verilen herhangi bir destek kadar bu desteğin kalıcı olması da önemlidir. Mesela her mahalleye bir kreş yaparsanız insanlar onu görürse o daha kalıcılık hissi yaratır, neden?, Çünkü o orada. Ama bugün nakil desteği verirsiniz, kapatıyorum dediğiniz anda da kapatırsınız. Ama her yerde okul açarsanız kapatıyorum dediğiniz zaman kapatamazsınız. Artık o oradadır. Ama böyle nakil destekleri, bu tip destekler 1- etkisi zayıf, 2- zaten insanlar da uçucu, geçici imaj yaratıyor. Yani o anlamda çok başarılı olması çok beklenmiyor. Yani burada diğer ülke örnekleri önemli nerden nereye gidiyor”
K10	“Etkilerin değerlendirilmesi için biraz daha beklemek gerektiğini düşünmekteyim.”

Tablo 4.19'un devamı

K11	“Nüfus politikasını arttırmak gibi bir hedefimiz var. Politikalarda farklı paradigmlar söz konusudur. Çünkü kadının çalıma hayatına katılması söylemi ya da aileyi de muhafazakar söylemden ele alırsanız bu politikanın uyuşma şansı yok. Çünkü paradigmadaki söylem piyasayı açıklarken liberal teori ile piyasayı açıklama arasında devasa fark var bu ona benziyor.” “Ülke içindeki bir takım politikalar, diğer politikalarla çelişiyor. Şu andaki durumda eğitim, nüfus ve aile alanında bir takım şeyler var ve bunlar bütünlükçe bir tek hedefe hizmet etmiyor. Dolayısıyla çelişiyor. Politikaların bazıları birbiri ile çelişiyor. Durum bundan ibaret başarılı olup olmamayı ölçerken öbür şeyleri de göz önüne almak gerekir.”
K13	“Politikaların amacı, hedefi, gayesi tutarlı ama sosyal meselelerle alakalı. Bana göre bir sorun diğer sosyal sorunlarla da alakalı. Devletin alacağı bir takım önlemler, tabiri caizse çok kısıtlı ve karşılığı olmayan türden önlemler. Şimdi bir iklim var, ortam var, tabiat var. Söz gelimi biz ailenin güçlenmesine yönelik bir takım tedbirler alıyoruz, ne kadar aileye ulaşabildiğimizi bazen sayısal olarak ifade ediyoruz, bazen edemiyoruz.” “İnsanların zihninde idealize edilen bir kurgu var. Şimdiye kadar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın bile birçok görselinde anne baba varsa 1 çocuk ya da 2 çocuk oluyordu. Yavaş yavaş 3 çocuklu, 4 çocuklu böyle aileler kompozisyona dahil etme konusunda birtakım görseller hazırlandı. Ama çokta karamsar bir tablo da çizmek istemem. Yani yapılacak, yapılması gereken bir takım faaliyetlerin yapılması noktasında da çok şükür artık farkındalığı yüksek bir bürokrasi de yetişiyor gibi görüyorum. Bürokrasi inşallah hem kamu politikalarını bu anlamda yönlendirmeye çalışacak hem de belki bir sivil toplumun bu anlamda oluşmasına da hizmet edecektir.” “Medya profesyonellerinin aile algısının değişimi, dönüşümü sayesinde bayrağın düştüğü yerden kalkmasını sağlayacaktır. Bu diğer sosyal sorunlarla alakalı olduğu gibi nüfus azalması ile de alakalıdır diye düşünüyorum. Yani bunu da etkiler diye düşünüyorum. Çünkü hakim cereyan ne olursa aile ve nüfus konusu da bundan etkilenir.”

Değerlendirme

Yukarıdaki bölümlerde ele alınan yaşlı, kadın ve çocuk ile ilgili gelişmelerin nüfus politikaları üzerine etkisi bu kısımda genel olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

2002 sonrasında hükümete gelen Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde aile yapısının güçlenmesine ilişkin bazı düzenlemelere gidilmiştir. Son olarak “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması” başlıklı Onuncu Kalkınma Planı içerisinde bir program yürürlüğe sokmuştur. Bu programın hedefleri şunlardır;

- Aile refahının korunması ve aile kurumunun güçlendirilmesi

- Kuşaklar arası dayanışmanın güçlendirilmesi
- İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması
- Toplam doğurganlık hızının yenilenme oranının üzerine çıkarılması

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın dile getirdiği “en az 3 çocuk söylemi” nüfus politikaları uygulaması açısından eleştirilmektedir. Politik açıdan böyle bir tavsiye veya talep normal olarak karşılanabilir. Ancak ailelere yönelik sayısal bir hedef gösterilmesinin zorlayıcı olacağı ve/veya baskı oluşturabileceği düşünülmektedir. Aynı zamanda insan hakları ya da kadın hakları bağlamında özel hayata müdahale olarak yorumlayan uzmanlar da vardır. Bunun yanında bu söylemin doğurganlık üzerinde milyonlarca para harcamaktan daha çok etki edebilecek güçte olma ihtimali de belirtilmektedir.

Aile, yaşlı, kadın ve çocuk kapsamında mevcut uygulanmakta olan pronatalist politikalarının, program, hedef, araç ve uygulamalarının iyi belirlenmediği tam anlamıyla politikanın aşamalarının netleştirilmediği eleştirileri uzmanlar tarafından ifade edilmiştir. Yapılan çalışmaların istenilen hedefe yönelmede yetersiz veya olumsuz yönde etki edebileceği yönünde görüşler mevcuttur. Özellikle eğitim, sağlık, aile ve çalışma hayatı ile ilgili düzenlemelerin bir eşgüdüm içerisinde olmadığı belirtilmektedir.

Teşvik ve desteklerin daha etkileyici ve cazip olması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca sosyal devletin gereklerinden olan sosyal hayatın gelişimine katkı sağlayacak refahı artırıcı uygulamaların doğurganlık üzerinde asıl etkin unsur olduğu belirtilmektedir.

Aile bağlamında ele alınması gereken diğer bir unsur, kültürel bir dönüşümün gerekliliğidir. Geleneksel aile yapısından kaynaklı ev ve çocuk bakma işlerinin kadının sorumluluğunda olmasının yanı sıra kadının iş hayatına dahil olması kadına ağır bir yük yüklemektedir. Bu durum doğurganlık üzerinde etkileyici bir faktör olarak yorumlanmaktadır. Bu nedenle başta aile içinde erkeğin ev işlerine dahil edilmesinin yanında iş hayatında da çocuk sahibi ebeveynlere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır. Yapılan düzenlemelerin anne ve babaya yönelik olması, babanın da aynı zamanda çocuk bakmada sorumluluk üstlenmesi anlamında bir kültürün oluşmasına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Nüfus, artış, azalış, yaşlanma, eğitim ve göç gibi yönleri ile dikkate alınmadan herhangi bir alanda etkin bir planlama yapılamayacak bir alandır. Bu nedenle nüfusun geçmiş dönemlerdeki değişim seyri ile birlikte, günümüz ve gelecekteki gelişmeleri, veriler ve hesaplamalar eşliğinde detaylı bir şekilde inceleyecek, analiz edecek çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Ekonomik ve askeri perspektifli yaklaşımlar bu alanlarda gelişim için nasıl bir nüfusa ihtiyaç olduğu üzerinde dururken, günümüzde daha insani ve sosyal bir yaklaşım tarzı olarak nüfus dinamiğine göre nasıl politikalar düzenlenmesi gerektiği üzerinde yoğunlaşma olduğu söylenebilir. Buna bağlı olarak nüfusun sosyal ve ekonomik gelişim seviyesinin önemi gözler önüne serilmektedir. Bu gelişim seviyesine göre politikaların belirlenmesi gerektiği konunun uzmanları tarafından dile getirilmektedir. Dolayısıyla bu noktada sosyal politika devreye girmektedir. Sosyal politika argümanları olarak sıraladığımız sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, istihdam, göç, gelir dağılımı vb. unsurların nüfus ile arasındaki etkileşimi önem arz etmektedir. Bu çalışma, bu gereklilikten hareketle sosyal politika perspektifinden nüfus politikalarına karşı nasıl bir yaklaşım içinde olunması gerekliliği ile birlikte nasıl bir yöntemin uygulanması gerektiğini açıklamaya çalışmaktadır. 2002 yılı sonrası Türkiye'deki nüfus politikaları özelinde, bir değerlendirme ve öneri sunulması amaçlanmıştır.

Bilindiği üzere Türkiye nüfusu bir değişim ve dönüşüm süreci içerisinde. Bu olgu, istatistiki veriler ve uzmanların görüşlerinin yanında demografik geçiş teorisi sürecinde tanımlanan değişim aşamalarına bakılarak da fark edilmektedir. Sosyo-ekonomik gelişme, kadının iş hayatına katılımındaki artış, aile yapısındaki değişim, kentleşme ve kültürel yapıdaki dönüşüm nüfus yapısındaki değişimin temel sebepleri arasında sıralanmaktadır.

2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi ile birlikte yönetim anlayışında siyasi ve zihinsel bir dönüşümün olduğu söylenebilir. İktidardaki bu yeni anlayış, nüfus yapısındaki bu değişimin, nüfus politikalarında farklı bir yöntem izlenmesini gerekli kıldığını vurgulamaktadır. 2002 yılından 2007 yılına kadar nüfus politikaları ile ilgili net bir eylem içerisinde olmayan iktidar, 2007 yılında kabul edilen Dokuzuncu Kalkınma Planı ve Onuncu Kalkınma Planı'nda, nüfus alanında uygulanacak

politikalarla, toplam doğurganlık hızının tedricen yükseltilmesi hedeflenerek, etkin ve uygun zamanlı politikaların geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Türkiye’de meydana gelen bu dönüşüm ile birlikte nüfus politikaları artık üzerine tartışılan ve daha fazla araştırma yapılan konular arasında yer edinmiştir. Hem Türkiye’nin nüfus politikası tarihi hem de diğer ülkelerin nüfus politikaları tecrübeleri dikkatle incelenmiştir. Bu sayede nüfus politikalarında doğru yönde bir planlama ve eylem hareketi amaçlanmaktadır.

Bu noktada, nüfus politikaları uygulamalarında nelere dikkat edilmesi konusuna değinmekte fayda vardır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, kısırlaştırma, kürtajın yasaklanması, çok çocuklu ailelerin cezalandırılması ve evlilik yaşının doğurganlığı etkilemek amacıyla belirlenmesi gibi uygulamalar, içinde bulunduğumuz çağda kabul görmemektedir. Nüfus politikalarında dikkat edilmesi gereken en temel nokta, doğurganlığın başta kadın olmak üzere eşlerin tercihi ile karar verilmesi gerektiği gerçeğidir. Bu noktada devletin doğrudan müdahalesi, aile içi mahremiyete girdiği için insan haklarına aykırı olarak görülmektedir. Devletin doğurganlık ile ilgili olarak yapması gereken, kişilere yapmak istedikleri kadar çocuk yapabilmeleri için yardımcı olmaktır. Başka bir deyişle devlet eliyle öncelikle yapılması gereken aile planlaması hizmetlerinin genişletilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır.

Nüfus politikaları kapsamında sunulan teşviklerin vatandaşlar arasında eşitliği bozucu bir uygulama olmaması da dikkat edilmesi gereken diğer bir husustur. Sosyal yardımlar veya vergi indirimleri gibi teşvikler sahip olunan çocuğa göre değil, ihtiyaca göre vatandaşlara sunulmalıdır. Kısacası nüfus politikaları etik ilkeler konusunda hassas olmalıdır.

Nüfus politikası üzerine çalışan akademisyen ve kamu çalışanları ile yapılan mülakatlar neticesinde genel anlamda Türkiye’de pronatalist bir nüfus politikası uygulamasının doğru olabileceği ancak nüfus politikalarının kültürel, sosyal ve ekonomik yaklaşımdan mahrum olmaması gerektiği belirtilmiştir.

Ayrıca genç nüfus oranı %60 seviyelerinde olan Türkiye’nin bu avantajdan istifade etmesi gerektiği belirtilmektedir. Literatürde fazla genç nüfus yapısının geçici olduğu belirtilmekle birlikte bu durum “Demografik Fırsat Penceresi” veya “Demografik Hediye” olarak ifade edilmektedir. Yapılan projeksiyonlara göre 2040’lı yıllara kadar

Türkiye için bu pencerenin açık kalacağı öngörülmektedir. Ancak %10 seviyelerindeki işsizlik seviyesi, eğitim yapısındaki problemler ve kaçak istihdam oranının %30 seviyelerinde olduğu gerçeği nüfus politikalarında göz ardı edilmemesi gereken önemli noktalar arasındadır. Mevcut genç nüfustan istifade edilemezken pronatalist bir politika uygulaması rasyonel gözükmemektedir.

Demografik fırsat penceresinden istifade edebilmek için genç nüfusun, teknolojik gelişmelere ayak uydurabilecek, yükseköğretime sahip, iyi derecede yabancı dili olan ve rekabet edebilir bir nitelikte olması gerekmektedir. Bunun yanında genç nüfusa yönelik katma değeri yüksek istihdam alanları yaratılmalıdır. Bu anlamda bilişim ve teknoloji temelli sanayi üretimine yoğunlaşılması etkili olabilecektir.

Genç nüfusun fazla olduğu Türkiye’de yeterli istihdam alanlarının yaratılmaması hem işsizlik oranlarının artmasına hem de ilerleyen yıllarda sigortasız çalışan kişi sayısının fazlalığından kaynaklı sosyal güvenlik sisteminin bozulmasına neden olabilecektir. Başka bir deyişle mevcut çalışma çağındaki nüfusun emekli olduğu/olacağı dönemde artan emekli sayısının sosyal güvenlik sistemi üzerinde ciddi bir baskı oluşturacağı öngörüler arasındadır. Buna bağlı olarak ekonomik kalkınmada durağanlık veya gerileme ile sosyal güvenlik sisteminde büyük bir açığın gerçekleşmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Genç nüfusa sahip olmayan ülkelerin pronatalist politika uygulama araçlarından biri de göç alma yöntemidir. Fransa, Almanya ve ABD gibi ülkeler tarafından bu yöntemin kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle Fransa ve ABD nitelikli göç almayı tercih ederek ekonomik kalkınmanın gelişimini devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Diğer bir deyişle, eğitilmiş, katma değer sağlayacak, topluma uyum sağlayabilecek kişilerin göç ile gelmesini sağlamak, doğurganlığı yükseltmeyen ülkelerin ikinci bir alternatifi olarak görülmektedir. Türkiye özelinde göç olgusuna bakıldığında yalnızca Suriye’den gelen 2,7 milyon sığınmacının niceliksel anlamda nüfusta bir artış meydana getirdiği muhakkaktır. Ancak hem gelişmiş ülkelerin tercih ettiği göçmen vasıflarını taşımamaları hem de kısa sürede yüksek oranda gelen düzensiz bir göçmen akını olması ilk olarak entegrasyon ve ekonomik büyüme alanlarında ciddi problemler oluşturacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Konunun siyasi, sosyal, askeri ve dini yönlerinin

şekillendirdiği süreç, nüfus politikaları anlamında ilerleyen yıllarda farklı yapılanmaları doğuracaktır.

Yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye’de pronatalist politika uygulamanın temel sebepleri arasında nüfusun yaşlanma sürecine girmesi yatmaktadır. Demografik geçiş sürecine göre de Türkiye bu sürecin eşiğindedir. Bu aşamada yapılması gereken nüfusun yaşlanmasından kaçmak değil, bu sürecin beraberinde getireceği problemleri önceden kestirerek bunlara karşı önlem almaktır. Yapılan görüşmelerde de genel olarak yaşlanma ile ilgili önlemlerin önceden alınması anlamında pronatalist bir politika uygulamakla birlikte diğer sosyo-ekonomik etkenlerin de beraberinde uygulamaya geçirilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir.

Demografik geçiş sürecine göre 4. aşamaya gelen ve nüfusun yaşlandığı Avrupa ülkelerine göre Türkiye’nin yaşlanma süreci birkaç sebepten dolayı daha ağır olacağı tahmin edilmektedir. Avrupa ülkeleri demografik geçiş sürecindeki aşamaları 100-150 yıl içerisinde atlarken Türkiye genç kuşağın fazla olduğu 3. aşamadan, yaşlanmanın hızla arttığı 4. aşamaya 30-40 yıl gibi kısa bir sürede geçecektir. Avrupa bu geçiş aşamasında sosyo-ekonomik gelişimini belli bir seviyede yakalamışken Türkiye için bunu söylemek zor olacaktır. Ayrıca mutlak yaşlı nüfus arasında da çok fark olduğu/olacağı öngörülmektedir. Türkiye’nin %8 oranla 6 milyon yaşlı nüfusu, Danimarka’nın toplam nüfusundan (5.569 bin kişi, 2015) daha fazladır. Yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10, 2050 yılında ise %28 seviyelerinde olacağı öngörülmektedir. Yani Türkiye kısa süre içerisinde yoğun bir yaşlı nüfusa sahip olacaktır.

Uygulanmakta olan pronatalist politikanın hedefine ulaşması başka bir deyişle doğurganlığın artırılması, yaşlanmanın getireceği sorunları yalnız başına çözemeyecektir. Yani nüfusun yaşlanması üzerine pronatalist politikalar haricinde yaşlı nüfusa yönelik spesifik plan ve programlar yapılmalıdır. Sağlık, sosyal güvenlik, bakım, konut, ücret, istihdam ve dışlanma gibi birçok sosyal ve ekonomik risk çözüm beklemektedir.

Yaşlı nüfus yönelik sağlık harcamaları genç nüfusa harcanan sağlık harcamalarının 3 katı civarında olduğu araştırmalar sonucunda hesaplanmıştır. Bu nedenle yaşlıların sağlıklı bir yaşlılık dönemi geçirmelerini sağlamaya yönelik çalışma ve uygulamalar

hem temel bir insani hak hem de yaşlı nüfusa yönelik sağlık harcamalarının azaltılması için ciddi bir eylem olacaktır. Dolayısıyla yaşlı bakım ve koruyucu sağlık hizmetlerinin artırılması gerekmektedir. Sağlıklı bir yaşlılık dönemi için genç, yaşlı tüm kesimin sağlık alanında eğitilmesi, bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca başarılı bir yaşlılık dönemi için, gerekirse mesleki eğitim programları ile yaşlıların güç ve kabiliyetlerine göre yaşlılara yönelik çalışma alanları oluşturulabilir. Bu sayede yaşlıların pasif/tüketici konumdan aktif konumda kalmaları sağlanmış olacaktır.

Toplumsal yapıda meydana gelen değişimin beraberinde getirdiği bireyselleşme, geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi (geniş aileden oluşan hane halkı oranı %16,5), anne babaya bakma görevinin devletin sorumluluğu olarak görülmesi ve kadının işgücüne katılım oranlarının artması gibi nedenlerle yaşlılara yönelik bakım ve sağlık ihtiyaçlarının yalnızca aileye bırakılması doğru olmayacaktır. 2013 yılında sosyal transferlerden istifade eden yaşlı nüfus oranının %76 olması nispeten bu yargıyı doğrulamaktadır. Bu nedenle yaşlılara yönelik huzur evi, bakım evi, evde bakım hizmetleri gibi kurum ve uygulamaların sayısının gelecek yıllarda artması gerektiği düşünülmektedir.

Doğal olarak yaşlı nüfusun artmasının en çok etkilediği sistemlerden biri de sosyal güvenlik sistemidir. Türkiye özelinde geçmiş yıllarda yapılan bazı yanlışlar nedeniyle büyük açık veren sosyal güvenlik sistemi kapsamlı bazı düzenlemelere rağmen halen istenen seviyeye ulaşamamıştır. Bu duruma ek olarak sistemin sırtına 2050 yılında tahmini 18 milyon yaşlının dahil olacak olması ciddi bir risk olarak görülmektedir.

Bununla birlikte sosyal güvenlik sisteminin nüfus yapısından en çok etkilenen sosyal politika unsuru olduğunu belirtmekte fayda vardır. Aslında sosyal politika unsurlarının tümü nüfus politikası unsurları ile karşılıklı etkileşim içerisindedir. Ancak etkileyen ve etkilenen kapsamında uzmanların görüşleri çerçevesinde bir derecelendirme yapılacak olursak en çok etkilenen unsurun sosyal güvenlik, en çok etkileyen unsurun ise eğitim ve ekonomik gelişmişlik seviyesi olduğu söylenebilir.

Geleneksel aile yapısındaki kadının çocuk bakma yükümlülüğü, kadının çalışma hayatına dahil olması ile birlikte daha da artmıştır. Dolayısıyla kadının üzerindeki bu ağır iş yükü kadının çocuk doğurma tercihini etkilemektedir. Pronatalist bir politika

uygulamasında en temel faktör doğurganlık oranları olması nedeniyle kadının tercihinde etkili olan unsurlar önemlidir.

İsveç, Finlandiya ve Danimarka gibi doğrudan müdahale yapmadan halkın refahını artırma yönündeki girişimlerle doğurganlık seviyesini artırmış ve belli bir denge sağlamış ülkelerde, kadınların istihdama dahil olması ile birlikte çocuğun bakımını kolaylaştırıcı ya da yardımcı olacak uygulamaların getirilmesi pronatalist politikaların ana aktörleri arasındadır. Bu sayede bu ülkelerde doğurganlığın işgücü üzerindeki ağırlaştırıcı/zorlayıcı etkileri bertaraf edilmiştir.

Türkiye’de babaya verilen doğum izin süresinin artırılması bu yönde yapılmış bir çalışma olarak görülebilir. Bu uygulama çocuğa bakma sorumluluğunun yalnızca anne üzerinde olduğu toplumda, yerleşmiş kültürün değişmesinde önemli bir eşik olarak görülmektedir.

Ayrıca anneye verilen doğum izin sürelerinde de düzenleme yapılmakla birlikte, karşılaştırılan ülkelere nazaran büyük farklar görülmektedir. Bunun yanında kısmi süreli çalışma, ücretsiz çalışma izinleri, izinlerin sigortalılık süresinden sayılması gibi düzenlemelerin doğurganlığın artmasında etkili ancak yetersiz olduğu mülakat yapılan uzmanlar tarafından belirtilmektedir. Çalışma koşullarında yapılan esnekliğin beraberinde verilen hakların kullanıla bilinmesi de diğer bir husustur. Yani bu düzenlemeler ile birlikte iş güvencesinin sağlanması da gereklidir. Yapılan çalışmalarda kadınlara, çalıştıkları işte iş güvencesinin sağlanmasının çocuk isteme eğilimlerinde artış sağlayabileceği görülmektedir.

Onuncu Kalkınma Planı’nda da belirtildiği üzere, Türkiye’de hedeflenen pronatalist politikalar aynı zamanda kadının iş hayatındaki oranının artırılmasını da arzulamaktadır. Ancak işgücündeki kadın istihdamının halen %30 seviyelerinde olması ve bu kişilerin enformel sektörde, sosyal güvence kapsamı dışında olan işlerde çalışması ile birlikte iş hayatındaki cinsiyet ayrımcılığının devam ediyor olması hedefe ulaşmadaki zorluğu göstermektedir.

Kalkınma Planı’nda belirtilen bu amaca ulaşmanın zorluğu yanında doğurganlık hızının artabileceğine yönelik bulgular mevcuttur. Özellikle geçmiş yıllarda yapılan projeksiyonlara göre nüfus artış hızında ve doğurganlık oranlarında beklenen seviyede

bir düşüşün gerçekleşmediği 2013 yılında 2,10 olan doğurganlık hızı 2014 yılında 2,18, 2015 yılında ise 2,14 olmuştur.

Ayrıca TNSA 2013 sonuçlarına göre doğurganlık tercihlerinin son dönemde daha fazla çocuk istemeye yönelik şekilde değiştiği bulgusuna ulaşılmıştır. Başka bir deyişle kadınların düşüncelerindeki ideal çocuk sayısı geçmişe nazaran artış göstermektedir. Kadınların %40'ı ideal çocuk sayısını 2 çocuk olarak ifade ederken, %25'i 4 veya daha fazla sayıda çocuğu ideal olarak görmektedir. Ortalama ideal çocuk sayısı 2,9 olarak görülmekle birlikte Türkiye'de arzu edilen çocuk sayısı, ailelerin sahip olduğu çocuk sayısından daha fazladır. İdeal çocuk sayısı, canlı doğum sayısından az olan kadınların kırdı, Doğu bölgesinde, az eğitilmiş ve düşük refah seviyesinde olması da üzerinde tartışılması gereken önemli bulgudur.

Yine TNSA 2013 araştırmasına göre çocuk istemediğini belirten kadınların %33'ü, sosyo-ekonomik durumlarında değişikliğe sebep olacak düzenlemelerin yapılması halinde düşüncelerini değiştirebilecekleri şeklinde görüş ifade etmişlerdir. Bu düzenlemeler arasında daha iyi ekonomik koşullara sahip olunması (%28), çocuk yardımının artırılması (%22), çocuk beslenme ve bakım desteği (%19), kreş desteği (%17) ve erken emeklilik (%17) gibi durumlar ön plana çıkan durumlar arasındadır. Bununla birlikte ideal çocuk sayısına ulaşamayan kadınların çocuk sahibi olma hakkındaki düşüncelerini, kararlarını değiştirmede daha eğilimli oldukları TNSA 2013'te elde edilen diğer önemli bir bulgudur.

Araştırma sonuçlarındaki bulgulara göre doğurganlığın artmasını sağlayacak bu istek ve düşüncelerin iyi bir şekilde değerlendirilmesi halinde uygulanan pronatalist politikaların amacına ulaşacağı düşünülmektedir. Başka bir deyişle politikanın hedefe ulaşma olasılığı yüksek gözükmektedir.

Bu olgular ışığında yapılması gereken ilk adım ailelerin istedikleri sayıda çocuk yapmalarının önündeki engellerin tespit edilmesidir. İkinci adımda ise kadınların düşünce veya niyetlerini değiştirmeyi sağlayacak uygulamaların uygulamaya konulmasıdır.

Literatür ve yapılan görüşmelerin sonucunda, nüfusun artış hızını artırma için doğurganlığı teşvik etmenin yanı sıra bu yöndeki sosyal yatırımlara da ağırlık verilmesi gerektiğini sonucuna varılmaktadır. Bununla birlikte doğrudan doğurganlığa etki edecek

kamu yaptırımları/müdahaleleri ya da maddi teşviklerden ziyade toplumsal bir refah seviyesine ulaşmanın daha etkili olduğu kanısı/görüşü hakimdir.

Türkiye gibi ataerkil bir toplum yapısında nakdi yardımların en genel anlamda babanın üzerindeki yükü hafiflettiğini söyleyebiliriz. Ancak doğurganlık ile ilgili literatüre de baktığımızda en etkin ya da yetkin kişinin kadın olduğunu biliyoruz. Bu nedenle nakdi yardımlardan ziyade kadının üzerindeki iş yükünü azaltacak yöntem ve uygulamalara yönelmek daha doğru olacaktır. Başka bir deyişle kadın başta olmak üzere ailenin refah düzeyine yönelik geliştirici çalışmaların yapılması gerekmektedir. Kanada’da yapılan araştırmaya göre doğum sonrası izinlerin çocuk için verilen maddi yardımlara nazaran daha etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda Türkiye’de meydana gelen doğum oranlarındaki artışa doğurganlık teşviklerinin sebep olduğu ancak bu artışın ertelenmiş doğurganlığın öne çekilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Başka bir deyişle teşviklerin uzun vadede doğurganlığı arttırdığına dair güvenilir veriler yoktur. Finansal teşviklerin kısa vadeli bir etkisinden söz edilmektedir. Bu da çocuk yapmaya karar vermiş ya da bu yönde planları olan ebeveynlere bu teşviklerin planlamalarını öne çekmeleri yönünde bir etki yapması ile alakalıdır.

Aileye yönelik yardımcı uygulamaların ve çocuk yardımlarının doğurganlık oranlarına yaptığı etki, pronatalist politika uygulayan ülkelerde görülmektedir. Örneğin, aileye yönelik kamu harcamalarının milli gelire oranı (2009) İspanya (1,75) ve İtalya (1,6) gibi ülkelerde düşük ve doğurganlık oranları da düşük bir seviyededir. Bunun yanı sıra aileye yönelik kamu harcamalarının milli gelire oranı Fransa (3,8) ve Finlandiya (3,3) gibi ülkelerde yüksek düzeydedir. Bu ülkelerdeki doğurganlık oranları İspanya, İtalya gibi ülkelere nazaran daha yüksek seviyelerdedir.

Okul öncesi eğitim, bakım merkezleri ve kreş gibi kurumların oluşturulması ebeveynlere, bu hizmetlerin devamlılığı konusunda güven vermektedir. Sunulan hizmetlerin doğurganlık tercihlerine etkili olabilmesi için bu önemli bir husustur. Avrupa’da uygulanan en etkin pronatalist politika araçları arasında bu uygulamalar görülmektedir. Örneğin, bugün verilmekte olan maddi destek birkaç yıl sonra günün ekonomik şartlarına göre güncellenmezse bu ebeveynler için bir teşvik unsuru olmaktan çıkacaktır. Ancak bir bakım merkezinin kurulması birkaç yıl sonrada aynı derecede

etkili olabilecektir. Bununla birlikte verilen maddi desteklerin iktidarda olan hükümetin değişmesi ile kaldırılabilmesi endişesi de bireyler üzerinde etkili olabilecektir.

Doğrudan müdahaleler içerisinde sunulan finansal desteklerin ya da kanuni düzenlemeler ile getirilen kısıtlamaların ve yasaklamaların bazı olumsuz etkileri ile de karşılaşılmaktadır. Teşvik amaçlı sunulan finansal desteklerin çocuk yoksulluğuna sebep olabileceği ile ilgili tahminler öne sürülmektedir. Literatürde bununla ilgili bir çalışma olmamakla birlikte finansal teşviklerin, çocuk sayısının diğer yerlere nazaran fazla olduğu yoksul kesimde etkili olabileceği, bu durumda çocuk yoksulluğuna sebep olabileceği yönünde tereddütler vardır.

Bunun yanı sıra okul öncesi eğitim veren kurumlar ve çocuk bakım merkezlerinin de ücretsiz veya maliyetlerinin düşük olması gerekmektedir. Aynı zamanda bu kurumlar için önemli olan bir diğer husus da konumudur. Özellikle büyükşehirlerde ailenin oturduğu yere yakın bir bakım merkezi veya okul öncesi eğitim veren kurumların olmaması ailelerin bu kurumlardan faydalanmasını zorlaştıracaktır.

Kreş vb. kurumlardan istifade eden çocukların oranının yaklaşık %15 seviyelerinde olduğu Türkiye’de, çocuklar daha çok anneanne ya da babaanne gibi yakın akrabalara bırakılmaktadır. Belirtmek gerekir ki, emeklilik yaşının yükselmesi çocuk bakımı konusunda yeni problemlere sebep olmaktadır. Çocuk sahibi olma yaşının yükselmesi ile birlikte anneanne ve babaannenin eskisi gibi genç yaşta emekli olamaması gibi nedenler ayrı bir problem konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamu çalışanlarına yönelik kısmi süreli çalışma, ücretsiz çalışma izni, babaya izin verilmesi vb. düzenlemelerin getirilmesi muhakkak olumlu gelişmelerdir. Ancak çalışan kesimin kahir ekseriyetinin bulunduğu özel sektörde hatta kamu kurumlarının ortak olduğu işletmelerde çalışanların da bu haklara kavuşması gerekmektedir. Bununla birlikte, asıl önemli olanın verilmiş ve verilecek hakların uygulamada yerini bulmasıdır. Yasal anlamda her ne kadar bu hakların verildiği gözüktüğü de uygulamada bu hakların kullanımının sıkıntı oluşturduğu bilinmektedir. Bu hakları kullanan çalışanların en azından terfi ettirilmeme problemi ile karşılaştıkları bilinmektedir. Karşılaşılan problemler iş kaybına kadar gitmektedir. Bu nedenle yapılan düzenlemelerin uygulanabilir olması çalışmaların etkinliğini sağlayacaktır. Aksi halde kağıt üstünde kalan düzenlemeler arasında yerini bulacaktır. Devletin bu anlamda yapabileceği en

olumlu hareketin bu hakların işveren üzerinde oluşturacağı maliyeti azaltma ya da bu maliyetin karşılanması yolu olacağı açıktır.

Uygulanmakta olan pronatalist politikalara yönelik en temel eleştiriler kadının konumu üzerine yoğunlaşmaktadır. AK Parti pronatalist politika uygulamasında kadın doğurganlık oranını artırmayı amaçlamakla birlikte kadının iş hayatına katılımını artırmayı da hedeflemektedir. Ancak muhafazakar bir kesimi temsil eden AK Partinin kadına hem evde çocuk bakan hem de iş hayatında çalışabileceği bir ortam oluşturma noktasında bir takım programlar uyguladığı bilinmekle birlikte çocuğu olan kadını iş hayatına devam ettirebilecek uygulamaların henüz hayata geçirilmediğini belirtmek gerekir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığındaki bir yetkili mevcut uygulamaların bu anlamda bir ön çalışma olduğunu belirtmektedir.

CHP ve HDP partileri özellikle kadının doğurganlığı üzerine yönelik bir nüfus politikasına kadın hakları bağlamında karşı çıkmaktadır. Pronatalist bir politika uygulamasına karşı olmayan MHP, bölgesel bir nüfus politikası uygulaması taraftarıdır. Ayrıca MHP nüfus politikalarında etnik dengelerinde dikkate alınması gerektiği görüşünü savunmaktadır.

Toplumsal anlamda kabul görmesi ile orantılı olarak nüfus politikasının hedefe ulaşması mümkün olacağı gerçeğinden hareketle tüm siyasi partilerin ortak bir görüşünün ürünü olan nüfus politikası daha etkin olabilecektir. Bu nedenle pronatalist politika uygulamasının hem karar aşamasında hem de uygulama aşamasında tüm siyasi partilerin görüş ve düşüncelerini bildirebileceği bir komisyona ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde literatür, ikincil verilerden elde edilen bilgilerin yanında kamuda ve üniversitelerde Türkiye'nin nüfus politikaları üzerine çalışan konunun uzmanı araştırmacılarla yapılan görüşmeler analiz edilerek Türkiye'de uygulanması gereken nüfus politikası hakkında önerilere yer verilmiştir. Nüfus politikaları uygulamaları hakkında genel öneriler sıralandıktan sonra Türkiye özelinde nüfus politikaları hakkında öneriler aktarılmaya çalışılacaktır.

Nüfus Politikalarında İlkeler: Nüfus politikaları aile ve kişi mahrumiyetine müdahale etmemelidir. İnsan haklarına aykırı kısırlaştırma, kürtaj yasağı gibi yöntemler uygulamamalıdır. Eşitlik ilkesine aykırı teşvik şekilleri getirilmemelidir. Nüfus politikaları toplumun norm, değer, kültür ve inanç sistemine aykırı olmamalıdır.

Eğitim ve Bilinçlendirme: Kişiler ne zaman ve kaç çocuk yapmak istiyorlarsa o kadar çocuk yapabilmelidirler. Devlet bu noktada kişilerin üreme sağlığı, korunma yöntemleri ve gerekli araçlar konusunda bilinçlenmesine yardımcı olmalıdır.

Kadının Konumu: Kadının hem aile hayatındaki hem de iş hayatındaki konumu ile ilgili gerekli düzenlemeler yapılarak bunların uygulanmasının önündeki engeller de kaldırılmalıdır. Kültürel anlamda bir değişim ile ancak kadının aile, iş ve çocuk yükü azaltılabilecektir. Bu da özellikle devlet ve medya tarafından eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri ile gerçekleştirilebilir.

Kadının çocuk yapma isteğinde etkili olan, çocuk bakımında kreş, bakım evi, okul öncesi eğitim gibi yardımcı unsurların karşılanması ve çalışma hayatındaki esneklik modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Kreş, bakımevi ve okul öncesi eğitim gibi kurumların çalışma saatlerinden konumuna, kalitesinden ücretine ve güvenilir olmasına kadar tüm unsurlara dikkat edilmelidir.

İstihdam: İçinde bulunduğumuz çağda nüfus politikaları nicel bir artış ya da azalışla birlikte niteliksel bir artışı da hedeflemektedir. Bu nedenle beşeri sermayenin artırılmasına yönelik başta eğitim olmak üzere sağlık ve adaletin sağlanmasına yönelik uygulamaların geliştirilmesi gerekmektedir. Gençlere yönelik katma değeri yüksek istihdam alanları yaratılarak demografik fırsat penceresinden faydalanılmalıdır. Kadınların istihdama katılımlarının önündeki engeller ile birlikte kayıt dışı istihdama yönelik eylem planları geliştirilmelidir. Yaşamın ilk aşamalarından başlayarak yapılan planlamalar ışığında yaşlılara, başarılı yaşlılık dönemi geçirmelerini sağlayacak ortam ve imkanlar temin edilmelidir.

Sağlık: Kısa süre içinde mutlak yaşlı nüfusta ciddi bir artış yaşanacağı ve yaşlı nüfusun sağlık giderlerinin genç nüfusa nazaran çok daha fazla olduğu gerçeği ele alınarak sağlık konusunda bilinçlendirme ve eğitim faaliyetlerine önem verilmesi gerekmektedir. Koruyucu sağlık hizmetleri ile sağlıklı bir nesil hedeflenmelidir. Bununla birlikte

gelecek yıllardaki yoğun talep dikkate alınarak sağlık alanındaki gerek ilaç gerekse araç ve malzemelerdeki dışa bağımlılığın azaltılması gerekmektedir.

Demografik Araştırma: Geçmişteki bilgiler ve deneyimler ışığında, günümüzde yaşanan demografik gelişmeler ve gelecek için öngörülen niceliksel ve niteliksel değişimlerin, ihtiyaçların derinlemesine araştırılmasına yönelik araştırmaların artırılması gerektiği düşünülmektedir. Buna dayanarak eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik, göç, yoksulluk ve kentleşme ile nüfus arasındaki etkileşimi inceleyecek kurum ve kuruluşların sayısı artırılmalıdır.

Nüfus Politikaları Koordinasyon Kurulu: Nüfus politikaları, eğitim, sağlık, çalışma ve sosyal güvenlik, kalkınma, aile ve sosyal politikalar ve çevre bakanlığı gibi birçok bakanlığın çalışmaları, politikaları ile iç içe yürütülmesi gereken politikalarlardır. Bu alanların herhangi birinde yapılan bir çalışma nüfusu etkilemekte, nüfustaki niceliksel ve niteliksel değişimden etkilenmektedir. Bu nedenle nüfus politikaları hem belirlenme hem de uygulanma aşamasında bu kurumlar ile koordineli bir çalışma sistemi içerisinde olmalıdır. Dolayısıyla böyle bir kurumun hissedilen, tespit edilen eksikliği giderilmelidir.

Nüfus Politikalarında Yöntem: Nüfus politikalarında uygulanan yöntem en çok dikkat edilmesi gereken hususlar arasındadır. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar yöneticiler tarafından nüfus politikalarında sayısal bir çocuk hedefi verildiği görülmektedir. Yöneticinin etkililiği ve karizması sayesinde söylemin hedefe yardımcı olabileceği düşünülmeyle birlikte bunun baskı ve zorlayıcı bir unsur olarak algılanma ihtimaline karşı insan hakları perspektifinde doğru karşılanmadığı görülmektedir.

Bununla birlikte politika hedeflerinin yanında plan ve hedeflerinin de net bir şekilde bilinmesi, bildirilmesi gerekmektedir.

Nüfus Politikası Araçları: Nüfus politikalarında temelde iki yöntem kullanılmaktadır. İlki, nüfusta niceliksel veya niteliksel bir artış ya da azalış sağlayan doğrudan etkenler. Diğeri ise niceliksel veya niteliksel artış ya da azalışı sağlayan dolaylı etkenler. Doğurganlığa yönelik maddi yardımlar, vergi indirimleri gibi uygulamalar doğrudan uygulamalara örnek olarak verilebilir. Dolaylı uygulamalar ise daha çok sosyal hayata etki eden uygulamalardır. Literatür ve demografik gelişim sürecinde 4. aşamada olan ülkelerdeki uygulamalar göstermiştir ki, finansal teşvikler dolaylı teşvikler kadar etkili

olmamaktadır. Doğum izinleri, bakım evleri, kreş, okul öncesi eğitimler, esnek çalışma modelleri, ücretsiz izin, yarı zamanlı çalışma gibi uygulamaların daha etkili olduğu belirtilmektedir. Kısacası, niteliksel ve niceliksel bir artış için sosyal devlet gereği toplumun sosyal refah seviyesini artıracak düzenlemelerin daha etkin olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle pronatalist politika uygulamalarında mutlaka bu olguya dikkat edilerek politika araç ve yöntemleri geliştirilmelidir.

Medya: Gerek basılı ve görsel gerekse sosyal medyanın toplum üzerindeki etkisi yadsınamaz. Pronatalist bir politika uygulamayı hedefleyen yetkililerin mutlaka bunu öncelikle medya organlarının temsilcilerine bilimsel veriler ve tespitler ışığında anlatarak ikna etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde içinde bulunduğumuz çağda medyaya rağmen toplum üzerinde bir etki yaratmak neredeyse imkansızdır.

Mesken Tipleri: Pronatalist politika uygulamalarında hedeflenen aile büyüklüğüne göre konutların inşa edilmesi de dolaylı olarak nüfus yapısına etki edecek bir unsur olarak belirtilmektedir. Bu nedenle devlet tarafından hem geleneksel aile yapısına hem de hedeflenen aile büyüklüğüne göre konutların inşası teşvik edilmelidir.

Yoğun Kentleşme: Doğurganlık oranlarına bakıldığında kırsal bölgelerdeki doğurganlık oranlarının kentsel bölgelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Kentlerde yaşayan ya da kentlere göç eden kişilerin kentin getirmiş olduğu zorluklar ve sosyo –ekonomik değişim neticesinde kırdaki yaşayanlara göre daha düşük bir doğurganlık oranına sahip oldukları bilinmektedir. Kırsal alanlarda yaşayan bireylere kentlerin çekici imkanlarının en azından mümkün olduğu kadar sunulması vasıtasıyla bu kişilerin bulunduğu bölgelerde kalmaları sağlanarak, gelecekte öngörülen doğurganlık oranlarının düşmesi kısmen de olsa azaltılabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKÇADAĞ, Emine (2009), “*Yükselen Güç Hindistan*”, Ankara.
- AKDENİZ, Sabri, “*Çağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu*”, 2. Baskı. Özdemir Basımevi, 1977 İstanbul.
- ALCOCK, Pete (2012), “*The Student's Companion to Social Policy*”, Fourth Edition, Wiley- Blackwell, UK.
- ALCOCK, Pete, Margaret May ve Karen Rowlingson, (2008), “*Sosyal Politika Kuramlar ve Uygulamalar*, Akt.: Şenay Gökbayrak (çev.), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- ALPER, Yusuf (2012), “*Sosyal Güvenlik*”, Sosyal Politika, Dora Yayınları, Bursa.
- ALPER, Yusuf ve Serdar SAYAN (2010), “*Nüfus Yapısındaki Değişimlerin Sosyal Güvenlik Sektörüne Yansımaları*” 2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar, TÜSİAD, UNFPA, Yayın no: TÜSİAD-T/2010/11/505, İstanbul.
- ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), (2013), “*Türkiye’de Doğurganlık Oranlarının Düşmesi, Potansiyel Etkiler ve Proaktif Politika Önerileri*”, Mayıs.
- ASPB, “*Strateji Geliştirme Başkanlığı Temel Sosyo – Ekonomik Göstergeler*”, 7-14 s.5-15-23, Ocak 2013, Ankara.
- ATTAR, M. Aykut (2013), “*Türkiye’de Büyüme ve Demografi: İktisadi Tarih, Doğum Yanlısı Söyleme Karşı*”, Tepav Yayınları, No:69, Ankara.
- BALBAY, Betül (2012), “*Demografi’ye Giriş*”, Demografik Yapı ve Sağlık Dersi, http://kisi.gediz.edu.tr/bbalbay/?page_id=158, 18.04.2014.
- BAŞAR, Emel (2013), “*Demografiye Giriş*”, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- BAŞOL, Koray (1995), “*Demografi*”, Anadolu Matbaası, 5. Baskı, İzmir.
- BEAUJEU-GARNIER, J., (1956), “*Geographie de la Population*”, Librairie de Medicis, Paris, Akt.: ÖZGÜR, E. Murat (2011), “*Nüfus Coğrafyası*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, Ankara.
- BECKER, G. (1991), “*A Treatise on the Family: Enlarged Edition*”, Harward University Press, Cambridge.

- BECKER, G. S. (2002), "The Age of Human Capital", (Ed. E. P. Lazear) Education in the Twenty First Century, Hoover Institution Press.
- BEHAR, Cem, Oğuz IŞIK, Murat GÜVENÇ, Sema ERDER ve Hakan ERCAN (1999), "Türkiye'nin Fırsat Penceresi", TÜSİAD, İstanbul.
- BEKİROĞLU, Nural (?), "Epidemiyoloji Demografi Terimleri Sözlüğü".
- BERELSON, Bernard (1971), "Population Policy: Personel Notes", Population Studies, Vol: 25, No:2, July 1971, pp: 173-182, Akt.: YÜKSEL, Yusuf (2007), "Türkiye'de Demografik Geçiş Süreci ve Sosyal Politikalar, Planlama Uzmanlık Tezi", Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın no: DPT: 2732, Ankara
- BLOOM, D. E., Canning, D., Nandakumar, A. K., Sevilla, J., Huzarski, K., Levy, D. and Bhawalkar, M. (2001), "Demographic Transition and Economic Opportunity: The Case of Jordan", Bethesda.
- CİLLOV, Haluk (1960), "Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları" İstanbul Üniversitesi Yayın no:839, Sermet Matbaası, İstanbul.
- CONCLOUGH, C. (1993), "Education All the Children: Strategies for Primary Schooling in the South", Clarendon Press, Oxford.
- ÇAĞATAY, Pelin, Melike SARAÇ, İ. Emre İlyas ve A. Sinan Türkyılmaz (2015), "Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013 İleri Analiz Çalışması", Yayın No: NEE-HÜ, Eylül, Ankara.
- ÇELİK, Aziz (2014), "Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve Türkiye" Kitap Yayınevi, İstanbul.
- DEMENY, Paul (2003), "Population Policy: A Concise Summary, Population Council, Policy Research Divisio", No:173, New York, USA.
- DPT (2001), Nüfus ve Kalkınma Alt Komisyonu, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel Komisyon Raporu, Yayın no: DPT: 2556-ÖİK: 572, Ankara.
- EHRlich, Paul R, "Nüfus Bombası", Akt.: TOLON, Nurullah İ., Ayyıldız Matbaası, 1976 Ankara.
- FALKNER, Gerda (2009), "The EU's Social Dimension", European Union Politics, ed. Michelle Cini, Oxford University Press, New York.
- GİNİ, Corrado, (1950a) " Nüfus Siyasetinin İلمي Esasları", Çev.:H. Mahir Durukan, Ankara 1950 ,s:1.
- GİNİ, Corrado, (1950b) "Nüfus Siyasetinin İلمي Esasları", Akt.: DURUKAN, H. Mahir, s:1, 1950 Ankara.
- GÖKYİĞİT, Enis (1971), "Dokuz Işıktaki Nüfus Politikası", Ankara 1971.

- GÜLMEZ, Mesut (2000), “*Uluslararası Sosyal Politika*”, TODAİE, Ankara.
- GÜMÜŞ, Ergin (2006), “*Türkiye'nin nüfusu*”, Anadolu Üni., AÖF, Eskişehir.
- GÜRİZ, Adnan (1975), “*Türkiye'de Nüfus Politikaları ve Hukuk Düzeni*”, Sevinç Matbaası, Klasör no:10-5, Ankara.
- GÜRTAN, Kenan (1969), “*Demografik Analiz Metodları*”, Sermet Matbaası, Ankara.
- HALL, Anthony L. (2004), “*Social Policy for Development*”, London.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1977), “*Ekonomi Sözlüğü*”, Remzi Kitabevi, İstanbul, Akt.:
- HANÇERLİOĞLU, Orhan (1977), “*Ekonomi Sözlüğü*”, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HARDY, D. McGrath, (2011), “*Comparative Population Policy*”, B.A. Report Presented to the Faculty of the Graduate School of The University of Texas at Austin in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Public Affairs, The University of Texas at Austin.
- HARTWELL, R. M. (1967), “*The Causes of the Industrial Revolution; An Essay Metodology, The Causes of the Industrial Revolution in England*”, London.
- HDR (2014), Human Development Report 2014, “*Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience*”, UNDP, Italy.
- HILL, Michael (1997), “*Understanding Social Policy*” Blackwell Publishers, Oxford.
- HİRSCHMANN, C. (2001), “*Comment: Globalization And Theories Of Fertility Decline*”, Global Fertility Transition, Bulatao.
- HOŞGÖR, Şeref ve Aysıt Tansel, TÜSİAD, UNFBA, “*2050'ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar*” Sis Matbaacılık, 2010 İstanbul.
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü) (2014), “*2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması*”, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı, ve TÜBİTAK, Yayın no: NEE-HÜ.14.01, Ankara.
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü) 2010, “*Türkiye'nin Demografik Dönüşümü*”, HÜNEE, Ankara.
- HÜNEE (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü), “*Türkiye 'de Nüfus*”, S.S.Y. Bakanlığı Nüfus Planlaması Gn. Md. lüğü Ofset Basımevi, 1975 Ankara.
- HÜNEE, (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü), “*Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2008*”, Hacettepe Üniversitesi Hastaneleri Basımevi, 2009 Ankara.
- İZVEREN, Adil (1968), “*Sosyal Politika*” ve Sosyal Sigortalar, Sevinç Matbaası, Ankara.

- Kalkınma Bakanlığı (2006), Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı (2013a), Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Küresel Gelişmeler ve Eğilimler, Sağlık ve Sosyal Güvenlik, sf: 10-11.
- Kalkınma Bakanlığı (2013b), Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı (2014), Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: KB: 2857 - ÖİK: 711, Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı (2014b), Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) İstihdam ve Çalışma Hayatı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın No: KB: 2882 - ÖİK: 727, Ankara.
- KAVAK, Yüksel (2010), “2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim Sistemine Bakış”, TÜSİAD, UNFPA, Yayın No: TÜSİAD-T/2010/11/506, İstanbul.
- KENEZ, Bela (1944), “*Nüfus Politikası Meseleleri*”, Çev.:H.A., Ankara Basım, Ankara.
- KNOX, Paul. L., Sallie A. Marston (2004), “*Human Geography*”, Pearson-Prentice Hall, London.
- KOCAMAN, Tuncer ve İlhan Özeltin (1986), “*Sosyal Yapı-I Türkiye’deki Nüfus Yapısında Gelişmeler ve Uluslararası Karşılaştırmalar*”, DPT Yay. No:2054-SPB:396, Ankara, Akt.: TANDOĞAN, Alaattin (1998), “*Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*”, Eser Ofset, Trabzon.
- KOÇ, İsmet (2008), “*Türkiye’nin Demografik Dönüşümü, Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler: 1968-2008*”, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü Yayını, Ankara.
- KOÇ, İsmet, İlknur Yüksel Kaptanoğlu, Mehmet Ali Eryurt (2014), “*Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2013*”, Yayın No:NEE-HÜ., 01.04.2014 Ankara.
- KONGAR, Emre, “*21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*”, 31. Basım, Remzi Kitabevi, 2002 İstanbul.
- KORAY, Meryem, (2008), “*Sosyal Politika*”, 3. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul.
- KUPİSZEWSKI, M., J. Bijak, B. Nowok (2005), “Impact of future demographic trends in Europe”, Report on the Study No. CAHP 9 (2005) 7.1 Commissioned by the European Population Committee of the Council of Europe, Council of Europe, Strasbourg.
- LEVİNE, N. and S. Üner, (1978), “*Population Policy Formation and Implementation in Turkey*”, Hacettepe University Press, Ankara, Akt.: YÜKSEL, Yusuf (2007), “*Türkiye’de Demografik Geçiş Süreci ve Sosyal Politikalar, Planlama Uzmanlık Tezi*”, Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın no:DPT:2732, Ankara.

- LIVI Bacci, Massimo (2001), “*A Concise History of World Population*”, Third Edition. Malden, MA: Blackwell Publishers, Ltd.
- MALTHUS, Thomas (1798), “*An Essay on the Principle of Population*”, As It Effects The Future Improvement of Society with Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and Other Writers. London, Printed for J. Johnson, in St. Paul’s church-yard, 1798, St. Paul’s Church-yard, London.
- MANNING, Nick (2003), “Welfare, İdeology and Social Theory”, Social Policy, ed John Baldock vd., Oxford University Press, Oxford.
- MARSHALL, G. (2003), “Sosyoloji Sözlüğü”, Çev.: Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ertem Matbaası, Ankara.
- MARSHALL, T.H. ve Tom Bottomore (1992), “Citizenship and Social Class”, Pluto Press, London.
- MARX, Karl, Friedrich Engels, “*Nüfus Sorunu ve Malthus*”, Çev.: Oya Yaylalı, 1. Baskı, Sol Yayınları, 1976 Ankara.
- MAY, John F. (2012), “*World Population Policies The Origin*”, Evolution and Impact, Springer USA.
- MAYRING, P. (2000), “Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş”, Çeviri: A. Gümüş ve M. S. Durgun, Baki Kitabevi, Adana.
- MCMAHON, W. W. (2002), “Education and Development: Measuring the Social Benefits”, New York: Oxford University Press.
- MEKSİKA ULUSLARARASI NÜFUS KONFERANSI (1984), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Ankara.
- MURAT, Sedat (2006), “*Dünden Bugüne İstanbul’un Nüfus ve Demografik Yapısı*” İstanbul Ticaret Odası Yayın no:2006-49, Prive Grafik Matbaacılık, İstanbul.
- OHLİN, Goran (1967). “*Population Control and Economic Development*”, OECD’s Development Center, Paris.
- ÖZGÜR, E. Murat (2011), “*Nüfus Coğrafyası*”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, Ankara.
- ÖZGÜVEN, Ali, “*İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması*”, Filiz Kitabevi, s.57, İstanbul 1988.
- PETERS, G.L., Larkin, R.P. (2005), “Population Geography: Problems, Concepts, and Prospects”, Kendall/Hunt Publishing, USA.
- PETERSEN, William (1975), “*Population*”, MacMillan Publishing Co., New York.

- Report of the ad hoc. Consultative Group of Experts on Population Policy, May 23 1972.
- ROOF, Wade Clark (1999), “*Spiritual Marketplace: Baby Boomers and the Remaking of American Religion*”, Princeton University, Press.
- ROWLAND, D.T. (2006), “*Demographic Methods and Concepts*”, Oxford University Press, New York.
- SARSILMAZ, Mehtap (2003), “*Nüfus ve Ekonomik Gelişme İlişkisi Türkiye Örneği (1938-1999)*”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- SERDAR, Aysu BOZKIR (2012), “Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Sosyal Politika”, (ed. Ayşe Tokol ve Yusuf Alper). Sosyal Politika, Dora, 5. Baskı, Bursa.
- SERPER, Özer (1978), “*Türkiye Demografisi*”, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- SEYHUN, Ömer Kayhan (2006), “*Avrupa Birliği’ndeki Demografik Dönüşümün Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Üyeliği Çerçevesinde İşgücü Piyasalarına Yansımaları*”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- SEYYAR, Ali, “*Sosyal Politika Bilimine Giriş*”, 1. Baskı. Sakarya Yayıncılık, 2011 Sakarya.
- SEYYAR, Ali, “*Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük)*”, 1. Baskı, Beta Basım, 2002 İstanbul.
- SHORTER, Frederic ve Miroslav Macura, “*Türkiye’de Nüfus Artışı (1935-1975) Doğurganlık ve Ölümlülük Eğilimleri*”, Yurt Yayıncılık, 1. Baskı, 1983 Ankara.
- ŞAHİN, Salih (2010), “*Geçmiş Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*”, Gazi Kitabevi, 2.Baskı, Ankara.
- ŞENKAL, Abdülkadir (2007), “*Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika*”, 2. Baskı, Alfa Basım, İstanbul.
- ŞİRİN, Selçuk ve Sinem Vatanartıran (2014), “PISA 2012 Değerlendirmesi: Türkiye için Veriye Dayalı Eğiti Reformu Önerileri”, TÜSİAD, TÖDER (Tüm Özel Öğretim Kurumları Derneği), Yayın No: TÜSİAD-T/2014-02-549.
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, “*2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal Ekonomik Nitelikleri*”, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 2003 Ankara.
- TALAS, Cahit (1992a), “*Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*”, Bilgi Yayınevi, Ankara.

- TALAS, Cahit (1992b), “Toplumsal Politika”, Ankara.
- TANDOĞAN, A. (1998), “*Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu*”, Eser Ofset, Trabzon.
- TAŞCI, Faruk (2010), “Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım”, Nobel Yayın, İstanbul.
- TDK, “Epidemiyoloji ve Demografi Terimleri Sözlüğü”, [sözlük kime ait yazılmalı].
- TEITELBAUM, Michael S. (1975), “*Nüfus Sorunu Karşısında Çeşitli Ülke Uygulamaları, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti*”, Seminer Tebliğler, 11-13 Kısım 1974, Çeltat Matbaacılık, İstanbul.
- ÖZMETE, Emine (2012), “Yaşlanırken: Başarılı Yaşlanma”, Biz Bir Aileyiz Dergisi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayını 1(1), 1-5.
- THORPE, Gary S. (2009), “*Barron’s AP Environmental Science. Barron’s Educational Series*”, US.
- TOKGÖZ, Erdinç (1981), “Sosyal Gelişmede Sağlık”, Türkiye 2. İktisat Kongresi Sosyal Gelişme ve İstihdam Komisyonu Tebliğleri, DPT Yayınları, Yayın No. 1783, Ankara, 1981, s. 499.
- TOROS, Aykut (1993), “Türkiye’de Nüfus Konuları Politika Öncelikleri“, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sinem Ofset, Ankara.
- TUNCER, Baran (1976), “*Ekonomik Gelişme ve Nüfus*”, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Lider Matbaa, Ankara.
- TUNCER, Baran, “*Türkiye İçin Bir Nüfus Politikası Üzerine Düşünce ve Öneriler*”, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, Dünyada ve Türkiye’de Nüfus Sorunları Semineri, Çelçat Yayıncılık, 11-13Kasım 1975, Harbiye, İstanbul.
- TUNÇ, Havva (1984), “*Yurt Dışına Türk İşgücü Göçü ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TURGUT, Faruk “(2014), Türkiye’de Aile Siyasetinde Yeni Dönem Politikaları (2000 sonrası Bir Değerlendirme)” Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi Raporları), UNFPA, (2003), “Türkiye’nin Nüfus ve Kalkınma Yazını: Eleştirel Bir Değerlendirme”, Sayı:3, Tübitak Matbaası, Ankara.
- TÜİK, “*Türkiye’nin Demografik Yapısı ve Geleceği (2010-2050)*”, 11.07.2012.
- TÜİK, Doğum İstatistikleri, 15.04.2016.

- TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 02.03.2016.
- TÜİK, İstatiklerle Yaşlılar, 2014.
- TÜİK, Eğitim Harcamaları İstatistikleri, 18.12.2015.
- TÜİK, Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 05.11.2015.
- TÜİK, İstatistiklerle Türkiye, 2014.
- TÜİK, Nüfus Projeksiyonları ve Tahminleri, 2013-2075.
- TÜİK, Ölüm İstatistikleri, 28.04.2016.
- TÜMERTEKİN, Erol ve Nazmiye Özgüç (2002), Beşeri Coğrafya, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, “Türkiye’nin Nüfus Politikası”, Önder Matbaa, 1983 Ankara.
- TÜRKEŞ, Alpaslan (1969), “Türkiye’nin Meseleleri”, İstanbul, 1969.
- TÜSİAD, UNFPA (2010), “2050’ye Doğru Nüfusbilim ve Yönetim: Eğitim, İşgücü, Sağlık ve Sosyal Güvenlik Sistemlerine Yansımalar”, Özet Bulgular, İstanbul.
- TÜSİAD, (1999), “Türkiye’nin Fırsat Penceresi Demografik Dönüşüm ve İzdüşümleri”, TÜSİAD Yayınları, s.21, İstanbul.
- UN (2004), “World Population Monitoring 2003: Population, Education and Development”, Economic and Social Affairs, New York.
- United Nations, (1973). “Determinants and Consequences of Population Trends”, New York, United Nations.
- ÜNER, S. (1972), “Nüfusbilim Sözlüğü, Mars Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi”, Hacettepe Üniversitesi Yayınları D-17, Ankara.
- WEEKS, John R. (2010), “Population: An Introduction to Concepts and Issues”, Cengage Learning.
- WEEKS, John R., (2005), “Population: An Introduction to Concepts and Issues”, Wadsworth Thomson Learning, Belmont, USA.
- WEEKS, John R. (1992), “Population: An Introduction to Concepts and Issues”, Wadsworth Publishing Company, Belmont.
- WEEKS, John R. (2002), “Population: An Introduction to Concepts and Issues”, Wadsworth/Thomson Learning Press, Belmont.
- WEİNSTEİN, Jay, PILLAI, Vijayan K. (2001), “Demography: The Science of Population”, Allyn and Bacon Press, Boston.

- WEST, Anne (2008), “The Student’s Companion to Social Policy”, Wiley- Blackwell, UK.
- YALÇIN, Seyit (2013), “*Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi*”, Ekonomik ve Sosyal Düşünce Platformu.
- YAMAN, Erkan (2007), “Üniversitelerde Bir Eğitim Yönetimi Sorunu Olarak Öğretim Elemanlarının Maruz Kaldığı İformel Cezalar: Nitel Bir Araştırma”, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- YAUKEY, D., D.L. Anderton and J.H. Lundquist (2007), “*Demography: The Study of Human Population*”, Waveland Press, Illinois.
- YAZGAN, Turan (1992), “İktisatçılar İçin Sosyal güvenlik Ders Notları”, türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.
- YAZICIOĞLU, Yahşi ve Samiye ERDOĞAN (2014), “SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri”, Detay Yayıncılık, Ankara.
- YILDIRIM, Ali ve Hasan ŞİMŞEK (2005), “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, Seçkin Kitabevi, Ankara.
- Mekansal Bir Değerlendirme*”, Coğrafi Bilimler Dergisi, 9(1), 27.11.2011.
- YÜCEULUĞ, Ratip (1966), “*Demografi*”, Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın no:480-11, Ankara.
- Yüksek Öğretim Kurumu (2006), “Türkiye Yüksek Öğretim Stratejisi”, Ankara.
- YÜKSEL, Yusuf (2007), “*Türkiye’de Demografik Geçiş Süreci ve Sosyal Politikalar*”, Planlama Uzmanlık Tezi, Devlet Planlama Teşkilatı, Yayın no: DPT: 2732, Ankara
- ZAIM, Sabahattin, (1973), “*Siyasi, İktisadi ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Nüfus Meselesi*”, Boğaziçi Basım ve Yayınevi, İstanbul.

Sürekli Yayınlar

- ABRAMS, Paula (1997), “*Population Control and Sustainability: It’s the Same Old Song but with a Different Meaning*”, Environmental Law Dergisi, Akt.: GÜNEŞ, H. Haşimi (2009), “*İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları*”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, c. 8, s. 28, ss.126-138, www.esosder.org.
- ACAR, İbrahim Attila ve İsmail KİTAPCI (2008), “*Sosyal Güvenliğin Demografik Boyutu: Türkiye’deki Emeklilik Sistemindeki Değişim*”, Maliye Dergisi, s.154, Ocak-Haziran, ss. 77-98.
- ACAR, İlhan (2015), “*Türkiye’de Gelir Dağılımı*”, Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 4(8), ss. 42-59.
- ALLMANN, J. (1980), “*The demographic transition in the Middle East and North Africa*”, International Journal of Middle East Studies, Vol:12, pp:277-301.
- BARKER, E. (1959), “*The Political Thought of Plato and Aristotle*”, Dover, New York, Akt.: GÜNEŞ, H. Haşimi (2009), “*İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları*”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar, c.8, s.28, ss. 126-138, www.esosder.org..
- BEĞER, Tanju, ve Yavuzer, Hakan (2012), “*Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi*”, Klinik Gelişim Dergisi”, 25(3), ss. 1-3.
- BELAND, D. and Durandal, J. V (2013), “*Aging in France: Population Trends, Policy Issues, and Research Institutions*”, The Gerontologist Vol:53, Nu:2, pp:191–197, Vol: 53, Nu:2.
- BİLEN, Mahmut ve İ. Güran Yumuşak (2008), “*Gary S. Becker’in İktisat Bilimine ve Beşeri Sermaye Teorisine Katkıları*”, The Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management, Volume 3 Spring.
- BİLİKER, Mehmet Ali (2003), “*Sağlık ve Kalkınma*”, Türkiye’nin Nüfus ve Kalkınma Yazını Eleştirel Bir Değerlendirme, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, s. 3, ss. 27-32.
- BONAR, James (1931), “*Theories of Population from Raleigh to Arthur Young*”, London, Akt.: GÜNEŞ, H. Haşimi (2009), “*İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları*”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar, c.8, s.28, ss. 126-138, www.esosder.org..
- BONGAARTS, J., S.C. Watkins, (1996): “*Social interactions and contemporary fertility transitions*”, Population and Development Review, vol. 22, pp. 639-682.
- BOYLU, Ersin (2010), “*Türkiye’de Hızlı Nüfus Artışı ve İstihdam Sorunları*”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul.

- BUYS, Laurie and Boulton-Lewis, Gillian M. and Tedman-Jones, Jan S. and Edwards, Helen E. and Knox, Marie F. and Bigby, Christine (2008), “*Issues of Active Ageing : Perceptions of Older People with Lifelong Intellectual Disability*”, *Australasian Journal On Ageing*, 27(2), 67-71.
- CHILMAN, Catherine (1973), “*Public Social Policy and Population Problems in the United States*”, *Social Service Review*, vol. 47, nu. 4, pp. 511-514.
- COHEN, J. E. (1996), “*How Many People Should Can the Earth Support?*”, W. W. Norton & Company, New York, (Book Review), http://aslo.org/lo/toc/vol_41/issue_3/0578.pdf, (15.12.2014).
- COONTZ, Sydney H. (1957), “*Population Theories and the Economic Interpretation*”, Routledge & Kegan, London, Akt.: GÜNEŞ, H. Haşimi (2009), “*İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları*”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, c:8, s:28, www.esosder.org.
- CRESWELL, John W. (2014), “*Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*”, Çeviri Editörü: Selçuk Beşir Demir, Erek Ofset, Ankara.
- ÇAMURCU, Hayri (2005), “*Dünya Nüfus Artışı ve Getirdiği Sorunlar*”, *Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi*, c. 8, s. 13, ss. 87-105.
- ÇELİK, Nermin, Murat GÜVEN (2014), “*Türkiye’de İç Göç Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Stratejik İç Göç Yönetimi*”, *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*, s. 74, ss. 5.
- ÇİFTÇİ, Ali (2009), “*Türkiye'nin Nüfus Bilgileri Işığında Kâzım Karabekir'in Aile ve Nüfus Politikalarına İlişkin Görüşleri ve Bugünkü Durum*”, *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık sayıları, ss. 25-39, 2009.
- DAĞDEMİR, Özcan (2009), “*Sağlık ve Ekonomik Büyüme: 1960-2005 Döneminde Gelişmekte Olan Ülkelerde Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Karşılıklı İlişkinin Analiz*”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64-2, ss. 75-96.
- DEMİRHAN, Yılmaz ve ASLAN, Seyfettin (2015), “*Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi*”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), ss. 23-62.
- DPT, “*Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*”, (1990-1994), Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/4/plan6.pdf>, 15.06.2015.
- DPT, “*Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*”, (1985-1989), Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/5/plan5.pdf>, 15.06.2015.

- DPT, “Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, (1963-1967), Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>, 15.06.2015.
- DPT, “Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı”, (1979-1983), Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/6/plan4.pdf>, 15.06.2015.
- DPT, “İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, (1968-1972), Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>, 15.06.2015.
- DPT, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı” (2001-2005), Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/2/plan8.pdf>, 21.06.2015.
- DPT, “Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı”, (1973-1977), Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/7/plan3.pdf>, 15.06.2015.
- DPT, “Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, (1996-2000), Ankara, <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/3/plan7.pdf>, 21.06.2015.
- ERDÖNMEZ, P.A. (2007), “Küresel Demografik Değişim Süreci ve Finansal Sektör Üzerindeki Etkileri”, Bankacılar Dergisi, s. 62, ss. 59-70.
- EROL, Osman (2005), “Çinli Çocuklar Kardeş İstiyor”, s. 555, ss. 25, Aksiyon Dergisi, 25 Temmuz 2005.
- EROL, S. Işık (2013), “Japonya’da Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar”, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:15, s. 3, ss. 49-63, Temmuz 2013.
- ERYURT, M. Ali, Şebnem Beşe CANPOLAT ve İsmet KOÇ (2013), “Türkiye’de Nüfus Politikaları: Öngörüler ve Öneriler”, Amme İdaresi Dergisi, c. 46, s. 4, ss. 129-156, Aralık 2013.
- FARAH, F. M. (2004), “Population and Social Developmental Policies”, Health For The Millions, c. 29, s. 6, ss. 5-6.
- GÜÇER, Mehmet, Hale YAVUZ ve Sümeyye SAKARYA, “Türkiye’nin Beşeri Sermayesi: Demografik Dönüşümün Bilançosu”, Kapak Dosyası, Analist Dergisi (2012), s.22, ss. 28.
- GÜMÜŞ, Yasemin ve BİLGİLİ, Naile (2015), “Göçün Sağlık üzerine Etkileri”, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, s. 18 ss. 63.

- GÜNEŞ, H. Haşimi (2009), “İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Bahar, c. 8, s. 28, ss. 126-138, www.esosder.org..
- GÜNEŞ, Şahabettin, “Türkiye’de Nüfus Artışının Ekonomik Büyümeyle İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz”, Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, c. 60, s. 3, ss. 123-136, 2005 Ankara.
- GÜRİZ, Adnan (1971), “Türkiye’de Siyasi Partilerin Nüfus Politikası Konusunda Görüşleri” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, c. 28, s. 1-4, ss. 13-40.
- HABAKKUK, John H. (1966), “Nüfus Artışı ve İktisadi Kalkınma, İktisadi Kalkınma Seçme Yazılar”, Der: M. Berk, F. Görün, S. İlkın, ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi, ss. 15-29, Ankara.
- HORLACHERA, David E. And Landis Mackellar (2003), “Population Ageing in Japan: Policy Lessons for South-East Asia”, Asia-Pacific Development Journal, Vol:10, No:1, pp:97-122, Akt.: EROL, S. Işık (2013), “Japonya’da Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar”, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, c. 15, s. 3, ss. 49-63, Temmuz 2013.
- KARAÇOR, Zeynep ve Şerife Özşahin (2013), “Ekonomik Büyümenin Belirleyicilerinden Biri Olarak Beşeri Sermaye: Yükseköğrenimin Türkiye Ekonomisi için Önemi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, s:148-162.
- KARAGÖL, Erdal Tanas, Tekin Akgeyik, “Türkiye’de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler”, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, s. 21, ss. 24, Mayıs 2010.
- KARAGÜL, Mehmet (2003), “Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyümeyle İlişkisi ve Etkin Kullanımı”, Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, s. 5, ss. 79-90.
- KAYA, Vedat ve Ömer Yalçınkaya (2014), “Nüfus Ekonomik Büyüme Kaynağı Olabilir mi?: “En Az Üç Çocuk” Politikasına Tarihsel Bir Bakış”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 28, s. 1, ss.165-98.
- KOÇ, Aylin (2013), “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yatay Kesit Analizi ile AB Ülkeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Maliye Dergisi, s.165, Temmuz-Aralık.
- KOYTAK, Ayşe Hilal Sayan (2014), “Türkiye’de Sosyal Yardım Ve Sosyal Politikadaki Dönüşüm: Ak Parti Modeli”, Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, s. 3(5), ss. 70-89.
- LI, Shaomin, (1989), “China’s population policy: A model of a constant stream of births, Population Research and Policy Review”, Academic Publishers, Printed in the Netherlands, vol. 8, pp. 279-300.
- LORDOĞLU, Kuvvet (2015), “Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar”, Çalışma ve Toplum Dergisi, s. 44(1), ss. 29-44.

- LORDOĞLU, Kuvvet ve ASLAN, Mustafa (2016), “*En Fazla Suriyeli Göçmen Alan Beş Kentin Emek Piyasalarında Değişimi: 2011-2014*”, Çalışma ve Toplum Dergisi, s. 49(2), ss. 789-808.
- MANAVBAŞI, N. Dilek, “*‘Kariyer mi çocuk mu?’ İkilemine Teşvik Formülü*”, Aksiyon Dergisi, s. 959, 22.04.2013.
- MARSHALL, E. A. (2015), “Population Projections and Demographic Knowledge in France and Great Britain in the Postwar Period”, *Population and Development Review*, vol. 41(2), pp. 271–300.
- MATHUR, Vijay K.(1999), “*Human Capital-Based Strategy for Regional Economic Development*”, *Economic Development Quarterly*, vol. 13, no. 3, pp. 203-216.
- MCCLUNEY, Ross, “*How Many People Should the Earth Support?*”, http://ecofuture.org/pop/rpts/mccluney_maxpop.html, 15.12.2014.
- MEİR, A. (1986) “*Demographic transition theory: A neglected aspect of the Nomadism-Sedentarism continuum*”, *Transactions of the Institute of British Geographers*, vol. 11, pp. 199-211.
- OKTAY, E. Yüksel, “*Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Uygulanan Nüfus Politikaları*”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 7, ss. 33, Ekim 2013-Nisan 2014.
- REUTER, Edward Byron (1923), “*Population Problems*”, J.B. Lippincott Company, Philadelphia, Akt.: GÜNEŞ, H. Haşimi (2009), “*İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları*”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, c. 8, s. 28, ss.126-138, www.esosder.org.
- ROWE, John W., & Kahn, Roberet L. (1997), “*Successful Aging. The gerontologist*”, 37(4), 433-440.
- TABAN, Sami (2006); “*Türkiye’de Sağlık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi*”, *Sosyo Ekonomi*, s. 2, ss. 31-46.
- TELATAR, Osman Murat, “*Nüfus ve Eğitimin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme*”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c. 24, s. 2, ss. 197-214, 2010.
- THOMLİNSON, Ralph (1976), “*Population Dynamics: Causes and Consequences of World Demographic Change*”, RandomHouse, Akt.: GÜNEŞ, H. Haşimi (2009), “*İktisat Tarihi Açısından Nüfus Teorileri ve Politikaları*”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, c. 8, s.28, s.126-138, www.esosder.org.
- WANG, J. (2009), “*A Study of Education Investment and Xinjiang Economic Development*”, *Journal of Business and Management*, s.139-144.
- YANARDAĞ, Özgür, Ürün Özgen, “*Nüfus Kavramı ve Türkiye’de Nüfus Gelişim Sürecinin Değerlendirilmesi*”, *Mevzuat Dergisi*, y. 7, s. 66, Haziran 2003.

- YUMUŞAK, İ.Güran (2008), “Beşeri Sermayenin İktisadi Önemi ve Türkiye ’nin Beşeri sermaye Potansiyeli”, Sosyal siyaset Konferansları Dergisi, s. 55.
- YÜCEŞAHİN, M. Murat (2009), “Türkiye ’nin Demografik Geçiş Sürecine Coğrafi Bir Yaklaşım”, Coğrafi Bilimler Dergisi, c. 7 (1), s. 1-25, 2009.
- YÜCEŞAHİN, M. Murat (2011), “Küresel Bir Süreç Olarak Demografik Dönüşüm:
ZENG, Y., Wang, Z. (2014), “A Policy Analysis on Challenges and Opportunities of Population/Household Aging in China”, Population Ageing, vol. 7, pp. 255–281.

İnternet Kaynakları

Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması ile İlgili Kanun Tasarısı Gerekçe Metni, <http://web.tbmm.gov.tr/gelenkagitlar/metinler/370449.pdf>, Erişim tarihi: 04.05.2016.

AK Parti (2014), “Genel İcraat Kitabı”, <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/icraat>, Erişim tarihi: 07.05.2016.

CHP Grubu Karşı Oy Yazısı (2015), https://www.academia.edu/10870062/A%C4%B0LEN%C4%B0N_ve_D%C4%B0NAM%C4%B0K_N%C3%9CFUS_YAPISININ_KORUNMASI_AMACIYLA_BAZI_KANUN_ve_KANUN_H%C3%9CKM%C3%9CNDE_KARARNAMELERDE_DE%C4%9E%C4%B0%C5%9E%C4%B0KL%C4%B0K_YA_PILMASINA_DA%C4%B0R_KANUN_TASARISI, Erişim tarihi: 07.05.2016.

CHP Parti Programı (2016), <http://www.chp.org.tr/Assets/dosya/chp-program-2015-01-12.pdf>, Erişim tarihi: 06.05.2016.

DANIŞ, Didem (2014), http://www.acikders.org.tr/pluginfile.php/4149/mod_resource/content/1/TUBA5.pdf, 10.12.2015.

DEMİRTAŞ, Selahattin (2012), <http://www.youtube.com/watch?v=WQ79CIXwxmc>, Erişim tarihi: 07.05.2016.

DODURKA, Berra (2014) “Türkiye’de Merkezi Devlet Eliyle Yapılan Sosyal Yardımlar”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, www.spf.boun.edu.tr/docs/faaliyet_raporlari/Sosyal_Yardim_Raporu_-_Aralik_2014.pdf, Erişim tarihi: 10.04.2016.

<http://countrymeters.info/en/France>, 14.05.2015.

<http://countrymeters.info/en/India>, 08.05.2015.

<http://countrymeters.info/en/Japan>, 09.05.2015.

<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, Erişim tarihi: 11.05.2016.

<http://data.worldbank.org/country/france>, 14.05.2015.

<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW>, 08.05.2015

[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_age_structure_by_major_age_groups,_2002_and_2012_\(%25_of_the_total_population\)_YB14.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Population_age_structure_by_major_age_groups,_2002_and_2012_(%25_of_the_total_population)_YB14.png), 20.12.2014.

[http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Median_age_of_population_28,_2001%E2%80%9313_\(1\)_years\)_YB14.png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Median_age_of_population_28,_2001%E2%80%9313_(1)_years)_YB14.png), 20.12.2014. _EU-

http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/panel_indicators.htm, 10.10.2014.

<http://esa.un.org/wpp/unpp/p2k0data.asp>, 10.05.2015.

http://gamapserver.who.int/gho/interactive_charts/mbd/life_expectancy/atlas.html, 08.12.2015

<http://hs-geography.ism-online.org/2010/09/07/the-demographic-transition-model/>, 18.12.2015.

<http://kisi.gediz.edu.tr/bbalbay/files/2013/02/Ders4.pdf>, 02.07.2014.

<http://kisi.gediz.edu.tr/bbalbay/files/2013/02/Ders4.pdf>, 18.04.2014.

<http://paa2006.princeton.edu/papers/60125>, erişim tarihi: 24.04.2016.

<http://palmeyayinevi.com/UserFiles/File/OnSinifCografyaKonu/9BOLUM-Turkiye-Nufus.pdf>, 22.10.2014.

<http://people.oregonstate.edu/~muirp/rlf.htm>, Erişim tarihi: 24.04.2016.

<http://populationpyramid.net/france/2015/>, 13.05.2015.

<http://populationpyramid.net/france/2015/>, 13.05.2015.

<http://prezi.com/bk0oj-4doceg/pronatalist-and-anti-natalist-policies/>, 12.08.2014.

http://tr.swewe.com/word_show.htm/?13530_3&Demografi , 18.04.2014.

http://tr.swewe.com/word_show.htm/?13530_3&Demografi, “Demografi”, 18.04.2014.

<http://world.bymap.org/LiteracyRates.html>, 12.08.2014.

<http://worldpopulationreview.com/countries>, 4.5.2015.

<http://worldpopulationreview.com/countries/china-population/>, 06.05.2015.

<http://worldpopulationreview.com/countries/china-population/>, 06.05.2015.

<http://worldpopulationreview.com/countries/france-population/>, 12.05.2015.

<http://worldpopulationreview.com/countries/france-population/>, 14.05.2015.

<http://worldpopulationreview.com/countries/india-population/>, 08.05.2015

<http://www.akparti.org.tr/site/dosyalar#!5.-olagan-buyuk-kongre-gundemi>, 04.05.2016.

[http://www.akparti.org.tr/site/haber/42083/3-cocuk-soylemi-stratejik-bir-bakis-acisidir / baskanliklar](http://www.akparti.org.tr/site/haber/42083/3-cocuk-soylemi-stratejik-bir-bakis-acisidir/baskanliklar), 10.06.2015.

<http://www.bbc.co.uk>, 01.12.2013.

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/12/131228_cin_tek_cocuk (Aralık 2013).

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/11/141114_hindistanda_kisirlastirma, 07.05.2015.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/12/131228_cin_tek_cocuk, 28.12.2013.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151029_cin_tek_cocuk, 29.10.2015.

<http://www.cinkultur.com>, 07.05.2015.

http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Cin_Nufusu/,07.05.2015

http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Cin_Nufusu/Nufus_Yapisi-128.htmlNüfus Yapısı, 25-12-2010.

<http://www.cografya.gen.tr/egitim/beseri/nufus-yogunlugu.htm>, 22.12.2014.

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/91781/Cin_de_yaslanan_nufus_icin_genel_ge_yayimlandi.html, 08.07.2014.

<http://www.dictionary.com/browse/population>, Erişim tarihi: 19.04.2016.

<http://www.dunya.com>, 15.01.2014.

<http://www.dunya.com.tr>, Erişim tarihi:31.10.2015.

<http://www.dunya.com/dunya/avrupa/fransanın-nufusu-hiz-kesti-215513h.htm>, 15.01.2014.

<http://www.dunya.com/guncel/iscucune-katilimda-kadinlarin-orani-erkeklerin-oraninin-3te-1i-221129h.htm> .

<http://www.dw.de>, 06.05.2015.

<http://www.dw.de/%C3%A7in-n%C3%BCfusu-tehlikede/a-15957810>, 06.05.2015

<http://www.guzvadi.com/post/nufus-politikilari>, 25.04.2014.

http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf, Erişim tarihi: 24.04.2016.

<http://www.ikitisatsozlugu.com>, 29.04.2015.

http://www.indexmundi.com/japan/demographics_profile.html, 09.05.2015.

<http://www.ipss.go.jp/s-info/e/ssj2014/001.html>, 09.05.2015.

http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/ekonomi.pdf, 12.04.2013.

<http://www.mfa.gov.tr/hindistan-ekonomisi.tr.mfa>, 07.05.2015.

<http://www.ozgunsosyaldusunce.com>, 14.05.2015.

http://www.ozgunsosyaldusunce.com/index.php?option=com_content&view=article&id=48:avrupa-birlii-uelkelerinde-nuefus-siyaseti&catid=34:sosyal-corafya&Itemid=11, 14.05.2015.

<http://www.prb.org>, 06.05.2015.

<http://www.prb.org>, 06.05.2015.

http://www.prb.org/pdf14/2014-world-population-data-sheet_eng.pdf SOURCE: United Nations Population Division, World Population Prospects: The 2012 Revision (New York: United Nations, 2013).

http://www.prb.org/pdf14/2014-world-population-data-sheet_eng.pdf, SOURCE: United Nations Population Division, "World Population Prospects: The 2012 Revision", United Nations, New York 2013.

<http://www.prolifeinfo.ie/issues/population-control/total-fertility-rate/>, erişim tarihi: 24.04.2016.

<http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/03/16/almanyadaki-turk-sayisi-sasirtti>, 22.12.2015.

<http://www.saglik.gov.tr/TR>, Erişim tarihi: 12.01.2016.

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler/sgk_istatistik_yilliklari, 21.01.2016

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/sigortalilik/kayitdisi_istihdam/kayitdisi_istihdam_oranlari, 21.01.2016.

<http://www.sinanogan.com/tr/makaledetay/mhp-igdir-milletvekili-dr-sinan-oganin-dunya-nufus-gunu-mesaji-340.html>, erişim tarihi: 07.05.2016, MHP Iğdır Milletvekili Dr. Sinan OĞAN'ın Dünya Nüfus Günü Mesajı - 11 Temmuz 2013.

<http://www.statista.com/statistics/270129/population-growth-in-china/>, 06.05.2015

<http://www.tasam.org/>, İstatistik Araştırma Sempozyumu, 09.10.2014.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13458>, 11.07.2013.

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do;jsessionid=s6mpTyFb4TWQylxRZG8lFQz2cGgTn v9fRSQBsG8rHgxpjR0NSvvL!968157324?alt_id=1067, 19.08.2014.

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067

<http://www.uis.unesco.org/literacy/Pages/data-release-map-2013.aspx>, Erişim tarihi: 12.08.2014.

<http://www.ulkuocaklari.org.tr/ulkucuhareket/basbug-alparslan-turkes/hayati/1969-adana-kongresi-ve-mhpnin-dogusu>, Erişim tarihi: 07.05.2016.

<http://www.worldatlas.com/aatlas/infopage/contnent.htm>, 04.05.2015.

<http://www.worldometers.info/world-population/china-population/>, 07.05.2015

<http://www.worldometers.info/world-population/china-population/>, 07.05.2015.

<http://www.worldometers.info/world-population/india-population/>, 09.12.2015.

<http://www.worldometers.info/world-population/japan-population/>, 09.05.2015.

<http://www.worldpopulationreview.com>, 06.05.2015.

<http://www.worldpopulationstatistics.com/population-of-china-2014/>, 06.05.2015.

<http://www.worldpopulationstatistics.com/population-of-france-2014/>, 14.05.2015.

http://www.zeycanguzelsoy.com.tr/nufus__politikasi, Erişim tarihi: 07.05.2016.

http://yenidunyagundemi.com/haber/japonyanin_dogum_oraninda_rekor_dusus-1941.html, 02.01.2015.

KÜRKÇÜ, Ertuğrul (2015), “Kadın Sömürüsünün Örtüsü “Kutsal Aile””, <http://www.ertugrulkurkcu.org/tbmm-de-ertugrul-kurkcu/kadin-somurusunun-ortusu-kutsal-aile/>, Erişim Tarihi: 07.06.2016.

Platinhaber, “Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı”, <http://www.platinhaber.com/ailenin-ve-dinamik-nufus-yapisinin-korunmasi-programi-508191h.htm>, 08.01.2015, Erişim tarihi: 04.05.2016.

Sak, Güven, “Krizin Suçlusu Bebek Patlaması Kuşağıdır”, <http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi/s/639>, Erişim tarihi: 02.05.2016.

TBMM Kanun görüşmeleri, (2015), <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss705.pdf>, Erişim tarihi: 06.05.2016.

WHO, “Active Ageing: A Policy Framework” http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf, Erişim tarihi: 08.05.2016.

www. acikders.org.tr, Ders notları, “Tarih Araştırmalarında Kuram ve Yöntem”, Ders notları, 7 Tarihsel Demografi, 20.04.2014.

EKLER

MÜLAKAT SORULARI

1. Genel olarak nüfus politikaları hakkında düşünceleriniz nelerdir?
2. Geçmişten günümüze değerlendirdiğinizde sizce Türkiye’de uygulanan ve uygulanmakta olan nüfus politikalarındaki yanlışlar nelerdir?
3. Türkiye’de uygulanmakta olan nüfus politikasında doğru gördüğünüz noktalar nelerdir?
4. Sizce Türkiye’de nasıl bir nüfus politikası izlenmelidir?

Eğitim

5. Sizce, Eğitim alanındaki (eğitim seviyesindeki) gelişmeler, nüfusun yapısını nasıl etkilemektedir?
6. 2002 sonrası eğitim politikalarının, Türkiye’nin nüfus politikasına etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sağlık

7. Sağlık alanındaki gelişmelerin nüfus üzerine etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
8. 2002 sonrası sağlık politikalarının Türkiye’nin nüfus politikasına etkisi hakkında görüşleriniz nelerdir?

Sosyal Güvenlik

9. Sosyal güvenlikteki ile ilgili gelişmelerin (sosyal güvenlik harcamalarının artması veya azalması), nüfus üzerindeki etkisi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
10. 2002 sonrası sosyal güvenlik politikalarının Türkiye’nin nüfus politikasına etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Çalışma Hayatı

11. Sizce, Nüfus politikasına katkı sağlayacak alt nüfus gruplarına yönelik çalışmalar yapılabilir mi?
12. Ücret haricindeki çalışma şartlarını etkileyen unsurlar (sosyal haklar, kariyer, iş güvencesi, iş güvenliği), nüfusun yapısını nasıl etkilemektedir.
13. Uygulanmakta olan ücret politikalarının nüfus üzerindeki etkisi nasıl olmaktadır?
14. 2002 sonrası çalışma hayatı ile ilgili gelişmelerin Türkiye’nin nüfus politikasına etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yaşlı, Kadın, Çocuk ve Aile

15. Kadın istihdam oranı, gebelik ve doğum izinlerinin sigortalılık süresine dahil edilmesi gibi kadınların çalışma hayatına katılmalarına yönelik çalışmalar çocuk doğurma tercihlerinde etkili olabilir mi?
16. Çocuk yardımı (nakdi), kreş yardımı veya bakıcı yardımı gibi çocuk odaklı yardımların nüfus artışına etkisi sizce nasıl olmaktadır.
17. Yaşlı bakım hizmetlerinin nitelik ve niceliksel olarak artırılması nüfusu nasıl etkilemektedir.
18. 2002 sonrası Kadın, Çocuk ve Aile ile ilgili gelişmelerin Türkiye'nin nüfus politikasına etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

1982 yılında Ağrı’da doğan Oral DEMİR, ilköğretimini Bursa’da yapmıştır. Bursa Erkek Lisesi’nden 1999 yılında mezun olduktan sonra 2000 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri bölümünü kazanmış ve 2004 yılında mezun olmuştur. 2005 yılında askerlik görevini Yedek Subay olarak yaptıktan sonra 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Siyaset ve Endüstri İlişkileri Bilim dalında yüksek lisansa başlamıştır. 2008 yılında “Katılımcılık ve Kalkınma Eksininde Yerel Sosyal Politikalar (Yerel Gündem 21 Örneği)” konulu tezi ile yüksek lisansını başarı ile tamamlamıştır. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı’nda Doktora eğitimine başlamıştır. 2010 yılından bu yana Gümüşhane Üniversitesi’nde Öğretim Görevlisi kadrosunda çalışan Oral DEMİR, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı bölüm başkanıdır.